Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/justifontaninifo00font_0

TIBERI
Attilianum
Mugnanum
Polimartium
Milliaria tria
1 2 3
Kia
Traiectus Iouij
Iouium
Palatiolum
Baſsanum
Vallis Ortana
Vadimonis Lacus
Pinna
Bassanellum
Riuus
C. Leonis
Riuus Pinnæ
Molarum
Balneolum
HORTA
VIA ROMANA
Pons Auguſtus
Gallesium
Via
Malleanum
TIBERIS
VIA ROMANA
Amerina Pars
Traiectus S. Lucidæ
C. Bauche
Agri Narniensis Pars
Bau
C.S. Viti
C.S. Lib.
Agri Amerini
Nar fl.
Ocriculi
Montorium
AGER HORTANVS IN TVSCIA SVBVRBICARIA
TIBERIS
NAR

Reffuge

[illegible]

JUSTI FONTANINI
FOROJULIENSIS
DE
ANTIQUITATIBUS
HORTAE
COLONIAE ETRUSCORUM
LIBRI DUO

ACCEDUNT

Acta vetera, inter quae Decretum ſincerum Gelaſii I. ex inſigni codice Vaticano.

ROMAE

Apud FRANCISCUM GONZAGAM in via Lata.

M DCC VIII.

PRAESIDUM PERMISSU.

Quicquid ſub terra eſt in apricum proferet aetas
Horat. lib. 1. epiſt. 6.

FERDINANDO NUPTIO

ARCHIEPISCOPO. NICAENO VIRO. ILLUSTRISSIMO. ET. REVERENDISSIMO

JUSTUS . FONTANINUS

HORTANIS Antiquitatibus, temporum calamitate & majorum incuria laceris atque diſperſis, te auſpice, medicas manus admovi, FERDINANDE NUPTI, vir illuſtriſſime, eaſque magno quaſi naufragio ſuperſtites tabulas in unum congeſſi,

ut Coloniae Auguſtae, olim in Tuſcia ſuburbicaria florentiſſimae, imaginem quandam pro virili expreſſam, tibi uni primum, deinde erudito orbi ſpectandam proponerem. Vereor tamen, ne apud ſapientes viros inconſultus appaream, utpote qui in retegenda clariſſimae urbis facie haud ſatis pro dignitate animo reputaverim quantum recentior ejus amplitudo priſcae illi, omni licet laudum genere ornatiſſimae, te uno cive antecellat. Tu enim in Urbe rerum domina quatuor Summis Pontificibus diuturna rerum experientia probatus, praecipuiſque muneribus ſubeundis adhibitus, univerſae Aulae Romanae, ceterarum omnium emunctiſſimae, oculos in te converſos, nullis externis opibus ſubnixus ita ſuſtinuiſti, ut ad ſingula, quae tuae prudentiae iidem optimi Pontifices incumbere voluerunt, natus,

& a quodam veluti numine factus, omnium conſenſu crederéris. Quare, praeſtantiſſime FERDINANDE, te per varios eoſque arduos munerum gradus ſupremo nutu traductum, ut inde patefieret animi tui magnitudo mira quadam virtute munita, omnes non immerito exiſtimant. Dictu vero difficile eſt quantum iſta morum tuorum gravitas, verſatile ad omnia ingenium & ſingularis humanitas omnes devinxerint, uſque eo ſane, ut plurimi occurrant, qui certatim ſtudia omnia ſe tibi debere fateantur: inter quos ob tua in me merita primas jure mihi deferri hic lubens oſtenderem, niſi declinanda eſſet ſuſpicio, multiplices laudes tuas privatis officiis meis potius fore adſcribendas, quam publicae famae, in cujus ore verſantur. Has equidem neceſſe non habeo fuſiori ſtilo perſequi, tum quod ſplendore ipſae ſuo ſine aliena oratione ſa-

tis eniteant, tum ne eas enarrando videar pudorem tuum onerare voluiſſe. Illud tamen ſilentio neutiquam eſt praetereundum, immo vero & omnium ore celebrandum magnopere eſt, quod ipſe non raro ſuſpexi; te nimirum inter ſeveriora divini humanique juris ſtudia, in quorum ſanctiori larario juſtitiae & religioni diu noctuque litare conſueviſti, ſaepenumero aevi retroacti illuſtres faſtos, tanquam ſacros Tripodas conſulere: unde ex mentis tuae hinc inſtructae ditiſſimo aerario nihil non luculentum, perfectum, commendatumque prodire omnes praedicant, & palam compertum eſt. In his vero tot tantaque praecelſae indolis tuae ſpecimina protuliſti, doctrina, integritate, animoque in omnes effuſo, ut Clemens xi. Pont. Max. inſignium virorum acerrimus judex ad honoris culmen ampliſſimo ordini

pro-

proximum, te pro ea, qua fulges modeſtia, de hoc minime cogitantem, evexerit. Quae quum ita ſint, ut novis ornamentorum acceſſionibus quamprimum floreas & tuorum meritorum cumulus in excelſo loco jam poſitus, & vota publica flagitare non ceſſant. Neque profecto is, qui rerum potitur, ſapientia juxta ac auctoritatis faſtigio ſummus, fruſtra id nos ſperare jubet. ROMAE prid. Kal. Februarias MDCCVIII.

IMPRIMATUR

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

Dominicus de Zaulis Epiſc. Verulanus Vicesgerens.

REverendiſſimi Patris Paulini Bernardinii Sac. Apoſt. Pal. Magiſtri nutu opus, cui titulus: *Juſti Fontanini de Antiquitatibus Hortae Coloniae Etruſcorum libri duo &c.* magna animi voluptate perlegi: & Cl. Viri ſtudium in eruendis perluſtrandisque veteribus monumentis tanta diligentia & accurato labore, mirabar. Sicut vero in reliquis jam ſummo Litteratorum plauſu editis lucubrationibus, quibus multa ſupplevit, illuſtravit, & critica virgula notavit, debitam doctrinae & honoris palmam eſt promeritus; ita evulgatis hiſce Antiquitatibus, tum noſtrae Italiae, tum poſteritati maximum emolumentum, quin etiam Auctori amplam gloriae ſegetem acceſſuram cenſeo. Quamobrem cum opus ipſum nulla Fidei Catholicae bonisque moribus adverſa contineat, & ex ejus lectione omnigenae eruditionis feraciſſima, eccleſiaſticae hiſtoriae & profanae bona plura redundatura ſint, feliciter in lucem prodire poterit. Dabam in Collegio Urbano de Propaganda Fide die 29. Januarii 1707.

Ego Franciſcus Dominicus Bencini S. T. D. & Lector & in eodem Collegio Bibliothecae Praefectus.

IMPRIMATUR

Fr. Paulinus Bernardinius Ordinis Praedicatorum Sacri Apoſtolici Palatii Magiſter.

INDEX

INDEX CAPITUM

LIBER. PRIMUS

CAPUT. I

URbium & populorum origines a magnis viris deſcriptae. II. *Hortae urbis ſitus & variae appellationes*. III. *Condita a Pelaſgis*. IV. *Quando Pelaſgi in Etruriam migraverint. Hortae cives contra Aeneam praeliati. Tiberis navigabilis juxta Hortam*. V. *Gens Hortenſia ex eadem urbe deducta*. VI. *Horta male cum Ortona confuſa*. VII. *Horta una ex duodecim urbibus Etruriae, non autem Veii*. VIII. *Tres Etruriae a Lucumonibus rectae* pag. 1

CAPUT. II

Horta Colonia militaris ab Auguſto deducta. Templum Martis Ultoris ab eodem erectum. Horta in Tribu Quirina & Arnienſi deſcripta. II. *Octavianus plures in Italia Colonias militares deduxit: quando Auguſti cognomentum adſumpſerit*. III. *Earundem militarium Coloniarum numerus*. IV. *Duumviratus magni habitus*. V. *Seviri Auguſtales non magiſtratus, ſed ſacerdotes fuerunt. A Tiberio inſtituti. A ſodalibus Auguſtalibus diſtincti. Sex tantum*. VI. *Inter ſe ordinem ſervarunt. Pontificatus a Quinquennalitate diverſus* 24

CAPUT. III

Domitiani nomen cum titulis ex publicis monumentis eraſum. Nomina item aliorum. II. *Liturae Arcuum Septimii Severi a nonnullis perperam explicatae.* III. *Fulvii Plautiani & Plautillae Auguſtae nomina in aliquot ſaxis deleta.* IV. *Inſcriptionis Hortanae reſtitutio tentata.* V. *Perfectiſſimorum genera & antiquitas. Capenates Foederati. Quot Pentapoles in Italia?* VI. *Curatores Reipublicae.* VII. *Ordo & Populus in Colouiis* 42

CAPUT. IV

Faliſci Etruriae cum aliis male confuſi. II. *Varia nomina & ſitus Coloniae Faliſcorum.* III. *Feſcennium, & poeſis inde dicta. Veiis locus ſuus adſignatus.* IV. *Opidum Faliſcorum non eſt Galleſium, ſed Civitas Caſtellana.* V. *Quando interierit. Strabo explicatus.* VI. *Graciliani & Feliciſſimae martyrum acta perpenſa.* VII. *Caſtrum Amerinum a via Amerina denominatum. Ameriae antiquitas. Quid Caſtellum in conſtitutione Ludovici Pii?* 73

CAPUT. V

Unica urbs aliquando Colonia & municipium appellata. II. *Aequi Faliſci haud diverſi ab Etruſcorum Faliſcis contra Salmaſium.* III. *Antonii Maſſae Hortam in Faliſcorum agro ſtatuentis opinio rejecta.* IV. *Lacus Vadimonis cum aliis inepte confuſus: ejuſdem ſitus: male per Joſephum Scaligerum locatus in Umbria, & per Annium a Deo Vadimone denominatus. De eo Plinii junioris teſtimonium. Res apud illum*

illum patratae. Abrahamus Ortelius contra Lucam Holſtenium defenſus. V. *Carolus Sigonius ab Anniano Catone deceptus. Sotion emendatus. Ejuſdem lacus ſingulares virtutes* 93

CAPUT. VI

Sancti Landi martyris acta examinantur. II. *Inſcriptiones Herculi ſacrae.* III. *Hercules Somnialis.* IV. *Heſperides tres cum Hercule in tabula Ortana* 107

CAPUT. VII

Herculis cultus apud Etruſcos fuſius oſtenditur. As Etruſcus a Bernardino Baldo explicatus. II. *Draconis Corcyrenſis locus perpenſus. Aſſes Etruſci cum Jano & clava.* III. *Varia de lingua veteri Etruſca.* IV. *Primaeva origo Etruſcorum* 120

CAPUT. VIII

Evocati Auguſtorum quinam & unde dicti. II. *Tiberinus Pater, Hortae cultus.* III. *Fluvii ut Dei quare adorati.* IV. *Faſti conſulares correcti. Nomina compendiariis notis ſignata.* V. *Officium* ab Epiſtulis. VI. *Non* Epiſtola, *ſed* Epiſtula *uſque ad ſextum ſaeculum ſcriptum fuiſſe probatur contra doctiſſimos viros* 147

CAPUT. IX

Feminarum cognomina aſſerta. Gens Plutia a Plautia diverſa. II. *Franciſci Robortelli ſententia de*

ſervis medicis contra Sponium confirmata. III. *A* Cyato *idem ac pincerna*. IV. *Duplicis generis ſepulcra, familiaria & hereditaria*. V. *Liberti Auguſtales*. VI. *Gens Tucia & Catia antiquiſſimae*. Materi *pro* Matri. *Horta in Tribu Arnienſi deſcripta antequam Colonia militaris deduceretur*. VII. *Liberti hereditariis ſepulcris per teſtamentum honorati* 165

LIBER. SECUNDUS

CAPUT. I

P*Roba Falconia Poetria civis Hortana*. *Johannes Boccatius perperam ſugillatus a Thoma de Simeonibus*. II. *Eadem cum Anicia Faltonia Proba male confuſa, & domo Romana credita*. III. *Variorum errores caſtigati*. IV. *Proba Poetria non Faltonia, ſed Falconia appellanda contra Simeonium* 189

CAPUT. II

Probae Falconiae Cento Virgilianus a ſancto Hieronymo memoratus. *Oſidius* Geta *Medeam Tragoediam* Centonibus *Virgilianis contexuit*. II. *Anicia Faltonia Proba a literarum laude neutiquam commendata*. *Quando* Centonem *ſuum Proba conſcripſerit*. III. *Ejus nuncupatio perperam Sedulio attributa* 203

CAPUT. III

Probae Cento a Gelaſio relatus inter apocrypha. *Decretum de libris canonicis & apocryphis perperam* Ge*laſio abjudicatum*. II. *De eo variorum ſententiae diſcuſſae*. III. *Quid in Decreto ſignificetur nomine apocry-*

cryphorum. Ejuſdem vocis originatio. IV. *Decretum in antiquis codicibus Gelaſio adſignatum, & in Collectionibus expreſſum. Perperam Hormiſdae attributum.* V. *Paſchale carmen Sedulii quando editum & in Decretum Gelaſii relatum.* VI. *Aſterius illud emendavit, non primus edidit. Idem Paſchale carmen diverſum a Paſchali opere* 211

CAPUT. IV

Proba & ejus Virgiliocento a multis laudantur. Non ſcripſit Homerocentonem. Lilius Gyraldus & Julius Roſcius notati. Scripſit de bellis civilibus. II. *Virgiliocentonis diverſae editiones & codices manu exarati.* III. *Errores codicis Padolironenſis. Caſparis Barthii opinio non probata. Locus ſancti Hieronymi explicatus. Tres Probae a ſanctis Patribus memoratae.* IV. *Auſonii de Centonibus ſententia ab Henrico Stephano caſtigata. Probae Virgiliocento ab eodem & a Barthio magni factus & emendatus* 233

CAPUT. V

Centones unde dicti. II. *Homerocentones a veteribus memorati.* III. *Varia Centonum genera. Potiſſimi fuerunt in re militari.* IV. *Quid Centonarii & Dendrophori in inſcriptionibus antiquis.* V. *Patricii Homerocentones Eudocia Imperatrix perfecit.* VI. *Idem Patricius a Pelagio uiro Patricio diverſus. Zonaras & Cedrenus in concordiam redacti* 246

CAPUT. VI

Hortae Epiſcopus ſanctus Caſſianus Alexandrinus ſub Joviano Imperatore. II. *Inde tranſiit ad eccleſiam Aeduen-*

Aeduenſem . Errores variorum caſtigati & ſancti Caſſiani chronologia reſtituta . III. *Ejus Acta nunquam typis ante hac vulgata* 265

CAPUT. VII

Series Epiſcoporum Hortenſium purgata, aucta & variis hinc inde obſervationibus illuſtrata . 272

APPENDIX. ACTORUM.

I. *Gelaſii I. decretum genuinum de libris recipiendis* . Ex codice Vaticano pag. 317
II. *Acta S. Caſſiani Hortenſis, deinde Aeduenſis epiſcopi* . Ex codice Sangermanenſi 335
III. *Alia metro deſcripta* . Ex codice Sangermanenſi 343
IV. *Acta ejuſdem translationis & miraculorum* . Ex codice Joliano 361
V. *Sermo de S. Caſſiani & aliorum tumulatione* . Ex codice Sanquintinenſi 370
VI. *Officium S. Caſſiani* . Ex Breviario Sanquintinenſi 378
VII. *Miſſa ejuſdem* . Ex Miſſali Aeduenſi 382
VIII. IX. *Ejuſdem duplex vita* . Ex Breviariis Aeduenſibus 383. 384
X. *Gregorii III. epiſtola ad epiſcopos Tuſciae Langobardorum* . Ex codice Vaticano 385
IX. *Conradi II. Imperatoris diploma* . Ex Regeſto Farfenſi 386
XII. *Henrici III. Imperatoris diploma* . Ex eodem Regeſto 390
XIII. *Notitia publica Berardi Abbatis Farfenſis* . Ex eodem Regeſto 395

Noti-

XIV. *Notitia privata Gyrardi Comitis*. Ex eodem Regeſto 397
XV. *Innocentii III. epiſtola ad Poteſtatem Ortanenſem*. Ex Archivo Vaticano 399
XVI. — *Alia ejuſdem ad Ortanos*. Ex eodem Archivo 400
XVII. Gregorii *IX. Epiſtola ad Guidonem Ortanum epiſcopum*. Ex eodem Archivo 402
XVIII. *Innocentii IV. proceſſus judicialis inter Ortanum epiſcopum & Abbatem Saxivivi*. Ex eodem Archivo 403
XIX. *Martini IV. electio Ortani epiſcopi*. Ex eodem Archivo 409
XX. — *Epiſtola ad Ortanum Capitulum de eadem re*. Ex eodem Archivo 411
XXI. — *Alia ad Communitatem Ortanam de eadem re*. Ex eodem Archivo 411
XXII. XXIII. XXIV. *Bonifacii VIII. epiſtolae III. ad Ortanum epiſcopum*. Ex eodem Archivo 412.413.414
XXV. *Electio Poteſtatis Ortanenſis*. Ex Archivo Reatino 415
XXVI. *Bonifacii IX. epiſtola ad Ortanum epiſcopum*. Ex Archivo Vaticano 418
XXVII. XXVIII. --- *Ejuſdem diplomata II. Ortanis*. Ex eodem Archivo 422.423
XXIX. — *Aliud Paullo de Juvenatio*. Ex eodem Archivo 424
XXX. — *Epiſtola ad eundem*. Ex eodem Archivo. 426
XXXI. XXXII. — *Epiſtolae II. ad Berochium Domicellum Ortanum*. Ex eodem Archivo 327.429
XXXIII. XXXIV. XXXV. — *Diplomata III. eidem*. Ex eodem Archivo 429.436.437
XXXVI. — *Aliud Baſſanenſibus*. Ex eodem Archivo 538

XXXVII. — *Aliud Ortanis*. Ex eodem Archivo 439
XXXVIII. — *Aliud Johanello & Andreae Thomacellis*. Ex eodem Archivo 441
XXXIX. — *Aliud Vicarello Domicello Ortano*. Ex eodem Archivo 453
XL. *Paulli Ortani epiſcopi diploma*. Ex veteri protocollo 454
XLI.XLII. *Jacobi Inſulani Cardinalis diplomata II. Ortanis*. Ex editione Ortana 455.461
XLIII. *Eugenii IV. conjunctio Ortani & Caſtellanenſis epiſcopatuum*. Ex Ughello 465
XLIV.XLV. *Franciſci Condulmerii Cardinalis epiſtolae II. ad Ortanos*. Ex Archivo Vaticano 498
XLVI. *Nicolai V. diploma Ortanis*. Ex editione Ortana 470
XLVII. *Innocentii VIII. confirmatio Statutorum urbis Ortanae*. Ex Archivo Vaticano 472
XLVIII. — *Ejuſdem epiſtola ad Angelum Pechinolium Ortanum epiſcopum*. Ex eodem Archivo 473
XLIX. *Angeli Pechinolii Ortani epiſcopi literae ad Innocentium VIII. de ſua legatione ad Matthiam Hungariae Regem*. Ex eodem Archivo 474
L.LI.LII. *Leonis X. diplomata III. Ortanis*. Ex editione Ortana 491
LIII. *Clementis VII. literae Vicario Epiſcopi Ortani*. Ex Archivo Vaticano 495

VARII TYPI

Urbs Hortana 3
Pons Hortanus 32
Tabula Herculis & Heſperidum 117
Nummi Etruſci 125.126.127.138.139.140
Imago pueri Etruſci 146
Nummus Alberici II. Comitis Tuſculani 289

PRAE-

PRAEFATIO

LECTORI BENEVOLO.

AB hinc ſeptennium & quod excurrit hae noſtrae Antiquitates Hortanae abſolutae jam fuerant, ut nonnullis viris doctiſſimis, qui eas legerunt, atque pro ſua humanitate in ſuis ſcriptis etiam laudarunt, vulgata res eſt: quod juſtis de cauſſis dictum volumus: haud ſane ad jactantiam. non enim ignoramus quanti ſint faciendae obſervationes, quae aliud propemodum cogitanti exciderunt: quasque perpetuo ſilentio obruiſſemus, niſi ſecus illis viſum fuiſſet, quibus lubenter non obſequi religio eſt. Quare eas in unum volumen congeſtas atque hinc inde auctas edere tandem decrevimus in duos libros diſtinctas. Prior complectitur Hortanas Antiquitates pro modulo noſtro expli-

catas ab origine urbis ſecundum eorum ſeriem, quae ad noſtram notitiam venerunt. Raptim quoque, ut res exigit, ſemel atque iterum ad proximas urbes excurrimus, puta ad Faliſcos & Vejos: de quorum ſitu quoniam variae, nec niſi vulgo probatae opiniones circumferuntur, ab affectu opidanorum vel ſtudio partium excogitatae; nos ab hac labe immunes, qui ſingulorum cauſſas procul habemus, veriorem, ut quidem credimus, & eruditis acceptiorem iis de urbibus ſententiam proferre haud ſumus veriti, Alter vero liber conſtat diſſertatione de Poetria inſigni Proba Falconia Hortana, quam hactenus viri celeberrimi *Faltoniam* & *Romanam* dixerunt: ubi etiam de ejus ſcriptis fuſius agitur, & de Decreto Gelaſiano, in quo ejuſdem Centones ſub nota apocryphorum memorantur. Haec omnia ſubinde clauduntur exercitatione chronologica de Hortanis epiſcopis; & veterum demum actorum Appendice illuc ſpectantium: inter quae eminet ſin-

cera

cera editio ejuſdem Decreti, quod Gelaſio I. Pontifici Maximo ſuffragiis criticorum deinceps adjudicatum iri vix dubitamus. Hoc autem loco iis, quae diximus pag. 222. & 333. de vetuſtis codicibus, in quibus Decretum illud Gelaſium auctorem praefert, addere lubet & alium codicem antiquiſſimum literis Saxonicis, ſervatum Neapoli in bibliotheca coenobii ſancti Johannis de Carbonaria, in quo exſtat *Gelaſii Decretale*, ut olim adnotavit pag. 111. ſui Itineris Italici Johannes Mabillonius, nuper eruditorum & proborum omnium dolore nobis ſublatus. Exilem vero conatum noſtrum illos haud omnino aſpernaturos confidimus, qui non ignorant quanti interſit rei literariae, antiquarum urbium lipſana omnia evulgari; dum illis hiſtoria ſacra & profana, res geographica & chronologica illuſtrantur: quae ſtudia utinam eo pacto majoribus noſtris arriſiſſent ac noſtrae aetatis clariſſimis viris arrident. non enim doleremus de-

perditos & in aedificiorum fundamentis jaciendis diſſectos atque ſepultos quamplurimos literatos lapides, ſimulacra & nummos fuſos, inſcriptasque membranas in varios uſus praepoſtere collocatas (non tamen omnes, ſicut Pyrrhonaei quidam Thraſones perfricta fronte blaterare non dubitant, quibus jure maximo ſua verba redduntur) quarum rerum ſubſidio doctrina temporum mirum quantum augeri potuiſſet. Nihilominus accedente potentiorum praeſidio, quo ſane res literaria magnopere indiget, tantae calamitati adhuc conſuli utcunque poſſet ubi celebriorum & vetuſtiorum urbium Italiae noſtrae monumenta a peritis viris, qui profecto non deſunt, accurate illuſtrata ederentur. Italica enim Hiſtoria poſt Graecam omnium eſt eruditiſſima & ſcitu digniſſima, utpote quae univerſalis Hiſtoriae majorem & praeſtantiorem partem conſtituit, quemadmodum viri eximii ex Tranſalpinis non inviti agnoſcunt, dum noſtra-

tium

tium rerum commentarios undique ſtudioſe conquirunt : quae cura praecipue tetigit clari nominis philologum Johannem Georgium Graevium. Hic enim poſt Romanarum Antiquitatum Scriptores varios in unum corpus digeſtos, animum etiam converterat ad Antiquitatum Italicarum Scriptores colligendos, ipſis Batavorum typographis animo plane regio ſtimulos addentibus: raro quidem exemplo, neque, ut nunc res ſunt, hic in Italia ſperando. Licet autem Graevius id omnino abſolvere non potuerit morte praereptus, abſolvendum tamen reliquit ſtudiis Jacobi Perizonii V. C. De his te monitum volui, Lector benevole, ut lucubrationem noſtram quantulamcumque aequi bonique conſuleres. Interim vale.

BLASIUS CARYOPHILUS. V.C.

AD AUCTOREM.

Ἀμφανέοντι τόπον δ᾽ Ὄρθης, καὶ θέσκελα ἔργα,
Νηὸν κ᾽ εὐώδη Ἀμφιτρυωνιάδου,

ΦΟΝΤΑΝΙΝΕ φέρει σοι νῦν κλέος οὐρονόμηκες
Ἰταλίη γλυκερὸν μὲν τὸ λέγουσα δ᾽ ἔπος.

Εἰς τε φόως ἄγαγες ΦΟΝΤΑΝΙΝ᾽ ἄφθιτα ἔργα
Τέκμωρ εὔδηλον δ᾽ ἀμφοτέρων ἀρετῆς.

JUSTI. FONTANINI
DE. ANTIQUITATIBUS
HORTAE
ETRUSCORUM
LIBER. PRIMUS

CAPUT. I

SYNOPSIS

I. *Urbium & populorum origines a magnis viris deſcriptae*. II. *Hortae urbis ſitus & variae appellationes*. III. *Condita a Pelaſgis*. IV. *Quando Pelaſgi in Etruriam migraverint. Hortae cives contra Aeneam praeliati. Tiberis navigabilis juxta Hortam*. V. *Gens Hortenſia ex eadem urbe deducta*. VI. *Horta male cum Ortona confuſa*. VII. *Horta una ex duodecim urbibus Etruriae, non autem Veii*. VIII. *Tres Etruriae a Lucumonibus rectae*.

PRIMAE urbium & populorum origines omni aevo apud omnes gentes tam venerabiles & pene dixerim ſacrae fuerunt, ut ſcriptorum omnium antiquiſſimus & ſanctiſſimus Moſes magnam earum partem divino volumini de mundi creatione inſeruerit, & de plurimis inſuper egerit Eſdras ſeu quiſquis alius

in narratione eorum, quae praetermiſerat Moſes. Immo & ceteri auctores, qui longo intervallo ſequuti ſunt, in eadem veſtigia incurrentes id ipſum ob oculos habuerunt, quemadmodum ex Herodoto hiſtoriae Graecae parente & ex Thucydide literis & genere nobiliſſimo apparet. Sane M. Porcius Cato Cenſorius, ut ad noſtros deveniam, vir magnus domi foriſque, *utpote qui tres ſummas in homine res praeſtitiſſe exiſtimatus eſt*, *optimus orator*, *optimus imperator*, *optimus ſenator* (ut de eo inquit Plinius libro ſeptimo capite triceſimo ſeptimo) Italicarum urbium origines ſeptem libris complexus eſt: in quorum fragmentis, quae nobis veteres ſcriptores ſervarunt, quaeque a ſe collecta explicavit Antonius Riccobonus in Commentario de hiſtoria, tanta notitia Italiae antiquitatum elucet, ut nemo non doleat, ſcripta auro & cedro digniſſima per temporis injuriam magna rei literariae calamitate aboleri potuiſſe: quod idem fatum hiſtorias etiam Sempronii Aſellionis nobis invidit. Haec monumenta a priſcis auctoribus laudatiſſima ſi noſtra aetate ſupereſſent pro Catonianis & Sempronianis illis, quae, ut omnes jam norunt, ex officina famoſi hominis Annii Viterbienſis prodierunt, perſpecta utique haberemus primordia ejus urbis, de qua ſcribere adgredimur, Hortae ſcilicet in Etruria mediterranea Coloniæ: neque ejus originem in tanta rerum antiquitate

anxio

Hortæ conſpectuſ septentrionaliſ
H
D
C
B
A
T I B E R I S
G
E
F
A Horta
B Monast. S Bernardini
C Monast S Mariæ Gratiarum
D. Mon Cappuccinorum
E. Ecclesia S Laurentij
F Traiectus Tiberis
G. Rudera pontis Auguſti
H. Ecclesia S Marci

anxio labore & ſtudio conjecturarum hinc inde jam exſpiſcari opus eſſet, procul abjectis mendaciis & impoſturis, quae fraudulentiſſimo auſu in ſui Petri Baccarini de Horta chronicis Hortanis commentus fuit rei literariae peſtis Alphonſus Ceccarellus apud Leonem Allatium ad calcem editionis ſecundae Animadverſionum in Antiquitates Etruſcas ab Inghiramio vulgatas.

II. Poſterioris aevi ſcriptores Hortam locant in Etruria ſuburbicaria, patrimonium ſancti Petri nunc dicta, & quidem in ipſo Ducatu Romano Anaſtaſius in Zacharia: eſtque in colle trans Tiberim ſita ubi recipit Narem fluvium in limite Umbriae ad *quadrageſimum* ab Urbe lapidem, ut ait idem Anaſtaſius in Benedicto III. non vero ad *viceſimum quartum*, ut putavit Daniel Papebrochius in tomo altero Maii Bollandiani pag. 154. neque ad *triceſimum quartum*, ut ſcripſit Michael Antonius Baudrandus in Geographia ordine literarum diſpoſita. *Hortae* quidem vocabulo non unum opidum appellatum invenio. Hortae in Boetica prope Nebriſſam meminit Petrus Marſus in Silium Italicum libro tertio: & Horta Dertoſanae in Catalonia dioeceſeos legitur in tomo altero Martii Bollandiani pag. 667. De Horta inſula Novarienſis lacus in Gallia Ciſalpina, in quam Berengarius conjectus fuit ab Ottone Imperatore, loquitur Carolus Sigonius in libro ſexto

de Regno Italiae. Orta in Aprutio memoratur a Johanne Berardo in Chronico Caſaurienſi tomo quincto Spicilegii Dacheriani pag.395. At his urbibus nihil omnino eſt cum noſtra hac Horta, quae olim vario nomine appellata eſt. Siquidem a Plinio in libro tertio capite quincto, ubi alphabetico ordine civitates enumerantur ſeptimae regionis Italiae, in qua eſt Etruria, vocatur *Hortanum*: a Geographo Ravennate libro quarto pag.214. & ab Anaſtaſio in Vigilio, *Hortas* ſive *Ortas*: a Paullo Diacono populari noſtro in libro quarto capite octavo de Geſtis Langobardorum *Horta*, vel, ut alii malunt, *Hortas*: a Johanne Boccatio in capite nonageſimo quincto de claris mulieribus *Orthi*: & ab ejus exſcriptore Jacobo Philippo Bergomate capite centeſimo & viceſimo ſeptimo libri ejusdem argumenti *Orti*: ab aliis *Horti* & *Orta*; unde etiam ejus civium diverſa appellatio facta eſt.

III. Hanc eandem urbem non quidem latini nominis, quaſi ab *hortorum* amoenitate ſic dictam, ut placuit Friderico Taubmanno in notis ad librum ſeptimum Aeneidos; ſed Etruſcae vel Graecae appellationis ego facile putarim: nam praeterquamquod de Horta Dea uxore Romuli meminit Lilius Gyraldus in ſyntagmate primo de Djs gentium, cujus templum ſemper patuiſſe tradit Plutarchus in Quaeſtionibus Romanis tomo ſecundo ope-

operum editionis Xylandri pag. 275. *Orthe* etiam, ſive *Orthi* Ὄρθη opidum in Theſſalia memoratur apud Homerum in libro altero Iliados verſ. 739. a Strabone in libro nono, a Plinio libro quarto capite nono & ab Euſtathio in Homerum pag. 333. a cujus opidi civibus, memoria vetera repetenti mirum forte videri non poterit conditam fuiſſe *Ortham* ſive *Ortam* urbem Etruriae mediterranae atque ob memoriam Theſſalicae Orthae patrio nomine appellatam: Pelaſgos enim, qui Peloponneſum relinquentes in Hemoniam ſive Theſſaliam migraverunt, Etruriae vel tunc temporis Umbriae oris poſtea inſediſſe, eruditis nota & pervulgata res eſt, de qua fuſius agit Romanarum & Graecarum antiquitatum peritiſſimus ſcriptor Dionyſius libro primo capite undeviceſimo editionis Oxonienſis nuperrime adornatae per Johannem Hudſonium, ubi narrat eosdem Pelaſgos Theſſalia a Deucalione pulſos & per varias regiones jactatos, tandem de Italia petenda cogitaſſe & conſcenſis navibus, mari Jonio trajecto, ad unum e Padi oſtiis nomine Spinetum adplicuiſſe, urbemque oſtio fluminis cognominem condidiſſe: at illos, qui mediterranea petierant, ſuperatis Italiae montibus perveniſſe in Umbrorum agrum Aboriginibus finitimum: quae gens cum primis antiqua & ampla & alios multos Italiae agros habitabat. Itaque Umbriae tunc late patenti Pelaſgi incubuerunt.

runt. Inde poſtea rejectos Pelaſgos, in Aboriginum terras invaſiſſe tradit Dionyſius, qui capite viceſimo ſexto teſtatur poſtquam res Pelaſgorum deficere coeperunt, nihilominus quandam earum partem nomen Pelaſgicum utcunque adhuc retinuiſſe: cui tandem nihil praeter Crotonam opidum Etruriae vetuſtiſſimum reliqui manſit. Herodotus in libro primo capite quinquageſimo ſeptimo in hac urbe, quam ipſe Κρηςῶνα *Creſtonem* appellat, adhuc ſuo tempore Pelaſgorum linguam obtinuiſſe auctor eſt; eandemque a Pelaſgis nomen tuliſſe opinatur Theodorus Ryckius in Diſſertatione de primis Italiae colonis capite tertio num.XXI. ad calcem Caſtigationum Lucae Holſtenii ad Stephanum de urbibus, propterea quod in Theſſalia, unde illi a Deucalione pulſi erant, ejusdem ferme nominis urbs antiquiſſima exſtiterit: in cujus ipſi memoriam patriae urbis appellationem repetiiſſe videntur. Sic etiam Piſas vetuſtiſſimam Etruriae urbem a Piſaeis, antiqua Peloponneſi gente & ludis Olympicis apud ipſam celebratis ubique notiſſima, oriundos ſcribit Geographorum doctiſſimus & accuratiſſimus Strabo libro quinto, Plinius libro tertio capite quincto & alii, quorum teſtimonia congerit ſaeculi noſtri & literarum decus ampliſſimum Henricus Noriſius Cardinalis in Cenotaphiis Piſanis Diſſertatione prima capite primo: licet tamen Dionyſius tradiderit, Pelaſgos jam
nobis

nobis ſuperius laudatos, quorum antiquiſſimam patriam Peloponneſum Ephorus apud Strabonem in libro quincto & Apollodorus in Bibliotheca, libro ſecundo capite primo, *Pelaſgiam* appellant, icto cum Aboriginibus foedere, maritimae Etruriae opida incoluiſſe, partim ab hoſtibus antea habitata, partim ab ipſis condita, inter quae *Piſa* enumeratur. Haec Dionyſii ſententia legitimo & vero Catoni perperam adſignatur in ſpuriis fragmentis falſi Catonis ab Annio confictis. Porro Argivi etiam Etruriae incolae, quorum Rex Haleſus urbem Faleriorum exſtruxit, Pelaſgi fuerunt ex Strabone libro octavo, necnon & Tyrrheni, ut ex Thucydide & Sophocle oſtendit Samuel Bochartus in parte altera Geographiae ſacrae ſive in Chanaan libro primo capite triceſimo tertio pag. 649. editionis Cadomenſis. Gentem vero Pelaſgam fuiſſe errabundam valde & vagam teſtatur Herodotus in libro primo capite quinquageſimo ſexto, ubi vocat eam πολυπλάνητον κάρτα, ideſt *pervagantem maxime*. Id autem calamitati & infelici Pelaſgorum fortunae tribuit Dionyſius, qui eorum mutationes recenſet in libro primo: ſed Jacobus Palmerius in libro primo capite nono Graeciae antiquae hanc notam amoliens, illos rerum dominos fuiſſe oſtendit, cauſſamque eorundem erroris & peregrinationis putat fuiſſe πολυανδρίαν & abundantiam juventutis, quam

quam ſolum natale non capiebat. Hinc plures expeditiones in Graeciae diverſas partes & extra Graeciae terminos Pelaſgicum nomen ubique gentium celeberrimum reddiderunt: quae ſane potiſſima cauſſa multis poſt ſaeculis in Italiam & in alias Imperii Romani provincias Gothos & Langobardos ex ſeptentrionali plaga deduxit.

IV. Prima illa Pelaſgorum in Italiam migratio ex doctiſſimo Ryckio facta eſt periodo Juliana MMMCLXXXVI. ante primam Olympiadem anno DCCLII. ideoque CCCXLIV. ante epocham Trojae captae ſecundum Euſebii Scaligeriani calculum ad Eratoſthenis canones correctum. Et ſane Poeta maximus ſub ipſo Trojano excidio *Hortam* ſive *Hortim* hanc noſtram rebus florentem facit in libro ſeptimo Aeneidos, ubi copias duce Meſſapo contra Aeneam pro Turno praeliaturas miſiſſe traditur, quas ipſe *Hortinas* appellat verſ. 716.

Nurſia & HORTINAE *claſſes, populique Latini*, ubi *claſſibus* equites ſignificari docet Servius: quanvis ego non videam cur naves quoque hic a Virgilio denotari non potuerint: ſiquidem Tiberim eo loci, ubi Hortam a ſeptentrione alluit, naves ſuſtinuiſſe, graviſſimi auctores produnt: ex quibus Dionyſius in libro tertio capite quadrageſimo quarto ſcribit quod Tiberis *navigiis fluvialibus mediocris magnitudinis ad ipſos uſque fontes navigari* quidem *poteſt*; uſque ad *ipſam vero*

Urbem

Urbem magnis marinis onerariis. Livius in libro altero capite triceſimo quarto narrans caritatem annonae & famem, quae Romae graſſatae fuerunt anno U. C. CCLXI. unde ex Sicilia, Cumis, & Tuſcia commeatus deduci oportuit, teſtatur per Tiberim ex Tuſcia, cui poſtea *annonariae* cognomen indiderunt, frumentum Romam advectum: *ex Tuſcis*, ait Livius, *frumentum Tiberi venit: eo ſuſtentata eſt plebs*: quo quidem naves onuſtas juxta Hortanam urbem allapſas nemo non videt. Haec mire confirmat Tacitus Annalium libro tertio capite nono ubi iter Piſonis, mortuo Germanico, Romam adventantis deſcribens, prope Narniam in Narem fluvium eum deſcendiſſe, atque inde ſecundo Tiberi Romam uſque ad ſepulcrum Auguſti in campo Martio delatum affirmat: *ab Narnia* (verba ſunt Taciti) *vitandae ſuſpicionis, an quia pavidis conſilia in incerto ſunt, Nare ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caeſarum adpulerat*: quippe Nar prope Hortam, atque, ut ait Strabo in libro quincto, *ſupra Ocriculos in Tiberim exiens navigabilis ſcaphis haud magnis*. Sed ubi poſtea cum Tiberi conflatur, navibus amplioribus ſuſtinendis aptus efficitur. Livius in libro quarto capite decimo tertio ſub anno U. C. CCCLIV. haec habet: *inſignis annus hieme gelida ac nivoſa fuit, adeo ut viae clauſae, Tiberis innavigabilis fuerit*.

quod ſane intelligendum eſt de navigatione Tiberina ſupra Hortam, ubi amnis facilis eſt, glacie compreſſa; potiſſimum vero Peruſiam & Tudertum verſus: quod ſecus evenit infra Hortam ob violentiam Naris in Tiberim magno impetu irruentis. Ab aliis ſcriptoribus ejuſdem opidi cives dicuntur *Hortani*, *Ortanenſes*, & *Hortenſes*: qui tamen confundendi non ſunt cum *Hortenſibus* illis a Plinio libro tertio capite quarto in prima regione Italiae, nempe in Latio, collocatis: neque cum *Hortenſibus* ſextae regionis, Umbriam complectentis: quo cognomento Urbinates dictos fuiſſe prodit idem Plinius libro eodem capite decimo tertio.

V. Ab *Horta* hac noſtra gentem *Hortenſiam* in Romana Republica florentiſſimam eductam fuiſſe conjecit popularis noſter interioribus literis ornatiſſimus Philippus a Turre, modo Adrienſis Pontifex, in Monumentis veteris Antii capite primo: quare poſthabito Alexandro ab Alexandro, qui libro primo Dierum genialium capite nono Hortenſios ſic dictos putavit quod *hortorum* ſtudio tenerentur, ego ejusdem eruditiſſimi auctoris ſententiam facile amplector, praecipue quum videam ad eam confirmandam ſuppetias etiam ferri per Graecorum auctoritatem, a quibus idem Latinum nomen *Hortenſius*, aeque ac reliqua ab urbibus derivata, non aliter efferri conſuevit,

quam

quam excluſa litera *ν*, ut Ὁρτήσιος pro *Hortenſius*, Gallia Ναρβονησία & Λουγδουνησία pro *Narbonenſis* & *Lugdunenſis*: & Hiſpania Ταῤῥακωνησία, pro *Tarraconenſis*, exploſa ſemper litera *ν* ante *σ*: ex quo Franciſcus Hottomannus in notis ad Orationem Ciceronis pro L. Quinctio putavit latine etiam ſcribendum *Horteſius*, non *Hortenſius*: ſed Fulvius Urſinus aeneae tabellae & veterum omnium, ut inquit, librorum auctoritate ſecus edoctus, contra opinatur. Neque tamen iiſdem Hortenſiis quicquam fuiſſe puto cum Hortenſibus Umbriae, ac Latii. hi enim cito interierunt, immo Philippus Cluverius in Italiae antiquae libro tertio capite quarto pag. 969. iſtud vocabulum cum ceteris populis opidorum, qui a Plinio in libro tertio capite quincto recenſentur, exiſtimat eſſe corruptum, propterea quod Hortenſes Latii neque ab aliis auctoribus memorati reperiantur, neque ubinam fuerint inveſtigari poſſit, quum jam aetate Plinii, nullis relictis veſtigiis, periiſſent. Et forte iſti *Hortenſes* Latii ſunt *Hortonenſes* ex *Hortona* ultra Algidum montem, de qua paullo poſt agam. Umbriae autem *Hortenſes* hoc nomine parum innotuerunt, quum nihil aliud, quam Urbinates, alios ab Urbinatibus Metaurenſibus, indicarent. Notum eſt porro, antiquos a multis Italiae opidis variis de cauſſis ſeu quod in iis habitarent aut nati eſſent aut per majores ſuos inde orti; ſeu

quod memorabile aliquid vel ipſi, vel patres eorum in illis geſſiſſent, cognomenta ſumpſiſſe, ut pluribus exemplis docet vir eruditionis non proletariae Jacobus Perizonius in Animadverſionibus hiſtoricis capite primo pag. 34. Sic Tarquinii ab urbe Tarquinienſi, Coriolani a Coriolo, Aternii ab Aterno, Gabinii a Gabiis, & Pompeii a Pompeiis opidis vetuſtiſſimis denominati fuerunt, ut bene adnotatur apud virum in literariae perinde ac Belgicae Reipublicae faſtis laudatiſſimum Gisbertum Cuperum in additamento ad Harpocratem pag. 237. His aeque ac familia *Hortenſia* ab urbe *Horta* addi poteſt *Aquilejenſia* ab *Aquileja* noſtra, quae proſtat in lapide antiquo apud memoratum Turrium in Diſſertatione de Beleno pag. 261. Neque omittendum eſt, eandem familiam cum & ſine adſpiratione a veteribus ſcriptam fuiſſe, *Hortenſiam* nempe & *Ortenſiam*: cujus rei exempla ſuggerit Scaliger capite viceſimo tertio Indicis Theſauri Gruteriani: quod pridem quoque obſervaverat Claudius Dausquius in Orthographicis: nempe eodem modo quo *Horta* & *Orta* in libris & lapidibus uſurpari videmus.

VI. Mirari certe vehementer ſubiret, quod miratus fuit etiam Leander Albertus in Deſcriptione Italiae, Hortae, licet antiquiſſimae urbis, praeter unum Plinium, veteres ſcriptores Strabonem, Ptolemaeum, Melam, & Stephanum Byzan-

zantium non meminiſſe; niſi nota res eſſet eosdem auctores de urbibus amplitudine & frequentia celebrioribus, atque ad vias regias ſeu litorales ſitis mentionem facientes, ceteras miſſas feciſſe, quae inde aberant, cujusmodi Hortam fuiſſe nemo non novit. Hinc Strabo & Ptolemaeus de Urbino, Iguvio, Tiferno, Sarſina, & Auximo eadem cauſſa tacuerunt: quas tamen antiquiſſimas & honeſtiſſimas urbes in Umbria & Piceno fuiſſe aliunde comperimus. enimvero quod Julius Roſcius civis Hortinus ſcribit in argumento elegantis opuſculi Antonii Maſſae de origine & rebus Faliſcorum, Hortae civitatis memoriam exſtare apud Dionyſium Halicarnaſſeum, id falſum eſt; & Roſcius amore patriae paſſus eſt ſe in errorem abduci a Sigismundo Gelenio latino interprete Dionyſii. hic enim libro decimo Antiquitatum Romanarum capite viceſimo ſexto ſub anno Varroniano CCXCIX. quum narraſſet, Aequos populos in Latio non ita pridem a Romanis devictos, arma reſumpſiſſe & Corbionis opidi praeſidium ſopitum magno numero interfeciſſe, haec ſubdit: οἱ δὲ λοιποὶ μεγάλῃ χειρὶ στρατεύσαντες ἐπὶ πόλιν Βιρτῶνα τοῦ Λατίνων ἔθνους ἐξ ἐφόδου παραλαμβάνονται, quae ſic vertit Sylburgius: *ceteri magno numero egreſſi, Ortonem Latini nominis opidum primo impetu ceperunt*: ſed *Virtonem* ſeu *Birtonem* reddere debuiſſet, ut reddendum agnoverat Lapus Biragus primus interpres

pres Dionyſii: *Hortanam* vero pro *Birtonem* expreſſit Gelenius. Sylburgius in notis pag. 72. obſervat in vulgatis Livii codicibus eam urbem vocari *Hortanam*, in MSS. *Hortonam*: alia Livii exemplaria *Artonam* etiam exhibent, & codex Vaticanus *Bottonem* βοττῶνα: ex qua diverſitate Sigonius in ſcholiis Livianis libro altero num. XXIII. coniicit ubique legendum eſſe *Ortonam*, ſicuti etiam legitur apud Livium libro tertio capite triceſimo, qui idem factum narrat quod Dionyſius, locatque eam ultra Algidum montem, quam antea libro ſecundo capite quadrageſimo tertio non *Etruſcam*, ſed *Latinam urbem* appellaverat. Corbionem opidum ſitum fuiſſe ultra Algidum verſus Praeneſten circa Lavicanam viam, & non procul inde *Hortonam*, oſtendit Cluverius in libro ſecundo capite duodecimo Italiae antiquae pag. 780. & libro tertio capite quarto pag. 968. putatque Lucas Holſtenius in notis ad Cluverium pag. 162. & 201. eandem *Hortonam* eo loci fuiſſe ubi nunc eſt *Montefortino*, ad quod propius accedit nomen *Birtonis* Dionyſii. Ab hac autem alia eſt *Ortona* in Aprutio citeriori, quam Frentanorum navale appellat Strabo libro octavo: quaeque vix Romanis erat cognita quando Latinam Hortonam Aequi ceperunt. Quod ſpectat ad Strabonem, vir eruditus & diſertus Vincentius Borghinius in ſua Etruria, quae proſtat inter ejus lucubrationes Italice ſcri-

ptas

ptas volumine primo, ſuſpicatur pag. 315. mancum & mutilum eſſe illum auctorem ubi agit de Etruria, quia ſaepenumero codicibus veterum ſcriptorum ob injuriam temporum ad unicum apographum redactis, hoc ſi mutilum erat, mutila itidem omnia exemplaria inde exſcripta vulgari neceſſe erat: quod quidem Straboni eveniſſe oportet, ubi interrupta deprehenditur illa pars quae ad Etruriam pertinet: quamobrem ea cauſſa eſſe potuit cur hodie apud Geographum quotquot fuerunt peritiſſimum, Hortae nullam mentionem factam videamus.

VII. Quum vero urbem Hortanam ſub ipſa Ilii ruina populis florentem oſtenderim ex Virgilio Italicarum rerum conſultiſſimo, conjicere licet eam unam fuiſſe ex duodecim urbibus totidem potiſſimos Etruriae populos conſtituentibus, qui duodecim pariter inter ſe *dynaſtias*, ut vocat Polybius libro ſecundo pag.105. editionis Caſaubonianae; ſive ut Dionyſius libro ſexto capite ſeptuageſimo quincto ἡγεμονίας ideſt *principatus* ſive *ducatus*, ut vertit Sylburgius, formabant: quos Servius Danielis in librum decimum Aeneidos, *praefecturas* appellat. Livii & Dionyſii teſtimonia, qui praeter Strabonem, Plutarchum, & Servium eos duodecim populos memorarunt, Cluverius recitat in libro altero Italiae antiquae pag.403. Hi ſinguli ſingulos principes ſive reges habuerunt, qui Etru-

ſca

ſca lingua *Lucumones* appellabantur, unde ait Servius ad ſecundum Aeneidos: *propter duodecim populos Tuſciae, duodecim Lucumones, qui reges ſunt lingua Tuſcorum*. Eosdem duodecim Etruriae populos & Lucumones memorat in quinctum Aeneidos ex M.Terentio Varrone, atque etiam in decimum, ubi ex duodecim Lucumonibus unum ceteris omnibus imperaſſe demonſtrat: quod per vices & certo ſingularum urbium ordine factum cenſet Cluverius pag. 454. itaut ex ipſo duodecim urbium numero unus omnibus praefuerit. Duodenae illae principes urbes totidemque populi ſteterunt inter Apenninum montem, Tiberim amnem, & mare inferum, ubi Etruſcorum gentem cum Pelaſgis dominatam fuiſſe palam eſt. Quum autem eaſdem urbes & populos nemo veterum nominatim expreſſerit, licet de ſingulis ſe copioſe ſcripturum promiſerit Dionyſius, poſt tot ſaecula primus omnium Flavius Blondus in Etruria ſua pag. 300. operum editionis Frobenianae easdem hoc pacto recenſuit: *Lunam*, *Piſas*, *Populoniam*, *Volaterram*, *Agyllinam* (*Caerem* etiam dictam) *Feſulas*, *Ruſſellanam*, *Arretium*, *Peruſiam*, *Cluſium*, *Faleriam*, & *Vulſiniam*. At vero Alexander ab Alexandro Dierum genialium libro tertio capite duodetriceſimo, *Lunam*, *Piſas*, *Populoniam*, *Feſulas*, *Ruſſellanam*, & *Faleriam* reticuit, atque ad complendum numerum illum duodenarium

rium advocavit *Mantuam*, *Tarquinios*, *Corytum*, *Fidenas*, *Vetuloniam*, *Vejos*. Carolus Sigonius de antiquo jure Italiae libro primo capite nono numerum a Blondo adſignatum retinuit, niſi quod pro Lunenſibus Vejentes admiſit. Eundem iterum cenſum etiam turbavit Borghinius in ſua Etruria, quoniam pag. 330. *Lunam*, *Caerem*, *Falerios*, *Piſas*, *Fidenas*, & *Mantuam* expunxit, ceterasque in ordine per Blondum & Alexandrum recenſito ſuperſtites, recipiendas putavit, tanquam veras & originis Etruſcae, non autem a Graecis & Pelaſgis, ut reliquae, aedificatas: quas propterea ab eo numero ejecit. Sed nihilominus Philippus Cluverius in libro ſecundo Italiae antiquae capite primo pag. 453. *Caerem*, & *Falerios* retinuit, ſicuti etiam Holſtenius ad Stephanum de Urbibus pag. 251. Et quidem ſi originariae tantum urbes Etruſcae duodenarium illum numerum complerent, & reliquae inde eſſent excludendae, omnes procul exſulare cogerentur, utpote quae ab alienigenis gentibus, Pelaſgis, Oenotriis, Tyrrhenisque conditae fuerunt, ut palam facit eruditiſſimus Ryckius, & praecipue de *Cortona* ſive *Crotona* in capite tertio num. XXI. Diſſertationis ſuperius laudatae. Quare ſi in duodenarium eum numerum Hortam recipiendam putamus, nihil nos facere videbimur, quod rationabilibus conjecturis non innitatur.

VIII. Et ſane praeterquamquod Hortinos cives tempore adventus Trojanorum in Italiam, potentes fuiſſe ex Virgiliana Aeneide obſervavimus: unde quoque inter praecipuos Etruriae populos haberi poterant, nempe inter illos duodecim, quorum veteres ſcriptores meminerunt; lacus ipſe *Vadimonis*, qui ad ſecundum ab Hortina urbe lapidem patet, nomen Etruſcum praeferre videtur, ſaltem dimidium; Etruſci enim proprio idiomate Reges ſuos *Lucumones* appellabant, ut ſupra ex Servio & Dionyſio adnotavimus. Ut vero Hortanae urbi inter duodenas locus pateat, Veii mihi ab eo numero expungendi videntur, propterea quod regnum proprium ipſi conſtituerent, ab Etruſcorum dynaſtia ſeparatum. Hinc Livius libro quarto capite decimo ſeptimo ſub anno U.C. CCCXVI. *Lartem Tolumnium*, *Vejentum regem* appellat, non *Etruſcorum*: & libro primo capite triceſimo anno U.C. XCV. Vejentes in ipſa Etruria non agnoverat: *proximi Etruſcorum Vejentes*. In libro quincto capite primo anno U.C. CCCL. *Vejentes taedio annuae ambitionis*, *quae interdum diſcordiarum cauſſa erat*, *regem creavere*. Non abnuerim tamen Vejentes fuiſſe Etruſcis foederatos: quod ex Livii non uno loco deducitur, & ex Dionyſio initio libri noni narrante, ſub anno Varroniano CCLXXV. *coactum fuiſſe concilium Etruſcorum*, qui a Vejentibus rogati, ut bello contra Roma-

Romanos *ſeſe adderent ſocios*, tandem decreverunt, *licere Etruſcis*, *qui vellent ire in eam militiam*, *itaut in Vejentum auxilium juſtus exercitus conflueret*: συνήχθη εἰς κοινὴν ἐκκλησίαν τὸ ἔθνος, καὶ πολλὰ Οὐεϊεντανῶν δεηθέντων συναίρεσθαι σφίσι τοῦ κατὰ Ρωμαίων πολέμου, τέλος ἐξήνεγκαν ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις Τυῤῥηνῶν μετέχειν τῆς στρατείας. καὶ ἐγένετο χεὶρ ἀξιόμαχος ἡ τοῖς Οὐεϊεντανοῖς τοῦ πολέμου συναιρομένη. Neque alio modo exponenda videntur loca veterum a Cluverio recitata pag. 532. ut inde probet Vejos ob ſummam potentiam inter duodecim Etruriae populos connumeratos: quum e contrario vel ideo ex ſe regnaverint, cum Etruſcis tamen proximis foederati ad Romanorum vim amoliendam. Quare ex noſtris calculis numerus duodecim urbium Etruriae a veteribus indicatus hoc modo complendus erit. I. *Peruſia*. II. *Cortona*. III. *Arretium*. IV. *Cluſium*. V. *Volaterrae*. VI. *Vetulonia*. VII. *Volſinium*. VIII. *Ruſellae*. IX. *Tarquinii*. X. *Caere*. XI. *Horta*. XII. *Falerii*. Haec ut accuratius firmentur, & omnis difficultas ex veterum ſcriptorum teſtimoniis auferatur, mihi oſtendendum eſt non unam aut alteram, ſed tres Etrurias fuiſſe, quarum ſingulae duodecim urbes, totidem Lucumonum ſedes habuere. patet enim Etruſcos non intra unum Apenninum montem & mare Tyrrhenum clauſos ſtetiſſe; ſed a mari infero ad ſuperum, nempe Adriam uſque pertigiſſe, ut teſtatur Scylax Ca-

ryandenus in Periplo. Livius libro quincto capite triceſimo tertio Adriam, quae mari Adriatico nomen dedit, *Tuſcorum Coloniam* appellans, diſertiſſimis verbis haec omnia confirmat ubi de opibus & potentia Etruſcorum loquutus, haec habet: *ii in utrumque mare vergentes, incoluere urbibus duodenis terras: prius cis Apenninum ad inferum mare, poſtea trans Apenninum totidem quot capita originis erant, coloniis miſſis: quae trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui ſinum circumcolunt maris, uſque ad Alpes tenuere.* unde Camillus Peregrinus junior in Apparatu ad Antiquitates Capuanas pag. 641. merito arguit Cluverium, qui hanc Etruriam Circumpadanam, quae eſt ſecunda ex Livio, quamque *novam* Servius appellat, ipſe unus veterem & primam fuiſſe contenderit. Plinius libro tertio capite decimo ſexto *Adriam opidum Tuſcorum* vocat, aitque eosdem Tuſcos *omnia flumina foſſasque a Pado, egeſto maris impetu per transverſum in Adrianorum paludes, quae ſeptem maria appellantur*, feciſſe. Tuſci ergo in hac ſecunda Etruria trans Apenninum duodecim urbes, totidem Lucumonum ſedes condiderunt: ex quibus Bononiam, quam Tuſci *Felſinam* vocitarunt, reliquis praefuiſſe, jure dubitari nequit. de hac enim Plinius ita ſcribit libro tertio capite decimo quincto: *Colonia Bononia, Felſina vocitata quum princeps Etruriae eſſet*

eſſet: ubi Plinium de *nova* hac ſeu ſecunda Etruria, non de veteri illa intra Apenninum & mare inferum jacente loquutum, in comperto eſt. hujus enim veteris erat princeps & caput non Felſina, ſed Vetulonia teſte Silio Italico in libro ſeptimo:

Moeoniaeque decus quondam Vetulonia gentis,
Biſſenos haec prima dedit praecedere faſces,
Et junxit totidem tacito terrore ſecures:
Haec altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio veſtem praetexuit auro.

Virgilius quidem in decimo Aeneidos videtur Mantuam ſuam caput Etruriae Circumpadanae conſtituiſſe illis carminibus:

Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat.

Sed haec more poetico in gratiam patriae ſuae cecinit Maro: quod agnovit etiam Servius ejusdem interpres, a Poeta novam & veterem Etruriam miſceri animadvertens, *ut utriusque principatum patriae ſuae adſignet, quum alioquin Mantua ad haec auxilia in Mezentium pertinere non debeat.* Quare nullum dubium eſt, Bononiam caput fuiſſe Etruriae Circumpadanae, a duodecim Lucumonibus, qui totidem urbibus praeerant, imperio rectae. Harum prima Bononia, ſecunda Adria, tertia Mantua utique erat. reliquas enim novem alii requi-

requirent . Fruſtra eſt ergo Johannes Baptiſta Agucchius Archiepiſcopus Amaſenus in epiſtola Italica de priſca origine, & dominatu Bononienſis urbis, ubi duas Etrurias Circumpadanas, alteram Felſinae, alteram Mantuae ſubjectam comminiſcitur. Tertia Etruria fuit in ea parte Italiae, quam poſtea Campaniam dixerunt, atque hujus princeps fuit Capua: in qua quidem Etruria iidem populi *quum duodecim urbes condidiſſent, quae cunctarum quaſi caput eſſet, Capuam condiderunt*, inquit Strabo libro quincto: illuc enim Etruſcos quo tempore trans Apenninum imperio excurrerunt, ſuas Colonias miſiſſe oſtendit Camillus Peregrinus, judicio & eruditione haud quidem vulgari ſpectabilis, in Apparatu pag. 644. Quare, ut ſuperius jam dicta iterum memoria repetamus, luculenter patet *Hortam* urbem in prima illa & ceterarum antiquiſſima Etruria ſitam, diverſam omnino fuiſſe ab *Ortona* ſive *Hortona* in Latio, ſecus ac Roſcius commentus fuerat: quod quidem aliquando animadvertit Abrahamus Ortelius. quum enim in Synonymia geographica pag. 166. Hortam, de qua loquimur, cum Ortona Livii & Dionyſii eandem feciſſet, poſtea in Theſauro geographico mendum correxit & unam ab alia diſtinxit. Conſtat quidem ejusdem Etruſcae Hortae vetuſtatem literis commendaſſe Anaſtaſium in Leone IV. ubi ait, eundem Pontificem in priſtinum locum & ſtatum reduxiſſe

muros

muros & portas *Hortanae & Amerinae valde antiquarum civitatum*: unde & Flavius Blondus libro primo Italiae illuſtratae pag.310. eam *Civitatem vetuſtam* appellavit. Et ſane quanquam, cetera argumenta deeſſent, id abunde teſtatum relinquerent priſci aevi monumenta & inſcriptiones Hortanae: quas ex ipſis lapidibus diligentiſſime exceptas hic ſubnectere haud extra rem fore exiſtimavi quod pleraeque hactenus editae non fuerint, & quod gratiam me initurum ſperem ab eruditis, qui tamen id acceptum ferent FERDINANDO NUPTIO Archiepiſcopo Nicaeno, viro non tam dignitate ipſa, quam meritis ſuis ampliſſimo, mihi vero multis & magnis nominibus ſemper memorando. is enim easdem inſcriptiones, qua eſt erga me benignitate, mecum humaniſſime communicavit, & illius nutu & auſpiciis haec noſtra quantulacunque lucubratio producta eſt.

CAPUT

C A P U T . I I

Synopsis

I. *Horta Colonia militaris ab Auguſto deducta . Templum Martis Ultoris ab eodem erectum . Horta in Tribu Quirina & Arnienſi deſcripta .* II. *Octavianus plures in Italia Colonias militares deduxit : quando Auguſti cognomentum adſumpſerit .* III. *Earundem militarium Coloniarum numerus .* IV. *Duumviratus magni habitus .* V. *Seviri Auguſtales non magiſtratus , ſed ſacerdotes fuerunt . A Tiberio inſtituti . A ſodalibus Auguſtalibus diſtincti . Sex tantum .* VI. *Inter ſe ordinem ſervarunt . Pontificatus a Quinquennalitate diverſus .*

ANTEQUAM vero illud efficio , inſcriptio Ortana reliquarum omnium praeſtantiſſima , veluti agmen ducens , praemittenda eſt : quam ex ſchedis Barberinis in Syntagmate inſcriptionum capite quincto num. 302. non ita dudum vulgavit Raphael Fabrettus , vir de Romanis antiquitatibus ſupra omne praeconium benemeritus , idemque mei amantiſſimus dum fata Deusque ſinebant . Ex ea diſcimus , Ortam ab Auguſto Coloniam fuiſſe deductam : cujus rei nulla apud auctores memoria reperitur : quod nempe Augu-

Auguſteae aetatis hiſtoriae latine ſcriptae interciderint: quae cauſſa eſt cur nemo item hiſtoricorum ceteras Colonias ab eodem Imperatore conditas memoret: quum tamen ex ſolis nummorum & lapidum inſcriptionibus eruantur, ut de Parma, Peruſia, & Verona ſua docuit Henricus Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione prima capite ſecundo. Quam vero inſcriptionem Ortanam Fabrettus protulit, hic iterum exhibeo.

MAVORTI. VLTORI
Q. NINNIVS. Q.F. QVIR. PAETVS
II. VIR. COLON. ORTANAE
AVG. ET. VI. VIR. AVGVSTAL
QVINQVEN. II. SACRVM

Hoc marmor plura nos docet. Ortae ſcilicet (quae antiquitus ſine adſpiratione ſcribebatur) Martem titulo VLTORIS cultum fuiſſe: cui Romae templum eodem titulo erexit Auguſtus, ut conſtat ex tabulis Ancyranis apud Gruterum pag. CCXXXII. cujusque AEDITVVS. T. FLAVIVS. AVG*uſti* LIB*ertus* memoratur pag. CCCXVII. 8. Iſtud templum Auguſtus *bello Philippenſi pro ultione paterna ſuſcepto* jam *voverat*, ut ait Suetonius in ejus vita capite undetriceſimo: nimirum anno U. C. DCCXII. ſecundum calculos Noriſianos in Cenotaphiis laudatis diſſertatione ſecunda capite

octavo: & demum anno U.C.DCCXXXIV. illud exſtrui juſſit, ut in eodem recepta a Parthis Romana ſigna ſuſpenderet, ex Dione libro quinquageſimo quarto: quod poſtea dicavit anno U. C. DCCLII. ut ex Vellejo docet idem Noriſius. Nummos Auguſti cum effigie templi & epigraphe MARTIS. VLTORIS exhibet Carolus Patinus ad locum citatum Suetonii. Neque tamen pro eodem voto Auguſti hoc marmor in urbe Ortana MAVORTI. VLTORI dicatum exiſtimo: nam Collegium Auguſtale, cujus in illo fit mentio, inſtitutum fuit a Tiberio anno quo obiit Auguſtus U.C. DCCLXVII. quod infra apparebit. Patet inſuper ex eodem marmore Ortanam urbem in Tribu QVIRINA fuiſſe deſcriptam: quae erat ex una & triginta ruſticis, a *Curienſibus* Sabinorum populis ſic dicta, ut ait Feſtus. nam Tribus in urbanas & ruſticas diviſas fuiſſe palam eſt: ex quibus ruſticae nobiliores habebantur. In urbanis ii, qui rura non habebant cenſebantur, & praeterea libertini omnes, ſecus ac in ruſticis, in quibus tantum ingenui conſcribebantur: quamobrem urbanae Tribus ſemper ignobiliores ruſticis habitae ſunt, & e ruſtica in urbanam transferri erat ignominiae, ut notat Paullus Manutius in libro de Comitiis Romanorum capite de *Tribubus*, & Carolus Sigonius de antiquo jure civium Romanorum libro primo capite tertio. Attamen conſtat etiam ad Tribum Arnienſem

ſem (ſive Arnenſem) Ortam aliquando pertinuiſſe, quemadmodum ex alio lapide Ortano infra capite nono apparebit: quae item erat ex ruſticis, & forte antequam Orta Colonia militaris juſſu Auguſti deduceretur: qua occaſione ex Tribu Arnienſi in Quirinam tranſire potuit. Hoc priusquam oſtendo, obſervare lubet cum Petro de Marca in Marca Hiſpanica libro ſecundo capite quarto num.v. Colonias fuiſſe opida propagata ex civitate Romana, civibus paganis vel militibus ex S.C. vel Principis juſſu deductis aut ad condendam novam urbem, aut ad ſupplendam antiquam. Iſthaec opida teſte Agellio libro decimo ſexto capite decimo tertio, *jura inſtitutaque omnia populi Romani, non ſui arbitrii, habent: quae tamen conditio quum ſit magis obnoxia, & minus libera, potior tamen & praeſtabilior exiſtimatur propter amplitudinem majeſtatemque populi Romani: cujus iſtae Coloniae quaſi effigies parvae, ſimulacraque eſſe videntur*. Veruntamen idem ſcriptor celeberrimus Petrus de Marca animadvertit diſcrimen aliquod fuiſſe inter Colonias, quum aliae uberiori, quaedam contractiori immunitate fruerentur, adſtrictis vel ampliatis earundem privilegiis: quamobrem a veteribus traditum eſt alias fuiſſe immunes; quasdam juris Italici; nonnullas Latinorum, ideſt jure antiquo Latii utentes, donec Antoninus Caracalla omnes qui Imperio Romano ſuberant pro civibus

 haberi

haberi juſſit ea conſtitutione, quam laudat Ulpianus in Lege XVII. D. *de ſtatu hominum* : quamque nuper egregio & bonae frugis pleno Commentario explanavit vir de omni antiquitate meritiſſimus Ezechiel Spanhemius. Alia in hanc rem diſſerit Nicolaus Bergerius in praeſtantiſſimo opere de publicis & militaribus Imperii Romani Viis libro quarto ſectione octava, ubi colonos, partem nempe civium Romanorum, in urbes a S. P. Q. R. & poſtea ab Imperatoribus ob unam alteramve ex quinque his cauſſis deductos obſervat. Primo ut provinciales & ſubjectos in officio continerent. Secundo ut ſubitis hoſtium incurſionibus veluti totidem arces & propugnacula Imperii Romani opponerentur. Tertio ut Romanus ſanguis undique propagaretur. Quarto ut plebem inopem & Urbi imperanti gravem ſic exhaurirent. Quinto denique, ut militibus emeritis praemia largirentur.

II. Jam vero ſcire juverit, Auguſtum poſtquam apud Actium victo Antonio jam totius Romani orbis imperium occupaſſet, plures in Italia Colonias cognomento *Auguſtas* inſtituiſſe, militibus, qui ſecum omnibus bellis interfuerant, agris eorum, qui Antonii rebus ſtuduerant, diviſis, quum Dyrrhachium, Philippos & alia opida, priſcis dominis in exſilium miſſis, iisdem habitanda conceſſiſſet, ut ait Dio libro quinquageſimo primo pag. 445. editionis Johannis Leunclavii.

Hoc

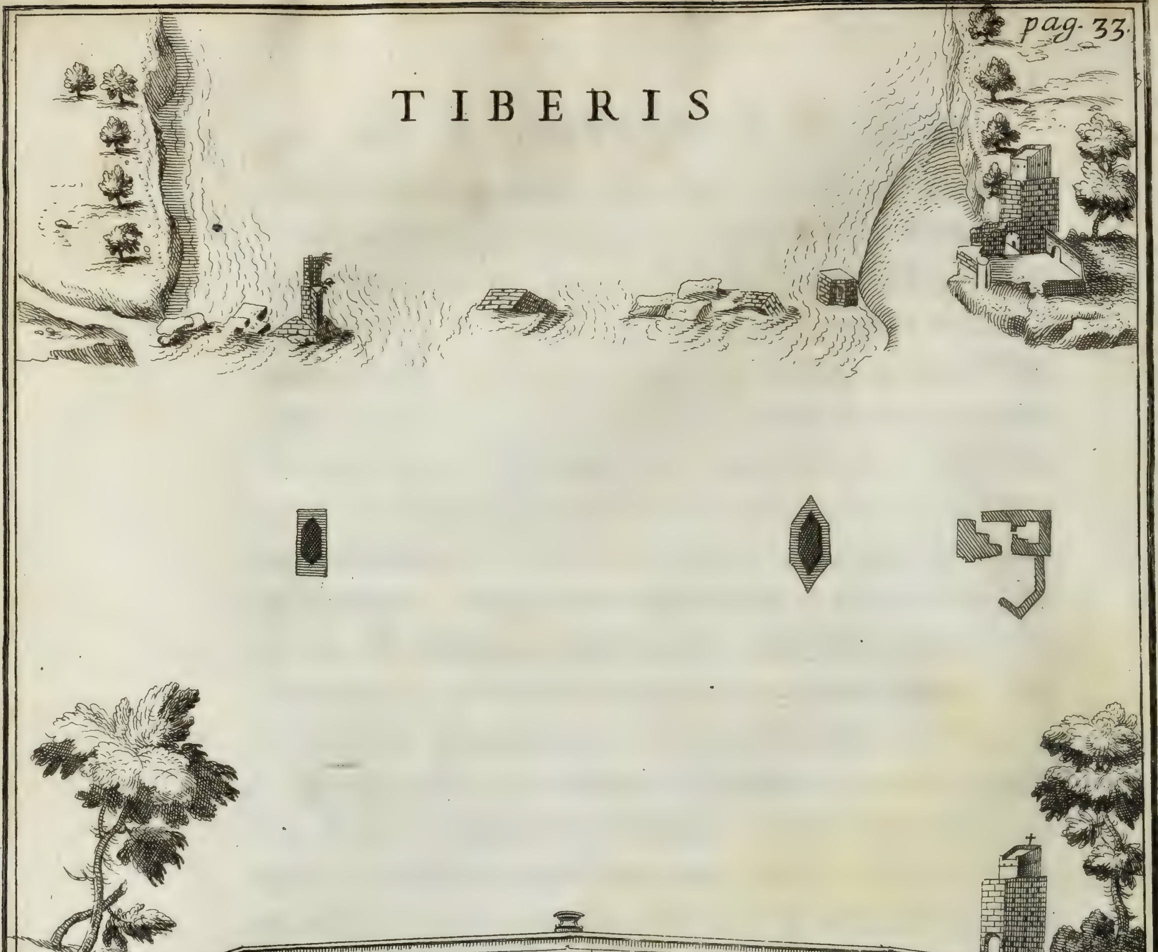
Hoc non ſemel fecit Auguſtus longe poſt ſuum Conſulatum quartum, annumque U. C. DCCXXIV. quo Colonias alias duodeviginti, cognomento *Julias* deduxit, quarum meminit Appianus de Bellis civilibus libro quarto pag. 590. editionis Henrici Stephani: nempe M. Licinio Craſſo & Cn. Lentulo Augure Coſs. anno U. C. DCCXL. Item Claudio Nerone II. & Piſone Coſs. U.C. DCCXLVII. & ſequenti; & denique L. Caninio Gallo & Q. Fabricio Coſs. ſuffectis, anno U.C. DCCLII. ut prodit marmor Ancyranum pag. CCXXXI. ubi militum, quibus agri adſignati fuerunt, paullo plura quam ducenta millia fuiſſe teſtatur idem Auguſtus. Hoc vero deductoris cognomentum, quod poſtea Coloniae ſibi adſumpſerunt, C. Julius Caeſar Octavianus in ſuo conſulatu VII. & M. Vipſanii Agrippae III. anno U.C. DCCXXVIII. a Senatu L. Munatii Planci ſententia obtinuerat, ex Dione libro quinquageſimo tertio, ac Cenſorino de Die natali capite viceſimo primo: ſcilicet anno quarto Actiaco, non autem primo, ut putabat Joſephus Scaliger in animadverſionibus ad Chronicon Euſebii num. MCCXXVIII. & in notis criticis ad ſpuriam elegiam Cornelii Galli, a nobis alibi quoque, nempe in hiſtoria literaria Aquilejenſi, diſcuſſam. Atque haec eſt inſignium Chronologorum ſententia, Dionyſii Petavii de Doctrina temporum libro decimo capite ſexageſimo nono & ſequenti, ac Jacobi Uſſerii in Annalibus

libus pag. 581. editionis Pariſienſis: qui de compacto id contigiſſe ſtatuunt annis viginti ſeptem ante epocham Chriſtianam. De his Coloniis ab Auguſto deductis loquitur Hyginus inter auctores rei agrariae collectos a Wilhelmo Goeſio pag. 160. ubi haec habet: *Divus Auguſtus in adſignata orbi terrarum pace, exercitus, qui ſub Antonio aut Lepido militaverant, pariter & ſuarum legionum milites colonos fecit, alios in Italia, alios in provinciis. His, quibusdam delectis hoſtium civitatibus, novas urbes conſtituit: quosdam veteribus opidis deduxit, & colonos nominavit. Illas quoque urbes, quae deductae a Regibus aut Dictatoribus fuerant (quas bellorum civilium interventus exhauſerat) dato iterum Coloniae nomine ampliavit, quasdam & finibus.* Siculus etiam Flaccus apud eundem Goeſium pag. 23. *qui*, inquit, *a divo Julio deducti erant, temporibus Auguſti militiam repetierant, conſumptisque bellis, victores terras ſuas repetierant: in locum tamen defunctorum alii agros receperunt. Ex quo fit, ut his centuriis inveniantur & eorum nomina qui deducti erant, & eorum qui poſtea in locum ſucceſſerunt.* Auguſtus ergo Italiae urbes tot delectibus per bella civilia exhauſtas, militibus in eas miſſis frequentandas curavit: quo quidem facto & militum cupiditati, & Coloniarum infrequentiae maximus Imperator conſulvit.

Has

III. Has militum Colonias, quas in Italia deduxit Auguſtus veteres ſcriptores, qui hodie ſuperſunt, tanquam rem ſuo aevo notiſſimam, literis committere neglexerunt: nam Vellejus, qui de Coloniis a Senatu deductis accurate tractavit, de militaribus ait ſe ideo loqui non velle, quia *militarium & cauſſae & auctores & ipſarum* PRAEFULGENT NOMINA, libro primo capite decimo quarto. Hinc haud mirum, ſi rem omnibus exploratiſſimam hiſtorici ſilentio praeterierunt: unde etiam Suetonius in Auguſto capite quadrageſimo ſexto, earundem Coloniarum numero expreſſo, nomina ipſa reticuit: *Italiam*, inquit, *duodetriginta Coloniarum numero deductarum ab ſe frequentavit, operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam inſtruxit: etiam jure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliqua adaequavit, excogitato genere ſuffragiorum, quae de magiſtratibus urbicis Decuriones colonici in ſua quisque Colonia ferrent, & ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent*. At quaenam fuerint iſtae XXVIII. militum Coloniae ab Auguſto intra Italiam deductae, nemo hactenus pleno numero aperuit. nam Frontinus in fragmento illo operis ſui de Coloniis, *undecim* tantum nominatim deſignavit, nempe *Soram*, *Teanum Sidicinum* (hanc in duas perperam diviſit Sigonius) *Puteolos*, *Acerras*, *Alatrium*, *Atellam*, *Caudium*, *Beneventum*, *Cumas*, *Graviſcas*,

viſcas, *Nuceriam*. De Benevento id praeterea confirmat vetus epigramma a Camillo Peregrino vulgatum in Apparatu ad Antiquitates Capuanas pag. 745. & poſtea a Fabretto capite ſecundo num. 248. Sigonius de antiquo jure Italiae libro tertio capite quarto addit *Auguſtam Taurinorum*, *Bovianum*, *Capuam*, & *Ariminum*. Noriſius vero in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione prima, capite altero ex Theſauro Gruteriano quinque alias enumerat, *Auguſtam Peruſiam*, *Coloniam Felicem Nolanam*, *Coloniam Juliam Auguſtam Parmam*, *Coloniam Auguſtam Laurentum*, & *Coloniam Auguſtam Veronam*: quibus adjungi poſſe opinatur & urbem *Piſanam*, quanvis praeter *Juliae* cognomen Piſanae urbi impoſitum, ejus rei teſtem appellare non poſſit. His ego ex marmore 8. CCCCXXXII. AUGUSTam POLam in Iſtria (quam Italiae adjunxit Auguſtus) & *Coloniam Ortanam Auguſtam* in Etruria, jure optimo ſuperaddo: nec deerunt in poſterum penitioris antiquitatis ſeduli ſcrutatores, qui quinque reliquas Colonias Auguſtas Italicas ad complendum numerum a Suetonio indicatum in apertum proferent. Tunc vero quando Orta Colonia Auguſta deducta eſt, erectas fuiſſe putamus columnas ſtructiles, vulgo *le pile d' Auguſto*, utranque Tiberis ripam contra aquarum impetum defendentes, ubi & antiqui Pontis veſtigia adhuc ſuperſunt: cujus, ut tunc

TIBERIS
Scala di palmi Romani
50
100
200
300

tunc veroſimiliter fuit, vel iterum exſtrui poſſet, ichnographiam hic damus, per gnavum & peritum artificem Franciſcum Sforzinum nuper delineatam juſſu Maecenatis noſtri Eminentiſſimi Cardinalis Josephi Renati Imperialis, quum pro munere Praefecti Congregationis, ut vocant, boni regiminis, quod providentiſſime juxta ac vigilantiſſime gerit, de eodem Ponte magnifice reparando meditaretur.

IV. In Ortana Colonia Q. Ninnius Paetus erat *Duumvir* quando lapidem MAVORTI. VLTORI erexit. enimvero in Coloniis Duumviri non ſecus ac Conſules Romae ſub Imperatoribus habebantur: congregabant Senatum, qui in Coloniis *Curia* appellabatur: hinc ii, qui in conſilium admittebantur, Decuriones dicti & Romae Senatores: quod luculente docuit, ut juris divini & humani, ſic & antiquitatum antiſtes eximius Antonius Auguſtinus in Dialogo ſexto in numismata & inſcriptiones. De Duumvirum magiſtratu quoniam lectiſſima eruditionis copia Cardinalis Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione altera capite tertio aliorum ſtudia antevertit, mihi pauca ex ejus operoſis lucubrationibus delibaſſe ſat erit, quo Ortanae Coloniae dignitas, & ejus veterum magiſtratuum ſplendor iis, qui jejunam de illa apud ſcriptores mentionem factam offenderunt, vel hinc innoteſcant. Is obſervat Duumviratum tanti fuiſſe

Romanis, ut a nobiliſſimis Senatoribus acciperetur. Hinc Pompejus Magnus poſt Orientem debellatum, ob amorem Juliae relicta Roma, Duumviratum Capuae geſſit, quemadmodum teſtatur Cicero in Oratione poſt reditum in Senatum. Ad Duumviros in Coloniis pertinebat cauſſas ad Decuriones referre, & eorum ſententiam rogare. In aliquibus Italiae urbibus Quatuorviri magiſtratum gerebant; at in una eademque urbe modo *Duumviros*, modo *Quatuorviros* laudari in inſcriptionibus patet ex Theſauro Gruteriano pag. XCVI. 1. CCCCXLV. 2. CCCCLXVI. 4. CCCCLXXII. 7. DLV. 2. & alibi paſſim quod ideo factum putat Noriſius, quia initio Duumviri creabantur, at poſtea, quo civium ambitioni ſatisfieret, Quatuorviri, ut ea ratione ad plures ſummus Coloniarum magiſtratus perveniret. In Coloniis eosdem Duumviros e tribunali jus dixiſſe in ſaxis Gruterianis plane compertum eſt. At quidem graviora crimina ad Romani Senatus cognitionem ſpectabant, puta proditio, conjuratio, veneficium, caedes dolo malo patrata. Auguſtus vero ſicuti urbani Senatus poteſtatem, ita etiam Coloniarum antiquam jurisdictionem ſpecie honoris imminuit, ut eruitur ex Suetonio ubi de Coloniis ab Auguſto deductis, inter quas & Orta fuit, ſermonem habet: cujus verba ſemel recitata hic iterum adferam: *genere ſuffragiorum, quae de Magiſtratibus urbicis Decuriones Colonici*

in

in ſua quisque Colonia facerent, & *ſub diem comitiorum obſignata Romam mitterent*, quum uſque ad illam diem Coloniae ſibi ſuos magiſtratus elegiſſent absque poſtulatione confirmationis a Senatu Romano. Praeterea ab illo tempore nec graviores expenſas, puta in inferiis, arcubus, ſtatuis, ante impetratam ab Imperatore facultatem, facere poterant: quod ex Piſanis Cenotaphiis docet eorundem Eminentiſſimus illuſtrator. Duumviri lictores habebant, ſed non ita faſcium uſum uſque ad Tiberium; iisdemque togam conceſſam fuiſſe oſtendit Octavius Ferrarius de re Veſtiaria libro altero capite tertio. Annuum Duumviratum obſervo ex Canone quinquageſimo ſexto vetuſtiſſimi Concilii Illiberitani, ubi Chriſtianus anno uno, quo agit Duumviratum ab Eccleſia ſegregari praecipitur propterea quod teneretur edere ludos & ſpectacula: ubi legi merentur quae congerit Gundiſalvus Tellez in commentariis ad idem Concilium libro tertio pag. 439. editionis Lugdunenſis. Huc etiam facit lex XVI. Codicis Theodoſiani libro XII. tit. I. in qua reſpuentes Duumviratum, nempe ob immenſos ſumptus, qui iis incumbebant, praecipue in ludis & ſpectaculis edendis, duplicati temporis & magiſtratus poena damnati biennio integro ejus onera ſuſtinere coguntur. Jacobus Gothofredus in commentariis ad eandem legem ſcribit Duumviros quinquennales fuiſſe qui

quincto quoque anno recurrente id munus ſuſtinebant, ex Grutero CCCXXII. 8. At Gundiſalvus laudatus ob merita & munificentiam in patriam putat Duumviros in quinquennium electos.

V. Q. Ninnius in Colonia Ortana *Sevir Auguſtalis Quinquennalis iterum* dicitur. An Magiſtratus ſive Sacerdotii genus fuerint Seviri Auguſtales, celeberrimi viri, qui doctis laboribus ſuis antiquas & ſepultas has literas illuſtrarunt, inter ſe diſputant: quippe Thomas Reineſius epiſtola XXXI. ad Chriſtophorum Adamum Rupertum, & in Supplemento Gruteriano Claſſe I. num. XII. eos inter magiſtratus municipales enumerans, actione juris dicundi praeditos fuiſſe credidit: cui tamen adverſatur Noriſius in opere ſaepius adducto diſſertatione prima capite ſexto, ubi Auguſtales non magiſtratus, ſed ſacerdotes fuiſſe invictis argumentis declarat: idque amplius firmat etiam erudititiſſimus Fabrettus capite quincto ſub numero 306. Horum Auguſtalium originem ad initium principatus Tiberii refert Tacitus libro primo Annalium capite quinquageſimo quarto anno U. C. DCCLXVII. poſt Auguſti apotheoſin. tunc enim huiusmodi ſodalium Auguſtalium *ſacerdotium Caeſar Tiberius Juliae genti ſacravit*, inquit idem auctor libro altero Hiſtoriarum capite nonageſimo quincto: unde Romani orbis Coloniae imperantis Urbis exemplo, ut inſigni erga demortuum Principem officio ſibi ſuc-

ſucceſſoris benevolentiam conciliarent, Auguſtalium Sacerdotum Collegia ſive Corpora tunc certatim inſtituerunt: inter quas Colonias etiam Orta Auguſti ſacris ſe initiavit: quod ex alio quoque lapide Ortano inferius adducendo apparet, in quo *C. Baberius Auguſtalis* nominatur. Quanvis *Seviri* iſti *Auguſtales* paſſim in veteribus ſaxis memorati videantur, non inde ſequitur Sodales Auguſtales ſex tantum numero in unoquoque Corpore fuiſſe, ut perperam crediderunt viri ſummi Marcus Velſerus in libro quincto rerum Vindelicarum pag. 275. operum editionis Norimbergenſis, & Petrus de Marca in diſſertatione de Primatibus num. CIV. nam in Collegium Auguſtalium Romae a Tiberio inſtitutum e primoribus Civitatis unus & viginti ſortito adſciti fuerunt: quibus quatuor ſupra numerum adjecti ſunt, ut ait Tacitus. Quum vero eadem Collegia Romae & in Coloniis excreviſſent, in his ſex primum nominati e Corpore Auguſtali, *Seviri* appellabantur: at quum eorum numerus amplior etiam evaſiſſet, in plura Collegia partiti ſunt: quibus diſtincti Seviri praeerant, quemadmodum ex vetuſtis elogiis lapidum conſtare palam facit Noriſius loco ſuperius indicato. Neque in ſingulis Collegiis Seviros plures quam ſex unquam exſtitiſſe putarim, licet apud Fabrettum capite quincto num. 316. proſtet inſcriptio, in qua tredecim Seviri Auguſtales numerantur.

hos

hos enim cum eodem peritiſſimo veterum monumentorum interprete honorarios fuiſſe arbitror: unde multiplicitas Sevirorum inſurgit, dum Sevirales omnes, munere quanvis jam pridem functi, titulum honoris ergo retinebant, ut diſſerit idem auctor in capite quincto ſub numero 315.

VI. Seviros inter ſe ordinem ſervaſſe animadvertit Petrus de Marca. hinc apud Gruterum pag. ccccix. 5. occurrunt PRIMI. AVGVSTALES. & in marmore Tudertino xix.6. PRIMIGENIVS. SEX. VIR. II. AVGVSTALIS. qui *primi* etiam *Magiſtri* dicebantur. At non ita certum quod ait idem doctiſſimus ſcriptor, ubi honorem Auguſtalitatis aeque ac Flaminii & Pontificatus per quinquennium vel in perpetuum ab ordine Decurionum decretum fuiſſe opinatur. nam Pontifices erant perpetui, & poſteriori aetate temporarii, ut ſancit Noriſius in Cenotaphiis diſſertatione prima pag. 73. ubi quod in priſci aevi monumentis legantur PONTIFICES. QVINQVENNALES. duas ibidem dignitates expreſſas cenſet, ut Quinquennales fuerint in Coloniis qui Romae Cenſores dicebantur: de quibus Cicero libro tertio de legibus refert duodecim tabularum ſanctionem: *magiſtratum quinquennium habento*: unde ſingulis luſtris creabantur: & quidem bini in ſingulis civitatibus, ex eodem Cicerone in Verrina quarta. Pontificatum vero & Quinquennalitatem

tatem diverſos Coloniarum honores fuiſſe eruitur ex lapide cccxciv. 7. ubi legitur COMINIVS QVINTVS. PONTIF. ET. QQ. & pag. ccccLXXXIX. 8. C. VALERI . PETRONIANI DECVR. PONTIF. SACERD. IVVEN. MED CAVSIDIC. QVINQ. neque id adverſatus eſt ſcriptor eruditiſſimus & Epiſcopus integerrimus Philippus a Turre in diſſertatione de Colonia Forojulienſi pag. 364. licet in Coloniis Pontifices quinquennales ſeu luſtrales fuiſſe validis argumentis probare contenderit. Quare dum apud Fabrettum capite quincto num. 303. legitur in ſaxo Oſtienſi *L. Carullus Feliciſſimus bis ſevir Auguſtalis. idem Quinquennalis Laurentum Lavinatum*. Item numero 326. *Chryſeros Sevir Auguſtalis Quinquennalis*. & numero 332. *L. Carullus Epaphroditus Sevir Auguſtalis. idem Quinquennalis*, hic duo diverſa munera diſtinguenda ſunt, non vero exiſtimandum quod Seviratus non modo annalis, ſed & *quinquennalis* exſtiterit, ut probat Fabrettus capite quincto num. 315. Eodem pacto noſter Q. NINNIVS in Ortana Colonia fuerit non ſolum *Sevir Auguſtalis*, ut notatur in marmore, ſed & *Quinquennalis iterum*. Ninniorum autem gens non tantum Ortae, ſed Romae etiam floruit, nam pag. ccxiv. & in faſtis Conſularibus legitur Q. NINNIVS HASTA cum P. MANILIO. VOPISCO. COS anno vulgari cxiv. & pag. LXV. 8. NINNIVS PHI-

PHILETVS . item pag. DCXCVII. 7. NINNIA CRONIS. cui vix quadrimae vita functae genitor eleganti hoc carmine parentavit :

Quod decuit natam patri praeſtare ſepulto ,
Hoc contra natae praeſtitit ipſe pater .

Thomas Reineſius claſſe ſexta numero CXV. recitat hanc inſcriptionem ex Italia per Graevium acceptam & ſecum communicatam

D. M. S
Q. NINNIO. Q. F
ARN. OPPIANICO
AED. IIII/IIII VIR. I. D
IVLIA. MARCIA. B. M

Suſpicari licet hunc *Q. Ninnium* fuiſſe ex gente *Ninnia* Ortana. Orta enim fuit & in Tribu Arnienſi deſcripta, quod monui, & infra apparebit: ex qua item Tribu erat idem Q. NINNIVS. OPPIANICVS *Aedilis Quatuorvir jure dicundo*. Diverſi honorum gradus colonici inter ſe erant *Aedilitas* & *Quatuorviratus*, quemadmodum contra ſecus ſentientes oſtendit Noriſius in Cenotaphiis diſſertatione prima capite tertio pag. 38. Dolendum ſane doctiſſimos veterum hujusmodi epigrammatum collectores ſaepenumero adnotare neglexiſſe praecipua loca ubi primo effoſſa fuerunt: quum vel ex hoc uno capite magna hiſtoriae, topogra-

graphiae & reconditae vetuſtati lux haud raro tribuatur, atque inde graviſſimae ſcriptorum controverſiae variis de rebus, puta de ſitu urbium, templorum, theatrorum, thermarum, circorum, deque id genus innumeris aliis non ſemel finiantur: quae tamen controverſiae, neglecta adnotatione, quam dixi, locorum, in quibus literati lapides eruuntur, nunquam dirimi poſſunt, iisdem poſtea lapidibus, ut ſaepe contingit, alio translatis, ne dicam iterum ſepultis, & ab ignorantia & avaritia hominum in alios uſus redactis. Hanc rem probe animadvertit ſummus & vir & amicus Bernardus de Montfaucon in capite viceſimo Diarii Italici pag. 281. ubi ad conficiendam Urbis deſcriptionem accuratam inter alia monitum reliquit, ut ſicubi inſcriptiones eruerentur, nemini liceret eas loco movere & amoliri, donec viri docti locum ipſum & marmor literis conſignaſſent. *plerunque enim inſcriptiones*, ait vir praeſtantiſſimus, *templorum, & aliorum, quae e vicino ſteterant, aedificiorum, mentionem habent*. Inde ſubjungit. *id ſi a principio factum eſſet, bene multa ignota rudera quid olim fuerint jam conſpicuum eſſet*. Quod ille in Urbe rerum domina jure maximo curari vellet, id nos ubique & praecipue in reliqua Italia curatum vellemus.

C A P U T. I I I

Synopsis

I. *Domitiani nomen cum titulis ex publicis monumentis eraſum. Nomina item aliorum.* II. *Liturae Arcuum Septimii Severi a nonnullis perperam explicatae.* III. *Fulvii Plautiani & Plautillae Auguſtae nomina in aliquot ſaxis deleta.* IV. *Inſcriptionis Hortanae reſtitutio tentata.* V. *Perfectiſſimorum genera & antiquitas. Capenates Foederati. Quot Pentapoles in Italia?* VI. *Curatores Reipublicae.* VII. *Ordo & Populus in Coloniis.*

JAm vero explicata utcunque inſcriptione a Q. Ninnio Paeto Mavorti Ultori dicata, ex qua Ortanae Coloniae Auguſtae amplitudo & dignitas prodit, de reliquis infra adducendis idipſum facere conabor. Ceteris autem hoc loco praeferre lubet marmor non quidem caſu aliquo, ſed dedita opera olim prioribus quatuor lineis obliteratum: cujus latitudo eſt quatuor palmorum, altitudo vero totidem cum dimidio. Exſtitit olim in fronte eccleſiae Cathedralis Ortanae, nunc vero jacet in ſolo extra eandem eccleſiam, & legitur ad calcem opuſculi Antonii Maſſae de Origine Faliſcorum, necnon apud Gruterum pag. CCLXXXVIII. num. I.

OR

. . . .
. . . .
. . . .
. . . . OR
DO. ET. POPVLVS. COLONI
AE. FALISCORVM. CV
RANTE. TYRIO. SEPTIMI
O. AZIZO. V. P. CVR. R. P. DEVO
TI. NVMINI. MAIESTATI
QVE. EIVS

Haec inſcriptio videtur indicaſſe publicum aliquod monumentum in urbe Ortana ab Ordine & a Populo Coloniae Faliſcorum cuidam Imperatori erectum, ut innuunt poſtrema verba DEVOTI NVMINI. MAIESTIQVE. EIVS, quae nonniſi in Imperatorum monumentis uſurpata reperies in inſcriptis lapidibus apud Gruterum pag. CCXLIX. 4. CCLXXI. 1. 7. CCLXXXI. 7. atque alibi paſſim non ſolum poſt Conſtantinum, ſed etiam longe antea, ut Trajano CCLVIII. 6. M. Aurelio Antonino, Hadriano & Antonino Pio CCLIX. 1. 8. & CCLX. 1. Cui vero ex Imperatoribus inſcriptio dicata fuerit, nos fugit ob quatuor linearum eraſionem, quae non ſolum nomen Imperatoris, ſed etiam titulos penitus ſuſtulit, integro tamen ſaxo relicto, ut patet in ſchemate quod produxi.

At nihilominus conjicere licet illum fuiſſe Domitianum Imperatorem. nam Suetonius in ejus vita capite ultimo narrat Senatum adeo gaviſum morte Domitiani, ut *noviſſime* ERADENDOS *ubique* TITVLOS *abolendamque omnem memoriam decerneret*:quod quidem *ex omni aere vel ſaxo* factum tradit Macrobius in libro primo Saturnalium capite duodecimo. Scribit Lampridius in Commodo capite decimo ſeptimo, hujus Imperatoris *nomen alienis operibus inciſum* Senatum quoque eraſiſſe. nam veteres ad extinguendam hominum memoriam nihil efficacius reperire potuerunt, quam eorum nomina undique eradere, ut pluribus exemplis docet Index Gruterianus capite XVII. ſub litera N. ubi illi recenſentur, quorum nomina obliterata fuerunt. Huc facit quod Reineſius epiſtola LXIX. ad Rupertum pag. 612. & Jacobus Perizonius in Diſſertationum triade pag. 22. obſervant, nimirum in fronte lapidis Colotiani CCLXX. 6. detritum fuiſſe nomen Fulviae Plautillae Auguſtae, & in verſu ſexto nomen L. Fulvii Plautiani ipſius parentis: qui erat ex gente Fulvia, ut contra Panvinium aliosque docuit Noriſius in Epochis Syromacedonum diſſertatione quincta capite tertio: quique ſub L. Septimio Severo vir potentiſſimus, Praefectus Praetorio & Conſul eandem filiam ſuam Plautillam in uxorem dedit Septimii filio Baſſiano, ſive M. Aurelio Antonino Pio cognomento Caracallae cum *tanta dote*,
quan-

quanta Reginis quinquaginta ſatis fuiſſet, ut ait Dio libro ſeptuageſimo ſexto. Occiſo autem eodem Plautiano, & Plautilla in Liparim relegata, utriusque nomen ſibi maxime inviſum idem Caracalla ex marmore indicato aboleri curavit: quod alibi quoque factum fuiſſe mox apparebit, ſi inſignium antiquariorum errorem a nemine hactenus animadverſum hic in anteceſſum patefecero; nam de Inſcriptionibus decreto publico eraſis, ſi ocium aliquando ſuppetierit, alibi fuſius agere meditor.

II. Famianus Nardinus in ſua Roma veteri libro quincto capite ſexto memorat grande illud Romanae magnificentiae poſt tot ſaecula adhuc ſuperſtes monumentum ad radices Clivi Capitolini qua itur ad Forum, Arcum videlicet illum triumphalem Imperatori L. Septimio Severo & filio ejus M. Aurelio Antonino Pio erectum, quemadmodum patet ex bipedalibus literis ibidem in marmore primum inciſis & excavatis, & deinde aere Corinthiaco repletis: quod contigit anno vulgari CCIII. poſt diem XIII. Aprilis, ut viri docti obſervarunt. Quia autem in quarta linea amplae illius inſcriptionis, quae utranque Arcus faciem quaquaverſum occupat, adhuc apparent veſtigia characterum, quibus antiquitus deletis alii ſuperpoſiti fuerunt, putavit Nardinus *L. Septimii Getae* nomen prius ibi lectum fuiſſe: quod poſteaquam frater ejus Caracalla in illum truculentas manus inje-

injeciſſet, ex cunctis monumentis juſſu ejus obliteratum unus idem Nardinus exiſtimavit, in ejus rei teſtem adducens Spartianum: in quo tamen id exſtricare mihi non licuit, neque ulli ſane unquam licebit, quia Caracalla, ut ſuum in fratrem Getam commiſſum parricidium celaret, illum inter Divos referri curavit: quod teſtatur Spartianus in Geta capite ſecundo; unde ajebat de eodem: *ſit Divus, dum non ſit vivus*; tantum abeſt, ut Getae nomini, quem palam ſe amore proſequi ſimulabat, adeo ſolemnem infamiae notam inurere voluerit, ut illud e publicis & omnium conſpectui expoſitis Arcubus & inſcriptionibus obliterari mandaverit. Hinc miror virum doctum Joſephum Mariam Suareſium in Explicatione Arcus Septimii Severi pag. 2. Nardino hircum mulgenti, ut eſt in adagio, cribrum ſuppoſuiſſe, dum incautum ejus memoriae lapſum excepit, Spartiano inconſulto. Ut antiquae ejusmodi eraſionis locus mente facilius comprehendatur, eam Arcus inſcriptionem, quam non veluti emiſſarius cum oculis emiſſitiis, ut initio Aulularìae Plautinae nonnemo loquebatur, ſed oculis optimo lumine adjutis centies luſtravi, totam continuis lineis, uti adhuc eſt, expreſſam recitabo.

IMP.CAES.LVCIO.SEPTIMIO.M.FIL.SEVERO,PIO.PERTINACI.AVG.PATRI.PATRIAE.PARTHICO.ARABICO.ET

PARTHICO.ADIABENICO.PONTIFIC.MAXIMO.TRIBVNIC.POTEST.XI. IMP.XI. COS.III.PROCOS. ET

IMP.CAES. M.AVRELIO.L.FIL.ANTONINO.AVG.PIO.FELICI.TRIBVNIC.POTEST.VI.COS.PROCOS.P.P

OPTIMIS . FORTISSIMISQVE . PRINCIPIBVS

OB.REM.PVBLICAM.RESTITVTAM.IMPERIVMQVE.POPVLI.ROMANI.PROPAGATVM

INSIGNIBVS.VIRTVTIBVS.EORVM.DOMI.FORISQVE. S. P. Q. R

Quar-

Quartae lineae verba, quae totidem abraſis olim ſuperpoſita fuerunt, jam referuntur ad Severum & Antoninum ejus filium, in ſuperioribus lineis memoratos. Duae poſtremae lineae cauſſam erectionis ejusdem Arcus explanant. Eas literas, quarum ſpacium poſtea occuparunt verba illa OPTIMIS FORTISSIMISQVE . PRINCIPIBVS . in illa eadem linea detritas olim fuiſſe inde liquet, quod marmor ibi eſt depreſſius quam alibi, quodque in eadem linea extra locum a reliquis literis poſtea occupatum, ſuperſunt foramina ubi aes fuerat infixum: ex quibus ſigna priorum characterum, qui olim obliterati fuerunt, omnium oculis exhibentur: quippe illud OPTIMIS . FORTISSIMISQVE . PRINCIPIBVS clauditur ſpacio, unius & alterius literae veſtigia adhuc retinente: quae etiam manifeſto arguunt, ejusdem lineae characteres olim fuiſſe nonnihil grandiores, quam nunc ſunt, nimirum ceteris aequales.

III. Ego vero in quarto verſu elogii ejusdem Arcus ubi veſtigia aeneorum characterum ſuperſunt, *Septimii Gaetae* nomen expreſſum fuiſſe neutiquam puto, licet praeeunte Nardino id opinati fuerint viri eruditi apud Suareſium: quibus nuper acceſſit nobile par ſcriptorum in nummaria antiquitate celebrium, nimirum Johannes Vaillantius in Nummis Imperatorum tomo ſecundo editionis tertiae Amſtelodamenſis pag. 253. & Andreas Morellius

rellius in Specimine rei nummariae editionis ſecundae Lipſienſis pag. 184. qui de compacto affirmant juſſu Caracallae haec verba in eodem Arcu detrita fuiſſe:

PVBLIO. SEPTIMIO. GETAE. CAESARI. PONTIF

quibus deinde easdem numero literas ſuperpoſitas fuiſſe opinantur. Hadrianus Auzoutus, qui apud Suareſium ex eadem litura haec verba eruebat:

ET. P. SEPTIMIO. GETAE. NOBILISSIMO. CAESARI. OPT

poſtea ſententiam mutavit, & ea quae jam dixi una cum Vaillantio in foraminibus clavorum deprehendit, illuc admotis ſcalis, ut teſtatur Morellius. Sed ego a tantis viris diſſentio, atque ibi nomina & titulos non Getae, ſed *L. Fulvii Plautiani* olim expreſſa fuiſſe non dubito, literarum, quae deſunt, numero religioſe ſervato hoc pacto:

ET. L. FVLVIO. PLAVTIANO. PR. PR. COMITI. AVGG

Siquidem Plautiani gloriam & ſalutem pari precio habitam fuiſſe ac ipſorum Septimii Severi Imperatoris & Antonini Caeſaris eruitur ex epigrammate Gruteriano XXXIX. 3. duabus lineis abraſo: quod ego ejusdem L. FVLVII. PLAVTIANI. ET FVLVIAE. PLAVTILLAE. AVGVSTAE nominibus ita reſtituo.

D I A N A E
P R O. S A L V T E
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. ET
M. A V R E L I. A N T O N I N I
A V G G. E T
L. FVLVII. PLAVTIANI. ET
IVLIAE. AVG. MATR. CASTR
ET. FVLVIAE. PLAVTILLAE. AVG

Superius memoratam eraſionem lapidis Colotiani 6. CCLXX. quam vidit etiam doctiſſimus Cardinalis Henricus Noriſius & ex eo Pagius in Critica Baroniana anno CXCIX. num. IV. hic quoque, a nobis rubro charactere ſuppletam, exhibemus: in qua inſcriptione quum dicatur Plautianus *comes per omnes expeditiones eorum*, nempe Severi & Antonini, manifeſte apparet Plautianum Praefectum Praetorio a Seuero in orientem proficiſcente, in Urbe relictum neutiquam fuiſſe. Porro in cauſſa excidii Plautiani enarranda variant Herodianus & Dio, quorum is vero, hic falſo crimine per fraudem Antonini appetitum affirmat.

FVL-

FVLVIAE. PLAVTILLAE. AVG
VXORI
IMP. M. AVRELI. ANTONINI. AVG
PII. FELICIS. PONTIFICIS. CONS
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. AVG. PII. FELICIS
PONTIFICIS. ET. PARTHICI. MAXIMI. COS. III. NVRVI
FILIAE
L. FVLVII. PLAVTIANI. C. V
PONTIFICIS. NOBILISSIMI. PR. PR. NECESSARII
AVGG. ET. COMITIS. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORVM
T. STATILIVS. CALOCAERVS. NOMENCL
CVM. STATILIO. DIONYSIO. TRIB. LEG. XVI. FLAVIAE
ET. STATILIO. MYRONE. DISSIGNATORE [ſic]. SCAENAR
FILIIS. ET. STATILIO. DIONYSIO. DISCIPVLO. FICTORVM
PONTIFICVM. C. C. V. V. NEPOTE. SVO
AMPLA. BENEFICIA. DE. INDVLGENTIA
AVGVSTORVM. SVFFRAGIO. PATRIS. EIVS
CONSECVTVS

Antoninus Fulviam Plautillam ante annum vulgarem CCIII. uxorem non duxit, ut locuples teſtis eſt Dio initio libri ſeptuageſimi ſexti ubi poſt narrata Imperatoris Septimii Severi Decennalia eo anno exhibita, inquit: *eodem anno celebratae ſunt nuptiae Antonini filii Severi, & Plautillae Plautiani filiae*: qua de re erudite diſſerit Pagius anno eodem CXCIX. num. V.

Haud abſimili pacto, quandoquidem verſor inter haec ſaxa, ſupplendam exiſtimo ſeptimam lineam detritam in voto dicato anno Dionyſiano CXCVII. pag. XLVI. 9.

HERCVLI . INVICTO . ET
ſic DIBVS . OMNIBVS . DEABVS
Q. SACRVM . PRO . SALVTEM ſic
IMP. L. SEPT. SEVERI . ET
M. AVRELIO . ANTONI
NO . CAESARI . AVG. NN
ET . L. FVLVIO . PLAVTI
ANO . C. V. PR. PR. ET . TRI
BVNIS . HELIO . MONIMO
TREBIO . GERMANO
EXERCITATORIBVS
HELIVS . SABINIANVS
AVR. TITIANVS . GENIO
T. OPTATI . OB . REDITVN ſic
NVMERI . VOTIS . FELI
CISSIMIS . T. FLA. RES
PECTVS . C. SEVERINVS
VITALIS . SECIVS . GE
MELLINVS . PVDESASS ſic
FE CE RVNT
DEDIKAVERVNT
V. IDVS . IVNIAS . LATE R
ANO . ET . RVFINO . COS

Reſti-

Reſtitutionem *L. Fulvii Plautiani* & non *Getae* in quarta linea memorati Arcus triumphalis, alia certiora monumenta amplius confirmant. Etenim nummi Caracallae medii moduli & raritatis eximiae in averſa parte exhibent Arcum eundem cum tribus fornicibus ea plane majeſtate, qua illum erigi juſſit Senatus. Supra Arcum duo viri, *Severus* nempe & *Antoninus* currui, quem ſex equi trahunt inſidentes, utrinque vero duo equites, uno & altero pedite ſequente, conſpiciuntur. Circum vero legitur ARCVS. AVGG. in area S.C. in antica parte eſt effigies Caracallae cum epigraphe ANTONINVS. PIVS. AVG. PONT. TR P. VII. Ex hoc nummo olim Chriſtinae Reginae, quem laudat etiam Franciſcus Mediobarbus in ſuo Occone aucto pag. 287. Suareſius integrum Arcum, barbarorum & temporum injuria deformatum, reſtituit. Alium ejusmodi nummum aereum ex gaza Regis Chriſtianiſſimi vulgavit Morellius in Specimine rei nummariae pag. 182. tabula XVIII. In antica parte legitur ANTONINVS. PIVS AVG. PONT. TR. P. COS. in poſtica idem Arcus & epigraphe ut ſupra. In hoc nummo non animadvertit Morellius poſt verba illa TR. P. detritum eſſe numerum Tribuniciae Poteſtatis VI. qui integer ſupereſt in alio nummo Muſei Carthuſiae Romanae. etenim Caracalla primam Tribuniciam Poteſtatem inierat anno CXCVII. & CXCVIII. ut hic pro-

probat Pagius num.IX. Quare iidem nummi percuſſi ſunt eodem anno, quo Severo & Antonino triumphantibus erectus eſt Arcus. Vaillantius in Nummis Imperatorum tomo ſecundo pag. 253. alium nummum argenteum Caracallae, eumque rariſſimum adducit cum eodem Arcu & epigraphe ARCVS. AVGG. Duplex litera GG duos tantum *Auguſtos*, Severum & Antoninum denotat, quibus Arcus erectus eſt: quique ſoli in curru triumphali conſpiciuntur, licet in Arcus inſcriptione honoris cauſſa etiam Plautianus memoretur. Lapis ergo Colotianus a nobis ſuppletus inſcribebatur Fulviae Plautillae, cujus nomen in prima linea, ut pridem obſervaverat clariſſimus Perizonius, & in quarta ejus parentis FVLVI. PLAVTIANI detritum eſt: qui ibidem PONTIFEX. NOBILISSIMVS. PR. PR. NECESSARIVS. AVGG ET. COMES. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORVM appellatur. In altero Arcu in foro Boario, qui adnectitur Diaconiae ſancti Georgii in Velabro, exſtat inſcriptio ab Argentariis eidem *L. Septimio Severo*, *M. Aurelio Antonino*, *& Iuliae matri* ejuſdem *Auguſti & Caſtrorum* dicata anno eodem, quo Arcus alter in foro Romano erectus eſt, nempe vulgari CCIII. Hanc a Smetio deſcriptam recitat Gruterus pag. CCLXV. 2. ubi non ſolum integra quincta linea eſt abraſa, ut ibidem ſignatur; ſed etiam medietas tertiae, quod ibi prae-

praeteritur, & ego propius inſpexi: idque patet ex depreſſione & cavitate marmoris, atque etiam ex ſpiſſis praeter morem characteribus, qui, paucis primis illis deletis, poſtea ſuperpoſiti fuerunt, tanquam ſi ad prima verba referri deberent. In eadem vero tertia linea leguntur haec verba: IMP CAES. M. AVRELIO. ANTONINO. PIO FELICI. AVG. TRIB. POTEST. VII. COS quibus poſtea verbis in ſpacio olim abraſo haec continuo ſpiſſis literis addita fuerunt III. P. P PROCOS. FORTISSIMO. FELICISSIMOQVE PRINCIPI. ET. Quando inſculpta fuit inſcriptio Antoninus erat Conſul I. non vero III. hoc enim accidit anno vulgari CCVIII. Quare haec ibi antea charactere ceteris conſono legebantur: ET. L FVLVIO. PLAVTIANO. C. V. PR. PR. COMITI. AVGG. In quincta vero linea haec modo apparent: PARTHICI. MAXIMI. BRITTANNICI. MAXIMI. Nardinus, qui hanc inſcriptionem inverſam & depravatam exhibet in libro quincto capite decimo Romae veteris, nomen *Septimii Getae* iterum obtrudit, Spartiano, qui id ne ſomniavit quidem, in teſtem vocato. Sic quoque Johannes Petrus Bellorius in veteribus Arcubus Auguſtorum idem peccat dum ET. SEPTIMIO. GETAE. NOBILISSIMO. CAESARI olim utrobique lectum fuiſſe libere affirmat. Sed quum quarta linea claudatur his verbis. IMP CAES

CAES. M. AVRELI. ANTONINI. PII. FELICI. AVG. utique in quincta olim abraſa, ubi ad ingens lineae ſpacium implendum literae ſingulae mirum quantum inter ſe diſtant, Plautillae nomen hoc pacto legebatur: VXORI. FVLVIAE PLAVTILLAE. AVG. Caracalla *Britannici* nomen adſumpſit anno vulgari CCX. ex Pagio ad annum CCIX. num. II. Ideo ante hunc annum eidem inſcriptioni abraſae ſuperpoſita non fuit appellatio BRITTANNICI. quae quidem appellatio errore quadratarii, ſpacium illud expunctum implere ſatagentis, litera T ſupervacanee geminata redundat: quam tamen Onuphrius Panvinius praetermiſit in Commentario Faſtorum libro ſecundo pag. 359. In lapide 4. CLI. idem Caracalla vocatur BRITANNICVS. COS. III. DES. IIII. Is anno Chriſti CCXIII. U. C. DCCCCLXVI. quarto annum aperuit teſte Noriſio in epiſtola Conſulari pag. 127. ex lapide 2. pag. XLIV. Quare conſtat Caracallam anno ineunte CCXII. deſignatum fuiſſe Conſulem IV. ſi deſignatio Conſulum ordinariorum in annum ſequentem ipſo anni praecedentis initio fiebat, ut arbitratus eſt Pagius anno CCXII. num. II. licet id Noriſius improbaſſet. Quum autem occiſus fuerit Plautianus anno vulgari CCV. ut ſupputat longe accuratiſſimus ſcriptor Sebaſtianus Tillemontius in nota XXV. ad vitam Imperatoris Severi tomo tertio hiſtoriae Imperatorum pag. 461. editionis ſecundae Pariſienſis anni MDCCII.

quumque eadem litura facta non fuerit ante annum CCX. inde apparet ſtatim poſt mortem Severi, quae contigit Eboraci anno vulgari CCXI. die IV. Februarii ex Tillemontio in Severo articulo XXXVI. nomen Plautiani juſſu Caracallae ex publicis monumentis eraſum fuiſſe: quod etiam liquet ex titulo MAXIMI praeter BRITTANNICI Caracallae poſtea adjuncto in ſupplemento liturae: quem MAXIMI titulum unus Severus antea gerebat. BRITANNICVS vero eodem anno, quo idem Severus, appellatus fuit, quando geſſit Tribuniciam Poteſtatem XIII. anno U. C. DCCCCXCV. vulgari CCX. quod notat Pagius anno CCIX. num. II. Neque Severus erat ita infenſo in Plautianum animo atque fuit Caracalla. Raphael Fabrettus de re lapidaria Romanorum ſane meritiſſimus, in Inſcriptionum capite decimo num. 107. elogium aliud recitat, in quo *Plautiani* & *Plautillae* nomina antiquitus abraſa fuerunt, licet ipſe, vir alioqui oculatiſſimus, a Nardino fortaſſe deceptus, hanc notulam eidem adſcripſerit. *notanda abraſio nominis Getae*. Sed nunquid Getae nomen in eodem marmore duobus in locis, nulla ratione id flagitante, abradi poterat? Inſcriptio autem, niſi mea me fallit opinio, utique hoc pacto ſupplenda venit:

FORTVNAE. AVG
PRO. SALVTE. ET. REDITV
DOMINORVM. N
SEVERI. PII. FIL
ANTONINI. AVG
L. FVLVII. PLAVTIANI. PR. PR
ET. IVLIAE. AVG. MATRIS
AVG. ET. FVLVIAE. PLAVTILLAE. AVG
ANTONIVS. LIB
PROXIMVS. A. LIBELLIS
VOTO. SVSCEPTO

Sed jam tandem integram inſcriptionem illam ſex continuis verſibus conſtantem ab Argentariis dicatam in Arcu fori Boarii, una cum noſtro ſupplemento exhibeamus, ut nobis ab hujusmodi eraſionibus expeditis facilius properare liceat illuc unde diverteramus. In poſtremo verſu charactere ceteris minutiori ſunt tria verba peregrinum in modum diſpoſita, quorum ordinem mutare duximus religioni. nam Famianus Nardinus in loco ſuperius indicato inde ſuſpicatur aliquot ex iis Argentariis & Negotiantibus, qui Arcum erexerant, ad ſolvendas ejus impenſas conferre pecunias recuſaſſe, ideoque ea verba ceteris addita poſt decretum illud jam factum, ne illi, qui recuſaverant, ad vendendas illic merces ſuas ante conlatam pecuniam admitterentur.

Imp.

IMP.CAES.L.SEPTIMIO.SEVERO.PIO.PERTINACI.AVG.ARABIC.ADIABENIC.PARTH.MAX.FORTISSIMO.FELICISSIMO

PONTIF. MAX. TRIBVNIC. POTEST. XII. IMP. XI. COS. III. PATRI. PATRIAE. ET

IMP.CAES. M.AVRELIO. ANTONINO.PIO.FELICI.AVG. TRIB.POTEST.VII. COS. L.FVLVIO.PLAVTIANO.C.V.PR.PR.
COMITI. AVGG

IVLIAE.AVG.MATRI.AVG.N. ET.CASTRORVM. ET.SENATVS. ET.PATRIAE. ET.IMP.CAES. M.AVRELI.ANTONINI.PII
FELICIS. AVG

VXORI. FVLVIAE. PLAVTILLAE. AVG

ARGENTARI.ET.NEGOTIANTES.BOARI.HVIVS. LOCI. QVI INVEHENT. DEVOTI.NVMINI.EORVM.

Ut

IV. Ut ergo ad Hortanam inſcriptionem revertar, quae me alio traxerat, praeter nudum nomen titulos quoque ipſos obliterandos de nullo unquam Imperatore decretum fuiſſe legimus, dempto Domitiano: atque hinc non ſolum ejus nomen deletum apparet apud Sponium in Miſcellaneis pag. 353. apud Fabrettum capite quarto num. 158. & apud Gruterum pag. V. 2. XII. 2. & LXVIII. 1. Sed praeter ipſum nomen etiam tituli omnes deleti ſunt pag. CCXLV. 2. & CCCCXI. 1. proptereaquod in publicis monumentis & omnium oculis expoſitis ii tituli viderentur, quemadmodum exſtitit hoc noſtrum marmor Hortanum. Hujus proinde lacunas, exemplum ſuggerentibus aliis inſcriptionibus Domitiano dicatis, quibus contigit illud fatum evadere, praecipue vero CVIII. 1. 2. CLV. 1. CLXXXIX. 12. DLXXIV. 5. DLXXV. 1. ita ſupplendas eſſe arbitrarer.

I M P. C A E S A R I
D I V I. V E S P A S I A N I. F
D O M I T I A N O. A V G V S T O
G E R M. P O N T. M A X. O R
D O. E T. P O P V L V S. C O L O N I
A E. F A L I S C O R V M. C V
R A N T E. T Y R I O. S E P T I M I
O. A Z I Z O. V. P. C V R. R. P. D E V O
T I. N V M I N I. M A I E S T A T I
Q V E. E I V S

Notas

Notas poſt nomen Tyrii Septimii Azizi ſic interpretor *Viro perfectiſſimo* CVR*atore* R*eipublicae*. perperam enim apud Maſſam & Gruterum legitur in octava linea C.V.R. quae puncta in lapide ipſo non comparent. Sic apud eundem Gruterum pag. XLV. 2. videre eſt CVR. R.P.PIS*aurenſium* & FAN*eſtrium* pag. CCCLXXXI. 1. CVR. R.P. TEANENSIS. CVR. R.P. TARRICINENSIS. & pag. CCCCIV. 7. *A. Egnatius* CVR*ator* R. CONCOR*dienſis*. Scio equidem *Viros Perfectiſſimos* nunquam frequentius auditos fuiſſe quam tempore Conſtantini Magni, quem tres Perfectiſſimorum claſſes diviſiſſe putat Guido Pancirolus in Commentario ad Notitiam Imperii capite tertio: de quorum tamen auctore nihil definit Jacobus Gothofredus in notis ad Codicem Theodoſianum libro ſexto tit. XXXVII. Horum primi erant Praeſides ſeu Rectores provinciarum: ſecundi munere aliquo perfuncti: tertii honorarii, qui codicillis eam dignitatem impetraverant: quae tamen his poſtremis nequicquam proderat ad fugam munerum, a quibus tam publicis, quam curialibus immunes erant ſecundi. Gothofredus animadvertit hos omnes his notis ſignari ſolitos V. P. vel ordine inverſo P. V.

V. Attamen fatetur eruditiſſimus Pancirolus eorum originem Conſtantino antiquiorem videri, neque conſtare quando inventi fuerint

Per-

Perfectiſſimi: quod etiam Gothofredus affirmat. Et quidem Fabrettus in ſuperius laudati Syntagmatis capite quarto ſub num. 169. deprehendit in lapide Gruteriano *Marcellinum Virum Perfectiſſimum* ſub Gallieno, & Lupercum ſub Maximiano, in quo tamen ſiglae paullo aliter apparent nempe V. PERF. His ſubinde & reliquis antiquiſſimam inſcriptionem ipſe adducit num. 170. Herculi dicatam Alexandro Auguſto II. & Marcello Coſs. anno ſcilicet CCXXVI. in qua VV.PP. memorantur, & eam dignitatem his vetuſtiorem adhuc exſiſtere puto ex Codicis Juſtinianei libro nono tit. XLI. L. XI. ubi Diocletianus narrat M. Antoninum decreviſſe ne filii Perfectiſſimorum Virorum poenis Plebejorum afficerentur: ex quo videntur Perfectiſſimi etiam ultra M. Antoninum ad Domitianum uſque reduci poſſe: quem Imperatorem mihi veroſimile fit Ortae aliqua de cauſſa moratum fuiſſe quando illi proxima Faliſcorum Colonia iſtud publicum honoris ſignum dicavit. Hortae vero in ſolo alieno Faliſci inſcriptionem illam erexiſſe propterea videntur quod utrique cum vicinis populis inter ſe eſſent *Foederati*. Certe Capenates, qui ad viceſimum primum ab Horta lapidem, & ad decimum a Faliſcis ſub Soracte monte, Leprignani prope Morlupum & non alibi, ſteterunt, in literatis lapidibus ibidem effoſſis apud Fabrettum capite quarto num. 529. & capite decimo num. 99. *Foe-*

derati

derati appellantur. *Foederati* vero dici forte potuerunt non tam quod ſuis inſtitutis & legibus, ſuisque magiſtratibus regerentur, & *foederis* cum Romanis tempore deditionis initi conditionibus, aut praeſcripti pecuniae modi praeſtatione, vel certo militum numero Rempublicam juvarent: quae erant *Foederatorum* privilegia, teſte Petro de Marca in Marca Hiſpanica libro ſecundo capite quarto num.IV. verum etiam quod una cum vicinarum urbium populis ſocietatem iniiſſet, puta cum Faliſcis, Hortanis, & Lucoferonienſibus, quorum opidum erat ſub Soracte, ut notat Lucas Holſtenius ad Italiam Cluverii pag.61. in eam rem vetus ſaxum adducens. Quinque urbium *foederatarum* regionem ſive Pentapolim in iſtis partibus ſtetiſſe nonnulli quidem affirmarunt ex Martyrologio MS. ſancti Petri Tuſcanellae, & ex actis ineditis ſancti Ptolemaei epiſcopi Nepeſini, in quibus ſemel atque iterum memoratur *Pentapolis Tuſciae*: quam Nepeſinam urbem, vel ejus nominis regionem ex quinque urbibus conflatam interpretantur; ſed quaenam fuerint vel ubinam ſteterint non liquet. nam Nicolaus Nardinus Famiani filius in libro Italico, quem appellavit Cathedram epiſcopalem ſancti Ptolemaei Nepeſini, vix quicquam in rem ſuam bonae frugis adduxit. Tillemontius autem in nota III. ad Perſecutionem Neronis tomo ſecundo pag.495. propterea quod hanc *Pentapolim* veteres

omnes

omnes ſilentio praeteriiſſent, an alicubi unquam exſtiterit dubius haeſit. Sicut vero in oriente variae erant Pentapoles, quas geographi norunt, eodem pacto in Italia non una Pentapolis ex poſterioris aevi ſcriptoribus erui poſſe videtur. Ab Anonymo Ravennate libro quarto Geographiae pag. 199. *Pentapolis* ad mare Adriaticum memoratur, ſed verbis tam barbare confuſis, ut crucem fixerint ejus editori Placido Porcheronio. Verba Anonymi haec ſunt: *ad mare magnum Adriaticum eſt provincia Flaminia Ravennatis: item Annonaria Pentapolenſis: eſt ſuper ipſam Pentapolim, ideſt provincia Caſtellorum*. Porcheronius ſe ignorare ait *Annonariam Pentapolenſem* aeque ac *Provinciam Caſtellorum*. Trebellius Pollio in Tetrico ſeniore meminit *Annonariae regionis*, de qua mire disputant critici. Haec non minus quam *Annonaria Pentapolenſis* utique eſt Picenum annonarium Flaminiae proximum, cujus caput erat Ancona. Hinc Pentapolitanam provinciam jure in Piceno locat Noriſius in Diſſertatione de Synodo v. capite quincto pag.46. editionis Patavinae. Quaenam vero fuerit *provincia Caſtellorum* ſtatim patebit. In Concilio vi. CP. apud Labbeum tomo ſexto col.705. laudantur ſex urbes epiſcopales *provinciae Pentapolis*, nempe *Ariminum*, *Piſaurum*, *Fanum*, *Numana*, *Auximum*, *Ancona*. Ariminum urbs Flaminiae videtur antiquae

Penta-

Pentapoli ſuperadditum. In eodem Concilio VI. col. 708. *Ravenna* eſt extra Pentapolim quomodo eam agnoſcit etiam Anaſtaſius in Zacharia ubi nominat populum *Ravennae*, *& civitatum Pentapoleos & Aemiliae*. Idem Anaſtaſius in Gregorio II. loquens de Leone Iſaurico Iconomacho haec habet: *permoti omnes Pentapolenſes, atque Venetiarum exercitus contra Imperatoris juſſionem reſtiterunt*. Infra vero ait *Langobardis Aemiliae* CASTRA, *Pentapolim quoque & Auximum* ſe tradidiſſe. Quare provincia *Caſtellorum ſupra Annonariam Pentapolenſem* ſita, cujus meminit Anonymus Ravennas, eſt Aemilia, quam CASTRA habuiſſe teſtis eſt Anaſtaſius. Haec CASTRA *Aemiliae* nominatim recenſet Paullus Diaconus noſtras in libro ſexto de Geſtis Langobardorum capite quadrageſimo nono. Anno DCCLVI. quo Pippinus Regem Aiſtulphum ea omnia, quae Romanae Eccleſiae violenter abſtulerat, reddere compulit, Ravenna adhuc erat extra Pentapolim, ut teſtantur coaevi ſcriptores ab Andrea Ducheſnio vulgati in tomo ſecundo collectionis hiſtoriae Francorum. etenim Tilianus & Loiſelianus Annaliſtae pag. 12. & 26. ſcribunt eundem Pippinum *Ravennam cum Pentapoli conquiſiviſſe & ſancto Petro tradidiſſe*. Idem habet Eginhardus & Anonymus Fuldenſis pag. 235. & 534. quae mire confirmat idem Paullus Diaconus in libro ſecundo capite

 unde-

undeviceſimo ſcribens, quod in Flaminia *eſt Ravenna*, *& quinque aliae civitates*, *Graeco vocabulo Pentapolis dictae*. Picenum annonarium & Flaminia unicam conſtituebant provinciam ſecundum diviſionem Conſtantini Magni, quam Carolus Cointius in Annalibus eccleſiaſticis Francorum cum reliquis diviſionibus confert anno DCCLV. num. LXXIII. Ubi vero Paullus Diaconus jam a nobis laudatus in diviſione Italiae, quam protulit libro ſecundo capite nono & ſequentibus, in duodecima regione Flaminiam, in decima tertia Picenum conſtituit; hic intelligit Picenum *ſuburbicarium*. etenim Picenum *annonarium* ſub nomine *Flaminiae* comprehendit; ideoque in eadem ſua diviſione illud neutiquam nominavit. *Ravennatem Pentapolim* memorat Nicephorus Patriarcha CP. in Breviario hiſtorico pag. 23. editionis regiae: & Paullus Diaconus in Hiſtoria Miſcella libro undeviceſimo pag. 601. editionis Caniſianae *haud procul ab urbe Ravenna Pentapolim* collocat. Carolus Sigonius in libro primo de Regno Italiae ait Pentapolim fuiſſe partem Piceni, in qua *Senogalliam* reponit, *Numanam* & *Auximum* reticet. Haec ſcriptorum varietas in adſignandis Pentapolitanae provinciae urbibus, inde orta eſt quod numerus quinque foederatarum civitatum eo creverit, ut duas Pentapoles ſive *Decapolim* fecerint, cujus caput fuit poſtea Ravenna, ut ajunt literae Gregorii II.

in

in Conciliis Labbeanis tomo ſeptimo col. 19. Ludovicus Pius in diplomate, quo donationem Pippini avi ſui confirmavit, quodque multi olim ediderunt, ut dicam in fine capitis ſequentis, numerum Decapoleos ad Decapentapolim auxit, ſive ad tres Pentapoles in Piceno conſtitutas. ait enim ſe confirmare Paſchali Pontifici, & ejus ſucceſſoribus praeter Exarchatum *ſimul & Pentapolim: videlicet Ariminum, Piſaurum, Fanum, Senogalliam, Anconam, Auximum, Numanam, Aeſium, Forum Sempronii, Montem Feretri, Urbinum & territorium Balnenſe, Calles, Luceolos, Eugubium cum omnibus finibus & terris ad easdem Civitates pertinentibus*: unde patet ortum verſus nihil ad Pentapolim pertinuiſſe trans Muſonem, cujus ſiniſtrae ripae adjacet Auximum. Hieronymus Rubeus in Hiſtoria Ravennate libro quarto pag. 223. editionis ſecundae gratis affirmat Ravennam, Caeſenam, Claſſem, Forum Livii & Pompilii civitates in Pentapoli contentas fuiſſe: ipſamque inſuper urbem Ravennatem ab aliquibus Pentapolim dictam propterea quod partes quinque eam conſtituerent.

VI. Jam vero quod ſupereſt elogii Hortani explicare pergamus. Quis fuerit CVR. R. P. nempe *Curator Reipublicae*, egregie, ut omnia, docet Jacobus Cujacius ad L. ultimam de officio Adſeſſor. lib. 1. Reſponſorum Papiniani pag. 6. ubi reiicit

Accurſium putantem Curatorem Reipublicae eſſe Procuratorem fiſci vel Caeſaris : quum tamen haec duo munera inter ſe maxime diſtinguantur ; nam *Reſpublica* hoc loco accipitur pro qualibet civitate fundata legibus . Quare *Curator Reipublicae* eſt Curator civitatis cujuscunque , & dicitur etiam *pater Civitatis* innumeris locis in jure , Graece autem λογιστὴς , ut ait Gordianus Imperator in Codicis Juſtinianei libro primo titulo L. Idem Curator Reipublicae jus dicebat inter civitatem & privatum , & decidebat cauſſas tantum pertinentes ad Rempublicam. Quum proinde jurisdictionem haberet, magiſtratus utique erat , necnon unus ex Decurionibus : vectigalia locabat , vias curabat , cauſſasque Reipublicae agebat apud Praeſidem vel Principem , ut alibi ſcribit Cujacius in tit. de Judiciis libro primo Digeſtorum L. 2. §.ultimo . Quumque Tyrius Septimius Azizus fuerit Vir Perfectiſſimus & Curator Reipublicae , ego in ea ſum ſententia , ut illum ex Perfectiſſimis illis fuiſſe reputem, qui poſtea ſecundum genus Perfectiſſimorum conſtituerunt : qui nimirum ad eam dignitatem per honorum civilium gradus adſcenderit : quique deinde tranſierit ad exercendum munus Curatoris Reipublicae & Coloniae Faliſcorum , ab Imperatoribus dari ſolitum , ut patet ex lapide Gruteriano CCCVI. 3. ad quem quum pertineret quoque de pecuniis & operibus publicis , ut obſervat Cujacius

cius in librum decimum Codicis Juſtinianei tit.XLIII. L.3. ideo ipſo CVRANTE noſtra inſcriptio dicata fuit Domitiano Imperatori ab *Ordine & Populo* Coloniae Faliſcorum.

VII. ORDO vero ET POPVLVS ſunt Decuriones, qui in Coloniis idem erant ac Romae Senatores. Hinc legitur pag. CCCCLVII. 6. SENATVS P. Q. TIBVRS pag. CCCCLXIII. 3. S. P. Q. NOLAN*us*. Verum pag. MLXXXVI. 3. 4. ORDO POPVLVSQVE. NOLANVS. quo ſane nomine municipalis Senatus vulgo nuncupabatur, ut ex reſcriptis Caeſareis in utroque Codice ſervatis eruitur. Apud Gruterum inſcriptio 6.pag.XIX.eſt hujusmodi.

PRO. SALVTE
COLONIAE. ET. ORDINIS
DECVRIONVM. ET. POPVLI
TVDERTIS &c.

Haud diſſimilem inſcriptionem Corae Volſcorum opido repertam Johannes Vignolius V.C.nuper vulgavit cum Diſſertatione de Columna Antonini Pii pag.319.

TI. CL. TI. FILIO. ROM
IVSTO
OMNIBVS. HONORIBVS. CORAE. FVNCTO
ORDO. ET. POPVLVS. CORAE. OB. BENEMERITA
EIVS

Decu-

Decuriones Coloniarum, qui in curia ſententiam dicebant, non Patres, ut qui Romae aderant in Senatu decreta condentes; ſed tantum *Conſcripti* appellabantur. Quare in tabula Tarraconenſi CCCCXLIII. 6. legitur *placere* VNIVERSIS. CONSCRIPTIS. & pag. CCCCLVI. *placere* CONSCRIPTIS: quae erat formula in condendis decretis Coloniarum uſurpata. etenim ex uſitatis decernendi formulis haec prima erat: *placere Senatui*: *placere ordini*, ut videre eſt apud Barnabam Briſſonium in libro ſecundo de Formulis pag. 215. Sicut vero Senatus ac plebs Romae, ita & in Coloniis & municipiis ſeparatim diſcernebantur: quod ex vetuſtis monumentis animadvertit eorum interpres accuratiſſimus Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione prima capite tertio. Hinc in lapidibus Spoletinis apud Philippum Cluverium Italiae antiquae libro ſecundo pag. 633. ORDO. SPOLETINORVM. DECVRIONES. ET. MVNICIPES. Exſtat edictum inſigne apud Gruterum CCXXVIII. 8. ubi legitur DECVRIONES. ET. POP. CENETenſis. Eſt Ceneta urbs in agro noſtratium Venetorum, cujus hoc lapide antiquius teſtimonium non ſupereſt. Pag. CCCCLXV. 5. occurrunt DECVRIONES ET. PLEBS. COLONIAE. ASCVLANORVM item 6. DECVRIONES. ET. PLEBS. COLONIAE. ANCONITANORVM. ex quibus infertur in Coloniis Decurionum decretis ſcita populi

& ple-

& plebis adjuncta fuiſſe, ita quidem ut & ipſa plebs ſententiam rogaretur. Hoc fuſe Noriſius proſequitur, adnotans in Cajano Cenotaphio plebem & populum nomine *Colonorum* ſejunctim a Decurionibus deſignari. Idem populus *Civium* nomine exhibetur in lapide Narnienſis Coloniae pag. CCCLXXXVII. 2. quem hic integrum lubet adſcribere prout emendatiorem produxit Jacobus Sirmondus in Propemptici libro primo pag. 73. quod facimus in gratiam amici noſtri Veſpaſiani Montini Canonici patriae eccleſiae Narnienſis.

PVBLIO. CEIONIO
IVLIANO
CORRECTORI. TVSCIAE. ET. VMBRIAE
OB. INSIGNIA. EIVS. GESTA. ET. INLVSTRE
ADMINISTRATIONIS. MERITVM
ORDO. NARNIENSIVM. VNA. CVM
CIVIBVS. STATVAM. CONLOCAVIT
PATRONO. DIGNISSIMO

Haec eadem inſcriptio nonnihil immutata, quaſi ab hacce diverſa male geminatur pag. CCCCLX. 4. Eſt Narnia ad octavum a Colonia Ortana lapidem, fuitque in Tribu Scaptia deſcripta ex tabula 2. CCCCXLIII. Forte in eadem urbe reſidebat Conſularis Tuſciae & Umbriae, *Corrector* appellatus: per quem magiſtratum tres illae provinciae regebantur,

tur, nempe Umbria & utraque Tuſcia, *annonaria*, & *ſuburbicaria*. Inde poſt Theodoſium Tuſciae ſuburbicariae ſuum datum *Conſularem* ſic dictum animadvertit Claudius Salmaſius in Euchariſtico pag. 174. ex Novella Leonis & Majoriani de adulteriis, quae inſcripta eſt *Rogatiano Conſulari Tuſciae ſuburbicariae*. Sed hoc ante Salmaſium adnotaverat doctiſſimus popularis noſter Hieronymus Aleander junior in diſſertatione prima de Regionibus ſuburbicariis capite tertio pag. 29. Populi conſenſum Decurionum decretis adſtruit praeterea marmor 2. pag. CCCCLXXXIV.

ORDO. VOCONTIORVM. EX. CONSENSV
ET. POSTVLATIONE. POPVLI

Haec POSTVLATIO exprimitur etiam pag. CCCCXXIII. 6. & CCCCXXXI. 1. *Poſtulare* autem eſt *deſiderium ſuum vel amici ſui in jure apud eum, qui jurisdictioni praeeſt exponere, vel alterius deſiderio contradicere* L. 1. §. poſtulare D. de poſtulan. nam his verbis: *qui jurisdictioni praeſt*, Praetorem magiſtratuque aut poteſtate praeditum ſignificari conſtat, ut pluribus oſtendit Briſſonius in libro quincto de Formulis pag. 447.

CAPUT

CAPUT. IV

SYNOPSIS

I. *Faliſci Etruriae cum aliis male confuſi*. II. *Varia nomina & ſitus Coloniae Faliſcorum*. III. *Feſcennium, & poeſis inde dicta. Veiis locus ſuus adſignatus.* IV. *Opidum Faliſcorum non eſt Galeſium, ſed Civitas Caſtellana*. V. *Quando interierit. Strabo explicatus*. VI. *Graciliani & Feliciſſimae martyrum acta perpenſa*. VII. *Caſtrum Amerinum a via Amerina denominatum. Ameriae antiquitas. Quid Caſtellum in conſtitutione Ludovici Pii?*

QUAENAM fuerit Colonia Faliſcorum in lapide Hortano memorata hic fortaſſe non abs re erit inveſtigare, quum de illa celeberrimi auctores peregrina omnino, ne dicam prodigialia in lucem ediderint: etenim Hubertus Goltzius in Magna Graecia tabula XXXV. & XXXVI. poſtquam exhibuiſſet nummos FAΛEIΩN (digammate Aeolico inverſo) nempe *Falejorum*, ſubinde pag. 311. hos Falejos conflavit cum Faliſcis Argivorum Colonis in Etruria ſitis, & proinde omnia, quae ad hos Faliſcos ſpectare noverat, ad Falejos illos Magnae Graeciae tranſtulit, miraculo quidem ſupra Amphionis artem mirando: quem ſaxa non urbes

ſono teſtudinis & prece blanda moviſſe fictis fabulis tradiderunt Poetae. Ab hoc monſtro erroris ſibi non cavit U. C. Johannes Harduinus in Nummis antiquis Populorum & Urbium pag. 170. ubi laudatis nummis Falejorum ex Goltzii Magna Graecia, eosdem nummos Faliſcis illis accommodavit, qui Haleſum Argivum conditorem habuerunt: utque clarius audiretur, ſe loqui dixit de Faliſcis illis, qui ſteterunt ubi *nunc eſt Civitas Caſtellana ad Tiberim, Hortam inter & Romam*. Nec propterea ſcriptor acuti ingenii hinc agnovit quam longe abeſſent hi termini a Magna Graecia, cui nihil omnino cum Etruria, ubi ſteterunt Faliſci. Demiror ab eadem alucinatione occupatum magni nominis antiquarium & ceterorum veluti principem Ezechielem Spanhemium in diſſertatione ſecunda de Praeſtantia & uſu numiſmatum pag. 107. novae editionis Londinenſis. Iſtos vero *Falejos* Magnae Graeciae praeterquam in nummis Goltzianis apud nullum auctorem memoratos reperio, niſi forte ſint *Faliſci* illi, quos cum *Nolanis* & *Abellanis*, *Chalcidenſium Colonos* vocat Trogi breviator Juſtinus libro viceſimo capite primo, videturque locare in Campania: inter quos *Faliſcos* & *Nolanos* in nonnullis codicibus inſeri *Japygios* Magnae Graeciae teſtatur Johannes Schefferus.

II. Faliſcorum Coloniam, *Falerios*, *Falerium*, *Faliſcos*, *Faliſcum*, *Aequum Faliſcum*, & *Junoniam*

niam a veteribus appellatam obſervat Cluverius in Italiae antiquae libro altero capite tertio pag. 537. quanvis ſcriptores latini opidum ipſum ſemper *Falerios*, agri vero incolas & opidi cives *Faliſcos* dixerint, & agrum ipſum *Faliſcum*: immo & Graeci, nam Dio in Excerptis Valeſianis pag. 580. urbem vocat *Falerios* & ejus populos *Faliſcos*. Quare longe aberrarunt Stephanus in libro de Urbibus, Strabo libro quincto, & Solinus capite octavo, qui uni ex veteribus *Falerios* & *Faliſcum* duo diverſa opida fecerunt, quum tamen ex multis Livii teſtimonii, quae recitantur a Cluverio, exploratiſſimum fiat, Romanos, qui inde tantum ad triginta circiter paſſuum millia diſtabant, unde Faliſcorum ager *haud procul ab urbe Roma* dicitur a Plinio libro ſeptimo capite altero, opidum ipſum ſemper appellaſſe *Falerios*, agrum vero & populos *Faliſcos*: quorum regio brevis alioquin & admodum angusta, non ad lacum Vulſinienſem & Montem Flaſconum, quod aliqui fabulantur, ſed intra Tiberim & Ciminium montem ſtetit, ut recte docuit Antonius Maſſa. Atque hic juverit animadvertere ſtetiſſe *Faleriam* urbem etiam in Piceno, cujus incolae vocabantur *Falerienſes ex Piceno* ut eruitur ex inſcriptione Gruteriana pag. MLXXXI. 2. quanvis Cluverius libro ſecundo capite undecimo pag. 739. de illius ſinceritate dubitare viſus ſit. Quemadmodum vero prius Graeci auctores, ita poſteriori aevo

latini, Oroſius, Paullus Diaconus & Freculphus opidum appellarunt *Faliſcum* & plurali numero *Faliſcos*: unde Maſſam facile fuit alucinari putantem *Falerios* & *Faliſcum* duo opida fuiſſe, ubi ſcripſit patriam ſuam Galeſium eſſe opidum Faliſcorum: quod tamen ex Feſcennii ruderibus conditum credit Cluverius pag. 551. quod ſi verum eſt, haud recte idem Maſſa Galeſium ſuum locat in Faliſcis: a quibus Feſcenninos gentem diverſam faciunt veteres ſcriptores, & potiſſimum Virgilius libro ſeptimo Aeneidos verſ. 695.

Hi Feſcenninas acies, aequosque Faliſcos.

III. Ab hac urbe Feſcennina verſus ejusdem nominis apud antiquos ſcriptores famoſi habentur. Horatius enim epiſtola prima libri ſecundi duo genera vetuſtiſſimae & adhuc naſcentis poeſeos enumerat: alterius, qua vtebantur in Deorum laudibus, alterius vero, quam uſurpabant ubi per ludum & jocum convicia ſibi dicebant, nam

Feſcennina per hunc inventa licentia morem,
Verſibus alternis opprobria ruſtica dicit.

Hos verſus *Feſcenninos* temere compoſitos excepit Satyra, teſte Livio libro ſeptimo capite altero. Feſtus, qui ſcribit ex Feſcennina urbe eosdem prodiiſſe, illos deinde, qui a puerorum multitudine nubentibus canebantur, *Feſcenninos* etiam dictos affirmat, quia omnium laſciviarum & opprobriorum pleniſſimi erant. Servius autem Danielis in

librum

librum ſeptimum Aeneidos haec habet: *Feſcennium opidum eſt ubi nuptialia inventa ſunt carmina*. Idem habent Acron & Porphyrion Horatii ſcholiaſtes. Alii vero, inter quos Franciſcus Bernardinus Ferrarius de veterum Acclamationibus libro ſexto capite viceſimo tertio, & Dantis defenſor Jacobus Mazzonius libro ſecundo capite triceſimo nono, eandem poeſim ſic dictam putaverunt *a faſcino*, quod arcere crederetur: quaſi nimirum ab urbe *Feſcennio* dici non potuerit eo modo, quo *Atellana* poeſis ab *Atella* urbe nomen accepit. Lilius Gyraldus in dialogo primo de hiſtoria poetarum exiſtimat Feſcenninos verſus fuiſſe quales ſunt Glyconii Catulli: & forte Glyconium illud Catullianum LXII. in hoc genere Feſcenninorum reponendum erit, Catullo ipſo etiam id ſignificante iis verbis:

Neu diu taceat procax
Feſcennina locutio.

Non unus quidem putavit Feſcennium ſtetiſſe ubi nunc eſt Civitas Caſtellana, nulli tamen certo auctori innixus, ut fatetur Maſſa: quo pacto etiam certiſſimum eſt ibi non fuiſſe Vejos, quod ab aliis eſt imprudenter aſſeveratum: qui ab eodem Maſſa ideo refutantur, uti etiam a Cluverio, a Luca Holſtenio, a Famiano Nardino, & poſt omnes a Raphaele Fabretto in Inſcriptionum capite tertio num. 606. ubi ex veteri marmore Uejentano quod

quod protulerat eodem capite num. 324. effoſſum in meditullio ambitus moeniorum & rupium, munitionem olim conſtituentium juxta templum Junonis Argivae, ipſe verum ſitum Vejorum deſignavit in colle inter Cremeram fluviolum, vulgo *la Valca*, & inſulam Farneſiorum: ad quem locum Vejorum priſca via cognomento Vejentana a Caſſia deducta, ut ſignatur in Tabula Peutingeriana, hodie adhuc dirigitur: cujus quidem viae deflexum idem Fabrettus ad ſextum lapidem deprehendit, & reditum in viam Caſſiam poſt alia tria a Veiis milliaria. Jacet locus ille Vejorum, ut nunc res ſunt, ad decimum ab urbe lapidem: quod intervallum optime convenit *centum ſtadiis* Dionyſii Halicarnaſſei libro ſecundo capite quinquageſimo quarto, & duodecim mille paſſibus Tabulae itinerariae, a veteri urbis Romae amplitudine ductis. Eſt vero prope diverſorium vulgo *la Storta*, ubi clariſſima veſtigia magnae urbis apparere animadvertit Holſtenius in notis ad Cluverium pag. 55. ibidemque Flavius Chiſius Cardinalis loci illius dominus miranda antiquorum marmorum fragmenta, baſes, ſtatuas, columnas, aliaque olim effodi curavit.

IV. Falarienſes ruinas Faleriorum opidi veſtigia arbitratus eſt Maſſa, vel inde ſe eviciſſe putans Galeſium eſſe opidum Faliſcorum quod ab Haleſo Argivo Faliſcae gentis auctore H adſpiratio

tio in G literam tranſierit: cujus argumenti levitatem, ex Servio ad librum ſeptimum Aeneidos mutuatam, quanvis adprobare viſus ſit vir intimae eruditionis conſultiſſimus Ezechiel Spanhemius de Praeſtantia & uſu Numiſmatum diſſertatione ſecunda pag. 108. noviſſimae editionis; illam tamen auctoritas Geographi Ravennatis, ſcriptoris omnium antiquiſſimi, qui ejus urbis meminerit, penitus evertit: hic enim non *Galleſe*, ut recenter nunc audit, ſed *Galeneſe* eam urbem appellat libro quarto pag. 214. & Anaſtaſius in vita Gregorii III. *Gallienſium* caſtrum, ſicut & Blondus pag. 311. quae quidem appellationes nullam aut parvam habent analogiam cum *Haleſo*. His accedit, quod Maſſa fateatur, nullum antiquitatis veſtigium Galeſii ſupereſſe, & quod Strabo libro quincto locet opidum Faliſcum *prope viam Flaminiam inter Ocriculos, & Romam*: at Galeſium ſitum eſt inter Tiberim, Ortam, & Faleriae ruinas procul a via Flaminia, ſeptem millia paſſuum a Civitate Caſtellana, totidemque ab Horta remotum. Quare ſitus Faleriorum alibi eſt inveſtigandus: quem digito indicare videtur Zonaras in Annalibus libro octavo num. XVIII. elegantiſſimae editionis Cangii, ubi quum loquutus fuiſſet de bello Faliſcis per Romanos illato, Manlio Torquato agrum illorum vaſtante, haec ſubdit: Ὕστερον δὲ ἡ μὲν ἀρχαία πόλις ἐις ὄρος ἐρυμνὸν ἱδρυμένη, κατεσκα-

σκάφη. ἑτέρα δὲ ᾠκοδομήθη εὔεφοδος: *tandem etiam antiqua urbs* (nempe Faliſcorum) *in arduo ſita monte everſa, aliaque condita in planicie, oppugnatu facilis*. Haec neque Galeſio, neque Falari quicquam conveniunt, ſed tantum Civitati Caſtellanae nunc dictae, ut optime animadvertit Cluverius pag. 540. & Holſtenius in notis pag. 57. & 59. Urbem autem in *planicie* conditam uterque eam eſſe opinatur, quae circiter duodecim millia paſſuum inde aberat in via antiqua ſilicibus ſtrata, quae Amerina eſt, ut obſervat Holſtenius: cujus urbis ingentes ruinae hodieque viſuntur, nomenque *Falari* adhuc retinet. Hac poſtea deſtructa, quod per Albericum Marchionem Tuſciae accidiſſe anno nongenteſimo & decimo ſeptimo ſine ullo teſtimonio aſſerit Maſſa, incolas iterum ſe recepiſſe ad antiquos Falerios Holſtenius exiſtimat, tanquam ad munimentum, ſive caſtellum, atque inde *Civitatis Caſtellanae* nomen loco indidiſſe: quod veroſimile etiam Maſſa arbitratus fuerat. Hoc quidem confirmari videtur teſtimoniis Plutarchi in Camillo, & Zonarae libro ſeptimo num. XXII. qui Falerios vocant πόλιν ἐρυμνὴν, nempe *urbem natura munitam*. nam *Civitatem* quoque *Caſtellanam*, *locum natura ſatis munitum* appellat Anonymus MS. Vaticanus in vita Paſchalis II. apud Caeſarem Baronium in Annalibus eccleſiaſticis ſub anno M. C. num. XX. quae memo-

memoria hujus nominis *Civitatis Caſtellanae* non eſt tamen omnium antiquiſſima, ut taceam de Maſſa, qui vetuſtiorem non invenit ea, quae eſt apud Platinam in vita Hadriani IV. anno MCLV. nam *Rodoricus epiſcopus Caſtellanae* (nimirum eccleſiae) poſt epiſcopos Amerinum & Nepeſinum ſubſcribit Synodo Romanae ſub Leone IV. apud Holſtenium in Collectione Romana parte altera pag. 116. ubi quum etiam legatur *Johannes epiſcopus Falaritanae*, hic tanquam alius ab eodem epiſcopo Faleriorum ſive Civitatis Caſtellanae referendus eſt ad Falariam in Piceno: quae item civitas fuit epiſcopalis, teſte Baronio in notis ad Martyrologium Romanum die XII. Auguſti: ad quam proinde amandandi ſunt illi epiſcopi, quos nominat Holſtenius in notis ad Cluverianam Italiam pag. 57. ſecus ac ille arbitrabatur. Demum in actis inventionis & translationis corporum ſanctorum Abundii & Abundantii factae anno milleſimo primo juſſu Ottonis III. Imperatoris Creſcentianus epiſcopus ſanctae *Caſtellanae eccleſiae*, atque etiam ipſa Civitas *Caſtellana* nominantur pag. 28. hiſtoriae eorundem martyrum editae Romae anno MDLXXXIII. a Collegio Romano Societatis Jeſu typis Franciſci Zannetti.

V. Quo tempore urbs Faleriorum diruta ſit, & Falaris aedificata, quum Zonaras id non expreſſerit, certo definire non licet, niſi quod inclinante

Imperio poſt cruentas illas Chriſtianorum perſequutiones id ego factum opinor . non enim moror Famianum Nardinum, virum alioqui in antiquitate eximie peritum , dum in libro , quem inſcripſit *l'Antico Vejo* , parte ſecunda capite quarto ita accepit verba Zonarae, ac ſi diceret Falerios deſtructos fuiſſe a Manlio Torquato ; quum particula *tandem* ὕςερον luculenter oſtendat ab Hiſtorico tradi eam ruinam accidiſſe longo tempore poſt Manlium, qui eam urbem ſubegit anno U.C. DXII. ut patet ex Faſtis Capitolinis apud Gruterum, pag. CCXCVII. neque *Ordo & Populus* ejusdem Coloniae Faliſcorum monumentum dicare potuiſſent Imperatori, ſi eorum urbs pridem interiiſſet florente Republica . Quod ſi vero in Itinerario Antonini nulla Faleriorum fit mentio , id neutiquam factum eſt propterea quod tunc, quando conſcriptum fuit Itinerarium, illi non ſtarent ; ſed quia non erant in ipſa via Flaminia , quam percurrit Itinerarium . Stabant vero inter Ocriculos & Romam ubi eorum ſitum deſignaverat Strabo : ἐπὶ τῇ Φλαμινίᾳ ὁδῷ κείμενον μεταξὺ Ὀκρίκλον , καὶ Ῥώμης : hoc eſt Faleriorum opidum *poſitum eſt* JUXTA *viam Flaminiam inter Ocriculos , & Romam* , ubi nimirum occurrit Civitas Caſtellana ; non ergo ubi exſtitit Falaris, procul ſcilicet in via Amerina , quae una fuit ex novem viis militaribus, non ſecus ac rami ſuo ſtipiti , viae Flaminiae cohaerentibus , ut

in

in laudatiſſimo opere de publicis & militaribus Imperii Romani Viis adnotavit Nicolaus Bergerius libro tertio ſectione viceſima ſecunda num.9. in Graeviano Theſauro Antiquitatum Romanarum tomo decimo pag.287. Eandem viam Amerinam per mediam Falarim tranſiſſe ſuis oculis vidit Holſtenius, ut teſtatur in notis ad Cluverium pag. 59. In hac autem noſtra explicatione loci Strabonis particulam ἐπὶ non pro *in*, ſicut in vulgatis interpretationibus legitur, ſed pro *apud*, *juxta*, *prope*, accipimus, ſive pro Graeca particula παρὰ, pro qua illam in oratione numeris ſoluta interdum uſurpari ſuo exemplo docet Thucydides: quare ejus Scholiaſtes in librum tertium capite ſexto num. VIII. pag. 151. novae elegantiſſimae editionis Oxonienſis per Johannem Hudſonium adornatae, ἐπὶ, inquit, ἀντὶ τὸν παρὰ. Idem Thucydides in libro ſecundo capite triceſimo ſecundo pag. 102. ἐπὶ Λοκροῖς τοῖς Ὀπȣντίοις νῆσος, *inſula juxta Locros Opuntios*, vel *Locris Opuntiis finitima*; & libro tertio capite undecenteſimo pag. 205. ἐπὶ τῷ Ἅληκι ποταμῷ *juxta flumen Halecae*. Hinc alucinatur doctiſſimus Cluverius pag.544. Italiae antiquae, ubi explicans eundem locum Strabonis, totus in eo eſt, ut illam particulam ἐπὶ pro *in* tantummodo accipiendam mordicus tueatur. Ceterum antiquus viae Flaminiae ductus tranſibat Tiberim duobus M. P. ſub Civitate

Caſtellana, atque opido Galeſio uſque ad pontem Auguſti: quem veterem ductum Sixtus V. & Clemens VIII. Pontifices maximi, ut nunc eſt mutari juſſerunt, teſte Holſtenio in notis ad Cluverium pag. 58. Licet vero ex his neutiquam eliciatur urbem Faleriorum jam ſolo aequatam fuiſſe dum viveret auctor Itinerarii Antonino attributi, nempe aevo Symmachi & Rutilii Numatiani circa finem ſaeculi quarti, quae eſt eruditiſſimi Caſparis Barthii ſententia Adverſariorum libro quadrageſimo quincto capite decimo tertio; attamen ex Ammiano in libro viceſimo tertio capite quincto colligitur jam multo ante annum CCCLXIII. eam fato ceſſiſſe; ſiquidem ibi Julianus Imperator ita loquitur: *Faliſcos ita oppreſſit* (Mars) *& Vejos, ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has Civitates aliquando valuiſſe credamus*: quae verba tantum non exſcripſit Jornandes in libello de Regnorum ſucceſſionibus, pro *valuiſſe*, ſuppoſito verbo *fuiſſe*, quod forte in urbe Faliſcorum ſexto ſaeculo, quo ſcripſit idem Jornandes, nihil antiqui amplius ſupereſſet. Ejusdem viae Flaminiae ductum, qui obliquo & ſinuoſo itinere prope Civitatem Caſtellanam flectitur, nunc magno viatorum commodo & urbis ipſius emolumento; binas aſperrimas rupes conjungente, qui modo exſtruitur ponte lapideo immenſae altitudinis, breviorem & faciliorem reddi

ſoler-

ſolertiſſime curat Josephus Renatus Imperialis Cardinalis ampliſſimus pro munere ſuo, quo praeeſt Congregationi, quam vocant boni Regiminis: in cujus Eminentiſſimi Principis Bibliotheca, omni librorum genere inſtructiſſima, haec ego in literas mitto.

VI. Quod vero ante redditam eccleſiae pacem Falerii adhuc ſtarent videtur educi poſſe ex Uſuardo, qui in Martyrologio pridie idus Auguſtas haec habet: *urbe Phalari paſſio Graciliani & Feliciſſimae Virginis, quorum primum ora pro Chriſto lapidibus contuſa, dehinc gladio percuſſi optatam martyrii ſuſcepere palmam*: ubi non *Phalari*, ſive *Falari*, ut eſt in codice meo MS. ſed Faleriae eſſe legendum, ex monumentis Civitatis Caſtellanae, in qua horum ſanctorum corpora adſervantur, docet magnus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum: idque etiam conſtat ex epitome actorum ſancti Eutitii (cujus corpus colitur in paroecia Hortana) apud Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiae die quincta Maii, ubi Gracilianus & Feliciſſima dicuntur ex urbe Faleriorum: eosque etiam ibidem paſſos tradi in actis MSS. integris apud ſe exſtantibus affirmavit celeberrimus hagiographus Godefridus Henſchenius in tomo tertio Maii Bollandiani pag. 458. in quibus tamen quod dicantur martyrio coronati anno IV. Imperii Claudii, non de Claudio I. ſive

anno

anno Chriſti quadrageſimo quarto videtur continuo admittendum . Is enim Imperator nullam perſequutionem Chriſtianis indixit ; quare Franciſcus Maria Florentinius in opere poſtumo noviſſime edito de prima Tuſciae Chriſtianitate capite decimoquarto pag. 177. putabat eadem acta referri debere ad Claudium II. qui Gallieno ſucceſſit anno CCLXVIII. non CCLXVII. ut ipſe ſcribit . Sed quanvis id verum eſſet , annum Imperii IV. nullum haberemus , ut optime animadvertit Henſchenius , non tamen ob cauſſam , quam ipſe adducit , quod nempe Claudius vix biennium exceſſerit ; etenim accuratiſſimus Sebaſtianus Tillemontius in Hiſtoria Imperatorum tomo tertio nota III. in Aurelianum pag. 530. multis argumentis innixus ait dici non poſſe quod Claudius obierit ante annum III. Imperii , quo volvebatur annus Chriſti CCLXX. Minus aſſentior Henſchenio ubi putat Claudii iſtius ſecundi & Aureliani perſequutionem geminam in unam confuſam , eoque deceptum auctorem actorum , Claudium ſcripſiſſe ubi ſcribendus fuerat Aurelianus . quippe Antonius Pagius in antiquitate ſacra & profana ſumma cum laude verſatus , in Critica Baroniana anno CCLXVIII. num. V. negat Claudium eccleſiam perſequutum fuiſſe , idque contra Baronium , qui anno CCLXIX. num. IV. ex argumento quorundam actorum , quae ſuppoſiticia exiſtimat Pagius , ſcripſerat Claudium

dium II. edictum in Chriſtianos promulgaſſe. Verum & ſi nemo ex veteribus perſequutionis ab eo motae meminerit, fieri potuit, ut illius Rectores & Praeſides Chriſtianos ſuppliciis affecerint: & proinde dum ſancti Gracilianus & Feliciſſima dicuntur paſſi anno IV. Claudii, vel in acta error obrepſerit, & legendum erit anno III. vel ſcriptor actorum initium Imperii Claudii duxerit ab anno CCLXVII. quando idem Claudius una cum Marciano ex Imperio expulit Gothos, unde Senatus tunc ſtatuam illi erigendam, & eum Conſulem & Praefectum inaugurandum decrevit: quod diſertiſſime Tillemontius ſtatuit ſub anno CCLXVII. in Gallieno, articulo XVII. pag. 358. tomi tertii Hiſtoriae Imperatorum. Proinde ſancti Martyres ſub Claudio II. in urbe Faleriis, hoc eſt in Civitate Caſtellana ubi hodieque coluntur, recte dici poſſunt morte damnati. Ex his propterea apparet, Uſuardum vetus nomen *Faleriis*, quod in actis eorundem Martyrum legerat, in recens, nempe *Falari* mutaſſe, quo nova haec urbs e Faleriorum ruinis exſtructa ejus tempore appellabatur: quaeque perduraſſe videtur etiam ſeptimo ſaeculo, quum ab Anonymo Ravennate, qui tunc vixit, dicatur *Faleris*. In Tabula autem Peutingeriana inter opera Marci Velſeri pag. 742. diſtat XII. millia paſſum a Caſtello Amerino, & V. a Nepe, ubi tamen X. legendum putat Cluverius. Sed re-

vera

vera Falaris a Caſtello Amerino ſive Baſſano diſtat *milliaribus octo cum dimidio*, ab Ortana colonia *decem*, & a Nepe *quinque* duntaxat. Quare in eadem Tabula eo intervallo non Falaris, ſed ipſa urbs Faliſcorum, ſive Civitas Caſtellana denotatur. huic enim convenit idem ſpacium: ex quo evincitur Tabulae antiquitas, utpote quae conſcripta fuerit adhuc ſtante urbe Faleriorum, niſi forte ſpacium unius urbis ob ſimilitudinem nominis ad aliam fuerit erronee translatum.

VII. Caſtellum Amerinum jam dictum ex numeris milliarium in Tabula diſpoſitis eſt Baſſanum in finibus Hortanis, ut colligit Cluverius pag. 552. etenim falſos puto qui *praedia Amerina*, quae perambulabat junior Plinius quando lacum Vadimonis inſpexit, de quo agam inferius, ad urbem Ameriam referri putaverunt: quibus acceſſit etiam Holſtenius geographiae veteris ſtudioſiſſimus in notis ad Ortelium pag. 201. ubi haec *praedia Amerina* ſic interpretatus eſt: *quia Ameria ex adverſa Tiberis ripa imminet*. Ea potius ſpectaſſe videntur ad Caſtellum Amerinum eidem lacui imminens in dextera Tiberis ripa: licet etiam ex ſiniſtrae Tiberis ripae edito loco in agro Amerino ubi modo eſt Caſtrum Jovii aeque conſpici lacus potuiſſet: ſed quia Plinius ait ſe perveniſſe ad lacum ipſum, nulla facta mentione Tiberis, ſine cujus tamen trajectu ad lacum pervenire non poterat,

rat, facile inclino, ut credam *praedia* illa *Amerina* proſoceri ſui, quae ipſe perambulabat, fuiſſe non in ditione Ameriae, ſed in agro caſtri Amerini, cui ſubjacet lacus. Praeſtat adducere verba Plinii, licet infra totam epiſtolam ſim recitaturus: *exegerat proſocer meus, ut Amerina praedia ſua inſpicerem. Haec perambulanti mihi oſtenditur ſubjacens lacus nomine Vadimonis, ſimul quaedam incredibilia narrantur. Perveni ad ipſum.* Diſtat Caſtellum Amerinum M. P. VIII. ab Ameria, ex adverſo atque e conſpectu ejuſdem urbis: quam Feſtus & alii non in Etruria, in qua fuit Caſtellum Amerinum a via Amerina forte ſic denominatum; cujus quidem viae Amerinae fit mentio in lapide Auximano apud Gruterum pag. CCCCXLVI. num. 4. ſed in Umbria ad unum omnes locaverunt: unde nutat ſententia Cluverii, qui pag. 634. ſuſpicatur admodum credibile eſſe, quod Horta Ameriae ditioni fuerit attributa (quanvis id haud *temere* adfirmandum cenſeat) & quod ejuſdem Ameriae ager ultra Tiberim in Etruriam uſque pertingeret. Diſtat Ameria quinque milliaribus a Colonia Hortana, *ſex* vero *& quinquaginta* ab urbe Roma, ut teſtatur Cicero in oratione pro Sex. Roſcio juniore, ſcribens quod quum Sex. Roſcius ſenior ejus parens *poſt horam primam noctis occiſus eſſet, primo diluculo nuncius Ameriam venit, decem horis nocturnis ſex & quin-*

quaginta millia paſſuum ciſiis pervolavit. Cato apud Plinium libro tertio capite decimoquarto tradit Ameriam *ante Perſei bellum conditam annis* DCCCCLXIV. Bellum id Perſicum ſeu Macedonicum ſecundum initium cepit anno U.C. DLXXXII. P.Licinio Craſſo & C. Caſſio Longino Coſs. ex Stephano Pighio in Annalibus tomo altero pag. 366. periodo Juliana MMMMDXLIII. ſecundum calculos Jacobi Uſſerii in Annalibus pag. 314. ante epocham Dionyſianam CLXXI. Condita igitur fuit Ameria annis ante natalem Urbis rerum dominae CCCLXXXII. ante Chriſtum natum MCXXXVI. ab Amiro neſcio quo, ſi credimus Feſto Pompejo. Fuit municipium, ut non ſemel teſtatur Cicero & epigramma 5. CCCCLXXXV.

VESBINVS. AVG. LIBERTVS
PROC. MVNIC. CAER. II. VIR. QQ.
X. VIR. STLITIB. IVDIC. PATR. MVNIC
AMERIAE. VI. VIR. AVGVSTAL

Vesbinus hic procurator municipii Caeritum ſive Agyllinorum, fuerat patronus municipii Amerini, & neſcio quid neceſſitudinis habuiſſe videntur Amerini cum Caeritibus. nam inſignis tabula marmorea ejuſdem Vesbini pag. CCXIV. dicitur DATA. PRID. IDVS. SEPTEMBR. AMERIAE. ACT*a* vero IDIB. IVNIS. Q. NINNIO

NIO . HASTA . P. MANILIO . VOPISCO COS. qui nomen faſtis dederunt anno vulgari CXIV. Cluverius in libro altero Italiae antiquae pag. 634. ſcribit Ameriam *Auguſti juſſu* Coloniam fuiſſe deductam, Frontino in teſtem vocato, in cujus libello de Coloniis haec leguntur: *ager Amerinus lege Imperatoris Auguſti eſt adſignatus veteranis*. Sed vir doctiſſimus fallitur. aliud enim eſt *Coloniam deducere*, aliud *agrum adſignare*, vel *dividere*, ut evolventi eundem Frontinum patebit: idque amplius certiſſimum fit ex lapide adducto, ubi ſub Trajano Ameriam adhuc *municipium* fuiſſe evincitur. Caſtellum Amerinum indicatur in Conſtitutione Ludovici I. Imperatoris, cujus exemplum vetuſtis Langobardorum literis exaratum ſe habuiſſe teſtatur Maſſa, ubi Summus Pontifex confirmatur in dominio Romae, aliarumque urbium in Etruria: inter quas eſt *Nepe*, *Caſtellum*, *Galleſium*, *Orta*, *Polimartium*, *Ameria*. nam referri non poteſt hocce *Caſtellum* ad Civitatem Caſtellanam, quae nunquam appellata eſt *Caſtellum* ſolitarie: quod tamen opinabatur Nardinus pag. 159. at recte quidem ad *Caſtellum Amerinum*: quo nomine caſtrum Baſſani deſignatur in Tabulis Peutingerianis pag. 739. Eam Ludovici Conſtitutionem ex parte tantum publicaverat Ivo in Decreto parte prima capite quinquageſimo quincto, Gratianus item in Decreto parte prima diſtin-

ctione ſexageſima tertia capite triceſimo, & Raphael Maffejus cognomento Volaterranus in libro tertio Geographiae pag.21. operum editionis Frobenianae. Integram poſtea vulgavit Carolus Sigonius in libro quarto de Regno Italiae, & ex quatuor codicibus Vaticanis Caeſar Baronius in magnis Annalibus anno DCCCXVII. num.XI. Item Melchior Goldaſtus in Conſtitutionum Imperialium tomo ſecundo pag. 11. deinde Stephanus Baluzius tomo primo Capitularium col.591. & Carolus le Cointe in Annalibus eccleſiaſticis Francorum ſub anno DCCCXVII. num.VI. apud quos ubique legitur *Caſtellum Galleſii*, non autem *Caſtellum*, *Galleſium*; duo diverſa loca, quemadmodum in ſuo apographo legerat Maſſa. At Pagius in Critica Baroniana hanc Ludovici donationem commenticiam eſſe contendit aeque ac Conſtantinianam, ejusque rationes, quas hic perpendere non vacat, videri poſſunt anno DCCCXVII. num.VII. Sed vir doctiſſimus haec hauſit, quod nollem, ex turbidis fontibus Goldaſti, & Caroli Molinaei, quorum nomina ideo ſilentio praeteriit. Interim legi poteſt Jacobus Gretſerus in capite octavo Apologiae pro Caeſare Baronio.

CAPUT

CAPUT. V

SYNOPSIS

I. *Unica urbs aliquando Colonia, & municipium appellata.* II. *Aequi Faliſci haud diverſi ab Etruſcorum Faliſcis contra Salmaſium.* III. *Antonii Maſſae Hortam in Faliſcorum agro ſtatuentis opinio rejecta.* IV. *Lacus Vadimonis cum aliis inepte confuſus: ejuſdem ſitus: male per Joſephum Scaligerum locatus in Umbria, & per Annium a Deo Vadimone denominatus. De eo Plinii junioris teſtimonium. Res apud illum patratae. Abrahamus Ortelius contra Lucam Holſtenium defenſus.* V. *Carolus Sigonius ab Anniano Catone deceptus. Sotion emendatus. Ejuſdem lacus ſingulares virtutes.*

HACTENUS diſſeruimus de urbe Faleriorum occaſione inſcriptionis Hortanae, in qua eadem urbs nuncupatur *Colonia*: quippe deducta fuit a Triumviris, ut ſcribit Frontinus, qui eam Junoniam cognomento appellat, quod Junonem impendio colerent illi Faliſci, ut Ovidius, aliique teſtantur. Nec quicquam obſtat, ut credit Nardinus in antiquo Vejo pag. 155. inſcriptio ab ipſo adducta pag. 141. & in Civitate Caſtellana reperta, in qua urbs ubi effoſſa eſt vocatur *Munici-*

nicipium, non vero Colonia. ſiquidem adeo inſolens non eſt, ut ipſe putat, unam eandemque urbem municipium & Coloniam fuiſſe, uti de Ortona in Aprutio conſtat ex lapidibus apud Jacobum Sponium in Miſcellaneis eruditae Antiquitatis ſectione quincta pag. 174. Sic Cicero Philippica decima tertia commendat *lautiſſimum opidum, nunc municipium honeſtiſſimorum quondam Colonorum Sueſſana*: quam urbem Romanos L. Papirio Curſore IV. & C. Junio Bubulco II. Coſs. anno U. C. CCCCXL. Coloniam feciſſe tradit Livius libro nono capite undetriceſimo: quae tamen aetate Ciceronis erat municipium. Sic & Hadrianus Imperator apud Agellium libro decimo ſexto capite decimo tertio ait ſe mirari quod *quaedam municipia antiqua quum ſuis moribus legibusque uti poſſent, in jus Coloniarum mutare geſtiverint*: & Fabrettus capite ſexto pag. 464. oſtendit Colonias ipſas & earum Cives aliquando municipia & municipes appellari. Utrunque nomen iiſdem opidis pro mutata quandoque eorum conditione in antiquis monumentis ac apud auctores ſubinde tribui nuper quoque obſervavit V. C. Ezechiel Spanhemius in Orbe Romano exercitatione prima capite decimo ſexto pag. 130. ubi a Fabretto hac de re conſultus, Vejorum urbem *Coloniae* nomine a Frontino, & *Auguſtum municipium* in ſaxo ibidem effoſſo dictam fuiſſe animadvertit.

Sed

II. Sed neque praetereunda videtur opinio Claudii Salmaſii, qui in Exercitationibus Plinianis tomo primo pag. 60. quum Faliſcos, *Aequos* cognominari vidiſſet a Strabone aliisque, eos putavit diverſos a Faliſcis illis, qui a Plinio libro tertio capite quarto dicuntur cognomento *Etruſcorum*. Hos arbitratur eos, de quibus hactenus loquuti ſumus: illos vero in via Flaminia prope Soractem montem ſtatuit: in quorum agro Hirpinas, ſive Hirpias familias exſtitiſſe Plinius affirmat. Harduinus etiam in notis ad Plinium ait Coloniam Faliſcam cognominari *Etruſcorum*, *ut ab altera Faliſca*, *quae Aequorum dicitur*, *eo cognomine dirimatur*. Sed rem accurate perpendens unius tantum opidi territorium eo uſque protenſum fuiſſe haud difficulter agnoſcet, atque *Aequos* (alios ab Aequis ſive Aequiculis in Latio) ſic dictos non *ab aequa planicie*, ut ſomniavit Nardinus pag. 153. ſed quia ab Haleſo *aequi* ſervantiſſimo oriundi, ut notavit Claudius Dauſquius ad Silium Italicum libro VIII. pag. 364. eſt enim ille Aegiſti deteſtatus iniquitates: unde Ovidius, cujus conjux erat Faliſca, in libro III. Amorum elegia XIII. ita canit:

Argiva eſt pompae facies. Agamemnone caeſo
Et ſcelus & patrias fugit Haleſus opes;
Jamque pererratis profugus terraque fretoque,
Moenia felici condidit alta manu.
Ille ſuos docuit Junonia ſacra Faliſcos.

Fali-

Faliſcos etiam ideo ab *aequitate* commendatos oſtendit Cluverius pag. 538. quod Romanis jura fecialia tradidiſſent. *Etruſci* vero appellati ſunt, ut diſtinguerentur a Faliſcis Chalcidenſium Colonis, qui erant in Campania, ut ſupra oſtendimus ex Juſtino: noſtri enim Faliſci, de quibus loquimur, in Etruria comprehendebantur, ut plerique veterum docuerunt; licet Strabo libro quincto affirmet ab aliquibus exiſtimatum eos non fuiſſe Etruſcos, ſed *peculiarem gentem peculiari utentem lingua*, *urbemque eorum Falerios*, *quam non nulli Aequum Faliſcum vocant*. Ejusdem ſententiae videtur fuiſſe antiquiſſimus Poeta Gratius Faliſcus, qui in Cynegetico populares ſuos alios facit a Latinis & Tuſcis ita canens:

bonus Aeoliae de valle Sibyllae
Foetus, & aprico Tuſcorum ſtupea campo
Meſſis, contiguum ſorbens de flumine rorem,
Qua cultor Latii per opaca ſilentia Tibris
Labitur, inque ſinus magno venit ore marinos;
At contra noſtris imbellia lina Faliſcis. &c.

III. Atque hinc Maſſae opinio refellitur, dum Hortam locat in Faliſcis. nam hos non fuiſſe Etruſcos aliqui affirmarunt; at vero Hortam in Etruria ſitam eſſe nemo unquam in dubium revocavit. Immo quum idem Maſſa ſcribat terminos Faliſcorum extenſos non fuiſſe ultra Vadimonis lacum, quem in Etruria ſitum teſtatur Florus

libro

libro primo capite decimo tertio, vel inde patet Hortam extra Faliſcos exſtitiſſe, & gentem & agrum per ſe conſtituiſſe. nam idem lacus eſt in territorio Hortano duo millia paſſuum ab urbe diſtans: quod ex diligenti examine tradidit primum Leander Albertus in deſcriptione Etruriae mediterraneae contra Blondum & Volaterranum (quorum ille cum lacu montis Roſuli, alter vero cum Viterbienſi inepte confuderat) & deinde Andreas Baccius de Thermis libro quarto capite decimo quincto: idque Plinii teſtimonio libro octavo epiſtola viceſima: qui eum non alibi conſtituere potuit, quam ſub Hortana Civitate: nullus enim alius lacus in hoc tractu Tiberino apparet. Illum propterea in Etruria Ciſciminia, quae eſt inter Tiberim, regionem maritimam, & Ciminia juga, locavit Carolus Sigonius in libro primo de Antiquo jure Italiae capite nono. Ultra vero Cimini montis jugum temere ſtatuit Georgius Fabricius in Itineribus ſuis metro deſcriptis, & Baſileae per Johannem Oporinum anno MDLX. vulgatis, ubi pag. 33. ita canit:

Ulterius lacus eſt, prope quem Romanus Etruſcas
Fregit opes, armis belli melioribus uſus,
Qui latera exeſus praecelſi grandia montis
Stagnat, & inſtabili cui fluctuat inſula motu.

Hinc & Joſephus Scaliger Commentario in Propertium perperam confudit tetrum & ſulphureum

N hunc

hunc lacum cum pellucido Clitumni fontis gurgite apud Mevaniam in Umbria: qui propterea jure vapulat ab adverſario ſuo Caſpare Scioppio epiſtola decima tertia in Paradoxis literariis, quae ſub nomine Paſchaſii Groſippi circumferuntur ubi & tabulam exhibet, in qua Vadimonis lacus apparet *in Etruria pluſquam* XXX. *paſſuum millia a Mevaniae campo remotus*, *interjectis altiſſimis montibus*.

IV. Mira ſunt quae de prodigioſo hoc lacu ex viſu narrat Plinius epiſtola ſuperius laudata, qui eum & *ſacrum* appellat: ex quo Viterbienſis impoſtor in fictitio Beroſo anſam arripuit fabulandi praefuiſſe illi quendam Deum Vadimonem, Tuſcorum lingua Vertumnum, & Janum Romanorum, ut ait, vocitatum: quas nugas exoticas ſtatim ebibit Maſſa, quanvis emunctiſſimus Lilius Gyraldus in fine ſyntagmatis quarti de DIs Gentium eas pridem pro merito deſpexiſſet. Nihil magis moror Johannem Goropium Becanum, qui in ſuo Vertumno pag. 44. dum explodit Anniana commenta de Vadimone ab Aramaeo ſermone deducta, alia iterum obtrudit a ſua Cimbrica lingua derivata. Non abnuerim tamen hoc nomen *Vadimonis* lingua illa antiqua Etruſcorum aliquid aliud a lacu ſignificaſſe; nam ipſi Reges ſuos *Lucumones* appellabant, ut tradit Servius in librum ſecundum & octavum Aeneidos: & Dionyſius libro

tertio

tertio capite quadrageſimo ſexto hoc nomen Etruſcum eſſe teſtatur: quae quidem vocabula ſibi partim aſſimilari videntur, quemadmodum obſervavimus capite primo num. VII. Eam Plinii epiſtolam quum Cluverio & Claudio Dauſquio in libro de Terra & aqua capite undecimo integram referre placuerit, ego quoque hic totam ob oculos lectoris repraeſentabo.

C. Plinius Gallo suo S.

AD quae noſcenda iter ingredi, tranſmittere mare ſolemus, ea ſub oculis poſita negligimus: ſeu quia ita natura comparatum, ut proximorum incurioſi, longinqua ſectemur: ſeu quod omnium rerum cupido langueſcit quum facilis occaſio eſt: ſeu quod differimus tanquam ſaepe viſuri quod datur videre quoties velis cernere. Quacunque de cauſſa permulta in urbe noſtra, juxtaque urbem non oculis modo, ſed ne auribus quidem novimus. Quae ſi tuliſſet Achaja, Aegyptus, Aſia, aliave quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, luſtrataque haberemus. Ipſe certe nuper, quod nec audieram ante, nec videram, audii pariter & vidi. Exegerat proſocer meus, ut Amerina praedia ſua inſpicerem. Haec perambulanti mihi oſtenditur ſubjacens lacus nomine Vadimonis: ſimul quaedam incredibilia narrantur. Perveni ad ipſum. Lacus eſt in ſimilitudinem jacentis rotae circumſcriptus, & undique aequalis: nullus ſinus, obliquitas nulla, omnia dimenſa, paria, & quaſi artificis manu cavata & exciſa. Color caeruleo albidior, viridior, & preſſior: ſulphuris odor, ſaporque medicatus: vis, qua fracta ſolidantur. Spacium modicum, quod

tamen ſentiat ventos , & fluctibus intumeſcat . Nulla in hoc navis (ſacer enim eſt) ſed innatant inſulae herbidae , omnes arundine & junco tectae , quaeque alia foecundior palus , ipſaque illa extremitas lacus effert . Sua cuique figura , ut modus : cunctis margo deraſus ; quia frequenter vel littori vel ſibi illiſae terunt teruntturque . Par omnibus altitudo , par levitas : quippe in ſpeciem carinae humili radice deſcendunt . Haec ab omni latere perſpicitur : eadem aqua pariter ſuſpenſa & merſa . Interdum junctae copulataeque & continenti ſimiles ſunt : interdum diſcordantibus ventis digeruntur : nonnunqum deſtitutae tranquillitate ſingulae fluitant . Saepe minores majoribus velut cymbulae onerariis adhaereſcunt : ſaepe inter ſe majores , minoreſque quaſi curſum certamenque deſumunt . Rurſus omnes in eundem locum appulſae , qua ſteterunt promovent terram , & modo hac , modo illac lacum reddunt , auferuntque : ac tum demum quum medium tenuere , non contrahunt . Conſtat pecora herbas ſequuta ſic in Inſulas illas , ut in extremam ripam procedere ſolere , nec prius intelligere mobile ſolum , quam littore abrepta , quaſi illata , & impoſita circumfuſum undique lacum pavent . Mox quo tulerit ventus egreſſa non magis ſe deſcendiſſe ſentire , quam ſenſerint adſcendiſſe . Idem lacus in flumen egeritur , quod ubi ſe paulisper oculis dedit , ſpecu mergitur , alteque conditum meat : ac ſi quid antequam ſubduceretur accepit , ſervat & profert . Haec tibi ſcripſi , quia nec minus ignota quam mihi , nec minus grata credebam . Nam te quoque , ut me , nihil aeque ac naturae opera delectant . Vale .

Non ſolum vero hic lacus celebris eſt in veterum ſcriptis ob mirandam & plane prodigioſam naturam

ram, quae eidem ineſt; ſed etiam ob memorandos bellorum eventus, quibus apud illum varie luſit Romanorum fortuna. Etenim ſcribit Polybius libro altero, apud lacum Vadimonis Bojos, Etruſcis advocatis, cum Romanis acie inſtructa praelium iniiſſe; & Livius narrat libro nono capite undequadrageſimo adverſus Romanos magno irarum certamine pariter depugnaſſe eoſdem Etruſcos apud lacum Vadimonis *lege ſacrata coacto exercitu*, nempe ſacramento adactos nonniſi victores ſe redituros, ut bello in Etruſcos quoque a Romanis antea factum teſtatur idem Hiſtoricus libro altero capite quadrageſimo quincto: quod ideo monitum volui, quia nonnemo apud Leandrum Albertum ſatis inſulſe, fortaſſis ex eo Livii teſtimonio male intellecto, opinatus eſt milites recens delectos ibidem Imperatoribus ſuis fidelitatis juramentum praeſtare conſueviſſe, epota ejuſdem lacus unda. Ibi & Dolabellam reliquias Gallorum Senonum deleviſſe tradidit Florus libro primo capite decimo tertio, nempe in aequiſſimo & ſpacioſiſſimo campo, *Vallis Hortana* appellato, qui circa lacum Vadimonis ſubjacet Baſſano opido, a quo vulgo plerunque dici ſolet *il lago di Baſſano*, non vero *di Baſſanello*, ut aliqui perperam ſcribunt; quibus praeivit Albertus: licet enim Baſſanellum jaceat quoque in finibus Hortanis, a lacu tamen longius abeſt meridiem verſus: quare Lucas Holſtenius

nius injuria obelo confixit Ortelium, qui Vadimonis lacum appellaverat *opidi Baſſani*, pro quo ipſe *Baſſanelli* obtruſit in notis pag. 201. Eandem planiciem Hortanam deſignare videtur Lucanus in libro primo v. 473.

Eſt qui tauriferis ubi ſe Mevania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Afferat; & qua Nar Tiberino illabitur amni
Barbaricas ſaevi diſcurrere Caeſaris alas.

Nar enim, uti jam diximus capite primo num. IV. juxta Hortam Tiberi ſe immiſcet.

V. Eam de Gallis victoriam memorari in originibus Catonis tradit Sigonius in libro primo capite nono de Antiquo jure Italiae, haec verba inde in medium adducens: *Turrenus, patre Elbio Volturreno, Regum Etruſcorum ultimo, ad lacum Vadimonis caeſo, ad dedendam urbem Etruriae anno ſecundo Olympiadis* CXXIIII. *allici potuit: ſed ad recipiendas latinas literas nunquam perſuaderi potuit*. Sed haec ſunt ſomnia Anniana, a quibus tantum virum, ac fuit Sigonius, deceptum fuiſſe merito dolet vir palatinis muneribus ac doctrina inſignis Johannes Baptiſta Agucchius in epiſtola Italica de priſca origine & dominatu Civitatis Bononienſis. Lacum Vadimonis indigenae appellant *il lago di Valdemonio*, quod vetulis ob nominis ſimilitudinem occaſionem dedit fabulandi intus latere daemonem. Ceterum adhuc ſicut tempore

pore Plinii *in ſimilitudinem rotae circumſcriptus apparet, & undique aequalis: nullo ſinu, obliquitate nulla, colore caeruleo albidiore, & vividiore, odore ſulphureo, ſaporeque medicato.* Sed tamen ſpacio longe, quam olim breviore, quod *inſulas pecora ingreſſa* portantes ferre in medio non poſſit; quarum meminit Sotion mox adducendus, Seneca naturalium quaeſtionum libro tertio capite viceſimo quinćto, & Plinius ſenior libro ſecundo capite nonageſimo quinćto. Neque ego aſſentior Johanni Lomejero, qui capite decimo ſeptimo de veterum Luſtrationibus ex eo, quod Plinius dicat, *nulla in hoc navis (ſacer enim eſt) ſed innatant inſulae herbidae*, videtur opinari, lacum adeo amplum fuiſſe, ut intus navigari poſſet, quod tamen facere nefas eſſet. nunquam enim credo navem aliquam, licet exiguam, in illo natare potuiſſe; ſed Plinium ita loquutum puto, ut innueret, pro navibus parvas inſulas in lacu huc, illuc vectari: cujus rei duplex cauſſa adſignatur a Seneca in libro & capite jam indicatis, nempe *aquae gravitas medicatae, & ob hoc ponderoſae; & ipſius inſulae materia vectabilis, quae non eſt corporis ſolidi, quanvis arbores alat. fortaſſe enim leves truncos, frondesque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſiqua in illa ſaxa ſunt, invenies exeſa & fiſtuloſa, qualia ſunt quae duratus humor efficit utique circa medicato-*

rum

rum fontium rivos: quae, ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Haſce inſulas natantes ex varia levioris & viſcoſae materiae miſcella aggeſtas portiones a vento hinc inde agitatas appellat Athanaſius Kircherus in Mundo ſubterraneo tomo primo pag. 279. In fragmentis Sotionis de miraculis fontium, fluviorum, & lacuum haec leguntur inter Ariſtotelis opuſcula varia Graece edita a Friderico Sylburgio Francofurti apud Wechelios anno MDLXXXVII. ἔστι δὲ καὶ λακοσούα ἡ Ἄμμωνος καλουμένη λίμνη οὐ μεγάλη ἐν Ἰταλίᾳ, ὁμοίως ἔχουσα νησία πλείονα πάσῃ πνοῇ μετακινούμενα, ubi Sylburgius pag. 317. pro λακοσούα ἡ Ἄμμωνος recte monet procul dubio legendum λάκος Ουαδίμωνος: quae ſic latine verti poſſunt: *eſt autem & ſtagnum in Italia, lacus Vadimonis appellatum, non magnum, habens parvas inſulas natantes vento agitatas*. Hodie tantum ſupereſt parvi ambitus crater juncetis & vepribus obductus, immenſae tamen profunditatis, nativas aquas continens, quae, nulla foris apparente mutationis cauſſa, repente aliquando conturbantur, excurrentibus per lacus cuniculos flatibus, qui & vicinum Tiberim excutiunt. Interdum vero, loculis unde tranſeunt disruptis, per annum vix effluunt: vel contra ita exundant, ut avorum memoria plures in Tiberim convoluerent molas, quarum acervi adhuc ibi conſpiciuntur. Ceterum lacus nec piſces alit, nec

gignit,

gignit, ſed luridos angues & teſtudines colore ſubvirides, ſpiſſae ſubſtantiae ac odore ſulphureo, firmandis fracturis utiles, quo nomine eas proponit doctiſſimus Baccius, qui etiam tradit tempore penuriae eum exundare: idque mirandis modis a principio veris egiſſe anno MDLXIX. quo univerſalis annonae caritas Italiam afflixit. Eandem abditam vim ſterilitatem foecunditatemque praenunciandi, illam quum fluit, hanc quum fluere ceſſat, illi tribuit Kircherus in Mundo ſubterraneo tomo primo pag. 288. ubi ait ſe de eodem fuſius egiſſe in ſua *Etruria*, quae adhuc lucem non vidit. Cauſſa, quae lacum extumeſcere cogit alia ſane eſſe non poteſt, quam flatus & ſpiritus ſubterranei, qui exitum molientes, dum non inveniunt, per fundum lacus tranſeuntes, aquas in monſtroſos tumores certis temporibus tanto impetu exaltant, ut vita quadam praeditae videantur. Lacui naturam ſulphuris ineſſe ſatis quidem indicant ſcatebrae ſulphureae ſub vetuſta Nepe & ſub Horta, unde calidam emanantem, ſulphureamque ex lacuna per veteris ſtructurae emiſſarium in balnea olim exceptam Hortini commemorant, locumque adhuc ad *balnea* vocitari, ubi veterum aedificiorum veſtigia ſaepe eruuntur. Aqua vero, quae inde irrigua ad Tiberim trahitur, temporis ſpacio ingentem producit albi lapidis molem, Tiburtinum appellatam: ex quo lapide, qui Tibure etiam atque

O alibi

alibi effoditur , efformatas fuiſſe veteres ſtatuas , & inſcripta monumenta obſervat Gauges de Gozze Piſaurenſis in diſſertatione Italica de baſi Columnae Roſtratae pag. 8. Baccius addit ſe exiſtimare, has aquas praeter illum ſulphuris fomitem, liquidi aluminis vel ſucci id genus portionem habere, & propterea uſu balnei fore utiliſſimas : quae nempe ſiccare valeant ulcera , ſcatentes per cutim humores cohibere , & luxata membra corroborare, non ſecus, ac albulae aquae Tiburis, de quibus agit libro quincto capite nono . Ejuſdem generis ac fuit lacus iſte Vadimonis puto exſtitiſſe illum, quem Strabo libro decimo tertio in fine Troadis locat apud Aſtira, aitque vocari nomine *Sapra*, *qui erumpit in littus mare*, *aſperis ſaxis in dorſi ſpeciem porrectis aſperum* : atque ſimilis naturae ſuſpicor aliquid fuiſſe lacui Meſſurinae apud noſtrates Forojulienſes in Alpibus Carnicis haud longe a tractu, quem Zeliam appellant : hic enim nullum producit piſcem, & proxima habuit balnea ſulphurea, quorum veſtigia non ita dudum adhuc apparebant .

CAPUT

CAPUT. VI

Synopsis

I. *Sanɛti Landi martyris aɛta examinantur*. II. *Inſcriptiones Herculi ſacrae*. III. *Hercules Somnialis*. IV. *Heſperides tres cum Hercule in tabula Ortana*.

SED quam falſo hunc lacum Vadimonis olim Gentiles ſacrum putaverunt, tam verius hodie apud Chriſtianos & religioſiſſimos Hortenſes ejus recordatio magni habenda eſt, quod apud illum ſanctus Landus martyrio coronatus fuiſſe tradatur, ut excerpta ex ejus actis teſtantur apud Ferrarium in Catalogo die v. Maii, & apud Hagiographos Bollandianos tomo ſecundo ejuſdem menſis pag. 49. unde apud eundem lacum non longe a Baſſanello ejus martyris aedicula oſtenditur, in qua ſacratiſſimum corpus populi frequentia honoratur. Sed quod pertinet ad laudata excerpta, ſeu quod acta genuina perierint, vel adhuc inter blattas & tineas alicubi deliteſcant, per dracones theſauris ſuis incubantes abſcondita, quemadmodum ab invidis veterum manuſcriptorum poſſeſſoribus, rei ſacrae & publi-

cae damno & injuria ſaepenumero fieri videmus: ſeu potius quod ſupina exſcriptorum inſcitia pro arbitrio quaedam ſuperaddere voluerit, in illis aliqua ſunt, quae ſacrae antiquitatis perito negocium faceſſunt. Enimvero ſanctus Landus dicitur frater ſanctorum Feliciſſimae, Valentini, & Hilarii, & paſſus traditur ſub Domitiano. At Feliciſſimam cum Graciliano Faleriae morte damnatam diximus ſub Claudio II. quem inter & Domitianum ſeptuaginta ſaltem anni effluxerunt. Sanctos vero Hilarium & Valentinum ſub Diocletiano & Maximiano Viterbii paſſos varia acta teſtantur, quae dabunt Bollandiani die III. Novembris: neque uſquam in iis actis tam Feliciſſimae, quam Valentini & Hilarii ſanctus Landus memoratur, quemadmodum animadverterunt Ferrarius, & Henſchenius. Haec olim neque eruditiſſimi Florentinii fugerunt obtutum, namque is in Originibus pietatis Etruſcae pag. 178. putavit in acta ſancti Landi pro Diocletiano male irrepſiſſe Domitianum. Sed nihilominus adhuc ſupereſt difficultas ex ſilentio in actis martyrum, quorum frater ſanctus Landus fuiſſe traditur: quae inde etiam augetur, quod ſancti Valentinus & Hilarius ex oriente in Italiam veniſſe perhibeantur; ſanctus vero Landus ex Germania. Huic ulceri ut mederetur Ferrarius ſcribendum ſuſpicabatur, ex *Graecia* pro ex *Germania*: quam correctionem refuta-

vit

vit Henſchenius, quod nomen *Landus* illi Germanicum viſum fuerit, & detruncatum ex *Rolando*, aut alio ſimili per conſuetam Etruſcis propriorum nominum mutilationem. Atque inde arbitratus eſt, a Langobardis aliisve barbaris Italiae occupatoribus ſanctum Landum pro fide Chriſtiana occiſum, Hortaeque coli coeptum, & proinde ad ſaeculum VI. referendum, quo ſcimus alios plures ſub Langobardis paſſos. Haec ego jam exaraveram, quum ex ſchedis MSS. Landi Leoncini canonici Hortenſis didici, anno 1628. die 25. Martii juſſu Angeli Gozzadini Hortenſis Epiſcopi reſeratum fuiſſe tumulum ſancti Landi, atque intus in quodam lateritio lapide hanc inſcriptionem repertam.

LANNVS XPI MARTIR
HIC REQVIESCIT SVB
DIOCLETIANO |E.P.S.| PASSVS

Hinc omnes praedictae conjecturae & dubitationes evaneſcunt; & ſtatuitur, hunc ſanctum martyrem non LANDUM, ſed LANNUM appellatum, non ſub Domitiano, ſed ſub Diocletiano paſſum: cujus geſtorum memoria quum forte periiſſet, aliquis rerum & temporum imperitus conſcripſit epitomen, quam vulgavit Ferrarius ex Fabrica Hortana, quae eſt rudis, atque indigeſta

geſta multarum rerum ſibi minime cohaerentium farrago ſaeculo XVI. in unum compacta, quam ego tractavi apud Illuſtriſſimum NUPTIUM. Literas inferioris laterculi ſic interpretatus eſt Leoncinus: *Eutitius Presbyter ſepelivit*: quam explicationem haud reſpuo, modo non intelligatur ſanctus Eutitius ille, qui paſſus fuit ſub Claudio II. ut indicavi ex actis ejus tomo tertio Maii Bollandiani pag. 460. Quî enim hic potuiſſet ſepelire ſanctum Lannum, ſub Diocletiano martyrio coronatum?

II. Explicatis utcunque iis, quae ad Hortae antiquitatem ſpectare videbantur, quia haec inſuper vetuſtis inſcriptionibus non modice illuſtrari poterunt, nunc reliquas promam, quae ex Hortanis ruderibus effoſſae ad me pervenerunt, aſteriſco ſignatis iis, quas in villam ſuam aliunde advehi curavit modo laudatus ampliſſimus ANTISTES.

I.

DEO . SANCTO . VVLCANO
INVICTO . HERCVLI
CONSERVATORI
DOMVS . VLPIORVM
SACRVM . M . VLPIVS
VERECVNDVS . EX . VISO
D.

DIVO

II.

DIVO. VVLCANO

Utraque eſt Hortae in eccleſia parochiali ſancti Petri: & prior quidem in ara majori, cui pene ſimilem in antiqua baſi in Aventino ſub aede ſanctae Priſcae prope Circum maximum repertam recitat Onuphrius Panvinius in Commentariis Reipublicae Romanae pag. 213. & ex eo Gruterus pag. XLV. num. 10. quam hic exhibeo.

HERCVLI
CONSERVATORI
DOMVS. VLPIORVM
SACRVM
M. VLPIVS.....
VERECVNDVS

Eandem inſcriptionem adducit etiam Jacobus Sponius in Miſcellaneis eruditae Antiquitatis ſectione III. num. LXII. pag. 100. ubi ex duabus prioribus lineis unicam facit, & quinctam ſupplet his verbis AVG. N. Hercules titulo CONSERVATORIS occurrit pag. XLV. 7. 9. 11. qui in nummis Graecis ΣΩΤΗΡ, ideſt *ſervator* appellatur, non ut belluarum confector, ſed ut tyrannorum ever-

everſor apud Spanhemium diſſertatione ſeptima pag.418. Sicut enim Hercules tyrannos evertere, ita optimos principes & populos *ſervare*, & a tyrannis defendere credebatur, propterreaque pagina eadem XLV. 12. & 13. vocatur DEFENSOR *Auguſtorum*. Eundem Herculem fuiſſe numen tutelare gentis Ulpiorum notat Fabrettus in Commentariis ad columnam Trajani capite ſexto pagina 172. ita quidem, ut hic Imperator, qui ex ea originem duxerat, paſſim in nummis, aliisque veteribus monumentis una cum Hercule appareat, immo etiam ſub Herculis facie exhibeatur. Huc facit vetus epigramma, quod a ſe exſcriptum Bruxellis in bibliotheca Societatis Jeſu, nuperrime ad me miſit vir celeberrimus & utraque Pallade inſignis Gisbertus Cuperus.

III.

HERCVLI. MA
GVSANO. ET
HAEVA. VLPI
L. V.. PIO. ET. VL
PIA. AMMA. VA
PRO. NATIS
V. S. L. M

quod ſic lego: & *Haeva Ulpj liberta* pro *Vlpio*; & *Ulpia Amma* pro *Vapro natis votum ſolvunt luben-*

lubentes merito Herculi Maguſano. Herculem cognomento *Maguſanum* cultum fuiſſe in Gallia Belgica oſtendit idem Cuperus in additionibus ſuis ad Harpocratem pag. 218. atque ejus fanum circa Scaldis oſtia olim ſtetiſſe notat Abrahamus Ortelius in Theſauro geographico, qui non *Macuſanus*, ut aliqui in nummis Poſtumi ſenioris, ſed *Maguſanus* legit in ſaxo a ſe diligenter inſpecto, ſicut etiam Voſſius de Idololatria libro primo capite tricesimo quinto in fine: quam ſcripturam idem Bruxellenſis lapis confirmat. Particula ET elegantiae ergo ex vi linguae latinae in principio & medio ſententiae geminatur, ut duplex res, de qua fit ſermo, iterata particula tanquam duplici vinculo colligetur: quod in inſcriptis lapidibus non eſt inſolens; nam pag. XLIX. 4. legitur:

D . S
HERCVLI. ET
L. VALERIVS. SE
VERVS. ET. CLODI
A. CORNELIANA
PRO. L. VALERIO
CORNELIANO
V. S. L. M

Herculem Hortae cultum fuiſſe, & ibi Collegium habuiſſe, ut erant ſodalitia, quae communis nu-

minis cultum, arcam communem, communiaque ſacrificia & epulum ſtatis temporibus habebant ſecundum Fabrettum capite ſexto inſcriptionum pag. 430. nos docet praeterea alter lapis, qui cum aliis inferius adducendis ſervatur in peramoena villa Nuptiana in colle ſancte Mariae Gratiarum prope Civitatem Hortanam.

I V.

L. MINVCIVS. SYNEG
DEMVS. AEDICVLA
HERCVLIS. COLLEGIO
DE. SVO. D. D

Huic ſimillimam inſcriptionem recitat Gruterus pag. XLIV. num. 9. ex Mazochio exiſtentem Romae in Capitolio.

L. M I N V C I V S
S Y N E C D E M V S
AEDICVLAM. HERCVLIS
C O L L E G I O
D. D

Aediculae autem erant aedes minuſculae incuſtoditae, quas *qui tentaverint, amplius quam fures, minus quam ſacrilegi mereantur*, ait Paullus J.C. in

in libro XLVIII. Digeſtorum tit. XLIII. l. 9. Hujusmodi aediculae, ut aliae omnes privatae, nec ſacrae nec ſanctae erant, ſed religioſae: *quod enim privati ſuae religionis cauſſa Deo dedicant, id Pontifices Romanos non exiſtimare ſacrum* teſtatur Feſtus libro decimo ſeptimo verbo *ſacer mons*. Quare M. Ulpius Verecundus quum noſceret illius numinis aras Hortae maxime frequentari, in eadem Civitate Hortana, quemadmodum fecerat Romae, Herculi lapidem dicandum curavit EX VISO, quod nempe in ſomnis monitus fuiſſet, ut tale monumentum Herculi conſecraret: quae formula EX VISO, & EX VISV ſaepe occurrit in veteribus ſaxis, ut notavit ad inſcriptionem Gradenſem V. C. Philippus a Turre in diſſertatione de DIs Aquilejenſibus pag. 302. quum enim Gentiles tres divinitatis notas *ſomnia*, *curationes*, & *oracula* numerarent, ut eruitur ex Luciano in oratione de non temere credendo calumniae pag. 882. operum editionis Burdelotii; ideo quicquid ſomniabant, id ſibi a Deo immiſſum opinabantur, ideoque illi, quem ſibi apparuiſſe putabant, aras, ſacrificia & donaria offerebant, tanquam religione admoniti. Ad hoc forte reſpexit ſanctus Martyr Juſtinus in Apologia ſecunda pro Chriſtianis, ubi ait, *Daemones aliquando per inſomnia, nonnunquam vero per magicas praeſtigias cunctos ſibi mancipare*.

III. Haec quum diſſererem Johannes Paullus Nurra Canonicus Caralitanus, vir apprime eruditus, mihique neceſſitudine conjunctiſſimus, ſuggeſſit *Herculem Somnialem*, de quo ſit mentio in lapide, quem edidit Salmaſius in Exercitationibus Plinianis tomo primo pag. 351. & ex eo Reineſius in ſupplemento Gruteriano Claſſe x. num. iv. apud quos vocatur Romanus, qui tamen eſt erutus juxta Piſas, & ſervatur Florentiae apud Spigliatos, ut ſcribit Fabrettus capite ſexto num. 4. pag. 429. ubi eum emendatiorem producit. Ibi Collegium hominum Herculis Somnialis cultorum ſibi locum ſepulturae conſcribit, quemadmodum ab Herculis defenſoris cultoribus ſimiliter factum Interamnae apud Gruterum cccxv. 7. Quod vero poſtremum ex Herculis Somnialis cultoribus, temporis injuria, ſic notatum videam . . . . VNDVS, ego legendum opinor *M. Vlpius VerecVNDVS* ita quidem, ut hic Verecundus idem ſit ac ille, qui reliquas duas inſcriptiones Romae & Hortae dicavit: quique vixerit tempore Hadriani Imperatoris. nam plerique ex iis, qui recenſentur in eodem lapide Herculis Somnialis, ut detexit Reineſius Claſſe x. num. iv. conſcripti etiam leguntur in catalogo Magiſtrorum regionum Urbis apud Gruterum pag. ccl. qui confectus eſt Commodo & Pompejano Coſs. anno U.C. dccclxxxviii. qui eſt Chriſti cxxxvi. ut patet ex Faſtis. CVLTORES

pag. 117

RES. HERCVLIS. SOMNIALIS exhibet etiam lapis Florentinus apud Sponium ſectione III. n. LXII. pag. 100. Hercules ergo quod malorum expulſor maxime apud veteres crederetur, inde etiam ſomniorum immiſſoris nomine colebatur. nam omnes ὀνειροπομποὶ *ſomniorum immiſſores*, utique ἀλεξίκακοι *malorum pulſores* habiti, ut notat eruditiſſimus Salmaſius. Hinc *in ſomnis Hercules docuit* M. Octavium Herennium *ſua ope ſervatum* a praedonibus, ut fabulatur Maſſurius Sabinus apud Macrobium libro tertio capite ſexto Saturnalium. Fabrettus alteram hanc inſcriptionem recitat capite decimo num. 130.

HERCVLI. SOMNIALI
EX. ORACVLO

Solebant enim veteres captandis rerum eventibus ſomnia quaerere excubantes in delubris Idolorum: quam fatuitatem ſaepius irridet Lucianus, ut animadvertit Barthius libro quinquageſimo ſexto capite tertio Adverſariorum.

IV. Herculem inſuper cultum fuiſſe Hortae oſtendit tabula marmorea in villa Nuptiana adſervata, quam hic delineatam exhibeo. In ea conſpicitur Hercules tanquam clava aliquid mactaturus, & tres feminae, quae mihi videntur Heſperides ſecum colloquentes, & mirantes ab eodem Hercule

occi-

occiſum, vel occidendum draconem malorum cuſtodem. Licet enim Apollodorus libro ſecundo Bibliothecae inter ſcriptores Hiſtoriae poeticae Thomae Galei pag. 117. Heſperides *quatuor* enumeret, Diodorus vero libro quarto Bibliothecae pag. 233. editionis Wechelianae, *ſeptem*; attamen Placidus Lactantius ſive Luctatius Grammaticus in librum alterum Statianae Thebaidos v. 281. *tres* tantum fuiſſe affirmat: quae ſunt Arethuſa, Heſperie, Aegle. Et ſane Spanhemius in diſſertatione ſexta de Praeſtantia & uſu numiſmatum pag. 331. elegantem nummum adducit ubi *tres* Heſperides cum Hercule mala aurea decerpente conſpiciuntur. Ampliorem vero numerum Heſperidum inde profluxiſſe puto, quod Heſperides iſtae, quas ita a matre, Atlantides autem a patre dictas teſtatur Diodorus, cum ſororibus Phaëtontis confuſae fuerint: inter quas Aeglen, Heſperien, & Arethuſam aliqui poſuerunt, veluti Fulgentius inter Latinos Mithographos tomo altero pag. 155. Aeglen vero Hyginus capite CLIV. & Tzetzes. In tabula autem noſtra nympharum prima videtur dextera tenere cornu. etenim Apollonius libro quarto Argonauticorum verſ. 1398. ſcribit nymphas Heſperides concentu ſolitas demulcere draconem malorum cuſtodem.

Χώρῳ ἐν Ἄτλαντος, χθόνιος ὄφις ἀμφὶ δὲ Νύμφαι
Ἑσπερίδες ποίπνυον ἐφίμερον ἀείδουσαι.

In

In Atlantis regione terreſtris ſerpens, cui nymphae Heſperides & cibum miniſtrarunt, & ſuaviſſime cecinerunt. Orpheus quoque apud Clementem Alexandrinum in Protreptico pag. 12. editionis Caroli Morelli eas *canoras* appellat:

Μῆλα τεχρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Et mala aurea ab Heſperidibus canoris.

Altera ex feminis manu pomum videtur oſtendere. nec ſolum Hortae, ſed etiam alibi in Etruria Hercules magno in honore eſt habitus. nam hujus fanum ſtetit ad portum Labronis, qui hodie *Livorno*, ejusque meminit Antoninus in Itinerario, ubi *ad Herculis* legas in via a vadis Volaterranis ducente. Etiam infra Lucam Ἡρακλέυσ ἱερὸν *Herculis fanum* occurrit apud Ptolemaeum, qui illud ſtatuit inter Feroniae lucum & Piſas libro tertio capite primo. In parte extrema ejuſdem tabulae marmoreae, ſi bene video, leguntur haec verba nonnihil exeſa ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ ΕΠΟΙΕΙ *Callimachus fecit*. Nemini non notus eſt mos priſcorum artificum ſuum nomen operibus a ſe fabrefactis inſcribendi: de quo erudite egit nitidiſſimus ſcriptor Carolus Datus in Vitis pictorum veterum Italice editis pag. 112. Callimachum ſtatuarium inſignem memorant ſcriptores antiqui Dionyſius, Pauſanias, Vitruvius & Plinius, quorum loca in unum congeſſit Franciſcus Junius in Catalogo, qui ſubeſt eruditiſſimo operi de Pictura veterum nuper apud Batavos recuſo.

CAPUT

CAPUT. VII

Synopsis

I. *Herculis cultus apud Etruſcos fuſius oſtenditur. As Etruſcus a Bernardino Baldo explicatus.* II. *Draconis Corcyrenſis locus perpenſus. Aſſes Etruſci cum Jano & clava.* III. *Varia de lingua veteri Etruſca.* IV. *Primaeva origo Etruſcorum.*

ET ſane apud veteres Etruſcos peculiari honore Herculem, cultum fuiſſe praeter illa, quae hactenus diximus, oſtendunt pondera ſive aſſes nummis perquam ſimiles, in poſtica parte Herculeam clavam cum Etruſcis characteribus exhibentes; in antica vero bifrontem imaginem pileatam, ut cernere eſt apud Claudium Molinetum in Muſeo ſanctae Genoveſae pag. 44. & apud Fabrettum, qui ex gaza Medicea tres ejusmodi aſſes vulgavit: quos veterum linguarum ſtudioſis delineatos infra nos iterum proponemus. Unum ex his aſſibus pro nummo a ſe habitum explicavit Bernardinus Baldus Guaſtallenſis Abbas, vir mirandi ingenii, & in omni literarum genere conſultiſſimus, qui praeter ſcripta ipſo adhuc vivente edita, in quibus eminet Lexicon Vitruvianum, innumera etiam poſt ſe edenda reliquit, & prae ceteris

ceteris illuſtrium Mathematicorum Vitas a Thalete Mileſio ad Chriſtophorum Clavium Italice ſcriptas: quae una cum aliis tanti viri lucubrationibus adſervantur in domeſtica Bibliotheca SUMMI SANCTISSIMIQUE PONTIFICIS CLEMENTIS XI. a quo nobis pro ſua erga literarum incrementum benevolentia & amore ſpes facta eſt eaſdem in publicam eruditorum lucem vulgatum iri. Explicationem vero Etruſci ponderis ſive aſſis per eundem Baldum in epiſtola ad amicum ſuum adornatam nobiſcum communicavit Dominicus Paſſioneus ingenio & eruditione ſpectabilis, atque in literis juvandis effuſus: nosque ex Italico in latinum ſermonem converſam integram hic exhibemus.

ECtypon ad me miſſi numiſmatis inſpexi, quod ſane eſt Etruſcum & vetus: quare non ſolum, ut tibi obſequar, cui ob tua in me merita plurimum debeo, ſed ex praecipuo animi genio de eo nonnulla diſſerui, a veriſimili non abhorrentia. Equidem primo obtutu pene deſperaveram me quicquam adſequuturum, quod ad rem facere videretur; ſed perlectis characteribus, & eorum ſenſu ex vi Ebraici idiomatis perpenſo, a quo palam eſt Etruſcum originem ſuam habuiſſe, haec inde hauſi. Mihi videor intelligere poſſe, quod nummus percuſſus fuerit in Etruria ab aliqua civitate Herculi devota, quem in eadem regione cultum fuiſſe multa nos docent veterum auctoritate firmata, & praecipue Dionyſius Halicarnaſſeus, cujus teſtimonium conſiderandum propoſuit Giambullarius in dialogo de Origine linguae Etruſcae. Ut ergo ad nummum deveniam, inſtrumentum il-

lud, quod in averſa parte conſpicitur, ego utique puto eſſe clavam Herculeam, quandoquidem ejus apparet capulum cum nodis, & inſerta cernuntur nonnulla, quae plumbi ſegmenta eſſe videntur, vel alterius rei gravis, ad eandem clavam robuſtiorem & oneroſiorem efficiendam idonea. Verba circumſcripta haec ſunt P H E L I A P H D I I nempe admirabilis liberatrix, *quia Hercules clava ipſa populos feris, monſtris, & tyrannis liberabat. Et forte numisma cuſum fuit ab aliqua urbe, de qua Hercules benemeritus fuiſſe putabatur. Duplex facies, quae in antica parte numismatis inſpicitur, fratrum* Geryonum *caput indicare videtur; nam licet a poetis* Geryon *tricorporis effingatur, fieri tamen potuit, ut ſcalptor tertium caput poſt duo illa, quae in nummo apparent, abſcondi crediderit, fortaſſe ratus fieri non potuiſſe, ut una cum ceteris ob oculos illud tertium exponeretur. Ratio interpretationis literarum inde petita eſt, quod Ebraei ad rem mirabilem exprimendam dicant* פֶּלֶא *P E L E, quod ſine puncti additione diceretur F E L E, &* פְּלִיאָה *F E L I A H, ſeu P E L I A'* admiratio *ab radice F A L A, vel P A L A, quod rem arduam & miram agere ſignificat: eſtque vox uſurpata in Pſalmis* LXXVII. *&* CXXXIX. *in Job capite* XXXVII. *& in libro Judicum capite* XIII. *Aliud vocabulum P H D I I videtur ex verbo* פָּדָה *P H A D A derivare, nempe* redemit, liberavit, eruit, abſolvit: *quae vox uſurpatur in Exodi capite* XXI. *atque alibi. Quare verbale P E D V T H eſt P I D I O N, quo* redemptio *deſignatur, ſive, ut vulgo dicimus,* riſcatto. *Haec mihi occurrerunt, ut tibi, atque illi, qui tua opera uſus eſt, prompto animo obſequerer. In rebus arduis, atque, ut ita dicam, impoſſibilibus, cujusmodi haec noſtra eſt, pro maximo haberi debet parum invenire, licet neque certo putare velim me hoc inveniſſe, ne in vitium arrogantiae,*

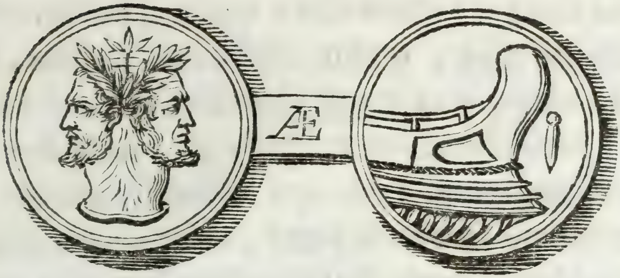
&

& forte ſtultitiae delabar : quam unam ob cauſſam interpretationi meae in Tabulam Eugubinam Divinationis titulum feci .Idupereſt , ut pro obſervantia erga te mea etiam atque etiam te rogem , ut mihi quidlibet imperes ; id enim agere tuum eſt , ſicuti meum tua juſſa capeſſere . Dabam Urbini die 2. Junii 1614.

II. Haec Baldus : & ſane in Umbria, quae antiquitus erat in dominatu Etruſcorum, colebatur HERCVLES DEFENSOR POLLENS , ut patet ex lapide Gruteriano cccxv. num. 7. Interamnae Nahartium in Umbria ſervato . Sed nihilominus dubitare licet , an imago illa biceps Geryonem Herculeum offerat , tertia facie ob imperitiam artificis retro latente; ſiquidem ſupervacaneum videbatur in utroque aſſis conſpectu Herculis ſigna exhibere, dum una clava ſufficere poterat . Quare icone illa bicipiti Janum potius indicari putamus, in id inducti egregio teſtimonio Draconis Corcyrenſis in libro de Lapidibus apud Athenaeum libro decimo quincto capite decimo tertio, ubi haec habentur : Ιανὸν δὲ λόγος ἔχει διπρόσωπον γεγονέναι τὸ μὲν ὀπίσω τὸ δὲ ἔμπροσθεν, ἔχοντα πρόσωπον. ἀπὸ τούτου, καὶ τὸν Ιανὸν ποταμὸν, καὶ τὸ ὄρος Ϊανὸν ὀνομάζεσθαι κατεικάσαντος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρουσ . Πρῶτον δὲ στέφανον εὑρεῖν , καὶ σχεδίασ, καὶ πλοῖα, καὶ νόμισμα χαλκοῦν πρῶτον χαράξαι διὸ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ελλάδα πολλὰσ πόλεισ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ιταλίαν, καὶ Σικελίαν ἐπὶ τοῦ νομίσματοσ

ἐγχαράττειν πρόσωπον δικέφαλον, καὶ ἐκ θατέρου μέρους ἢ σχεσίαν, ἢ στέφανον, ἢ πλοῖον. Haec ſic vertit Jacobus Dalecampius ex recenſione Iſaaci Caſauboni: *Janum fama eſt bifrontem fuiſſe, altera facie poſteriori, anteriore altera; Janum flumen, Janumque montem ab eo fuiſſe nominatum quod in eo monte habitaverit; coronas illum reperiſſe, navigia, rates; nummum aereum ab illo primo ſignatum: qua de cauſſa civitates in Graecia multae, Italia, & Sicilia monetam cudunt impreſſa bicipiti facie, & ex altera parte vel rate, vel navigio, vel corona.* Jacobus Grandius Mutinenſis, qui, me adoleſcente, magna eruditionis laude Venetiis florebat, in doctiſſima epiſtola de veritate diluvii univerſalis pag. 24. putavit Janum ſive Noa triplici inventione civitatibus Graeciae, Siciliae, & Italiae memoratum fuiſſe, proptereaque eaſdem civitates ex altera nummi parte impreſſiſſe ἢ σχεδίαν, ἢ στέφανον, ἢ πλοῖον, *vel ratem, vel coronam, vel navigium*; licet quaenam hic ſit *ratis* a *navigio* diſtincta ſe neſcire fateatur, dum ſatis erat dixiſſe ab Jano inventa fuiſſe πλοῖα *navigia*. Hinc ſuſpicatur Draconis vel verbis mendum ineſſe, vel σχεδίαν ſignificare non *navim*, ſed *forte vaginam enſis ligneam, aut ſimile quidpiam, quod Noa in uſum communem invenerit*. cujus figura in hoc aſſe, quem ipſe adducit, poſt navim exprimi putat.

Verum

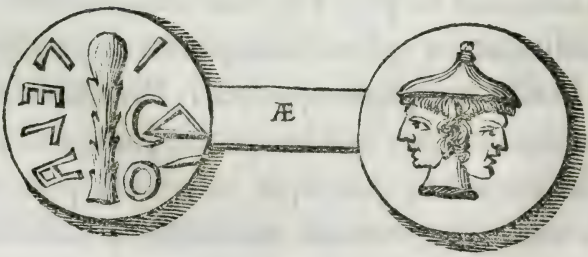
Verum Draco haudquaquam illud ſymbolum triplex ſimul in unoquoque numiſmate ſignatum pronunciavit, ſed unum aut alterum ex iiſdem tribus ſeparatim, quod apparet ex disjunctiva particula ἢ *vel*. Quare quum navis in eodem aſſe appareat, haec una implet ſententiam Draconis: quicquid indicet figura illa, quae poſt navim conſpicitur. At neque Draco ſcribit triplex Jani inventum in nummis memorari; ſed Janum ipſum ab Italis, Graecis, & Siculis duplici imagine expreſſum in nummis, in quorum averſa parte cernitur, *vel* σχεδία, *vel navis*, *vel corona*; non vero omnia ſimul. Georgius Wolffgangus Wedelius in Exercitatione octava Decadis vi. pag. 54. ubi de ejusmodi numiſmate diſputat, σχεδίαν interpretatur *pontem*. qui tamen in illo nuſquam apparet. Praeterea aſſes ſeu ſemiſſes occurrunt, qui bicipitem Janum repraeſentant absque navi, pro qua in averſa parte clava conſpicitur. Hujusmodi unum Etruſcis literis inſigni-

gnitum publicavit, ut dixi, Claudius Molinetus in Muſeo ſanctae Genovefae: quem quia diverſum non puto ab illo, quem explicavit Baldus, hic iterum exhibeo una cum aliis duobus ex Muſeo Mediceo per Fabrettum vulgatis in capite ſeptimo Inſcriptionum num. 376. qui omnes eandem epigraphen habent in averſa parte, nempe ODICELA, ſi noſtris quidem latinis characteribus Etruſcos legere velimus, quemadmodum legit Molinetus, ubi id nomen monetarii eſſe inſulſe opinatur.

I.

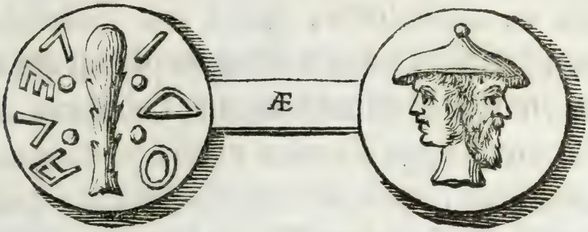

II.

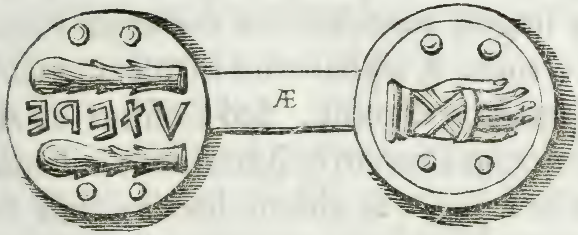

Quare

III.

IV.

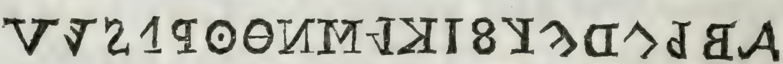

Quare ſi poſt tantos viros nobis ſententiam noſtram proferre licet, ego puto in loco Draconis Corcyrenſis deſignari hanc eandem clavam, quae cernitur in his aſſibus. Siquidem Heſychius in verbo Σχεδία pag. 887. inter varias ejusdem vocis ſignificationes hanc quoque adducit, ἢ ὅπλα τὰ ἐκ χειρὸς τιτρώσκοντα hoc eſt: *vel arma* (ſive inſtrumenta) *ex manibus verberantia*. quibus verbis nihil aliud ſane, quam clava ſeu ceſtus deſignatur: quod miror a viris doctiſſimis non animadverſum.

III. Scriptores autem clariſſimi, qui pridem laboraverunt in condendo alphabeto linguae Etruſcae ſatis ſuperque oſtenderunt ſingulos ejus chara-

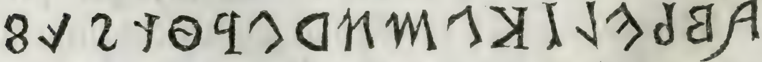
characteres neutiquam reſpondere latinis, ut videre eſt ex alphabeto, quod per Gabrielem Gabrielium latinis characteribus explanatum exhibuit Baldus in ſua Divinatione in Tabulam aeneam Eugubinam lingua Etruſca veteri perſcriptam. Janus Gruterus, qui in magno corpore Inſcriptionum eandem Tabulam Eugubinam, aliaſque vulgavit pag. CXLIII. opinatur literis eam Graecis inverſis, lingua vero Aeolica exaratam; unde pagina CXLV. num. 4. alphabetun Etruſcum veluti Graeco reſpondens digeſſit. Sed Coſmus de Arena in Serie veterum Ducum & Marchionum Etruriae Italice ſcripta pag. 12. ablatis literis dubiis & confuſis, alibi, ut ajebat, examinandis, alphabetum Etruſcum & ipſe conſcripſit, quod cum illo, quod Baldus edidit, non omnino convenire deprehenditur. Ut de his lector judicium ferat, praeſtat tria illa alphabeta hic adponere.

I. Alphabetum Etruſcum Gabrielis Gabrielii a Baldo editum.

V t S r P Ph O N M L K I g f E D C b B A

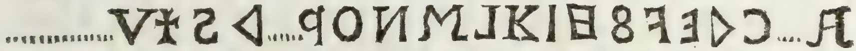
II. Alphabetum Etruſcum apud Gruterum & Paullum Merulam in Coſmographia pag. 613.

Ω Φ H T Σ P Π O N M Λ K I Z E Δ B A

III. Al-

III. Alphabetum Etruſcum a Coſmo de Arena vulgatum.

ZYXVT S RQPONMLKIHGFEDCBA

Ex hoc inſignium virorum diſſidio apparet maxima difficultas in legendo, nedum percipiendo antiquo illo idiomate Etruſco. licet enim a dextera in ſiniſtram tendente legendum putaverint eruditi; attamen inter ſe minime conveniunt in adſignandis veris fontibus, unde eadem ignorabilis lingua manaverit: qui quidem ſi certo adſignari poſſent, vocabulorum ſenſus & vim adſequi etiam forte poſſemus. Siquidem Sanctes Marmocchinus in Defenſione lingue Etruſcae, quae MS. eſt apud celeberrimum virum Antonium Magliabechium, & Sigiſmundus Titius in Hiſtoriis Etruriae, quae MSS. item ſunt in Bibliotheca Chiſiana, putant vocabula Etruſca mixta & confuſa eſſe cum Ebraicis; at vero Petrus Franciſcus Giambullarius in ſuo Gello, & Gullielmus Poſtellus in Commentario de Etruriae originibus, cum Aramaeis & Syriacis. Baldus in Etruſcis vocabulis Chaldaicam & Ebraicam ſignificationem latere exiſtimavit; ſed tam ipſe, quam Giambullarius & Poſtellus nimium quantum tribuere videntur gerris plusquam Siculis Beroſi Anniani. Jacobus Mantinus Ebraeus in epiſtola nuncupatoria ad Paullum III. Pont.Max. quae

R prae-

praefigitur paraphraſi Averrois in Rempublicam Platonis tomo ſecundo operum Ariſtotelis Venetae editionis apud Junctas anni MDLII. fol. 174. & Theſeus Ambroſius in Introductione ad Chaldaicam linguam aliasque Papiae vulgata anno MDXXXIX. ex Ebraico ſive Aſſyrio idiomate Etruſcum omnino deducunt; licet idem Ambroſius ab Arcadibus, Pelaſgis, & Trojanis poſtea corruptum exiſtimet. Ab his omnibus longe abit ſententia viri ſummae eruditionis Samuelis Bocharti, qui in parte altera Geographiae ſacrae libro primo capite triceſimo tertio Etruſcum ſermonem ceteris diſſimillimum fuiſſe opinatur, ſaltem Phoenicio & Punico; idque ex Tuſcarum vocum ſylloge, quas in medium adducit; quippe Dionyſius Halicarnaſſeus in libro primo capite triceſimo tradit Tuſcos gentem fuiſſe indigenam καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ γένει οὔτε ὁμόγλωσσον, οὔτε ὁμοδίαιτον εὑρίσκεται, *neque cum ulla alia gente aut linguam aut mores communes habere*. Verum Joſephus Scaliger abſtruſioris vetuſtatis indagator perſpicaciſſimus in Conjectaneis ad Varronem de Lingua latina pag. 30. editionis anni MDCXIX. non dubitat priſcam Tuſcorum linguam fuiſſe Syriacam ſive Aramaeam, & *Saturnum* eadem lingua *latentem* ſignificare. Syriaca lingua Sabinos & Tuſcos loquutos iterum affirmat pag. 64. Hanc ſententiam viris doctis conſtantem eſſe ait Paullus Merula in Coſmographia

parte

parte ſecunda libro quarto capite decimo ſeptimo pag.605. & 612. editionis anni MDCXXI. ubi Tuſcarum vocum catalogos texit, quae in Syriaco ſermone radices ſuas habent, exploſis nugis Annianis. Doctiſſimis viris concinit Reineſius de lingua Punica capite ſecundo num. XVI. ubi linguam Etruſcam & Sabinam e Syriaca prodiiſſe affirmat. Fuerunt tamen in lingua Etruſca vocabula quaedam e Graecia propter vicinitatem mutuata. Quin tantas etiam habuit vires Graecorum vicinitas, ut Etruſci progenitorum ſuorum characteribus Aramaeis carentes, alios mutuati fuerint ab iiſdem Graecis conterminis ſuis, qui in Tuſciam colonias duxerant, ſed mutatis vel potius inverſis figuris, ut auitam ſcribendi conſuetudinem aliquo pacto aemulari viderentur, ut animadvertit Merula. Tacitus in loco inferius proferendo teſtatur Etruſcos *ab Corinthio Demarato* literarum formas didiciſſe, Latinos vero ab Arcade Evandro, licet Plinius libro ſeptimo capite LVI. ſcribat in Latium eas allatas fuiſſe a Pelaſgis. Sed tempore Demarati patris Tarquinii Priſci Etruſcorum civitates fortunatiſſimas & diſciplinis florentiſſimas fuiſſe ex eorum annalibus tradit Dionyſius Halicarnaſſeus libro tertio capite XLVI. itaut vix credi poſſit Tuſcos literis tunc caruiſſe: niſi dicendum ſit Demaratum non auctorem, ſed auxilio Graecarum literarum reformatorem earundem fuiſſe.

IV. Idem Dionyſius in libro primo duplicem de primaeva origine Etruſcorum opinionem adducit: quarum prima eos facit alienigenas ex Lydia provincia Aſiae minoris, ductos in Italiam a Tyrrheno fratre Lydi Regis Lydiae ante bellum Trojanum. Altera vero eos facit indigenas: hancque Dionyſius amplectitur, ratione & auctoritate, ut ait, roboratam. Ratio eſt, quia Etruſci tempore ejus, nempe Auguſti, habebant linguam, ritus, mores & leges proprias, ſibi unis, nec Graecis, Aſiaticis, aut alteri nationi ſimiles: fieri autem non poteſt, ut populus ab alio natus veſtigium aliquod ſuae originis ſaltem in lingua non ſervet. Auctoritas eſt Xanthi Lydi, hiſtorici in patriis rebus diligentiſſimi, qui negat vel ſaltem non meminit, Tyrrhenum aut alium virum principem Lydum coloniam ullam in Italiam duxiſſe. Sed quoad Xanthum, ejus auctoritas fluxa eſt. etenim hiſtoriae, quae illius nomine circumferebatur, auctorem facit Dionyſium Scythobrachionem Artemon Caſſandreus in opere de Scriptoribus genuinis apud Athenaeum libro duodecimo capite ſecundo: quem quidem Dionyſium paullo ante Ciceronis & Caeſaris aetatem vixiſſe putat Suidas. Aguchius autem pag. 29. putat utranque ſententiam amicam facile reddi, ſi dicatur fieri potuiſſe, ut Tyrrheni in aliquam Etruriae partem venerint, ab alia non expellentes antiquiſſimos Etruſcos, regio-

nis

nis illius indigenas. Herodotus idipſum exprimere videtur libro primo capite nonageſimo quarto ubi ſcribit *Lydos ad Umbros profectos*, ibique Lydorum *appellatione mutata*, *Tyrrhenos dictos fuiſſe*: quippe Umbri occuparant vel omnes vel plerasque oras occidentalis Etruriae, unde eos Pelaſgi deinde expulerunt. Praeterea ex Dionyſio colligitur Tyrrhenos in occidentali Etruriae parte ſtetiſſe, ubi cum Pelaſgis habitarunt. Tyrrhenos deinde cum Etruſcis permixtos fuiſſe teſtatur Silius Italicus in libro quarto, ubi loquens de Flaminio Conſule, Etruſcos ſub regni Corithi appellatione deſignat.

Ergo agitur raptis praeceps exercitus armis
Lydorum in populos, ſedemque ab origine priſci
Sacratam Corithi, junctosq; a ſanguine avorum
Maeonios Italis permixta ſtirpe colonos.

Haec permixtio non ſolum vicinitati & commercio, ſed rei communi tribuenda eſt: quae erat Umbros Pelaſgoſque pellendi ex oris, quas in Etruria tenebant. Nihilominus non videt Agucchius quî fieri potuerit, ut in hac permixtione nullum ſignum aut in lingua aut in moribus Etruſcorum deinde apparuerit. Quare aſſentitur Dionyſio appellanti Etruſcos indigenas, & cum Lydis neutiquam permixtos. quippe lingua & mores eorundem corruptibiles & mutabiles erant, itaut ſi cum illis Tyrrheni permixti unquam fuiſſent, aliquod ſignum retinere debuiſſent, quemadmodum ex eodem Dionyſio

nyſio Falerii & Feſcennium Pelaſgorum coloniae poſt annos mille & trecentos in ſuis moribus adhuc Graecae originis veſtigia retinebant. Sed maximum ſignum hujuſce permixtionis Etruſcos retinuiſſe, deprehendere mihi videor ex eorum conſuetudine numerandi ſaecula a conditis urbibus. Etenim Cenſorinus in aureo opuſculo de Die natali capite decimo ſeptimo, *ex ritualibus*, ut vocat, *Etruſcorum libris*, qui tunc adhuc ſupererant, ait apud eosdem Etruſcos *initia ſic poni ſaeculorum quo die urbes, atque civitates conſtituerentur*. Etruſci vero eundem morem a Lydis orientalibus, qui Etruriam incoluerant mutuati videntur: nam in oriente epochas & ſaecula a conditis urbibus inchoata fuiſſe unus inſtar omnium docere poteſt Chronologorum noſtri aevi facile princeps Henricus Noriſius in laborioſiſſimo opere de Epochis Syromacedonum. Hinc ab Etruſcis, qui diſciplinas Umbris & Romanis tradiderunt, eundem morem annos ab urbe condita numerandi utrosque traxiſſe palam eſt: licet Romani ſero id egerint, ut nos vix tandem a Caroli Magni temporibus annum Chriſti Dionyſianum in noſtros Faſtos retulimus. Scaliger in libro quincto de Emendatione temporum pag. 385. & Gruterus CXIII. 2. hoc egregium vetuſtatis monumentum Interamnae in Umbria ſervatum adducunt, ubi epocha ejusdem urbis deſignatur, inſculpta anno Chriſti XXXII.

SALV-

SALVTI . PERPETVAE . AVGVSTAE
LIBERTATIQVE . PVBLICAE
POPVLI . ROMANI

GENIO . MVNICIPI . ANNO . POST
INTERAMNAM . CONDITAM
DCCIIII . AD . CN . DOMITIVM
AHENOBARBVM . ET . M . FVRIVM
CAMILLVM . SCRIBONIANVM
COS

PROVIDENTIAE . TI . CAESARIS . AVGVSTI . NATI . AD . AETERNITATEM
ROMANI . NOMINIS . SVBLATO . HOSTE . PERNICIOSISSIMO . P . R
FAVSTVS . TITIVS . LIBERALIS . VI . VIR . AVG . ITER
P . S . F . C

Nomen

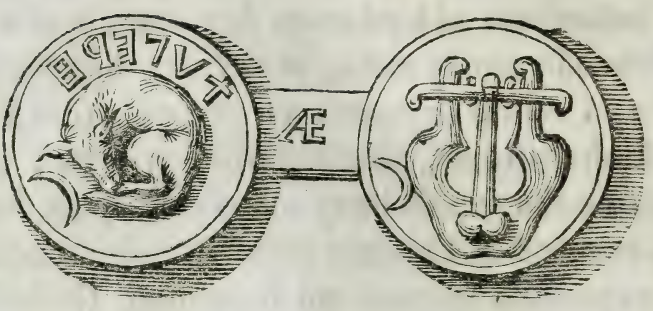
Nomen *M. Furii Camilli Scriboniani*, non *L. Vitellii*, ut putabat Scaliger, ob rebellionem e Faſtis eraſum, qua de re agit Noriſius in Epiſtola Conſulari pag. 15. nos minio ſupplevimus. Epocham Interamnae nobis quoque ſervavit Sex. Julius Africanus in Collectaneis Graecis, quae ſine nomine auctoris exſtant poſt Euſebium Scaligeri pag. 314. ibi enim haec habentur. ΟΛΥΜΠ. ΚΣΤ. Δ. κατὰ τὴν Ιταλίαν Ιντεράμνα ἐκτίσθη. nempe *olympiadis* XXVI. *anno* IV. *in Italia Interamna eſt condita*. Hoc contigit Numa Rege Romanorum, anno U. C. LXXX. ante natum Chriſtum DCLXXIII. quod notavit etiam Cluverius in Italia pag. 635. Praeterea Dionyſius libro tertio capite ſexageſimo primo regia inſignia deſcribens, quibus legati Etruſcorum donatum voluerunt Tarquinium Priſcum, inter cetera memorat *coronam auream & ſellam eburneam, & ſceptrum in ſummitate Aquilam habens, & tunicam purpuream auro diſtinctam, purpureumque amiculum varium, qualia ſolebant & Lydorum & Perſarum Reges geſtare*. Sane *tunicam* χιτῶνα veſtem fuiſſe Lydorum teſtatur etiam antiquiſſimus Poeta Lucilius in fragmentis Satyrarum a Franciſco Douſa diſpoſitis libro primo pag. 25. editionis ſecundae, ubi hic verſus legitur:

Praetextae ac tunicae Lydorum opu' ſordidum omne.

Quare

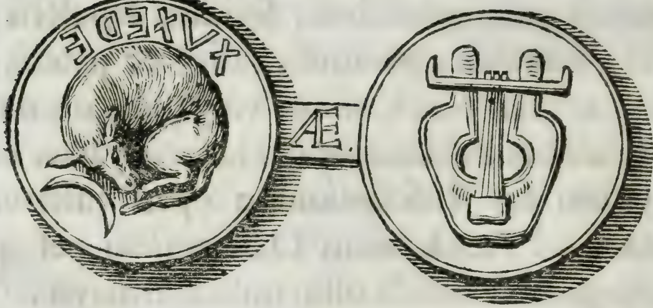
Quare falſum eſt, Etruſcis nihil ex antiquis progenitoribus Lydis ſuperfuiſſe: immo iisdem Herculis cultus ideo maxime fuit familiaris, quia ortum ſuum referebant ad Lydorum Atyadas, qui erant ex Heraclidarum dynaſtia, ut obſervat Spanhemius pag. 19. Coſmus de Arena vir antiquitatum Etruriae ſtudioſiſſimus, ſacrificiorum pateras, quae plurimae adhuc variis imaginibus exſculptae ſuperſunt, nominibus Deorum atque hominum adſtantium expreſſis, ſperavit ad hujusmodi theſaurum aperiendum pro clave aliquando inſervituras. Siquidem ipſe in patera, quae Herculem in bivio exhibebat, apud Laurentium Panciaticum ſervata, has literas Etruſcas Ebraico more exaratas ſic legit HERCLE. Haec atque alia ectypa ex marmoreis inſcriptionibus, ſigillis, ſepulcris, fictilibus, nummis, gemmis, vaſis, & pateris diligenter excepta idem Coſmus vulgandas olim miſit ad Raphaelem Fabrettum: qui tamen praeter unum & alterum ſuo Inſcriptionum operi inſertum, ea omnia ad Academiam Oxonienſem per quendam Anglum ſe miſiſſe olim mihi affirmavit. Quare nobis ſperare licet, viros idiomatum orientalium peritiſſimos, linguae hujus celeberrimae arcanis interpretandis aliquando operam daturos: quibus eam in rem ſtipes duos unciales, aſſem & ſemiſſem Etruſcos, ut ex pondere judicamus, hic examinandos proponimus.

I.

Ex muſeo Jo. Vignolii .

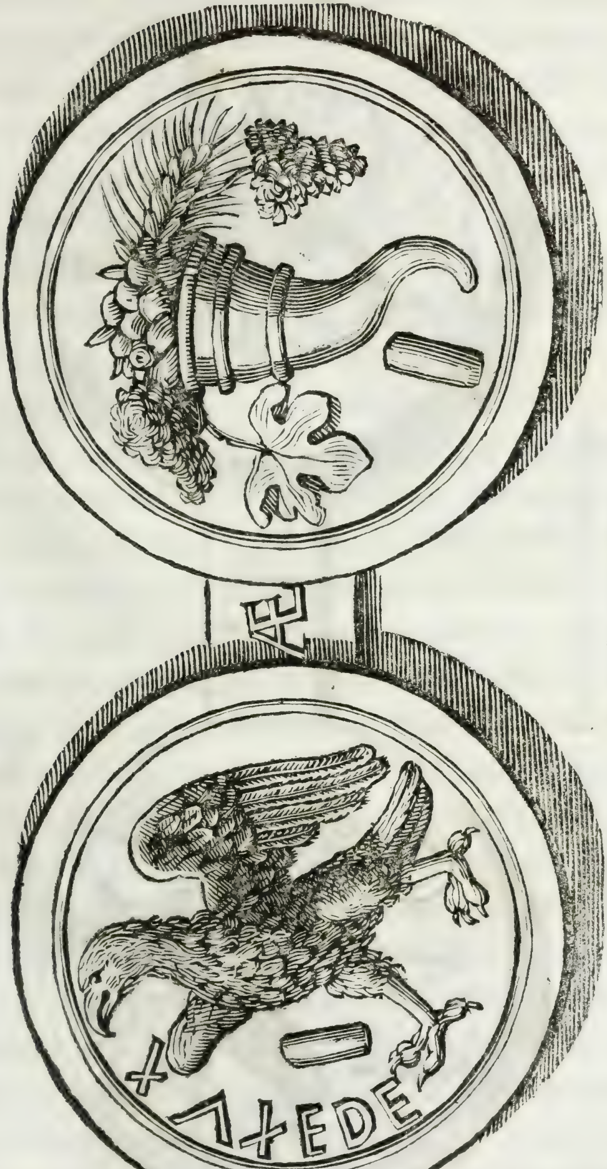
I I.

Ex muſeo Franciſci Ficoronii .

Ex

III.

Ex muſeo Ficoronii.

Ex muſeo Huberti Benevolentii Senenſis.

IV.

Spanhe-

Spanhemius pag. 112. ex muſeo Pembrochiano aſſem libralem edidit huic poſtremo ſimilem, licet hic noſter ſit integrior, & careat bovino capite, quod ibidem inſertum apparet inter biceps caput virile. Hujuſmodi aſſium literas idem Spanhemius putat eſſe veteres Graecas, ſive Cadmeas, quales Evander Arcas ex Graecia, ſive generatim, ut ait Plinius, *Pelaſgi* in Latium tranſtulerunt. Nomina vero iisdem literis expreſſa *ignota & forte Etruſca* eſſe opinatur. Sed ſi nomina ſunt Etruſca, utique & literas Etruſcas eſſe oportet, non enim Etruſci literis caruerunt, ſed propriis uſi ſunt: quas Punicas fuiſſe juxta ac ſunt in Tabula Eugubina, perperam ſuſpicatur Reineſius in diſſertatione de lingua Punica capite duodecimo num. I. qui deinde num. XXIV. earundem literarum figuras Graecas inverſas ex aliorum ſententia ſtatuit: quos tamen non eſſe audiendos jure monet Spanhemius pag. 78. Etruſci operis vetuſtiſſimam pateram, ubi Minervae e Jovis cerebro emergentis fabula continetur, vulgavit Fabrettus capite ſeptimo num. 387. atque aliam quoque num. 391. in qua Medeam Etruſce per epentheſin MENEDEA literis perverſe diſpoſitis dictam, adſtante filio Medo ibi eodem idiomate MEDME appellato, deſignari coniicit. Cenſorinus, qui ſcripſit opuſculum ſuum de Die natali anno vulgari CCXXXVIII. quemadmodum ex capite viceſimo primo ſupputat doctor tempo-

rum

rum Dionyſius Petavius in libro nono capite quadrageſimo ſecundo, laudat in capite undecimo & decimo ſeptimo *Rituales Etruſcorum libros & Hiſtorias octavo eorum ſaeculo ſcriptas*. Ex quo ſane mirari aequum eſt, univerſa nationis ſapientiſſimae ſcripta & ſermonem ita periiſſe, ut vix locus divinationi ſuperſit. Certe linguam Etruſcam prorſus latinae diſſimilem fuiſſe prodiderunt antiqui ſcriptores: qua de re nihil tamen adduxit Philippus Cluverius in libro ſecundo Italiae antiquae. Siquidem Livius in libro nono capite triceſimo ſexto ait, quum ad ſilvam Ciminiam a Fabio Conſule victi eſſent Etruſci anno U. C. CCCCXLIII. Claudium ejusdem Fabii fratrem, qui *Caere educatus apud hoſpites, Etruſcis inde literis eruditus erat: linguamque Etruſcam probe noverat*, eos per ſilvas inſequutum: quibus ſtatim haec ſubdit Hiſtoricus: *habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, ſicut nunc Graecis, ita Etruſcis erudiri ſolitos*, praeſertim vero Haruſpicinae perdiſcendae cauſſa, quod Cicero tradit in libro primo de Divinatione. Idem Livius de eodem Claudio & ſervo illius comite haec poſtea ſubjungit: *jere paſtorali habitu, agreſtibus telis, falcibus gaeſisque binis armati. Sed neque commercium* LINGVAE, *nec veſtis armorumve habitus ſic eos texit, quam quod abhorrebat a fide, quenquam externum Ciminios ſaltus intraturum*. De voce *gaeſum*, quod erat

erat Gallorum jaculum, erudite disquirit Humfredus Hodius in libro ſecundo de Bibliorum textibus originalibus capite octavo. Tacitus, ut jam monui, in libro undecimo Annalium capite decimo quarto ſcribit Etruſcos *ab Corinthio Demarato* literarum formas didiciſſe: qui Demaratus in Italiam navigavit anno U.C.XCVI. Olympiadis triceſimae anno tertio, & ante Chriſtum natum DCLVIII. ut ex libro primo Dionyſii colligit Petavius in libro decimo tertio de Doctrina temporum. Idem vero Demaratus duos filios a ſe genitos Etruſcis nominibus appellavit, nempe Aruntem, & Lucumonem, qui poſtea in Regem Romanorum aſſumptus, Lucius Tarquinius, quod in Etruriae urbe Tarquiniis ortus fuiſſet, appellari maluit, quemadmodum tradit Dionyſius libro tertio capite quadrageſimo ſexto. Hinc eadem lingua etiam Romani uſi ſunt, nam Varro in libro quarto de Lingua latina auctor eſt, Volumnium *Tragoedias Tuſcas* conſcripſiſſe, & Plinius in libro decimo ſexto capite quadrageſimo quarto meminit Ilicis Urbe vetuſtioris in Vaticano exiſtentis, *in qua titulus aereis literis Etruſcis, religione arborem jam tum dignam fuiſſe ſignificabat*. Huc facit locus Agellii libro undecimo capite ſeptimo ſcribentis, quod cauſſidici cujusdam ſermone non intellecto (loquebatur enim verbis obſoletis) *quaſi neſcio quid Tuſce, aut Gallice dixiſſet, univerſi riſerunt*: item quod nar-

rat

rat Plutarchus in Poplicola, nempe C. Mutium quum Porſenam conſtituiſſet opprimere incautum, *veſte indutum Etruſca & aſſimili lingua utentem* καὶ φωνῇ χρώμενος ὁμοίᾳ *in caſtra penetraſſe*. Sane etiam Herodotus libro primo capite quinquageſimo ſeptimo ait Cortonae populos in Etruria lingua *veteri Pelaſgica ſive barbara* loquutos, & eam linguae formam conſervaſſe, quam habebant quum illuc migrarent. Strabo quoque, qui ſub Tiberio floruit, in libro quincto pag. 226. editionis regiae Pariſienſis Falerios Etruriae urbem πόλιν ἰδιόγλωσσον appellat, hoc eſt *ſua peculiari lingua utentem*. Ab Etruſcis ritus, ſacrificia, ſuperſtitiones, artes, ludos, & mores ad Romanos tranſiiſſe affirmat e ſcriptoribus noſtris Tertullianus in libro de Spectaculis capite quarto, & Arnobius in libro ſeptimo contra Gentes: immo apud Johannem Pierium Valerianum in Dialogo de lingua Italica eadem lingua conſcripto pag. 30. Claudius Ptolemaeus Senenſis latinorum literas & diſciplinas ab Etruſcis derivatas tradit: veterem quoque illorum pronunciationem omnino Etruſcam fuiſſe contendit. Ex his locupletiſſimis teſtimoniis lucem quandam mutuati viri linguarum penitiorum ſtudioſi, ejusdem Etruſci ſermonis ſignificationem aliquam forte exſpiſcari aliquando aetate hac noſtra eruditiſſima poterunt, & prae illis, quorum ingenia ego noverim, Hadrianus Relandus,

dus, & Jacobus Rhenferdus inter Batavos celeberrimi: quorum alter nummos Samaritanos, alter vero inſcriptiones Palmirenas laudabili auſu explanare tentavit: licet apud eundem Pierium Albertus Pius Carporum Princeps affirmet, aevo illo, nempe Leonis X. neminem unum in toto orbe fuiſſe, qui unicum characterem Etruſcum legere ſciverit: quod nec Graecis, nec Ebraicis, nec Chaldaicis, nec Aegyptiis characteribus contigit. Ceterum Etruſca monumenta publici juris fecerunt Gruterus pag. CXLIII. & CXLV. Felix Ciattus in Memoriis Peruſiae ibidem impreſſis anno MDCXXXVI. Coſmus de Arena in ſerie Marchionum Etruriae, Leonardus Auguſtinus in Gemmis antiquis num. CLII. Petrus Sanctes Bartolus in Sepulcris antiquis, Fabrettus in Inſcriptionibus pag. 538. 542. & 696. & Philippus Bonarota in Obſervationibus nummariis pag. 210. Nos quoque puerile ſignum artificio & notis Etruſcis ornatum hic exhibebimus, ut potiſſimum a Gisberto Cupero clariſſimi nominis viro gratiam aliquam ineamus, qui de hujusmodi antiquitatibus Etruſcis ſemel atque iterum nos interpellavit. Porro hujusmodi monumenta Etruſcis characteribus inſignita, qui omnino diverſi ſunt a ficticiis illis, quibus conſtant Inghiramiae antiquitates, non ſolum in Etruria circa Florentiam, Arretium, Volaterras, Cluſium, Peruſiam, Cortonam, Viterbium, Cornetum, & Faliſcos;

verum etiam in Umbria Eugubii & Piſauri repe- riuntur . In Gaza Medicea varia quoque ſervari me docuit ejusdem praeclarus cuſtos Sebaſtianus Blan- cus , quale eſt aenea ſtatua , forte alicujus ex Lucu- monibus , juxta Peruſiam olim effoſſa , & a Ciatto pag. 53. inepte expreſſa : chimaera item aenea , & urnae nonnullae . Simulacrum puerile , quod nos hic damus , erutum fuit anno 1587. juxta lacum Traſimenum in loco , qui dicitur *Pila* : illudque edidit Ciattus , ſed ſpecie inverſa & rudi , nec ſincere efformata . At ex ipſo prototypo huc Romam alla- to, cujus altitudo palmum unum excedit, accuratiſſi- mum exemplar nobiſcum communicavit vir nobilis Paullus Aemilius Monteſperellus Peruſinus . Ste- phanus Pighius in Hercule Prodicio pag. 353. ſe vidiſſe memorat in Bibliotheca Ducis Ferrarien- ſis ſignum laurea coronatum , in cujus collo tor- ques , in ſiniſtro ſuperiore brachio armillae bullis dependentibus plenae , rotundis alternatim & hu- mani cordis ſpecie factis conſpiciebantur ; in fe- more autem ſiniſtro inſcriptio Etruſca , quae *a pau- cis legi , a nemine fere intelligi poterat* . Pueri quoque hujus noſtri collum , brachia & pedes tor- quibus ſive armillis cinguntur , & avem manus dextera ſtringit . Siniſtra vero pomum vel aliquid ſimile geſtat . Femoris inſcriptionem ſeorſum pariter incidendam curavimus .

CAPUT

8LEPEM‡ECSANMLCFEP

CAPUT. VIII

Synopsis

I. *Evocati Auguſtorum quinam, & unde dicti*. II. *Tiberinus Pater Hortae cultus*. III. *Fluvii, ut Dei, quare adorati*. IV. *Faſti conſulares correcti*. *Nomina compendiariis notis ſignata*. V. *Officium* ab Epiſtulis. VI. *Non* Epiſtola, *ſed* Epiſtula *uſque ad ſextum ſaeculum ſcriptum fuiſſe probatur contra doctiſſimos viros*.

SED tandem e longiori diverticulo, quo ad Etruſcas antiquitates excurrimus, ad Coloniam Hortanam redire aequum eſt, ut ejus inſcriptiones & priſca monumenta recitemus: quod praeſtabimus indicatis locis ubi ſervantur illa, quae non ſunt in villa Nuptiana.

I.

VICTIA. C. F
RESTITVTA
VIX. ANN. V
MENS. XI. DIEB
XVII

II.

M. IVRI. HAMILLI. M. IVRIVS
PRVCIVS. FARI . . . A. HEL . . .
LISVS. I. ATIONO. B. M

III.

S A C . . .
A V F I D I A N A . . .
T E S T A. V. S. L. M

IV.

S E X. A T V S I V S
S E X. F I L. F A B I A
R O M A. P R I S C V S
E V O C. A V G
P R I M V S. O M N I
VM. ARAM. TIBERINO
POSVIT. QVAM. CALI
GATVS. VOVERAT

Hortae in muro viridarii Albertorum.

Hanc inſcriptionem vulgavit Fabrettus capite ſexto num. 7. & ante ipſum Caeſar Ripa in Iconologia parte prima pag. 186. editionis Patavinae anni MDCXVIII. ſed uterque paullo aliter ſcriptam, & lineis ſecus ac ſunt in marmore diſpoſitis, neque in eam quicquam commentati ſunt. Ego minime puto ſilentio praetereundum, quod apud rei veteris

teris ſcriptores hactenus nominatam non viderim gentem Atuſiam, ex qua fuit hic noſter Sex. Atuſius Priſcus: inter cujus nomen & cognomen Tribus & patria de more deſignantur: quique fuit ex ordine equeſtri, uti erant Evocati Auguſtorum, qui ſaepenumero occurrunt in inſcriptis lapidibus. Ad hos ſpectabat excubias agere circa cubiculum Imperatoris: ad quod munus primus omnium Galba delegit vice militum *equeſtris ordinis juvenes*, *qui*, *manente aureorum anulorum uſu*, *Evocati appellarentur*, ut ait Suetonius in ejus vita capite decimo. ſiquidem iſti non erant proprie *Evocati*: quod nomen tantum dabatur emeritis veteranis, gnaris, prudentibusque militiae, qui expletis ſtipendiis, in gratiam Conſulum & ducum ultro militiam iterum ſumebant. Quia vero literis aut nunciis nominatim evocabantur, inde nomen obtinuerunt, ut docet Lipſius de Militia Romanorum libro primo dialogo octavo.

II. Ante omnes ab Atuſio, Evocato Auguſti alicujus, ex voto Caligati exiſtimo *Tiberino* patri, tanquam numini, ſub Civitate Hortana prope Tiberis ripas, ubi lapis erutus eſt, Aram erectam fuiſſe, quemadmodum poſtea Diocletianus & Maximianus *Tiberino patri aquarum omnium* monumentum vovent apud Gruterum CLXXXVIII.*6*. nusquam enim de aris Tiberini quicquam amplius me legere memini. Ceterum Petrus Berthal-

dus

dus in libro de Ara capite triceſimo num. xi. notavit poſitas fuiſſe Aras fontibus, fluviis & ſtagnis, in quorum aquis *ſacris* religione veterum navigare vel natare homines prohibebantur, ideoque Plinius ſcribit de lacu Vadimonis: *nulla in hoc navis, ſacer enim eſt*, & Tacitus Annalium libro decimo quarto capite viceſimo ſecundo refert, Neronem fontem aquae Martiae natatione polluiſſe hoc modo: *iiſdem diebus nimia luxus cupido infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem aquae Martiae ad urbem deductae nando inceſſerat: videbaturque potus ſacros & caeremoniam loci corpore toto polluiſſe. Sequutaque anceps valetudo iram Deûm affirmavit.* Forte hujusmodi fontis, vel potius alicujus Aquaeductus fit mentio in cippo ad gradus eccleſiae cathedralis Hortanae ubi haec ſemeſa leguntur.

V.

. . . .
. . . . ORICIS
. . NISQVE. OBSESSVM
. . CORVGIENS. PRO
. . . PROPVGNAVIT
. . . IS. AQVAM. SANCTAM
. . . DVXIT. DEVOTV
. . . AIESTATIQVE. EI
VS. M. D. VII

Tibe-

Tiberinum quidem patrem a Romulo inter Deos relatum docet Varro apud ſanctum Auguſtinum libro ſexto capite decimo de Civitate Dei : qui & libro quarto de LL. locuples teſtis eſt, cultum fuiſſe Deum Tiberinum: in cujus honorem Tiberinalia ſpectacula XVI. kal. Septembres notantur in veteri kalendario apud Petrum Lambecium tomo quarto Bibliothecae Caeſareae pag. 284. Hinc Horatius Cocles apud Livium in libro ſecundo capite decimo armatus in Tiberim deſiliens, *Tiberine Pater*, inquit, *te ſancte precor*, *haec arma & hunc militem propitio flumine accipias*: nam Servius in librum primum Georgicorum, & in primum Aeneidos, necnon Lactantius libro quarto Divinarum inſtitutionum capite tertio, Deos omnes *patres* generatim dictos fuiſſe teſtantur: quo nomine Tiberis appellatur a Pedone Albinovano, a Virgilio aliisque. Seneca autem epiſtola quadrageſima prima ita ſcribit: *magnorum fluminum capita veneramur*, *ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet*: *coluntur aquarum calentium fontes*, *& ſtagna quaedam vel opacitas vel immenſa altitudo ſacravit*. Hinc ipſas etiam aquas Albulas juxta Anienem cultas fuiſſe teſtatur haec vetus inſcriptio ab Holſtenio edita in notis ad Cluverium pag. 131. & a Fabretto capite ſexto num. 8.

AQVIS

A Q V I S. A L B V L I S
S A N C T I S S I M I S
V L P I A. A T H E N A I S
C. V L P I I. A V G
L I B. A B. E P I S T V
L I S. V X O R
L I B E N S
D. D

Siquidem veteres illi fluvios, ut Deos, conſtructis templis adorabant, de quo fuſe agit Voſſius de Idololatria libro nono capite triceſimo quincto: fluviis quippe divinitatem ineſſe putabant, unde Plinius libro octavo epiſtola octava narrat, in Umbria templum fuiſſe, in quo Clitumnus fluvius *amictus ornatusque praetexta* colebatur, & circa complura caſtella *totidem Dei ſimulacra ſparſa* fuiſſe. Sic Blanduſiae fonti in Sabinis prope opidum Regillum haedo ſacrificatum docet Horatius libro tertio ode XIII. Crines etiam fluminibus ſacrabant, ut Achilles Sperchio apud Homerum Iliados viceſimo tertio, & Philoſtratum de vita Apollonii libro quarto capite quincto: item Ajax apud eundem Philoſtratum in Heroicis; quod ſcilicet crines humore alantur.

III. Cur autem fluvios adorarent, varias cauſſas recenſet Maximus Tyrius diſſertatione XXVIII.

Eſt

Eſt & ſuus fluviis honos aut ob utilitatem, quomodo Aegyptii colunt Nilum: aut ob pulchritudinem, ut Peneum Theſſali: aut ob magnitudinem, ut Iſtrum Scythae: aut ex fabula, ut Aetoli Acheloum: aut ex lege, ut Spartiatae Eurotam: aut ex ſacro inſtituto, ut Iliſſum Athenienſes. Hinc fuere & ſua fluminibus ſimulacra. Fingebantur longa caeſarie, ut pueri cirrati, & capite arundine redimito, quia ea in fluviis ſuccreſcit. Hinc Ovidius libro quincto Faſtorum de Tiberi verſ. 637.

Tybris arundiferum medio caput extulit alveo.

Aedem vero & iconem Tiberis lepide ſatis effingit Sidonius in Panegyrico Anthemii v. 320. De fluminum figura ex antiquis numiſmatibus erudite agit etiam V. C. Philippus Bonarota in ſuis Obſervationibus pag. 34. ubi Cydni fluvii imaginem in nummo Tarſenſium examinat. Quae hic ſequuntur epitaphia in villa Nuptiana ſervantur.

* VI.

C. ANTISTIVS
EPAPHRODITVS
VIPSTANAE
ATTHIDI
VXORI
SANCTISSIMAE

* VII.

D. M

T I. C L A V D I O
H Y A C I N T H O
T I. C L A V D I V S
A G R I P P A
P A T R I. P I I S S I M O
F E C I T

* VIII.

D. M

F. A T A L A N T E *ſic*
M A T R I
D V L C I S S I M A E
F. Z O S I M E
F I L I A

IV. Is C. Antiſtius, qui ſupra in lapide VI. memoratur, in cauſſa eſt cur edamus inſcriptionem nuper effoſſam ad Divi Paulli in via Oſtienſi, quam nobis tradidit Thomas Maria Minorellus ſacerdos Ordinis Praedicatorum, vir pietate & non inani doctrina ſpectatiſſimus.

IX.

D. M. P. FANNIVS. AVILIVS. PROCVLVS. FECIT

TITIAE. FIRMAE. ET. P. FANNIO. PROCVLO

PARENTIBVS . BENEMERENTIBVS . ET . P. FANNIO . PRIMIGENIO . LIBERTO

ET . FANNIAE . RANAVSIDI . LIBERTIS . LIBERTABVSQVE . POSTERISQVE . EORVM

C. ANTISTIO. VETERE. MANLIO. VALENTE. COS

Hi Conſules proceſſerunt anno Dionyſiano xcvi. vel ſecundum Panvinium in Faſtis a Jacobo Strada editis, in quibus annum unum antevertit, anno vulgari xcvii. U.C.dcccxlviii. Olympiadis ccxviii. anno iv. ubi *C. Fulvius Valens* perperam appellatur, ab Anonymo autem Vindobonenſi per Noriſium vulgato, *Valerianus*, qui ex noſtro lapide eſt *Mantius Valens*. Inſcriptionem viii. vulgavit Fabrettus capite decimo num. 433. & ſub ſigla *F.* putavit latere nomen gentis Flaviae, uti in alia, quam dederat capite quincto num. xxv. pag. 371. ubi legitur:

T. F. PAEDEROTI. AVG. LIB

non enim inſolitum nomina ipſa, ut paſſim de praenominibus advertimus, compendiariis notis ſignare, quod exemplis oſtendit pag. 372.

* x.

DIS. MANIBVS
IVLI. EVTYCHETIS
QVI. VIXIT. ANN. XXX
IVLIA. TYCHE. CONIVG
CARISSIMO. FECIT
ET. SIBI. ET. SVIS. LIBERT.
LIBERTABVSQVAE ſic
POSTERISQ. EORV..

D.M

* XI.

D. M

I. FLAV. AVG. L. ILIAE
AB. EPISTVLIS. LATINISS *ſic*
CLODIA. SVCCESSA. CONIVG
ET
FLAVIA. MARCELLA. PATRI
OPTIMO. PIISSIMOQV
FECERVNT

V. Liberti ab *epiſtulis*, quod munus dabatur etiam Servis, nusquam non occurrunt inter officia domus Auguſtae, de quibus erudite Jacobus Gutherius in opere de eodem argumento libro tertio capite quarto. Hi *a manu* atque etiam *amanuenſes* aliquando dicti fuerunt, quod ſcriberent literas domini mente conceptas. Hadrianus Imperator, *ab epiſtulis* & a *libellis primus equites Romanos habuit*, ex Spartiano in ejus vita capite viceſimo ſecundo: quod tamen non videtur obtinuiſſe, nam liberti ab epiſtulis Auguſtorum occurrunt etiam poſt Hadrianum. Julius Caeſar Scaliger modum ſcribendi ab *epiſtulis* per *u*, non per *o*, primus omnium reprobavit in libro primo de Cauſſis linguae latinae capite viceſimo primo, ubi ait Tuſcos Umbrosque litera *o* caruiſſe, *quare qui epiſtulam*

ſtulam, *& adoleſcentes malunt dicere*, *Umbros ſeſe*, *non Romanos profiteri*: ſiquidem literam *o* *aliquot Italiae civitates*, *teſte Plinio*, *non habebant*, *ſed loco ejus ponebant* u, & maxime *Umbri & Tuſci*, ut ait Priſcianus Grammaticorum coryphaeus in libro primo inter Grammaticae latinae Auctores antiquos collectos ab Elia Putſchio col. 553. In eandem ſententiam ivit Aldus Manutius junior in Orthographia pag. 296. ſecundae editionis, ubi tamen novem lapides adducit, magno Theſauro Gruteriano poſtea inſertos, in quibus ſecus legitur atque ipſe uſurpandum eſſe contendit, ſemper nempe ab *epiſtulis* per *u* non per *o*. Scaligeri & Manutii veſtigia preſſit Juſtus Lipſius in epiſtolicae inſtitutionis capite primo, ubi licet agnoſcat, Angelum Politianum aliosque *epiſtulam* u *media* ſcripſiſſe, fretos, ut fatetur, *auctoritate librorum*, *& lapidum*; nihilominus per *o* rectius ſcribendum putat, magisque ἀναλόγως. His ſe jungit Claudius Dauſquius in Orthographicis pag. 121. putans & ipſe dici debere *epiſtola* per *o*, quaſi id velint *Graecae voces Latio donatae* ab eadem origine. Affirmat quidem *epiſtulam portari in tergo lapidum aliquot*: (rectius dixiſſet *omnium* ubi ea vox memoratur) necnon a Politiano & Oberto Giſanio uſurpari ex Pandectis Florentinis: ſed tamen contra eos aequis frontibus ſtare ait Scaligerum & Lipſium, quorum opiniones

niones retulimus. Ab horum ſententia ſtat etiam Gerardus Johannes Voſſius in Etymologico linguae latinae, ubi putat ex etymo ἐπιστολὴ ſcribendum per *o epiſtola*, non per *u epiſtula*: qui mos ipſi videtur *nonniſi inclinante ſaeculo irrepſiſſe*. Hoc etiam noviſſime arriſit Chriſtophoro Cellario in Orthographia pag. 105. ſecundae editionis ubi receptae opinioni & ipſe laetus lubens ſubſcripſit.

VI. At ego, licet tantulus ſim, iſtis literariae Reipublicae Seviris diem dicere non vereor, quod conjectationes ſuas nudius tertius excogitatas alter poſt alterum integerrimis & elegantiſſimis veterum ſaeculorum publicis & privatis tabulis malleo deſcriptis praeferre non dubitaverint. Quippe officium ab *epiſtulis* ſaepenumero occurrit apud Gruterum, & nunquam niſi per *u* exhibitum, ut pag. LXI. 4. CCLXXII. 1. CCCCLXXII. 5. DLXXVII. 6. DLXXXVI. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & DLXXXVII. 1. 2. 4. 5. Apud Reineſium claſſe IX. num. LIII. apud Fabrettum capite quarto num. 29. & 256. capite quincto num. 1. & capite ſexto num. 8. Item apud Jacobum Sponium in Miſcellaneis eruditae antiquitatis ſectione ſexta pag. 205. & 206. nec non & apud clariſſimum Vignolium in inſcriptionibus cum Diſſertatione de Columna Antonini Pii nuper vulgatis pag. 285. EPISTVLAM iterum habet Gruterus pag. CCXIV. linea 13. qui modus ſcribendi adhuc durabat quarto ſaeculo exeunte, quippe pag. XXVIII. 2.

legi-

legitur MAGISTER . EPISTVLARVM Valente & Valentiniano Coſs. Ex tot & tam conſtantibus antiquorum marmorum teſtimoniis Joſephus Juſtus Scaliger, patre Julio Caeſare in hac re prudentior, in Indice Gruteriano undeviceſimo ſcriptum reliquit: *epiſtula pro epiſtola ita ſemper*. Saeculo demum ſexto vetus ille mos continua priorum temporum ſerie ductus exſulare coepit, dum *epiſtola* per *o*, non amplius per *u* uſurpari inchoavit, ut patet ex inſcriptione Reineſiana Claſſe vi. num. xl. ubi Flavius Theodorus MEMORIALIS. EPISTOLARVM Juſtino & Juſtiniano Imperatoribus inſcribitur; licet tamen eodem aevo accuratius exarati Pandectae Florentini coſtanter ac perpetuo *epiſtulam* habeant, *epiſtolam nunquam etſi Graeca, unde latina ducta eſt appellatio, ita pronunciandum ſuadeat*, ut inquit Barnabas Briſſonius in Operibus variis pag. 388. ubi *& in vetuſtorum auctorum manu exaratis libris epiſtulam* ſcribi, per alios ante monitum tradit, quanvis id miretur ipſe, originem vocis reſpiciens. Eo deinde impegit etiam Cellarius, qui fatetur, in multis inſcriptionibus eſſe *epiſtula*, illud tamen addens: *neſcitur qua ratione*. Verum Orthographia non rationi, ſed *conſuetudini ſeruit*, ut agnovit Quinctilianus. Quare *inclinante ſaeculo* non *epiſtula* pro *epiſtola*, ut putabat Voſſius, ſed *epiſtola* pro *epiſtula* irrepſit. Hujus proinde inferioris aevi utique

que eſt lapis Florentinus a Sponio adductus loco ſuperius indicato pag. 205. in quo legitur AB EPISTOLIS, niſi potius ſit error Sponii exſcriptoris: quod facilius credo propterea quod idem auctor ſervos *ab epiſtolis* latinis & Graecis ſemel atque iterum vocat, non *ab epiſtulis*, uti debuiſſet. Aeque leviſſimum eſt quod idem Voſſius ceterique de etymo obtrudunt: non enim ſemper vocabula easdem literas retinent, quas in primaeva origine ſua habuerunt, quemadmodum ipſemet Voſſius docuit in Tractatu de literarum permutatione, quem Etymologico ſuo praefixit; & praecipue ubi vocum latinarum ſyllogen adducit, a Graeco fonte ortarum, in quibus *o* mutatur in *u*: ſic *fiſtula*, ut ait Iſidorus in libro tertio capite viceſimo, *ita dicta quod vocem emittat*, ubi reſpicit Graecum φωνὴ *vox*, & ςέλλω, *mitto*, ut notat Voſſius in Etymologico: ſic *epiſtula* ἐπιςολὴ, quaſi dicas *miſſoria*, ab ἐπιςέλλω *mitto*; utraque nempe vox non per *o*, ſed per *u* prolata ex eodem fonte deducitur. Hinc ſcite Obertus Giſanius in *epiſtula* ad lectorem Lucretii ſui, de Graecis verbis loquens, iisque omnibus, quae Graeca ſunt origine, ſed Romana prorſus jam facta, non ideo tamen ſcripturam Graecam ea ſequi debere putat; verbi cauſſa *ocius*, *hiems*, *ſtilus*, *ſilva*, atque etiam EPISTULA, & *alia plurima. Conſuerunt enim latini quaedam ab aliis ſumpta nomina ita conformare & conſignare, ut*

originem ipſi agnoſci nolint, *ſuaque prorſus eſſe ut exiſtimentur*, *ſtudent*. Inde poſt alia addit: *ſi ob originem mutare ſemper licebit ſcripturam*, *omnis lingua latina turbabitur*. Quod ajunt Umbros & Tuſcos *u* pinguiore aurem oblimaſſe, Romanos *o* rotundiore mulſiſſe, nullius ferme momenti eſt; lapides enim plerique a nobis recitati neque Tuſci neque Umbri, ſed Romani ſunt, & puriori Romana lingua ſcripti. Verum quidem eſt, Romanos *o* litera frequentius, quam *u* olim uſos fuiſſe, ſed hoc nonniſi priſcis & obſoletis illis temporibus, quae aureo Latinae linguae ſaeculo praeiverunt, quando *conſentiont* pro *conſentiunt*, *virom* pro *virum*, *conſol* pro *conſul*, *Appios* pro *Appius*, *honc* pro *hunc* ſcribebant, ut docet vetuſtiſſima inſcriptio L. Scipionis Barbati a Sirmondo, & Aleandro noſtro explicata. Hinc illi majores noſtri, Aboriginum & Evandri nepotes, ſcribebant etiam *Hecoba*, *notrix*, *dederont*, *probaveront*, teſte Fabio in libro primo capite quarto: quae deinde venuſtius compoſitum Latinorum os per *u* efferre decrevit. Et ſane literas *u* & *o* jam olim invicem permutatas non in Graecis ſolum, ſed in Latinis etiam nominibus, non uno exemplo oſtendit Spanhemius in majori opere pag. 120. Quare ex his illud conficio, *epiſtola* per *o* fuiſſe rudis adhuc & balbutientis Latinae linguae, atque ejusdem etiam morientis & in barbariem prolapſae: adultae

vero

vero & floridae ejusdem linguae aetatis exſtitiſſe *epiſtula* per *u*. Certe Priſcianus in libro primo col. 554. noſtram ſententiam confirmat his verbis. *V quoque multis Italiae populis in uſu non erat; ſed e contrario O, unde Romanorum quoque vetuſtiſſimi in multis dictionibus loco ejus, O poſuiſſe inveniuntur, ut poblicum pro publicum: quod teſtatur Papirianus de Orthographia, polchrum pro pulchrum, colpam pro culpam dicentes, & Herculem pro Herculem*. Hunc locum Priſciani emendavimus ex duobus codicibus MSS. eximii noſtrique amiciſſimi Abbatis Dominici Paſſionei, quorum unus fuerat Poggii Florentini, a quo illum emit Dominicus Braſichellenſis, tradiditque Johanni Carolo Borromaeo, ex cujus manibus tranſiit deinde in poteſtatem Iſabellae Eſtenſis Mantuae Marchioniſſae, ut in eodem codice adnotatur. Idem opido locus Priſciani cum alio, quem ſuperius adduxi num. v. collatus palam facit, Politianum, qui ante omnes in epiſtola ad Bartholomaeum Scalam libro quincto pag. 63. operum editionis Baſileenſis anni MDLIII. & deinde Scaligerum ſeniorem, Dauſquium, & Voſſium patrem incaute admodum, ex eo, quod Umbri & Tuſci literam *u* pro *o* uſurpaverint, putaſſe apud Romanos dictum *epiſtola*, apud Umbros & Tuſcos *epiſtula*. Priſcianus enim in primo loco non loquitur de lingua Latina, ſed de lingua Umbrorum & Tuſcorum: quae in radice

dice una eademque erat. Umbrorum enim lingua ab Etruſca tantum dialecto differebat: in ſecundo vero loco intelligit de lingua veteri Latina, quae *o* literam pro *u* aevo illo adhuc rudi uſurpare conſuevit, ut exemplis & auctoritate ipſa oſtendimus. Ex his palam fieri puto antiquam & conſtantem ſex & viginti lapidum ſcripturam, non Umbram, aut Tuſcam, ſed Romanam; item Pandectarum & voluminum manuſcriptorum auctoritatem jure & merito praeferri debere novis recentium hominum placitis, qui nulli veterum exemplo innixi aliter ſcribendum eſſe opinantur: atque hinc inter ceteros praecipue laudandus Vignolius noſter, qui ad purioris vetuſtatis amuſſim animum intendens, quum officium ſuum deſignaret, viri Principis Columnenſis *ab epiſtulis* ſe nuncupari voluit.

CAPUT

CAPUT. IX

Synopsis

I. *Feminarum cognomina aſſerta. Gens Plutia a Plautia diverſa.* II. *Franciſci Robortelli ſententia de ſervis medicis contra Sponium confirmata.* III. *A* Cyato *idem ac pincerna.* IV. *Duplicis generis ſepulcra, familiaria, & hereditaria.* V. *Liberti Auguſtales.* VI. *Gens Tucia, & Catia antiquiſſimae.* Materi *pro* Matri. *Horta in Tribu Arnienſi deſcripta antequam Colonia militaris deduceretur.* VII. *Liberti hereditariis ſepulcris per teſtamentum honorati.*

DUabus inſcriptionibus ſuperius adductis, nempe x. & xi. in quibus cognomenta feminis tribuuntur, tertiam proferemus. ſingulae enim robur addunt ceteris a Petro Servio recitatis in capite ſeptimo Miſcellaneorum, ut feminis cognomina adſtrueret contra Carolum Sigonium & Franciſcum Robortellum noſtrum Utinenſem, ſecus opinantes.

* I.

PLVTIAE
FORTVNATAE
HELIVS. CONIVG
B. M. FECIT

Hac

Hac autem PLVTIA reiicitur commentum Reineſii, qui Claſſe xi. num. xxxiii. in ſaxo Romano marmorarii arbitrio putavit expreſſum PLVTIO pro PLAVTIO, quum reapſe exſtiterit gens Plutia alia a Plautia, atque utriusque exempla ſuppeditat Index Gruterianus viceſimus tertius.

* II.

M. ALLIVS. PAMPHILVS
MEDICVS
PRIMILLAE. L. ET. VXORI. ET
PRIMO. L. DELICIO
CARISSIMIS. SIBI. FECIT
IN. FRONTE. P. XXII. IN. AGR. P. XXV

II. Haec inſcriptio, quam dedit Fabrettus capite decimo num. 420. pag. 720. mihi in mentem reducit Jacobum Sponium, qui in libro Gallico inſcripto *Recherches curieuſes d' Antiquitè* Diſſertatione viceſima ſeptima pag. 419. refutare conatur Robortelli ſententiam, affirmantis tantum ſervos artem medicam olim exercuiſſe. Ad quod iterum incumbit in Miſcellaneis eruditae Antiquitatis ſectione quarta pag. 144. ſaxis Robortellum adgrediens, idque ridiculum ejus commentum appellans. At quamvis etiam unus & alter ingenuus eam artem aliquando exercuerit, ego puto negari non poſſe, plerunque ſervos & libertos illi ope-

operam dediſſe. Forte etiam hic noſter M. Allius Pamphilus fuit e grege ſervorum; Phaebianus item ſervus medicus nominatur in lapide Aquilejenſi, quem vulgavit Turrius in Diſſertatione de Colonia Forojulienſi adjecta Monumentis veteris Antii pag. 361. quare opinionem Robortelli non cenſeo adeo ridiculam, uti Sponius medicus arbitratur. Neque hos binos *M. Allium*, & *Phaebianum* medicos *ocularios* quis dixerit, non enim additur ea nota, quam alibi adeſſe animadvertit Sponius, & Salomon Cellarius in Antiquitatibus medicis pag.42. Nec obſtat, aliquem ex Medicis fuiſſe civem Romanum & in dignitate conſtitutum; nam id pecuniis, quas arte medica comparaverant, conſequebantur, ut ex veteri inſcriptione docet Hieronymus Mercurialis, vir acerrimi judicii & ipſe praeſtantiſſimus Medicus, in Variis lectionibus libro tertio capite viceſimo ſecundo, qui a ſententia, quam enixe averſatur Sponius, adeo non abhorret quin diſerte fateatur, ex medicis multos ſervos extitiſſe. Nolim tamen hinc precium artis medicae profeſſorum elevari, quos mihi ſemper amiciſſimos cupio; quippe ideo antiquitus medicorum munus ignobilius fuiſſe puto cum Barnaba Briſſonio libro primo Selectarum antiquitatum capite quarto, quod ipſimet manibus ſuis venas inciderent, medicamenta praeberent, iisdemque omnibus, quibus hodie Chirurgi, partibus fungerentur.

D. M

* III.

D. M

Q. CONBARISSIO. AEMILIANO
Q. CONBARISSIO. ALAGINO
FRATRIBVS

IV.

A S M E N V S
N E R O N I S. C A E S A R I S
A. C Y A T O ſic

III. Utranque ab Illuſtriſſimo Nuptio acceptam edidit Fabrettus, etſi paullum immutatas: primam quidem capite nono num. 139. alteram vero capite decimo num. 370. ubi tamen non animadvertit peregrinum modum loquendi A. CYATO, cujus unicum exemplum dedit Gruterus pag. DLXXXII. 4. ubi legitur Doryphorus Caeſaris A. CYATHO pro eo, quem pocillatorem & pincernam veteres appellarunt, & elegantiores Latini *ad Cyathum*, ſive *ad Cyathos*, quod convivis vinum in *cyathis* miniſtrarent, unde Horatius libro primo ode XXIX.

Puer quis ex aula capillis
Ad Cyathum ſtatuetur unctis?

& Propertius lib. 4. eleg. 9.

Lygdamus ad cyathos, vitriq; aeſtiva ſupellex.
& C.

& C. Memmius *ad cyathum & vinum* Nicomedis memoratur apud Suetonium in Julio Caeſare capite undequinquageſimo . Cyathus erat minimum poculum , Graecis & Romanis uſitatiſſimum, quo potus ſuos dimetiebantur , ut notat Gullielmus Stukius Antiquitatum Convivalium libro tertio pag.339. Qui vinum miniſtrabant, *a potione* etiam dictos notat eruditiſſimus Servorum commentator Laurentius Pignorius. Porro quum Titus Popma in libello de operis Servorum pag.64. obſervet , id olim miniſterium apud Graecos & Romanos honeſtum fuiſſe , & nobiliſſimos juvenes in conviviis & ſacris publicis id munus obiiſſe, facile aſſentior hunc noſtrum Aſmenum claro genere ortum , praecipue quod Neroni Caeſari potum miniſtraverit . *Aſmenus* quidam poeta memoratur in Appendice Virgiliana , quam vulgavit Joſephus Scaliger , ubi aliquot ejusdem Aſmeni epigrammata in laudem Maronis recitantur .

* v.

D. M
MESSORI
MYSTAE
BATHYLIANENSES

Meſſoris Dei meminit Fabius Pictor apud Servium in librum primum Georgicorum,ſed quinam fuerint

Myſtae Bathylianenſes fateor me ignorare, & magnam gratiam a me inibit qui id me docebit. Ex literis autem D.M. nempe DIs *Manibus*, corculo intermedio, quod eſt ſignum gementis, ſuſpicor, hoc epitaphium exſtructum a Bathylianenſibus, quicunque ii fuerint, non Deo Meſſori, ſed Myſtae alicui Meſſoris Dei, licet hic efferatur in dandi caſu. ſic enim L.Valerius Sacerdos *Jovi Tonanti* occurrit apud Gruterum pag.CCCVII. num.7.

* VI.

In Sarcophago marmorea.

D . M
EGRILIAE
FESTAE
AEGRILIVS
HELIVS
HERES

* VII.

D. M

T. AELIVS. AVG. LIB. FAVSTVS
ET. AELIA. ARETE. VXOR. FECERVNT
VIVIS. SIBI. ET. LIBERIS. SVIS. ITEM
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. SVIS. ET
POSTERIS. EORVM. ITAVT. NE. DE
NOMINE. SVO. AVT. FAMILIAE. EXEAT
VT. POSSIT. MEMORIAE. SVAE. QVAM
DIVTISSIME. SACRIFICARI

Quan-

IV. Quantum fuerit apud veteres proprii nominis aeternandi ſtudium, vel hinc colligere licet, dum iſti Aelius Fauſtus, & Aelia Arete coniuges vetant ſepulcrum *exire de nomine ſuo vel de familia*, ideſt tranſire in aliam gentem aut in heredes; idque *ut poſſit memoriae ſuae quam diutiſſime ſacrificari*: quod alibi non eſt ita obvium. Enimvero duplicis generis erant ſepulcra; familiaria, & hereditaria, ut oſtendunt Barnabas Briſſonius libro ſecundo Selectarum antiquitatum capite decimo quarto, & Jacobus Gutherius de Jure Manium libro tertio capite IX. quod male VIII. inſcribitur. Hereditaria erant quae quis ſibi, heredibusque ſuis, vel quae pater familias jure hereditario acquiſiverat: familiaria autem quae quis ſibi conſtituebat, familiaeque ſuae, cujus ſignificatio ad libertos quoque referebatur, nam liberti patronorum nomina aſſumebant, illorumque gentiles dicebantur. Hinc apud Gruterum pag. DCCLV. num. I. *Annia Cypris monumentum facit Aimilio conjugi*, SIBI. SVIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE NOSTRIS. POSTERISQVE. EORVM. HOC MONVMENTVM. NE. DE. NOMINE. EXSIAT, quae formula occurrit etiam pag. DCCLXV. 5. & MCXL. 7. Item apud Fabrettum capite ſecundo num. 179. TI. CL. ZOSIMVS. ET. PLAVTIA ZOSIME. VIVI. SIBI. FECERVNT. SVISQVE LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. POSTERIS-

QVE. EORVM. NE. DE. NOMINE. *ſic* EXIAT NOSTRORVM . &c. quae prohibitio ea ſepulcra afficiebat, quae familiaria vocabantur . Apud Scaevolam Jurisconſultum in Digeſtorum libro octogeſimo primo tit. I. lege xc. iisdem pene verbis Lucius Titius teſtamento ita cavit: *praediolum meum dari volo libertis, libertabusque meis, & quos hoc teſtamento manumiſi, & Sejae alumnae meae, ita ne de nomine familiae meae exeat*: quae formula frequens eſt apud veteres Jurisconſultos. Libro octogeſimo ſecundo Digeſtorum tit. I. lege XXXVI. §. filiam ſuam; *veto*, inquit Titius ex eodem Scaevola, *aedificium de nomine meo exire, ſed ad vernas meos, quos hoc teſtamento nominavi, pertinere volo*. Sicut vero monumenta vetebantur de familia *exire*: quod jus erat ſepulcri; ſic etiam ſi quando illud jus in alios transferebatur, hi *adire* illa permittebantur: *aditus* enim eſt jus perſonale eundi ad monumentum & tranſeundi per domum, vel hortum monumento vicinum. Hinc in ampliſſimo & elegantiſſimo lapide Romano apud Gruterum MLXXXI. I. haec leguntur. AD . ID . MONVMENTVM. ITVM. ADITVM . AMBITVM ADQVE. HAVSTVM. CORONARE. VESCI MORTVVM . MORTVAS . MORTVOSVE OSSA. INFERRE. VT. LICEAT. &c. *Ambitus* monumenti erant pedes in fronte & in agro, longitudinem & latitudinem deſignantes, qui paſſim in

in hujus generis lapidibus nominantur. *Itus* igitur, *aditus* & *ambitus* ceſſio ideo conjungitur donationi hujus monumenti, quia monumentum ſine illis inutile fuiſſet; atque hinc etiam dominus fundi ejus ubi erat ſepulcrum, vendito eodem fundo, *itum*, *aditum*, *ambitum* ad ſepulcrum, funeris faciundi cauſſa habebat, quomodo in legibus praediorum vendundorum cautum fuiſſe teſtatur Pomponius in Digeſtis libro XLVII. tit. XII. L. V. de Sepulcro violato. Solebant enim veteres Romani monumenta eorum, quos in vita caros habuerant, frequenti aditu honorare, quemadmodum crebrae formulae de *itu*, *aditu*, *ambitu* in ſaxis ſepulcralibus teſtantur DLX. 5. DCLXII. 5. DCCXCVIII. 6. DCCCCLIII. 7. DCCCCLXIV. 2. Per HAVSTVM denotatur jus perſonale hauriendae aquae e puteo vicino: de quo jure aquae HAVSTVS eſt inſcriptio Veronenſis apud Jacobum Cujacium libro decimo tertio Obſervationum capite triceſimo ſexto, in qua haec habentur. HVIVS. MONVMENTI. EMPTIONI ACCESSIT. ITER. AC. IVS. AD. PVTEVM HAVSTVS. AQVAE. Nos hujusmodi puteum non ſemel inſpeximus ad viam Appiam in villa Morona ante portam Capenam juxta ſepulcra familiarum Paſſienae & Paſſeniae tertio ab hinc anno detecta, ubi erant cubicula & in his ollaria ſeu columbaria, illis perquam ſimilia, quae deſcripta dedit Fabrettus capite primo pag. 1. 10. 16. & 18. Putei vero

vero non minus quam *itus* , *aditus* & *ambitus* ceſſione opus erat propter uſum aquae , in inferiis & ſacrificiis mortuorum libari ſolitae . Memoratam inſcriptionem Gruterianam MLXXXI. I. per partes explicat Fridericus Brummerus in capite decimo quarto politiſſimi Commentarii ad legem Cinciam . Quare puteis iſtis nihil omnino eſt cum puticulis , de quibus erudite diſſeruit Cuperus in notis ad caput XXXIX. Lactantii de Mortibus perſecutorum parte altera pag. 222.

VIII.

BABERIA. C. ET. Ɔ. L. FAVSTA
FECIT. SIBI. ET
C. BABERIO. Ɔ. L. CERIALI. AVG
ET. BABERIAE. ƆƆ. L. SYMPHERVSAE
ET. BABERIO. Ɔ. LIB. LVCRIONI

INF. P. XL. [illegible] IN. AGR. P. XI

V. Diu haeſi in recto ſenſu hujus marmoris percipiendo in tertia linea ubi C. Baberius vocatur *Cerialis Aug.* Cerealia quidem duplicia fuerunt, nempe ſacrificia , & ludi , utraque in honorem Cereris . Sacrificia , quincto quoque anno ſervanda , apud Romanos inſtituta fuiſſe P. Scipione , & Manio

nio Acilio Glabrione Coſs. anno V. C. DLXII. tradit Livius libro triceſimo ſexto capite triceſimo ſeptimo. Ludi fiebant in Circo III. idus Aprileis, & XIII. kalendas Majas ex kalendario veteri apud Lambecium tomo quarto Bibliothecae Caeſareae pag. 280. ubi legitur: *ludi Cerealici* CMXXIIII. id eſt *Circenſes miſſus* 24. ut explicant viri docti: quos ludos aevo Julii Caeſaris primus omnium fecit C. Memmius Aedilis, ut patet ex ejus nummis apud Fulvium Urſinum de Familiis Romanorum pag. 172. editionis Patinianae: quos dudum antea per Laurentium Medicem ſibi oſtenſos fuiſſe teſtatur Angelus Politianus in Miſcellaneorum capite octogeſimo tertio. Hos ludos curabant Aediles plebis, qui vocantur *Ceriales* apud Gruterum pag. CCLXXII. 5. 6. & CCCCXCII. 9. *Ceriales* enim & *Cereales* in libris, nummis, & lapidibus legi obſervat Dausquius in Orthographicis: ſed quum iſti fuerint e Patriciis, ex Dione libro quadrageſimo ſecundo, ubi ait, Caeſare jam rerum potito, Aediles tum primum duos e Patriciis, quatuor ex plebe creatos: ſed duos illos ſuperiores a Cerere fuiſſe denominatos; ideo Baberius noſter fuiſſe non potuit Aedilis Cerialis, licet ſciam in coloniis, & municipiis aliter factum; quod nomen praeterea ſolitarium in Hortano lapide apparet, nempe absque ulla Aedilitatis nota. *Cereales*, *&* *anabaſios* pro nunciis & curſoribus memorat ſan-

ſanctus Hieronymus in Apologiae ſecundae capite primo adverſus Rufinum noſtrae Aquilejenſis eccleſiae Presbyterum: *Iccirco ne*, inquit, *Cereales & anabaſii tui per diverſas provincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent?* Hos putavit Eraſmus ſic dictos, quod Ceres Triptolemum ad ſpargendum ſerendumque triticum miſerit in univerſum mundum: cui refragatur Marianus Victorius, id nominis tractum affirmans a Cerere, quia Proſerpinam peſequuta eſt ubique uſque ad inferos. Attamen Coelius Rhodiginus in fine capitis octavi libri duodeviceſimi Antiquarum lectionum ſententiae Eraſmi praeiverat, addens *anabaſios* dictos ab equorum aſcenſu; ἀνάβασις enim Graece *aſcenſum* ſignificat. Sic curſores ſeu veredarii huc illuc a Praefecto Praetorii curſu publico mittebantur non tantum equis & rhedis, ſed & dromonibus per flumina & lacus, ut oſtendit Gutherius de Officiis domus Auguſtae libro ſecundo capite decimo quarto. At Baberium ex hujusmodi Cerealibus fuiſſe neutiquam puto, de quibus in inſcriptis lapidibus nusquam fit mentio: immo vocabulo *Cereali* non munus aliquod, ſed cognomentum ſignificari exiſtimo, quoniam ceteri omnes, qui in lapide recenſentur, cognomen habent, tanquam liberti, qui praenomen & nomen mutuabantur a patrono. Sic apud Fabrettum capite tertio num. 27. & capite quincto num. 316. & alibi paſſim multi numero

numero Liberti cognomento ad unum omnes notati conſpiciuntur. Porro Cerialis fuit cognomen familiae Romanae, & ex ea Neratius Praefectus Urbi, de quo plura Franciſcus Juretus in Symmachi epiſtolam quinquageſimam tertiam libri decimi. Pinarius Cerialis occurrit apud Fabrettum capite tertio num. 201. & Cerialis civis Romanus apud Gruterum pag. CCCCLXXXVII. num. 6. Alios Cereales recenſet Cardinalis Noriſius in epiſtola Conſulari pag. 77. Quare C. Baberium Cerialem, qui in lapide AVG. praeſignatur, AVG*uſtalem* fuiſſe exiſtimo: quorum Auguſtalium mentionem iisdem omnino literis in multis inſcriptionibus expreſſam jam pridem monuit idem Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione prima capite ſexto. Horum vero Auguſtalium collegium Hortae exſtitiſſe jam dixi capite ſecundo num. v. & ex iisdem plurimos libertos fuiſſe oſtendit Noriſius, Reineſius & Turrius noſter in diſſertatione de Colonia Forojulienſi pag. 365. quod ideo dictum velim, ne quis AVG. in Hortana inſcriptione AVG*urem* interpretetur. etenim augures nonniſi Patricii adlegebantur, ex eodem Noriſio diſſertatione ſecunda capite ſeptimo. Sic ergo inſcriptio noſtra legenda eſt: *Baberia Caii & Caiae liberta Fauſta fecit ſibi, & Caio Baberio Caiae liberto Ceriali Auguſtali, & Baberiae Caiarum libertae Sympheruſae, & Baberio Caiae liber-*

liberto Lucrioni. In fronte pedes quadraginta, in agro pedes quadraginta.

* IX.

D . M
AVR. M. FIL. APOL
LONIAE. Q. VIXIT
ANNO. I. M. III.
AVR. APOLLINA
RIS. ET. AVR. EVCLI
A. PARENTES. F
DVLCISSIMAE

X.

Ν Ι Κ Ο Μ Η Δ Η C
Δ Ι Ο Ν Υ C Ι Α Δ Ε Ι
Ι Δ Ι Α C Υ Ν Β Ι Ω Ζ Η
C Α C Κ Α Λ Ω C Μ Ε Τ Α
Α Υ Τ Η C Ε Τ Η Δ Ε Κ Α
sic Μ Ν Ι Α C Χ Α Ρ Ι Ν

Nicomedes Dionyſiae Diidiae coniugi, poſtquam vixit honeſte cum ea decem annos, monumenti ergo poſuit.

Hujus epitaphii concluſioni ſimilis proſtat apud Fabrettum capite decimo num. 117. Utrobique ΜΝΙΑΣ pro ΜΝΕΙΑΣ exploſa litera Ε favet recentium

tium Graecorum pronunciationi, qui diphthongorum literas non ſeparant, ſed quaſi in unicam ſono vocis contrahunt, ex majorum, ut ajunt conſuetudine: quam tamen viri docti nullam eſſe contendunt, inter quos eminet homo de me maxime meritus Dominicus Lazzarinus ex Nobilibus de Murro, Graecae & latinae elegantiae peritiſſimus, cui quum legenda tradidiſſem erudita ea de re opuſcula Johannis Rudolphi Wetſtenii & Henrici Chriſtiani Henninii, ipſe in epiſtola mihi nuncupata contrariae partis rationes eloquentia, qua pollet, atque argumentorum pondere propugnavit.

XI.

T I. T V C I O
P A T R I
C A T I A E. M A T E R I
R V F O. T V C I O. F R A T R I
O F I L L I A. C O L A. V X O R
C. T V C C I V S. T I. F I L I V S
V. A R N. S C A E V A
F E C I T. S I B I. E T. S V I S
P R O. S V A. C O P I A

Hortae in domo Franciſci Plani.

VI. Hanc inſcriptionem quum olim vidiſſet Johannes Zaratinus Caſtellinius, cujus immenſum ſtudium in priſci aevi reliquiis undique colligendis

& interpretandis mire laudatur a Jano Nicio Erythraeo in Pinacotheca I. num. CCLXXI. in epiſtola MS. ad Landum Leoncinum canonicum Hortenſem eam eſſe antiquiſſimam affirmavit, quod gentes Tucia & Catia nonniſi priſcis illis temporibus memorentur. Ex gente Tucia fuit virgo Veſtalis, quae ex Tiberi in templum tulit aquam in cribro, ut a ſe inceſtus calumniam repelleret anno V. C. DCIX. ut narrat Plinius libro duodetriceſimo capite altero. Illam autem Τυκίαν *Tuciam*, non *Tucciam*, ut Plinius aliique, appellat Dionyſius Halicarnaſſeus libro altero Antiquitatum Romanarum capite ſexageſimo nono ubi hoc ipſum refert, quod Plinius. Johannes Harduinus in Emendationibus Plinianis tomo quarto pag. 652. num. 3. aliam fuiſſe putat a *Tutia* virgine item Veſtali, quae inceſtus damnata eſt, ut legitur in Epitome Liviana libro viceſimo. Certe *Tuciam*, non *Tutiam* legi debere Zaratinus quoque affirmat in laudata epiſtola, quemadmodum gens *Marcia*, *Sulpicia*, *Mucia*: quanvis tamen apud Gruterum etiam C. *Tuccius* legatur pag. LIX. num. 8. DCXCVI. 5. MLXXVII. & alibi, necnon TVCCIA Athenais, & TVCCIA Cleopatra: ſicque TVCCIVS proſtat in quarta linea noſtri epigrammatis: a qua gente *Tuccia*, ſive *Tucia* fortaſſe nomen accepit *Tuccianus* vicus prope Hortam non longe a villa Nuptiana. MATERI nusquam ſe legiſſe teſtatur

Zara-

Zaratinus, idque Graecorum more ſcriptum exiſtimat, apud quos πατὴρ & μήτηρ in tertio caſu abſque ſyncope efferuntur μητέρι, πατέρι. Vel MATERI eſt forſan a μήτειρα, quod eſt *mater prudens*: quo nomine appellatur Julia Maeſa in nummo aereo mediae formae perquam raro apud amicum noſtrum M.Antonium Sabatinum. ibi enim ſic legitur in antica parte IOY. MAICA. CEB. MHTEIRA, in poſtica viſitur Serapis. Idem Zaratinus in linea quincta OFILLIAE. COLAE putabat legendum: at etiam ſine tali lectione id eſſe poſſet in dandi caſu, Graeca ſcilicet inflexione, ac ſi diceretur OFILLIAE. COLAE. VXOR*i*. In linea ſeptima *Vir* ARN*ienſi*, nempe Tribu, quam ex Arno fluvio appellatam, a nemine dubitari merito poſſe ſcribit Sigonius de Antiquo jure civium Romanorum libro primo capite tertio. At nihilominus Cluverius in Italia antiqua libro altero pag. 550. negat, eam ab Arno fluvio deductam, eo quod memorata occurrat antequam *Romani in Etruria dominarentur*: quod veriſſimum eſt. *Ager Romanus primum diviſus in parteis treis, a quo Tribus appellatae, Tatienſium, Ramnium, Lucerum nominatae, ut ait Ennius. Tatienſes a Tatio, Ramnenſes a Romulo, Luceres, ut ait Junius, a Lucumone. Sed omnia haec vocabula Tuſca, ut Volumnius, qui tragoedias Tuſcas ſcripſit, dicebat*, verba ſunt Varronis libro quarto de Lingua

gua latina. Lucumonem a Tuſcis Regem dictum alibi adnotavi: quare nihil implicat, Tribum Arnienſem ab Arno fiuvio denominatam antequam Etruria in Romanorum ditionem perveniſſet. Id firmat quoque Ciceronis auctoritas, qui in Agraria, *a Suburana*, inquit, *ad Arnienſem nomina veſtra proponat*: quod nihil aliud eſt, quam a prima Tribu uſque ad remotiſſimam, locorum, unde ſumptae erant Tribus, intervalla notando, ut animadvertit Sigonius. Haec Tribus Arnienſis fuit ordine viceſima quincta ſecundum Panvinium de Civitate Romana pag. 233. eademque ex ruſticis, quae urbanis praeſtantiores habebantur, ut olim monui. Patet ergo ex hoc lapide, Hortanos in Tribu Arnienſi fuiſſe aliquando deſcriptos, priusquam ſcilicet coloni militares ab Auguſto deducerentur: de quo initio operis ſatis ſuperque diſſerui. Ex hoc autem noſtro epigrammate inepta illorum ſententia refellitur, qui *Narnienſem*, non Arnienſem Tribum ſcribendum eſſe contendunt. hujus enim alia exempla ſuppeditat Index Gruterianus capite duodecimo. Sane antiquitus ea Umbriae urbs, quae poſtea a proximo flumine appellata fuit, non *Narnia*, ſed *Nequinum* dicebatur, unde Plinius libro tertio capite decimo quarto, *Narnienſes*, inquit, *quod opidum Nequinum antea vocatum eſt*. PRO . SVA . COPIA . hoc eſt pro ſua familia & comitatu: haec formula nusquam occurrit

apud

apud antiquorum lapidum collectores. In eo tamen ſenſu puto loquutum Cn. Magnum apud Ciceronem ad Atticum libro octavo poſt epiſtolam duodecimam his verbis: *ad L. Domitium literas miſi primum, ut ipſe cum* COPIA *ad nos veniret*. Et inferius: *video cenſeri Marcello & ceteris noſtri ordinis, qui hic ſunt, ut Brunduſium ducerem hanc* COPIAM, *quam mecum habeo*.

XII.

D. M

C. MVNATIVS. POLYBIANVS
ET. C. MVNATIVS. POLYBIVS
C. MVNATIO. HERMETI
ET. NVMISIAE. TYCHENI
PARENTIBVS
PIENTISSIMIS. FECERVNT

In fovea Caſtilionis juxta ruinas ſancti Angeli.

XIII.

DIS . . . .
. . . CASSIAE. VENER . . .
DORIS. LIB. FEC . . .
BENEMERENTI
IN. AGRO. P. XXX. IN. F . . . .

In Turri Oriliani in praedio dominorum de Squartis.

COC-

XIV.

. . . .
COCCEI . . . LOLIAE . . . . . .
FECIT. ET . . . .
COCCEIAE. L. L. AMMIAE
L. COCCEIO. L. L. NICEPHORO . . .

Ad gradus eccleſiae cathedralis Hortanae.

* XV.

L. FVFICIVS
OPTATVS. FECIT
L. FVFICIO
COMMVNI. PATRONO. ET
FVFICIAE. MVSAE. LIB
SIBI. SVISQVE. LIBERTIS
LIBERTABVSQVE. QVOS
TESTAMENTO. HONORAVERIT

VII. De hereditariis hujusmodi ſepulcris, a quibus liberti, niſi heredes fuiſſent, arcebantur, fit mentio in aliis epitaphiis, quae recenſentur a Fabretto capite tertio num. 220. qui & hoc noſtrum vulgavit capite decimo num. 427. non enim omnes liberti jus ſepulcri habebant, ſed ii tantum, qui teſtamento fuerant honorati, ut docet Gutherius de Jure manium libro tertio capite nono, idque ex lapide Gruteriano 12. DCCCXVII. in quo *Pomponius Atimetus* ſepulcrum *fecit ſibi & ſuis libertis, liber-*

libertabusque, quos teſtamento honoravit; poſteriſque eorum: quod recte interpretatur Gutherius: *quibus teſtamento jus ſepulcri conceſſi, licet heredes ſcripti non eſſent*. nam ſi heredes exiſterent, fruſtra jus illud ſepulcri exprimeretur, quum familiare ſepulcrum, tanquam hereditarium, libertos heredes ſequatur: vel, ut Franciſcus Juretus animadvertit in Symmachum libro decimo epiſtola quinquageſima quincta, *bonor* ſignificat munus & donum: quod frequens eſt apud veteres, quare olim legatarii appellabantur *honorarii*, ut in Juſtiniani Novella prima, & *honorari* dicebantur, quibus aliquid relinquebatur.

* XVI.

D. M

CN. POMPEIO
ONESIMO
POMPEIA. HEL
PIS. CONLIB
ET. CONIVGI
BENEMERENTI
FECIT

Oneſimus idem eſt ac *Chreſimus*: quae cognomina ſervis tributa frequentiſſime occurrunt, ut notavit Valerius Chimentellius de Honore Biſellii capite

octavo. χϱήσιμος autem & ὀνήσιμος *utilem* & *commodum* ſignificant: hinc liberti patronis rem gratam facturi talia cognomina non abdicabant.

* XVII.

ORFITIANVS
PATER. FECIT
FILIE[ſic]. QVIRIACENI
ANNICLE[ſic]. ET. MESERVM
QVINQVE

Annicle pro *anniculae*, & *meſerum* pro *menſium* ſcriptum eſt barbaro loquendi modo. Huiusmodi incomptas & rudes inſcriptiones nonnullas adducit Celſus Cittadinus in Tractatu de vera origine & proceſſu linguae vulgaris Italicae, ut oſtendat ejus ortum deberi corruptioni linguae latinae. Ex eadem voce *Meſerum* pro *menſium*, exploſa litera *n*, facta eſt vox Italica *meſe*. *Meſes* etiam pro *menſes* legitur apud Fabrettum capite octavo num. XXVIII. & 107.

* XVIII.

DIS . . .
M. VLPIO. EV . . . . . .
POSTIVS. FEC. V . . .
PATER. CVM. ANTO . . .
ET. ANTONIO. SOT . . .
LOCVS. DA. AB. IV . . .
CVM. ITV. AMB . . . .

MA

* XIX.

. . MA . . . .
. . STO. QVI. EST. HIC . . .
. . VS. PHILOSTORGVS . . .
. . VIA. PHILETE. MAT . . .
. . ERICHO. LIBER . . . . .
. . VLIO. GALATA . . . .
. . TVATA. TA . . . . .

XX.

D. M

M. POBLICIO. M. F
IANVARIO. MAJ
TVRIA. L. F
CRISPINA. CONIV
GI. BENEMERENTI. DE
SVO. FECIT

Ad januam viridarii Sebaſtis Alberti.

Illuſtris Cuperus ad calcem Apotheoſis Homeri pag. 271. erudite agit de menſium nominibus, quae veteres viris & feminis tribuere conſueverunt: quem morem haec poſtrema inſcriptio confirmat.

XXI.

Inſcriptiones Chriſtianae.

. . . ATOR. VNA. C . . . .
. . ABB. GERMANO . . . .
. . . . MENTA . . . . . .
. . IENDO. GRATIA . . .

Ad ſcalas cellae vinariae Epiſcopatus.

* XXII.

QVIRIACO. IN. PACE
QVI. BIXIT. AN. P. M. X.
D. P. VII. KAL. OCT. IN. PA

☧

D. P. nempe *depoſitus*: quae formula denotans diem, quo mortuus terrae mandatur, paſſim occurrit in epitaphiis Chriſtianorum, ſicut etiam altera *in pace*. In primo verſu ſupplendum *quieſcat* vel *dormiat* ex aliis eiusmodi inſcriptionibus apud Fabrettum capite octavo num. 34. ſiquidem Chriſtianis ex certa reſurrectionis ſpe mors non eſt mors, ſed requies & temporaria dormitio.

Finis Libri Primi.

JUSTI. FONTANINI
DE. ANTIQUITATIBUS
HORTAE
ETRUSCORUM
LIBER. SECUNDUS

CAPUT. I

Synopsis

I. *Proba Falconia Poetria civis Hortana. Johannes Boccatius perperam ſugillatus a Thoma de Simeonibus.* II. *Eadem cum Anicia Faltonia Proba male confuſa, & domo Romana credita.* III. *Variorum errores caſtigati.* IV. *Proba Poetria non Faltonia, ſed Falconia appellanda contra Simeonium.*

QUum hactenus veterum ſaxorum reliquias congeſſerim, unde Hortanam Civitatem illuſtrari, eamque inter nobiliſſimas Italiae Colonias cenſum facere luculenter apparuit; injurius profecto eſſem clariſſimae urbi, & de Hortanis Civibus malemererer, ſi feminarum ſapientiſſimam & celeberrimam Probam Falconiam, eorum

eorum conterraneam, indictam abire ſinerem.
Hanc quanvis aliqui Romanam fuiſſe crediderint, attamen *clariſſimos viros ex opido Orthi oriundam* aſſeruiſſe locuples teſtis eſt Johannes Boccatius in libro de Claris mulieribus capite nonageſimo ſeptimo, & Jacobus Philippus Bergomas in opere ejuſdem argumenti, cujus tanquam *ſolemnis exſcriptor* inique Boccatius ſugillatur a Thoma de Simeonibus in erudita Diſſertatione de duabus Probis edita Bononiae anno 1692. §. x. pag. 55. quum Boccatius centum & amplius annos aetate praeceſſerit Bergomati, qui e contrario Boccatium ubique recoxit, ut conferenti ſtatim patebit. Eidem ſententiae calculum addidit politiſſimus Aldus Manutius junior in epiſtola ad Julium Roſcium, libello Antonii Maſſae de Origine Faliſcorum praefixa, ubi ait: *probo tuam pietatem, qui patriae tuae decus quaſi amiſſum reſtituas*. tunc etenim Roſcius editurus erat carmina Probae Falconiae: quae item *Hortana* appellatur in codice MS. ejusdem Centonum hic Romae adſervato apud Monachos Benedictinos e Congregatione S. Mauri Galliarum. *Ac ſiquid valet* (utar verbis Roſcii in praefatione ad eosdem Centones) *totius alicujus gentis conſenſus, idem Civium Hortinorum uſque ad noſtra tempora confirmat inveterata opinio. Hujus rei teſtes praeſentes ac vivos habeo, qui & Forum ejus nomine nuncupatum, & ingentia faſti-*

faſtigia domus his diebus vetuſtate collapſa demonſtrant.

II. Hanc Probam Falçoniam Poetriam inſignem & Adelphii cujusdam Proconſulis conjugem doctiſſimi Scriptores, ſimilitudine nominis decepti, cum Anicia Faltonia Proba, ſanctorum Hieronymi & Auguſtini neceſſitudine & ſcriptis clariſſima, Conſulis filia, Conſulis uxore, & trium Conſulum matre, incauti commiſcuerunt; unde alius error profluxit, qui aevo Boccatii invalere jam coeperat, dum aliqui eandem Probam Falconiam *ex conjectura*, ut ipſe quidem agnoſcit, domo Romanam exiſtimaverunt, quod nempe Anicia illa Faltonia Proba ex Romuli nepotibus prodiiſſet. Hos inter exſtitit junior Aldus Manutius in epiſtola mox indicata: *Probam*, inquit, *ut eam eſſe certo exiſtimem, de qua in tribus antiquis inſcriptionibus Romanis fit mentio, facile mihi perſuadeo*. Inſcriptiones illae proſtant apud Gruterum pag. CCCLII. 5. 6. CCCLIII. 1. & non uni Manutio lapides obſtaculi fuerunt, namque ad eoſdem offendit praeter Roſcium magnus Annalium Eccleſiae conditor ſub anno CCCXCV. num. VII. nec propterea vel tantillum minor; & Gerardus Johannes Voſſius de Poetis Latinis capite quarto pag. 60. qui tamen in eo a Baronio diſceſſit, quod omnia, quae ſunt Probae illius Faltoniae, matronarum laudatiſſimae, Probae iſti Falconiae donavit, praeter

ter ſponſum Anicium Sextum Petronium Probum; pro quo illi Adelphium ſuum Proconſulem reliquit. Hos excepit philologus eruditiſſimus Caſpar Barthius in Commentariis ad Claudianum pag. 47. ad verſum cxcii. Panegyrici in conſulatum Probini & Olybrii Probae filiorum, ubi non ſolum utranque Probam commiſcuit, ſed etiam lapides ipſos, tanquam membranas amanuenſium oſcitantia corruptas auſus eſt emendare, dum *Faltoniae* nomen in *Falconiam* migrare juſſit: quod minime Voſſii aures tetigerat. hic enim *Probam Falconiam ſeu Faltoniam* appellavit. Tantis ducibus praeeuntibus, mirum non eſt, ſi Matthaeus Raderus eosdem errores erravit in Aula Sancta Theodoſii junioris pag.207. Probam noſtram *Falconiam* ſive *Faltoniam*, trium Conſulum & Julianae matrem, nec non ſanctae Demetriadis aviam conſtituens.

III. At quidem Scriptores iſti ab ejusmodi lapſibus nullo negocio ſibi cavere poterant, modo in veterum auctorum teſtimonia, qui de Proba Poetria meminerunt, digitum accurate intendiſſent. hi enim eandem Poetriam nunquam *Aniciam Faltoniam Probam*, ſed vel *Probam* tantum, vel nonniſi *Probam Falconiam* ſemper uno ore appellarunt: inter quos antiquiſſimus ſanctus Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus in Originibus libro primo capite undequadrageſimo, *Proba*, inquit, *uxor Adel-*

phii

phii Centonem ex Virgilio de ſabrica mundi & Evangeliis pleniſſime expreſſit, materia compoſita ſecundum verſus, & verſibus ſecundum materiam concinnatis. Hinc verbum de verbo exſcripſit Sigebertus de Scriptoribus eccleſiaſticis capite quinquageſimo ſecundo. Idem Iſidorus capite quincto de Viris illuſtribus haec habet: *Proba uxor Adelphii Proconſulis, femina inter viros eccleſiaſticos idcirco poſita ſola, quod in laudem Chriſti verſata eſt, componens Centonem de Chriſto, Virgilianis coaptatum verſiculis: cujus quidem non miramur ſtudium, ſed laudamus ingenium: quod tamen opuſculum legitur inter apocryphas ſcripturas inſertum*. Hic opportune monere lubet, paullo aliter legi in editione hujuſce operis Iſidoriani, ſtudio Garſiae Loaiſae perfecta, quam poſtea iteravit Cardinalis Joſephus de Aguirre in tomo tertio Conciliorum Hiſpaniae pag. 72. ibi enim ex codice MS. ſic legitur: *Proba, quae cognomento Falconia dicitur, uxor &c.* quod quidem cognomentum Probae tribui agnovit etiam vir laudatiſſimus Andreas Schottus in notis ad eundem Iſidorum. Ex Iſidoro hauſit Honorius Auguſtodunenſis libro tertio capite quincto ejusdem argumenti: *Proba*, inquit, *uxor Adelphi Proconſulis compoſuit Centonem de Chriſto, Virgilianis coaptatum verſibus, qui inter apocryphas ſcripturas computatur*. Quapropter magnopere vereor, ne Julius Caeſar Scaliger

liger libro primo capite quadrageſimo tertio Poetices gratis tradiderit, Probam ab opere, quod ſcripſit, *Centonam* appellatam: quod cognomentum ita arriſit Simeonio §. x. pag. 53. ut vel hinc argumentum fortiſſimum deſumi putauerit ad diſtinguendam Probam Poetriam ab Anicia Faltonia Proba: ſcilicet neuter animadvertit eundem titulum primo apparuiſſe in editione Lugdunenſi cum Mantuani & aliorum libris, ubi mulier haec dicitur *Proba Falconia Centona*: quam poſtremam appellationem merito carpit Henricus Stephanus in ſuis Centonum & Parodiarum exemplis ſelectis & illuſtratis pag. 71. Praetereo Boccatium, Bergomatem, Trithemium, aliosque recentis aevi Scriptores, qui nihil aliud ferme, quam Iſidori ſententiam recitarunt. At certe ita praeterire non poſſum celebrium aliquot noſtri temporis Criticorum indiligentiam, ne illorum nominis fama alucinationibus fortaſſe auctoritatem conciliet. Ludovicus Dupinus in Bibliotheca eccleſiaſtica Gallice ſcripta tomo tertio parte altera pag. 504. editionis Pariſienſis, Probam Falconiam Anicii Probi conjugem facit, & circa annum CCCCXXX. floruiſſe narrat: quod an vero accedat, poſtea inveſtigabimus. Id quidem non pronunciavit Hadrianus Bailletus in opere item Gallico, cui titulum fecit a Judiciis Eruditorum, nam tomo quarto parte ſecunda pag. 474. *Probam Falconiam Hortinam*,

&

& Adelphii uxorem faſſus eſt; verumtamen non ſemel peccavit ubi eam, forte cum Voſſio, Romanam feminam, Anicii Probi filiam, & matrem Julianae credidit: cujus Proba illa Anicia non mater erat, ſed ſocrus, ut patet ex capite decimo quarto libri ſancti Auguſtini *de Bono viduitatis* ad eandem Julianam ſcripti, poſtquam, Urbe capta ab Alarico, in Africam trajeciſſet cum Proba ſocru, & nepte Demetriade. Sed iſta eleganti Bailleto utcunque nobis condonantibus, vereor, ut eodem modo excipi debeat Scriptorum eccleſiaſticorum Hiſtoriae literariae auctor Gullielmus Cave, qui pag. 145. tomi primi editionis Genevenſis non ſolum lapſus hactenus exploſos iterum effudit, ſed erraſſe Iſidorum tradidit, Probam Poetriam Adelphii Proconſulis (*Proculis* ibi mendoſe legitur) uxorem faciendo: ad quem ſcopulum offenderat antea Baronius, etiam ubi humani aliquid patitur cum laudis praefatione nominandus. hic enim in tomo quarto Annalium ſub anno CCCXCV. num. VII. ex praejudiciis, quod Proba unica tantum exſtitiſſet, adductus eſt, ut haec ſcriberet: *Quum ex antiquis memoriis appareat, Faltoniam Probam Poetriam uxorem fuiſſe Probi: undenam recentiori Iſidoro accidit, ut eandem Adelphii Proconſulis conjugem fuiſſe dicat? & unde inſuper illis, qui ſentiunt cum Iſidoro, eſt, quod dicant, Probo fuiſſe cognomentum Adelphium? Certe in anti-*

quis monumentis nullatenus reperiri datur, *Probum Adelphium dictum eſſe*, *ſed tantum Anicium Sextum Petronium Probum*. At ſi incomparabilis Scriptor Probam Romanam ab Hortenſi diſtinxiſſet, quod facere omiſit ad graviores diſceptationes avocatus, nullus dubito, quin Iſidoro peperciſſet: quod ſaltem faciendum fuerat a Gullielmo Caveo, qui hanc Scriptorum eccleſiaſticorum Spartam ſibi uni ornandam ſuſcepit. Nec propterea puto excuſandum, quod omnia, quae profert de muliere doctiſſima, ex Auberti Miraei ſcholio ad Iſidorum de Viris illuſtribus capite quincto deſcripſerit, ſuppreſſo nomine auctoris, ut nempe ejus errores ſibi uni adoptaret. Haec menda, quae noviſſime irrepſerunt in Indicem quoque alphabeticum auctorum, Bibliothecae Patrum editionis Lugdunenſis tomo primo praefixum, & in tomum quinctum pag. 1218. video impoſuiſſe etiam Sebaſtiano Tillemontio, quo nemo intentioribus oculis ſacram & profanam antiquitatem perpendit. Siquidem in articulo ccxxxv. Vitae ſancti Auguſtini, quae tomum decimum tertium ipſius Hiſtoriae eccleſiaſticae conſtituit, inde putat Baronii ſententiam firmari, quod Proba illa, quae ſcripſit Centonem, ſe alia poemata ſcripſiſſe teſtetur de Bellis civilibus, ob perfidiam eorum, qui ad Imperium occupandum pacem turbaverant, exortis; quae, inquit, recte conveniunt temporibus magni Theodoſii.

An

An vero iſta ſufficiant ad conflandam in unum utranque Probam, infra apparebit. Interim ne alicui fucum faciat Procopius male intellectus, illud etiam notabo, quod Baronius anno ccccx. num xxi. diluens fabellam de Proba, quae longae obſidionis pertaeſa Urbem in poteſtatem Alarici Gothorum Regis tradiderit, haec habet: *Scimus enim alios jactaſſe urbem Alarico traditam proditione Probae Faltoniae uxoris Adelphii Senatoris, commiſeratae, Romanos longa obſidione vallatos, fame & peſte perire*. Atqui Procopius, qui libro primo capite ſecundo Hiſtoriae Vandalicae ab aliis id tradi narrat, non *Probam Faltoniam Adelphii Senatoris uxorem*, ſed *Probam* tantum appellaverat: quod quidem obſervare debuiſſet Simeonius, qui pag. 56. Procopio inconſulto, eam puram putam Poetriam hanc noſtram exiſtimavit. Quare veriſſima tradidiſſe opinor Iſidorum, ſcriptorem utique ſatis vetuſtum, ubi Probam Poetriam, Adelphii Proconſulis conjugem fuiſſe affirmavit: quem *Adulphum* inepte appellat Marcus Antonius Sabellicus Enneade ſeptima libri noni tomo primo operum col. 415. quanvis difficile ſit reperire, quisnam fuerit Adelphius ille Proconſul incerti laris. Siquidem ex Notitia dignitatum, quam compilavit doctiſſimus Jacobus Gothofredus tomo ſexto Codicis Theodoſiani pag. 333. patet, Achajam, Aſiam, Africam, & Palaeſtinam rexiſſe

Pro-

Proconſules, quorum ibi catalogos texit. Inter quos perfecto nullus occurrit *Adelphius*, niſi tamen ex illius aetatis more multinominis fuerit: incogitanter enim Raderus, quem ſupra memoravi, forte ex Johanne Trithemio, Adelphium *Proconſulem Romanum* appellat, quum Romae Proconſules nunquam praefuerint. Reineſius in Stemmate Aniciorum Claſſe prima num. XXXIX. & in epiſtola LXIX. ad Rupertum pag. 633. *Clodium Adelphium* noſtrum vocat, & *Conſulem* facit anno CCCCLI. ſed nullo prorſus auctorum praeſidio roboratus: in cujus etiam aetate adſignanda a vero immane diſcedit.

IV. Totus eſt Simeonius, ut hanc Probam, non *Falconiam*, ſed *Faltoniam* dictam oſtendat: quod cognomen Reineſius ſcribit legi apud Iſidorum; qui tamen *Probam* tantum appellat. Gratis etiam aſſeri arbitror a Reineſio, eandem Probam filiam exſtitiſſe Probi cujusdam, Alypii filii ex gente Aniciorum: qui Alypius Conſulatum geſſit anno Chriſti CCCCXLVII. quam inanem ſententiam ſequutus eſt Pagius in Critica Baroniana anno CCCXCV. num. IV. eamque alio errore cumulavit ſcribens, ab Iſidoro tradi Probam Poetriam (quam ipſe aliam quidem facit ab Anicia, quanvis utranque *Faltoniam* appellet) filiam fuiſſe Probi Adelphii: in quo certe eruditiſſimus ſcriptor memoria lapſus eſt; non enim Iſidorus *filiam*, ſed *uxorem* Probi Adelphii

phii Proconſulis vocat. Porro Simeonius, ut Falconiam in Faltoniorum gentem cooptet §.II. pag. 10. & §. x. pag. 63. Caſpari Barthio adverſatur quod Claudianum interpretans, *Falconiam* in *Faltoniam* ſcribat fuiſſe corruptam. Hanc cenſuram in marmor Aniciae Faltoniae Probae inique a Barthio exerceri, & duas Probas ab eodem male confundi nos quoque paullo ante notavimus: verum quod ait Simeonius, a Barthio antiquiſſimum codicem MS. Oxonienſem reprobari in eo, in quo praecipue approbari debebat, & approbari ubi erat reprobandus, id certe a vero ſummopere abludit: quod ex ipſis Barthii verbis conſtabit, ubi, poſt Aniciae Faltoniae Probae inſcriptionem adductam, haec habet: *Falconiae nomen inepte depravatum eſt in Faltoniae. Falconia enim Romanum. Siquidem Falconi expreſſe ſcribit Plinius junior. Haec eſt, cujus Centones Virgiliani ad nos pervenerunt (non Theodoſii junioris uxor, ut autumare audent alii) teſte exemplari MS. apud inclytam Angliae Oxoniam, quod diſertim Probam Falconiam illi opuſculo praeſcribit*. Non ergo codicem, ut putabat Simeonius, ſed lapidem, quod gravius eſt, correxit Barthius: cur enim in MS. volumen, ſuae ſententiae adſtipulans, calamum acuiſſet? Inde etiam apparet, a Simeonio pag. 60. inepte in teſtem pro ſe adduci eundem codicem Oxonienſem, ac ſi in eo *Valeria* Proba praeſcriberetur. hanc enim appel-

pellationem non in MS. ſed in libris typis vulgatis a ſe repertam damnaverat Barthius: *veteres*, inquit, *primaeque editiones librariorum petulantia in frontiſpicio VALeriam Probam appellant, credo, ut tandem optimo Grammaticorum*, (nempe Valerio Probo) *filia accederet: in ipſo libro Falconiam*: idque rurſus affirmat in Adverſariis libro decimo quincto capite eodem. Quapropter corruit Antonii Pagii in Critica Baroniana anno CCCCXXXIX. num. VII. & illius, qui eum decepit, Simeonii ſententia, Johanni Raviſio Textori & Aſtolpho, recentibus atque imi ſubſellii ſcriptoribus tantum innixa, *Valeriam Probam Faltoniam* Poetriam noſtram nuncupantis. Attamen, his neglectis, Simeonius adhuc inſurgit, & licet junior Plinius libro quarto epiſtola viceſima ſeptima, libro ſeptimo epiſtola viceſima ſecunda, & libro nono epiſtola decima quincta *Falconi* ſcripſerit: licet Capitolinus in Pertinace capite quincto, & decimo quincto *Falconem* Conſulem; Vopiſcus in Aureliano capite quadrageſimo primo Proconſulem Aſiae *Falconium*, & in Tacito capite quincto Metium *Falconem* virum Conſularem nominaverint; nihilominus ipſe confidenter affirmat *Falconios* aeque ac *Falcones* librariorum inſolentia a corruptis Faltoniorum nominibus derivare potuiſſe; quia in Theſauro Gruteriano *Falconum* & *Falconiorum* nomina non reperiuntur, ſicuti e contrario

trario *Faltonii* ſaepenumero occurrunt. Verum hic auctor in parietem caducum prorſus inclinat. quot enim familiarum nomina poſt Gruterum detecta ſunt, quae nusquam antea innotuerant? Quot vulgavit Reineſius, & ſummus Romanarum rerum inveſtigator Fabrettus? Nos ipſi in hac lucubratione ex Hortanis lapidibus *Conbariſſium*, *Atuſium*, *Aſmenum*, nomina nunquam hucuſque audita, protulimus: inter quae etiam *Falconii* utique reponendi ſunt. Sed fallere fallique Simeonium palam oſtenditur ex veteri lapide apud Spanhemium diſſertatione ſeptima de Praeſtantia & uſu numiſmatum pag. 628. editionis ſecundae Amſtelodamenſis, quem M. Ulpius Mucianus pro ſalute M. Aurelii Antonini Pii cognomento Caracallae & Juliae Auguſtae matris Auguſti Junoni Reginae erexit FALCONE. ET. CLARO COSS. nempe ordinariis, non vero ſuffectis, ut perperam exiſtimavit Spanhemius. Lapidem illum prius adduxerat Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis num. MMCCXXXII. Baſis itidem apud Fabrettum capite decimo num. 99. dedicata eſt FALCONE. ET. CLARO. COSS. Sunt illi *Q. Soſius Falco & C. Julius Fructus Clarus*, uti eorum nomina exprimuntur apud Gruterum pag. CCIX. 1. & CCCCLXXV. 4. ὕπατον φάλκωνα *Falconem Conſulem* vocat etiam Dio libro quinquageſimo tertio pag. 833. uterque vero Conſulatum iniit anno

U. C. DCCCCXLVI. poſt Chriſtum natum CXCIII. ut patet ex Anonymo Vindobonenſi per Noriſium vulgato. Corruit ergo opinio Reineſii, qui in epiſtola XXXV. ad Rupertum pag. 258. putat literas *T.* & *C.* alternari, & *Falcones* atque *Falconios* pro *Faltonibus* & *Faltoniis* dici: quod falſum eſt, quia conſtanter in quatuor lapidibus & in Dione contrarium apparet. Apud eundem Gruterum pro FRVCTO utrobique legendum ſuſpicor ERVCIO: quod nomen proprium fuit familiae Clarorum, ut patet ex Noriſii epiſtola Conſulari pag. 108. ubi anno U. C. DCCCCXXIII. legitur Conſul C. ERVCIVS. CLARVS. Item ex Panvinio in Faſtos anno U. C. DCCCXXCVII. ubi notatur Conſul M. ERVCIVS. CLARVS. & anno U. C. DCCCXCIX. SEX. ERVCIVS. CLARVS. Horum alter fuit etiam Praefectus Urbi, & memoratur apud Agellium libro ſexto capite ſexto & libro decimo tertio capite decimo ſeptimo. Poſterioris fit mentio in lapide effoſſo extra portam Capenam anno MDCLXI. quem hic damus ex ſchedis Chiſianis.

SANCTO. SILVANO
HERMADION
Q. CREPEREI. MARTIALIS
ARCARIVS. SVA. PECVNIA. D.D
DEDICATVS. XI. K. NOVEMBR
SEX. ERVCCIO *ſic*. CLARO. II. ET
CN. CL. SEVERO. COSS

CAPVT

CAPUT. II

SYNOPSIS

I. *Probae Falconiae Cento Virgilianus a ſancto Hieronymo memoratus. Oſidius Geta Medeam Tragoediam ex Centonibus Virgilianis conſcripſit.* II. *Anicia Faltonia Proba literarum laude neutiquam commendata. Quando Centonem ſuum Proba conſcripſerit.* III. *Ejus nuncupatio perperam Sedulio attributa.*

DISCUSSIS iis, quae ad Probam Falconiam, ejusque patriam ſpectare videbantur, nunc reliquum eſt, ut de ejus ſcriptis diſſeram, unde aetas, qua floruit, certo quodam charactere deſignabitur. Ipſa magnam nominis celebritatem ſibi comparavit Centone illo Virgiliano, ubi ſummi Poetae carminibus praecipua & maxima noſtrae Fidei myſteria explicavit: cujus Centonis antiquiſſimam mentionem haberi puto apud ſanctum Hieronymum epiſtola centeſima tertia ad Paullinum, ubi pientiſſimus ſenex indignabundus in eos, qui verba & ſententias ſacrae Scripturae ad aliena ſignificanda detorquent, haec loquitur: *quaſi non legerimus Homerocentones, & Virgiliocentones; ac non ſic etiam Maronem ſine*

Chriſto poſſimus dicere Chriſtianum, quia ſcripſerit:

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies Coelo demittitur alto.

& Patrem loquentem ad Filium:

Nate meae vires, mea magna potentia, ſolus.

& poſt verba Salvatoris in cruce:

Talia perſtabat memorans, fixusq; manebat.

Puerilia ſunt haec, & circulatorum ludo ſimilia, docere quod ignores, immo, ut cum ſtomacho loquar, ne hoc quidem ſcire, quod neſcias. Marianus Victorius, operum ſancti Hieronymi alioquin accuratus interpres, non animadvertens, jacula magni Doctoris in Falconianos Centones vibrari, tantum adnotavit, Probam Falconiam & Auſonium ejusmodi opera contexuiſſe; & Gelaſium Papam in Synodo Romana Centonem de Chriſto Virgilianis carminibus compaginatum inter apocryphas rejeciſſe ſcripturas. Addo ego omnium antiquiſſimum Oſidium Getam, qui ſub Claudio I. Imperatore Medeam Tragoediam ex Virgilii carminibus conſarcinavit: cujus ſpecimen ex Bibliotheca Claudii Salmaſii edidit Petrus Scriverius in Collectaneis veterum Tragicorum pag. 187. Eam memorat Tertullianus de Praeſcriptionibus contra Haereticos capite undequadrageſimo, & inepte cum Ovidii Medea ab aliquibus confuſam fuiſſe jam olim oſtendi in Diſſertationibus de Cor-

nelio Gallo Poeta, nondum editis. Deinde ſaeculo decimo quarto Albertinus Muſſatus Patavinus in eodem ſtudio verſatus eſt, ut recentiores omittam. Sanctum Hieronymum de Centone Probae Falconiae verbis allatis loqui voluiſſe, inde compertum eſt, quod ibi ne latum quidem unguem a Falconiano Centone diſcedat, in quo ſic de Patre Filium alloquente legitur:

Tunc genitor natum dictis affatur amicis,
Nate, meae vires, mea magna potentia, ſolus.

& poſt verba haec a Salvatore in cruce prolata:

Ille autem impavidus, quo vincula nectitis, inquit,
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Poſt mihi non ſimili poena commiſſa luetis:
Talia perſtabat memorans, fixusq; manebat.

II. Huic ſane operi, ut illud etiam obiter moneam, non ſuccenſuiſſet ſanctus Hieronymus, ſi Aniciae Faltoniae Probae foetus exſtitiſſet: quam in epiſtola octava ad neptem ejus Demetriadem impenſiſſime laudat his verbis: *Proba illa omnium dignitatum, & cunctae nobilitatis in Orbe Romano nomen illuſtrius: cujus ſanctitas & in univerſos effuſa bonitas etiam apud Barbaros venerabilis fuit: quam trium liberorum, Probini, Olybrii & Probi non fatigarunt Conſulatus.* Viden' omnia praeterquam doctrinam & eruditionem in graviſſima femina commendari? quibus ſi

excel-

excelluiſſet, ſanctus quoque Auguſtinus eam literariis laudibus cumulare non omiſiſſet in crebris epiſtolis ad eandem ſcriptis: quarum loca ſimul congeſſerunt Monachi ſancti Mauri in Vita Auguſtini libro ſeptimo capite ſexto, ubi Aniciam Faltoniam Probam neutiquam Poetriam appellaverunt, ut fecerat Johannes Rivius itidem in Vita Auguſtini libro primo capite quarto §.VII. Profecto neque Claudianus, qui Probae Aniciae eximias dotes enumerat in Panegyrico de Conſulatu Probini & Olybrii ejus filiorum, unquam ſilentio praeteriiſſet, ab eadem Proba ſubductam fuiſſe rationem cum Muſis, ubi de illa cecinit:

Sic Proba praecipuo natos exornat amictu;
Quae decorat mundum: cujus Romana poteſtas
Foetibus augetur. Credas ex aethere lapſam
Stare Pudicitiam, vel ſacro thure vocatam
Junonem Inachiis oculos advertere templis.
Talem nulla refert antiquis pagina libris,
Nec Latiae cecinere tubae, nec Graeca vetuſtas:
Conjuge digna Probo: nam tantum coetibus exſtat
Femineis, quantum ſupereminet ille maritos.

Quisnam locus aptior hoc erat celebrandis poeticis dotibus Probae, ſi reapſe Apollinea lauru fuiſſet inſignis, eademque ac Proba noſtra Falconia? Quare ex ſuperius dictis certo eruitur, Probam Falco-

Falconiam coaevam fuiſſe ſancti Hieronymi, qui diem extremum obiit anno ccccxx. Quia vero Centonem ſuum Honorio Auguſto Theodoſii Magni filio & Arcadii fratri obtulit: qui Honorius nuncupatus eſt Auguſtus iv. Idus Januarias anno cccxciii. ſecundum melioris notae Chronologos, quorum ſententias diligenter excuſſit Tillemontius in tomo quincto Hiſtoriae Imperatorum nota lii. pag. 764. id ſane poſt hunc annum cccxciii. contingere debuit; nam Proba in nuncupatione ad Honorium ita canit:

Romulidum ductor, clari lux altera Solis,
Eoum qui regna tenes moderamine juſto,
Spes orbis, fratriſque decus, dignare, Marone
Mutato in melius, divinum agnoſcere ſenſum,
Scribendum famulae quem juſſiſti . . .

Proinde Honorius, quando haec carmina ſcripta fuerunt, jam in oriente dominabatur, ubi tamen ſalutatus non fuit Caeſar ante annum, quem notavi. Inde etiam eruitur, Centones iſtos a Proba conſcriptos juſſu Arcadii junioris, cui ut legendi exhibeantur, eadem poſtulat ab Honorio.

Haec relegas, ſerveſque diu, tradaſque minori
Arcadio: haec legat ille ſuo generi: haec tua ſemper
Accipiat, doceatque ſuos Auguſta propago.

Quia

III. Quia ob ignorantiam exſcriptorum in vulgatis carminum Sedulii editionibus, & in tomo ſexto Bibliothecae Patrum Lugdunenſis pag. 459. eadem praefatio cum hac ſpuria inſcriptione comparet: *Coelii Sedulii Poetae ad Theodoſium Auguſtum operis ſui Paſchalis carmen dedicatorium*, plerisque credita eſt purus putus foetus ejusdem Sedulii, atque ea inſcriptio etiam Trithemio olim impoſuit; ſiquidem inter opera Seduliana librum unum ad Theodoſium Imperatorem enumerat; cujus initium: *Romulidum ductor*. Jacobus Uſſerius in Britannicarum Eccleſiarum Antiquitatibus capite decimo ſexto pag. 772. ſuſpicabatur carmen illud dicatum Theodoſio quidem Magno, & verbis illis, *fratrisque decus*, Valentinianum II. indicari, cujus ſororem Gallam connubii participem habuit orientis Imperator Theodoſius: ſed re poſtea accuratius expenſa, putavit ad poema vetuſtius pertinuiſſe, *quo jam deperdito*, *propter aliquam argumenti ſimilitudinem* Sedulii ſcripto praefixum fuerit; quum *ab antiquiſſimis exemplaribus*, quae conſuluit, illud abeſſe vidiſſet, nec carm en illud dedicatorium cum Sedulio cohaereret. Denique Conſulatus *Turcii Rufi Aſterii*, a quo dicitur vulgatum, ſcrupulum omnem exemit Uſſerio, quum poſt Theodoſii imperium contigerit. Cardinalis Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione quarta capite ſecundo §. 1. ait Theodoſium ſeniorem in eodem

eodem carmine quidem appellari; ſed, levi correctione adhibita, juniorem etiam Theodoſium poſſe ibidem deſignari, ſi nempe dicatur:

Haec relegas, ſervesque diu, tradasq; minori
Arcadiae: haec illa ſuo generi &c.

etenim *Arcadia* Thedoſii junioris ſoror ſuperſtes fuit uſque ad annum CCCCXLIV. At ſi nulli haec nupſit, ut vir accuratiſſimus animadvertit, curnam *poeta regios hymenaeos & futuram prolem eo carmine augurabatur*? Praeterea Valentinianus II. qui fuit interemptus Idibus Maiis anno vulgari CCCXCII. non fuit frater Theodoſii ſenioris, ut ipſe opinatur, exiſtimans illis verbis, *fratrisque decus*, eundem intelligi: neque Sedulius *mutavit Maronem in melius*, ſeu carminibus Virgilianis expreſſit res Chriſtianorum; ideoque rogare non potuit Theodoſium, ut in eodem *Marone divinum ſenſum agnoſceret*. Quare omnium rectiſſime Georgius Fabricius in notis ad Poetas Chiſtianos pag. 25. carmina illa Sedulio abjudicavit, licet male crediderit, ejusdem praefationis auctorem dicare voluiſſe Imperatori & ejus filio opus Sedulii. Idem ſuboluit etiam Caveo, qui pag. 239. ubi loquitur de Sedulio haec de iisdem carminibus in literas miſit: *in editionibus nonnullis praefixi ſunt* carmini Paſchali *verſus quidam nuncupatorii ad Theodoſium ſeniorem, qui ex alio vetuſtioris alicujus Poetae aſſuti videntur. Certe Sedulium au-*

ſtorem non habent. Labbeus quoque in tomo altero de Scriptoribus eccleſiaſticis pag. 333. vidit, carmen illud abeſſe *ab antiquiſſimis exemplaribus MSS. neque in ipſius Sedulii metaphraſi proſaica ullum ejus veſtigium, neque in gemina ad Macedonium epiſtola* apparere. Hoc pridem adnotaverat etiam Uſſerius pag. 773. qui inſuper animadvertit, librum illum, cui carmen idem erat praefixum, a mundi creatione & formatione hominis exordium cepiſſe, ut oſtendit illa pollicitatio

hic tibi mundi
Principium, formamque Poli, hominemque creatum
Expediet limo.

Hoc autem in Paſchali carmine Sedulius minime complet: at recte Proba Falconia in Centone ſuo ubi canit:

Principio coelum, ac terras, camposq; virentes,
Lucentemque globum Lunae, Solisque labores
Ipſe pater ſtatuit.

Hinc jure & merito eam praefationem legitimae dominae ſuae poſtliminio reſtitutam ex Vaticanis, pluribusque aliis MSS. Centoni Falconiae praefixit Julius Roſcius anno MDLXXXVIII. cujus inſcriptio haec eſt: *Ad Honorium Aug. Theodoſii Magni F. & Arcadii Aug. Fr.* Ea tamen praefatio nonnihil poterat emendari editione Seduliana Georgii Fabricii.

CAPUT

CAPUT. III

SYNOPSIS

I. *Probae Cento a Gelaſio relatus inter apocrypha. Decretum de libris canonicis & apocryphis perperam Gelaſio abjudicatum.* II. *De eo variorum ſententiae diſcuſſae.* III. *Quid in Decreto ſignificetur nomine apocryphorum. Ejusdem vocis originatio.* IV. *Decretum in antiquis codicibus Gelaſio adſignatum, & in Collectionibus expreſſum. Perperam Hormisdae attributum.* V. *Paſchale carmen Sedulii quando editum & in Decretum Gelaſii relatum.* VI. *Aſterius illud emendavit, non primus edidit. Idem Paſchale carmen diverſum a Paſchali opere.*

MARIANUS Victorius videtur exiſtimaſſe, Probae Centonem diverſum fuiſſe ab eo, qui inter ſcripturas apocryphas in Decreto Gelaſiano conſignatur his verbis: *Centones de Chriſto, Virgilianis compaginati, apocryphi*: ubi pro *Centones* male in quibusdam editionibus legitur *Pentametrum*, vel *Centimetrum*. Sed prorſus eundem eſſe luculentiſſime comprobat Iſidorus. Iſtud Decretum proſtat apud Ivonem parte quarta capite ſexageſimo quarto, Burchardum libro tertio capite ducenteſimo decimo ſeptimo, Gratianum parte prima diſtin-

diſtinctione decima quincta capite tertio . Item apud Didacum Covarruviam cum eruditis explicationibus in Variarum reſolutionum libro quarto capite decimo quarto, & demum in Conciliis Labbei tomo quarto col. 1264. & ubique a Gelaſio conditum fertur in Concilio LXX. Epiſcoporum anno Chriſti CCCCXCIV. Certe ſub Gelaſii nomine paſſim ſaeculo nono jam laudabatur. nam eidem Pontifici diſertiſſime tribuerunt Hincmarus Remenſis in tomo ſecundo operum pag. 474. Nicolaus I. in epiſtola quadrageſima ſecunda, quae eſt ad Epiſcopos Galliae in Concilio VII. Romano apud Labbeum tomo octavo col. 800. Lupus item Ferrarienſis Abbas in epiſtola centeſima duodetriceſima ad Carolum Caluum, & in fine libelli de Tribus quaeſtionibus: & poſt hos Hariulfus monachus ſancti Richarii in Chronico Centulenſi, quod perfecit anno MLXXXVIII. apud Dacherium in Spicilegii tomo quarto pag. 484. At vero Petrus Franciſcus Chiffletius in notis ad Vigilium Tapſenſem pag. 149. ex codice MS. Jurenſi illud Decretum emendatum edidit non ſub nomine Gelaſii, ſed Hormiſdae: cujus item Pontificis nomen legi in aliis MSS. teſtatur Paſchaſius Queſnellus in notis ad Codicem canonum eccleſiae Romanae, diſſertatione duodecima capite quarto num. III. atque ita etiam legitur in alio codice eccleſiae Urgellenſis, quem in notis ad mox laudatam epiſtolam

Lupi, & ad Dialogos Antonii Auguſtini de emendatione Gratiani pag. 444. memorat V. C. Stephanus Baluzius: qui inſuper vetuſtiſſimum Dacherianum codicem collectionis Dionyſii Exigui laudat, ubi Decretum illud Damaſo adſignatur, jamdiu videlicet ante Gelaſii tempora. Ex his Baluzius colligit, Damaſum de hujusmodi libris primo ſtatuiſſe, deinde Gelaſium Damaſi Decretum renovaſſe & auxiſſe: quod credidit etiam magnus Annalium conditor anno LXIX. num. IV. Baluzius idem praeſtitum fuiſſe putat ab Hormiſda, qui non multo poſt Gelaſium floruit. Sed quum tale quidpiam de nullo ex his Pontificibus vetus eccleſiae hiſtoria nos doceat, Johannes Pearſonius in Vindiciis epiſtolarum ſancti Ignatii parte prima capite quarto incertum eſſe ait a quonam Decretum editum fuerit, & ad tempora Gelaſio poſteriora illud trahens, quod Dionyſius Exiguus ſanctionum eccleſiaſticarum collector ejus non meminerit, conditum fuiſſe opinatur poſt Concilium V. anno vulgari DLIII. celebratum. Gullielmus Cave in Hiſtoria literaria tomo primo pag. 265. paullo confidentius ſentit, dum illud ſpuriis mercibus Iſidori Mercatoris adnumerat: in quam ſententiam ire videtur etiam Johannes Erneſtus Grabius in notis ad Spicilegium Patrum & Haereticorum primi ſaeculi pag. 319. urit enim Heterodoxos, qui traditionem reiiciunt, & librorum canonicorum numerum pro arbi-

arbitratu & ſectae ſuae commodo minuunt, ibi in Canone recenſeri libros Job, Tobiae, Judith, Maccabaeorum, epiſtolam Paulli ad Ebraeos, & Jacobi, Petri duas, Judae unam, Johannis tres, & Apocalypſim: quaſi nimirum etianſi Gelaſius eosdem ſacratiſſimos libros nominatim non retuliſſet in Canonem (quos quidem ab eo non relatos ultro fatemur, ut infra apparebit) longe ante eundem Pontificem Eccleſia Catholica eorum divinam auctoritatem non agnoviſſet. Hinc jure Mabillonius in Catalogo praecipuarum difficultatum occurrentium in lectione Conciliorum, Patrum & Hiſtoriae eccleſiaſticae, per ſaeculorum ordinem diſpoſito, quem ſubjecit libro ſuo de Studiis monaſticis, ponit in Saeculo v. quaeſtionem de Decreto Gelaſii. Hanc quidem propoſuit etiam Natalis Alexander in Saeculo quincto capite v. articulo XVIII. qui tamen illam neutiquam ſolvit, ait enim: *Gelaſii ſit vel Hormiſdae, vel utriuſque, parum intereſt*. Sed nos, quandoquidem huc devenimus, cum doctiſſimo Mabillonio contra ſentimus, putantes non parum intereſſe ubi oſtendamus illud Decretum ad alium Pontificem, quam ad Gelaſium pertinere non poſſe. maximi enim ſemper intereſt veritatem ipſam penitius noſſe, & priſca eccleſiae monumenta ſuis legitimis & veris auctoribus reſtituere.

Sane

II. Sane Criticorum praeſtantiſſimus Henricus Noriſius in Cenotaphiis Piſanis diſſertatione quarta capite ſecundo §. 1. pag. 445. ex epiſtola ſeptuageſima Hormiſdae ad Poſſeſſorem Epiſcopum non obſcure colligi poſſe coniicit vulgatum fuiſſe Decretum illud de libris probandis improbandisque ante annum DXX. in ea enim epiſtola apud Labbeum tomo quarto Conciliorum col. 1532. de libris Fauſti Rejenſis loquens Pontifex ſcribit: *neque illum recipi, neque quenquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen Catholicae fidei, aut eccleſiaſticae diſciplinae ambiguitatem poſſe gignere, aut religioſis praejudicium comparare*; ad quae notat Baronius ſub anno DXX. num. XXI. Decretum de libris apocryphis ſignificari, in quo proſcribuntur opuſcula Fauſti Rejenſis. Verum paullo poſt Hormiſdas etiam clarius inſinuat, non a ſe, ſed ab alio antiquiore ex praeceſſoribus ſuis illud manaſſe: *non*, inquit, *improvide veneranda Patrum ſapientia fideli poteſtati quae eſſent Catholica dogmata definiit: certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda, ſancto Spiritu inſtruente, praefigens, ne opinioni ſuae lector indulgens, non quod aedificationi eccleſiaſticae conveniret, ſed quod voluptas ſua concepiſſet, aſſereret*. Decretum itaque de libris recipiendis & non recipiendis ab aliquo ex praeceſſoribus Hormiſdae profluxerat. Et quidem illud ſexto jam ſaecu-

ſaeculo vulgatiſſimum fuiſſe colligitur ex Iſidori capite quinćto de Viris illuſtribus, ubi haec habet de Proba Falconia: *ejus Cento legitur inter apocryphas ſcripturas inſertum*. Hinc quippe ſignificatur, ex illo Decreto, tanquam inter Catholicos jam pridem notiſſimo, authentico, & paſſim pro veteri habito, teſtimonium ab Iſidoro laudari: non ergo Lupus Ferrarienſis primus omnium Decreti Gelaſiani meminiſſe deprehenditur, ut putavit Pearſonius pag.44. Atque vel hinc, niſi alia ſuppeterent, exploderetur confidentia Gullielmi Cavei, qui nugis armatus Gelaſio Decretum abjudicat, affirmans nullum ejus meminiſſe ante annum DCCCXL. non Iſidorum, neque alios ſaeculo nono antiquiores, ideoque *fićtum, aut ſuppoſiticium eſſe hoc Decretum, ac ejusdem cum epiſtolis primorum Pontificum Decretalibus farinae, ex eademque Iſidori Mercatoris officina prodiiſſe*. Sed in Bibliotheca Vaticana ad calcem Miſſalis Gallicani, quadratis literis exarati, quod vir ad eccleſiaſticos ritus explicandos maxime natus aptusque Joſephus Maria Thomaſius edidit inter Codices Sacramentorum *nongentis annis* (ideoque etiam Lupo Ferrarienſi *antiquiores*) Gelaſianum Decretum proſtat cum hac epigraphe: *incipit Decretalem* ſic *Gelaſii Papae Urbis Romae*. Hoc vulgabimus in fine operis, quia propter tantam antiquitatem, & ſinceritatem ſuam, qua differt ab editis, eſt maxime commendandum.

In

In Chronico etiam Fontanellenſi tomo tertio Spicilegii Dacheriani pag. 240. inter codices coenobio Flaviniacenſi ſub Ludovico Pio ab Anſegiſo Abbate donatos continentur *Decreta Gelaſii Papae de libris recipiendis & non recipiendis*. Quare Johannes Mabillonius in erudita Disquiſitione de Curſu Gallicano pag. 386. nullus dubitat quin iſthaec epiſtola Decretalis ad Gelaſium legitimum auctorem pertineat.

III. Probae autem honori & ſamae nequicquam detrahit ejus Centonis inter apocrypha rejectio. quae enim in Decreto *apocrypha* appellantur, ea omnia tanquam a Catholicis paſſim vitanda minime damnantur: quod tamen putarunt Pearſonius & Caveus. Enimvero communi ſenſu veterum Patrum quod inter apocrypha recenſetur, canonicis libris & publice in Eccleſia legendis tantum opponitur: unde ſanctus Auguſtinus in fine capitis viceſimi tertii libri decimi quincti de Civitate Dei de ſcriptis quibusdam affirmat, *quod nomine apocryphorum ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota ſunt*. Hinc graviſſimus Cardinalis Hiſtoricus anno XXXI. num. XLI. notat, vulgatam epiſtolam divini Servatoris noſtri ad Abgarum cum ſua reſponſione a Gelaſio recenſeri inter *apocrypha*, *quaſi non hagiographa*, *non tamen*, *ut eas ab Eccleſia omnino proſcribat*, *ſicut nec complures alios libros*, *quos proxime*

Ee *recen-*

recenſuit : proxime autem recenſuerat Centonem Virgilianum. Duplex erat ſcriptura, ut obſervat Johannes Baptiſta Cotelerius in notis ad epiſtolam Barnabae inter opera Patrum aevi Apoſtolici : *canonica*, cujus dictator Spiritus ſanctus , & *apocrypha*, cujus auctor homo ſolus. Ita idem Auguſtinus in libro altero capite octavo de Doctrina Chriſtiana , Hieronymus in epiſtola centeſima undetriceſima, & in caput ſecundum epiſtolae ad Titum, atque etiam Iſidorus in Originibus libro ſexto capite ſecundo. Quare *apocryphus* a Gelaſio non accipitur pro *pſeudepigrapho* : quo ſenſu aliquando accepit Hieronymus in epiſtola ſeptima ad Laetam, ubi ait : *apocrypha ſciat non eſſe eorum, quorum titulis praenotantur* : neque pro eo, quod omnino abſcondi debet atque ignorari; ſed pro non hagiographo, ut inquit Baronius. Hinc Lupus in fine epiſtolae CXXVIII. diſertiſſime ait, *apocryphum* idem eſſe ac ſine auctoritate, & inter apocrypha referre idem ac *exauctorare*; nam inquit: *docet Gelaſius cum LXX. Epiſcopis, viris eruditiſſimis, qui ſcriptores eſſent vel non eſſent recipiendi*, ubi *Fauſti ſcripta his verbis* EXAUCTORAUIT. *Opuſcula Fauſti Regenſis Galli apocrypha* . Duplicis enim generis fuiſſe apocrypha animadvertit Chiffletius ad Vigilium Tapſenſem pagina 147. Orthodoxorum, & Haereticorum : prima canonicis opponebantur, ideoque publice in Eccleſia legi non

pote-

poterant; ſecunda tanquam fidei & bonis moribus repugnantia omnino damnata habebantur. Utraque apocrypha deſignari in Decreto Gelaſii obſervavit Petrus de Marca de Concordia libro tertio capite ſecundo ſectione ſeptima. Quippe ibidem praeter libros haereticos inter apocrypha recenſentur Clementis Alexandrini, Tertulliani, Arnobii, Lactantii, Euſebii, Probae & aliorum opera, quia Gelaſius qui libri legendi quive non legendi eſſent definiens, *id de lectione publica in Eccleſiis facienda intelligere videtur*, ut ait Mabillonius de Curſu Gallicano pag. 385. quam viri doctiſſimi interpretationem exoſculor. ea enim refelluntur quae tanquam a Gelaſio abhorrentia opponit Pearſonius pag. 55. ubi *in Decreto omnia, quae apocrypha appellantur, tanquam a Catholicis vitanda, & ab Eccleſia eliminanda* utique damnari pronunciat. Exſtat vetuſtiſſimus canon in Ferrandi Breviario num. CCXXVIII. & apud Criſconium num. CCC. *ut praeter ſcripturas Canonicas nihil in Eccleſia legatur*. Quum vero ejusmodi Decreta & opuſcula ad uſum Eccleſiarum conſcriberentur, ideo *novas ſemper acceſſiones pati oportuit, prout ipſa conſuetudinis temporisque ratio poſtulare* videbatur, ut verbis utar Thomaſii noſtri, viri in hiſce rebus peritiſſimi, ex ipſius praefatione ad Codices Sacramentorum decerptis, ubi Gregorianum Sacramentarium juxta ac Gelaſianum codicem ali-

quot additionibus auctum oſtendit, neque propterea reſpuendum tanquam fucatum. Ex ſuperius dictis exploditur Beatus Rhenanus, qui in epiſtola praefixa Auctoribus Hiſtoriae eccleſiaſticae a ſe collectis, & Baſileae editis apud Frobenium anno MDXXXIX. temere putavit Gelaſium interdicere nobis voluiſſe lectionem Euſebii, *vel ab aliquo aſino adjectum* in ejus Decreto, *Hiſtoriam Euſebii apocrypham* eſſe: vel Gelaſium ſibi ipſi contrarium, ut qui in Decreto improbet librum alibi a ſe probatum: quae omnia perperam pronunciavit, non intellecta ſignificatione *apocryphorum*. Hanc quidem ad mentem Gelaſii aſſequutus neque eſt praeſtantiſſimus noſtrae religionis interpres Melchior Canus, qui in libro undecimo de Locis Theologicis capite ſexto impudentiam Rhenani redarguens opinatur, *apocryphum* a Gelaſio accipi pro reprobato, atque Euſebii Hiſtoriam ideo inter apocrypha rejici, quia in illa Chriſti Domini & Abgari epiſtolas amoebaeas retulerat: quae item a Gelaſio cum apocryphis numerantur; & quia multa teſtimonio Clementis Alexandrini firmaverat: cujus quoque opuſcula inter apocrypha recenſita ſunt a Gelaſio. Cani ſententiam excepit Iſaacus Caſaubonus Exercitatione decima tertia num XXXI. ad Baronianos Annales, qui propterea vapulat a Richardo Montacutio in Originibus eccleſiaſticis parte poſteriori tomi primi pag. 62.

num.

num. 96. ubi Gelaſii *apocrypha* non tanquam haereticorum carcinomata, ſed ut talia, quae nequaquam inter hagiographas & canonicas ſcripturas admitti debeant, a Baronio accepta fuiſſe declarat. Apocryphorum originationem Iſaacus Voſſius in capite ſeptimo de Oraculis Sibyllinis trahit ab Ebraeis, apud quos antequam in Graecum ſermonem libri ſacri converterentur, omnes erant *apocryphi*, nempe arcani, inacceſſi, utpote ad quos ſolis Levitis pateret aditus. Hos deinde libros poſt adventum Meſſiae Judaei execrati fuerunt, pudore affecti, quod annunciaſſent quem ipſi non cognoverant; unde tunc novas condere verſiones, ut quem jampridem ex animis, eundem quoque e ſacris literis exterminarent: tuncque factum eſt, ut arctius quam antea libri ſacri conſtringerentur, omneſque, qui Ebraice non exſtarent, a reliquis ſeparati, veluti interdicti & a nemine legendi, pro *apocryphis* habiti fuerint, a vero ſignificatu detorta vocis natura. Quum enim antea libri ſacri, aut omnes, ad quos non pateret cuicunque aditus, *apocryphi* dicerentur; illi in ſequiorem ſenſum acceperunt hoc vocabulum, tanquam ſi ideo non eſſent adeundi quod dubiae eſſent fidei. Ex his ſatis patet quam alieno ſenſu apud veteres Chriſtianos ac nunc vulgo vox Apocryphorum accipiatur, quum adulterini vel exigui momenti libri iſthoc ſignantur titulo. Ut ergo in pauca rem contra-

traham, Decretum, de quo diſputamus, utique ſpectat ad Gelaſium I. cui praeter monumenta ſuperius adducta illud tribuunt *antiqui codices* apud Chiffletium in notis ad Vigilium Tapſenſem pagina 157. Item codex MS. Gratiano & Ivone antiquior, & alius in Cantabrigienſi Bibliotheca adſervatus, quem olim Lanfrancus Archiepiſcopus Cantuarienſis ex Beccenſi coenobio in Angliam advexit, quorum utrunque memorat Pearſonius. Hinc tanquam ſanctio antiquiſſima ſub nomine Damaſi continebatur in codice collectionis Criſconianae apud Baronium ſub anno LXIX. num. IV. aeque ac in Dacheriano codice collectionis Dionyſii Exigui, & in veteri codice MS. Urgellenſi ſincerae collectionis Iſidorianae ubi Decretum tribuitur Hormiſdae apud Baluzium in notis ad Lupi epiſtolam centeſimam duodetriceſimam. Ex his apparet, Gelaſianum Decretum in Collectionibus antiquis exſtare, quanvis errore librariorum nomen alienum praeferat: qui tamen facile diluitur quum pleraque opera in Decreto memorata poſt Damaſum & ante Hormiſdam prodierint.

IV. Eximius Annalium eccleſiaſticorum illuſtrator Antonius Pagius ſub anno CCCCXCIV. num. V. putat Hormiſdam, ut petitioni Poſſeſſoris epiſcopi Africani CPoli exſulantis faceret ſatis, tam ad eum, quam ad Legatos ſuos Decretum Gelaſii miſiſſe, praecipiendo, ut illud ab omnibus religioſe obſervare-

varetur; tuncque Decretum illud in varia exemplaria per Fauſti Rejenſis adverſarios exſcriptum latius per Europam, Africam, & Orientem volitaſſe. Quia vero ab Hormiſda fuerat miſſum, ejusque nomine vulgatum, eidem poſtea tanquam auctori tributum fuiſſe opinatur. De anno, quo Decretum conditum fuit inter ſe Critici diſſident. Siquidem Baronius anno CCCCXCIV. num. XIX. datum exiſtimavit in Concilio Romano LXX. Epiſcoporum, *Aſterio atque Praeſidio Conſulibus*: quod etiam exhibent Conciliorum editores Philippus Labbeus & Gabriel Coſſartius tomo IV. col. 1260. ubi laudant *vetuſtiſſimum* codicem ſuum MS. & alium Chriſtophori Juſtelli col. 1261. Praeterea idem Labbeus in Diſſertatione de Scriptoribus eccleſiaſticis tomo primo pag. 341. *ex veteri MS. codice* ſuae Bibliothecae ſe Decretum illud deſcripſiſſe teſtatur. Id ipſum praeferre *aliquos MSS. codices* Pearſonius affirmat. Chiffletius autem quum dubitaſſet aliquando, num vere hoc Decretum Gelaſio adſcriberetur, ingenue poſtea teſtatus eſt in notis mox indicatis animum ſuum titubantem firmatum fuiſſe ab antiquis codicibus, *in quibus hoc Decretum editum notatur a Gelaſio in Synodo Romana LXX. Epiſcoporum Aſterio & Praeſidio Coſs. qui eſt annus Chriſti* 494. *Gelaſii Papae tertius, ante Hormiſdae initia viceſimus*. Lupus etiam in epiſtola ſaepenumero memorata, & in fine

ſine libri de Tribus quaeſtionibus ſcribit Gelaſium condidiſſe Decretum illud *cum LXX. Epiſcopis viris eruditiſſimis, ſtatuens qui ſcriptores eſſent, vel non eſſent recipiendi*. Quare alucinatur Pearſonius Synodi illius nullam haberi mentionem jactans, & Pagius anno eodem ccccxciv. num. vi. ſcribens, notam illam temporariam deſiderari in codicibus MSS. ideoque Baronium & Conciliorum collectores refellendos, propterea quod ipſe in duobus codicibus eam non invenerit. Idem Decretum in codice Palatino Bibliothecae Vaticanae longe antiquiſſimo non praeſert ſacrarum Scripturarum canonem, ut in vulgatis; ſed abſolute ſic incipit: *Poſt propheticas & evangelicas atque Apoſtolicas ſcripturas, quibus Eccleſia catholica per gratiam Dei fundata eſt*. Eodem pacto incipit etiam in codice MS. Juſtelli. Et ſane ſupervacaneum fuiſſet in Concilio LXX. Epiſcoporum a Gelaſio divinorum librorum ordinem condi, qui olim in Eccleſia catholica firmatus jam fuerat. Etenim Innocentius I. in epiſtola II. ad Exſuperium Toloſanum integrum exhibet eundem canonem apud Labbeum tomo ſecundo col. 1256. Item Concilium Carthaginienſe III. anno cccxcvii. celebratum in canone xlvii. tomo eodem col. 1177. & Codex canonum eccleſiae Africanae capite xxiv. ibidem col. 1061. necnon & ſanctus Auguſtinus in libro ſecundo de Doctrina Chriſtiana capite

octavo

octavo num. 13. ubi quidem inter libros canonicos recenſentur libri Job, Tobiae, Judith, Maccabaeorum, epiſtola ad Ebraeos & Jacobi, Petri duae, Judae una, Johannis tres, & Apocalypſis. Quare nullum dubium quin idem Canon ſcripturarum poſt Gelaſium Decreto ipſius praefixus fuerit, & forte ab Hormiſda, cujus nomine alicubi circunfertur. Pearſonius Gelaſio praecipue abjudicavit Decretum, quia in eo legitur: *liber, qui appellatur canones Apoſtolorum, apocryphus*; & quia poſt quatuor Concilia generalia enumerata, haec adduntur: *ſed & ſiqua ſunt Concilia a SS. Patribus hactenus inſtituta poſt illorum quatuor auctoritatem & cuſtodienda & recipienda decrevimus*: quibus verbis Concilium V. ſive CPolitanum II. Pearſonius deſignari contendit, ut poſt illud tempus Decretum editum evincat. Verum & iſta evaneſcunt, quum verba illa deſint in codice Palatino. Canones item Apoſtolorum deerant in codicibus Pearſonii, Hincmari & Juſtelli.

V. In editione Poetarum Chriſtianorum, quam Aldus Manutius ſenior Venetiis adornavit anno MDII. poſt Carmen Paſchale Sedulii, quod proſtat in parte ſecunda, dicitur illud publicatum fuiſſe *a Turcio Rufo Aſterio Quincto V.C. Exſconſule ordinario atque Patricio, qui id inter ſcripta Sedulii invenit*. Haec adnotatio, quae non in fine, ſed in principio Carminis Sedulii occurrit in

codicibus MSS. mox a nobis laudandis, cum hoc epigrammate ad Macedonium adnectitur, quod deeſt in editione Aldina:

Sume, ſacer meritis, veracis dicta poetae,
Quae ſine figmenti condita ſunt vitio,
Quo caret alma fides, quo ſancti gratia Chriſti,
Per quam juſtus ait talia Sedulius:
Aſteriique tui ſemper meminiſſe jubeto,
Cujus ope & cura edita ſunt populis,
Quem quanvis ſummi celebrent per ſaecula faſtus,
Plus tamen ad meritum eſt, ſi viget ore tuo.

Macedonius ille non Abbas, ut in vulgatis, ſed *Presbyter* vocatur in ſcheda Barthii, qui ſexto verſu ſuſpicatur vocem remotiorem *didita* reponendam, etſi non inſolentes tali loco Chriſtiani peccent. *Faſtus* etiam editum in ſcheda Barthii: *quod nec illatinum nec ineruditum* eſſe ait, quum Lucanus in libro x. v. 187. dixerit:

Nec meus Eudoxi vincetur FASTIBUS *annus.*

Columella etiam in libro nono capite decimo quarto *Eudoxi & Metonis antiquorum* FASTUS *aſtrologorum* ſequi ſe dixit. Idem Carmen Sedulii in Decreto Gelaſiano hoc elogio decoratur: *venerabilis viri Sedulii Paſchale opus, quod heroicis deſcripſit verſibus inſigni laude praeferimus*. Hinc Pearſonius in Vindiciis Ignatianis parte prima capite quarto pag. 46. putavit ſe fortiſſimum argu-

men-

mentum eruere ad Decretum Gelaſio abjudicandum quum Pontifex anno ccccxciv. Aſterio & Praeſidio Coſs. commendare nequiverit opus Sedulii, quod idem Aſterius nondum vulgaverat: quodque *Exconſul* vulgare non potuit ante annum ccccxcv. quo primum dici potuit *Exconſul*. Eandem difficultatem viderat Uſſerius in Britannicarum eccleſiarum Antiquitatibus pag. 777. quum enim poſt biennium ſive anno ccccxcvi. e vita excesſerit Gelaſius, intra illud temporis ſpacium putavit opus Sedulii prodiiſſe Aſterio accurante, & Concilium Romanum LXX. Epiſcoporum ſub eodem Gelaſio celebratum, quod nuperrime divulgato operi praeclarum dederit teſtimonium. Sed Sirmondus in notis ad epiſtolam viceſimam tertiam libri primi Ennodii ex codice MS. Remenſi, & Uſſerius loco laudato ex Thorneyenſi, hanc adnotationem praefixam initio Seduliani Carminis adduxerunt: *hoc opus Sedulius inter chartas diſperſum reliquit: quod recollectum adornatumque ad omnem elegantiam divulgatum eſt a Turcio Rufio Aſterio V.C. Conſule ordinario atque Patricio*. Hinc Sedulii Carmen prodiiſſe videretur eodem anno, quo Gelaſius Concilium celebravit, niſi ex veteri MS. Johannes Cuſpinianus in Faſtis, Panvinius item libro tertio Faſtorum, atque codex Vaticanus 1165. non *Conſule*, ſed *Exconſule* retinerent, quibus addendus alter *vetuſtiſſimus codex*

 San-

Sangallenſis, quem laudat Melchior Goldaſtus, nomine ſuo literis compediariis deſignato, in praefatione ad Manuale biblicum ſive Enchiridium ſacrae Scripturae, editum Francofurti apud Egenolphum Emmelium anno MDCX. in 8.° *Exconſule* pariter legi in *codice MS. ſancti Albini* teſtatur Philippus Labbeus in tomo altero de Scriptoribus eccleſiaſticis pag. 325. & in alio *optimae notae*, quem laudat in Bibliotheca MSS. librorum parte prima pag. 23. Idem quoque Barthius Adverſariorum libro ſecundo capite altero ſe *in ſcheda vetuſtiſſima* reperiſſe teſtatur, necnon & in alia item *vetuſtiſſima*, quam memorat libro duodecimo capite undeviceſimo. Quare nullus dubito quin Aſterius ediderit carmen Sedulii poſt depoſita Conſulatus inſignia ſecus ac Sirmondus exiſtimavit, Aſterium eundem confundens cum Fl. Aſturio, qui cum Protogene proceſſit Conſul anno CCCCXLIX. & diverſum faciens a Turcio Rufio Aproniano Aſterio, qui anno CCCCXCIV. cum Praeſidio collega in Faſtos relatus eſt. Hos duos inter ſe diverſos homines Aſturium & *Aſterium* commiſcuit noviſſime etiam Dupinus in Bibliotheca parte ſecunda tomi tertii pag. 212. editionis anni 1691. in 4.° ubi quidem non *Turcium Rufium*, ſed *Tyrſium Rufum Aſterium* appellat. In eundem errorem magna Sirmondi auctoritas traxit celeberrimos viros Aubertum Miraeum in ſcholio ad caput ſeptimum Iſidoriani Catalogi, Labbeum

beum in tomo ſecundo de Scriptoribus pag. 333. & Alexandrum Wilthemium in capite primo Appendicis ad Dyptichon Leodienſe: qui & alios errores incautus admiſit, quos excuſſit vir omni laude praeſtantior Henricus Noriſius in Cenotaphiis Piſanis pag. 439. Hinc refellitur etiam Goldaſtus, qui in laudata praefatione ad Manuale biblicum ait, Turcium Rufium Aſterium, qui edidit Carmen Sedulii, fuiſſe in Conſulatu collegam Protogenis anno CCCCXLIII, & falſos fuiſſe Cuſpinianum & Fabricium, qui ad Aſterium Praeſidii collegam id retulerunt. In epigraphe carminis Aſterii, quæ Sedulio ſubjicitur in editione Aldina, praefigitur vero in codicibus Sirmondi, Uſſerii, Vaticano, & Cuſpinianeo, Carmen illud Paſchale dicitur vulgatum *a Turcio Rufio Aſterio Quinto V. C. Exconſule ordinario atque Patricio*, ſive ut Barthii ſchedae praeferebant, *a Turcio Rufio Quinto Exconſule &c.* Unde Barthius in fine capitis undeviceſimi libri duodecimi ſuſpicatur illud cognomen *Quinto* ortum fuiſſe ex notis illis aevi priſci V. C. nam τὸ V. pro ſiphra numerica, ut loquimur, intellexit imprudens librarius, ſed vetuſtiſſimus tamen: illudque cognomen *Quinto* perperam additum notavit etiam Noriſius ex ejuſdem Aſterii chirographo in Virgilii codice Mediceo.

V. Ex his ergo manifeſte apparet, hanc editionem Carminis Sedulii ab Aſterio adornatam fuiſſe,

fuiſſe, depoſitis jam pridem Conſulatus inſigniis, poſt annum CCCCXCIV. quo fuit celebratum Concilium Romanum. Hoc cognito, Pearſonius, Noriſius, & Pagius Synodum illam trahendam putarunt poſt eundem annum: Pagius vero ad annum CCCCXV. num. 11. biennio ſerius coactam credidit. Sed nihilominus credibile non eſt, Carmen Sedulii vix editum ita innotuiſſe, ut in ampliſſimo Eccleſiae Romanae Concilio, tanquam opus ubique gentium probatiſſimum, inſigni praeconio commendari meruerit. Quare pro certo habeo longe ante Aſterii Conſulatum illud opus in lucem prodiiſſe. ſiquidem V. C. Mabillonius in Analectis tomo primo pag. 363. edidit obſervationem ſub nomine *Hieronymi in Catalogo*, ubi haec habentur: *Sedulius verſificus primo laicus in Italia philoſophiam didicit, poſtea cum aliis metrorum generibus heroicum Macedonio conſulante docuit.* (legendum *conſulente*, ut legit Uſſerius in codice Thorneyenſi) *In Achaja libros ſuos ſcripſit in tempore Valentiniani & Theodoſii*, nimirum anno vulgari CCCCXXXIV. ut habet Boſtonus Burienſis apud eundem Uſſerium pag. 772. Hæc obſervatio non eſt Hieronymi, ſed potius Gennadii, ex cujus *integris exemplaribus* ſe obitum Sedulii collegiſſe teſtatur Sirmondus in notis ad ſuperius laudatam epiſtolam Ennodii. Idem Poeta apud Mabillonium in acroſticho Belleſarii Scholaſtici, quod prius ediderat

Mar-

Margarinus Bigneus in Bibliotheca Patrum tomo octavo col. 537. editionis ſecundae Pariſienſis & Barthius in Adverſariis pag. 2484. vocatur *Sedulius Antiſtes*: quo nomine eum appellaverat etiam Sigebertus in Catalogi capite ſexto, & Alcuinus col. 303. operum, ubi *Epiſcopum* vocat: cui proinde nihil eſt cum *Sedulio presbytero Hiberno*. Quare Aſterius non vulgavit primus Carmen Sedulii, ſed illud tantum ex ſchedis auctoris recognitum & emendatum edidit, quemadmodum fecerat adhuc Conſul de ſcriptis Virgilii Maronis, quæ ejus chirographo inſignita hactenus adſervantur in Bibliotheca Medicea. Neque tamen ideo jure quis dixerit opera Virgilii primum vulgata fuiſſe ab Aſterio. ea quippe aetate mos erat, ut illuſtrium virorum lucubrationes a librariis non ederentur, niſi a viris in dignitate conſtitutis recognita & emendata, ut patuit exemplis inter Vindicias antiquorum diplomatum a nobis allatis pag. 36. quibus nunc addimus ex Prolegomenis Jacobi Gothofredi ad Codicem Theodoſianum pag. CXCIII. num. 8. *Anianum Virum Spectabilem* eodem pacto recognoviſſe Breviarium codicis Theodoſiani ſub Alarico Rege Gothorum. Ita quoque *Securus Melior Felix Aſper Comes Conſiſtorii ex mendoſiſſimis exemplaribus emendavit* opera Martiani Capellae, Conſule Paulino V. C. ut obſervavit Hugo Grotius in praefatione ad notas in eundem auctorem.

Qua-

Quapropter auctoritate veterum codicum edoctus puto Synodicum illud Decretum Gelaſii prodiiſſe in Concilio Romano LXX. Epiſcoporum, Aſterio & Praeſidio VV. CC. Coſs. anno CCCCXCIV. & tunc in idem Decretum relatum fuiſſe Carmen Sedulii: ideoque Concilium idem Romanum non *ſecundum*, ut Pagius opinabatur, ſed *primum* ſub Gelaſio appellandum, ſicut hactenus a Conciliorum collectoribus & ab aliis appellatum eſt. Quum ſaepius nominaverim *Paſchale Carmen* Sedulii, ſcire juverit, eundem auctorem geminatum opus verſu & proſa ſcripſiſſe. Primum Macedonio inſcriptum & in quinque libros diviſum appellavit *Paſchale Carmen*: hoc vero ejuſdem Macedonii rogatu in ſolutam orationem converſum *Paſchale opus* inſcripſit, ut de utroque ipſemet Sedulius teſtatur. Hoc poſterius ex vetuſto codice Petri Pithoei a ſe notis illuſtratum edidit Franciſcus Juretus, quod etiam proſtat pag. 934. tomi octavi Bibliothecae Patrum editionis Pariſienſis omnium optimae anni MDCXLIV. typis Aegidii Morelli. Juretus vero, qui in Decreto Gelaſiano putat utrunque uno vocabulo commendari, & utrunque pariter lectum fuiſſe a Gelaſio, bis atque iterum fallitur: etenim ſub nomine *Paſchalis operis* Paſchale carmen ibi laudatur, quia dicitur *heroicis deſcriptum verſibus*; ſive ut habet vetuſtiſſimus codex Palatinus, *quod eruditis deſcripſit verſibus*.

CAPUT

CAPUT. IV

Synopsis

I. *Proba & ejus Virgiliocento a multis laudantur. Non ſcripſit Homerocentonem. Lilius Gyraldus & Julius Roſcius notati. Scripſit de bellis civilibus.* II. *Virgiliocentonis diverſae editiones, & codices manu exarati.* III. *Errores codicis Padolironenſis. Caſparis Barthii opinio non probata. Locus ſancti Hieronymi explicatus. Tres Probae a ſanctis Patribus memoratae.* IV. *Auſonii de Centonibus ſententia ab Henrico Stephano caſtigata. Probae Virgiliocento ab eodem & a Barthio magni factus & emendatus.*

DVM rerum connexa ſeries nova diſſerendi argumenta ſuppeditat, & materia alia aliam trahit, ingens jam ſpacium ſalebroſo diverticulo emenſus, in viam redeo, Probam Falconiam iterum ad examen revocaturus. Ea ob Centonem Virgilianum omni aevo plurimi aeſtimata eſt, ideoque Iſidorus vir ſanctiſſimus & doctiſſimus ex univerſo feminarum ſexu Scriptoribus eccleſiaſticis eam unam adnumeravit *pro eo quod in laudem Chriſti verſata eſt componens Centonem de Chriſto, Virgilianis coaptatum verſibus*, eiuſdem ingenium laudans, etianſi laborem illum magni

alioquin non fecerit. Hanc quaſi alteram Chriſtianorum Latinam Sapphum vocat Sixtus Senenſis: eandem commendat Olaus Borrichius in diſſertatione altera de Poetis num. LVI. Ejus Centonum opus *pium* appellat M. Antonius Sabellicus, & veluti Deam quandam ſuſpicit Barthius in Adverſariis libro decimo quinto capite eodem, ubi aliquot ejus verſus emaculat. Miris etiam laudibus extollit Boccatius in libro de claris mulieribus ubi alia quoque ab ea confecta fuiſſe opinatur, quae ſcriptorum ſocordia & temporum injuria perierint, atque ex his Homerocentonem: quod ſcribit etiam Baptiſta Fulgoſus libro octavo capite tertio Memorabilium. Henricus Stephanus in Centonum & Parodiarum exemplis pag. 95. de Proba, quod ad ſacrum cum Muſis certamen attinet, dici potuiſſe affirmat: *audetque viris concurrere Virgo*. Magna laude dignam proclamat, *ſuoque nomine non indignam feminam fuiſſe* arbitratur: atque adeo ſi poſt tot annorum curriculum ejus in hoc genere laboris & argumenti nullus vir aemulus inventus eſt, *id certe*, inquit, *gloriam ejus apud nos augere multum debet*. In hoc tamen contra Stephanum ſtat Iſidorus in Originum libro primo capite duodequadrageſimo, ubi, poſtquam de Proba loquutus fuit, iſta ſubjungit: *ſic quoque & quidam Pomponius ex eo demum poemate inter cetera ſtili ſui ocia Tytirum in Chriſti honorem compoſuit*,

poſuit, *ſimiliter & Aeneidos*. Probae Virgiliocentonem nominatum dixi a ſancto Hieronymo verbis recitatis in capite praecedenti ex epiſtola centeſima tertia, ubi & Homerocentonis mentionem facit: qui quidem Eudociae eſſe non potuit, quae item Homerocentones condidiſſe fertur. hanc enim poſt Hieronymum floruiſſe infra apparebit. Nec ſcio unde hauſerit Lilius Gyraldus quod tradit in dialogo quincto hiſtoriae Poetarum, Probam Eudociae Theodoſii junioris conjugi ſuum Centonem Virgilianum miſiſſe. In id ſcribendi genus Probam incubuiſſe, ut Honorio & Arcadio expreſſam indicaret ſeriem eorum, quae in novo & veteri Teſtamento continentur, alteri quidem Latine, alteri Graece, qui Byzantii imperabat, ſuſpicatur Roſcius. Hoc mihi tamen haud continuo probatur, propterea quod Cento Latinus dicatus fuerit Honorio, qui in oriente imperavit: atqui huic ex ſententia Roſcii non Virgiliocento, ſed Homerocento dicandus fuerat. Addit etiam veroſimile fieri, ut ejuſdem ſcriptionis generi indulſerit, quo conjugem ſuum in ſenectute ad religionem Chriſtianam converſum & pro more aqua luſtrali ablutum noſtra myſteria edoceret; unde illi verſus ad calcem operis:

Hunc, ſocii, morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
O dulcis conjux, & ſi pietate merentur,
Hac caſti maneant in relligione nepotes.

Proba inſuper initio Centonis ſui fatetur alia ſeſe plurima literarum monumentis conſignaſſe, tuncque demum de profanis ad ſacra argumenta ſe convertiſſe.

Jam dudum temeraſſe duces pia foedera pacis,
Regnandi miſeros tenuit quos dira cupido,
Diverſaſque neces Regum, crudelia bella,
Cognataſque acies, pollutos caede parentum
Inſignes clypeos, nulloque ex hoſte trophoea:
Sanguine conſperſos tulerat quos Roma triumphos,
Innumeris toties viduatas civibus urbes,
Confiteor, ſcripſi. Satis eſt meminiſſe malorum.
Nunc, Deus omnipotens, ſacrum, precor, accipe carmen,
Aeternumque tui ſeptemplicis ora reſolve
Spiritus, atque mei reſera penetralia cordis,
Arcana ut poſſim natis, PROBA, *cuncta referre.*

Hic Proba innuere videtur ſe olim ſcripſiſſe de Romanorum bellis civilibus, & carminibus jam recitatis reſpexiſſe Lucanum, qui idem argumentum hiſce verſibus auſpicatus fuerat.

Bella per Emathios pluſquam civilia campos,
Juſque datum ſceleri canimus, populumque potentem
In ſua victrici converſum viſcera dextra,
Cognataſque acies: & rupto foedere regni
Certatum totis concuſſi viribus orbis

In

In commune nefas: infeſtiſque obvia ſignis
Signa, pares aquilas & pila minantia pilis.
Quis furor, o cives? quae tanta licentia ferri,
Gentibus inviſis Latium praebere cruorem?
Quumque ſuperba foret Babylon ſpolianda trophoeis
Auſoniis, umbraque erraret Craſſus inulta;
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?

II. Virgiliocentonem, qui unicus ex Probae operibus ſupereſt, primus omnium typis vulgavit Johannes Philippus de Lignamine eques Siculus cum opuſculis Philippi cujuſdam Dominicani Romae anno MCCCCLXXXI. in 4.° & Philippus item Siculus ex ordine Praedicatorum, a ſupradicto forte minime diverſus, illum inſeruit libro inſcripto, *Tractatus ſolemnis & utilis* in 4.° ſine loco & ſine anno editionis, ubi Virgiliocento Vaticiniis Sibyllarum adjunctus hunc titulum praefert: *Probae Centonae clariſſimae foeminae excerptum e Maronis carminibus ad teſtimonium veteris, novique Teſtamenti*: quae editio iterata fuit per Bernardinum Benalium Venetiis in 4.° ſine anno. Deinde excuſus fuit Brixiae anno MCCCCXCVI. in 8.° & aliam poſtea editionem iteravit Aldus Manutius ſenior Venetiis anno MDI. in 4.° una cum Sulpicii Severi hiſtoria: & inter Poetas Chriſtianos cum titulo *Probae Falconiae Centronis* inſertus eſt in parte ſecunda ab eodem Aldo ſeniore anno ſequenti MDII.

in 4.° Prodiit poſtea Daventriae typis Richardi Pafraët anno MDV. in 4.° deinde Lugduni cum Poematibus Baptiſtae Mantuani anno MDXVI. Francofurti anno MDXLI. in 8.° & Pariſiis anno MDLXXVIII. in 12.° cum Eudociae Homerocentonibus, & Nonno apud Henricum Stephanum: quem ſugillat Poetarum veterum ſtudioſiſſimus Caſpar Barthius in Commentario ad Claudianum pag. 47. ſecundae editionis: *non enim*, inquit, *aeque bene ac de aliis, de hoc libello meritus eſt. Illud vero facinus commiſit illaudabile, quod notas Virgilianorum librorum marginibus depulit; unde ſedes argute traductorum in Centones verſuum & hemiſtichiorum, memoria eximuntur*. Habetur etiam impreſſio Pariſienſis hac epigraphe ſignata: *Probae Falconiae vatis clariſſimae a ſancto Hieronymo comprobatae Centones. Pariſiis apud Franciſcum Stephanum* MDXLIII. *in* 8.° Aliam editionem accuravit Henricus Meibomius ſenior Helmeſtadii anno MDXCVII. in 4.° & aliam Margarinus Bigneus in tomo quincto Bibliothecae Patrum editionis primae Pariſienſis apud Michaëlem Sonnium anno MDLXXV. & in tomo octavo editionis ſecundae Pariſiis ſub ſigno navis anno MDLXXXIX. pag. 599. Comparet etiam in tomo octavo ejuſdem Bibliothecae editionis Pariſienſis apud Aegidium Morellum anni MDCXLIV. pag. 708. unde Thomas de Simeonibus Centonem eundem tranſtulit ad calcem ſuae diſſertationis de duabus

Pro-

Probis Bononiae apud heredes Piſarrii impreſſae anno MDCXCII. in 4.° Idem quoque legitur in tomo quincto pag. 1219. Bibliothecae Patrum poſtremae editionis Lugdunenſis anni MDCLXXVII. apud Aniſſonios, ſed cum vitio, cujus Henricum Stephanum Barthius inſimulaverat. Johannes Platearius Probae Virgiliocentones edidit Coloniae apud Johannem Gymnicum anno MDXCII. in 8.° Sed omnium utique diligentiam & ſtudium vicit Julius Roſcius, qui locis Virgilianis in utroque margine ſignatis celeberrimae civis ſuae opus ab innumeris mendis reſtituit, ad plures codices MSS. quorum unus erat Hortanus, accurate emendavit & vulgandum tradidit Damiano Granae Veronenſi, qui Romae id praeſtitit anno MDLXXXVIII. in 16.° ex typographia Sanctii ad calcem opuſculi Antonii Maſſae de Origine & rebus Faliſcorum, quum ceteroquin idem Roſcius Probae Centonem non ſine commentariis edere decreviſſet, ut Grana teſtatur in epiſtola ad Vincentium Laurum Cardinalem, Centoni praefixa. In tomo quarto Spicilegii Dacheriani pag. 485. dicuntur exſtitiſſe *Verſus Probae* in bibliotheca monaſterii ſancti Richarii anno Chriſti DCCCLXXXI. & in Catalogo bibliothecae Vedaſtinae Atrebatenſis, quem ab hinc trecentos & amplius annos exaratum protulit Antonius Sanderus in ſua Bibliotheca librorum MSS. Belgii parte prima pag. 61. ſignatur *liber Probae per verſus*. In Bibliotheca Vaticana

cana idem Cento legitur in tribus codicibus MSS. membraneis, nempe num. 1586. pag.84. abſque principio, num.1666. cum hac inſcriptione: *incipit praefatio Probae, Gentilium carmina ad obſequium fidei retorquentis*. Ad calcem vero leguntur haec verba: *explicit Virgiliocentona Probae, cujus Homerocentonam non habet Latinitas, ſicut Virgiliocentonam ejus non habet Graecia. Studuit enim utranque gentem ad fidem Catholicam invitare priorum documentis auctorum*. In codice vero 1667. nomen *Flatoniae Vecciae Probae* hucuſque inauditum comparet, quod ex *Faltonia Anicia Proba* deprompum ſuſpicor audacia amanuenſium, qui ab Anicia illa Faltonia Proba poëtriam diſtinguere neſcierunt. Ad extremos autem verſus haec notula ſcripta eſt in margine: *Proba vates hunc dominum noſtrum Jeſum Chriſtum a Fidelibus cultum, & ut omnes colant & adorent, hortatur, & Alipium* (Adelphium ſcribi debuerat) *virum id facere monet*.

III. In bibliotheca etiam Padolironenſis monaſterii in fine cujuſdam antiqui codicis proſtant *Probae Falconiae carmina*: in fine autem ibidem ſic legitur: *Proba uxor Adelphii, mater Olibrii & Aliepii cum Conſtantini Imperatoris bellum adverſus Magnentium conſcripſiſſet, conſcripſit & hunc librum*: quod adnotavit Bernardus Montfauconius vir clariſſimus in Diario

Ita-

Italico pag. 36. Sed haec poſtrema utique adjecta ſunt ab inepto ſcriba ex eorum genere, qui jam aevo Boccatii Probam poëtriam, nominis alterius Probae ſimilitudine decepti, domo Romanam *ex conjectura* dictitabant. Nugatur vero ejus gloſſematis auctor. etenim Anicia Faltonia Proba mater fuit non Alypii, ſed Anicii Probi, Anicii Probini, & Anicii Hermogeniani Olybrii, qui alius eſt a Q. Clodio Hermogeniano Olybrio: fuitque uxor Sexti Anicii Petronii Probi, non vero *Adelphii*: neque Conſtantinus bellum ſuſcepit adverſus Magnentium, ſed Conſtantius. Quod Probus, Probinus & Olybrius exſtiterint filii ejuſdem Aniciae Faltoniae Probae patet ex duplici inſcriptione apud Baronium tomo quarto anno CCCXCV. num. VII. & apud Gruterum pag. CCCLII. num. 5. & 6. in quarum prima baſim ſtatuae *Aniciae Faltoniae Probae Anicius Probinus V. C. Conſul ordinarius & Anicius Probus V. C. quaeſtor candidatus filii devincti maternis meritis dedicaverunt*. In altera vero monumentum *Anicius Hermogenianus Olybrius V. C. Conſul ordinarius, & Anicia Juliana C. F. ejus devotiſſimi filii dedicaverunt*. Iidem lectiſſimi proceres Anicius Probinus, Anicius Probus, & Anicius Hermogenianus Olybrius Sexto Petronio Probo parenti ſuo bina monumenta dedicaverunt apud Gruterum pag. CCCCL. num. 2. & 3. & apud Baronium anno eodem num. III. ubi

Hh prae-

praeterea & apud Gruterum loco citato num. 4. Sextus Petronius Probus in ſuo & Probae conjugis epitaphio dicitur eidem ſuae conjugi ad ſuperos praeiviſſe.

Sed periiſſe Probum meritis pro talibus, abſit
Credas, Roma, tuum. Vivit & aſtra tenet.
Virtutis, fidei, pietatis, honoris amicus,
Parcus opum nulli, largus at ipſe fuit.
Solamen tanti conjux tamen optima luctus
Hoc Proba ſortita eſt, jungat ut urna pares.
Felix, heu nimium felix, dum vita maneret,
Digno juncta viro, digna ſimul tumulo!

His tabulis refellitur Barthii ſententia, qui ſub initio Commentarii ad Claudianum ait, Probam illam Romanam, de qua doctor maximus loquitur in epiſtola ad Demetriadem, *fuiſſe Probi matrem, aviam Probini & Olybrii: qua de cauſſa liberorum, non filiorum nomine uſus eſt prudentiſſimus ſenex; liberorum enim deſignatio tam ad nepotes, quam filios pertinet, auctoribus jureconſultis.* Verba Hieronymi haec ſunt: *Proba illa omnium dignitatum & cunctae nobilitatis in urbe Roma nomen illuſtrius, cujus ſanctitas & in univerſos effuſa bonitas etiam apud Barbaros venerabilis fuit: quam trium liberorum Probi, Probini, & Olybrii non fatigarunt ordinarii conſulatus.* immenſa enim pecuniae vis effundebatur in capeſſendis Conſulatuum ordinariorum inſigniis: quam

ſpor-

ſportulam conſularem appellabant, ut animadvertit Alexander Wilthemius, in capite quarto Commentarii ad Diptychon Leodienſe. Eoſdem tamen ſumptus ſemel, iterum, & tertium Anicia Faltonia Proba liberaliſſime fecit pro tribus filiis, ſine proprio incommodo, & pecuniis in uſus pauperum erogandis neutiquam inde imminutis: qui quidem ſumptus ipſi incumbebant, mortuo jam conjuge Sexto Petronio Probo, quemadmodum ex epitaphio memorato didicimus. Eadem Faltonia Proba, cujus liberalitatem miris laudibus extollit etiam ſanctus Johannes Chryſoſtomus in epiſtola CLXVIII. ad illam ſcripta, extremum diem obiit diu ante annum vulgarem CCCCXXXII. nam tomo ſecundo Conciliorum col. 1629. Coeleſtino I. in epiſtola XII. ad Theodoſium juniorem, quae data eſt *Idibus Martii Flavio Aetio & Valerio VV. CC. Coſs.* nempe anno eodem CCCCXXXII. dicitur *illuſtris & ſanctae recordationis Proba poſſeſſiones in Aſia conſtitutas longa a majoribus vetuſtate* reliquiſſe, ut major ſumma redituum clericis, pauperibus & monaſteriis erogaretur: quarum tamen dominio violato, Pontifex rogat Imperatorem, ut ſecuritati bonorum eccleſiae conſulat. A ſancto Fulgentio in epiſtola ſecunda ad Gallam de Statu viduarum capite decimo ſexto mire laudatur altera *Proba virgo Romana, virginitatis & humilitatis exemplar, avis ataviſque nata conſulibus.*

libus. Quare non una, aut duae, ſed tres Probae fuerunt.

IV. Nondum finio, quin de noſtrae poetriae Virgiliocentone quaedam expendo. Auſonius in epiſtola, quam ſuo Centoni ad Paullum praefixit, *eſſe* ait *ſolae memoriae negotium* (pro *ſolius* ἀρχαϊκῶς) *ſparſa colligere & integrare lacerata: quod ridere magis, quam laudare poſſis*. Ab Auſonio diſſentit Henricus Stephanus in Centonum & Parodiarum exemplis pag.60. quippe qui contendit *ſummo ingenii acumine opus eſſe, ut eorum, quae memoria collegerit, habeatur is qui requiritur, delectus*. Idem Stephanus pag.8. Auſonium reprehendit quod ſcripſerit, *Virgiliani carminis dignitatem Centonibus eſſe dehoneſtatam*: quod jure & merito Auſonius de ſuis dicere debuiſſet, quum *ibi nonnullos verſus ad obſcoeniſſimum ſenſum detorqueat. Sed quos Proba Falconia edidit, tantum abeſt, ut hoc nomine nobis diſplicere, ut contra placere debeant quod Virgilianos magis auguſtos & velut ſacros ex profanis reddiderit*. Subinde Stephanus variis in locis Centonem Falconianum emaculat, dolens, ſibi paſſim in mendis tanquam in ſalebris haerendum, itaut plura Centonum exempla excipere non potuerit, nonnulla eſſe videns, in quibus veteris codicis auxilium deſiderabatur; quum alioquin periculum eſſet, ne ubique eam, quae apud Virgilium

eſt,

eſt, lectionem reponeret; quaedam aliter ſcriberet, quam ipſamet eorundem Centonum concinnatrix ſcripſerat, ſive uſa Virgiliano exemplari, diverſam a noſtris lectionem habente, ſive memoria lapſa: aliquot enim loca Stephano melius apud Probam legi videntur, quam apud ipſum Virgilium, licet eidem credibile ſit, nonnulla etiam reperiri, in quibus ſua Probam memoria ſefellerit, id eſt falſa ſit, quod nimium memoriae ſuae fideret. Caſpar Barthius Adverſariorum libro & capite decimoquinto Henrici Stephani correctionibus exploſis alias ſubſtituit, animadvertens, in carminibus Probae corrigendis immane quantum ſibi recentiorum editiones permiſiſſe, & quidem, ut ait, ambitioſum aliarum rerum cenſorem Stephanum. Lectionibus ſubinde, quas ipſe confirmat eruditas explicationes ſubjungit. His inter ſe collatis, Julii Roſcii editionem reliquis anteferendam jure quisque arbitrabitur.

CAPUT. V

Synopsis

I. *Centones unde dicti*. II. *Homerocentones a veteribus memorati*. III. *Varia Centonum genera*. *Potiſſimi fuerunt in re militari*. IV. *Quid Centonarii & Dendrophori in inſcriptionibus antiquis*. V. *Patricii Homerocentones Eudocia Imperatrix perfecit*. VI. *Idem Patricius a Pelagio viro Patricio diverſus*. *Zonaras & Cedrenus in concordiam redacti*.

IAm vero conſequens eſt, ut etiam de Homerocentonibus verba faciamus, quoniam eoſdem Probae Falconiae ab aliquibus attributos ſupra obſervavimus. Illos Greci Ὁμηροκέντρωνες, & Ὁμηρόκεντρα appellaverunt: κέντρωνα enim Graece, & Latine *centones* a verbo κεντρίζειν, quod *inſerere* eſt, proprie vocabant diverſicolores pannos; metaphorice vero poematis genus ad ſimilitudinem Centonis ex diverſis carminibus alieni operis hinc atque inde decerptis conſarcinatum: unde Aldus ſenior in praefatione ad Probae Centonem jure miratur Nicolaum Perottum in Commentariis Martialis, quos Cornucopiae appellavit, *Centones* a *centum* deduci exiſtimaſſe. Erant Homero-

merocentones digeſti ex integris vel dimidiis Homeri carminibus hinc inde ſelectis, ac novo proprioque ordine ita concinnatis atque conſutis, ut ad alterius rei longe etiam diverſae deſcriptionem accommodarentur; unde alius ſenſus, & novum poema exſurgebat, quemadmodum in Virgiliocentonibus ex Maroniana poeſi compoſitis factum oſtendimus. Suidas in verbo *κέντρων*, & Euſtathius Iliados ↓ pag. 1425. affirmant ab eodem vocabulo *κέντρωνες* non ſolum Centones ex multis fruſtis conſutos, ſed ſcripta etiam ex diverſis locis conſarcinata & unam ſententiam abſolventia nomen traxiſſe: quod quidem nomen Latini uſurpaverunt abjecta litera *ρ*, dum pro *κέντρων*, *Cento* dixerunt. Ab his diverſa non ſentit Henricus Stephanus in Centonum & Parodiarum exemplis pag. 3. & in Theſauro linguae Graecae tomo altero col. 1293. ubi rejicit Eraſmum Roterodamum, qui in Chiliadis ſecundae Centuria quarta Adagio LVIII. ait Graecos addidiſſe literam, quam abjecerant Latini, quum tamen literam illam Graeci minime addiderint, ſed Latini detraxerint, ſicut a *μετρῶ* *metior*, & ab *ἄρθρον* *artus* fecerunt, quomodo notat Gerardus Johannes Voſſius in Etymologico linguae Latinae verbo *Cento*. Porro vetuſtiſſima Homerocentonum ſpecimina indicat vir clariſſimus Johannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Graeca Hamburgi noviſſime excuſa, libro ſecundo capite ſeptimo num. III.

Verum

II. Verum ad Homerocentones ut propius deveniam, illi qui exſtant, ubi bona pars hiſtoriae Evangelicae continetur Homeri verſibus in unum compacta, a pleriſque tribuuntur Eudoxiae, ſeu rectius Eudociae Auguſtae uxori Theodoſii junioris, *quae hac in re Probam Falconiam imitari voluerit*; *id eſt ad eum uſum Homericos verſus convertere, ad quem illa converterat Virgilianos*, ut ait Stephanus in loco ſuperius memorato: licet ſubinde pag.xi. hanc ſententiam non ita amplectatur, quin putet in mentem utriuſque feminae eandem rem cadere potuiſſe. Immo diſertim dubitat, an re vera ſint Eudociae, quum alioquin ſine auctoris nomine interdum editi fuerint. Sane Tertullianus in capite undequadrageſimo de Praeſcriptionibus memorat *Homerocentones*, *qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compoſitis, in unum ſarciuntur corpus*: item Hieronymus in epiſtola centeſima tertia ad Paullinum, & Iſidorus in Originibus libro primo capite undequadrageſimo ſcribit: *Centones apud Grammaticos vocari ſolent qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera more centonario ex multis hinc inde compoſitis in unum ſarciuntur corpus ad facultatem cujuſque materiae*. Voſſius in Etymologico pro *Centenario*, ut vulgo legitur, *Centonario* reſtituit; & optime quidem, *Centonarii* enim occurrunt in literatis lapidibus, &

in

in praeceptis Imperialibus, ut mox apparebit. Centones porro non ſolum diverſicolores panni dicebantur, ſed etiam veſtes famulares & ruſticorum ex diverſis veteribus pannis conſutae, ut palam ſit ex Catone in capite undeſexageſimo de re Ruſtica, & ex Columella libro primo capite octavo: cujus generis veſte ſervili cooperta Meſſalina Claudii Caeſaris uxor

Intrauit calidum veteri Centone lupanar,

ut ait Juvenalis in ſatyra ſexta verſ. 121. *Centonium* etiam Κεντώνιον veſtem fuiſſe ex variis Centonibus confectam, cujuſmodi fuit monachorum ῥάκος vel ſtorea, ex Graecis Patribus obſervat Carolus Cangius in Gloſſario ad ſcriptores mediae & infimae Graecitatis. Centonibus quoque tegebantur tabulata turrium & puppes ut igni reſtiterent: qui quidem Centones ex lana erant coacta, nempe ex variis pilis in ſpiſſam materiam redactis. eoſdemque non modo ferrum, ſed neque ignis laedere poterat; unde Plinius in libro octavo capite duodequinquageſimo: *Lanae*, inquit, *per ſe coactae veſtem faciunt*; *& ſi addatur acetum*, *etiam ferro reſiſtunt*, *immo vero etiam ignibus*. Plinio mirifice concinit vetuſtiſſimus ſcriptor L. Siſenna, ex cujus tribus & viginti hiſtoriarum libris olim deperditis fragmenta aliquot hinc inde collegit veteris eloquentiae ſolertiſſimus inſtaurator Antonius Riccobonus in Commentario de hiſtoria. Idem

quippe Siſenna in libro quarto apud Nonium Marcellum pag. 91. editionis Pariſienſis MDCXIV. haec habet : *puppes aceto madefactis* CENTONIBUS *integuntur*. Vegetius in libro quarto capite decimo quincto agens de machina quadam militari, *extrinſecus*, inquit, *ne immiſſo concremetur incendio, crudis & recentibus coriis vel* CENTONIBUS *operitur*. In Digeſtis quoque libro triceſimo tertio L. XII. § XVIII. haec leguntur : *acetum, quod extinguendi incendii cauſſa paratur : item Centones*. & apud Macrobium libro ſeptimo Saturnalium capite ſexto : *acetum ſolum ex omnibus humoribus creſcentem flammam violenter extinguit dum per frigus ſuum, calorem vincit elementi*.

III. Quare in ordine armorum & veſtimentorum, quae militibus diſponit Leo Imperator in conſtitutione quincta §. IV. nominantur Κέντουκλα φαρδέα, nempe *Centones* ſive *Centunculi laxi*, qui ſunt *impilia ſeu e lanis coactiles panni craſſiores, quibus corpora muniebantur eorum, qui loricas ſeu thoraces ferreos non habebant, ut a telorum jactibus tuti praeſtarentur*, inquit eruditiſſimus Reineſius in Variis lectionibus libro quinto capite ſexto pag. 461. Philippus Pigafetta Italicus ejuſdem Leonis Tactici interpres illud Κέντουκλα φάρδεα vertit hoc pacto : *feltri grandi, che veſtano agiatamente il ſoldato*. cujus etiam interpretationis rationem reddit in eruditis ſuis adnotationibus pag. 66. licet collatus cum

Rei-

Reineſio, alicubi emendari poſſit. Eoſdem *Centones laxos* Leo commendat in conſtitutione ſexta §.VIII. & XIII. in quorum primo jubet *Centonibus* tegi equos, quibus frontalia, lateralia, & pectoralia ferrea ſive cornea non ſunt. Memorat inſuper eoſdem Centones in conſtitutione decima octava §.LI. & in decima nona §.XIII. Apollodorus Tacticus inter Veteres mathematicos editionis regiae pag. 45. ait machinam militarem tegendam eſſe Βύρσαις καὶ κεντούκλοις *pellibus & centunculis*. & pag. 47. Helepolim, quae dicitur Corvus, jubet tegi Βύρσης καὶ κεντούκλου ἐπικειμένων τοῖς καβιοθύροις *pelle & centunculo qui ſuperponuntur cabiothyris*. Bito item Tacticus in libro de conſtructione bellicarum machinarum ibidem pag. 109. jubet quoque machinam κέντρωσιν ἤτοι ἱματισμοῖς ὡς ὅτι μάλιστα *tegi centonibus ſeu palliis quamplurimis*. Eoſdem *Centunculos* paſſim occurrere apud ſcriptores Tacticos notavit Cangius in Gloſſario ad ſcriptores mediae & infimae Graecitatis ubi κέντουκλον & κένδουκλον promiſcue uſurpari animadvertit. Hinc Caeſar in libro tertio de Bello civili capite quadrageſimo quarto: *magnuſque inceſſerat timor ſagittarum, atque omnes fere milites aut ex coactis, aut ex* CENTONIBUS *aut ex coriis tunicas, aut tegumenta fecerant, quibus tela vitarent*. Idem Caeſar in libro ſecundo capite nono de Bello Gallico, ubi loquitur de expugnatione Maſſiliae,

ſcribens Legionarios turrim ex latere ſub muro feciſſe, haec habet: *ubi turris perducta eſt ad contabulationem, eam in parietes inſtruxerunt ita, ut capita tignorum extrema parietum ſtructura tegerentur, nequid emineret ubi ignis hoſtium inhaereſceret. Hanc inſuper contignationem, quantum tectum plutei ac vinearum paſſum eſt, laterculo adſtruxerunt: ſupraque eum locum duo tigna tranſverſa injecerunt, non longe ab extremis parietibus, quibus ſuſpenderent eam contignationem, quae turri tegumento eſſet futura; ſupraque ea tigna directo tranſverſas trabes injecerunt, eaſque axibus religaverunt. Has trabes paullo longiores atque eminentiores, quam extremi parietes erant, effecerunt ut eſſet ubi tegumenta praependere poſſent ad defendendos ictus ac repellendos, dum inter eam contignationem parietes exſtruerentur: eamque contabulationem ſummam lateribus lutoque conſtraverunt, ne quid ignis hoſtium nocere poſſet,* CENTONES*que inſuper injecerunt, ne aut tela tormentis miſſa tabulationem perfringerent aut ſaxa ex catapultis latericium diſcuterent.* Longiuſculum Caeſaris teſtimonium ideo totum recitavi, quia inde veteres lapidum inſcriptiones & Codicis Theodoſiani conſulta facile eſt explanare, ubi hactenus viri literatiſſimi tanquam ad aquas haeſerunt. ex verbis enim Caeſareis apparet cur Centonarii una conjungantur cum Fabris,

bris, Tignariis, Dolabrariis, Scalariis, & Dendrophoris apud Gruterum pag. XXXVI. 11. XLV. 8. CCLXI. 4. CCCXXII. 4. CCCLVIII. 6. CCCCII. 2. CCCCIX. 8. CCCCXXVII. 1. atque alibi paſſim ut ſuggerit Scaliger in capite nono Indicis Gruteriani; nimirum utpote qui ſinguli licet inter ſe diverſi, attamen omnes in caſtrenſibus & navalibus aedificiis ſartis tectiſque ſervandis occupabantur: unde pag. CCCCXL. 6. & CCCCLXXXI. 9. *Centonarii* junguntur Naviculariis. Itaque *Centonarii* ii erant, qui arcibus, navibus & militibus *Centones* ipſos offerendos curabant, quorum collegia praefectos habebant. hi enim alicui rei agendae adhibebantur: quumque omnes opifices artificeſque, *fabrorum* nomine continerentur, ideo qui illis praeerat, Fabrorum praefectus dicebatur. Hinc fabrorum multiplex collegium, ſocietas & coetus. Imperator Conſtantinus Magnus in libro decimo quarto Codicis Theodoſiani Tit. VIII. qui eſt de *Centonariis & Dendrophoris* in lege I. jubet, ut *in quibuſcunque opidis Dendrophori fuerint*, *Centonariorum atque Fabrorum corporibus adnectantur*, *quoniam haec corpora frequentia hominum multiplicari expediet*: in quibus verbis explicandis mirum in modum ſe torquet nec ſibi conſtat Codicis Theodoſiani illuſtrator inſignis Jacobus Gothofredus; unde eruditiſſimus vocum exoticarum interpres Carolus Cangius in Gloſſario ad ſcriptores mediae & infimae latinitatis

tatis ita ſcribit : *quod vero de Centonariis affert Jacobus Gothofredus vix putem a quoquam probatum iri* . neque ipſe interim quicquam adducit, quod rem acu tangat; ait enim ſe neſcire quid Centonarii commune haberent cum fabris tignariis & ferrariis, *niſi ut eſſent*, *qui in caſtris tabernacula conficerent una cum tignariis & ferrariis fabris*, *quorum etiam opera in iis exſtruendis neceſſaria erat* .

IV. Sane Dendrophori Graece , *arboriferi* latine trabes remque lignariam ad aedificia conſtruenda curabant . propterea que licet coetum ex ſe conſtituerent, attamen unum corpus ſive collegium faciebant cum memoratis Fabris, Tignariis, Dolabrariis, Scalariis & Centonariis . Horum artificum corpora Herculem praecipue coluerunt . nam apud Gruterum pag. XLV. 8. HERCVLI COMITI . CVSTODI . M. CAESIVS . AVGuſti . *Libertus* . SOSTRATVS . PRAEF*ectus* FABRORVM . COLLEG*ii* . DENDROPHORORVM . CENT*onariorum* . TIGNARIORVM aram dicavit : & apud Fabrettum capite nono num. 21 . HERCVLI . CELERI . CORPORA . DENDROPHORORVM . SIGNVM . ET EPVLVM . DED*icaverunt* . Aquilejae vero noſtrae APOLLINI . BELENO . AVG*uſto*. IN . HONOREM . PHILTATI . PRAEF*ecti* . ET . PATRONI . COLLEGIORVM . FABR*orum* . ET CEN-

CENT*onariorum*.DIOCLES.LIB*ertus*. DONVM DEDIT apud Gruterum pag.xxxvi. num.11. Ego vero ſuſpicor omnium horum artificum corpora in unum coacta, non ſacra ſed politica fuiſſe, niſi id ſecus declararetur, quemadmodum fuiſſe declarantur illi gentilicii Dendrophori, qui in Africa ſuperſtitioni adhuc vacabant anno vulgari ccccxv. unde Honorius & Theodoſius Auguſti eos eliminari praecipiunt in libro decimo ſexto Codicis Theodoſiani tit.x. lege xx. de Paganis & ſacrificiis. Hos Dendrophoros *in honorem alicujus Dei, veluti Bacchi aut Silvani arbores ſtirpitus exciſas per urbem humeris* tuliſſe ſcribit ibidem Gothofredus, ideoque cum his perperam commiſceri Dendrophoros, de quibus in Tit. *de Centonariis & Dendrophoris*. Scaliger filius epiſt. ccv. libri tertii putat dictos a Silvano Dendrophoro intexto in vexillis illorum corporatorum. & Salmaſius ad Spartianum in Caracalla capite nono Dendrophoros nullo modo artis, ſed religionis nomen fuiſſe opinatur: unde Sponius in Miſcellaneis ſectione ii. articulo xi. pag.57. haec ſcribit: *hanc ergo controverſiam inter eruditos viros de Dendrophoris dirimere non audeo*. Voſſius quoque in libro primo capite viceſimo de Theologia gentili in eadem ſententia verſatur. Cangius vero in Gloſſario ait: *neque promptius eſt definire qui proprie dicantur*; & Fabrettus capite nono num.21.

inter

inter utramque opinionem anceps moratur. At Johannes Baptiſta Fontejus in Commentario de Priſca Caeſiorum gente libro ſecundo capite ſeptimo putat Dendrophororum corpus ſive ſodalitatem ſigna ad exercitus & expeditiones, publicave alia opera procuraſſe & comparaſſe, eoſque eſſe, qui apud Godeſcalchum Stewechium ad Vegetii librum tertium caput viceſimum primum *concaedes* appellantur. Julius vero Jacobonius in Appendice ad Fontejum pag.272. explicationem adducit Vincentii Carrarii Ravennatis, qui *Dendrophoros* ſcribit fuiſſe quidem *concaedes*, non vectores arborum caeſarum, ſed collegium hominum, qui praecipuam haberent curam ut arbores, ligna aliave hujus generis ad caſtra ſtruenda & naves per populum ejuſdem collegii veherentur: fuiſſe inſtar publicanorum decumas colligentium quum *Dendrophori* per Quatuorvirum ad id muneris delectum quinque duntaxat exigerent, unde illorum quinquennalitatis collegium honeſtiſſimum; non quod cum luſtro quinquennali aliquid commune haberent; ſed quod Quatuorviri Dendrophororum exigerent quinque illa, quae poſtea populo, hoc eſt operariis & lignorum vectoribus ejuſdem collegii dividebantur, ut patet ex lapide CLXXV. 8. Hinc ii *Dendrophori* aderant fere ubique, nam & in quodam lapide habetur mentio de *Dendrophoris militiae* Bergomatis, & in alio Tolentinati de eorum Qua-

tuor-

tuorviro quinquennalitatis. Vegetius ergo primum rei effectum non vocis etymon ſequutus *concaedes* Dendrophoros vocavit, quos magis proprie vectores arborum dixiſſet, qui tamen commiſcendi non ſunt cum Tignariis. Hos porro ſive ipſimet humeris ferrent ſive ferendas curarent arbores, ipſas rudes e ſilvis caeſas procuraſſe exiſtimat Jacobonius pag.273. Quoniam vero iiſdem quoque caedendarum arborum negocium erat, hinc forte Vegetio *concaedes* appellare placuit. Hinc patet Dendrophoris ipſis curam duntaxat fuiſſe caedendi aſportandique rudem e ſilvis materiem. quod firmatur inſcriptione LXIV. num. 7. qua Dendrophoro Silvano ſilvarum atque arborum Deo aram dicant, ipſum Silvanum *Dendrophorum* appellantes. Tignariorum vero officium erat tigna conficere, ideſt arbores ipſas rudes in trabium tignorumque & tabularum formam in primis redigere, & contabulationes ipſas conſtruere. nam tigni nomine comprehenditur omne genus materiei, ex qua aedificia conſtant. Dendrophori ergo rem civilem, non vero ſacram reſpexerunt quotieſcunque hoc non exprimitur. etenim in lapide Gruteriano pag.LXIV. num.7. expreſſe quidem nominantur *Dendrophori*, ſed tamen M. D. M. hoc eſt *Magnae Deum Matris*, in cujus antrum, nempe Cybelis, pinum quotannis ferebant. De hoc in Kalendario veteri apud Lambecium in Bibliotheca Caeſarea tomo quarto pag.279.

XI. Kalendas Aprilis, *arbor intrat*, videlicet pinus in antrum Magnae Matris Deum, cui erat dicata. qua de re Julius Firmicus de errore profanarum religionum capite viceſimo octavo, *in ſacris Phrygiis*, inquit, *quae Matris Deum dicunt, per annos ſingulos arbor pinea caeditur, & in media arbore ſimulacrum juvenis ſubligatur*, nempe Atthidis. Apud nos Italos horum Dendrophororum ludicra imago adhuc ſupereſt, dum Kalendis Majis arbor in ſignum laetitiae erigitur, quam vulgo dicunt *il Majo, e il Maggio.* arbor enim Alpina hoc nomine appellatur; eamque certatim aſcendere conantur pueri, placentas, farcimina, pullos aliaque inde tanquam bravium avulſuri. Hujuſmodi ludum a latinis *Majuma* dictum ſcribunt viri illi Academici, qui Vocabularium Italicum compilaverunt. Id ſane minus recte, ut patebit legenti Andreae Rivini diſſertationem de Majumis. Eandem arborem amantes ante fores amicarum in pagis ſtatuunt, ſertis, vittis pendentibus aliisque rebus ornatam: quod notavit etiam Octavius Ferrarius in Originibus linguae Italicae verbo *Mazo*. Hinc proverbium Italicum *appiccare il Majo ad ogni uſcio*, nempe omnium mulierum amore inflammari. At jam tandem ad Centones poeticos redeundum eſt, quorum jam pene obliti fueramus.

V. Auſonius in praefatione ad Centonem ſuum nuptialem, ubi ejuſmodi poematis ſarcinandi prae-

praecepta deſcribit, utique falſus eſt, dum credidit ex ſolis Virgilianis verſibus Centones fieri conſueviſſe; ſi tamen de latinis tantum loquutus non fuit. Homerocentones ſupra laudati in Bibliotheca Patrum Morelliana tomo decimo quarto pag.95. inſcribuntur *Eudociae Auguſtae ſive Pelagii Patricii*. Et ſane Athenais filia Leontii Sophiſtae Athenienſis, quae poſt ſacrum baptiſma Theodoſio juniori nupta, Eudociae nomen accepit, doctrinarum gloria inſignitur apud Graecos ſcriptores; quare illam Aegidius Menagius locum habere voluit in ſua Hiſtoria mulierum philoſopharum. Ejuſdem pater non *Leontius*, ſed *Heraclitus* appellatur in Chronico Paſchali pag.311. ſplendidiſſimae editionis Caroli Cangii. At forte binominis fuerit, nam Socrates, Nicephorus Calliſtus, & Zonaras in locis infra laudandis uno ore *Leontium* appellant: quibus concinunt Theophanes in Chronographia pag.72. Conſtantinus Manaſſes in Breviario hiſtorico pag.53. Georgius Cedrenus in Compendio hiſtoriarum tomo primo pag.343. & popularis noſter Paullus Diaconus in Hiſtoria Miſcella libro decimo quarto pag.408. editionis Henrici Caniſii. Item Simeon Logotheta in Chronico MS. aliique apud Cangium in notis ad Chronicon Paſchale pag.573. Sed & ipſa Λεοντιάς hoc eſt *Leontii filia* dicitur in diſticho adſcripto in fine Metaphraſeos Octateuchi apud Photium mox in-

 dican-

dicandum. Eadem a poetica facultate laudatur apud Socratem in Hiſtoria eccleſiaſtica libro ſeptimo capite viceſimo primo, apud Evagrium libro primo capite viceſimo, & Nicephorum Calliſtum libro decimo quarto capite viceſimo tertio. Immo Photius criticorum princeps in Bibliotheca codice CLXXXIII. ait, a ſe lectam ejus *Metaphraſin Octateuchi heroico carmine conditam libris octo*. & codice CLXXXIV. *eodem carminis genere atque idiomate* recenſet *Metaphraſin propheticorum librorum beati Zachariae, & inclyti Danielis*; *itemque libros tres in laudem beati Cypriani Martyris* ſimili verſuum forma conſcriptos: de quorum ſingulis pro more ſuo cenſor incomparabilis graviſſime judicat, nulla interim injecta mentione Homerocentonis, qui jamdudum, illis deperditis, ſupereſt: ex quo Ludovicus Dupinus in ſua nova Bibliotheca eccleſiaſtica parte ſecunda tomi tertii pag. 211. editionis in 4.° anni 1691. facile ſibi perſuadet, Homerocentones, qui hodie circumferuntur, non ad Eudociam Auguſtam, ſed ad Pelagium quendam ſpectare. neque alia de cauſſa eidem Eudociae adſignatos fuiſſe, niſi quia Homerocentones laudaverat epigrammate, quod illis praemittebatur in codice Bibliothecae Palatinae, quem mox memorabimus. Sed Johannes Tzetzes in Variis hiſtoriis chiliade decima capite CCCVI. non ſolum *Eudociae Reginae*, *Leontii filiae* tribuit *Metaphraſin Zacha-*

chariae & Danielis, ſed etiam Ὁμηρόκεντρα *Homerocentones*. Johannes Zonaras in Annalium libro decimo tertio, capite viceſimo tertio Eudociae eruditionem commendat quod ipſa abſolverit & digeſſerit Homerocentones, quos *Patricius* quidam imperfectos & indigeſtos reliquerat, ut iiſdem praefixa inſcriptio verſibus heroicis declarabat. Georgius Cedrenus in Compendio hiſtoriarum tomo primo pag. 354. ſcribit quendam Pelagium virum Patricium, qui hiſtoriam metro digeſſit ab Auguſto Caeſare orſam, Homerocentones etiam compoſuiſſe, aliaque plurima laude digna, eundemque a Zenone Imperatore anno XVII. ſublatum, nempe anno vulgari CCCCXC. Sed Eudocia diem obiit anno CCCCLX. die viceſima Octobris, ut ex Cyrillo monacho in Vita ſancti Euthymii abbatis colligit Pagius in Critica Baroniana ibidem num. VII. eidemque praeſtantiſſimae Auguſtae Patricius Homerocentonum concinnator praemortuus jam fuerat, ut teſtatur Zonaras. Quare a Pelagio viro dignitate Patricio, qui ipſemet marte ſuo Homerocentones compoſuit, alius eſt vir nomine Patricius, a quo coeptum opus ait Zonaras, quod deinde Eudocia perfecit. Aubertus Miraeus in Auctario Bibliothecae eccleſiaſticae capite CCCVII. novum modum excogitavit omnes has difficultates eludendi, ubi laudatos Centones tribuit Eudociae Auguſtae non Theodoſii junioris conjugi, ſed

Con-

Conſtantini XII. cognomento Ducae, qui ad plures migravit anno MLXVII. Sed iſthaec Eudocia, non Leontii Sophiſtae, ſed Conſtantini Dalaſſeni exſtitit filia, ut obſervat Cangius in Familiis Byzantinis num. XXVI. pag. 161. Alteri Eudoxiae Zoes Auguſtae ſorori, quae filiae fuerunt Conſtantini Imperatoris, Baſilii Bulgaroctoni fratris, perperam tribuuntur in codice Colbertino apud Cangium in notis ad Zonaram pag. 47. Haec autem vixit exeunte ſaeculo decimo ex eodem Cangio in Familiis Byzantinis pag. 144. Eudocia noſtra carminum admiratrix plurimi fecit poetam eximium Cyrum Panopolitam, quem Theodoſius junior praefectum Praetorio, Urbis praetorem, conſularem & Patricium creavit, ut tradit Suidas. Ejuſdem Cyri poetae meminit Evagrius in libro primo capite undeviceſimo hiſtoriae eccleſiaſticae, necnon ex Priſco hiſtorico auctor Chronici Paſchalis ſub Olympiade CCCVII. pag. 318. unde Thomas Reineſius libro tertio Variarum lectionum capite decimo quarto pag. 561. jure ſugillat Barthium, qui in Adverſariis libro duodequinquageſimo capite decimo ſexto putavit neminem Cyri poetae meminiſſe praeter Evagrium, ex quo uno ejuſdem Cyri memoriam ſe renovaſſe opinatus eſt. Aliquot ejus epigrammata exſtant in Anthologia libro tertio pag. 334. libro quarto pag. 493. 500. & 506. editionis Wechelianae anni MDC.

VI. Apud Fridericum Sylburgium in Catalogo codicum MSS. Bibliothecae Palatinae Heidelbergenſis cod. CCCXXVI. pag. 100. *Patricius presbyter* Homerocentonum fit auctor, adnotaturque praeponi epigramma Eudociae Auguſtae in eoſdem Homerocentones. Eidem praeterea adſcribuntur pag. 121. cod. CCCLXXXIII. *Patricii Homerocentra ſeu Chriſtias ex Iliade & Odyſſea*. At forte Patricius ille πρέσβυτερ, *ſenior* (minime vero *presbyter*) alius non eſt a Patricio illo ſeniore, cujus Centones Eudocia Imperatrix digeſſiſſe traditur, adeoque illi qui hodie exſtant Homerocentones, eidem Patricio tribuendi, tanquam primario concinnatori, Eudociae vero, utpote illi, quae eoſdem Homerocentones nondum completos abſolvit atque perfecit. Quare Pelagii viri Patricii a Zenone interfecti Homerocentones, qui juxta atque ejuſdem hiſtoriae jam dudum interciderunt, confundendi non ſunt cum Homerocentonibus a Patricio illo ſeniore ſub Theodoſio juniore inchoatos & ab Eudocia ejuſdem Theodoſii uxore perfectos: quos tamen confundere viſus eſt eruditus philologus & veterum auctorum excuſſor diligentiſſimus Johannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Graeca libro ſecundo capite ſeptimo num. IV. ubi propterea vulgatos Homerocentones Pelagio potius, quam Eudociae tribuendos eſſe putavit, ratus ſcilicet Patricium Zonarae & Pelagium Patricium Cedre-

Cedreni unum eundemque hominem fuiſſe. Tertullianus ergo & Hieronymus de aliis Homerocentonibus loquuti fuerunt. Eos, quos memoravimus, a ſe latinitate donatos omnium primus ſub nomine Probae vulgavit Petrus Candidus monachus Camaldulenſis ſub auſpiciis abbatis ſui Petri Delphini Venetiis apud Aldum ſeniorem anno MDIV. in 4.° qui item Graecolatini recuſi fuerunt Francofurti apud Petrum Brubachium anno MDXLI. in 8.° una cum Probae Centonibus, & Nonni paraphraſi Evangelii Johannei. Hanc editionem iteravit Henricus Stephanus anno MDLXXVIII. in 12.° Demum Pariſiis anno MDCIX. Claudius Chapeletus illos inſeruit Graecis Poetis Chriſtianis: in neutra tamen ex his editionibus Homerocentonum auctor exprimitur. At ſub nomine *Eudociae Auguſtae ſive Pelagii Patricii* proſtant Graecolatini in tomo octavo pag. 95. Bibliothecae patrum Margarini Bignei editionis Pariſienſis ſub ſigno navis anni MDCXXIV. & in tomo decimo quarto pag. 95. editionis item Pariſienſis apud Aegidium Morellum anni MDCXLIV. ut interim latinas editiones numerare praeteream.

CAPUT

CAPUT. VI

Synopsis

I. *Hortae Epiſcopus ſanctus Caſſianus Alexandrinus ſub Joviano Imperatore*. II. *Inde tranſiit ad eccleſiam Aeduenſem. Errores variorum caſtigati, & ſancti Caſſiani chronologia reſtituta*. III. *Ejus Acta nunquam typis ante vulgata*.

DE Horta Gentilium ſacris initiata ſupra in libro primo diſſervimus: quare nunc ad feliciora tempora veniendum eſt, quando antiquae ſuperſtitionis caligine diſſipata, Hortanis civibus lucis evangelicae ſplendor affulſit. Utque remotiora principia aliis examinanda relinquamus quod ſint denſiſſimis tenebris involuta, & nos primae illius chriſtianitatis certa argumenta deficiant, continuo appropinquabimus ad medium quarti ſaeculi, quo eccleſiae Hortanae praefuit ſanctus Caſſianus, domo Alexandrinus, qui ex Aegypto in Italiam profectus Hortae Epiſcopus renunciatus eſt ſub Joviano Imperatore, ut ex ejus actis tradunt Vincentius Bellovacenſis in Speculo hiſtoriali libro viceſimo capite duodecimo, Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum libro ſeptimo capite viceſimo ſeptimo,

mo, ſanctus Antoninus in Chronicis parte altera tit.xii. capite decimo ſeptimo §.iv. & Raphael Volaterranus in Commentariis Urbanis libro decimo tertio pag. 162. editionis Frobenianae; necnon ex monumentis Eccleſiae Hortanae Ferdinandus Ughellus in tomo primo Italiae ſacrae col. 798. Id debuit accidiſſe anno vulgari ccclxiii. nam occiſo Juliano Imperatore in bello Perſico vi. Kalendas Julias, pro eo ſtatim levatus eſt Jovianus v. Kalendas Julias, inquit Idacius in Faſtis. Is deinde xiv. Kalendas Martias anni proxime ſequentis mortalitatem explevit, ut ſtatuit inſignis Chronologus Antonius Pagius ad annum ccclxiv. num.ii.

II. Sed propterea quod laudati auctores tradunt Caſſianum ex urbe Hortenſi in Burgundiam peregrinatum, ibique Auguſtoduni, quae urbs Aedua etiam vocatur, in locum ſancti Simplicii epiſcopi ſuffectum, non putat Ughellus eum Hortae ſediſſe anno ccclxiii. quia Simplicius deceſſit, ut ipſe opinatur, anno cccxlix. illique ſubrogatus Caſſianus eam Eccleſiam rexit viginti annos: quapropter exiſtimat ad Hortanam ſedem Caſſianum evectum fuiſſe ante annum ccclxiii. idque evenire potuiſſe anno cccxl. At neque verum eſt Simplicium diem extremum obiiſſe anno cccxlix. neque Caſſianum ſub alio Imperatore, quam Joviano Hortenſem Epiſcopum ordinatum fuiſſe, quod ejus Acta a nobis inferius proferenda teſtantur: ubi quum

quum Caſſianus dicatur triennio manſiſſe Auguſtoduni cum ſancto Simplicio, hic obiiſſe non potuit ante annum CCCLXVI. neque credibile eſt, Caſſianum in Aeduos profectum eodem anno, quo Hortae epiſcopalibus infulis fuit inſignitus. Non enim morabor Antonium Godeau, qui in Hiſtoria eccleſiaſtica Gallice ſcripta tomo primo num. LXXIX. pag. 929. loquens de ſancto Simplicio ponit illum ſub anno CCCXCIX. in quo certe memoria lapſus eſt doctiſſimus Scriptor, praecipue quum ibidem fateatur, illum floruiſſe ſub Conſtantio. Gravius autem erraſſe puto Godefridum Hermannum, qui in notis ad Vitam ſancti Athanaſii libro quincto capite octavo num. IV. ſcribit Simplicium vixiſſe quincto ſaeculo. Putant quidem Ludovicus & Scaevola fratres Sammarthani in Gallia Chriſtiana tomo primo pag. 28. necnon recens auctor Officii eccleſiae Auguſtodunenſis, Caſſianum ſucceſſiſſe non Simplicio, ſed Reticio, poſt quem, intermedio Egemonio, venit deinde Simplicius. Verum id ſcribunt contra veteres tabulas & fidem antiqui Breviarii Eccleſiae Aeduenſis, ſequuti nempe narrationem Gregorii Turonenſis, qui in libro de Gloria Confeſſorum capite ſeptuageſimo quincto ponit primo Reticium, qui floruit anno CCCXIV. poſt hunc Caſſianum, deinde Egemonium, & demum Simplicium. At vero Petrus de ſancto Juliano in Originibus Burgundicis Gallice ſcriptis pag. 208.

recitans catalogum epiſcoporum Aeduenſium ex Antonio Demochare, poſt ſanctum Simplicium ponit Caſſianum, deinde Deſiderium, Igonomum, Pigmenium, & Simplicium II. Potuit ergo Caſſianus tranſire ad Aeduenſem Eccleſiam poſt annum CCCLXIII. cui, mortuo Simplicio, quum praefuiſſet annos viginti, ut conſtat ex tabulis ejuſdem Eccleſiae, migraverit e vita anno CCCXC. ut diſertiſſimis verbis affirmat Auctor anonymus infra edendus, qui ejus miracula deſcripſit anno DCCCXL. ait enim. *Ex eo tempore, quo glorioſam animam coelis reſtituit (quod creditur Theodoſii ſenioris fuiſſe temporibus) vſque ad tempus Ludovici Imperatoris Auguſti annos* CCCCL. effluxiſſe: unde errat Auguſtinus Lubinus, qui in notis ad Martyrologium tabula III. pag.40. ait Caſſianum vita exceſſiſſe anno circiter CCCLXX. quippe ſi id verum foret, neque Caſſianus triennio manſiſſet Aeduae, neque triginta annis sediſſet; namque eodem anno CCCLXX. Epiſcopus inauguratus fuit. Illud puto inde etiam firmari, quod in tabulis Aeduenſibus, a Simplicio (quem certo floruiſſe conſtat anno CCCXLVI. quo interfuit Concilio Agrippinenſi) ad annum CCCCLXI. quo in eodem epiſcopatu vixit Euphronius, duo tantum epiſcopi interjecti, Euantius & Leontius, & nulli erae affixi notantur, quorum tamen anni ex noſtro calculo firmari quodammodo poterunt. Huic noſtrae emendationi videtur

detur praeluſiſſe vir ſcriptis editis clariſſimus Theodericus Ruinartus Monachus Benedictinus ex inclyta Congregatione ſancti Mauri, quae modo in Galliis pietate & literis maximo Reipublicae Chriſtianae emolumento floret. Is enim in notis ad Gregorium Turonenſem, cujus opera ad codices MSS. emendata & aucta necnon egregiis obſervationibus illuſtrata nuper vulgavit, perſpecta narratione Gregorii & Actorum Caſſiani, ait col. 956. *emendandum videri ſanctum Gregorium, qui Caſſianum Egemonio & Simplicio praepoſuit.* quanvis etiam is non repugnet, Caſſiani vitam reformari poſſe ex Gregorio: cui tamen rei in hac parte ego utique refragarer, nam ejuſdem Vitae narratio, quae profecto ex vetuſtis monumentis eruta fuerit, valde confunderetur; nec illa, quae de Joviano ibi traduntur cum ſancto Caſſiano cohaerere poſſent. Neque mirum videri debet, Gregorium Turonenſem antiquiſſimum & fideliſſimum alioqui Francorum Hiſtoricum deceptum fuiſſe, praeponendo Caſſianum Simplicio. ſiquidem res Aeduenſes illum haud valde calluiſſe inde patet, quod capite ſeptuageſimo quarto libri ſuperius laudati in re certiſſima dubitans oſtendat haud ſibi perſpectum aut ſaltem certum eſſe, an Simplicius fuerit Epiſcopus Auguſtodunenſis. ſic enim loquitur: *Simplicius ipſius, ut ajunt, urbis Epiſcopus.*

Vitam

III. Vitam ſancti Caſſiani nunquam antehac editam ego infra evulgabo. Quum enim legiſſem in notis ad caput ſeptuageſimum ſextum Gregorii Turonenſis de Gloria Confeſſorum, eam ab eximio Ruinarto laudari ex vetuſtis MSS. codicibus, ſoluta & ſtricta oratione deſcriptam, rogavi Bernardum de Montfaucon ejuſdem ordinis Monachum inſignem, tunc in Urbe eruditae peregrinationis cauſſa morantem, ut ejus Vitae mihi copiam fieri curaret. Dictum factum. Is enim, qui, ut doctrina praecellit, ita etiam officiis & humanitate omnes devincit, quod ego in me ſaepe numero expertus ſum, haud multo poſt tempore mihi utranque Vitam exhibuit, & quod minime videtur praetereundum, manu ipſiuſmet Ruinarti exaratam. Hanc vero eo libentius accepi, quod memoratam videram a Vincentio Bellovacenſi, mihi alibi in teſtem adducto, & a Johanne Molano in notis ad Martyrologium Uſuardi die v. Auguſti: & quod ſciebam, viſam nequaquam fuiſſe doctiſſimo Cardinali Baronio, qui in notis ad Martyrologium Romanum ait, eam ſibi eſſe incognitam, quemadmodum & Monachi Benedictini de ſe id ipſum fatentur ad oram Vincentii Bellovacenſis in eleganti editione illius operum, quae eorundem cura facta eſt Duaci anno MDCXXIV. Quum inſuper Acta ſancti Caſſiani citata vidiſſem ab Heriberto Roſweydo in Faſtis Sanctorum pag. 23. ſtatim noſtrorum exemplar Antuerpiam miſi ad ami-

amiciſſimum Conradum Janningum Societatis Jeſu Theologum, qui vaſto Bollandi de Geſtis Sanctorum operi continuando eruditam manum pridem admovit. iſque reſpondit, ſe eadem prorſus Acta in ſcriniis habere ex codicibus monaſterii Accincti, Vallis Lucentis, ſancti Maximini Trevirenſis & Ciſtercienſis alicujus deſcripta: ſeque alia reperiſſe interpolata & amplificata multis verbis; ſed nihil magis rei continentia, quam priora; atque inſuper minus authentica. Praeterea addidit, ſe habere miracula ſancti Caſſiani ſaeculo nono patrata ex codice vetuſto Claudii Jolii Canonici Pariſienſis, ubi etiam Vita ſancti Caſſiani legebatur ejuſdem ferme tenoris ac illa, quam mecum communicaverat Ruinartus. Hanc Miraculorum hiſtoriam per Janningum ad me tranſmiſſam unacum iiſdem Actis infra dabo, praecipue quod laudatam viderim a Molano in notis ad Uſuardum, & a Davide Blondello in tomo altero Genealogiae Francicae aſſertae pag. 28. ex Paſſionario Eccleſiae ſancti Quinctini: quod illud ipſum puto, ex quo Bollandiſtae hanc Hiſtoriam exſcripſerant. ſiquidem Papebrochius exemplari ſuo hanc notam adpoſuerat, ut mihi ſignificavit Janningus: *Hic codex perantiquus decimo vel nono ſaeculo ſcriptus, fuit ipſius monaſterii ſancti Quinctini.* Hujus item Hiſtoriae exemplar ad me miſit Montfauconius, ſed mutilum. caret enim Prologo & undecim capitibus, a quarto ad decimum quinctum.

CAPUT

CAPUT. VII

Synopsis

Series Epiſcoporum Hortenſium purgata, aucta & variis hinc inde obſervationibus illuſtrata.

JAm vero quandoquidem ſeries
Epiſcoporum Hortenſium in
tomo primo Italiae ſacrae Fer-
dinandi Ughelli plerunque
confuſa & hiulca innumeris
mendis ſcatet, antequam Acta
I. ſancti CASSIANI in lucem pro-
fero, qui illorum primus oc-
II. currit poſt JOHANNEM MONTANUM, qui circa an-
num CCCXXX. ſediſſe traditur, eorundem chrono-
logiam, quo fieri poteſt, integriorem delineabo,
rebus inſuper Hortanis, quae ſub unoquoque acci-
derunt, diligenter pro modulo hinc inde adnotatis.
III. Caſſiano ex cauſſa nobis ignota in Gallias pro-
fecto, ejus locum implevit LEO, qui eam dignita-
tem tres & viginti annos ſuſtinuit ex veteri lapide
apud Ughellum col. 794. quam errore typogra-
phi numerus 778. falſo ſignavit. Lapis ille reper-
tus apud ſanctum Johannem Baptiſtam in Fonte,
in eccleſia ſancti Petri adſervatur hoc epitaphio in-
ſcriptus

HIC. REQVIES
CIT. IN. PACE. LE
O. EPC. QVI. SED
IT. ANNOS. XXIII
MENSE. ... DIE. ...

Poſt Leonem occurrit MARTINIANUS, quem IV.
perperam Ughellus *Martianum* appellat. Is interfuit in Concilio IV. Romano ſub Symmacho anno vulgari quingenteſimo altero in Conciliis Labbei tomo quarto col. 1338. ubi alia lectio ad marginem rejecta non *Ortenſis*, ſed *Ortonenſis* praefert. Sed quum Stephanus Baluzius, qui in nova collectione Conciliorum col. 1464. varias ſubſcriptionum ejuſdem Concilii lectiones ex antiquis codicibus Colbertinis diligentiſſime adnotavit, nihil de eodem Martiniano monitum reliquerit, certe non omiſſurus, ſi forte vir harum rerum ſcientiſſimus eandem varietatem alicubi reperiſſet, omnino putamus ipſum fuiſſe non *Ortonenſem*, ſed *Ortenſem* Epiſcopum. Ortonenſem epiſcopatum in Aprutio citeriori in ora Frentanorum inter Aternum & Sarum amnes pridem extinctum inſtauravit Beatus Pius V. ſummus Pontifex anno MDLXXV. apud Ughellum tomo ſexto col. 966. Viator Hortonenſis Epiſcopus anno DCXLIX. interfuit Concilio I. Lateranenſi ſub Martino I. apud Labbeum

tomo ſexto col. 78. Vigilio deinde ad Romanam Cathedram evecto, Beliſarius Patricius quum ex ſpoliis Vandalorum beato Petro Apoſtolo donaria obtuliſſet, aedificavit etiam apud *Hortas monaſterium ſancti Juvenalis, ubi poſſeſſiones & dona multa largitus eſt*, inquit Anaſtaſius in Vigilio, qui unus auctor ejuſdem monaſterii memoriam nobis ſervavit. Juvenalis ſaeculo quarto poſt Chriſtum natum fuerat Epiſcopus Narniae ad octavum ab urbe Ortana lapidem, cujus geſta recitant Hagiologi Bollandiani die tertia Maji. Ughellus poſt Martinianum ponit *Hubaldum* quendam *Proſenium*, aitque interfuiſſe Concilio Lateranenſi, anno DXCIII. celebrato & pro Gregorio Magno legati officio functum fuiſſe apud Hortanos ſuos, ut Ravennati Exarcho potiuſquam Langobardis parerent. Verum neque Concilium ullum Lateranenſe coactum legimus anno DXCIII. neque in Actis eccleſiaſticis quicquam occurrit de hoc *Hubaldo Proſenio*, ideoque de illo nihil certi affirmare poſſumus. Illud tantum ſuppetit ex Paullo Diacono in libro quarto capite octavo de Geſtis Longobardorum, hoc tempore Romanum Patricium & Exarchum tertium Ravennatem, in locum Smaragdi a Mauricio Imperatore ſuffectum, occupaſſe Hortanam urbem, Sutrium, Tudertum, Ameriam, Peruſiam, aliaſque a triginta Ducibus Langobardis pridem ablatas in interregno Clephi eorum Regis anno

anno DLXXIX. ut ſtatuit Carolus Sigonius in libro primo de Regno Italiae. Scribit vero idem Paullus Agilulphum Regem ſtatim ac nuncium illud accepit, Ticino Peruſiam cum exercitu properaſſe, & Mauricionem Ducem Langobardorum obſeſſum & captum vita privaſſe. Idem Sigonius haec facta conſignat ſub anno DXCIII. at vero biennio ſerius Annalium parens: putatque Sigonius, Agilulphum ideo poenas ſumpſiſſe de Mauricione quod Peruſiam Ravennati Exarcho tradidiſſet. Daniel Papebrochius in tomo ſecundo Maji pag. 154. num. 4. quum vidiſſet hoc tempore Hortam in dominatu Langobardorum, putavit uſque illuc protenſos fuiſſe terminos Ducatus ſive Comitatus Peruſini per Langobardos inſtituti, licet eadem Horta trans Tiberim ſtaret, non quidem *ſolis 24. m. p. Roma diſtans*, ut ipſe opinatur, ſed *quadraginta*, ut ait Anaſtaſius infra adducendus. Verum falſum eſſe Papebrochium quae modo a nobis dicta ſunt manifeſto oſtendunt.

Sequitur apud Ughellum BLANDUS, quem ſuſpicatur eundem fuiſſe a Hubaldum. Eum longo tempore captivum Ravennae detinuit Romanus Exarchus, ideoque quum Hortenſis *Eccleſia ſine rectore, & populus quaſi ſine paſtore grex defflueret, & ibidem infantes pro peccatis abſque baptiſmate morerentur*, ad eundem Exarchum pro Blandi reſtitutione ſcripſit Gregorius Magnus epiſtolam XXXII. libri primi. Noviſſime vero Monachi V.

ſancti Mauri in notis ad epiſtolam XLI. alias XXXIX. libri quarti ejuſdem Pontificis, quae eſt ſcripta *ad Clerum & Plebem Hortonae* ſuper obitu ejuſdem urbis Antiſtitis, cujus nomen ibi non exprimitur, hunc fuiſſe putant Blandum, quia in laudata epiſtola XXXII. nunc XXXIII. libri primi in tribus Vaticanis codicibus legitur, ut quidem ajunt, *Hortonenſis* pro *Hortenſis*. Sed utique legendum eſt *Hortanenſis*, itaut illa epiſtola XLI. libri quarti reſpiciat *Hortonenſes*, ſeu rectius *Ortonenſes* in Samnio, altera vero *Hortanenſes* in Tuſcia ſuburbicaria. Hortam enim urbem *Hortanum* Plinius appellat, unde *Hortanenſes*. Et ſane Exarchus Ravennas ſuam poteſtatem non exercuiſſet in Epiſcopum Ortonenſem, qui non in ditione Exarchi Ravennatis, ſed Langobardorum exſtabat, quorum regnum a tempore ſancti Gregorii Papae adeo late in Italia patuit, *ut univerſa, exceptis Roma atque Ravenna cum locis ad eam ſpectantibus, ab Alpinis montibus Rhegium uſque Calabriae, illis pareret*, inquit Baronius anno DXCI. num. XLI. Tempore ſancti Gregorii Magni Samnites, ubi ſtetit Hortona ſive Ortona, Langobardis paruiſſe teſtatur etiam auctor vitae ſancti Cethei mox adducendus. Haec ſimilitudo nominum inter *Hortanenſes* & *Hortonenſes* immanes errores in rem geographicam invexit, quibus viri etiam doctiſſimi decepti ſunt. nam Papebrochius die decima tertia

tia Junii Bollandiani, quum in capite ſecundo vitae ſancti Cethei, alias Peregrini, Epiſcopi Amiternenſis in Aprutio ſive in Samnio, nominatum vidiſſet *Verilianum Comitem Hortonenſis civitatis*, putavit deſignari Hortam ſive Hortanam ciuitatem ad Tiberim, ideoque correxit MS. Bodecenſe, in quo non *Hortanenſis*, ſed *Hortonenſis civitatis* legebatur, ut fatetur ibidem in notis pag. 692. Sed quum idem Verilianus rogaretur, ut *media nocte adveniens Amiternenſium urbem invaderet, eamque penitus diſſiparet*, vel hinc patet, ſermonem haberi de *Hortona* ſive *Ortona* Aprutii, ubi fuit Amiternum, non vero de *Horta* Tuſciae, que inde longiſſime diſtat.

Blandum excepit Adamus anno DCCLXI. apud Epiſcoporum Italiae nomenclatorem, qui eum ſeptimum Hortenſem Epiſcopum ſignat. Sed inter utrunque ſtatuendi ſunt JULIANUS, & Mauricius, VI. quorum primus interfuit Concilio I. Lateranenſi anno DCXLIX. tomo ſexto Conciliorum col. 78. ubi male *Hoſtanus* pro *Hortanus* appellatur: quod etiam animadvertit Lucas Holſtenius in notis ad Carolum a ſancto Paullo pag. 6. Et ſane in actione ſeu Secretario V. ejuſdem Concilii col. 362. vocatur *Julianus Epiſcopus ſanctae Hortanenſis Eccleſiae*.

In Concilio Romano ſub Zacharia, cujus Acta VII. edidit Baronius anno DCCXLIII. num. XL. interfuit MAURICIUS Hortanus Epiſcopus, quem item praeter-

termiſit Ughellus. Horta hoc tempore erat Ducatui Romano adnexa, a quo una cum Ameria, Polimartio & Blera illam abſtulit Luitprandus Rex Langobardorum quod Gregorius III. Pontifex & Stephanus Patricius & Dux Romanus ei captivum reddere noluiſſent Traſimumdum Spoleti Ducem, qui in Urbem confugerat, ut ait Anaſtaſius in Zacharia. Traſimundus vero cum foederato Romanorum exercitu Ducatum ſuum recuperavit, ſed Gregorio, Stephano, Romaniſque foedifragus id de Horta & reliquis urbibus praeſtare noluit. Hujuſce rei monumentum inſigne nobis ſervavit Cardinalis Deusdedit in ſua Collectione Canonum Victori III. dicata, quae exſtat MS. in Bibliotheca Vaticana Cod. 3833. In ea enim legitur epiſtola, qua Gregorius III. anno vulgari DCCXC. rogat Epiſcopos Tuſciae Langobardorum, cujus caput erat Peruſia, ut nunciis Pontificiis juncti a Rege Luitprando & Hilprando filio ejus reſtitutionem quatuor civitatum, quae anno praeterito ablatae fuerant beato Petro, deprecentur. Eam epiſtolam integram recitabimus in calce operis. Interim mortuo Gregorio, per Zachariae ejus ſucceſſoris legatos exoratus Luitprandus quatuor civitates ſe redditurum ſpopondit, exercituſque Romanus ſe illi contra Ducem Traſimundum conjunxit. Sed reſtitutione dilata, Zacharias cum ſacerdotibus & clero de Rege, qui Interamnae morabatur, adeundo cogitavit.

tavit. quumque Hortam perveniſſet, Luitprandus ad eum miſit Grimoaldum, a quo honorifice Narniam perductus eſt, ubi optimates & exercitum Luitprandi ſibi obviam venientes habuit, & poſt mutua officia praedictas quatuor civitates ante biennium ablatas Rex *eidem ſancto cum eorum habitatoribus redonavit viro: quas & per donationem firmavit in Oratorio Salvatoris*, teſte Anaſtaſio.

ADAMUS interfuit Concilio Romano, quo Paullus I. ſummus Pontifex anno DCCLXI. conſtitutionem fecit de Eccleſia & monaſterio a ſe erecto in paternis aedibus ſub titulo ſanctorum Stephani Papae & martyris, necnon Silveſtri Pontificis & confeſſoris: in cujus quidem Concilii actis a Baronio vulgatis ſubſcribit. *Adam humilis Epiſcopus ſanctae Eccleſiae Hortanae* anno eodem num. XV. Langobardis a Carolo Magno pridem devictis, ejus filius Ludovicus Pius Imperator anno DCCCXVII. Hortanam urbem cum Ducatu Romano conceſſit Apoſtolicae ſedi, ut patet ex ejus Donatione apud Carolum Cointium in Annalibus eccleſiaſticis Francorum anno eodem num. X. ſeu potius confirmavit privilegia a ſuis praeceſſoribus ſedi Apoſtolicae conceſſa. quippe Ducatus Romanus abſque ulla conceſſione Pippini & Caroli Magni uno populorum conſenſu, ut teſtis eſt idemmet Ludovicus, ſummis Pontificibus paruit, qui illum per Ducem regere conſueverunt. Hoc tempore vivebat STEPHA- IX.

NUS

nus Hortanus ſive Ortenſis Epiſcopus. nam apud Baronium anno DCCCXXVI. num. II. in Concilio Romano ſub Eugenio II. ipſe ſubſcribit, & in tomo octavo Conciliorum col. 103. ubi Labbeus ejuſdem Concilii acta iterum vulgavit, quae emendatiora dederat Holſtenius in Collectionis Romanae parte altera pag. 7. Ponitur deinde ab Ughello in nono loco *Mageſtius* ſub Leone IV. in Concilio Romano anno DCCCXLVII. ubi tamen multipliciter errat. non enim *Mageſtius*, ſed *Megiſtus*, non *Ortenſis*, ſed *Oſtienſis* fuit, interfuitque Concilio Romano anno DCCCLIII. apud Labbeum tomo octavo col. 123. Hoc tempore idem Leo IV. *Hortanae & Amerinae valde antiquarum civitatum, quarum muri & portae prae nimia vetuſtate temporum uſque ad ſolum ceciderant, & funditus deſtitutae manebant, muris novis portiſque, prioribus minime diſſimilibus* corroborari curavit (ut ait Anaſtaſius) hoc pacto civium ſecuritati conſulens. Interim Benedicto III. in locum Leonis IV. ſuffecto anno DCCCLV. quum Nicolaus Anagninus antiſtes, & Mercurius magiſter militum legati Lothario & Ludovico Auguſtis nuncium de electione Pontificis ferrent, ab Arſenio Eugubino Epiſcopo circumventi, una ſtatuerunt in Pontificem creare Anaſtaſium Bibliothecarium presbyterum Cardinalem tituli ſancti Marcelli, qui ſub Leone IV. in Synodo depoſitus & anathemate vinctus fuerat: a quo alius omnino fuit

fuit celeberrimi nominis ſcriptor Anaſtaſius item Bibliothecarius, ut poſtea dicam. Romam ergo ex legatione regreſſi, dum interim poſt aliquot dies Miſſi Imperiales Adalbertus & Bernardus Comites *Hortam, quae quadrageſimo milliario a Roma diſtat, properaverunt*, inquit Anaſtaſius, qui univerſam rem narrat in Benedicto III. in eandem urbem Hortanam & ipſi profecti, quaſi obviam euntes Imperialibus Miſſis, una cum Arſenio Eugubino aliisque ibidem contra Benedictum conſpirantes, in Pontificem elegerunt excommunicatum Anaſtaſium.

Sequitur deinde Arsenius vir & bona & mala fama notiſſimus, qui a Nicolao I. legatus & apocryſiarius in Gallias miſſus ob pacem & concordiam inter Carolum Calvum, Ludovicum II. Imperatorem & fratrem ejus Lotharium, Caroli nepotes, ſtabiliendam, & Rothadum Sueſſionenſem Epiſcopum ſedi ſuae reſtituendum, ut patet ex Nicolai epiſtola xxv. ad Carolum, & xxvi. ad Epiſcopos Galliae apud Labbeum tomo octavo col. 399. & 401. Lothario reſtituit Theutpergam Reginam, quam repudiaverat, & Waldradam ejus concubinam ad reddendam rationem in Italiam duci praecepit, ut ait Anaſtaſius in Nicolao I. Excommunicavit quoque Ingeltrudem Boſonis Comitis uxorem fugitivam, ut conſtat ex ejuſdem Arſenii epiſtola ad univerſos Epiſcopos apud Labbeum col. 439. Huic nepos erat idem Anaſtaſius Bibliothecarius ſancti x.

 Mar-

Marcelli presbyter Cardinalis, qui hoc teſtatur in epiſtola de morte Nicolai I. col. 567. ubi Arſenium vocat *avunculum ſuum*. Eadem epiſtola, quae in editis inſcribitur Adoni Viennenſi, eſt encyclica, ut animadvertit V. C. Johannes Mabillonius in Analectis tomo primo pag. 96. Annaliſta Bertinianus anno DCCCLXVIII. apud Ducheſnium tomo tertio pag. 230. vocat filium Arſenii Eleutherium illum, qui filiam Hadriani II. jam alteri deſponſatam dolo rapuit ſibique conjunxit & poſtea conſilio memorati Anaſtaſii, quem ejuſdem Eleutherii *fratrem* vocat Annaliſta, una cum Stephania olim Pontificis uxore interfecit, eodem poſtea Eleutherio a Miſſis Imperialibus occiſo. Verum Arſenius non pater, ſed avunculus fuit Anaſtaſii, qui id teſtatur in laudata epiſtola de morte Nicolai I. in qua Adonem rogat, ut Arſenium avunculum ſuum tunc legatum in Galliis, qui multas a Nicolao moleſtias pertulerat, ob idque a ſtudio eccleſiaſticae correctionis ſeu diſciplinae paullulum refrixerat, ad priſtinum pro Pontifice & eccleſia zelum inflectat. Verum ex Adonis monitis non profecit, nam, ut habet Bertinianus Annaliſta, *Arſenius ad Ludovicum Imperatorem pergens in Beneventum, infirmitate corripitur, & theſaurum ſuum in manibus Ingelbergae Imperatricis comittens &, ut dicebatur, cum daemonibus confabulans, ſine communione abiit in locum ſuum*. Nec fere melior fuit Anaſtaſii fortuna

tuna ab Hadriano II. excommunicati quod auctor creditus eſſet caedis, quam Eleutherius Stephaniae ejuſque filiae intulerat. Eundem Arſenium Nicolaus Pontifex paullo ante Beneventum miſerat ad Ludovicum II. Imperatorem petentem, ut arma & alia, quae Rex Bulgarorum ſancto Petro miſerat, ſibi traderentur, ut legitur in iiſdem Annalibus pag.227. ubi pag.223. apparet Arſenium *multam theſauri ſummam habuiſſe*, quae ei pridem ablata fuerat. Anaſtaſium Bibliothecarium & Cardinalem ſancti Marcelli aliquis male confudit cum Anaſtaſio item Bibliothecario ſcriptis variis celeberrimo. Hic enim fuit natione Graecus idemque abbas ſanctae Mariae trans Tiberim,& poſt exauctoratum priorem illum Anaſtaſium, Bibliothecarius ſanctae Romanae eccleſiae factus ab Hadriano II. ut nuperrime obſervavit Mabillonius in libro XXXIV. Annalium num. LXXXI. Quo honore exceptus fuerit Arſenius in Galliis, teſtatus eſt Aduentius Metenſis Epiſcopus in epiſtola ad Nicolaum in magnis Annalibus anno DCCCLXV. num. LXV. ubi Arſenium, *tanquam Angelum Dei* exceptum fuiſſe ſcribit, quod alteri Legato Rodoaldo non ante contigerat. De hac legatione meminit auctor Annalium Fuldenſium anno DCCCLXV. apud Ducheſnium tomo ſecundo pag. 560. Regino autem in Chronico anno DCCCLXVI. pag. 413. editionis Argentoratenſis anni MDCIX. ait, illum in Galliis *tanta auctoritate & poteſtate uſum*

fuiſſe ac ſi idem ſummus Praeſul adveniſſet. Idem *Arſenius Ortanus Epiſcopus* interfuit Concilio Romano ſub Nicolao I. cujus Acta propediem vulgabit vir clariſſimus meique amantiſſimus Benedictus Bacchinus in Appendice ad Agnellum ſuum Ravennatem, ubi Concilium illud dicitur habitum *anno* IV. *Nicolai*, *&* XI. *Ludovici Imperatoris*. Sed utique mendum cubat in nota numerica, nam annus IV. Nicolai erat VI. non vero XI. Ludovici Imperatoris. Quare levi correctione legendum eſt *anno* IX. *Nicolai*, *&* *Ludovici* XI. qui erat Chriſti DCCCLXXI. Ad eundem Arſenium ſpectat quod tradit Johannes Diaconus in Vita ſancti Gregorii Magni libro quarto capite quinquageſimo, ubi ait conſuetudinem veterem ſuo tempore obtinuiſſe ab uſque Gregorii aevo deductam, ut Judaei *quantuncunque pulcherrima mercimonia detuliſſent*, *nunquam Pontificalibus alloquiis fruerentur*, *nunquam obtutibus Apoſtolicis potirentur*, *ſed extra velum longiſſimae porticus*, *non quidem in ſcamnis*, *ſed in marmoreo pavimento ſedentes*, *ſuſcepta pretia numerabant*: *ne videlicet viderentur aliquid de manu Pontificis accepiſſe*. Quamobrem, ut Johannes ſubjungit, Nicolaus I. *Arſenium quondam Hortanae civitatis Epiſcopum*, *Judaicas tunc primum pellicias introducere molientem adeo averſatus eſt*, *ut ei palatinam proceſſionem vellet adimere*, *niſi ſuperſtitioſae gentis veſtes abjurando*,

cum

cum ſacerdotalibus infulis conſuetudinaliter procedere ſtuduiſſet . Hanc *palatinam proceſſionem* puto fuiſſe Pontificis comitatum , quando e ſuo palatio ad Eccleſiam procedebat ſacra celebraturus .

Apud Ughellum ſequitur ZACHARIAS ex Martyrologio Strozziano MS. XI.

PETRUS Ortenſis epiſcopus Johannis X. Pont. Max. legatus Concilium Altheimenſe in Rhaetia indixit anno DCCCCXVI. Conradi I. Germaniae Regis anno V. Indictione IV. duodecimo Kal. Octobres, quod in Annalibus Johannis Aventini exſpiſcatus fuit Pagius anno eodem num. III. ubi ejuſdem Concilii canones recenſet ex Burchardo & Juone . Errat vero doctiſſimus ſcriptor putans eum fuiſſe epiſcopum Ortonae ad oram Adriatici maris, quum ab ipſo laudatus Nicolaus Serarius in Moguntiacis pag. 675. ex actis MSS. *Ortenſem* epiſcopum vocet, quumque Ortonae epiſcopatus tunc eſſet extinctus . Carolus Sigonius in libro ſexto de Regno Italiae anno DCCCCXXV. narrat, Albertum Marchionem in offenſionem Pontificis lapſum urbe exceſſiſſe , eumque *Ortae Tuſciae* opido munitum , Hungaros ad Romanam ditionem invadendam exciviſſe , qui in Tuſciam irrumpentes, omnia quae auferre poterant, ſecum in Hungariam exportaverunt: quare mox Albertus Ortae eſt a Romanis oppreſſus. Eadem narrat *Platina* in Johanne X. quem ipſe perperam XI. vocat . Hic vero , quem Luitprandus in libro ſecundo XII.

capi-

capite decimo tertio & poſtea Sigonius *Albertum Marchionem* appellant, idem eſt ac *Albericus* ſenior Comes Tuſculani; quem, *Albericum in Etruriae partibus Marchionem* vocat Flavius Blondus in Decadis ſecundae libro altero pag. 179. editionis Frobenianae, ubi ſcribit, Johannem X. Pont. Max. ejuſdem Alberici ſubſidiis ad Lirin ſeu Garilianum fluvium Saracenos deleviſſe. quod tradit etiam Leo Oſtienſis in Chronici Caſinenſis libro primo capite quinquageſimo ſecundo. Sed quum a proceribus Romanis inter ſe diſſidentibus Albericus urbe pulſus fuiſſet, ut auctor eſt Blondus, ipſe invidis ingratiſque vicem redditurus, ad urbis oppreſſionem Hungaros invitavit, Tuſciam ſalvam pactus: quam tamen ipſi, ſpretis foederibus, Romani agri fines nequaquam tangentes, miſere vaſtaverunt. Romanus autem populus Alberti Spoletani Ducis auxilio Hortam obſidens, de capto Alberico poenas ſumpſit, teſte eodem Blondo, qui ex antiquioribus Chronicis illud didicerat. Poeta anonymus, qui carmine panegyrico per Hadrianum Valeſium vulgato Berengarium I. laudavit, hunc Albericum memorare videtur in libro ſecundo ubi ait

nec ſegnis abibat
Albricus, Tiberine, tuas nunc ſanguine lymphas
Qui fraude infecit.

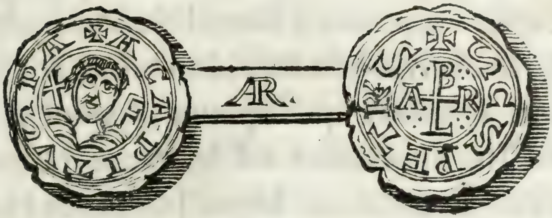
etenim Albericus ſenior ob fraudem patratam in advocandis Hungaris ad excidium Romanorum,

ſan-

ſanguine ſuo Tiberim cruentavit Hortae interemptus, *nunc*, ſive tunc temporis quum poeta ſcribebat, nimirum poſt Berengarium: quod non fuit aſſequutus doctiſſimus Valeſius. Idem Albericus a Franciſco Maria Florentinio in Memoriis Comitiſſae Mathildis libro tertio pag. 34. perperam confunditur cum Adalberto Marchione Tuſciae, cognomento Divite, ideo forte, quia & ipſe Albericus, *Albertus Marchio* dictus, quod nomen cum *Comite* erat promiſcuum, in Tuſcia nempe Hortae habitavit. Baronius vero Adalberti filium facit anno DCCCCXV. num. II. Sed Adalbertus diem obiit ſub Johanne X. Pont. Max. & Berengario I. Rege Italiae, teſte Luitprando in libro ſecundo capite decimo quincto: quod anno DCCCCXVII. contigiſſe affirmat Sigonius in libro ſexto de Regno Italiae. Albericus vero caeſus fuit poſt Berengarium I. quod etiam animadvertit Coſmus de Arena in Serie veterum Ducum & Marchionum Tuſciae pag. 131. ubi notat Adalberti uxorem fuiſſe Bertam, ex qua progenuit Lambertum Tuſciae item Marchionem, Ermengardam Adalberto Marchioni Eporedienſi in matrimonium traditam, & Widonem Tuſciae quoque Marchionem, cui poſtea famoſa mulier Marozia, vidua ejuſdem Alberici I. Tuſculani Comitis, nupſit. Hanc Maroziam & ejus ſororem Theodoram genuerat ſenior Theodora, nobilis quidem, ſed impudiciſſima femina, quae *Romanae*

manae civitatis principatum tenebat, ut tradit Albericus monachus trium Fontium in Chronico anno DCCCCXI. pag. 250. ubi ex eadem Marozia & Sergio Pſeudopapa natum ait Johannem XI. quod affirmat etiam Luitprandus in libro ſecundo capite decimo tertio. Albericus I. & Marozia progenuerunt Sergium Nepeſinum Epiſcopum, Conſtantinum virum illuſtrem, & Albericum II. *qui Romanae urbis principatum uſurpavit*, teſte eodem Luitprando. quemque Florentinius pag. 37. filium Widonis ex Marozia concubina perperam facit, quem nimis incaute auſcultavit Pagius anno DCCCCXXXVI. num. VI. Idem Albericus II. qui filium ſuum adhuc puerum Benedictum IX. magno eccleſiae ſcandalo in Pontificatum intruſit (quod monſtrum luget Baronius anno MXXXIII. num. III.) in diplomate ubi fratres ſuos Sergium, Conſtantinum, & Bertam ſororem uterinam nominat apud Ughellum tomo primo col. 1099. ſe appellat *Principem atque omnium Romanorum Senatorem*. In hujus rei teſtimonium ex muſeo noſtro hic dabimus nummum argenteum tunc eidem percuſſum rudi artificio, prout illa tempora exigebant. In antica parte exſtat effigies Agapiti II. Pontificis, qui anno DCCCCXLVI. Marini II. locum implevit: quique Alberico Hugonem Regem Italiae, cui vidua Marozia nupſerat, conciliavit, ut teſtatur Frodoardus in Chronico. In altera parte eſt monogramma Alberici.

Hoc

Hoc tempore ANONYMUS Hortae epiſcopus cum aliis Ottoni Imperatori & filio ejus promiſſionem quandam fecit de eligendo ſummo Pontifice, quam jure improbat Baronius anno DCCCCLXIII. num. XII. XIII.

Anno vero MV. vivebat Ughello ignotus LAMBERTUS, ut patet ex Notitia publica coram ipſo & Guizone *Comite Hortano* ibidem conſcripta in cauſſa Hugonis Abbatis Farſenſis, quam integram dabimus in fine. *Comitatus* autem Hortani etiam alibi fit mentio, nempe in diplomate Imperatoris Conradi II. anni MXXVII. Guidoni Abbati coenobii Farſenſis & in alio Henrici III. anni ML. Berardo item Abbati Farſenſi: quae ex Regeſto celeberrimi coenobii nobiſcum communicavit vir clariſſimus & humaniſſimus Johannes Baptiſta de Miro Abbas ex Congregatione Caſinenſi. Petrus Maria Campus in Hiſtoria Placentina tomo primo pag. 513. recitat chartam anni MLIII. Otberti & Opizonis Marchionum, quos ipſe appellat *Marchiones Hortae in Tuſcia*. Sed hoc in charta ipſa non legitur, illique videntur fuiſſe ex partibus Placentinis. XIV.

XV. Anno MXVII. JOHANNES Hortanus epiſcopus ſubſcripſit duplici diplomati Benedicti VIII. alteri pro eccleſia ſancti Salvatoris Biſuldunenſis, & alteri pro inſtitutione ejuſdem epiſcopatus, apud Petrum de Marca in appendice ad Marcam Hiſpanicam num. CLXXVI. & CLXXVIII. Idem Johannes Hortanus epiſcopus anno MXXVII. ſubſcripſit quoque diplomati non adhuc edito, quo Johannes XX. alias XVIII. Urſoni Patriarchae Gradenſi omnia privilegia anteceſſorum confirmavit adverſus Poponem Patriarcham noſtrum Aquilejenſem.

XVI. Anno MXXXVII. LANDUINUS Hortenſis epiſcopus Peruſiae interfuit & ſubſcripſit Conſtitutioni, quam Andreas ejuſdem urbis epiſcopus fecerat in Synodo Romana coram Benedicto IX. anno antecedenti: quamque ex archivo Peruſino Monaſterii ſancti Petri exſtractam edidit Ughellus in appendice ad tomum nonum col. 920.

XVII. Anno MXLIX. vivebat GREGORIUS ab Ughello praetermiſſus. Is in Concilio, eo anno Romae celebrato contra Simoniacos, ſubſcripſit diplomati Leonis IX. monaſterio ſanctae Gratae paroeciae Bergomatis conceſſo, in tomo quarto Italiae ſacrae col. 638. In eadem Synodo, cujus fit mentio ab Hermanno Contracto, Sutrinus epiſcopus Simoniae convictus miſere interiit, ut teſtatur Wibertus Leonis Archidiaconus in ejus vita tomo ſecundo Aprilis Bollandiani pag. 659. Eum epiſcopum *Kilinum*

appel-

appellat Ughellus tomo primo col.*190.Sed ei jure adverſatur Petrus Franciſcus Chiffletius in Probationibus Hiſtoriae Trenorcienſis pag. 360. ubi oſtendit *Kilinum* die tertia Octobris anni ML. interfuiſſe conſecrationi altaris ſancti Stephani Biſontini. Vivebat hoc tempore, nempe anno MXLVIII. *Berardus* Hortanus, Abbas coenobii Farfenſis, ut patet ex catalogo, quem vulgavit V. C. Johannes Mabillonius in Muſei Italici tomo primo parte altera pag.68. Idem Berardus memoratur in tabulis donationis monaſterio Farfenſi per Gyrardum Comitem factis anno MLXVIII. in civitate Hortana, quas ex Regeſto Farfenſi dabimus in Appendice. Eidem Berardo Leo IX. monaſterii Farfenſis jura & bona confirmavit anno MLV. inter quae *terram de Hortelle, in civitate Hortana eccleſiam ſancti Theodori in integrum*, ut apparet ex diplomate per Cornelium Margarinum vulgato in tomo altero Bullarii Caſinenſis num. XCVII. Idem Leo IX. anno MXLIX. Berardo coenobii ſui bona etiam confirmaverat ibidem num.XCIII. Henricus III. Imperator confirmavit bona Abbatiae Farfenſis eidem Berardo anno ML. diplomate, quod dabimus in fine.

Poſt Gregorium venit RODULPHUS, ab Honorio II. Diaconus Cardinalis creatus anno MCXXIV. ut legitur in Ciaconio Oldoiniano tomo primo col.966. Subſcripſit diplomati Innocentii II. monaſterio Brixienſi ſanctorum Fauſtini & Jovitae XVIII.

anno MCXXXIII. Brixiae conceſſo, quod exſtat apud Margarinum tomo ſecundo pag. 145. Item alteri pro monaſterio Arretino ſanctarum Florae & Lucillae dato Piſis anno MCXXXV. ibidem pag. 149. Triennio vero poſt Innocentius II. Michaeli Abbati monaſterii Saxivivi paroeciae Fulginatis inter cetera confirmavit in epiſcopatu Hortano eccleſiam ſancti Jacobi: quod produnt ejuſdem Pontificis literae apud Ludovicum Jacobillum in Chronico monaſterii Saxivivi pag. 303. Anno MCLVIII. Petrus filius Roberti de Caſtro Muggiani in agro Hortano una cum Bellanda matre & Sophia uxore donavit Attoni Abbati Saxivivi eccleſiam ſancti Jacobi de Ponte Hortae ceteraſque eccleſias eidem ſubjectas, domos, praedia aliaque, ut fecerat ejus avus Guidottus: quam donationem eodem anno confirmavit PAULLUS I. Hortanus epiſcopus, quemadmodum ex tabulario monaſterii Saxivivi prodit Jacobillus pag. 51. Paullum interfuiſſe Concilio Lateranenſi III. anno MCLXXIX. tradit Ughellus. quod facile contingere potuit, licet de hoc nihil certi habeamus, quum pleraque nomina eorum, qui interfuerunt, pridem perierint. nam Jacobus Sirmondus, eccleſiaſticae antiquitatis reparatur diligentiſſimus, eos tantum exſpiſcatus eſt, qui ex Gallia adfuerunt, ut legitur in Collectione Labbeana tomo decimo col. 1530. Willhelmus Tyrius in libro viceſimo primo capite ſecundo de Bello ſacro ſcribit, *ſe nomina, numerum & titulos epiſcopo-*

ſcoporum confeciſſe, qui fuere trecenti. Idem Paullus conſecravit eccleſiam ſancti Nicolai de Funariis ad radicem Capitolii in vico Speculorum, ut prodit marmorea tabula apud Floravantem Martinellum in Roma Sacra pag. 262. quae ſic incipit

ANNO. DOMINICAE. INCARNATIONIS MCLXXX. ANNO. XXII. PONT. D. ALEX III. PAPAE. INDICTIONE. XIII. PA. DEI GRATIA. HORTENSIS. EPISCOPVS CONSECRAVIT. ALTARE. SANCTI NICOLAI. DE. FVNARIIS. IN. FESTO IPSIVS. &c.

Anno quoque MCXCVI. qui erat VI. Coeleſtini III. indictione XIV. die XXVI. Maji una cum multis aliis epiſcopis interfuit conſecrationi eccleſiae ſancti Laurentii in Lucina, ut conſtat ex inſcriptione ad partem dexteram primi ejuſdem eccleſiae aditus. Fallitur autem Ughellus, qui eam conſecrationem factam ſcribit anno MCXCIX.

PAULLUS Paullo ſucceſſit circa annum MCC. ab Innocentio III. electus, quum eſſet ejus familiaris & Capellanus ut prodit ejuſdem Pontificis vita MS. in Bibliotheca Vaticana. Hic Pontifex anno MCCXII. literas ſcripſit ad Rectorem, ſive ut tunc vocabant, ad Poteſtatem Ortanenſem, de Caſtris Baſſanelli, Palatioli, Baſſani, & Aliani, quae nobiles de Orta XX.

in

in feudum ab Apoſtolica Sede retinebant. Literae exſtant cum ceteris Innocentii III. a Baluzio vulgatis tomo altero pag. 603.

Anonymus, quem ab Honorio III. electum anno MCCXXII. ex regeſto Vaticano tradit Ughel-
XXI. lus, eſt GUIDO, qui apud Jacobillum in Chronico Saxivivi pag. 51. cuſtodi eccleſiae ſancti Jacobi terminos paroeciae adſignavit: quos idem Honorius anno MCCXVI. confirmaverat ibidem pag. 308.

XXII. TRASIMUNDUS anno MCCXXXIX. diſſidium habuit cum monaſterio Saxivivi propter annuum cenſum ſibi debitum a cuſtode monaſterii ſancti Jacobi de Orta ſpectantis ad Saxumvivum. Sed Stephanus Cardinalis ſanctae Mariae trans Tiberim litem diremit ſententia lata pro monaſterio, quibuſdam conditionibus epiſcopo Ortano ſervatis. Eam ſententiam confirmavit Innocentius IV. die XXVII. Februarii anno MCCXLIII. apud Jacobillum pag. 80. literis ad Abbatem Saxivivi, quas ex Archivo Vaticano proferemus in Appendice.

XXIII. JOHANNES anno MCCXLVIII. interfuit conſecrationi eccleſiae ſanctae Mariae de Tuſcanella, ut ibidem prodit inſcriptio.

XXIV. PETRUS de Popleto ex ordine Minorum Capellanus Octaviani Ubaldini Diaconi Cardinalis ſanctae Mariae in Via lata, electus a Clero Hortano, confirmatus fuit ab Alexandro IV. anno I. ſui pontifica-

tus

tus x. Kal. Majas anno MCCLIV. non vero biennio citius, ut tradit Ughellus: quumque Hortanum Capitulum per Raynerium nuncium eam electionem Pontifici ſignificaſſet, hic electum conſecrari juſſit per epiſcopum Praeneſtinum. Ea ſuper re idem Alexander IV. literas dedit clero, civitati & dioeceſi Hortanae II. Id. Apriles & x. Kal. Majas, quarum primas vulgavit Ughellus, ſecundas vero, quae alicubi ab iiſdem differunt, dabimus in Appendice. Lucas Waddingus in Annalibus Minorum tomo altero anno MCCLIX. num. XVI. tradit eundem epiſcopum in urbem Hortanam hoc ipſo anno tranſtuliſſe alumnos ordinis ſui, illis conceſſa eccleſia ſancti Angeli ex voluntate & conſenſu Alexandri IV. prius enim morabantur ad primum ab Horta lapidem juxta eccleſiam ſancti Laurentii, ubi jacet corpus beati Theobaldi, unde bellorum viciſſitudine ejecti ad urbem propius acceſſerunt, potiti eccleſia ſancti Theodori in vico ſancti Jacobi, ex Bonaventura Theulo in Apparatu Minorico Provinciae Romanae libro altero pag. 68. Eadem translatio ad eccleſiam ſancti Angeli contigit anno MCCLVIII. ut patet ex diplomate Petri Hortani epiſcopi dato apud *Ortas* XIII. *Kal. Septembris*, *Alexandri quarti anno* V. ex eodem Theulo. In hoc coenobio paullo poſt diem obiit beatus Theobaldus Aſſiſias die XXIX. Januarii, qua die haec de illo habet Arturus a Monaſterio in Martyrologio Franciſcano: *apud Horten-*

ten-

tenſem urbem in Etruria beati Theobaldi de Aſſiſio confeſſoris, Seraphici Patris ſancti Franciſci diſcipuli, virtutum laude ac ſingulari ſanctitate illuſtris. Ejus geſta proſequuntur Marcus Ulyſſiponenſis in Chronico Minorum parte altera libro primo capite quadrageſimo ſeptimo, & Lucas Waddingus anno MCCX. num. XL. Petrus Hortanus epiſcopus diem obiit anno MCCLXXXIV. quo tempore Martinus IV. literas dedit *Poteſtati, Conſilio & Communi Ortano* pro rebus ad annonam ſpectantibus, a nobis proferendas in Appendice.

XXV. CONRADUM Archidiaconum Viterbienſem, defuncto Petro, ab Hortano Capitulo electum confirmavit Martinus IV. anno MCCLXXXIV. nempe quarto ſui pontificatus, decimo quarto Kal. Januarias ex epiſtola LXVI. regeſti Vaticani, quum Prior ſancti Andreae in paroecia Urbevetana poſtulatus, adſentiri noluiſſet, atque etiam Henricus Canonicus Tudertinus.

XXVI. BARTOLUS, quem Ughellus *Bartholomaeum* appellat, electus fuit a Bonifacio VIII. anno MCCXCVI. quippe in literis ad calcem vulgandis, V. *Kal. Febr. anno ſecundo* ait, ſe *nuper Ortanae eccleſiae tunc vacanti* eum in epiſcopum praefeciſſe. Iiſdem literis caſtrum Kie Ortanae dioeceſis *ad Romanam eccleſiam pertinens ſub annuo cenſu unius floreni auri ei de gratia conceſſit ſpeciali quandiu eum eccleſiae Ortanae praeeſſe contigerit*.

Bar-

Bartoli ſucceſſorem Bonifacius VIII. deſignavit Laurentium de Vellitro ordinis Minorum, ex Waddingo anno MCCXCVIII. num. IV. qui etiam in Regeſto num. XXXVII. recitat ejuſdem Pontificis epiſtolam hac ſuper re datam *Reate* V. *nonas Octobris anno* IV. qui poſtea IV. Kal. Decembres ei caſtrum Kie ſub cenſu annuo conceſſit, ut patet ex literis infra vulgandis. Bonaventura Theulus in Theatro hiſtorico Vellitrenſi libro ſecundo pag. 193. ait menſae epiſcopali ab illo additas eccleſias ſanctae Mariae caſtri Kie, ſancti Nicolai, & ſancti Juvenalis, diemque extremum obiiſſe anno MCCCXIV. Idem templum ſancti Juvenalis a Beliſario aedificatum, ſe puero collapſum fuiſſe teſtatur Julius Roſcius in Elogiis militaribus pag. 206. In eccleſia cathedrali legitur hoc monumentum ob implicatiſſimas notas ab Ughello mendoſe recitatum. XXVII.

ANIS. MILLIS. CCCIS. TRITEIO. TER
INDICTIONE. PMA. AVGVSTI. DIE. XX. PRIMA
TPRE. IOHIS. XX. PAPE. SECVNDI
HOC. OPVS. HEDIFICATV. NOE. XPI. DILECTO
EST. SB. REVERENDO. PATRE. LAVRENTIO. OL
FRATRE. EPO. CLICORVM. NOMINA. HEC. SVNT. EORVM
PBI. EGIDII. PBI. NICOLAI. PBI. PETRI. RANVCI
ANDREE. PBI. IOHIS. NICOLAI. PBI. SCI. PBI. AB
RAHAMI. VANNICELLI. MENICI. VSNARVGII
ET. EGO. PETRVS. DNI. NICOLE. PRIOR
ECLE. ORTANE. SCVLPSI. HVNC. LAPIDEM

Jacobus de Horta provinciae Romanae alumnus & doctor Pariſienſis, in Priorem generalem ordinis ſancti Auguſtini electus fuit anno MCCCVIII. ex Aloyſio Torello in Saeculis Auguſtinianis to. v. pag. 279.

XXVIII. NICOLAUM *de Zabareſchis* Ortanum, a Capitulo adlectum anno MCCCXXXIV. die ſeptima Aprilis, confirmavit Benedictus XII. anno ſequenti nono Kal. Majas ex Regeſto Vaticano epiſt. CCCIII. Hoc epiſcopo ſedente electus fuit in Poteſtatem urbis Hortanae Bartholomaeus de Deodaſchis Reatinus: cujus electionis inſtrumentum dabimus in Appendice. Nicolaus Raynutii de Horta anno MCCCLVII. erat Poteſtas Fulginii, ut teſtatur Jacobillus in diſſertatione Italica de Fulginio pag. 69. *Poteſtas* autem hoc tempore in Italia vocabatur ſupremus civitatum liberarum magiſtratus, qui ab ipſis electus, ſummo jure civibus in rebus bellicis ac politicis imperabat.

XXIX. JOHANNES *epiſcopus Kiſſanenſis* in regno Cretenſi huc translatus eſt anno MCCCLXII. die XVI. Auguſti.

XXX. PETRUS *Ortanus* objit anno MCCCLXVI.

XXXI. JOHANNES *Fulginas* e familia ſancti Dominici electus fuit anno MCCCLXVI. objitque anno MCCCXCIII. Johanni Nardo Ortano familiari ſuo multa bona Belli Cajetani donavit Urbanus VI. anno MCCCLXXIX. idemque anno MCCCLXXXIV. pigneravit ad duos annos civitatem Ortanam Malateſtae de Malateſtis pro decem mille florenis, ut ex literis in Appendice proferendis. Ejuſdem Johannis epiſcopatu coenobium

nobium Ortanum Minorum, ſaeviente bello inter Pontificis ſubditos & eccleſiae rebelles, converſum eſt in arcem, ut tradit Waddingus anno MCCCLXXII. num.XXXIX. Vivebat hoc tempore Petrus de Horta Commendatarius generalis ordinis ſancti Spiritus Romae, cui Aegidius item de Horta in eodem munere praeceſſerat, ut notat Caſpar Alverus in opere inſcripto *Roma in ogni ſtato*, to.II. pag.262.

Accuratiſſimus Waddingus anno MCCCXCVI. num.II. ſcribit, hoc anno, ſecundo idus Novembres a Bonifacio IX. Johanni ſucceſſorem datum fuiſſe PAULLUM *de Albertis* Florentinum ex inſtituto ſancti XXXII.
Franciſci, qui Ortanam eccleſiam rexit uſque ad annum MCCCCXX. quo tranſiit ad epiſcopatum Adjacenſem in Corſica ſub archiepiſcopatu Piſano. Hinc poſtea translatus fuit ad eccleſiam Anconitanam & deinde ad Aſculanam ex eodem Waddingo in additionibus tomi quincti, quae proſtant ad calcem tomi ſeptimi pag. 489. Idem Bonifacius non unas literas dedit Verrochio ſive Berrochio domicello Ortano, caſtrorum Utriculi, & Baucae Vicario pontificio. Ejuſdem Verrochii filius Vicarellus, domicellus caſtrì ſancti Felicis paroeciae Terracinenſis appellatur in aliis literis ejuſdem Bonifacii IX. infra adducendis: qui idem Summus Pontifex civitati Ortanae Johannellum & Andream de Thomacellis gentiles ſuos, tanquam Romanae eccleſiae Vicarios, praepoſuit, ut ex prolixa ejus epiſtola patet.

XXXIII. Sanctes ſucceſſit anno eodem die XVII. Junii, unde poſtea ad ciuitatem Caſtellanam tranſiit.

XXXIV. Valentinus *Interamnenſis* eam dignitatem obtinuit eodem anno die XIV. Aprilis: quumque epiſcopatui Ortano & Caſtellanenſi eſſet curta ſupellex, ut dignitati utriuſque conſuleret Eugenius IV. defuncto Sancte, utranque conjunxit eccleſiam III. Nonas Octobres anno MCCCCXXXVII. In hujus rei diplomate, quod recitabimus ex Ughello, cavetur, ut epiſcopus in urbe & paroecia Ortana commorans, *Ortanae civitatis & Caſtellanae*; in Civitate vero Caſtellana *Civitatis Caſtellanae & Ortanae* epiſcopus appelletur. Quare epiſcopatus Ortanus ex quatuor epiſcopatibus modo conflatus eſt, nempe Falarenſi, Galleſino, Ortano & Caſtellanenſi. Roſcius in Elogiis militaribus pag. 164. putat ab Eugenio Caſtellanenſem eccleſiam Hortanae adjunctam in ſingularis beneficii accepti memoriam, quod Hortani contra Nicolai Piccinini & Brachii Fortebrachii exercitus in fide permanſiſſent erga Apoſtolicam Sedem: unde tunc primum claves pontificias in proprium inſigne, auctore Pontifice, eos erexiſſe conjicit, addito lemmate MVNVS. FIDELITATIS. S. R. E. Idem Valentinus interfuit Concilio Florentino anno MCCCCXXXIX. ubi ſe *Ortanum* duntaxat appellavit apud Labbeum to. XIII. col. 519. 877. 890. Anno vero MCCCCXLII. Aſculum in Piceno translatus, quadriennio poſt obiit apud Ughellum col. 530. Petrus Johannis de Urſo

Urſo Ortanus, olim epiſcopus Cornetanus, dein Nepeſinus, anno MCCCCXXXVIII. translatus fuit Maſſam, ex Ughello to.I. col. 1063. & to.III. col. 80.

Lucas *Bononienſis* objit anno MCCCCXLIII. XXXV.

Antonius *Stella* Caſtellanenſis biennio vixit. XXXVI.

Nicolaus *Palmerius* Siculus, eremita ſancti Au- XXXVII.
guſtini, huc translatus per Caliſtum III. die ſecunda Julii anno MCCCCLV. ex epiſcopatu Catacenſi in Calabria, Romae deceſſit anno MCCCCLXVII. ſepultus ante ſacellum ſanctae Monicae cum hoc epitaphio.

D. S.

NICOLAO. PALMERIO. SICVLO. EPISCOPO. HORTANO DIVI. AVGVSTINI. RELIG. ADDICTO. ORATORI PHILOSOPHO. THEOLOGOQVE. ILLVSTRI SACROSANCTAE. FIDEI. CATHOLICAE. DEFENSORI HAERETICORVMQVE. EXPUGNATORI ACERRIMO. QVI. ANN. XX. ET. VIII. SVMMA. CVM. LAVDE IN. AGRO. DOMINICO. LABORAVIT MVLTAQVE. SVAE. DOCTRINAE MONVMENTA. RELIQVIT. ANDREAS. PRATE ... LIBERALITER .... FECIT. VIXIT. ANNIS. LXV MENS. XI. DIES. XXIX

Ughellus exhibet ejus numiſma aereum ubi legitur NICOLAVS. PALMERIVS. SICVLVS. EPISCOPVS. HORTANVS: ex quo & ex ſubſcriptionibus Valentini in Concilio Florentino patet, utriuſque eccleſiae epiſcopos poſt conjunctionem per Eugenium

genium factam, extra paroecias ſuas, non a civitate Caſtellana, ſed ab Ortana duntaxat ſe appellaviſſe: quod amplius etiam probatur inſcriptione Henrici Bruni infra adducenda & literis Angeli epiſcopi XL. Buda ad ſummum Pontificem ſcriptis. Ejuſdem Palmerii varia ſcripta non adhuc edita exſtant in Bibliotheca Vaticana num. 5815. nempe orationes VIII. quarum prima eſt *in funere Nicolai V*. Secunda *in funere Dominici Cardinalis Firmani*. Tertia *de ſacerdotio habita coram Pontifice*. Quarta *de immaculata oblatione*. Quinta *de ſacrificiis veteris & novi teſtamenti*. Sexta *de pacis dignitate*. Septima *in funere Proſperi Cardinalis Columnae*. Item exſtat *Quaeſtio quonam ſenſu intelligendum ſit, Chriſtum de ſpiritu ex Maria virgine conceptum fuiſſe*, & *quod homo factus ſit*. Item *brevis quaeſtio de conceptu Chriſti*. Item *Quaeſtio an ſanguini Chriſti in cruce effuſo, reaſſumendo in reſurrectione, adjuncta fuerit divinitas imperfecta*. Item *ſermo de incarnatione verbi Dei* & alius *de Paralytico*. Waddingus in tomo ſexto Annalium anno MCCCCLXIII. num. CXXIII. ex Franciſco Gonzaga in Origine Seraphicae Religionis Franciſcanae pag. 185. ait hoc anno Ortanos domicilium poſuiſſe non longe a Tiberi paucis Fratribus, ſancto Bernardino Senenſi apud eos ſacras conciones habente: quod teſtatur haec inſcriptio ibidem lapidi inciſa & male a Gonzaga expreſſa.

TEM-

TEMPORE
DIVI. IHV. XPI
A. D. MCCCC
LXIII. P. D. PII
PP. II. AÑO. VI
M. MAII. DIE
XII
DOMĪCVS. S̄C̄S
BEÑĀDINO. H
ĀC. S̄C̄. DOMVM
SVA. IMPĒSA. ĪST
ITVI. MĀDAVIT

Waddingus teſtatur ex hac urbe prodiiſſe Beatos patres Benignum,Panormi in coenobio ſancti Franciſci,& Johannem Romae in templo ſanctae Mariae in Aracoeli ſepultos. Beatum quoque Ungarellum Ortanis aquae penuria laborantibus in feſto Apparitionis ſancti Michaelis copioſo imbre ſucurriſſe.

Antonius ex epiſcopatu Caſtrenſi ad Ortanum translatus eſt anno MCCCCLXVII. deceſſitque anno MCCCCLXXIII. inquit Ughellus, genus mortis non exprimens. Attamen ex epiſtola DXXXIV. Jacobi Amanati, vulgo Piccolominei, Cardinalis Papienſis, quae ſcripta eſt Senis die XX. Octobris anno MCCCCLXXIII. apparet, eum fuiſſe mari ſubmerſum; XXXVIII.

ſum; quippe idem Jacobus narrans Decano Toleti reditum Cardinalis Vicecancellarii ex legatione Hiſpanica, ait in mari Liguſtico graviſſima tempeſtate fractam navim, in qua *praeter ceteram turbam quinque & ſeptuaginta ex familia periere. In his epiſcopi tres, Pharenſis, Aſſiſienſis, & Ortanus. Jureconſulti amplius duodecim: equeſtris ordinis ſex. Jactura autem rerum triginta millium aureorum eſt aeſtimata.*

XXXIX. PYRRHUS *Ajoſſa* Trojanus a Sixto IV. adlectus anno MCCCCLXXIII. ab Innocentio VIII. translatus fuit ad eccleſiam Sueſſanam anno MCCCCLXXXVI. Stephanus Infeſſura ſcriba Populi Romani teſtatur in Diariis ſuis MSS. die IV. Maii anno MCCCCLXXVIII. ſe tunc fuiſſe Poteſtatem Hortae.

XL. Succeſſit ANGELUS *Pechinolius* Caſtellanenſis canonicus, qui ad ſuperos migravit anno MCCCCXCII. Fuit legatus Apoſtolicus ad Matthiam Regem Hungariae, unde anno MCCCCLXXXIX. die XXV. Junii prolixis literis, in Appendice exhibendis, Innocentio VIII. ſuae legationis rationem reddidit. Chriſtaura Verrochinia Ortana, caſtri Sermugnani Domina & uxor Thomae Comitis Marſciani anno MCCCCXC. memoratur ab Ughello in Hiſtoria Marſciana pag. 69.

XLI. HENRICUS *Brunus* ab epiſtulis Alexandri VI. ſancti Eutitii corpus intulit in templum eidem ſacrum ſub monte Ciminio, uti hæc marmorea tabula prodit.

RELI-

RELIQVIAS . S. EVTHITII . MARTYRIS
INTER. RVDERA. IN. SCYPHO. LAPIDEO
REPERTAS. IVBENTE. ALEXANDRO
SEXTO. HENRICVS. EPISCOPVS
HORTAE. IN. HAC. MARMOREA
ARCHA. LOCANDAS. CVRAVIT
IDVS. MAII. MCCCCXCVI

Idem Henricus translatus fuit ad archiepiſcopatum Tarentinum anno MCCCCXCVIII. die XIV. Septembris.

Georgius *Maccaſanus* de Pereto Marſus anno vix completo tranſiit ad Sarnenſem eccleſiam. XLII.

Anno MCCCCXCIX. ſucceſſit Ludovicus, qui obiit anno MDIII. XLIII.

Julius II. huic epiſcopatui praefecit Johannem *Burchardum* Argentoratenſem, qui capellae Alexandri VI. fuerat caeremoniarum magiſter. Scripſit Diaria ſimplici, ſed libero ſtilo, quae MSS. circunferuntur, eorumque deterior pars ſub titulo *Hiſtoriae arcanae* nuper vulgata eſt in Germania. Exſtat & ejus Ordo miſſae pro informatione Sacerdotum Romae typis Antonii Bladi 1559. in 8.° Johannes mortalitatem exuit anno MDVI. ſepultuſque eſt Romae in templo nationis Teutonicorum. XLIV.

Franciscus *Franciſchinius* Ortanus a confeſſionibus Julii II. ſucceſſit die XVIII. Maii, anno vero MDXXV. epiſcopatu ſe exſolvit. De eodem agit Theulus in Apparatu Minorico libro II. capite quarto. XLV.

XLVI. Paullus *Caeſius* Cardinalis utranque eccleſiam adminiſtravit ab anno MDXXV. ad mortem, quae contigit anno MDXXXVII.

XLVII. Lucas *Sabellus* adminiſtrationem injit per procuratorem.

XLVIII. Anno MDXXXVIII. die XII. Auguſti creatus eſt Pomponius *Caeſius*, qui poſt annum translatus eſt ad epiſcopatum Nepeſinum & Sutrinum, & anno MDXLII. a Paullo III. inter Cardinales cooptatus, quo anno deceſſit.

XLIX. Scipio *Bongallus* anno MDXXXIV. adlectus interfuit Concilio Tridentino, objitque circa annum MDLXIV. In eccleſia Cathedrali ſanctae Mariae exſtat haec inſcriptio ejus nomini dicata.

D. O. M
SCIPIONI. BONGALLO
RO. EPO. HORTANO. ET
CIVITAT. CASTELL
VIRO. RELIGIOSISS
MORIBVS. ET. SCIENTIIS
FERE. OMNIBVS. ORNATIS
AVRELIVS. COPERCHIVS
BENEFICIATVS. S. PETRI
DE. VRBE. AFFINITATE
ET. AMORE. CONIVNCTISS
MAERENS. P. VIX. ANI. LXIII
OBIIT. DIE. III. AVG. MDLXIIII

Nico-

Nicolaus *Peruſcus* electus a Pio IV. die vii. Februarii anno mdlxvi. deceſſit die viii. ejuſdem menſis anno mdlxxxii. L.

Andreas *Longus* Parmenſis a Gregorio XIII. electus die ii. Aprilis anno mdlxxxii. Objit xv. Kal. Septembres anno mdcvii. Hujus epiſcopatu floruit Bonaventura Furlanus Ortenſis ex ordine Minorum Sixto V. charus, qui eum ad Alatrenſem epiſcopatum promovit anno mdlxxxvi. ex Ughello tomo primo col. 334. In eccleſia cathedrali legitur de Andrea hujuſmodi elogium. LI.

ANDREÆ. LONGO. NOBILI. PARMENSI. EPISCOPO. CIVITATIS HORTANÆ. ET. CASTELLANÆ MVLTIS. REGIMINIBVS. DEFVNCTO. CIVITAS. HORTANA. PASTORI. OPTIME. MERITO. MÆSTISSIMA. ÆRE. PVBLICO. POSVIT OBIIT. AN. MDCVII. XV. KAL SEPTEMBRIS. ÆTATIS. SVÆ LXVIII. EPISCOPATVS. VERO XXV

Johannes Vincentius *Canſachius* Amerinus vix electus a Paullo V. transfertur ad eccleſiam ſancti Marci in Calabria. Floruerunt hoc tempore literarum gloria clariſſimi Hortani cives Julius Roſcius, & LII.

Qq ij Anto-

Antonius Decius : quorum eximias laudes quum accurate recenſeat Johannes Victorius Roſcius , vulgo Janus Nicius Erythraeus , huc lubet ejus verba transferre . Et quidem de Roſcio haec habet in Pinacotheca altera num. III. *Horti urbs nulli earum , quae in Faliſcis numerantur , antiquitate ac nobilitate inferior , Phoebi Muſarumque deliciae , fere ſemper praeclara hominum ingenia ad omnia elegantiſſimarum artium ſtudia & ad poeſin in primis apta , produxit ; quae tanquam flores eximii , odore & amoenitate non uni tantum civitati , ſed omnibus , apud quos Graecae Romanaeque literae vigent , eſſent voluptati , admirationi , ac laudi . Mitto eos , quos Philoſophiae ac Jurisprudentiae laus nobilitavit , ex iis , qui , cum aliarum etiam laudandarum facultatum gloria florerent , poeſin etiam ſunt amplexi . Ita Horti Julio Roſcio , nobili apud ſuos genere nato , delectantur , ut non alio magis cive & alumno glorientur , neque magis ſe jactent . Hic admirabili quodam naturae ipſius habitu ac prope divino praeditus , cum eximiam hanc illuſtremque naturam ad omnium rerum magnarum atque artium ſcientiam contuliſſet , quid mirum , ſi orator , ſi poeta omni laude cumulatus , extiterit ? Etenim niſi oratorum ac poetarum , ex rerum cognitione effloreſcat ac redundet oratio , tanquam caſſa nuce inanior , negli-*

gligatur ac repudietur neceſſe eſt. Itaque tanta vis ingenii ab omnibus, qui tunc temporis magnum in literatis viris nomen habebant, primum cognita, (non enim inſignis flammae cujuſpiam ſplendor latere diutius poteſt, quin ſuo ſe lumine prodat,) tum adamata, deinde expetita, poſtremo exculta omni officiorum genere eſt; ſed in primis ab Aldo Manutio arctiſſimo ſibi amicitiae vinculo conſtricta. ac ita illum placuiſſe Manutio, tantum in ejus laudibus pondus mea ſententia habet, propemodum ut ceteris anteponendum eſſe videatur. niſi enim ſumma ac prope ſingularis in ejus ingenio atque doctrina vis boni fuiſſet, nunquam ita a tali viro coli diligique potuiſſet, ut vix quidquam in amore fuerit ardentius. cujus viri eruditio a majoribus ipſi ſuis quadam quaſi hereditate relicta, ita deinde perpetuo labore ſtudioque ſuis eſt opibus aucta, ut parenti etiam ipſi Paulo, quo tum in his literis humaniſſimis nil habebat orbis terrae praeſtantius, eſſet admirabilis. Quanta autem inter Aldum & Julium neceſſitas amicitiaeque uſus interceſſerit, declarant epiſtolae, quae extant impreſſae, & eruditorum manibus teruntur, tum Manutii ad ipſum, tum ipſius ad Manutium, ſcriptae. Sed quid tam eorum, qui ſe literis abdiderunt, oſtendit induſtriam, quam quae potuerunt ad communem afferre fructum, atque in conſpectum lucemque proferre? Sunt in

medio

medio complures ejus orationes ab ipſo editae, in quibus & orationis copia & ſententiarum gravitas, & elegans verborum comprehenſio atque artifex etiam ſtylus apparet. Summa omnium cum voluptate leguntur epigrammata, elegiae, odae, & ſacrorum carminum liber: quae omnia, admirabilem ejuſdem ad poeſin indolem ac divinum illum ſpiritum, quo poetae dicuntur afflari, mire teſtantur. exſtant elogia militaria, tanta cum fide, induſtria, ac ſermonis majeſtate conſcripta, ut ejus ingenii magnitudinem, candorem animi, ac magnificum orationis genus, ante oculos ponant. Attigit etiam Remp. ac pluribus & maximis muneribus functus, in gravi atque difficili provinciae cujuſdam adminiſtratione, vitam reliquit. Inter alia edidit Icones operum miſericordiae Romae 1585. in folio. Emblemata ſacra aeri inciſa ab Antonio Tempeſta Romae 1589. in 8.° Ejus Elogia militaria vulgavit Philippus Decius Romae apud Jo. Angelum Ruffinellum 1596. in 4.° Varia ejusdem MSS. adſervantur in Bibliothecis Barberina & Chiſiana. De Antonio Decio exſtat hoc elogium apud Erythraeum in Pinacotheca I. *Locuples & amoenum Antonii Decii Hortini ingenium, omnemque ab eo perceptam, dignam libero homine, diſciplinam cum cetera ejus ſcripta, lyrico ſtylo confecta, declarant, tum maxime Arcipanda, nobilis ejuſdem tragaedia demonſtrat, quam, ſplen-*

ſplendore verborum, multitudine ſententiarum, majeſtate argumenti, non video, cui earum debeat cedere, quae Etruſca lingua ſcriptae leguntur. Hæc ſimul ac typis impreſſa communem lucem aſpexit, incredibili omnium plauſu, ſummoque Fabii Urſini, in cujus primum nomine apparuerat, excepta, viſa eſt etiam admirabilis Torquato Taſſo, non epici tantum carminis principi, ſed ſcriptori tragœdiarum eximio, qui cum illi magnus amicitiae uſus neceſſitudoque intercedebat: nam cum eo ſaepe, qui ob id quod parum animo valeret, ſermones hominum conventuſque vitabat, in via incedentem, colloquentem & in foro Agonali Romae ambulantem, multaque ibi ſpacia facientem aſpeximus; ut ſi Antonii laudibus cetera alia argumenta deeſſent, haec tam egregia cum illo familiaritas, ſummum in eo ingenium, excellentem doctrinam, atque admirabilem poeticae facultatis artem fuiſſe convinceret: cui enim ille placere non oporteat, qui tantopere Torquato Taſſo probatus extiterit? Sed hunc quoque celerius mortalis conditionis tanquam aeſtus abſorbuit, quam bonae literae, amicorumque, quibus ille erat jucundiſſimus, ſtudia depoſcerent. Quod ſi longior illi vitae hujus uſura contigiſſet, multos, quos conceperat, partus edidiſſet. Verum pauci erepti ejus vitae anni, ea quam adeptus eſt nominis immortalitate, compenſantur.

Hip-

LIII. Hippolytus *Fabianus* Ravennas ex Priore generali, ut vocant, ordinis ſancti Auguſtini, ad hanc dignitatem evectus eſt a Paullo V. die XVII. Decembris anno MDCVII. Ex hac vita migravit in civitate Caſtellana die XXIV. Auguſti MDCCVI. quo tempore vixit Julius Pheus Hortanus Advocatus Conſiſtorialis, in quo munere ſucceſſorem habuit Laurentium filium, poſtea adlectum in epiſcopum Geruntinenſem in Calabria, ex Carolo Carthario in Syllabo Advocator. Conſiſtorial. pag. 223. & 245.

LIV. Angelus *Gozadinus* Archiepiſcopus Nixienſis, & Parienſis, eccleſiae Bononienſis ſuffraganeus pro Cardinali Ludoviſio, anno MDCXXI. a Gregorio XV. electus fuit. Exſtat Hortae haec ejus inſcriptio.

D. O. M.
ANGELVS.GOZADINVS. I. V. D. OLIM
ARCHIEPISCOPVS . NIXIEN . ET. PA-
RIEN . NVNC. VERO. ECCLESIARVM
HORTANÆ. ET.CIVITATIS.CASTELL
EPVS . ADHVC . VIVENS. SERIO . DE-
MORTE . COGITANS . SIBI . SVCCES-
SORIBVS . Q. SVIS . MONVMENTVM
PARAVIT . A. IVB. MDCL . ÆTATIS
SVÆ . LXXVII . EPATVS . VERO . XXX

Floruit hoc tempore Marius Villanius J. C. praeſtantiſſimus, ad quem Hortae ſuae morantem ſupra laudatus Erythraeus has literas dedit, quae habentur in libro VI. partis primae num. XXXVII.

Niſi

Niſi memoria me fugit, quod ſaepe ſolet accidere, cum Roma diſcedebas, pollicitus es, feriis tantum vindemiarum, hoc eſt, diebus quindecim, nec eo amplius, a nobis abſuturum (quo tempore prolatis rebus, multi animi ralaxandi gratia, vel villarum amoenitates, vel propinqua Urbi oppida perſequi ſolent.) verum cum res rediiſſent, continuo te ad nos recepturum, quo amicorum cauſis praeſto eſſes opera, auctoritate, conſilio. Sed totos jam menſes quinque deſideraris; ac vereor, ne dies illi quindecim, menſes viginti fiant. Sed nolim, te Ulyſſi ſimilem eſſe, qui Ithacam ſuam tanti fecit, ut eam, quamvis aſperrimis ſaxis, tanquam nidum affixam, immortalitati anteponendam eſſe ſtatuerit. Non video quid iſtic ſit, quod delectare te poſſit ac retinere, quin curriculo ad nos venias. Nulla eſt tibi Penelope, quam à procorum injuriis atque inſolentia vindices; nullus Telemachus, cujus adoleſcentiam patria auctoritate ac conſilio regas. Sed quamvis te recte cum Ulyſſe, ſed alio in genere, conferam, non ſum tamen ita inſipiens, ut Ithacae oppidum cum iſthac urbe, quam incolis, eſſe comparandam exiſtimem. Quae urbs antiquiſſima quidem ac nobiliſſima plures ſemper viròs genuit, domi militaeque claros, & in primis doctrina, ingenio, & eruditione praeſtantes: ſed nihil ad urbem Romam. A qua tamen abeſſe hoc tempore non eſt magnopere dolendum:

 multa

multa enim ejus, qui abeſt, ab oculis removentur, quae acerbiſſimum animo dolorem inurant: quae mala bellorum calamitas affert. Et nunc ſeveriſſimae exactiones fiunt capitum, atque oſtiorum: neque id aliqua Principum noſtrorum iniquitate vel avaritia; quibus nihil eſt aequius, nihil liberalius; ſed ita res eſt, ita faciundum fuit. Sed quamvis omnes intelligant, quae exiguntur ad communem utilitatem ſalutemque conferri, tamen aegre ferunt, queruntur, dolent, in ſumma rei nummariae difficultate eam a ſe pecuniam arripi. Sed Petri Sedis dignitas, urbis ſalus & incolumitas: cujus tuendae gratia, publico conſilio, ea pecunia cogitur, omnibus noſtris commodis anteponenda eſt. Ego quia pacis ociique in primis ſum cupidus, libenter me iſtuc vel alio conferrem, ubi neque milites armatos conſpicerem, neque tympanorum ſtrepitus & tubarum ſonitus audirem: ſed rei familiaris ratio prohibet; aetas acta deterret; cui coeli mutationem maxime incommodam eſſe, audio. Sed cur, inquies, me in eam urbem vocas, in qua manere, neque tibi ſuave neque jucundum putas? At longe alia ratio eſt utriuſque noſtrum. Tu Juriſconſultus in primis; ego non plus attigi illius doctrinae, quam quantum prima illa puerili inſtitutione potui. Tu rerum maximarum uſu edoctus ac prudens; ego in omnibus iis rebus, quae ad communis vitae conſuetudinem pertinent, fere

hoſpes

hoſpes & rudis. Tu Reipub. regendæ ſcientia praeditus; ego funditus ejus artis expers. Quamobrem ibi potiſſimum te oportet eſſe, ubi ſummae rei prodeſſe plurimum poſſis; operae autem meae nihil relictum eſt loci, ubi neque publice neque privatim cuipiam eſſe uſui poſſit. Quam ob rem cogita de reditu: & amicis, qui jam diu tuae ſunt ſuavitatis expertes, ejusque participes fieri avidiſſime cupiunt, ne ſis in mora; ſed quam primum illorum votis occurre. Ego, quoniam coram non licet, his literis, quas tibi F. Deſiderius reddet, ſalvere te plurimum jubeo. Vale. Roma VI. *Fal. Febr.* CIↃIↃCXLIV. Hoc eodem tempore Romae excelluit alter Hortanus civis Matthaeus Caccia, qui magnam pecuniae vim arte medica comparatam, fato cedens anno MDCXLIV. in uſus pios liberaliſſime impendit, ſplendide inſtaurata aedicula beatae Mariae virginis, ubi ſepelliri voluit, poſt Xenodochium ſancti Jacobi ad portam Flaminiam, cui octoginta millium nummum hereditatem obtingere juſſit. Ejuſdem gentilis Plinius Caccia, equeſtri ordine illuſtris, Rythmos Italicos ediderat Firmi typis Sertorii de Montibus anno MDCIII. in 12.°

THADDAEUS *Altinus* Camers, eremita Auguſtinianus, epiſcopus Porphyrienſis, Urbano VIII. Innocentio X. & Alexandro VII. a ſacello Pontificio, diem obiit VI. Kal. Septembres anno MDCLXXXV. Hortae in eccleſia ſancti Auguſtini ſepultus. LV.

LVI. JOSEPHUS *Sillanus de Leoncillis* Spoletinus, Cardinali Ludoviſio majori Poenitentiario ac ſacri Collegii Decano cauſſarum Auditor, electus fuit anno MDCLXXXV.

LVII. SIMON *Aleottus* Ravennas ex Vicario generali Fabricii Paulutii Cardinalis & epiſcopi Maceratenſis, nuncupatus fuit anno MDCXCVII.

LVIII. Aleotti locum implevit anno MDCCIV. ASCANIUS *Blaſii* Romanus, Franciſco de Judice Cardinali cauſſarum Auditor, deinde epiſcopus Salaminae, & Caſparis de Carpineo Cardinalis, epiſcopi Sabinenſis ſuffraganeus, quo in munere ſucceſſit Ulyſſi Roſcio Ortano, hodieque populum ſuum, pietatis & virtutis eximia laude ornatus, gubernat.

FINIS.

APPEN-

APPENDIX ACTORUM VETERUM DE QUIBUS FACTA EST MENTIO IN LIBRO SECUNDO.

I.

pag.316. Decretum genuinum Gelaſii I. collatum cum editione vulgata.

Genuinum Decretum cum naevis.

Ex antiquiſſimo codice Palatino Bibliothecae Vaticanae n.493. fol.101.

an.494. Incipit Decretalem (ſic) Sci Gelaſii Papae urbis Romae.

Vulgatum Decretum.

Ex codice Jurenſi emendatius editum ſub nomine Hormiſdae a Petro Franciſco Chiffletio. Additiones & interpolationes minio notantur.

Incipit Decretale in urbe Roma ab Hormiſda Papa editum.

De ſcripturis divinis quid univerſaliter catholica recipiat Eccleſia, vel poſt haec quid vitare debeat.

I.

ORdo de veteri Teſtamento, quem ſancta & catholica Romana ſuſcipit & honorat Eccleſia, iſte eſt.

Geneſeos liber I.

Exodi liber I.

Levi-

Levitici liber I.
Numeri liber I.
Deuteronomii liber I.
Jeſu Nave liber I.
Judicum liber I.
Ruth liber I.
Regum libri IV.
Paralipomenon libri II.
Pſalmorum CL. liber I.
Salomonis libri III.
Proverbia, Eccleſiaſtes, & Cantica Canticorum.
Item Sapientiae liber I.
Eccleſiaſtici liber I.

Item ordo Prophetarum.

Eſaiae liber I.
Hieremiae liber I. cum Cinoth ac Lamentationibus ſuis.
Ezechielis liber I.
Danielis liber I.
Oſee liber I.
Amos liber I.
Michaeae liber I.
Johel liber I.
Abdiae liber I.
Jonae liber I.
Naum liber I.
Abacuc liber I.
Sophoniae liber I.
Aggaei liber I.
Zachariae lib. I.
Malachiae liber I.

Item ordo Hiſtoriarum.

Job liber I.
Tobiae liber I.
Eſdrae libri II.
Eſther liber I.
Judith liber I.
Machabaeorum libri II.

Item ordo Scripturarum novi & aeterni Teſtamenti.

Euangeliorum libri IV.

Secundum Matthaeum liber I.

Secundum Marcum liber I.

Secundum Lucam liber I.

Secundum Johannem liber I.

Item Actuum Apoſtolorum liber I.

Epiſtolae Pauli Apoſtoli numero XIV.

Ad Romanos Epiſtola I.

Ad Corinthios Epiſtolae II.

Ad Epheſios Epiſtola I.

Ad Theſſalonicenſes Epiſtolae II.

Ad Galatas Epiſtola I.

Ad Philippenſes Epiſtola I.

Ad Coloſſenſes Epiſtola I.

Ad Timotheum Epiſtolae II.

Ad Titum Epiſtola I.

Ad Philemonem Epiſtola I.

Ad Hebraeos Epiſtola I.

Item Apocalypſis Johannis liber I.

Item canonicae Epiſtolae numero ſeptem.

Petri Apoſtoli Epiſtolae II.

Jacobi Apoſtoli Epiſtola I.

Johannis Apoſtoli Epiſtolae III.

Judae Zelotis Apoſtoli Epiſtola una.

I.

POſt propheticas & euangelicas, atque apoſtolicas Scripturas, quibus Eccleſia catholica per gratiam Dei fun-

II.

POſt has omnes propheticas & euangelicas, atque apoſtolicas, quas ſuperius depromſimus Scripturas, quibus

fundata eſt, etiam illud intimandum putavimus, quod quamvis univerſae per orbem Catholicae defuſae Eccleſiae unus thalamus Chriſti ſit, ſancta tamen Romana Eccleſia nullis Sinodicis conſtitutis ceteris Eccleſiis praelata eſt, ſed Euangelica voce Domini & Salvatoris noſtri primatum optinuit. *Tu es Petrus*, inquiens, *& ſuper hanc petram aedificabo eccleſiam meam, & porte inferi non praevalebunt adverſus eam, & tibi dabo claves Regni coelorum, & quaecunque ligaveris ſuper terram erunt ligata & in coelo, & quaecunque ſolveris ſuper terram erunt ſoluta & in coelo.*

Cui data eſt etiam ſocietas Beatiſſimi Pauli Apoſtoli, vas electionis, qui non diverſo ſicut hereſi garriunt, ſed uno tempore, uno eodemque die glorioſam mortem cum Petro in urbe Roma ſub Caeſare Nerone agonizans coronatus eſt, & pariter ſupradictam ſanctam Romanam eccleſiam Chriſto Domino conſecrarunt, aleiſque omnibus in univerſo mundo ſua praeſentia atque venerando triumpho ptulerunt.

Eſt ergo prima Petri Apoſtoli Sedis Romana eccleſia non habens maculam, nec rugam, nec aliquid ejuſmodi.

Se-

bus Eccleſia catholica per gratiam Dei fundata eſt, etiam illud intimandum putavimus, quod quamvis univerſae per orbem diffuſae catholicae Eccleſiae unus thalamus Chriſti ſit, ſancta tamen Romana eccleſia nullis ſynodicis conſtitutis ceteris eccleſiis praelata eſt, ſed evangelica voce Domini & Salvatoris noſtri, primatum obtinuit; *Tu es Petrus*, inquientis, *& ſuper hanc petram aedificabo eccleſiam meam: & portae inferni non praevalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum: & quaecumque ligaveris ſuper terram erunt ligata & in coelo: & quaecumque ſolveris ſuper terram erunt ſoluta & in coelo.*

Addita eſt etiam ſocietas beatiſſimi Pauli Apoſtoli, vaſis electionis; qui non diverſo, ſicut haeretici garriunt, ſed uno tempore, uno eodemque die glorioſa morte cum Petro in urbe Roma ſub Caeſare Nerone agonizans coronatus eſt. Et pariter ſupradictam ſanctam Romanam Eccleſiam Chriſto Domino conſecrarunt, aliiſque omnibus urbibus in univerſo mundo, ſua praeſentia atque venerando triumpho praetulerunt.

Eſt ergo prima Petri Apoſtoli Sedes Romana eccleſia; non habens maculam, neque rugam, nec aliquid hujuſmodi.

Se-

Secunda autem Sedis apud Alexandriam beati Petri nomen. a Marco ejus diſcipulo Evangeliſta conſegrata eſt. Ipſeque a Petro Apoſtolo in Aegipto directus, verbum veritatis praedicavit, & glorioſum conſummavit martirium.

Tertia vero Sedis apud Antiochiam item beatiſſimi Petri Apoſtoli habetur honorabilis eo quod illic prius quam Romam veniſſet, habitavit & illic primum nomen Chriſtianorum novellae gentis exortus eſt.

II.

ET quamvis aliud fundamentum nullus poſſit ponere praeter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus; tamen aedificationem ſanctam idem Romanam eccleſiam poſt illas veteris vel novi Teſtamenti, quas regulariter ſuſcipimus, etiam ſuſcipi non prohibet ſcripturas. Idem ſanctam Sinodum Nicenam CCC. rum X. & VIII. Patrum, mediante Maximo Conſtantino Auguſto.

San-

Secunda autem Sedes apud Alexandriam Beati Petri nomine a Marco ejus diſcipulo atque Evangeliſta conſecrata eſt. Ipſeque in Ægypto, directus a Petro Apoſtolo, verbum veritatis praedicavit, & glorioſum conſummavit martyrium.

Tertia verò Sedes apud Antiochiam item beatiſſimi Apoſtoli Petri habetur honorabilis eo quod illic priuſquam Romam veniſſet habitavit: & illic primum nomen Chriſtianorum novellae gentis exortum eſt.

III.

ET quamvis aliud fundamentum nullus potuit ponere praeter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus; tamen ad aedificationem noſtram eadem Romana eccleſia, poſt illas veteris vel novi Teſtamenti, quas regulariter ſuperius enumeravimus, etiam has ſuſcipi non prohibet ſcripturas. Id eſt ſanctam Synodum Nicaenam ſecundum trecentos decem & octo Patres, mediante maximo Conſtantino Auguſto; in qua Arrius haereticus condemnatus eſt.

Sanctam Synodum Conſtantinopolitanam, mediante Theodoſio ſeniore Auguſto; in qua Macedonius haereticus

S f debi-

Sanctam Senodum Efiſinam, in qua Neſtorius damnatus eſt, conſenſu Coeleſtini Papae, mediante Cirillo Alexandrinae Sedis Anteſtite, & Arcadio ab Italia diſtinato.

Sanctum Sinodum Calcedonenſem, mediante Marciano Auguſto & Anatholio Conſtantinopolitano Epo, in qua Neſtoriana, Antochiana, & Eutichiciana hereſes ſimul cum Dioſcoro, ejuſque complicibus damnatae ſunt.

debitam damnationem excepit.

Sanctam Synodum Epheſinam, in qua Neſtorius damnatus eſt, conſenſu beatiſſimi Caeleſtini Papae, mediante Cyrillo Alexandrinae Sedis Antiſtite, & Arcadio epiſcopo ab Italia deſtinato.

Sanctam Synodum Calchedonenſem, mediante Marciano Auguſto, & Anatolio Conſtantinopolitano epiſcopo, in qua Neſtoriana, & Eutychiana haereſis, ſimul cum Dioſcoro ejusque complicibus damnatae ſunt. Sed & ſiqua ſunt Concilia a ſanctis Patribus hactenus inſtituta, poſt iſtorum quatuor auctoritatem & cuſtodienda & recipienda decrevimus.

III.

Incipiunt opuſcula recipienda.

Item opuſcula beati Cicili Cipriani martiris, & Cartogenenſis epi.

Opuſcula beati Gregorii Nazazenſis epi.

Item opuſcula beati Baſili Capadociae epi.

Item opuſcula beati Athanaſi Alexandriae epi.

Item op. beati Johannis Conſtantinopolitanae epi.

Item

IV.

Jamnunc ſubjiciendum de opuſculis ſanctorum Patrum, quae in Eccleſia catholica recipiuntur.

Opuſcula beati Caecilii Cypriani, Martyris, Carthaginenſis epiſcopi in omnibus recipienda.

Item opuſcula Beati Gregorii Nazianzeni epiſcopi.

Item opuſcula beati Baſilii Cappadociae epiſcopi.

Item opuſcula beati Athanaſii Alexandrini epiſcopi.

Item opuſcula beati Johannis Conſtantinopolitani epiſcopi.

Item

Item opuſcula beati Theophili Alexandrinae epi.

Item opuſcula bī Helari Pictavinſis epi.

Item op. bī Ambroſi Mediolaninſes epi.

Item op. B. Auguſtini Ipponereginſis epi.

Item op. bī Hieronimi prb.

Item op. Proſperi viri religioſiſſimi.

Item epiſtola bī Leonis Pap. ad Flavianum Conſtantinopolitanum epiſcobum diſtinā t. cujus textum quispiam ſuis, quae ad unum jota diſpotaverit, & non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathemas ſit.

Item op. tractatus omnium Patrum Ortodoxorum, qui in nullo a ſcae eccleſiae Romane conſortio deviarunt, nec ab ejus fide vel praedicatione ſejuncti ſunt, ſed ipſius communicatione per gratiam Dei uſque in ultimum vitae ſuae fuere participes, legende decernimus.

Item decretales epiſtolas, quas beatiſſimi Pap. diverſis temporibus ab urbe Roma pro diverſorum Patrum conſolatione dederunt, venerabiliter ſuſcipiendas.

Item opuſcula beati Theophili Alexandrini epiſcopi.

Item opuſcula beati Cyrilli Alexandrini epiſcopi.

Item opuſcula beati Hilarii Pictavienſis epiſcopi.

Item opuſcula Beati Ambroſii Mediolanenſis epiſcopi.

Item opuſcula Beati Auguſtini Hipponeregienſis epiſcopi.

Item opuſcula Beati Hieronymi presbyteri.

Item opuſcula Beati Proſperi viri religioſiſſimi.

Item epiſtolam Beati Papae Leonis ad Flavianum Conſtantinopolitanum epiſcopum deſtinatam: de cujus textu quispiam ſi uſque ad unum jota diſputaverit, & non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema ſit.

Item opuſcula atque tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo a ſanctae Romanae eccleſiae conſortio deviarunt, nec ab ejus fide vel praedicatione ſejuncti ſunt; ſed ipſius communicationi per gratiam Dei uſque in ultimum diem vitae ſuae fuere participes, legendos decernimus.

Item decretales epiſtolas, quas beatiſſimi Papae, diverſis temporibus ab urbe Roma pro diverſorum Patrum conſultatione dederunt, venerabiliter ſuſcipiendas.

Item geſta ſanctorum Martirum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis inradiant. Quis iſta Catholicorum dubitet majora eos in agonibus fuiſſe perpeſſos, nec ſuis viribus, ſed Dei gratia, & adjutorio? Singulari cautella in ſca Romana eccleſia non leguntur, quia & eorum, qui conſcribere nomina penitus ignoratur; & ab Infidelibus & idiotis ſuperflua, aut minus apta, quam rei ordo fuerit, eſſe putantur. Sicut cujusdam Cirici & Julitae, ſicut Giorgi, aliorumque hujusmodi paſſiones, q. ad hereticis perhibentur conpoſitae. Propter quod, ut dictum eſt, ne vel levis ſubſanandi orreretur occaſio, in ſca Romana eccleſia non leguntur. Nos tamen cum praedicta eccleſia omnes Martires, & eorum glorioſos agones, qui Dō magis, quam hominibus noti ſunt, omni devotione veneramur.

Item Geſta ſanctorum Martyrum, quae multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis inradiant. Quis iſta Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus fuiſſe perpeſſos? nec ſuis viribus, ſed Dei gratia & adiutorio univerſa toleraſſe? Sed ideò ſecundùm antiquam conſuetudinem, ſingulari cautela in ſancta Romana eccleſia non leguntur, quia & eorum qui conſcripſere, nomina penitus ignorantur; & ab infidelibus, & idiotis ſuperflua, aut minus apta, quam rei ordo fuerit, eſſe putantur. Sicut Quirici cujusdam & Julitae; ſicut Georgii, aliorumque ejusmodi Paſſiones, quae ab haereticis perhibentur compoſitae. Propter quod, ut dictum eſt, ne vel levis ſubſannandi oriretur occaſio, in ſancta Romana eccleſia non leguntur. Nos tamen cum praedicta Romana eccleſia, omnes Martyres, & eorum glorioſos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti ſunt, omni devotione veneramur.

Item vitas Patrum, Pauli, Antoni, Hilarionis, & omnibus heremitarum, quas tamen vir beatiſſimus diſcripſit Hieronimus, cum omni honore ſuſcipimus.

Item Vitas Patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis, & omnium Eremitarum, quas tamen vir beatiſſimus Hieronymus deſcripſit, cum omni honore ſuſcipimus.

Item actus beati Silveſtri Apoſtolicae Sedis Praeſolis, licet

Item Actus beatiſſimi Silveſtri Apoſtolicae Sedis Praeſulis,

cet ejus, qui conſcripſit nomine ignoretur:a multis tamen in urbe Roma Catholicis legi cognovimus, & pro antiquo uſu multae haec imitantur eccleſiae.

Item ſcriptura de Inventione Crucis dominicae, & aliam ſcripturam de inventione capitis Johannis Baptiſtae novelle quidem relationis & nonnulli Catholici legunt. Sed cum haec ad Catholicorum manus advenerint, beati Pauli Apoſtoli precedet ſententia, *Omnia probate, quod bonum eſt tenete*.

Item Rufinus vir religioſus plurimos eccleſiaſticae operis edidit libros, nonnullas etiam ſcripturas interpretatus eſt. Sed qu.m beatiſſimus Hieronimus eum in aliquibus de arbitrio libertate notavit,illas ſentim. q. praedictum beatum Hieronimum ſentire cognoſcimus, non ſolum de Rofino, ſed etiam de univerſis, quos vir S. ſepius memoratus, zelo Dei, & fidei religione reprehendit.

Item Origenis nonnulla op. quae vir beatiſſimus Hieronimus non repudiat, legenda ſuſcipimus: reliqua autem omnia cum auctore ſuo dicimus rennuendam.

Chronica Euſebi Caeſarienſis,atque ejuſdem Hiſtoriae eccleſiaſticae libros, quamvis in pri-

lis, licet ejus qui conſcripſit nomen ignoretur: a multis tamen in urbe Roma Catholicis legi cognovimus: & pro antiquo uſu multae hoc imitantur Eccleſiae.

Item ſcriptura de inventione dominicae Crucis, & alia ſcriptura de inventione capitis beati Johannis Baptiſtae, novellae quidem relationes ſunt. & nonnulli eas Catholici legunt. Sed cum haec ad Catholicorum manus pervenerint, beati Apoſtoli Pauli praecedat ſententia; *Omnia probate, & quod bonum eſt retinete*.

Item Rufinus vir religioſiſſim us plurimos Eccleſiaſtici operis edidit libros: nonnullas etiam Scripturas interpretatus eſt. Sed quoniam venerabilis Hieronymus cum in aliquibus de arbitrii libertate notavit; illa ſentimus, quae praedictum beatum Hieronymum ſentire cognoſcimus: & non ſolum de Rufino, ſed etiam de univerſis quos vir ſaepius memoratus, zelo Dei, & fidei religione reprehendit.

Item Origenis nonnulla opuſcula, quae vir beatiſſimus Hieronymus non repudiat, legenda ſuſcipimus: reliqua autem omnia cum auctore ſuo dicimus renuenda.

Item Chronica Euſebii Caeſarienſis, atque ejuſdem Hiſtoriae eccleſiaſticae libros, quam-

primo narrationis ſuae libro tepuerit, & poſt in laudibus atque excuſatione Origenis ſciſmatici unum conſcripſerit librum: propter rerum tamen ſingularum notitiam, q. ad inſtructionem pertenent, uſquequaque non dicimus renuendos.

Item Oroſium virum eruditiſſimum, quem conlaudamus, qui valde nobis neceſſariam adverſus paganorum calumnias ordinavit Hiſtoriam, miraque brevitate contexuit.

Item venerabilis Sedulii Paſchale opus, quod eruditis deſcripſit verſibus inſigni laude preferimus.

Item Juvenci nihilominus laborioſum opus non ſpernimus, ſed miramus. Cetera,que ab hereticis ſciſmaticis conſcripta, vel predicata ſunt,nullatenus recipiet Catholica, & Apoſtholica Romana eccleſia: e quibus pauca, quae ad memoriam venerunt, & a Catholicis vitanda ſunt, credidimus eſſe ſubdenda.

quamvis in primo narrationis ſuae libro tepuerit, & poſt in laudibus atque excuſatione Origenis ſchiſmatici unum conſcripſerit librum: propter rerum tamen ſingularum notitiam quae ad inſtructionem pertinent, uſquequaque non dicimus renuendos.

Item Oroſium virum eruditiſſimum conlaudamus, qui valde neceſſariam nobis adverſus paganorum calumnias ordinavit Hiſtoriam, miraque brevitate contexuit.

Item venerabilis viri Sedulii Opus paſchale, quod heroicis deſcripſit verſibus, inſigni laude praeferimus.

Juvenci quoque nihilo minus laborioſum opus non ſpernimus, ſed miramur. Caetera quae ab haereticis, ſive ſchiſmaticis conſcripta vel praedicta ſunt, nullatenus recipit catholica & Apoſtolica Romana eccleſia: e quibus pauca, quae ad memoriam venerunt, & a Catholicis vitanda ſunt, credidimus eſſe ſubdenda.

IV.

NOtitiam librorum apocriforum, qui non recipiuntur.

Arimenenſium Sinodum, a Conſtantio Caeſare Conſtantini Auguſti filium congregatam, mediante Tauro Praefecto,

V.

IN primis Ariminenſem Synodum, a Coſtantio Caeſare Conſtantini filio congregatam, mediante Tauro Praefecto,

ꝺto, ex tunc & nunc & in aeternum confitemur eſſe damnata.

Itenerarium nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur Sci Clementis, apogrifum.

Actus nomen Andreae Apl. apg.

Actus nomen. Thomae Apl. libros x. apg.

Actus nōm Petri Apl. alios, apg.

Actus nōm Philippi Apl. apg.

Evangelium nōm Matthiae, apg.

Evangelium nōm Petri Ap. apg.

Evangelium nōm Jacobi minoris, apg.

Evangelium nōm Barnabae, apg.

Evan. nōm Thomae, quibus Manichei utuntur, apg.

Evangelium nōm Bartholomei Ap. apg.

Evangelium, quem falſavit Lucianus, apg.

Evangelium, quem falſavit Euſicius, & Lucius, apg.

Lib. de infantia Salvatoris, apg.

Lib. de nativitate Salvatoris, & de Maria vel obſetrice, apg.

Li-

fecto, ex tunc & nunc, in aeternum confitemur eſſe damnatam.

Itinerarium quoque in nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur ſancti Clementis libri numero novem, apocryphum eſſe ſcimus.

Actus nomine Andreae Apoſtoli, apocryphum.

Actus nomine Thomae Apoſtoli, libri X. apocryphi.

Actus nomine Petri Apoſtoli, apocryphi.

Actus nomine Philippi Apoſtoli, apocryphi.

Evangelia nomine Mathiae Apoſtoli, apocrypha.

Evangelia nomine Barnabae, apocrypha.

Evangelia nomine Jacobi minoris, apocrypha.

Evangelia nomine Petri Apoſtoli, apocrypha.

Evangelia nomine Thomae Apoſtoli, quibus Manichaei utuntur, apocrypha.

Evangelia nomine Bartholomaei Apoſtoli, apocrypha.

Evangelia nomine Andreae Apoſtoli apocrypha.

Evangelia quae falſavit Lucianus, apocrypha.

Evangelia quae falſavit Iſicius, apocrypha.

Liber de infantia Salvatoris, apocryphus.

Liber de nativitate Salvatoris, & de Maria, vel obſtetrice, apocryphus.

Li-

Liber, qui appellatur Paſtoris, apg.

Lib. omnes, quos fecit Leucius diſcipulus Diaboli, apg.

Lib. qui appellatut Fundamentum, apg.

Lib. qui appellatur Theſaurum, apg.

Lib. de filiabus Adae lectum geneſeos, apg.

Lib. qui appellatur hactu Thecle, vel Thollius, & Pauli Ap. apg.

Liber qui appellatur Nopotis, apg.

Lib. Prouerbiorum ab Hereticis conſcriptus, & ſancti Xiſti nomen praenotatus, apg.

Revelatio, qui appellatur Pauli, apg.

Revelatio, qui appellatur Thomae, apg.

Revelatio, qui appellatur Stephani, apg.

Lib. qui appellatur Tranſitus, id eſt Adſumptio ſcae Mariae, apg.

Lib. qui appellatur Penetentia Adae, apg.

Lib. Eugenii a nōm gigante, qui cum dracone poſt diluvium ab hereticis pugnaſſe perhibetur, apg.

Liber, qui appellatur Teſtamentum Job, apg. Non hiſtoria beati Job, ſet alius ab hereticis conſcribtus.

Lib.

Liber, qui appellatur Paſtoris, apocryphus.

Libri, omnes quos fecit Lucius diſcipulus diaboli, apocryphi.

Liber, qui appellatur Funda. mentum, apocryphus.

Liber, qui appellatur Theſaurum, apocryphus.

Liber de filiabus Adae, hoc eſt, Leptogeneſis, apocryphus.

Liber, qui appellatur Actus Teclae & Pauli, apocryphus.

Liber qui appellatur Nepotes, apocryphus.

Liber Proverbiorum, qui eſt ab haereticis conſcriptus, & ſub nomine ſancti Sixti praeſignatus, apocryphus.

Revelatio, quae appellatur Pauli Apoſtoli, apocrypha.

Revelatio, quae appellatur Thomae Apoſtoli, apocrypha.

Revelatio, quae appellatur ſancti Stephani, apocrypha.

Liber, qui appellatur Tranſitus, id eſt, Adſumptio ſanctae Mariae, apocryphus.

Liber, qui appellatur Poenitentia Adae, apocryphus.

Liber de Eugenia nomine gigante, quae cum dracone poſt diluvium ab haereticis pugnaſſe fingitur, apocryphus.

Liber

Lib. qui appellatur Poenitentiae Origenis, apg.	Liber, qui appellatur Poenitentia Origenis, apocryphus.
Lib. qui appellatur Poenitentia ſci Cipriani, apg.	
Lib.qui appellatur Poenitentiae Jamnae, & Mambre, apg.	Liber, qui appellatur Poenitentia Jamne & Mambre, apocryphus.
Lib.qui appellatur Sors Apoſtolorum, apg.	Liber, qui appellatur Sortes Sanctorum, apocryphus.
Lib.qui appellatur Luſa Apoſtolorum, apg.	Liber, qui appellatur Luſa Apoſtolorum, apocryphus.
	Liber,qui appellatur, Canones Apoſtolorum,apocryphus.
Lib. filoſogus, qui ab Hereticis conſcriptus eſt, & beati Ambroſii nōm praeſignatus, apg.	Liber,phiſiologus, ab haereticis conſcriptus, & beati Ambroſii nomine praeſignatus, apocryphus.
Hiſtoria Euſebi Pamphili, apg.	Hiſtoria Euſebii Pamphili, apocrypha.
Opuſcola Tertuliani, apg.	Opuſcula Tertulliani, apocrypha.
Op. Lactanti, agp.	Opuſcula Lactantii, apocrypha.
Op. Affricani, apg.	Opuſcula Africani, apocrypha.
Op.Poſtumiani & Galli,apg.	Opuſcula Poſtuminiani,apocrypha.
Op. Montani, Priſcillae & Maximillae, apg.	Opuſcula Montani, Priſcillae & Maximillae, apocrypha.
Op. omnia Fauſti Manichei, apg.	Opuſcula Fauſti Manichaei, apocrypha.
Op. Commodiani, apg.	Opuſcula Commodiani, apocrypha.
Op.alterius Clementis Alexandrinae, apg.	Opuſcula alterius Clementis Alexandrini, apocrypha.
Opuſc. Tarſi Cipriani, apg.	Opuſcula Taſcii Cypriani, apocrypha.
Op. Arnobi, apg.	Opuſcula Arnobii, apocrypha.
Op. Tigoni, apg.	Opuſcula Ticonii,apocrypha.

Opuſcula Caſſiani Pbri Gallearum, apg.

Opuſ. Victorini Petabionenſis, apg.

Op. Fauſti Regenſis Gallearum, apg.

Op. Frumentini Coeci, ap.

Centonem de Xpo Virgilianis conpaginatum verſibus, apg.

Epiſtola Ihũ ad Abgiarum, apg.

Epla Abgari ad Ihm, apg.

Paſſio Cirici & Jolitae, apg.

Paſs. Giorgi, apg.

Scriptura, quae appellatur contradictio Solomonis, apg.

Filacteria omnia, que non Angelorum, ut illi confingunt, ſed Daemonum magis arte conſcripta ſunt, apg.

Haec & his ſimilia, quae Simon Magus, Nigolaus, Cirinthus, Marcion, Baſelides, Ebion, Paulus etiam & Samoſetanus, Futinus, & Bonoſus & qui ſimili errore defecerunt, Montanus quoque cum ſuis obſceniſſimis ſequacibus Apolonaris, Valentinianus, ſive Manicheus, Fauſtus, Affricanus, Sabellius, Arrius, Machedonius, Eunomius, Novatus, Sabaſtius, Celeſtus, Donatus, Euſtacius, Jovianus, Pelegius, Julianus Elane, Celeſtius, Maximia-

Opuſcula Caſſiani Presbyteri Gallienſis, apocrypha.

Opuſcula Victorini Pictabienſis, apocrypha.

Opuſcula Fauſti Regienſis Galliarum, apocrypha.

Opuſcula Frumenti Coeci, apocrypha.

Centones de Chriſto, Virgilianis compaginati, apocryphi.

Epiſtola Jeſu ad Agarum, apocrypha.

Epiſtola Agari ad Jeſum, apocrypha.

Paſſio Quirici, & Julitae, apocrypha.

Paſſio Georgii, apocrypha.

Scriptura, quae appellatur Salomonis interdictio, apocrypha.

Philacteria omnia, quae non Angelorum, ut illi confingunt, ſed Daemonum magis conſcripta ſunt nominibus, apocrypha.

Haec & his ſimilia, quae Simon magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Baſilides, Ebion, Paulus etiam Samoſatenus, Photinus & Bonoſus, qui ſimili errore defecerunt, Montanus quoque cum ſuis obſcoeniſſimis ſequacibus, Apollinaris, Valentinus, ſive Manichaeus, Fauſtus, Africanus, Sabellius, Arrius, Macedonius, Eunomius, Conomius, Novatius, Sabbatius, Calliſtus, Donatus, Euſtacius, Jovinianus, Pelagius, Julianus Eclanenſis, Caele-

ximianus, Priſcellianus ab Hiſpania, Neſtorius Conſtantinopolitanus, Maximus, Unicus, Lampecius, Dioſcorus, Eutichius, Petrus, & alius Petrus: e quibus unus Alexandriam, alius Antiochiam maculavit: Acchacius Conſtantinopolitanus cum conſortibus ſuis:nec non & omnes hereſes, hereſeorum diſcipuli, ſive Sciſmatici, qui docuerunt, vel conſcripſerunt, quorum nomina minime retenentur, non ſolum repudiata, verum ab omni Romana,vel Catholica & Apoſtolica Eccleſia eliminata, atque cum ſuis auctoribus, auctorumque ſequacibus ſub anathemate, inſolubili vinculo in aeternum confitemur eſſe damnata.

Expliciunt Decretalis.

Caeleſtinus, Maximianus, Priſcillianus ab Spania. Neſtorius Conſtantinopolitanus, Maximus Cinicus, Lampetius, Dioſcorus, Eutyches, Petrus, & alius Petrus:e quibus unus Alexandriam, alius Antiochiam maculavit: Acacius Conſtantinopolitanus cum conſortibus ſuis: necnon & omnes haereſiarches, & eorum diſcipulos, qui ſchiſmatica docuerunt, vel conſcripſerunt, quorum nomina minime retinuimus; non ſolum repudiata, verum etiam ab omni Romana, catholica, & Apoſtolica eccleſia eliminata, atque cum ſuis auctoribus, auctorumque ſequacibus ſub anathematis, & indiſſolubili vinculo in aeternum confitemur eſſe damnata.

Explicit Decretale editum ab Hormiſda Papa Urbis Romanae.

NOTA.

UBI hoc Decretum Gelaſianum, a nobis cum ſuis vitiis deſcriptum, pervenerit ad manus Diſceptatorum ejus farinae, qui noſtris hiſce diebus eximiae laudi ſibi vertunt, ſi documenta antiquitate ſua commendata ineptiis adnumerent, non dubito quin illud continuo aſpernaturi ſint, tanquam minimi pretii. Cur vero? Maximis ſane de cauſſis, ſi ipſos audiverimus: ob ineptam nec ſibi conſtantem orthographiam, ob latinitatem barbaram & lutulentam, ob artis grammaticae leges minime ſervatas. His enim lautis praeſidiis ipſi vetuſtatis periti homines ſe rerum antiquarum judices in hac luce literarum conſtituere palam volunt. Quid judices? Annon potius everſores & graſſatores, & tanti ſupercilii quidem, ut ſine piaculo illis contradicere, nempe eorum cavillationes & ſophiſmata detegere, nemini liceat? Sed valeant illi cum ſuis lepidis argutationibus, ſuique admiratores procul a nobis quaerant & ſtudioſe con-

congregent: ſed viciſſim ſinant nos frui his rudibus & incomptis reliquiis venerandae literaturae, quam poſterioris aevi barbaries nobis feliciter ſervavit, unde ejus temporis genium & ſimplicitatem cognoſcimus. Interim ex hoc apographo Decreti, nongentis & amplius ab hinc annis ſcripto, ut diximus pag.216. patet tunc Gelaſio attributum illud fuiſſe, & carere additionibus & interpolationibus, a nobis e regione minio ſignatis: quae viris doctis occaſionem praebuerunt varie de eodem ſentiendi, ut dictum eſt pag.224. Conſulto autem dedimus illud cum naevis & mendis ſuis, quia & haec antiquitatis ſtudioſo non inutilia eſſe poterunt. inde enim diſcet jam tunc vulgarem linguam, artis grammaticae regulis ſolutam, obtinuiſſe, qua indocti homines utebantur: quaque ſcribebantur non ſolum quaevis obvia, ſed ipſa quoque diplomata, inſtrumenta & pleraque acta publica in curiis principum laicorum, & non raro etiam eccleſiaſticorum: ex quo apparet ſtulte diſceptare & de his judicare eos, qui ad exſufflanda antiqua ejuſmodi inſtrumenta ob ſtili diverſitatem, ea conferunt cum bullis & epiſtolis ſummorum Pontificum, eo vitio non laborantibus: quaſi haec ſcribi debuiſſent lingua illa vulgari, non latina: quae Romanae eccleſiae ſemper ita fuit propria, ut, pro conditione temporum, in ea omnium diſertiſſimi ſcriptores floruerint: quare etiam antonomaſtice Latinae linguae *nomenclationem obtinuit, ut diximus in Vindiciis Diplomatum pag.126.*

In iisdem Vindiciis lib.I. cap.IX. oſtendimus linguae latinae corruptionem fluxiſſe ex barbaro modo pronunciandi latinas voces. Hoc amplius firmatur hoc Decreto Gelaſiano, ad normam barbarae pronunciationis ſcripto, mutatis, demptis vel additis literis. Etenim quia ſoni literae E. & I. O. & V. P. & B. C. & G. erant ſibi proximi, legitur defuſae *pro* diffuſae: Sedis *pro* Sedes: aleis *pro* aliis: Gallearum *pro* Galliarum: Priſcellianus *pro* Priſcillianus: Arimenenſium *pro* Ariminenſium: Baſelides *pro* Baſilides: Penetentia *pro* Poenitentia: Cicili *pro* Cecilii: Senodum *pro* Synodum: Efiſinam *pro* Epheſinam: Helari *pro* Hilarii: Giorgi *pro* Georgii. *Sic* epiſcobum *pro* epiſcopum: conſcribtum *pro* conſcriptum: praeſolis *pro* praeſulis: diſpotaverit *pro* diſputaverit: Julita & Jolita: Rufinus & Rofinus: apogrifum *pro* apocryphum: *& alia quae prudens lector per ſe videre poterit. ſingulis enim prolixius immorari nobis non vacat. Demum ubique apparet, ſimplicem exſcriptorem hujus Decreti nullam linguam calluiſſe praeter vulgarem, ex latina male pronunciata & prave constructa, jam tunc ortam: quae ſcilicet nullo grammaticae artis praecepto, nullo ſanae orthogra-*

phiae

phiae aut genuinae pronunciationis ordine regebatur: unde poſtea linguam omnino aliam per ſe conſtituens, ſecundum diverſam regionum & populorum indolem, in varias dialectos diviſa fuit. Jam ſupereſt, ut nonnulla de ipſo Decreto animadvertam praeter illa, quae ſuperius dixi in capite III. *Jacobus Petitus in notis ad Poenitentiale Theodori Cantuarienſis tomo primo pag.* 104. *obſervat ab eodem Theodoro Decretum noſtrum adſignari Gelaſio, atque etiam in aliis codicibus MSS. ibidem laudatis. Errat tamen ubi putat in Decreto aliqua redundare, praecipue ea, quae leguntur in noſtro pag.* 324. Item geſta ſanctorum martyrum, (*nempe veneramur*) qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis inradiant. *Mox deinde rationem reddit Gelaſius cur geſta martyrum veneretur*: quis *enim, inquit*, Catholicorum dubitet, iſta *& etiam* majora eos in agonibus fuiſſe perpeſſos, nec ſuis viribus, *ſed* Dei gratia & adiutorio? Singulari *tamen* cautela in ſancta Romana eccleſia non leguntur, quia & eorum, qui conſcripſere, nomina ignorantur &c. *Petitus pag.* 106. *paullo aliter ex aliis MSS. haec recitat, aitque in illis meram apparere contradictionem, quia Gelaſius primo cenſet legenda eſſe geſta martyrum, deinde concludit*, ſecundum antiquam conſuetudinem ſingulari cautela in ſancta Romana eccleſia non legi. *Haec repugnare ait* genuino ſenſui, quem plane perfecteque pauciſſimis verbis exhibeat optima collectio codicis Herovalliani, *cujus verba haec ſunt*: Geſta ſanctorum martyrum, qui mirabilibus cruciatibus & triumphis irradiant, & a Catholicis viris conſcripta ſunt, omnimodis veneramur. Ea vero, quae ab Haereticis & idiotis compoſita vel adulterata ſunt, nullatenus recipiantur: quae in ipſis eorum dictis ab eccleſiaſticis viris ſine mora deprehendi poſſunt. *Sed in his nihil eſt, quod conveniat cum verbis Gelaſii, qui ait venerari quidem ſe ſanctorum martyrum geſta, qui multiplicibus cruciatibus & mirabilibus confeſſionum triumphis irradiant. quippe nemo dubitat, quin non ſolum iſta, ſed longe majora in agonibus ſuis paſſi ſint, non ſuis viribus, ſed Dei gratia & adiutorio. nihilominus eorundem martyrum acta ſingulari cautela in Romana eccleſia publice non legi, quia ſunt anonyma & quia ab infidelibus malitioſe, & ab idiotis hominibus ſupervacanee interpolata eſſe noſcuntur. Nulla ſane hic apparet contradictio. Mirare & ſuſpice prudentiſſimi Pontificis judicium de actis martyrum. Idem Petitus ait, in Decreto, editionis noſtrae pag.* 324. *poſt verba illa*: & omnium eremitarum, quas tamen vir beatiſſimus ſcripſit Hieronymus, *male omitti iſta verba prorſus neceſ-*

neceſſaria: vel alii orthodoxi patres, quia, *inquit*, paucorum eremitarum vitas deſcripſit Hieronymus. *Verum Gelaſius non definit paucas ne, an multas eremitarum vitas Hieronymus ſcripſerit, ſed tantum ſtatuit eas omnes, quas ipſe ſcripſit, eſſe ſuſcipiendas. Subdit Petitus, ubicunque in editis dicitur* eccleſiæ Catholica & Apoſtolica Romana, *hoc vocabulum*, Romana, *abeſſe a ſua Canonum Collectione. Sed* Romana *adeſt in noſtro antiquiſſimo apographo. Liber vero, qui in editis vocatur apocryphus ſub titulo* Canonum Apoſtolorum, *in utraque Collectione Herovallii apud Petitum inter ſcripta apocrypha non recenſetur, nec in codice Juſtelli: neque ſane in noſtro Vaticano. Secus autem contingit de Opuſculis Tertulliani. Alia, quae in noſtro apographo occurrunt, ab editis diverſa, neceſſe non eſt ſingulatim hic iterum adnotare, quia ſtatim deprehendi poſſunt. In eo non comparet Concilium CPolitanum I. contra Macedonianos coactum, quia fuit Orientalis duntaxat eccleſiae: nec fuit Oecumenicum, niſi tantum ex poſt facto, ut notat Pagius anno* CCCLXXXI. *num.* V. *Deeſt quoque Evangelium apocryphum B. Andreae Apoſtoli, quia poſtea fortaſſe confictum fuit. Pag.*330. *Victorinus optime dicitur* Petabionenſis, *non* Pictabienſis *aut* Pictavienſis, *ut in vulgatis.* Petabio *ſive* Petavio, *fuit urbs epiſcopalis in Pannonia prima, quae hodie Stiria vocatur. Quare noſter codex firmat ea, quae Johannes Launojus peculiari ſcripto diſſeruit contra Pictavienſes, Victorinum ſibi adjudicantes. Ceterum non dubitamus quin pro hoc monumento, cujus pretium jam pridem olfecerunt viri clariſſimi Thomaſius & Mabillonius, omnes eruditi ſint gratiam habituri Probae Falconiae, cujus Cento nobis occaſionem dederit edendi ejuſdem Decreti.*

ACTA

II.

ACTA SANCTI CASSIANI

HORTENSIS, DEINDE AEDUENSIS EPISCOPI.

Ex codice MS. 807. bibliothecae ſancti Germani a Pratis prope Pariſios ab annis circiter 500. exarato.

Incipit Vita ſancti Caſſiani epiſcopi & confeſſoris, cujus tranſitus colitur nonas Auguſti.

Ad pag. 271.

IGitur [1] beatiſſimus Caſſianus nobilibus ac locupletibus pa- 1
rentibus Alexandriae urbis oriundus fuit. Etenim a prima
aetate Deo ſe devoto animo jugiter commendavit. Sanctus
vero [2] Zonis epiſcopus eum enutriens, divinis eruditionibus & 2
Evangeliorum dogmate doctrina Apoſtolica in ſe manente inſtruxit. Tempore illo in tota Alexandria gentilitas Paganorum dominabatur. Fuit autem antea Imperator Julianus nomine, perſecutor Chriſtianorum, multoſque ſanctos pro nomine Chriſti interfecit: venerabilis vero Caſſianus perſecutionem non metuens, aſſidue orationi & vigiliis vacans, Deum ex toto corde & ex tota virtute diligens erat. Et dum multorum ſanctorum
Martyrum auxilia fervente animo imploraret, ſancti [3] Hilarini 3
ſe ſociavit conſortio. cui ſanctus Caſſianus habitaculum ſuum ampliare fecit ad peregrinorum ſuſceptionem, quam ipſe plu-
ribus impendebat. Huic teſtimonium aſſerunt multi ex [4] ſervis 4
ejus, quos liberos fecerat, divulgata fama ejus, non ſolum in urbe Alexandria, ſed & in Aegypti provincia. Tamen ipſe juxta praeceptum Domini ſollicitudinem inſtituit curam impendere indigentibus, lavare pedes pauperum, ponere menſam, aquam manibus effundere, languentibus curam gerere, cibum miniſtrare, & cetera exhibere religioſa virtutis officia. & ſic adimplebat dogmata caritatis. Primum quidem venerabilis Caſſianus Ortensi urbe conſtruxit eccleſiam, & multo ditavit officio
clericorum. ibique ſanctus Levita [5] Laurentius ei per viſum ap- 5
paruit, exhortans eum, ut in ejus nomine dedicaretur, quae nunc

nunc Laurentiana nuncupatur. Tunc Jovianus ſuccedit in lo-
6 cum [6] Juliani, Imperator Chriſtianorum, timens Dominum Jeſum Chriſtum. quo imperante apertae ſunt eccleſiae Chriſtianorum, quas praeceſſor ejus Julianus infeliciſſimus clauſerat. Jovianus quoque Imperator in Chriſtiana Religione gaudere
7 coepit. Tunc ipſe [7] cum populo una voce clamabat: ſanctum Caſſianum electum a Deo conſtituamus epiſcopum ſuper nos, & ſuper omnes Chriſtianos, qui diligunt Deum. Sanctus vero Caſſianus trepida mente nolebat acquieſcere, nec adimplere votum principis, dum de ſe humiliora reſponderet. ſed omnis populus irruit ſuper eum, dicens: Caſſianus civis noſter, dignus, juſtus, caſtus, & ſobrius, clamantes laudes, & benedicentes Dominum, tam ſenes, quam omnis ſexus aetatis una voce populi tumultus incanduit, ut ibi elevaretur epiſcopus. Ab alio
8 quoque ejuſdem nominis beato Caſſiano de [8] Aſia regione, ordinatus eſt, & benedictus in Ortensi civitate ſanctus Caſſianus epiſcopus. Ad haec vir beatus jactantiam devitans, aurum, & argentum, aut reliqua ſtipendia pauperibus largiens, theſaurizans ſibi theſaurum in Coelo, ſemper hoc tenuit in memoria, quod percipiet in gloria ſempiterna. Semper congregationem ſanctam docuit fraternitatem, munivit caritate, docuit diſciplinam, conſtituit continentiam. Sic itaque ſanctus Caſſianus inſtruebat gregem ſibi ſubjectum induere arma juſtitiae ad reſiſtendum Diabolo cum vitiis & impedimentis hujus ſaeculi. Erat enim cum manſuetudine, exemplum dans eis in perſeverantia & fide recta, & caritate non ficta, in vigiliis, in orationibus,in jejuniis & caſtitate perpetua perſeverans. Ipſe tamen hoc tenuit ſenſu, quod cognovit in fide: clarus vultu, clarior mente, angelicam diſpoſitionem in corde ſuo ſemper retinuit, eloquio dulcis, ſanctitate praelatus. Beatus is neminem contriſtabat, nunquam dolus fuit in eo, ſed ſemper laetitiam cum fratribus habuit. Dum haec & cuncta opera ejus irreprehenſibiliter perſeverarent,ſanctus Zonis epiſcopus, qui ſanctum Caſſianum edocuit, atque nutrivit, imminente perſecutione, marty-
9 rium [9] adeptus eſt.cujus corpuſculum beatus Caſſianus pio amore cum ſumma diligentia in Baſilica ſanctorum Martyrum collocavit, quorum haec ſunt nomina: Secundianus, Felix, Terentianus,Victor,Redutus, item Victor, Coluſus,Diiddeus,Fortunius, Spenetius, Afrodoſius, Julius, Emeritus, Honorius, Salvanus, Saturnus, Dorigianus presbyteri; Roricianus diaconus. Juxta ſepul-

ſepulcra praedictorum beatus Pontifex cum ſummo honore
pridie Kal. Maii ſepelivit eum, atque ſacroſancta martyria in
honore ſancti Zenonis epiſcopi, recordatus ejus tolerantiam
atque victoriae triumphum, per ſingulos dies conſecrans ejus
memoriam. Poſt haec ſanctus Caſſianus videns beati magiſtri
conſtantiam atque virtutes, ſuccenſus ſancti Spiritus fervore
& fide martyrum, in peregrinationem proficiſci cupiebat. qui
effundens preces ante Dominum Deum, revelatum eſt ei in
Galliis pergere, & praedicare verbum Domini. [10] At ille cogni- 10
ta voluntate Dei pandere coepit coepiſcopis & omni clero,
dicens ad eos: volo juxta praeceptum Domini relinquere ter-
ram & cognationem, vel patriam meam deſerere, & in Galliis
proficiſci. cui omnes dixerunt: te terra tua non paſcit? & locus,
in quo habitas, tibi non placet? nec amicos habes vel vicinos,
qui conſolentur te, ut deſeras regionem, in qua natus & nu-
tritus es? Sanctus vero Caſſianus reſpondit eis: Dominus &
Salvator noſter per ſanctum Evangelium monet dicens: omnis,
qui reliquerit domos aut agros aut parentes propter nomen
meum, centuplum accipiet & vitam aeternam poſſidebit. &
illud: qui non reliquerit quae poſſidet, non poteſt meus eſſe
diſcipulus. Et haec dicente eo, quieverunt ab eo. Et valedi-
cens illis omnibus ex voluntate fratrum ſuorum, cum paucis,
quos elegit, profectus eſt. Et ſecum duos presbyteros habere
coepit, id eſt Domitianum & Dydimum, & duos diaconos
Orion & alium nomine Neonas, & tres lectores his nomini-
bus, Baſamona, Erta, & Honorio, & ſubdiaconos quatuor,
Ingenianum, Juſtum, Simplicem, & Manſuetum. Hos ſecum
omnes ſanctus Caſſianus aſſumens cum gaudio magno iter arri-
puit, & fortaſſe alicui incredibile eſſe videatur quanta & qua-
lis lamentatio, ac fletus in clero aut in plebe HORTENSIS urbis,
diſcedente hoc patrono noſtro, fuit. Nam flentes & lugentes
dicebant: cui nos, Pater piiſſime, commendas, quorum Pater
pervigil eras aſſiduus? Quare deſeris gregem tuum, quem ju-
gibus orationibus confortaſti? Et qui nos monebas coeleſtem
doctrinam, modo relinquis regionem tuam, & dominationem,
quam nunc uſque habuiſti & vadis in terram longinquam,
quam nunquam vidimus nec comperimus? Audiens autem
haec homo Dei, recordans ſancti Pauli Apoſtoli, ut pergeret ad
perfectiora, quid facitis, inquit, plorantes & conturbantes
cor meum? Et benedicens omnibus ait: Dominus erit vobi-
V u ſcum,

ſcum, & vobis comes exſiſtet. Et compunctus oſculatus eſt omnem clerum, flebatque ubertim prae gaudio. Oratione autem facta ſanctus Caſſianus dixit comitibus ſuis: Dominus Deus omnipotens adiutor & protector noſter eſt, & nomen ſanctum ejus erit nobiſcum. Et addidit: vias tuas, Domine, notas fac nobis, & ſemitas noſtras dirige in viam pacis. Et iterum dixit: cuſtodi nos, Domine, ſub umbra alarum tuarum, protege nos ſcuto veritatis, & dirige nos in viam rectam propter nomen ſanctum tuum, quod laudabile & glorioſum in omnem terram, & in exitus terrarum. Et reſpondentes presbyteri una cum junioribus dixerunt: amen. Sanctus vero Caſſianus epiſcopus elevans manus ad coelum, inquit: Domine Jeſu Chriſte, ſalvos fac ſervos tuos ſperantes in te. Exiit autem pergens itinere coepto beatus Pontifex pridie Kal. Aprilis, faciens iter ſex menſibus, hoc eſt uſque ad Kalendas Octobris. Et praedicans verbum Domini, & multa idola gentium deſtruens & baptizans plurem populum, atque ad viam ſalutis aedificans in nomine Trinitatis, & multa ſanctorum Martyrum per civitates viſitans loca, & ſecum reliquias eorum ad ſalvandas animas exhibens, percunctatus homo Dei * Affrice portum, gubernante Chriſto, proſpera navigatione Maſſilienſi urbe affuit glorificans Deum. Quis dubitet divinum affuiſſe auxilium? Beatiſſimus hic famulus Dei inter haereticos & paganos & ſaeviſſimas perſecutiones, Angelo comitante, Eduae affuit civitate: quo tempore beatus Simplicius urbis Eduae epiſcopus pontificalis adhuc tertius ſucceſſor Cathedrae ſanctam eccleſiam gubernabat. Et quia inveterata idolorum cultura in hac urbe a quibuſdam colebatur, praedicatione ipſius multi Deorum ſuorum ſimulacra deſerentes, ad poenitentiam & baptiſmi gratiam pervenerunt, & orationibus ſuis, divina manante gratia, circa infirmorum reparationem, vir Dei Simplicius Pontifex beneficia conferebat. Cum autem ſanctus Caſſianus epiſcopus ad oratorium ſancti Symphoriani martyris perveniſſet, ubi ejus ſancti corporis reliquiae venerantur, orationi ſine intermiſſione novus habitator aſſiſtebat. Nuntiatum eſt autem ſancto Simplicio epiſcopo, quod homo Dei, nomine Caſſianus, ab oriente de trans mare adveniſſet: quo audito venerabilis Pontifex cum magna veneratione cum hymnis & canticis eum ſuſcepit. Sanctum autem Caſſianum epiſcopum beatus Simplicius in oſculo ſancto complexus eſt, & immolaverunt utrique omnipoten-

potenti Deo ſacrificium laudis . Gaudens enim beatus Simplicius de adventu hujus juſti , qui talem meruit ſocium ad incredulitatem malorum hominum erudiendam ; & diligens eum omni fraternitatis amore , ſemper ſecum habere eum deſiderabat . Inter haec autem ſanctus Caſſianus ait ad eum : Frater ſanctiſſime , in Britanniam volo proficiſci . Beatus Simplicius volens in ſolatium eum detinere, reſpondit : Frater, tempus expecta, & Dominus ducet te in viam, quam deſideras . Fuit autem ſanctus Caſſianus apud eum triennio . Poſt haec obiit beatus Simplicius viij. Kal. Julii , & ſepelivit eum ſanctus Caſſianus cum laudibus in cimiterio , qui eſt in conſpectu ipſius civitatis: qui per ſingulos dies offerens oblationem ſacrificium Deo immolabat pro eo in memorialem aeternam . Poſt unum autem annum omnis clerus omnisque populus tam divites , quam pauperes una voce conſona conſtituerunt ſanctum Caſſianum ſanctae eccleſiae Apoſtolicae dignitatis . Cui tantam gratiam Dominus Jeſus Chriſtus conferre dignatus eſt , ut aſſidue miracula per eum oſtenderet , coecis lumen redonaret , ſurdis auditum , debilibus ſoſpitatem , aegrotis incolumitatem tribueret , & omnem hominem diligebat , ſicut ſe ipſum . Conſummavit autem regens eccleſiam beatus Caſſianus epiſcopus annos uiginti , & migravit ad Dominum Jeſum Chriſtum, reſurrecturus cum ſanctis in gloria aeterna . Poſt cujus abſceſſum venerabiles ſupraſcripti ſocii & comites ejus narrantes actus beati magiſtri , & conſcribentes hiſtoriam vitae ejus , migranteſque a ſaeculo, eodemque cimiterio , quo & Pontifex, tumulantur . Operae pretium eſt ad laudem beatiſſimorum congrue adjiciendum.

[11] Dum ſanctus Germanus Autiſſiodorenſis epiſcopus Romam 11
pergeret , in tumulo beati Caſſiani Pontificis Auguſtodunenſis eccleſiae ita divina virtus apparuit , ut in Pario lapide contrarius color crucem exprimeret , & ſalutare ſignum varietas diſtincta monſtraret . quo cum ſanctiſſimus Germanus adveniſſet, fuſis ex more Chriſto precibus , quid , inquit , glorioſe frater agis ? Reſpondiſſe e tumulo Caſſianus relatione veridica perhibetur : dulci in pace quiete potior , & adventum Redemptoris expecto . Cui Germanus mutua ſermonis vice dixiſſe narratur : quieſce per longum, in Chriſto Frater, tempus . Ut autem divinae tubae cantum , & exoptati clangoris ſonum ac ſacrae reſurrectionis gaudia obtinere mereamur , & pro nobis & pro hac plebe attentius intercede apud Dominum noſtrum Jeſum Chri-

ſtum, cui eſt cum Patre & Spiritu ſancto honor & gloria, ſalus, virtus & poteſtas in ſaecula ſaeculorum. Amen.

NOTAE.

1 *HIC deeſt principium ſeu prooemium, quum forte haec vita concinnata fuiſſet, ut recitaretur in divinis officiis, ſicuti pleraque Acta Sanctorum aevi inferioris, quae inveniuntur deſcripta in Paſſionariis & Lectionariis eccleſiarum. Iſtud autem principium ſive praefationem, quam Bollandiſtae Pariſiis exſcripſerant ex MS. Claudii Jolii, a clariſſimo Janningo miſſam hic exhibeo:* Egregium, ſummaeque utilitatis eſt ſanctorum vitas deſcribere, eorumque merita praeconiis attollere ſummis. Ergo B. Caſſiani Pontificis vita luculentiori praecipue elucidanda ſtilo; qui in tantum Deo placere ſtuduit, ut aeternitatis praemio & felicitatis dono digna retributione remuneraretur in coelo. Igitur, &c.

2 *Ita vocatur etiam in vita metro deſcripta: quem tamen Bellovacenſis, S. Antoninus, Petrus de Natalibus, Breviarium Aeduenſe, Abbas Maurolycus & Acta ipſa inferius* Zenonem *appellant. Zenonis autem martyris Alexandriae meminerunt Martyrologium Romanum & Lucenſe, Uſuardus, Ado, Notkerus, & Beda die* 15. *Julii.*

3 *Hilarinum martyrem paſſum ſub Juliano memorant eorundem Martyrologiorum auctores: ſed aliqui ad Oſtia Tiberina, alii Arretii in Tuſcia martyrium feciſſe tradunt, uti docet Florentinius in notis pag.665. qui etiam obſervat in MSS. codicibus illum non dici monachum: quo titulo a quibusdam ornatur. An vero hic Hilarinus eſſe poſſit is, de quo loquuntur Acta S. Caſſiani, ego affirmare non auſim, quanvis in Italiam venire potuerit, ut idem quoque Caſſianus venit.*

4 *Quia heic dicitur S. Caſſianus ſervis ſuis pietatis cauſſa libertatem largitus, vereor ne id ſit noni ſaeculi conſarcinatio, quo ejuſmodi ſervorum manumiſſiones crebrius fieri conſueverunt: de quibus ego aliquando Italice diſſerui. Quum autem in hiſtoria miraculorum ſancti Caſſiani infra vulganda habeatur, Hugonem Abbatem filium Caroli Magni anno* DCCCXL. *a Moduino epiſcopo Aeduenſi impetraſſe corpus ejuſdem ſancti, quod tranſtulit in monaſterium ſancti Quinctini; fortaſſe eo tempore ex veteribus Aeduorum tabulis utraque haec vita conſcripta fuit ad uſum eccleſiaſticum. Certe utriuſque ſtilus non videtur aevum antiquius indicare.*

5 *Adhuc Hortenſis eccleſia cathedralis ſancto Laurentio martyri dicata eſt, & in antiquo palatio epiſcopali exſtitit ſacellum eidem Levitae*

vitae erectum : quem pro patrono Hortenſes hodieque venerantur. Videtur autem Actorum ſcriptor Hortenſem hanc urbem immani prodigio in Aegypto collocare : quod inferius luculenter ſcribit, atque idem tradit etiam auctor ſequentis poematis : in quo ſane uterque falſus eſt ; nam nulla unquam Horta in Aegypto ſtetit, ſi omnium ſcriptorum ſilentim aliquid valet : qua de re me inſuper certiorem fecit V. C. Bernardus de Montfaucon olim a me conſultus, quod ſcirem in geographia Aegypti eum egregie verſatum occaſione praeſtantiſſimae editionis operum omnium ſancti Athanaſii, quam ipſe adornavit. Hinc Andreas Sauſſayus in Martyrologii Gallicani tom.1. pag.494.quum nullam Hortam in Aegypto reperire potuiſſet,ſcripſit, Caſſianum fuiſſe epiſcopum Orthoſiados, *ex uno errore alium inducens. ſiquidem non una, ſed binae fuere* Orthoſiades *ſive* Orthoſiae, *ut animadvertit Henricus Noriſius in Addendis ad Epochas Syromacedonum cap.3. §.5. pag.474. Prima Orthoſia fuit urbs Phoenicum maritima, alia in Caria. At neutra harum urbium fuit in Aegypto : neque Sauſſayus expreſſit an Caſſianus fuerit epiſcopus Orthoſiae in Phoenicia, an alterius in Caria, etſi in utroque aberraſſet a vero. Inde tom.2.pag.1249.in excerptis e Martyrologio ſancti Sabini ante annos 500. exarato recitat haec verba. Eodem* die (v. *Auguſti.*) depoſitio ſancti Caſſiani epiſcopi & confeſſoris, qui ardore martyrii & diſciplinis inſtructus coeleſtibus, in civitate Aegyptiorum vocabulo Ortenſi epiſcopus eſt ordinatus : in qua cum eccleſiam conſtrueret, beatus martyr Laurentius ei apparuit,& ut eodem ſuo nomine dedicaretur admonuit. Deinde divina revelatione Gallias penetrans, Auguſtodunenſem urbem adgreſſus, a ſancto Simplicio ejuſdem urbis *epiſcopo* honorifice ſuſceptus eſt : miniſtratoque ſancto Simplicio ſacerdotio & defuncto, in ejus locum ſanctus Caſſianus ſubrogatus eſt epiſcopus, ubi & multis coruſcavit virtutibus, & requievit in pace. Ad cujus ſepulcrum B. Germanus Autiſſiodorenſis epiſcopus veniens & ex more chriſtiano preces fundens fertur alloquutus. Quid (inquit) frater Caſſiane agis? Reſpondit B. Caſſianus : dulci quiete in pace potior, & adventus Redemptoris expecto. Cujus corpus poſtea multitudine miraculorum *coruſcans,* in municipium, quod Auguſta Vermanduorum nuncupatur, eſt translatum, & infra baſilicam beati Quintini martyris ſepultum. *Haec omnia non aliunde ſumpta ſunt, quam ex his noſtris Actis, uti diximus, conſcriptis poſt corporis translationem: ex quibus Hortae Aegyptianae error profluxit : quam quia deprehendere nec*

Flo-

Florentinius potuit, pag.725. legit, non Ortenſis, *ſed* Oſtienſis *civitatis in Aegypto, quae item ibi nuſquam exſtitit.*

6 *Julianus e vivis ſublatus fuit anno* CCCLXIII.*die 26.Junii anno aetatis ſuae 31. quum imperaſſet annum unum & menſes octo inchoatos, ut ſtatuit Pagius. Ei mox ſucceſſit Jovianus, qui* piiſſimus Imperator *dicitur in libello Synodico Concilii Alexandrini a S. Athanaſio celebrati. Obiit vero Dadaſtanae inter Bithyniam & Galatiam die 16.Februarii anni* CCCLXIV. *cui die 25. ejuſdem menſis ſucceſſor datus eſt Valentinianus.*

7 *Is,qui haec Acta conſcripſit ratus Hortam non in Tuſcia ſuburbicaria, ſed in Aegypto ſitam fuiſſe, putat Jovianum in iis partibus conſtitutum, Caſſianum in epiſcopum eligendum commendaſſe. In veteri Breviario Aeduenſi, ex quo infra dabimus vitam S. Caſſiani, haec habentur:* Praeſente itaque Imperatore populus urbis Hortenſis, qui Paſtore indigebat, Caſſianum Pontificem acclamavit. *Sed utique,* imperante, *non* praeſente *Joviano id factum eſt, ut Bellovacenſis, S. Antoninus, & epiſcopus Equilinus, in hac re audiendi, teſtantur.*

8 *Plures quidem Caſſiani memorantur in tabulis eccleſiaſticis, 26. Martii, 13. Auguſti, 1. & 3.Decembris. At omnes ante Jovianum Imperatorem floruerunt. de hoc vero Caſſiano Aſiae regionis nequicquam occurrit: neque ejus ulla fit mentio in lectionibus Breviarii Aeduenſis, neque apud Bellovacenſem, ceteroſque ſcriptores.*

9 *Quum S. Zonis ſive Zeno paſſus tradatur* in perſecutione, *nempe Juliani, & ejus corpus a Caſſiano ſepultum, id utique factum antequam in Italiam navigaret, & antequam ad epiſcopatum Hortenſem eveheretur: quod tamen confundit ſcriptor Actorum.*

10 *Caſſianus heic dicitur ex ſua eccleſia Hortenſi in Gallias migraſſe* praedicare verbum Dei. *Certe translatus non fuit ex eccleſia Hortenſi ad Aeduenſem: quod tunc raro exemplo factum in occidente docet clariſſimi nominis Cardinalis Joſephus de Aguirre in diſſertatione* XI. *tomi primi Conciliorum Hiſpaniae: neque alia cauſſa ſuppetit cur eccleſiam ſuam deſeruerit. An epiſcopis in calamitate licuerit fuga ſibi conſulere,docte de more diſquirunt Monachi ſancti Mauri in vita ſancti Auguſtini libro* VIII. *capite* VIII. *num.7.*

11 *Haec, quae ſequuntur, ſumpta ſunt ex Conſtantio in vita S. Germani Autiſſiodorenſis epiſcopi lib.*1. *cap.*VI. *apud Surium die 31. Julii. Noſtri Caſſiani meminit Martyrologium Romanum die 5. Auguſti. ejus vero ſepulcri S. Gregorius Turonenſis de Gloria Confeſſorum capite* LXXIV.

ACTA

III.

ACTA SANCTI CASSIANI METRO DESCRIPTA.

Ex codice MS. 408. bibliothecae S. Germani Pariſienſis ab 800. annis ſcripto, in quo deeſſe videtur principium ac finis.

1. *Acta ſancti Caſſiani.*

AT tuba terribilem ſonitum cum protulit iſtum,
Agmine diſcipulum Chriſti pangente triumphum,
Splendor juſtitiae per eos effulſit in orbe.
Tunc caepere viri divino flamine pleni
Surdis auditum, caecis imponere viſum,
Attactum mancis, greſſum concedere claudis,
Doemonas expelli, functis halitum reparari.
Haec ubi viderunt, vitae ſpem corde tulerunt,
Atque ſequi Chriſtum ſemet vovere per aevum,
Quotquot erant ſcripti coeleſtis cortice libri.
En operante Deo, qui jure triumphat ab alto,
Auſter & occaſus, Boreas radians & Eous
Credentes, tanti gaudent affamine verbi.
Jam Thrax, & Parthus, pellem mutavit & Indus,
Perſes cum Medis vitam, mollisque Sabaeus,
Teucerus, Argolicus, Tyrrhenus, ſive Sabinus,
Gallus & Hiſpanus, Britto, Pictusque, Gelonus,
Romanus celeber, nec non bellaxque Sicamber
Perfidia exuti, permulſi lacte fidei,
Idola ſiverunt, baptiſmo ſeque piari.
Sicque prophetalis completa eſt dictio vatis,
Quae canit in cunctis procedere finibus orbis
Verbum diſcipulum, retulit quod lingua ſalutis.

De

II. *De converſione Aegypti & origine beatiſſimi Caſſiani confeſſoris.*

* Forte natum.

HOc cum Memphiticis lumen radiaſſet in oris
* Nactum Syrophanis ponunt, illudque capeſcunt,
Magnis coelitibus tribuit quod munere Chriſtus;
Hic tenebras pelli, lucem tueris oriri,
Idola fruſtrari, vexilla crucis venerari,
Quadrigas teneris ſublabi fluctibus altis,
Iſrael in ſolido gratari carmine mixto.
Unde tibi meritas efferrem, Rex Deus, odas?
Quod factum fuerat, tua gratia nunc ſubabundet,
En ſanctos generat, quae olim ſimulacra patrabat,
Monomachos gignens, & eos coeleſtibus indens,
Quos inter Caſſianum nuperrime ſanctum
Produxit puerum multo de ſanguine cretum,
Quem genitor locuples, & rerum emblemate dives
Chriſmate perfuſum ſcholis dedit erudiendum.
Hunc pius Antiſtes Zonis, poſt Martyr enormis,
Inſtruxit verbo, redimivit ſtigmate pulchro.
Scripturas peragrat, quae ſunt arcana retractat,
Nec abduntur ei quaecumque obſcura teguntur,
Donec catholicum lumen penetraret ad unguem
Flore juventutis redolens primaevae adoleſcens
Libavit totum Domino ſe ſe in holocauſtum,
Ei ſervire volens, cui ſe ſubjecerat ardens.
Creſcebat meritis vitae, creſcendo momentis,
Quod lex praecepit, quod patris gratia ſanxit,
Viribus egregium totis imitando magiſtrum,
Implebat ſtudio, legis duo juſſa patrando.

III. *De virtutibus ſpiritualibus in eo.*

INterea juvenis capſim formatur ab annis,
Quodque prius coepit, geſtis cumulabat opimis.
Nempe viro factus digno conſors Ilarino,
Excubiis nictat, divinis laudibus inſtat,

Tem-

Templa beatorum luſtrans, & eos prece pulſans
Optabat meritis ipſorum ſeque juvari.
Quos animo ardenti ſitiebat valde imitari,
Hinc Xenodochium reparat, diſtendit & ornat,
Quo feſſis epulas, miſeris ſolamina dedat,
Viſitet infirmos, dapibus ſuſtentet egrotos,
Non ſua perquirens, ſed Chriſti dogmata complens.
Prodere ſi ſcripto, ſi fas eſt dicere verbo
Quae bona vir caelebs divino nectare ſollers
Monſtrabat ſtudiis, jugibus firmans documentis,
Talibus inſtaret curis dum tyro fidelis
Extemplo nili volat ingens fama per urbes,
Territat & plebes ejus de geſtibus omnes,
Unde elacres una dicebant voce ſonora,
Eſt Caſſianus nobis adeo recolendus,
Nobilitate nitet, virtutum agalmate floret,
Moribus illuſtris, merito ſublimior aſtris,
Effigie rutilus, nulli pietate ſecundus,
Archas melliſluus, fama ſuper aethera notus,
Nos inter nemo degit praeſtantior ipſo.
Talis Niloticam replebat dictio terram,
Extollens Caſſianum fama meritorum.

IV. *De Juliano nequiſſimo Imperatore.*

JAm Cariath-Seph & Joſue deſtruxerat alter
Et muros Jericho proſtravit funditus aruo,
Competa * per mundi jubilantibus omnia Sanctis:
Heu dolor! Orbicolae lugentes, obſecro, flete,
Cum ſacer atque ferox nimium Julianus & atrox
Suggeſtum Imperii temeravit corde procaci:
Hic tanto ſcelere ante alios immanior omnes,
Quantus ad aſtrigerum tendit ſuſpectus Olympum,
Unde erga Sanctos bellum commoverat excors,
Induperans perimi, & nullum ſuper arua papiſci.
Quod mandat teter, gaudet parere miniſter
Efficitur ſtrages, jugulantur cuſpide teſtes,
Jeruſalem cives regem coeli venerantes
Traduntur flammis, merguntur fluctibus altis,

* Compita.

Torquent eculeos, nexus patiuntur ahenos,
Occumbunt juſti, mulctantur ubique beati,
Sic Caeſar ſtatuit, dirus ſic lictor obaudit,
Quos fugat Imperium, recolunt ſpelaea ferarum,
Bellua conſervat, hominum quos mucro retruncat.
Audi terra, rogo, coelum, ſuperaſpice, quaeſo,
*nocuo cinere perimente. Ferte virum ſterilem nocuos * ſine reperi mente.
Bacchavis Caeſar, baccharis perfide fruſtra,
Pridem diſcipulus, nunc vilis Apoſtata factus,
Arbos tu ſterilis, lignis aequatus aduſtis,
In Erebo frueris, nec quemquam voce laceſcis,
Viciſti Galilaee Deus, jam Caeſaris actus,
Tu potis & clemens, tu Rex in faſce refulgens
Multaſti rabidum coeleſti fulmine foſſum.
Quo circa celebres tibimet dicemus honores,
* acerbos. Qui miſerans juſtos, baratro dimergis * acerdos.

V. *De Zone Magiſtro ipſius, & martyre.*

ISte furor Zonem vitae direxit ad arcem
Fretum martyrio poſt vinctum nobile ſerto
Mauſeolum Caſſianus civilico alumnus
Edidit in templo carum tumulando magiſtrum
Exortum Maii cum ſtiva inflammat Aprilis,
Cujus mirificum jugiter memorando triumphum
Debita victori ſacravit voto perenni
Teſte praeconans, & eum cum laude frequentans.

VI. *De Joviano Imperatore Chriſtianiſſimo.*

BLasfemus tenebras poſtquam properavit avernas
Compos orbigenum motus pietate ſuorum
Fulgura ſedavit, hoſtes ditione ſubegit.
Nam Romana phalanx orbem mucrone refrenans,
* Ad At * Regni ſceptrum procerem bonitate refertum
Ab Jove delegit Jovianum nomine dictum,
Juppiter ut populo exſtaret de agnomine recto.
Hic armis ſtrenuus, Domini cultorque monarchus,

Chri-

Chriſticolas vivit * Paganos credere fecit, * *vel* uniit
Eccleſiam ſtatuit, flocci figmenta redegit
Orbem judicio, gentes correxerat aequo.
Is quoque Taphneos cum tranſmigraſſet ad agros,
Ortenſis populus ſacro Paſtore carebat.
Quod herus agnoſcens, juſſit perquirere ſtatim
Quid ſuper hoc Domini vellet ſententia magni.

VII. *De electione Caſſiani.*

UNanimes igitur Domini ſuffragia poſcunt,
Illis Pontificem daret ut ſibi jure placentem.
Tum legione precum motus ſator ipſe polorum,
Sanciri Caſſianum de more patronum,
Ornatum donis, fultum coeleſtibus hauſtis
Innuit, adſpirans introrſus hoc ſuper omnes,
Id ſiquidem Auguſtus Caeſar fieri haud refragatur:
Inſuper hortatur, mandat, favet, atque precatur.
Abnuit hoc humilis, nec ſe vult ſubdere curis,
Taedia non vitans, ſed vires defore teſtans.
Vulgus ad haec valido ſtrepituque tumultuat alto;
Nos ſcimus, quod ſis a Cunctipotente ditatus,
Proſapia vernas * geſtorum, & ſimplicitate refulges:
Nolis, ſive velis, Praeſul dominabere nobis.
Noſter civis ades; ideo nos optime paſces,
Sic clamat coetus, ſic annuit ipſe ſenatus;
Vox coelo fertur: Caſſiani moderatur
Mens quo ſubigeret quod Caeſar, plebsque rogabant.

VIII. *De ordinatione ipſius.*

TUnc ergo Sanctus tantorum voce coactus
Excepit regimen ſupplex, & nobile nomen,
Alter enim Caſſianus cum Caeſare * ventus * *ideſt*, qui venerat
Ex Aſia, aequivocum ſacravit honore patronum.
His autem geſtis inerat dux inclytus Orbis
. . uroncique patres orbem mucrone colentes.
Adfuit & clerus, nec non Taphnea juventus.

Gaudebant omnes odas Domino referentes,
Qui ſibi Pontificem tribuit praeeſſe cluentem,
Praeſulis in ſolium poſtquam conſcenderat altum,
Ornatus ſtola, luculentus veſte ſacrata,
Actibus in cunctis talis virtute refulſit,
* perlotus Qualis limphaſea * perlautus Lucifer unda
Cum ſurgens croceo ſubtexit ſidera peplo.
Praedicat hinc populis ſummi magnalia Regis,
Monſtrans exemplis, ſuadebat quaeque loquela
Gloria quae juſtis maneat, quae poena profanis,
Qui decor in ſuperis exſtet, qui ſtridor in imis,
* fallens, Rebus in humanis quam ſit fiducia * calvens,
Expediit dictis, affirmans rebus apertis.
Totum ſe Domini mactabat pronus ad aram,
Exſtans ara ſuavis, & hoſtia, ſive ſacerdos.
Quis Rhetor liquido quibit depromere ſcripto,
Qualis in adverſis fuit, & per proſpera mitis,
Parcus quamque ſibi exſtitit, & quam largus egenis?
Vitabat pompam, mundi ſternebat honorem,
Divitias calcans, & eas ut ſtercora damnans,
Spargebat gazas, indens coeleſtibus illas,
Quo potiretur eis reſolutus carcere carnis.
Clarus erat vultu, ſed tanto clarior actu,
Eloquio dulcis, habitu, greſſuque ſuavis,
Ore quidem nitidus, ſemperque in mente ſerenus,
Exſuperas plane turgentis lata poetae
Impetus actorum meum vincit valde tuorum
* quantum In * quamquam valeo, laudes tibi ferre nequibo
Heus athleta Dei vigeas in culmine Divi,
Gaudia cum Sanctis habeas per paſcua pacis.

IX. *De eccleſia in honore S. Laurentii dedicata.*

DEnique delubrum ſtruxit mirabile dictu
Moenibus Ortenſis, rebus ſublime ſecundis,
Quodque neceſſariis egit, pia dona miniſtrans.
Ipſius culmen cum perveniſſet ad unguem,
Et nox atra polum bigis ſubvecta teneret,
Paſtor & in fulcro feſſos componeret artus,

Ser-

Serpere dans ſeram leviter per membra quietem
Viſa fuit coelo facies dilabier alto
Laurentii teſtis, vocesque effundere talis:
Imperio Patris huc venio, Dionaee ſacerdos,
Qui te Jeruſalem ſcripſit magnum fore civem,
Hoc ſiquidem templum ſollers, quod praeclue dudum
Marmore finxiſti, * pulchroque tuliſti
Nomine Laurenti ſacretur honore perenni.
Haec ait, & ſudum martyr remeavit Olympum.
At Paſtor ſtrenuus tanto de famine certus,
Nil titubans juſſis obtemperat ilicet iſtis,
Dedicat Eccleſiam Laurenti nomine factam,
Et decus, & nomen praeſcripti ſemper habendam,
Talibus auſpiciis vivebat cuſtos herilis,
Mortuus huic mundo, praenitens vivere Chriſto,
Corpore nam terris, animo degebat in aſtris.

x. *De meditatione peregrinationis ejus.*

PRaeterea Sanctus tantorum nectare vultus
Donorum conans praedicti exempla magiſtri
Actibus aequiparare ſuis, conſpexit abeſſe
Martyrium, per quod mactus conſcenderet aulam,
Ardebat ſpectans cum quo luctamen iniret,
Poſt alapas ictus, poſt carceris atria nexus,
Poſt ferrum flammas, poſt lethum gurgitis undas
Ferre volens, animo & praeſtanti corde cupiſcens,
Has ſitiens epulas, nequid ſperaret, habebat,
Hoc torrens aeſtu, nuno huc, nunc fluctuat illuc,
In partisque rapit varias, per quem omnia verſat,
Si laxando gtegem veſtiget Praeſidis enſem,
Saepius id replicat, ſolito notiſſima pulſat;
Judicium quaerit, veniat quod coelitus illi,
Explorat pronus, quid vellet ab aethere Chriſtus,
Incumbens lacrymis, corpus ſuſpendit ab eſcis;
Pernox inſudat, cordis timiamata mactat,
Has inter curas occurrit ſumma poteſtas,
Mandans Aegypti gentes, & rura paciſci,
Atquę Sicambrigenum vaſto prae aequore regnum

Expe-

Expetere, ut populis ferret pia dogmata Gallis.
Implens praeceptum, promſit quod doxa piorum
Ergo certa ſciens, & veri nuntia credens,
Obtulit extemplo Regi libamina magno,
Qui non omittit propria quos morte redemit.

XI. *De convocatione populorum, & conquirente populo.*

COnvocat hinc ſocios in eadem ſorte dicatos
* Queis * Quis primo votum, poſt pandit herile rogatum,
Quos ubi contra ſtare videt molimine firmo,
Prodidit arcanum, quod Chriſtus ab axe polorum
Innuit. Inde favent omnes inſiſtere coepto.
Ardet abire dehinc, propriamque relinquere terram,
λαῶν Cumque * laon patulas iſtud percelleret aures,
Diriguit ſubita gelidus formidine ſanguis,
Atque incredibilis rerum fama occupat omnes.
At Pater ignorat quo prima exordia ſumat,
Sic alternanti potior ſententia viſa eſt,
Accerſire gregem tanta formidine flentem,
Ac lenire illos edictis mollibus omnes.
Undique conveniunt inopes, magni & mediocres,
* Queis * Quis ſacer exorſus ſolio ſic infit ab alto:
Cunctipotens genitor hominum, rerumque repertor,
Vos fidei teſtes, & ſpei robore fortes,
Conſortesque ſui quo circa nominis almi
Jam fore conceſſit, verbi nec lacte caretis,
Viribus ut totis illum jugiter recolatis,
Cuncta refutantes, ipſum ſuper omnia amantes,
Proſpera vitando, & nunquam perverſa tremendo,
Vobis edicam repetens, iterumqoe monebo.
Eja eſtote viri fortes, nullumque paventes:
Non paſtor deerit vobis, non cura ſalutis.
Paſcet qui fecit, firmabit, conſolidabit
Juſticium cohibete, rogo, caeptosque dolores
Temnite, nec ullus votis obſiſtat adeptis.
Quod facere exopto, Rex Chriſtus ab aethere celſo
Favit, & ad metam monuit perducere certam,

Haec,

Haec, & plura loquens Patrum, monimentaque cenſens,
Tentabat lenire animos, & reddere laetos;
Haec ubi dicta dedit, populi clamore profari
Coepere ingenti, fredentes corde dolenti;
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſcisque ſolo decedere noſtro;
Quis caulas reget? hancque quis, heu! bene paſcet?
Ipſis ſedato reſpondet pectore Paſtor,
Spem vultu ſimulans, preſſanſque in corde dolorem:
Voluite corde metum, cari ſecludite curas,
Chriſtus erit Paſtor vobis, & cura ſalutis:
Rectorem tribuet, qui vos ad pabula ducet.
Fidite in ipſius ſuffragia firmiter, eja
Semper honos, veſtrumque decus, nomenque manebit,
Nec vos ulla dies unquam mori eximet aevo.
Immanis convexa polus dum ſidera paſcet:
Sic Paſtor ſtrenuus. Tandem Memphea juventus
Reſpondet verbo, non ſic in pectoris antro:
Incipe, jam volumus, juſſit quod ab aethere Jeſus.

XII. *De ordinatione urbis, & electione ſociorum.*

ORdinat hinc urbem, plebi ſtatuendo levamen,
Componit, ditat, tuitur, benedicit & ornat,
Eligit & ſocios his nominibus vocitatos,
Presbyteros, Domitianum, Didimum quoque, binos
Viribus inſignes, omni bonitate clueutes.
Levitas equidem numero ſibi junxerat aequos,
Ambos florentes aetatibus, Arcades ambos,
Et cantare pares, & item proferre * volentes, *valentes
Orionem primum, Neonan dictumque ſecundum;
Lectorum vero cuneus ſupereminet, uno
Indicens numero quod habebant cordis in alvo,
Sichas, Amon, & Honorius, Eroneſque vocati,
Nam Nathaneum ſibimet connexerat unum,
Cui ſpei fervor, fidei, caritatis & ardor,
Ingenianus erat nomen, dilectio duplex,
Simplicitas illi prudens, prudentia ſimplex,
Sobrius & caſtus, cuncta bonitate decorus.

De

XIII. *De peregrinatione ſancti Caſſiani.*

HIS etenim ſeptem ſociis, curſusque miniſtris
Inclytus Antiſtes, Dominique exſul luculentus,
Coepit iter gaudens, & amore Dei proficiſcens,
Linquens Aegyptum, petiturus * Rus Eduorum,
Mox urbis legio digreſſu mota ſupremo
Proſequitur lugens, actus patris reminiſcens,
Plorabant una dicentes voce ſonora:
Cognatas urbes quondam, populosque fideles
Fulcibas donis, & alebas vir pietatis.
Proh dolor! Ecce relinquis eos, pretioſe Sacerdos,
Quo tua ſancta fides nobis jam credita callet?
Externos properas, nobis praeeſſe refutas,
Cui nos commendas Aegypti * miſea lampas?
Cui famulos tradis? Cui urbis ſepta relinquis?
Cur abicis Clerum, fugiens, cur deſeris iſtum?
Oramus, plebi miſerans ſucurre gementi,
Centuplicant gemitus, reboat Saronia tellus,
Increpitant montes, diſſultant undique colles,
Et ſtridor fratrum coelo, fletusque querentum.
Tum pater evictus lacrymis ita fatur obortis:
Pellite jam fletus, removete a pectore queſtus,
Semper amor veſtri, & nomen, laudesque * manebant,
Nec unquam veſtri prorſus meminiſſe pigebit,
Dum coelum ſtellas, pecudes dum terra tenebit,
Vivite felices filii, peto, vivite Chriſto;
Macta ſalus, bonitas, pax & concordia perpes,
Vobiſcum maneant, vitae * atque palatia ducant,
His autem dictis demulcet corda dolentum.

* *hinc patet auctorem hujus vitae Gallum eſſe. Sicut enim Galli lingua ſua vernacula urbem* Villam *dicunt, ſic ipſe latine reddidit* Rus

* myſtica

* manebunt

* adque

XIV. *Benedictio ſancti Caſſiani ſuper populum.*

INde manus coelis tendens, & labra pateſcens,
Illos * altithro commendat, taliter orans:
Tu Deus aetherei perpes regnator Olympi,
Qui coelum, terras, pontum ditione gubernas,

* altithrono

Qui

Qui regis Iſrael cum nato & flamine ſancto,
Qui reges & regna domas, ſternisque ſuperbos,
Sublimas humiles, deponis ab arce potentes,
Spes hominum cernens, & vota precantia complens,
Hos, expoſco, tuos ſupplex clementer alumnos
Conſpice, clarifica, condi, compone, corona,
Mores illuſtra, vitam rumore fecunda,
Actus cuſtodi, ſenſus, Rex inclyte, nutri,
Donec te videant, ac vitae praemia prendant,
Te praeſtante, Deus, qui ſemper trinus & unus,
In triplici virtute tui benedictus haberis.
Fantur amen cuncti, tundentes pectora pugnis,
Tunc Paſtor pacis porrexerat oſcula cunctis.

XV. *De profectione ipſius.*

HIS ita dimiſſis, ſtatim veſtigia torſit,
Sol Martis ſupremus eo rorabat Aprilis
Exortum, madidos quatiens ex aere nimbos,
Cum vates Domini gaudens coepit proficiſci,
Stipatus ſociis ſupero ſermone relatis.
Ergo iter electum celebrantes calle ſecundo,
Idola caſſabat, ſculptilia comminuebat,
Narrabat plebi myſteria regis Olympi,
Qualiter omnipotens unum ſine tempore Verbum,
Quae de ſe genuit, per quod ſunt omnia, fecit,
Spiritus adnectat, procedat qualiter almus
Perſonis ex ambabus deitate coequus.
Has tres perſonas unam diſſertat uſiam
Nomine diſtinctam, ſed majeſtate jugatam,
Hoc etiam Verbum carnis ceu ſumſerit ortum
Edocet in populis, reſerans arcana Tonantis,
Pegma crucis ſubjiſſe, hinc Infernum ſpoliaſſe,
Hoc ait in vicis, hoc urbibus, hocque plateis
Iſraelita cluens, Saronis opaca paciſcens,
Haud metuit ſicam, quam nitebatur acutam
Nanciſci, ſi conferret miſeratio Chriſti.

XVI. *De adventu ejus ad Maſſiliam urbem.*

TAlibus a geſtis exceptus miles herilis,
Poſt octogenis centum tribus atque diebus
Actis externis, ferme VI. menſibus hoc eſt,
Maſſiliam, ducente Deo, citus appulit urbem,
Erutus inſidiis, Paganorumque ſagittis.
Nam ſtatio curvis illic bene fida carinis
Aequora verrentes recipit, ripaeque remittit,
Unde Africae portus digno ſermone cietur.
Inde Dei famulus per tot diſcrimina vectus,
Claſſem digrediens, urbisque ad moenia tendens,
Intonuit turmis alti magnalia patris,
Quae didicit cunis ſollers vehementer ab ipſis.

XVII. *Ubi divinitus jubetur ire ulterius.*

SED quoniam portum dimenſo tramite mundum
Finit, ulterius mandatur abire beatus.
Nec nutat juſſis, quae dirigit auctor ab aſtris.
Corripuit callem Gallorum rura meantem.
Callendo radiis flagrabat abunde coruſcis,
Ceu jubar ignivomum croceo fulgore venuſtum,
Cum ſedet in bigis extinguens ſidera flammis.

XVIII. *De adventu ipſius ad Eduae urbem.*

UT vero ſacris tetigit magalia plantis
Ardua Francigenum, quae dicitur urbs Eduorum;
Expetiit glebam multa legione refertam.
Teſtis ubi ingreſſus delubrum Symphoriani,
Poplitibus flexis Domini praeſidia poſcit.
Illo Simplicius ſub tempore pontificatus
Servabat ſceptrum redimitus lampade morum.
Altius eloquerer, verum ſententia longa
Sermonis: ſed ſumma ſequar faſtigia tantum.

Qui-

Quidam Riticius rerum probitate peritus,
Conjuge deceſſa, civium cogente caterva
Admiſit regimen dominatus ac moderamen,
Vixit, uti decuit, demumque in pace quievit:
Qui latus feretro conjunx ubi functa jacebat.
Eloquar, an ſileam viſum mirabile dictu!
Os patuit, flatum ſumſit, haec verba profudit:
Excipe ſancta ſoror, quem non petulantia foedum
Effecit, ſed virginitas aeterna beavit.
Sic olim, meminiſſe decet, moriens petiiſti.
His dictis una glomerantur virginis oſſa,
Dantque locum fratri id mirabiliter rogitanti.
Sic ambos unum pariter texit poliandrum.
Hunc Egemonius poſt acceſſit ſpeculatus
Ad columen: poſt tertius hunc Simplicius urbis
Exſtitit Antiſtes, epularum emblemate dives,
Cui pietatis opus, nec non caſtiſſima conjunx,
Unde ſimul recubant, jugiter divina frequentant.
Hic litat, illa orat; hic praedicat, illa miniſtrat.
Quo circa vulgo fertur frendente protervo.
Adſtrinxit primas byrro caſtiſſima virgo,
Quaſque ſacerdoti ſocio dedit ordine ferri,
Sinceros prunae urentes ambos * patuere
Caſtus amor flammas nunquam trepidare probatur.
En rogus in ſtipulis admittit jus deitatis.
Vim perdit natura ſuam, conſervat inuſta.
Sic fornax pueros dudum non torruit almos.
Hic dictam cautis urbem moderabat habenis
Nomine Simplicius de ſimplicitate probatus.
Vir coelebs meritis adeo memorandus iniquis,
Unde ſuis urbem precibus quantisper eandem
Sedabat, Cibele matris carpenta Deorum
In terra elidens meritis, iterumque reſolvens,
Omnibus ad Chriſtum converſis, hiſque relictis
Idola caſſavit, populum baptiſmate * lavit
Haec quoque Gregorius Turonorum dux luculentus.

* patefecere

* *ſecunda manu* ſanxit

XIX. *Ubi S. Simplicius beato Caſſiano occurrit.*

TAlia dum fierent, vaſtam volitando per urbem
Nuncia fama ruit, hujusque allabitur aures,
Niliacis veniſſe patrem de partibus almum,
Qui ſpeculatorias apte moderabat habenas,
Atque Minervali vernabat famine comtus.
Hoc ſupra gratulans Dominum benedicit adorans,
Qui miſit comitem tanto rumore micantem,
Obviat hinc ſocio gaviſus ab hoſpite ſacro.
Oſcula libarunt mutuo, poſt tecta adierunt.
Hinc hilares ambo regi ſolemnia Chriſto
Proni thurificant, longisque precatibus inſtant.
Tripudiant ambo ſublimes pignere duplo
Simplicius comitem paſſim venerando recentem,
Exſiliens adſtat, ſervit, famulando miniſtrat.
At Caſſianus mitis Domini peregrinus
Chriſto tripudiat ſupplex, impenſa receptat.
Jocundum plane fratres unum habitare.
Id cithariſta canens David Rex praecipit ingens,
Orabant ambo, perfuſi nectare bono:
Sancibant pariter, Chriſtum poſcendo verentur.

XX. *De eo quod S. Caſſianus Britanniam voluit ire.*

HAS inter deitatis opes pia victima Chriſti
Antiſtes Caſſianus felix peregrinus,
Optatum ſitiens adeo certamen inire,
Prodit Pontifici ſe Britanniam proficiſci
Velle tenebatur, quae tunc errore profano.
Quod poſtquam vates ſic eſt affatus amico,
Obſtupuit dictis, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor, ſteteruntque comae & vox faucibus haeſit.
Dehinc vires revocans, auram mentisque receptans.
Ah frater dulcis, quis haec tibi ferre ſuaſit?
Cur ſenio feſſum mo liris linquere ſolum?

Me

Me ne fugis? per ego has lacrymas vitamque clientis,
Per ſuperos, & ſiqua fides tellure ſub iſta eſt,
Neu, teſtor, vetulum linquas occumbere ſolum.
Si bene quid merui de te, fuit, aut tibi quidquam
Dulce meum, miſereſce ſenis labentis, & iſtam
Obſecro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem,
Senſibus hoc imis, res eſt non parva, reponas.
Hujus tu vates urbis vocitaberis olim,
Atque ſacerdotio poſt me fungeris in iſto.
Sic quoque Simplicius. contra ſic vir generoſus
Infit. Te nunquam, frater dilecte, negabo,
Promeritum nectis meminiſſe pigebit in aevum,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Id tamen haut animo duxi, nec ad hoc quoque veni, * haud
Quo ſolium hoc ſubeam, proprium qui ſponte reliqui.
Ad haec Simplicius triſtis, ſpeculator opimus,
Humectat nitidas largo de flumine malas.
Tum lacrymis motus heros ſic infit adorſus.
Ne, quaeſo, fleris, frater magnae pietatis.
Actutum patior, quem vis perferre laborem.
Taliter evicit, patris quem dextera ſanxit.
Rurſum Paſtorem poſt Simplicii requietem
Vinciris precibus, vinciris maxime Praeſul,
Te caritas tenis * conexat ſtrictius artis. * connectat

XXI. *De obitu B. Simplicii epiſcopi, & confeſſoris.*

DUM ternos una degunt mortalibus annos,
Puniceis invectus equis metitur Apollo.
Poſtea Simplicius moriens ſpeculator honorus,
Ultima mundanae clauſit ſpiramina vitae
Solibus Julii bis IV. ante Kalendas.
Cujus ſtelligeris perlatum pneuma choreis,
Donatum ſerto, nec non celebri emulento.
Exſultat, vivit, ſplendet, laudat, hilareſcit.
Cumque forent artus fruſtrati munere flatus,
Hoſpes mauſoleo corpus condivit honeſto,
Thura precum Domino ſacrans pro compare tanto.

De

XXII. *De electione ſancti Caſſiani & abnegatione ejus.*

Confeſtim viduus deceſſu principis hujus
Grex Auguſtudunenſum, caepere beatum
Quaerere Pontificem, ſcandat quo ſedis honorem.
Denegat omnimodis, nec ſe vult tradere curis,
* vires — Haud teſum horrens, ſed * virens abſore promens,
Adventus cauſam cunctis edicit apertam,
Qualiter omiſit quod dudum haud ultro recepit.
Compellunt illi, defenditur ipſe viritim,
Hi precibus pùgnant, ille excuſatibus obſtat.
Quaeritur hinc alius, qui ſit bonitate coaequus.
Scrutatur Clerus, nec quis nanciſcitur aptus,
Qui regimen capiat, vel oves ad paſcua ducat.
Verterat interea ſolitis diſcurſibus annus
Menſibus explicitis ſua per veſtigia voluens.
Rurſus ad egregium unanimes repedant peregrinum,
* Adjunguntque — * Adhaerentque preces precibus, quo pontificatus
Suggeſtum exciperet, qui tanta mole cluebat.
Juſticio allicitur, lacrymis adeoque gravatur.
Sic quoque Simplicium memorant dixiſſe beatum.
Sic vivens voluit, moriens illudque ſuaſit.
* Evictus lacrymis — Evinctus * lacris coelebs, precibusque benignus
Vocibus arriſit, ſpeculandi frena recepit.
Hoc Deus inſtituit, populus hoc ipſe coegit.
Arbitrium Chriſti, non eſt ambitio facti;
Non votum ſancti, verum violentia vulgi;
Poſt Petrus Auſonios, rexit prius Antiochenos,
Hic nutu Domini petiit caput orbis iniqui,
Non gazas dapium, ſed quaerens lucrum animarum.
Iſte Deo plenus lictoris quaeſiit ictus,
Non opulenta ſequens, ſed Chriſti verba perimplens.
Et prorſus libram praetendere condecet iſtam,
Omnia qui ſemper juſto moderamine penſat.

De

XXIII. *De eo quod Caſſianus epiſcopatum recepit.*

IN ſuggeſta ergo Paſtor ſuffectus enormis
Sicut eques notas comiter moderabat habenas.
Rhetores archidici depromant ſyrmate dulci,
Quae virtus illi fuerit, quae copia fandi.
Sic natos Domino ſtabilibat flamine ſancto
Cedere volentes, ejusque profunda ſtupentes
Mulcebat dictis reſerans myſteria miris.
Alter erat Paulus typicans oracula rebus
Imbeciles verbo vegetabat robore priſco.
Cur morulas faciam. reptans per ſingula pennam?
Debile quicquid erat, ſolo ſermone levabat,
Purgans vexatas omni de peſte catervas.
Plenus nempe Dei renitebat ſoſphorus orbi,
Paſtor erat vigilans Domini commercia lucrans.

XXIV. *De obitu ejus.*

TAntus adultus Chriſti memorabilis exſul
Erexit cathedram, Jeſu opitulante, ſubactam,
Bis annis pariter lectis ex ordine denis
Tum divos adiens & terras morte paciſcens,
Exſilio ſacram decurſo tramite metam
Sextiles nonas perhibent dum calculatores,
Impoſuit rutila donatus in arce corona
Concio, quem inſtans lacrymoſa voce frequentans
Occuluit tumulo ſpecioſum corpus honeſto.
Aſt callis comites magno ductore carentes
Grammatibusque cati vitam ſcripſiſſe magiſtri
Optime conſpicui tenentes geſta patroni.

XXV. *De Cruce in ejus tumulo coelitus * facto.* * facta

NUM ſaliam ſcriptis, quod finxit * doxa Tonantis δόξα
Fiſtula raucificis eructuet, haec peto metris

Pro-

Prodere glorificum nimis eſt reticere pavendum.
Felix coelitibus poſtquam fuerat comitatus,
Saxo candenti mandatis artubus ejus,
Inſculpſit labarum roſeo fulgore decuſſum,
Per quod Chriſticolis reſerantur limina cunctis
κόσμϐ Coeleſtis regni poſt hujus tempora * coſmi.
Quid duo nectuntur, res hic arcana probatur.
Candor enim lapidis ſplendorem corporis albi
Praeclue ſtema crucis roſeo fulgore rubentis.

NOTA.

HOC poëma, cujus barbarus auctor Graece doctus & Virgilii ſtudioſus videri affectat, edidimus una cum ſuis mendis, cum quibus diligenter exſcriptum ad nos perlatum fuit. Quoniam vero ejus fundum fuiſſe putamus Acta, quae protulimus, aut ſaltem Actis ipſis & poemati unum eundemque fundum fuiſſe; non eſt neceſſe, ut quicquam aliud hic adnotemus praeter ea, quae ſupra adnotavimus, niſi quod nunciavit nobis Janningus; nempe in codice decimi ſaeculi, qui fuit monaſterii ſancti Quintini, idem poema dividi in duas partes, & priorem, dempto prologo, quadringentis circiter verſibus conſtantem, hoc habere principium in apographo a ſociis ſuis Bollandianis deſcripto.

Aſtrigeros poſtquam Chriſtus tranſcenderat orbes,
Ad ſolium patris devicta morte revertens,
Coetus Apoſtolicus toto ſe ſparſerat orbe.

Secundam vero partem totidem & amplius verſibus conflatam ſic incipere ſignificavit.

Eccleſiam cum nanque ſuam rex Chriſtus ab aſtris.
Cerneret afflictam.

ACTA

IV.

ACTA TRANSLATIONIS ET MIRACULORUM SANCTI CASSIANI

Auctore Anonymo Sanquintinenſi.

Ex veteri codice MS. Claudii Jolii Canonici Pariſienſis.

I.

PROLOGUS.

DIvinorum miraculorum inſignia & glorioſarum virtutum propagamenta, quae noſtri Salvatoris benigna miſeratio ad manifeſtanda Confeſſoris ſui merita pretioſa, manifeſta voluit, digne literis committuntur, quatenus eorum memoria poſteris reſervetur, ad laudem praeſertim & gloriam Chriſti, qui ſicut in aeternitatis ſuae regno ſanctum Pontificem ſuum inaeſtimabilibus ſuis voluit remunerari ....., ita temporalibus virtutum miraculis diſpoſuit glorificari, ut ex talibus indiciis manifeſtetur, qualis in regno Chriſti & Dei habeatur. Illa ergo ſcribimus, quae poſtquam Dei diſpoſitione factum eſt, ut de Aeduorum finibus ad noſtros tranſiret, clara luce manifeſtata noſcuntur, [1] partim noſtris conſpecta 1
viſibus, partim eorum relatione comperta, qui ſaepius adeſſe potuerunt. Nam ex eo tempore, quo glorioſam animam coelis reſtituit (quod creditur Theodoſii ſenioris fuiſſe temporibus) uſque ad tempus Ludovici Imperatoris Auguſti, [2] ab eodem ſci- 2
licet anno, quo temporis ſui horam clauſit, per annos CCCCL. id circo nihil ſcribimus, quia manifeſte non comperimus, quamvis multa de ejus virtutum meritis audiſſemus; ſecundum quod venerabilis Gregorius Turonenſis epiſcopus in libro [3] Miracu- 3
rum ſcripſit in haec verba: *in coemeterio*, inquiens, *Auguſtodunenſis urbis vidi B. Caſſiani ſacerdotis magni ſepulcrum a mul-*

tis infirmis eraſum, quod pene transforatum eo tempore putabatur: abluuntur enim ex hoc pulvere aegroti, & protinus virtutis magnitudinem ſentiunt.

II.

Anno igitur Dominicae Incarnationis DCCCXL. praeſidente
4 Auguſtodunenſium Cathedrae [4] Moduino venerabili epiſcopo, Hugo Abbas monaſterii S. Quintini mittens ad eum Legatos ſuos corpus beatiſſimi Caſſiani, quod per ſemetipſum prius poſtulaverat, expoſtulavit: cujus petitioni ſupra nominatus epiſcopus propter multum amicitiae reſpectum, reverentiaeque modum, conceſſit effectum, contuens obſervantiam excellentiſſimorum Imperatorum, quorum ipſius Abbatis Carolus Auguſtus genitor erat: alter vero frater beatiſſimus Imperator Ludovicus. Collectum denique reverenter ſancti Caſſiani corpus per ſacerdotes ſuos, quos pro hoc ſupradictus Abbas direxerat, cum epiſtola ſua miſit: in quo itinere quia neceſſe erat ſecretius propter tumultum populi Auguſtodunenſium civitatis, fieri, nihil ſignorum apparuit, praeterquam quod unus ex coitinerantibus, cujus vulnus in mammilla intumuerat cum gravi ob hoc moleſtia, ut remaneret, urgeretur, Caſſiani beatiſſimi merita invocavit, ſanitatemque priſtinam promeruit, fide in eo operante, tantoque Pontifice pro eo meritis interveniente.

III.

Poſtquam ergo intra Laudunenſium Comitatum venit ſupradictus Abbas cum ſacerdotibus, eccleſiaſticoque ordine, cum magno gaudio reverenter occurrit, ſuſceptumque corpus pretioſis aromatibus die altera condivit, & rore balſami perfudit, involutumque ſindone munda & pretioſa purpura, in loculo poſuit, ac elevatum ſequenti die ad monaſterium S. Quintini ferri curavit. At cum ipſius diei hora tertia veniſſet, quia nulli tam ſacrum onus vetabatur portare, duo, ut poſtea comperimus, homicidae acceſſerant, qui, cum ferre loculum vellent, ſtatim miro modo contractum eſt, & velut longius ire nolens, niſi comprimente turba teneretur, ſanctum onus caſui * probatur: quod cognoſcentes qui circumquaque fuerant, eoſdem reos effugere compulerunt, ſcientes abſque dubio, eorum factum acceſſu,

* *forte* propinquabat

ceſſu, quod fiebat. Noluit enim ſancta ſinceritas manibus ſanguinem diſtillantibus ferri, ne quoquo modo videretur maculari, & ut vivida ejus manifeſtarentur merita: multis celata ex hoc fierent manifeſta, ac non ſolum hoc tunc illo miraculo, verum etiam poſt paululum illi caeco illuminato. Beneficium enim accepit qui fideliter acceſſit: ſuorum autem criminum patefactionem, qui prius dignam non ſubjerant poenitudinem.

IV.

Deinde mulier ſollicitudine anxia & ſpe firma feſtinando occurrit, & in media via ſe provolvens, Abbatem, qui longius feretrum ſequebatur, magna ſupplicatione petiit, ut feretrum ſtare juberet, aſſerens ſe filium contractum & debilem habere, quatenus occurrere potuiſſet: cujus Abbas fidem contuens, annuit precibus mulieris, juſſitque ſubſiſtere loculum; cumque diutius, qui reptabundus venerat, moram in veniendo faceret, hi, qui ſanctum corpus portaverant, juſſi ſunt proficiſci. Tunc iterum mulier, ut ſupra, de ſubſiſtendo petiit: cum hoc eodem modo uſque tertio ageret: hi, quos pro filii feſtinantia direxerat, venientes renuntiaverunt, filium ejus loco, in quo fuerat, virtute Dei mirifica & ſigno mirabili omnibus membris ſanum effectum. Reverſa igitur eſt cum convicinis mulier, & licet tanto dono delectarentur, ut cum ſancto Dei proficiſcerentur, novo tamen ſpectaculo trahebantur, ut ad eum, qui ſanatus fuerat, redirent.

V.

Poſtquam vero haec per multitudinis conventum reſonuerant, coepit fieri auctior debilium concurſus; inter quos quaedam femina, nomine & loco nota, accurrit, utriſque luminibus orbata, ac utriſque brachiis contracta, reniumque vigore penitus deſtituta: quae dum traheretur magna violentia nunc ante, nunc retro feretrum ſancti; viſum eſt Abbati longius ſequenti cauſſa eleemoſynae taliter eam vexari. Juſſit ergo ei aliquid de neceſſariis erogari, & ne ulterius debilitatem ſuam fatigaret, moneri. Sed quae ea occaſione non venerat, in ſequendo, conſtantiam non liquerat. Nec multum, ſub umbra arboris deponitur feretrum pro recreatione portantium: illic

mulier acceſſit, & mox ſana fit: aperti namque ſunt oculi, olim caecitate damnati: extenduntur brachia, in debilem curvitatem contracta, ſolidanturque renes, diſſipatione ſoluti. Fit ergo mulier liberrime curſitans, quae prius non minus luminum, quam liberorum greſſuum fuerat ignara; ſatagitque alios ad feretrum trahere, quae paullo ante, niſi traheretur, non poterat pervenire. Eodem etiam loco caecus quidam venit, & lumen, quod diu deſideraverat, meritis ſancti Confeſſoris ſuſcipere meruit; ut aperte daretur intelligi, apud Dominum ſpiritualibus bonis poſſe prodeſſe, qui taliter meritis ſuis damnatis corporibus potuit ſubvenire.

VI.

Progredientibus vero inde cum pauculis morularum ſpatiis, tribus miraculis Confeſſor ſanctiſſimus enituit, qui ob ſalutem multorum ad noſtros fines venire elegit. Nam inter ſequentem vulgum tribus feminis, nominibus & locis notiſſimis, aperta lux enituit, quas ſaeva caecitas dudum damnavit. Decuit enim tam aſtrici luminis fulgore veniente tenebras & cordium & oculorum recedere, ut vigorem ſuum tanta dignitas oſtenderetur ſervare, talibuſque corporeis bonis conſpectis, de ſpiritualibus non dubitaretur, quae conſpicere humanitas vetabat.

VII.

Inter haec autem virtutum inſignia & donorum Chriſti miracula, factum eſt, tranſeunte populo cum ſancto Domini Confeſſore, ut circumquaque tot ſignorum pauco ſub tempore divulgarentur famae: unde accidit, ut mulier quaedam domi exitialiter languens, dum nequaquam occurrere potuit, quae per ſe ſurgere nequivit, ſecus oſtiolum ſuum a ſuis poſita, eminus feretrum conſpiciens, dum merita Confeſſoris invocavit, diutini languoris ſui perfectam medicinam accepit. nam illico ſanata tantarum virium vigorem accepit, ut non ſolum ipſa occurrere ſancto Pontifici Caſſiano potuiſſet, verum etiam filium ſuum jam majuſculum propriis ulnis ſecum afferret. Occurrit ergo cum puero laudans & benedicens Dominum ſuper omnibus his, quae facta fuerant de illa. nihil enim de omni languore illi remanſerat praeter cum multo pallore macies pro longae aegri-

aegritudinis ſigno & ſubitae ſanitatis dono ; ubi enim propter fidei ſinceritatem virtus diuina adeſſe voluit, languor effugit, nec diutius reſiſtere potuit, quando vera medicina acceſſit. O vere laudabilem medicinam ubi & fide creditur, & ſolo viſu univerſi languoris remedium adipiſcitur !

VIII.

Crebreſcentibus ſiquidem turbarum occurſibus crebreſcunt & miracula : nam inter ſequentes turbas non multo morae ſpatio interpoſito, duabus caecis feminis, locis & nominibus notis, lumina negata redduntur, ut fugientibus tenebris divino lumine lux illuſtrata praeſens adeſſe doceretur. hoc enim veritas de diſcipulis ſuis olim proteſtata eſt, quod eſſent ſal terrae ; quod eſſent lux mundi ; ſal eis, quibus interna tetigerunt; lux eis, qui digna eos reverentia conſpexerunt.

IX.

Cum autem jam portis atrii baſilicae S. Quintini propinquaret, languidus quidam puerulus, carrucae impoſitus trahebatur: non enim quicquam virium illi remanſerat, ut aliter adduci poſſet, cadaveri jam ſimillimus: qui cum feretrum antecederet, prohibita eſt carruca baſilicae januas intrare : quod mater pueri cognoſcens, filium ſcapulae impoſuit, non hominis, ſed pellis modo pendentem; & ſecus loculum arculae pavimento omnibus membris adhaerens, aliquandiu jacuit, videlicet quouſque tanti adventus miſſarum praeconiis extitit celebratus. Ex qua hora coepit convaleſcere puer, cibum petere. etenim tantum ſe virium accepiſſe, ut domum poſſet reverti, non jam in carruca trahendus, ſed equo cum patre ſedens. Ita miſericordiſſima pietate Dei factum eſt, ut qui pene cadaver venerat, Caſſiani beatiſſimi meritis adiutus puer * laetabundus rediret.

* *forte* ſenſit

X.

Poſtquam vero in eccleſia B. Quintini ſuſceptus eſt cum honore reverentiſſimo & mox in ejus adventu miſſae ſolemnitas ageretur, notae mulieris brachium, quod dudum contractione marcuerat nervorum, extenditur; & cum mulier in divina

nas laudes erumpere vellet, nec penitus muta valeret, linguae mox ſolvitur vinculum, ac deſiderabile dudum oris redditur officium. Miraculo igitur gaudium, gaudio laus jungitur: quia, quae damnata venerat, ſoluta regreditur.

X I.

Superveniente autem beatiſſimi Pontificis Caſſiani ſolemnitatis die, multis circumquaque accurrentibus turbis, accurrit & mulier cum ceteris quidem ſolemnem diem celebrare; ſed non cum ceteris officiorum ſolemnitates videre: audire enim cum ceteris poterat, aidere non poterat, quam ſaeva caecitas olim damnaverat. Venit ergo par devotione, impar poſſibilitate, voluntate ſimili, miſeria diſſimili: videbatur tamen illi ſat eſſe, ſi ei contingeret intereſſe. Quo judicio divinitatis miſericorditer recenſito, Confeſſoris ſui meritis efficitur aequalis ceteris quae ex propria miſeria venerat diſſimilis. Solvuntur enim palpebrae ad inſtar evigilantium oculorum, & pro noctis caligine obſcura lux redditur diei ſerena. Adepta igitur eſt mulier non quod diffiderat Deum poſſe, ſed quod non ſperaverat, ſe promereri valere; regrediturque jucunditate ceteris laetior quae tot comproperantibus venerat miſerior.

X I I.

Eadem etiam ſolemnitatis die, quae pro honore tanti Confeſſoris divina claruerat virtus, adnotanda creditur, ut, ſicut oſtenſum eſt, quanta beneficia devotis praeſtentur, adſcribatur quantum etiam pro contumacia mereatur. Mulier enim quaedam, quae pro ſolemnitate tantae diei accurrere cum convicinis debuit, ſegniter torpens domi remanſit, & cum diem feriatum ſervare deberet, panibus coquendis clibanum ſuccendit. Quam ob rem cum a cohabitantibus argueretur, parvipendere ſe diem oſtendit, meritiſque S. Confeſſoris arroganti proſecutione renitens, illico quod meruerat experta eſt: nam flamma, quam in clibano accenderat, velut tanti reatus ultrix exiens, eam ſubito invaſit, concremarique acriter coepit: quam illa effugere ſe poſſe autumans, curſum arripit, fugamque capeſcit. Sed ultrix flamma, quae ſemel adhaeſerat, effugi non poterat. Conſumptis ergo indumentis, crematur & caro; & ne vita deficeret,

ceret, divino miſeratur reſpectu. Uſtulata denique cognovit quod meruit: ſed ut caſtigata non deficeret, ignis extinguitur, quem ſibi ipſa ſuccendit, manibus adeo jam concrematis, ut de dexterae quidem deſperaretur ſanitate. Patet igitur hoc in facto & ſuperioribus adſcriptis, quid devotio & praeſumptio apud Sanctorum merita promeruerint, cum alteri praemium, alteri irrogetur ſupplicium. Non multo autem poſtea caecus quidam, loco & familia cognitus, auditis ſancti Confeſſoris Dei miraculis, venit luminis beneficia petiturus, credens ſibi Sancti meritis poſſe fieri, quod multis hujuſcemodi miſeria damnatis, audierat praeſtari. Cujus fidei devotionem divina miſeratio contuens, trium dierum ſpatio conſtantiam probare voluit. Per id enim triduum apud ſancti Confeſſoris loculum precibus perſiſtens, caecitatis ſuae nulla ex parte ſolamen eſt adeptus. At ubi ſua obeſſe ſibi peccata credidit, ſemet dijudicans, adminiculum luminis poſt biduum ſuae reverſionis promeruit. Quo in facto divinae virtutis effectus & patientiam hominis probavit & Confeſſoris ſui merita, non eo tantum loco, ubi jacuerat, eſſe oſtendit; ſed ubique vigere clarae virtutis opere manifeſtavit: quod & in ſequentibus capitulis aperte monſtrabimus, miracula ejus adnotando, quae coepimus.

XIII.

Quadam namque vice cum quadraginta quinque millibus a loco, ubi ſanctus Domini Confeſſor erat, ſupranominatus Abbas abeſſet, quibuſdam propriis neceſſitatibus occupatus, illic quidam adoleſcentulus cujuſdam ex eis, qui cum eo venerant, gravi oculorum eſt captus dolore. Cui cum ſaepius cum ſociorum alluſione diceretur, ut ad ſanctum Caſſianum feſtinaret, tanquam ad ſingularem medicum oculorum, licet indoctior, prudenter, cavillantibus reſpondit, non eſſe, ajens, opus longius progredi, cum illic talibus meritis poſſet adiuvari. Quod qua diceret fide, ſequens prodidit effectus: nam ſancti Confeſſoris merita implorans, meridianae ſe quieti contradidit, ubi tunc per viſum illi ſanctus Pontifex apparens, ei quem devotum cognovit, oculorum ſubitam ſanitatem conceſſit, manifeſtans, Dei virtutem velle, eum, quod fide credebatur, meritis poſſe. Quo facto ſerenati ſunt oculi & approbata eſt aſſertio pueri: cavillatio etiam ſociorum ſedata & deificae virtutis per tanti viri meri-

merita comprobata praeſentia: ut corporali miraculo manifeſte pateat quid mentibus devotis ubicunque imploratus impendat.

XIV.

Multa quidem praecipue praedicantur de Caſſiani beatiſſimi meritis, ſed inter cetera hoc digne effertur, quod noviter Dominum per eum feciſſe manifeſte cognoſcitur. Nuper enim, cum infelix congreſſio principum noſtrorum & pugna indecentiſſima pararetur, nec aliud, quantum ex utraque parte ſtatuebatur, niſi bellum inſtaret; cuidam ex noſtris per viſum apparuit B. Pontifex Caſſianus, concite properans ad partem, ubi durior reſiſtendi bellicus parabatur effectus, & cum aliquam diu moram feciſſe videretur, poſtmodum viſus eſt annuntiaſſe, a Domino impetratam habere populo pacem, &, ne praeſens pugna fieret, propitiationem. Quo dicto, multitudo, quae videbatur adeſſe circumquaque diffuſa, crebris conſoniſque vocibus coepit praedicare, B. Caſſiani meritis pacem impetratam fuiſſe: quod quia conſtat, opere majeſtatis divinae ſine ullius ſpe actum, magnis Sanctorum meritis indubitanter adeptum: inter quae Caſſiani praecipue credunt, qui tali commercio interfuiſſe, manifeſtante Deo, oſtenditur. Haec namque oſtenſa credimus, ut quantum apud Deum valeret, pateat ſingulis, qui tantum prodeſſe potuit multis.

XV.

His ita praefatis, taliter peroratis, finiendo librum deſcriptionis vitae & miraculorum B. Caſſiani, definienda videtur tumulatio corporis ipſius Confeſſoris Chriſti, qualiter acta eſt in Baſilica B. Martyris Chriſti Quintini. Etenim cum quinquennio a ſuſceptione ejuſdem Antiſtitis corporis intra ipſam baſilicam ageretur, & propter incommoditatem temporum & rerum diverſarum, ac tempeſtatum accidentia, diverſis in locis reconderetur, modo in aperto, modo in occulto, frequentius ta-
5 men incongruo [5] Karolus Rex, utpote nutu divino inſpiratus, praefatam adiens baſilicam, de ejuſdem Chriſti Confeſſoris corpore coepit tractare officioſe, in eo haud diutius immorans: anno ſiquidem octingenteſimo quadrageſimo quinto Chriſti incarnationis, & ſui equidem regni quinto, indictione octava, die Non.

Non. Martii ad praeſcriptum Pontificis Chriſti Caſſiani reve-
renter accedens tumulum cum duobus epiſcopis, Wenilone ſci-
licet Senonenſe Archiepiſcopo, & Immone praeſule eccleſiae
Noviomagenſis[6] aliiſque compluribus Dei amatoribus, cum 6
cereis & choris pſallentium clericorum, cum thymiamatibus
& odoris aromatibus, ardentiſſimo amore ſummaque devotione
ipſum, in quo jacebat, Sancti efferens corpus, perfuſum balſa-
meis odoribus, & thymiamatibus odoriferis inſertum: palliis
quoque & veſtibus ſericis decentiſſime involutum, intra cry-
ptam baſilicae praefati martyris Chriſti Quintini, ad dexteram
lateris ipſius teſtis Chriſti, optime ac pulcherrime tumulavit,
tradens ad amborum ſanctorum luminaria & ornamenta con-
denda, maximeque ad tumbam B. Caſſiani fabricandam fiſcum
unum nomine Tuniacum, cum omnibus appendiciis & adja-
centiis ſuis in perpetuum habendum, cujus authenticum ad ca-
put tumuli cum deſuper poſuiſſet ſanctiſſimi Caſſiani, haec verba
ait: ſi quis autem hoc donum his duobus praepollentibus Sanctis
nunc a me traditum & confirmatum partibus eorum, auferre
tentaverit, habeat ſibi judicem Deum & hos praefulgidos no-
ſtros perpetuos Quaeſtores.

NOTAE.

1 *Claudius Hemeraeus in regeſto veterum chartarum ad calcem ſuae Auguſtae Viromanduorum vindicatae & illuſtratae pag.*27. *edidit tantum caput* II. III. *&* XV. *hujus hiſtoriae translationis S. Caſſiani, cujus auctor hinc videtur coaevus aut ſaltem ſuppar.*

2 *Is eſt Ludovicus Pius, qui hoc eodem anno, quo facta eſt translatio, obiit die* 20. *Junii.*

3 *Nempe capite* LXXIV. *de Gloria Confeſſorum.*

4 *De Moduino ſive Modoino vel Motuino Aeduenſi epiſcopo agunt Fratres Sammarthani in Gallia Chriſtiana tom.*2. *pag.*36. *& Carolus Cointius in tom.* 8. *Annalium Francorum, qui ex Actis noſtris illuſtrari poſſunt.*

5 *Karolus Calvus.*

6 *Sive Noviomenſis, apud Sammarthanos tom.*3. *pag.*813.

V.

1 # SERMO

De tumulatione ſanctorum Chriſti martyrum Quintini, Victorici & Confeſſoris Caſſiani.

Exſcripſit & rubricis diſtinxit Raimbertus.

Ex codice MS. eccleſiae S. Quintini.

SEmper in Chriſto amantiſſima patrum & fratrum viſcera, ſocietas Deo gratiſſima, praeſentis diei ſolemnitas celeberrima nobis admodum extat & veneranda. Eſt namque conſecrata Sanctorum tumulatione honorifica, Quintini videlicet Martyris glorioſi ac piiſſimi protectoris noſtri, nec non Victorici ejuſdem comparis inclyti, atque Caſſiani Pontificis egregii: quorum quia gratulamur praeſentia & adjuvamur clementia, pro eorum amplectibili memoria, hujus feſtivitatis nitimur attollere praeconia. Verumtamen ad omnipotentem Deum & Dominum reflectenda eſt laus ipſorum, ac omnis relatio gratiarum, qui illos tantis adornavit meritis, ut in praeſenti ſaeculo innumerabilibus rutilent miraculis, & in coeleſti dignitate praevia glorientur felicitatis aeternae. Ita quidem ſuperum majeſtas ſuorum fidelium ordinavit coronas, quatenus ipſi ſicut Deo & regi perpes maneat laus & jubilatio, & ſanctis adſit gloria & exaltatio. Quod ſibi Deus Chriſtus & homo tunc exhibuit liquido, cum mortis ac reſurrectionis celebrato mirabili divinitus Sacramento, ſacroſanctam majeſtati ſuae conjunxit Eccleſiam repraeſentans Deo patri in coelis ovem perditam, quam diabolica ſeductio tenebat in terris ſuae perditioni addictam. Unde laetatur coeleſtis Paradiſi curia, quia refulget patriarcharum fide, decoratur prophetarum laudabili ſocietate. Ibi plane reſidet glorioſus Apoſtolorum chorus, ſui regis fruens obtutibus, judicaturus omne hominum genus, ac in aeternum cum Deo ineffabiliter regnaturus. ibi innumerabilis martyrum caterva ſui certaminis recipit emolumenta, poſſidens immarceſcibilem gloriam & jocundiſſimae ſuavitatis palmam.

mam. Illic felix confeſſorum ſanctimonia & innumerabilis ſacerdotum turba ſuo Redemptori ſalutaria veraciter immolat holocautomata & foecundiſſimae quietis perfruitur gloria. Ibi virginum felix exercitus ſequitur agnum, exultat in aevum, videns regem regum, ac Deum Deorum in ſpecula ſuorum fidelium. Quod ſi adhuc in aerumnis ejus ſaeculi partim videtur ſancta Mater eccleſia peregrinari, nunquam tamen ſupernis penitus deſtituitur auxiliis: quia, ut legimus in pſalmorum canticis, Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum, & non derelinquet omnes, qui ſperant in eo. Et in evangelio ipſe ſalvator ſuis promiſit diſcipulis, imo credentibus in ſe univerſis: ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſaeculi. Quapropter credentes tanto promiſſori nos peccatores & indigni, qui adhuc illidimur fluctibus mundanae tempeſtatis, tibi, incommutabilis veritas, laudes referimus & gratias, qui infeſtantium tela hoſtium, probationes praeſtas tuorum eſſe fidelium. Quin inſuper Domino tales eis rependit pro labore mercedes, ut invicti permaneant, & gloriam ſine fine percipiant. Unde dolet gemens ille antiquus ſerpens, quia videt Chriſti praeliatores invictos perennes poſſidere triumphos: atque compendio immortalitatis ditatos ſupernae beatitudinis heredes eſſe aeternae. Quorum candidiſſimo exercitui admixti ſunt iſti ſeniores noſtri hic corpore quieſcentes, illic cum Chriſto feliciter regnantes, glorioſus videlicet martyr Quintinus athleta ſuperni regis invictiſſimus, praedicator hujus patriae conſtantiſſimus noſter, quia conſolator clementiſſimus. Secundus vero eſt Victoricus in laeva ejus decenter tumulatus. Tertius dextera praefati martyris venerabiliter collocatus, honorabili nomine dicitur Caſſianus. Quorum quia in parte diſſimilis eſt ratio, hujus ſermunculi enarratio ſeparatim diſtinguenda eſt neceſſario. Etenim quae diverſo modo aguntur, diverſa narratione merito diſcernuntur. Horum igitur memoranda paſſio, & nimium amplectenda denotatio, quanquam pene omnibus ſit cognita, praeſenti tamen opuſculo non eſt omittenda: quin potius pro quorumlibet memoria plenius exhilaranda, paucis replicanda eſt hiſtoria. Nam decem perſecutiones a Nerone uſque ad Maximianum, Chriſti perpeſſa eſt eccleſia. Illo igitur tempore perſecutionis decimae, cum Diocletianus & Maximianus, crudeles belluae, Imperatoriam dignitatem viderentur regere, daemoniaco ſpiritu repleti ac omni ferocitate debacchati famulos

mulos Chriſti toto orbe graviter juſſerunt perſequi & ad mortem uſque torqueri: qua de re miſſis exactoribus ſuae crudelitati atrociter parentibus, plebs chriſtianorum tanta impietate trucidatur, totque martyres hac perſecutione perimuntur, ut infra unius menſis ſpatium occiſi legantur decem & ſeptem millia martyrum. Quorum corpora martyrii munere in terris ſunt glorificata, animas vero Chriſtus accepit in aſtris, ubi jocundiſſimis Paradiſi perfruuntur gaudiis. Ipſi etiam Caeſares nefandiſſimi in partibus Galliarum quendam lictorem Rictiovarum ſuae crudelitatis conſtituerant miniſtrum. Hoc etenim tempore Roma duodecim fideles venere, typico indicantes numero, quod in ſanctam Trinitatem crederent, & Galliarum populis evangelium Chriſti praedicare deliberarunt: quorum vocabula ſingulorum narrat hiſtoria, quae glorioſae indolis viros Quintinum, Lucianum, Criſpinum, Criſpinianum, Fuſcianum, Victoricum, Rufinum, Valerium, Marcellum, Eugenium, Piatonem, Regulum, pariter adveniſſe declarat. Fertur etiam a pleriſque S. Dionyſius Areopagita cum eiſdem adveniſſe: ſed temporum ſeries refellit, nec ratio veritatis credi ſinit. Hic denique Confeſſor Domini pretioſus Domitiani temporibus martyrii palmam eſt adeptus: iſti vero temporibus Diocletiani & Maximiani Gallias ſunt ingreſſi, & Chriſti magnalia praedicare exorſi. Quorum tempora juxta chronicarum fidem ſupputata ducentis decem annis diſtare probantur. Praefati itaque duodecim viri, utriuſque legis voluminibus inſtructi & armis fidei roborati cum intra Gallias perveniſſent, loca & civitates ſibi delegerunt, in quibus Evangelium Chriſti praedicarent, ut credentes in Chriſtum, mortem evaderent & vitam coeleſtem percipere poſſent. Sanctus denique Quintinus Ambianis civitatem obtinuit. Beatus vero Lucianus Belvacum adiit. Fuſcianus quippe & Victoricus martyres gemino caritatis flore vernantes Tartonnam penetrarunt, ac verbum vitae inibi annunciaverunt. Magnis plane praedicationibus ſancti teſtes Domini effloruerunt & multis miraculorum coruſcationibus enituerunt; dum caecis lumen negatum reddiderunt, ſurdis auditum attribuerunt, cunctiſque debilibus ſanitatem reſtituerunt. Talibus igitur rebus, tanque praepollentiſſimis actibus jugiter inſtantes, plurimos a cultura Idolorum ſubtraxerunt, & baptiſmo candidatos, velut agnos ſanctae Matri praeſentandos, Deo patri fideliter ſociaverunt. Quod audiens Rictiovarus praeſes ſceleſtiſſimus,

mus, quo non alius crudelior ullus Ambianis urbem advenit; ibique ſanctum Quintinum turbis, Chriſti magnalia praedicantem, invehit. Quem corripiens variis tormentorum ſuppliciis afflixit: ſed Chriſti miles patientiſſimus, inter omnia ſuppliciorum genera fide manſit invictiſſimus. Jubente tandem impio praeſide, & ut fidenter audeam dicere, Dei omnipotentis miſericordia diſponente, ab eadem Ambianenſium civitate a miniſtris eductus, ubi primum blanditiis pluribus ab ipſo lictore fruſtra perſuaſus, deinde minis aſperrimis eſt pulſatus. Tandem ferreis duodecim taringis crudeliter perfoſſus, ad ultimum mucronis acumine percuſſus, vertice eſt plexus: cujus anima ad Coelos evecta, & ineffabiliter coronata eſt. Corpus quoque ſanctum per annos quinquaginta quinque in fluctibus Somenae ſupplumbatum, Deo cuſtodiente, manſit incorruptum. Poſt tamen a quadam nobili matrona, nomine Euſebia, inventum, ſepulturæ decenter traditur, ibique per trecentos & viginti quinque circiter annos mirabiliter occulitur. Deinde ab Eligio magno cum ſtudio quaeſitum, inſigniter invenitur ac evidenter populo declaratur, atque ab ipſo praeſule alibi tumulatus. Hinc anno Dominicae Incarnationis octingenteſimo vigeſimo quinto ab Hugone monaſtico Abbate, & a Drogone, Metenſium videlicet Pontifice, ab illo loco iterum elevatur, aromatumque liquoribus gratanter perfunditur. Dedicata quidem epiſcopali benedictione baſilica, a Fulrado memorabili Abbate honorabiliter conſtructa, Chriſti martyris Quintini membra in honorabili crypta tertio tumulantur. ibique multis diebus per miraculorum inſignia coelitus glorificantur. Praelibatus etiam Domini Confeſſor Caſſianus, Pontifex Aegypti, extitit venerandus, multis virtutum generibus clarus, omnique bonitate refertus. Qui adeptus ſumma evangelii praecepta, Chriſti annuente gratia, relictis opibus & patria, poſt plura terrarum, mariſque diſcrimina, ut felix Domini peregrinus, cum paucis comitibus urbem Auguſtodunenſium eſt aggreſſus: in qua honorabiliter a Simplicio, tunc temporis epiſcopo, eſt ſuſceptus, & unius anni ſpatio cum ipſo variis praedicationibus digne occupatus, ac divinis laudibus die noctuque mancipatus. Simplicio autem in coeleſti regno feliciter coronato, uno quidem anno tranſacto, ſupplicantis populi vocibus admodum coactus & evictus beatus iterum Caſſianus ad pontificale ſolium Dei ordinatione ſubrogatus eſt: non quippe ambitionis cauſſa, quaſi id quaeſiiſſet prae-

praedigni ſacerdotis anima: ſed quod praedeſtinatio ſemper inconvulſa taliter de eo fieri ante tempora ordinaſſet ſaecularia. Quem prorſus & in geſtis illius aperte legimus, & ſine dubio credimus, ita dilexit Chriſtus Dominus, ut per eum ſigna fierent non minus, quam per Apoſtolos. Reddebat enim, auctore Deo, ſuis venerabilibus meritis, caecis lumen, ſurdis auditum, debilibus optabilem ſanitatem. Talibus itaque ditatus meritis, fungens ſacerdotali officio viginti annos, allectus eſt in aeternitatis palatio, locupletandus jocundiſſimae immortalitatis bravio. Glorificatur deinde & mirabili dono virtutum & ſignato coelitus ejus mauſoleo Dominicae Crucis adorabili ſigno. Cujus ſacroſanctum corpus pro miraculorum laudibus & famoſiſſimae opinionis virtutificationibus, a quodam monaſtico Abbate, ſcilicet praeſcripto Hugone, ſupplicirer expoſcitur ac prudenter impetratur. Allatum eſt ergo corpus tanti Confeſſoris in baſilicam beati martyris Quintini publicatam praefulgidis virtutum prodigiis anno Dominicae Incarnationis octingenteſimo quadrageſimo ſecundo, regni quidem Ludovici Imperatoris Auguſti vigeſimo octavo. Haec libuit breviter pauciſſima dicere, fratres, nubibus ut ſparſis ad cauſſam feſtivitatis ſuccincti iſtius, dicturi quid veniamus. Cum igitur ſuperni Regis juſtitia pro noſtrorum peccaminum negligentia nos caſtigari vellet, feroci paganorum ſaevitia, inclyti teſtis Quintini monumenta & pretioſi confeſſoris Caſſiani membra a propriis ſunt tumulis elevata, & ad Lauduni Clavati moenia, prout timor cogebat, noctu delata. Proh ſcelus. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem & lugeam, non tantum ruinas, civitatis excidium, ſed totius terrae flagellum!

Heu cogor ſcriptis depromere rem veritatis chriſtianorum, invaleſcente noxa paganorum, nequiter frendente audacia, multa ſanctorum corpora a ſepulcris ejiciuntur, eccleſiae innumerabiles inconduntur, utriuſque ſexus homines paſſim jugulantur, omnis juſtitia graviter conculcatur, lex & veritas nimium advigilantur, beſtiarum incurſu multi lacerantur, famis inopia plurimi moriuntur. re etenim vera, ut ſanctus loquitur Pſalmiſta, venerunt gentes in hereditatem Dei, polluerunt templa ſanctorum, poſuerunt omne regnum in deſolationis opprobrium. Deus repuliſti nos & deſtruxiſti nos, iratus es, quia commoviſti terram & conturbaſti eam. Sed cujus miſerationes opera ſuperexcellunt omnia, nolens mortem peccatorum, ali-

quan-

quantiſper tantae ſeveritatis temperavit flagellum. Hic autem, ut lucidior ſit ſermonis ſenſus & intelligatur manifeſtius, de annali chronica inſerenda ſunt pauca. Et quoniam bis eorundem ſanctorum corpora cum moerore ad Laudunum ſunt devecta, & bis ad nos cum honore relata, libet apertius prodere & fugae cauſſam, & reverſionis eventum. Anno ſiquidem octingenteſimo primo a Dominica Incarnatione Kal. Ianuarii, Normannorum metu cogente, a buſtis prius emota ſuis, ad praefatum montem primum delata ſunt. Nam priori anno, in Carlopoli Compendio Karolides Ludovicus nimia infirmitate gravatus, in Paraſceve die ſpiritum exhalavit vitae. Quapropter ejus filii, alter Ludovicus, alter Karlomannus dicti, reges ſunt conſtituti. Eodem quoque anno multa paganorum multitudo a tranſmarinis veniens partibus, Gandum monaſterium occupaverat,& cuncta in circuitu crudeliter vaſtaverat. Ipſo etiam anno rex Tranſrhenanus Ludovicus Franciam venit, partemque regni Lotharici a ſuis nepotibus extorſit, & bellum contra Normanos in Fiſco Fumon exercuit, magnam quippe caedem eis intulit: Deo favente, victor extitit, perditoque filio triſtis ad propria remeavit. Tandem ero vnoſtri Ludovicus, & Karlomannus Ambianis adierunt, ibique principum conſilio regnum certis limitibus inter ſe diviſerunt. Hinc Burgundiam una petierunt, ac Boſonem a regia dignitate depreſſerunt, & uno ibi pene anno manſerunt. Interim pagani Curtrajum invadentes, & Franciam ſine rege & principibus vacuam reperientes, uſque Peronam Scotorum venerunt, eamque igni ſuccenderunt. Quod audiens juvenis rex Ludovicus, animi dolore permotus, fratrem in Burgundia reliquit, & in Franciam remeavit. At pagani ſucceſſibus ſibi proſperis acriores effecti, nullum ſibi reſiſtere poſſe confiſi, cum exercitu impio & horribili de Curtrajo ſunt egreſſi, & per quadraginta ſeu amplius millia diffuſi, uſque ad internecionem univerſa ſunt depopulati. Quod cum praefatus rex pro certo comperiſſet, vallatus Francorum multitudine, ſuffultus Dei ſolamine, ſuper eos venit inſperate. Tantam denique eorum multitudinem dicitur peremiſſe in villa Saulcurta,quantam in Francia alias nunquam credimus cecidiſſe. Qua de cauſſa & illi, qui evaſerunt, & aliqui, qui Curtrajo remanſerunt, terrore nimio perculſi fugerunt, & Batuam petentes cuncta circa Moſam loca atrociter vaſtaverunt. Anno autem ſequenti corpora ſanctorum Quintini & Caſſiani Kal. Februarii, a Lauduno deſcendentia, cum

cum ingenti populorum caterva, & laudum hymnorumque melodia, in die Purificationis S. Mariæ in propriam relata ſunt baſilicam. Ipſo ſiquidem tempore cum praefatus rex Andegavis diſponeret ire, pactumque cum Alſtenio facere, in infirmitatem decidit, indeque ad ſanctum Dionyſium rediit, ibique, proh dolor! ſpiritum vitae exhalavit. Poſt cujus obitum Franci regem conſtituerunt Karlomannum: quod ut pagani audierunt, Scaldim navibus introjerunt. Quapropter praedictorum corpora ſanctorum ſecundo ad montem Laudunum delata ſunt. Poſtea Normanni adhunc locum pervenientes, plures gladio interfecerunt, multos etiam captivos duxerunt, ſicque eſt eccleſia B. Martyris Quintini crudeliter incenſa, quae habebat a perfectione ſui annos quinquaginta novem. Ita pene omni loco devorato, pagani huc & illuc progredientes, ad alia ſunt profecti. Exinde variis caſibus afflictis undique omnibus, Chriſto favente, anno quinto Dominus Comes, & Abbas Teutricus prudenti conſilio uſi, muros iſtius loci coeperunt aedificare duodecimo Kal. Maii: quos acutiſſimo freti ingenio, prout neceſſitas cogebat, fecerunt accreſcere cito, unde pretioſa ſanctorum corpora, Quintini videlicet & Caſſiani, innumera ſtipata caterva, tertio Kal. Novembris ad propria ſunt iterum relata & intra muros ſuccenſae domus locata. Nunc vero ad beati Victorici martyris jura veniamus, ut juxta rationes temporum procedat ſententia verborum. Praefatus igitur martyr Chriſti Victoricus, comes Senioris noſtri dilectiſſimus, Taroanenſi populo una cum beatiſſimo praedicavit Fuſciano, qui præconiis plures Chriſto ſanxere vacantes, optatum infirmis robur cedendo catervis. Cumque a Mureginenſium partibus rediiſſent, atque Dei cuperent Quintino munia fari, vinclis praefecti nectuntur Rictiovari. Denique multis addicti poenis, oculorum luce privati: verticibus ſectis palmam meruere triumphi. Quorum corpora cum B. Gentiani carpento ſepulta per multorum
2 curricula temporum Ambianenſis ſervavit patria, [2] donec, diſponente Deo, a quodam memorabilis vitae, pridem ejuſdem loci canonico, tunc autem Ambianenſis eccleſiae epiſcopo, nomine Itgero, ſollicite quaeſita & ſagaciter ſunt inventa. Is ergo epiſcopus pro amore divino ac ſuae benignae devotionis ſtudio membra praedicti martyris Victorici huc cum magno honore devexit, & juxta glorioſi teſtis Chriſti Quintini pignora collocavit, anno quippe a Dominica Incarnatione octingenteſi-

teſimo nonageſimo tertio, III. Kal. Novemb. & tranſacto decem annorum ſpatio, poſtquam eſt a paganis ſuccenſa B. Quintini eccleſia, regni quidem Odonis regis quinto, & a murorum conſtructione anno ſeptimo. Cum vero Dei clementia noſtri voluiſſet miſereri, ac ſui ſolaminis ſuffragia largiri, incendiorum ſedavit diſcrimina, paganorum depreſſit ſaevitiam, pacem & concordiam tribuit, fructum etiam terrae abundanter contulit: quocirca a fidelibus ejus loci tractatum eſt ſalubriter quatenus eorundem corpora ſanctorum ſuis in Mauſoleis reponerentur decenter. Adveniens nanque venerabilis Antiſtes Noviomenſis eccleſiae, Raubertus nomine, prudenti fretus ſimplicitate, ac ſimplici decoratus manſuetudine, cum ceteris fratribus inibi Deo famulantibus, ſaepedictorum corpora trium ſanctorum ſuis in cryptis hodierna die tumulaverunt. Cum haec autem agerentur & litaniae a choro canerentur, & Dei ſuffragia obnixe poſcerentur, in praecipui tumulo Quintini martyris globus lucis coelitus affuit mirabilis, inſtar videlicet radii ſolaris, eundem lumine fulgido perluſtrans loculum tertio. Quin plane nec lucidus aer erat die, nec ſol in aethere luxit aperte, quia tegebatur nubium velamine, ut ſigno venit, ſic ſigno nempe receſſit. His ita exploſis praeſcriptus Antiſtes & devotus & hilaris pro ipſorum commemoratione ſanctorum, miſſae decenter ſolemnia celebravit, & cunctorum Creatori ſupplex obtulit holocauſta: inter quae omnium conſultu ſtatuit ac pontificali auctoritate firmavit, ut dies iſta pro ſanctae Trinitatis laude, & ipſorum venerabiii amore ſanctorum quotannis feſtiva habeatur & ſolemnis ad laudem & gloriam Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſaecula ſaeculorum. Amen.

NOTAE.

1 *Hunc ſermonem ex Actis paſſionis B. Quintini edidit Hemeraeus in regeſto pag.* 18.

2 *In Paſſionario eccleſiae ſancti Quintini ſic legitur*: donec Otgerus beatae memoriae Pontifex Ambianenſium feliciter clareret in infulis, qui ab eccleſia Viromundenſi aſſumptus, & pro ſui merito Ambianenſi deſponſatus, cujus primo lacte dulciter fuerat lactatus, ut talem decuit filium, ſemper permanſit memoroſus, ſollicite &c.

VI.

OFFICIUM SANCTI CASSIANI EPISCOPI ET CONFESSORIS

VII. Idus Auguſti.

Ex veteri Breviario eccleſiae ſancti Quintini.

AD VESPERAS ET LAVDES

Antiphonae.

SUmmo parenti Caſſianus inclytus primos dicavit floſculos pueritiae.

Zenon honeſtis expolivit artibus, quem fecit atrox Julianus martyrem.

Aeterna movit hunc magiſtri gloria, fudiſſe cauſa ſanguinem ut vellet pati.

Tales arenas dum focis quaerit procul, ad praeſulatus evocatur infulas.

Labra explicare coelicam ſcientiam, ſtillare myrrham praeſulis ſacra manus.

Ad Magnificat, Antiphona. Reliquias venerata tuas Auguſta juvetur, auſpice te, placitaque Deo ſic pace quieſcat.

Oratio.

DEus, qui beatum Caſſianum Pontificem ſanctorum tuorum meritis coaequaſti, concede propitius, ut qui depoſitionis feſta recolimus, vitae quoque imitemur exempla. Per Dominum &c.

IN I. NOCTURNO.

Antiphona. Sede ordinata, Caſſianus, ſpiritu afflante Coelis, Gallicas oras petit.

Hunc Eduenſis advenam domo excipit, amplaeque praeſtes meſſi in partem vocat.

Aeſtum diei torridae & pondus ferens, ſudavit illis impiger meſſor plagis.

℟. *i.*

℟.*i.* Caſſianus proſapia apud Alexandriam nobilis, ab infantia quaerit gratiam * ſanctorum mores, ſtudia diſcens & ſcientiam. ℣. Sed dum ſumma prudentia Mundi fugit gloriam, ORTENSEM a plebe pia rapitur ad eccleſiam * ſanctorum mores &c.
℟.*ii.* Sic Paſtore carentibus creatus cuſtos populis * gregem doctrina, moribus informat & miraculis. ℣. Divinis vacans laudibus, pauperum ſua pabulis donans bona, fidelibus ſuccurrens & incredulis * gregem &c.
℟.*iii.* Zenonis colens ſaepius magiſtri memoriam, optat ſibi ferventius martyrii gloriam, quam quaerit celerius * profectus in Galliam. ℣. Suam ergo Paſtor dum formavit eccleſiam, Chriſto, quod credit gratius, corpus affert in hoſtiam. Profectus &c. Gloria Patri &c. Profectus &c.

IN II. NOCTURNO.

Antiphona. Illati Olympo ſimplici throno ſedens auget labores, jam ſuas glebas colent.
Antiphona ii. Si culmus aret, ſtravit, aut adverſitas, irrorat undis, ſuſtinetque languidum.
Agrumque lappis ſarriens tenacibus, ador recondit optimi horreo patris.

Lectio iv.

BEeatus Caſſianus Alexandria in Aegypto, nobili proſapia oriundus, adhuc puer ſe totum Chriſto conſecravit: qui a ſancto Zenone epiſcopo coeleſtibus inſtructus diſciplinis, licet perſecutionem Julianus Auguſtus vehementem commoviſſet, didicit nihilominus Deum toto corde diligere, ſanctorum martyrum loca, memoriaſque venerari, & parato etiam ad martyrium animo, omnibus chriſtianae pietatis officiis conſtanter inſiſtere. Haec inter trucidatus eſt pro Chriſti nomine Caſſiani magiſter Zenon. Cum autem Dei providentia militum acclamatione Jovianus electus ſucceſſor Juliani, vir chriſtianiſſimus, liberum religionis exercitium tandem eccleſiae reddidiſſet, populus urbis ORTENSIS, epiſcopo carens, praeſente etiam Imperatore, Caſſianum ſibi epiſcopum praeeſſe poſtulavit. Quod cum ſanctus vir humiliter abnueret, accedente tandem Imperatoris aſſenſu, ſtrepituque populari urgente, ab alio Caſſiano epiſcopo Pontifex conſecratur civitatis ORTENSIS.
℟. Luſtrans terras Ethnicorum, ubique Chriſtum praedicat *

Dum ad urbem Aeduorum, Deo ducente applicat. ℣. Peregrinus hic piorum cor adventu laetificat, praeſul conſors beatorum praeſulem ſic magnificat. Dum ad urbem &c.

Lectio v.

ASſumptus eſt ad epiſcopale munus, ea in ciuitate conſtruxit eccleſiam, quam clericorum officiis diſtinctam, rebuſque neceſſariis ditatam ſub B. Laurentii nomine dedicavit. Coluitque eo in munere pietatis opera ſtudioſius & praedicationibus aſſiduis populum ad fidem, & religionis obſervantiam inſtituit. Cum vero beatus Pontifex magiſtri ſui Zenonis exemplum imitari impulſu divino deſiderans, martyrii cauſam locis illis nullam ſibi futuram cognoſceret, alibi quaerendam exiſtimavit. Itaque cum praeſertim eſſet illi divinitus revelatum, ut in Gallias proficiſceretur, ordinata cum coepiſcopis ſuis civitate, aſſumptis etiam ſecum aliquot diſcipulis, collacrymanti ad diſceſſum ejus clero & populo impertitus benedictionem, & viam ingreſſus, Chriſtumque quacunque incederet annuntians, tandem praeeunte Domino, Auguſtodunum pervenit.

℞. Gaudet ſibi Simplicius datum coelitus hoſpitem, quem aſſumit alacrius * ſacri laboris comitem. ℣. Gaudet praeſul Ortensius, ſe nactum Chriſti militem, gaudet ſe factum citius * ſacri laboris &c.

Lectio vi.

QUod ubi reſcivit Simplicius, ſanctiſſimus illius urbis tunc Pontifex, eum laetus & amplexibus chriſtianis, & humaniſſimo hoſpitio excepit: quo uſus aliquandiu Caſſianus, cum Simplicio in confutandis Gentilium erroribus, chriſtianique nominis propagatione, cum ampliſſimo fructu collaboravit. Cum autem eodem martyrii deſiderio in Britanniam, Gentili errore adhuc excaecatam, vellet proficiſci, neque tamen id permitteret Simplicius epiſcopus, apud eundem triennium egit: quo expleto, ubi ſanctus Aeduorum Pontifex octavo Kalendas Julias diem clauſiſſet, ſucceſſor eidem Caſſianus ab omni populo, uno ore & conſenſu conſtituitur. Itaque ad epiſcopale ſolium Auguſtodunenſium electus, iſtud annis viginti ſanctiſſime gubernavit, cum peregrinationis ſuae tempus emenſus, in Coelum feliciter migravit. Cujus corpus miraculorum multitudine celebratum, poſt plures annos Auguſtoduno tranſ-

latum

latum Auguſtam Viromanduorum, in beati Quintini martyris baſilica ſepultum requieſcit.
℟. Praeſul hoſpes honoratus praeſulis hoſpitio * praeſulem epiſcopatus juvat in officio. ℣. Tribus annis hic moratus, coeleſti conſilio, ibi vacans, vir beatus, verbi miniſterio * praeſulem epiſcopatus &c. Gloria Patri &c. Praeſulem &c.

IN III. NOCTURNO.

Antiphona. Vitae ſtupendis ſanctitas miraculis orbi probata chriſtiano inclaruit.

His Hugo motus Abbas magnificus, ſuam ditavit aedem Caſſiani lipſanis.

Sacraeque cryptae fornice obtexit; dein clauſere thenſa ditiore poſteri.

℟. *vii*. Dum deſignat Britannorum inferre ſeſe finibus, quos ſciebat Idolorum vanis addictos ritibus, Simplicius in coelorum * collocatur ſedibus. ℣. Coadiutor populorum poſtulatus vocibus Pontifex, in Aeduorum collocatur ſedibus.
℟. *viii*. Sic ad honorem praeſulis rurſum evectus promicat, duabus ſacer infulis labores tunc multiplicat * pluribuſque miraculis novum gregem aedificat. ℣. Chriſtianorum ſingulis verbo & factis indicat, mentes errorum maculis ſanctitate purificat * pluribuſque &c.

AD VESPERAS.

Antiphona de Laudibus.
Ad Magnificat, *Antiphona*. Aedua quem peregre excepit, Viromandua nunc urbs, ſuſcipienda ſibi continet oſſa patris, hoſpitis illa ſui ſaepe eſt experta juvamen, haec ita patroni ſentiat auxilium.
Oratio. Deus, qui beatum &c. *ut ſupra*.

VII.

MISSA SANCTI CASSIANI

Ex veteri Miſſali eccleſiae Heduenſis.

Die v. Auguſti. Miſſa, *Statuit* &c.

PROSA.

PSalle ſymphonizando Chriſto regi ſidereo, qui ſanctis rutilas tribuit per ſaecla coronas.

Inter quos Caſſianum Confeſſorem praecipuum ditavit ſuper aſtra poli ſplendore perenni.

Hic tenebroſi culmina regni lumine Chriſti tempſit herilis.

Nam redimitus ſtigmate ſacro, virtutibus almis floruit iiſdem.

Hortensem populum, praeſule caſſum, poſcentem variis vocibus ipſum, ſummum quod regeret pontificatum, rexit celſi throni jura ſecundum.

Poſtquam Sedi pontificali inhaereret, aſtitit illi per viſum martyr Laurentius orbe colendus, hortans illum, ut ſibi templum conſecraret: quem praeparata jam coeli certo cognoverat arce locandum.

Confeſtim paruit monitis per cuncta ſerenis.

Extorris fieri demum coepit meditari, hic populari voce gemente laetus Aegypti rura reliquit.

Ad Eduorum poſt iter arctum, poſtque laborem, venit ad urbem: in qua Simplicio praeſule functo, biſdenis viguit inclytus annis, cujus albicolor petra ſepulcri oſtendit libari chroma rubentis.

Idemque ſanctus caeſpite tectus cum Germano viro beato eſt verbis uſus mirabilis vir memoratus.

Per quem nobis Chriſti benignum ſemper cunctis ſubſidium fer. Qui ſolus regnas per ſaecula cuncta gubernas. Amen.

VITA

VIII.

VITA SANCTI CASSIANI

Ex Breviario Auguſtodunenſi anni MDL.

SAnctus ac beatiſſimus Caſſianus epiſcopus, vir genere Aegyptius fuit, ac apud Alexandriae urbem laudabili familia ortus. quod & locupletio rerum exuberans, & generis dignitas fecit. Hic denique pueriles annos apud parentes gerens & bonae indolis eſſe incipiens, aetatulam ſuam Chriſto conſecravit, ſeque voluntatibus divinis, licet aetate adhuc tenera, totum ſubjecit. Divina igitur proviſione factum eſt, ut tam devotum puerulum nonniſi eccleſiaſtica ſacerdotaliſque erudiret diſciplina. Sanctus enim eum Zenon epiſcopus & martyr ad ſe ſuſcipiens, venerabiliter enutrivit coeleſtibuſque diſciplinis inſtruxit. Temporibus ergo Juliani impiiſſimi Imperatoris perſecutionibus acerrimis agitabatur eccleſia in tantum, ut multo ſanctorum martyrum ſanguine fuſo, etiam eccleſiae Aegypti claudi obſtruique fuerint juſſae. Interea Zenon epiſcopus praeceptor beatiſſimi Caſſiani ob fidem D. N. Jeſu Chriſti martyrio eſt coronatus. Mortuo dehinc Juliano impiiſſimo Auguſto, divinaque tanto blaſphemo interempto virtute, Jovianus vir chriſtianiſſimus electione Dei, Romanorumque militum acclamatione in Imperium exſtitit ſubrogatus. Hujus ergo temporibus eccleſiae olim clauſae, apertae ſunt. Praeſente itaque Imperatore, populus urbis Hortensis, qui Paſtore indigebat, Caſſianum Pontificem acclamavit. Quo ordinato & conſecrato, ſicut ei gratia ſacerdotalis acceſſerat, acceſſerunt pariter & virtutum augmenta. Tandem B. Zenonis epiſcopi & martyris, cujus alumnus & diſcipulus fuerat, recordatus eſt & ejus veſtigia ſequi deſiderans, dolebat ſibi deeſſe martyrium. Dum itaque huic meditationi frequenter inſiſteret & in longinquas partes amore martyrii peregrinari diſponeret, revelatum eſt ei, auctore Deo, oportere eum in Gallias pergere, ibique praedicationibus Domini inſiſtere. Beatiſſimus vero Chriſti Confeſſor Caſſianus ordinatione divina juſſus inde tranſire, Eduorum urbem adivit, ubi cum ad oratorium ſancti Symphoriani

riani divertiſſet, audiens de eo ſanctus Simplicius, tunc illius urbis epiſcopus, venerabiliter eum accepit, & in Britanniam proficiſci diſponentem, aſſiduis precibus retinere curavit. Poſt triennium autem ab hac luce decedente B. Simplicio, a populo Eduorum Caſſianus, licet humiliter contradicens, in epiſcopum ſubrogatur. Ibique multis virtutum generibus praeclarus, annis viginti Eduenſem rexit eccleſiam, & tunc de praeſenti vita ad coelum glorioſe migravit. Poſtquam igitur ad coeleſtis praemia regni beatus Caſſianus vocatus fuiſſet, contigit Germanum Autiſſiodorenſem epiſcopum, dum Romam pergeret, per Auguſtodunenſem civitatem iter habuiſſe. Qui, cum ad ſepulcrum beati Caſſiani oraret, beatum Caſſianum alloquutus eſt, dicens. Quid glorioſe frater Caſſiane agis? Reſpondit beatus Caſſianus vivens in Chriſto, loquens de tumulo: dulci pace & quiete potior & adventum Redemptoris expecto. Qui Germanus mutua ſermonis vice dixiſſe perhibetur: quieſce ergo in pace, frater, &, ut divinae tubae cantus exoptati clangoris ſomnum ad ſacra Reſurrectionis gaudia obtinere mereamur, & pro nobis & pro hac plebe attentius intercede apud communem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui cum Deo patre & Spiritu ſancto vivit & regnat.

IX.

VITA SANCTI CASSIANI

Ex Breviario Auguſtodunenſi anni MDCC. *die* V. *Auguſti*.

CAſſianus, patria Aegyptius, poſt obitum ſancti Rethicii Eduenſis epiſcopi in ejus locum ſubrogatus eſt. Huius ſepulcrum in coemeterio Auguſtodunenſi a multis infirmis eraſum & pene transforatum vidiſſe ſe teſtatur ſanctus Gregorius Turonenſis, & aegrotos, qui hoc abluebantur pulvere, virtutis magnitudinem protinus experiri. Ad idem ſepulcrum ſanctus Germanus Autiſſiodorenſis dum in Italiam pergeret, ſupplex acceſſiſſe refertur, & poſt fuſas Chriſto preces, cum ſancto Caſſiano, tanquam, ſi vivus adhuc fuiſſet, colloquutus. Ejus in martyroloio Romano ac apud Bedam, Uſuardum & Adonem honorifica fit mentio, ejuſque nomini eccleſia parochialis in vico Sav iniaco prope Beluam dicata eſt.

X.

EPISTOLA GREGORII. III

AD. EPISCOPOS. TUSCIAE. LANGOBARDORUM

Ex codice Vaticano 3833.

Gregorius omnibus epiſcopis in Tuſcia Langobardorum.

MEminit fraterna ſanctitas veſtra, tempore ordinationis ſuae per chirographum & Sacramenti vinculum beato Petro Principi Apoſtolorum ſpopondiſſe, ut in emergentibus ſanctae ejus eccleſiae totis viribus elaboretis. Igitur quia praeſentes viros Anaſtaſium dilectum filium noſtrum presbyterum, & Adeodatum Regionarium ſubdiaconum noſtros fideles ad obſecrandum & Deo favente obtinendum, pro quatuor caſtris, quae anno praeterito beato Petro ablata ſunt, ut reſtituantur a filijs noſtris Luitprando & Hilprando ſupplicare deſtinavimus; ecce, dilectiſſimi fratres, tempus acceptabile, ut juxta chirographum veſtrum, boni operis fructum beato Petro feratis: cujus auctoritate vos hortamur in Domino, ut ad eoſdem cum praedictis filiis noſtris properetis, ut a Deo inſpirati protectoribus eorum beatis Principibus Apoſtolorum Petro & Paulo eadem caſtra reſtituantur. Nam ſi, quod non credimus, diſtuleritis iter arripere propter Deum, ego quanquam imbecillis ſim prae infirmitate corporis, iter arripiam laborioſum, & videbo ne veſtra negligentia vobis ad obligationem ex nodo pacti pertineat. Data Idus Octobris Indictione IX. *Pag. 278. An. 740.*

XI.

DIPLOMA CONRADI. II. IMPERATORIS

Ex Regeſto MS. Coenobii Farfenſis num. 707.

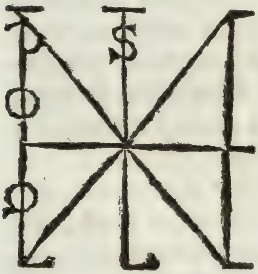
Pag. 289. An. 1027. IN nomine ſanctiſſimae & individuae Trinitatis. Chuonradus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Cum petitionibus ſervorum Dei juſtis ac rationabilibus divini cultus amore faverimus, ut his opportuna beneficia largiamur, praemium nobis aeternae remunerationis rependi non diffidimus. Quocirca omnium ſanctae Dei eccleſiae, noſtrorumque fidelium, praeſentium videlicet ac futurorum comperiat ſollertia, qualiter Guido venerabilis Abbas monaſterii ſanctae Dei Genitricis ſemperque Virginis Mariae in Comitatu Sabinenſi, conſtituti in loco, qui dicitur Acutianus, noſtram adiens praeſentiam oſtendit nobis noſtrorum anteceſſorum Regum vel Imperatorum praecepta eidem monaſterio facta, atque ſupplicavit poſtulans, quatenus pro Dei amore, ſanctaeque Genitricis Dei Mariae eadem praecepta noſtra Imperiali ac praeceptali authoritate confirmaremus. Nos vero ejus juſtis poſtulationibus aſſentientes confirmamus omnia dicto monaſterio, quidquid in ſuperioribus continetur praeceptis, prout juſte & legaliter poſſumus: videlicet quidquid habere videtur in eodem territorio Sabinenſi. Item eccleſiam ſancti Benedicti cum omnibus pertinentiis ſuis & curtem ſancti Gethulii cum tota ſua integritate & cum ipſo caſtello de Tributo in integrum. Eccleſiam ſancti Angeli in Tancia cum gualdo, & omnibus ſuis pertinentiis: caſtellum de Bucciniano in integrum cum ipſa maſſa, quam piae memoriae Benedictus Papa in ipſo monaſterio contulit: & in praedicto comitatu terram de Ortelle, quam Joannes cum ſuis conſortibus in jam dicto monaſterio per cartulam deligavit. In Comitatu ORTANO in capite ipſius civitatis eccleſiam ſancti Theodori cum omnibus ſuis pertinentiis. In comitatu Viterbienſi infra civitatem eccleſiam ſanctae Mariae cum omnibus ſuis pertinentiis. Cellam ſan-

ctae Mariae juxta fluvium Minionem cum gualdo ſuo & omnibus ad eam pertinentibus. In comitatu Spoletano eccleſias ſancti Marci & ſancti Salvatoris, & ſancti Viti cum omnibus earum pertinentiis. Eccleſiam ſanctae Mariae in Mediano cum omnibus pertinentiis & integritatibus ſuis. Eccleſiam ſancti Pauli in ipſo comitatu. In comitatu Aſſiſio eccleſiam ſancti Bartholomaei & ſancti Joannis. In comitatu Auximano curtem de monte Poliſco cum omnibus ad eam pertinentibus. In comitatu Senogallienſi curtem de Luxano. In comitatu Kamerino curtem de Sallambona & de Trevenano, & ſancti Abundii & ſancti Viti. Et in caſtello Petroſo curtem ſanctae Antiae. Et de caſtello Caballo albo duas partes ſicuti Octavianus per cartulam in ipſo monaſterio dedit. In comitatu Firmano monaſterium ſanctae Mariae & ſanctae Victoriae, quod ſitum eſt in Matenaro monte. Et ſancti Benedicti atque ſanctae Mariae juxta fluvium Clentis cum rebus & caſtello, quod Adam filius Harderadi inibi contulit, & cum aliis rebus, quae ab aliis fidelibus moderno tempore ibi conceſſae ſunt. Et cum miniſterio de Sparzano & de Valli in integrum, nec non & curtem ſanctae Mariae in Cupreſſeto cum omnibus ad praedicta loca generaliter & in integro in jam dicto comitatu pertinentibus. In comitatu Aſculano curtem de Soleſtano & alias. In comitatu Aprutienſi curtem de Sardinaria & alias. In comitatu Pinnenſi curtem ſanctae Luciae & de monte Pedito cum rebus & pertinentiis ſuis. In comitatu Teatino monaſterium ſancti Stephani, quod ponitur in Lucana cum pertinentiis omnibus & adjacentiis ſuis. Et cum ipſo concambio, quod factum eſt cum Attone comite de ipſa Phara filiorum Guarnerii cum ſuis pertinentiis, & Podio Hortonella cum ſuis adjacentiis. Et eccleſiam ſancti Clementis cum rebus ſuis in comitatu Pinnenſi, ſicuti in cartula, quam praedictus comes fecit, continetur, pro portione jam dicti monaſterii de caſtello Atiſſa, unde ipſa commutatio facta eſt cum cunctis appendiciis ſuis. In comitatu Balbenſi eccleſiam ſanctae Mariae in Grajano & ſanctae Mariae in Sarzano cum ſuis pertinentiis. In comitatu Marſicano curtem ſancti Leucii & curtem de Transaquas cum ſuis adjacentiis. Infra urbem Romam eccleſiam ſanctae Mariae & ſancti Benedicti cum cryptis & muris, & cum introitu & exitu illarum, & campo de Agonis. In civitate Tyburtina extra muros ipſius monaſterium ſancti Adriani cum omnibus ſuis pertinentiis. In finibus

Campaniae monaſterium ſancti Laurentii in Macri. In collina eccleſiam ſancti Sebaſtiani. In comitatu Reatino monaſterium ſancti Angeli & eccleſiam ſancti Jacobi & ſancti Georgii cum diverſis aliis, & in Puzalia terram, quae noviter acquiſita eſt. In Amiterno eccleſiam ſanctae Mariae in Loriano cum ſuis adjacentiis. In comitatu Furconino eccleſiam ſanctae Mariae de Furſone cum omnibus earum pertinentiis. Curtem de Torrita & de Narnate cum omnibus earum adjacentiis atque pertinentiis. Et inſuper dicto comitatu Balvenſi eccleſiam ſancti Peregrini, in qua comes Oderiſius monaſterium conſtruxit. Omniaque in integrum, quae ad praedictum monaſterium pertinere videntur juxta & legaliter, aut ab aliis hominibus Dominum timentibus acquiſierit, aut ab his, qui modo de rebus eccleſiae injuſte tenent. Et quae in civitate Romana, aut in aliqua parte noſtri regni Italici habere videtur aut acquiſierit, per hoc noſtrum praeceptum eidem ſancto loco confirmamus una cum terris, vineis, monaſteriis ei ſubjectis, eccleſiis, caſtellis, curtibus, domibus, villis, capellis, aquis, aquarumque decurſibus, piſcationibus, molendinis, mercatis, cultis, & incultis, colonis, aldiis, aldiabus, manentibus, omnibuſque reſidentibus, ſuper terram ipſius monaſterii, ſervis, ancillis, omnique familia utriuſque ſexus, cunctiſque animalibus, atque pro Dei amore, noſtraeque animae ſalute, eidem monaſterio miniſtrantibus. Per hoc noſtrum praeceptum perdonamus, ut nullus eorum, aut ſuorum hominum deinceps freda aut tributum donet, vel manſiones faciat invite, aut fidejuſſor ſine ſuo velle exiſtat: aut in aliquo donet portonaticum, aut ripaticum, vel herbaticum, aut glandaticum, vel portonaticum tam de monachis, quam de clericis, quamque de hominibus ſuper terras eorum reſidentibus tam ingenuis, quam libellariis, quam & ſervis, ac eos ſub noſtra tuitione recepimus. Praecipientes ergo jubemus, ut nullus dux, marchio, epiſcopus, comes, vicecomes, vel aliquis noſter miſſus diſcurrens, Sculdaſſius, Gaſtaldius, nullaque noſtri Imperii magna, parvaque perſona praedicti monaſterii Abbatem vel monachos, aut eorum aliquem fidelem inquietare, moleſtare, aut de his, quae ſupra ſcripta ſunt, ſine legali judicio diſveſtire praeſumat: aut aliquam minorationem facere repetat. Et quidquid de praedicti monaſterii poſſeſſionibus fiſcus noſter ſperare potuerit, totum nos pro aeternae remunerationis praemio praedicto monaſterio concedimus, ut in alimoniam

pau-

pauperum & ſtipendio monachorum ibidem Domino famulantium noſtris futuriſque temporibus ſemper proficiat in augmentis. Inſuper concedimus, ut nullus homo audeat reſpondere mallaturam advocato ejus. Et ſi aliquo tempore aliqua intentio contra ipſum monaſterium exorta fuerit, non per viliores, ſed per nobiliores & veraciores homines definiatur ex utraque parte. Siquis igitur hujus noſtri confirmationis praecepti quandoque violator extiterit, procul dubio ſciat, ſe compoſiturum auri puriſſimi libras mille, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem pro monaſterio, ipſumque regentibus. Et vt haec noſtra Imperialis authoritas firmior habeatur ac diligentius obſervetur, manu propria ſignavimus & praeſentem paginam ſigilli noſtri impreſſione inferius juſſimus inſigniri.

Signum Domini Chuonradi ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Hugo Cancellarius vice Domini Haribonis Archicancellarii recognovit. Data v. Kal. Martii anno Dominicae Incarnationis mill.xxvii. anno vero Domini Chuonradi regnantis iii. Imperii primo. Actum Romae feliciter.

DIPLO-

XII.

DIPLOMA
HENRICI. III. IMPERATORIS

Ex Regeſto Farfenſi num. 909.

Pag. 289. An. 1040. IN nomine ſanctiſſimae & individuae Trinitatis. Heinricus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Cum petitionibus ſervorum Dei juſtis ac rationabilibus divini cultus amore faverimus, ut his opportuna beneficia largiamur, praemium aeternae remunerationis nobis rependi non diffidimus. Quocirca omnium ſanctae Dei eccleſiae noſtrorumque fidelium, praeſentium videlicet ac futurorum comperiat ſolertia, qualiter Berardus venerabilis Abbas monaſterii ſanctae Dei Genitricis, ſemperque Virginis Mariae in comitatu Sabinenſi, conſtructi in loco, qui dicitur Acutianus, noſtram adiens praeſentiam oſtendit nobis noſtrorum anteceſſorum Regum vel Imperatorum praecepta eidem monaſterio facta, atque ſupplicavit poſtulans, quatenus pro Dei amore ſanctaeque Genitricis Dei Mariae eadem praecepta noſtra Imperiali ac praeceptali authoritate confirmaremus. Nos vero ejus juſtis poſtulationibus aſſentientes confirmamus jam dicto monaſterio quidquid in ſuperioribus continetur praeceptis, prout iuſte & legaliter poſſumus, videlicet quidquid habere videtur in eorum territorio Sabinenſi, ideſt eccleſiam ſancti Benedicti cum omnibus pertinentiis ſuis, & curte ſancti Getulii in tota ſua integritate, & cum ipſo caſtello de Tributo in integrum, & Alveum Farfae totum in integrum. Eccleſiam ſancti Angeli in Tancia cum gualdo & omnibus ſuis pertinentiis. Caſtellum de Bucciniano & Roccam in integrum cum ipſa maſſa, quam piae memoriae Benedictus Papa in ipſo monaſterio contulit. Caſtrum Pharae cum totis ſuis ſubjacentiis & pertinentiis: terram vero de Ortelle ſicuti Joannes presbyter cum ſuis conſortibus in praedicto monaſterio per cartulam dedit. In civitate ORTANA eccleſiam ſancti Theodori cum omnibus ſuis pertinentiis. Infra caſtrum Viterbienſe eccleſiam ſanctae Mariae

riae

riae cum omnibus ſuis pertinentiis. In territorio Tuſcano cellam ſanctae Mariae juxta fluvium Minionem cum gualdo, & cum ipſo monte Gosberti ſeu & ripa Alvella, & marino portu. In comitatu Narnienſi monaſterium ſancti Angeli in Maſſa cum tota ſua integritate. Cellam ſancti Antimi, & ſanctae Mariae, & ſancti Joannis cum eorum pertinentiis. In comitatu Peruſino cellam ſanctae Mariae in Diruta cum omni ſua pertinentia. In eodem comitatu cellam ſancti Apollinaris cum eccleſiis, caſtellis, villis, & omnia in omnibus, ſicuti Hugo filius quondam Alberici in praefato monaſterio pro redemptione animae ſuae dedit. In comitatu Aſſiſio eccleſiam ſancti Bartholomaei, & ſancti Joannis in Sarzano cum earum pertinentiis. In comitatu Spoletano eccleſiam ſancti Marci & ſancti Salvatoris & ſancti Pauli, & ſancti Martini cum earum pertinentiis. Cellam ſanctae Mariae in Mediano & eccleſiam ſancti Antonini & ſancti Fortunati cum earum integritatibus, & terram & vineam & omnia ſicut Adam filius Rodulphi pro redemptione animae ſuae in praenotato monaſterio per cartulam dedit. In comitatu Auſimano curtem de monte Poliſco cum omnibus ad eam pertinentibus. In comitatu Senogallienſi curtem de Luzano. In comitatu Camerino curtem de Sallambona, & de Trevenano, & ſancti Abundii & ſancti Viti. Et in caſtello Petroſo curtem ſanctae Antiae: & de caſtello albo Caballo duas partes, ſicuti Octavianus per cartam ipſo monaſterio dedit. In comitatu Firmano monaſterium ſanctae Mariae & ſanctae Victoriae, quod poſitum eſt in Matenano monte cum caſtello, cellis, & villis, & curtem de Plotenano cum caſtello. Curtem de Cannutelo cum caſtello & ripula. Curtem de Cereſano ſanctae Mariae in Caſule cum caſtello de Ara antiqua, & caſtello de Tarriano, & portionem de Moſta. Caſtellum de Agnanello cum ſuis pertinentiis & Molina. Sanctam Mariam in Strata. Sanctam Mariam in Pantana. Sanctam Mariam in Clenti cum caſtello, eccleſiis, molendinis, & aquam deducere ubi neceſſe eſt, cum portione de Lumerano, & portione de Sala. Curtem ſancti Martini cum medietate de colle Bonelli, & medietate de monte, & quartam partem ex alia, & portionem de Buta, & portionem de Rote, & portionem de Inſula de Verano cum eccleſiis & aedificiis ſuis, ceteriſque pertinentiis. In Troliano, terram & vineas cum littore maris & cum portu. Curtem de filiis Rolandi cum caſtello & eccleſiis. Curtem de Salusa-

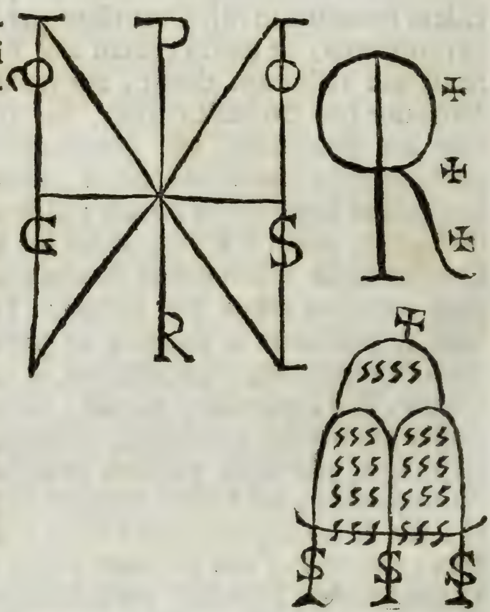
luſano. Monaſterium ſancti Salvatoris in Cantalupo, & monaſterium ſancti Benedicti de Ripa cum omnibus eorum pertinentiis & ſubjacentiis. In comitatu Aſculano juxta fluvium Aſum monaſterium ſancti Salvatoris cum caſtello Farae, Cymbrianum, Gallianum, & cum omnibus ſuis ſubjacentiis & pertinentiis. Caſtrum Ophida, Iſclam, Beneventulum, ſanctum Valentinum, montem Auguſianum, Inſulam Eliſei, medietatem de Porcke, quintam partem de Ripa. Coſenanum, Aſignanam, montem Coſi, Spinetulum, Ajulanum, Dullianum, Octavum. Poſt montem Colmari Podium, montem Prideni, montem Cretaceum, Sculculam, medietatem de foce de Tronto, Sexumpeſilem. In comitatu Aprutienſi curtem de Sardinaria, & alias. In comitatu Pinnenſi curtem ſanctae Luciae, & de monte Pedito cum rebus & pertinentiis ſuis. Eccleſiam ſancti Clementis cum cunctis appendiciis ſuis. In comitatu Teatino monaſterium ſancti Stephani, quod ponitur in Lucana cum pertinentiis omnibus & adjacentiis ſuis, & Pharam filiorum Guarnerii, & podium Ortonelle, & ſanctum Clementem, ſicuti Atto Comes per concambium pro portione de Atiſia per cartulam in praedicto monaſterio dedit. In comitatu Balbenſi eccleſiam ſanctae Mariae in Crajano, & ſanctae Mariae in Sarzano, & ſanctae Mariae in Furfone cum omnibus earum pertinentiis, & adjacentiis ſuis. In comitatu Marſicano curtem ſancti Leucii & curtem de Tranſaquas cum ſuis adjacentiis. Infra urbem Romam eccleſiam ſanctae Mariae, ſancti Salvatoris cum cryptis & muris, & cum introitu & exitu illarum, & campo de Agonis. In civitate Tiburtina monaſterium ſancti Adriani cum omnibus ſuis adjacentiis. In finibus Campaniae monaſterium ſancti Laurentii in Macri. In collina eccleſiam ſancti Sebaſtiani & ſancti Andreae cum earum pertinentiis. In comitatu Reatino monaſterium ſancti Angeli, eccleſiam ſancti Jacobi & ſancti Georgii cum diverſis aliis, & in Puzalia terram, quae noviter acquiſita eſt. In Amiterno eccleſiam ſanctae Mariae in Loriano cum ſuis adjacentiis, curtem de Torrita, & de Narnate cum omnibus earum adjacentiis atque pertinentiis. Et in ſupradicto comitatu Balbenſi eccleſiam ſancti Peregrini, in qua comes Oderiſius monaſterium conſtruxit: omniaque in integrum, quae ad praedictum monaſterium pertinere videntur juſte & legaliter, aut ab aliis hominibus Dominum timentibus acquiſierit, aut ab his, qui modo de rebus eccleſiae injuſte tenent, & quae in civitate

tate Romana, aut in aliqua parte noſtri regni Italici habere videtur aut acquiſiverit, per hoc noſtrum praeceptum eidem ſancto loco confirmamus una cum terris, vineis, monaſteriis ei ſubjectis, eccleſiis, caſtellis, curtibus, domibus, villis, capellis, aquis, aquarumque decurſibus, piſcationibus, molendinis, mercatis, cultis vel incultis, colonis, aldiis, aldiabus manentibus, omnibuſque reſidentibus ſuper terram ipſius monaſterii, ſervis, ancillis, omnique familia utriuſque ſexus, cunctiſque animalibus. Atque pro Dei amore, noſtraeque animae ſalute eidem monaſterio miniſtrantibus per hoc noſtrum praeceptum perdonamus, ut nullus eorum aut ſuorum hominum deinceps freda aut tributum donet, aut manſiones faciat invitus, aut fidejuſſor ſine ſuo velle exiſtat, aut in aliquo donet portonaticum aut ripaticum, aut glandiaticum, vel herbaticum, vel portonaticum tam de monachis, quam de clericis, quamque de hominibus ſuper terras eorum reſidentibus tam ingenuis, quam libellariis, quam & ſervis, ac eos ſub noſtra tuitione recipimus. Confirmamus etiam eidem monaſterio privilegia Pontificum, cum omnibus rebus ſibi collatis. De teloneis vero mercatorum & portuum & decimas ad portam monaſterii dare jubemus. Praecipientes ergo jubemus, ut nullus archiepiſcopus, epiſcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, vel aliquis noſter miſſus diſcurrens, Sculdaſius, Gaſtaldius, nullaque noſtri Imperii magna parvaque perſona praedicti monaſterii Abbatem, vel monachos, aut eorum aliquem fidelem inquietare, moleſtare, aut de his, quae ſupra ſcripta ſunt ſine legali judicio diſveſtire praeſumat, aut aliquam minorationem facere temptet. Et quidquid de praedicti monaſterii poſſeſſionibus fiſcus noſter ſperare potuerit, totum nos pro aeternae remunerationis praemio praedicto monaſterio concedimus, ut in alimoniam pauperum & ſtipendia monachorum ibidem Domino famulantium noſtris futuriſque temporibus ſemper proficiat in augmentis. Inſuper concedimus, ut nullus homo audeat reſpondere mallaturam advocato ejus: & ſi aliquo tempore aliqua intentio contra id ipſum monaſterium exorta fuerit, non per viliores, ſed per nobiliores & veraciores homines definiatur ex utraque parte. Et quando quidem Abbas de hoc monaſterio de hac luce migraverit, inter ſe ipſi monachi, quem digniorem invenerint, ſecundum regulam ſancti Benedicti, ſicut eorum ordo edocet, & rectum eſt, vel eis in unum conſentientibus, quem unanimi-

 ter

ter elegerint, licentiam habeant eligendi Abbatem. Si quis igitur hujus noſtrae confirmationis praecepti quandoque violator extiterit, procul dubio ſciat ſe compoſiturum auri puriſſimi libras mille, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem pro monaſterio, ipſumque regentibus. Et ut haec noſtra Imperialis authoritas firmior habeatur & diligentius obſervetur, manu propria roborantes praeſentem paginam ſigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri.

Signum Domini Heinrici III. Regis invictiſſimi ſecundi Romanorum Imperatoris Auguſti.

Obizo Cancellarius vice Herrimani Archicancellarii recognovi. Datum XVI. Kal. Octobris anno Dominicae Incarnationis ML. indictione III. Anno autem Dñi Heinrici III. ordinationis ejus XVIII. regnantis quidem VIII. ſecundi Imperantis quarto. Actum Cloſlaria in Dei nomine feliciter. Amen.

NOTI-

XIII.

NOTITIA PUBLICA BERARDI ABBATIS FARFENSIS

Ex Regeſto Farfenſi num. 516.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Temporibus Domini venerabilis viri Johannis ſummi Pontificis & univerſalis XVIII. Papae in ſacratiſſima Sede B. Petri Apoſtoli anno II. menſis Junii, indictione III. Dum reſideret Dominus Guinizo inclitus comes in loco, qui dicitur collis HORTANUS ad legem & juſtitiam faciendam, tunc venit dominus Hugo venerabilis Abbas de monaſterio ſanctae Dei Genitricis Mariae, quod dicitur in Pharpha, & reclamavit & dixit: Domine Comes, & judices, & boni homines facite mihi legem & juſtitiam de Farolfo, qui dicitur de Caſtellione, de terris & vineis, quae fuere de Goccio, qui dedit propter animam ſuam in praedicto monaſterio de fundo Plataniano, & de fundo ſub ripula, vel ſi aliis vocabulis videntur nuncupari, qui ſunt in territorio HORTANO, quomodo ſupraſcriptus Goccio ad manus ſuas detinuit, & de terris in fundo Lumbricata, ex quibus me injuſte quaerit, & partem ex ipſis rebus per audaciam invadit. Et in eorum praeſentiam venit ſupraſcriptus Farolfus de praedicto loco, & cum eis reſidebant Leo & Petrus dativi, & Silveſter dativus de civitate Narnienſi, & Ribertus & Roccio judices Langobardi, & Bernardus Tribunus & Petrus Tribunus de comitatu Camerino & de civitate HORTANA, Leo Tribunus, & Liuzo filius Sigizonis ſeu & Odo nobilis vir cum Leone filio ſuo, & Stephanus archidiaconus: & Petrus de Sepiccano, & Romanus de Pretia, & Maximus de Boſone, & Albertus de Silveſtro de civitate Narnienſi, & alii plures homines ſtantes, & reſidentes totum placitum plenum, quos enarrare longum eſt. Statim venit Farolfus in praedictum placitum, & dixit Heribertus, qui erat advocatus praedicti domini Abbatis: ego quaero te Farolfo de jamdictis rebus, quae fuerunt de Goccio, quas ipſe dedit propter animam ſuam in praefato monaſterio, & injuſte quaeſiſti, & invaſiſti ſine judiciali Pag. 289. An. 1005.

ciali ſententia. Deinde fuit magna contentio de ambabus partibus. Poſtea inter eos venit pactum & bona convenientia & amica pactuatio. Deinde praedictus Farolfus per juſſionem ſuprascripti comitis & jamdictorum judicum apprehendit unam ligneam virgam & refutavit ipſas terras & vineas & eccleſiam, quae vocatur ſanctus Pantaleymon. Circumquaque poſitis notum eſſe volumus de fundo Plataniano, & Lumbriacata, & Subripula, & Iſclita, & Foſſe cum vocabulis, & appendicibus ſuis, qui ſunt inter hos fines: ab uno latere terra ſancti Vitalis, ab alio latere terra, quae nominatur totalis, & heredes Petri Tribuni, & pergit recte in fluvium Tyberis, a capite ripa & via publica, a pede fluvius Tyberis cum littoribus & piſcariis ſupraſcriptis, & portus ad naves decurrendum. Infra iſtos vero fines omnes in integrum vineas & terras, & ſupraſcriptam eccleſiam, ſicut fuere de ſupraſcripto Goccio & Anna conjuge ſua ita refutavimus & concedimus tibi domne Hugo venerabilis Abbas, & poſteris ac ſucceſſoribus tuis, & in ſſ. monaſterio in perpetuum. Si enim, quod abſit, quoquo tempore venero ego ſſ. Farolfus aut aliquis de heredibus meis aut quaelibet a nobis ſubmiſſa perſona contra te ſſ. domne Abbas, aut contra poſteros & ſucceſſores tuos, aut contra hoc breve refutationis agere aut cauſare vel litigare, aut dirumpere voluerimus per cujuslibet modi ingenium noſtri, per veſtram juſſionem, aut per emphiteuſim capere potero, tunc daturum me promitto componere una cum heredibus meis tibi tuiſque poſteris & ſucceſſoribus ante omnis litis initium poenae nomine auri puriſſimi lib. X. Hoc fuit factum & definitum & inter divulgatum ante praeſentiam ſſ. comitis & Lamberti epiſcopi & ſupraſcriptorum judicum & bonorum hominum ſcriptum per manus Leonis Tribuni & dativi, judicis & tabellionis civitatis Hortanae in menſe & indictione ſupraſcripta III. ✠ Fanulfus Tribunus in hoc breve refutationis manu mea ſubſcripſi & teſtes ſubſcribere rogavi ✠ Leo nobilis vir & domini gratia dativus judex manu mea ✠ Berardus tribunus de Compenſini teſtis ✠ Petrus tribunus & dat. teſtis ✠ Petrus filius Sigizonis teſtis ✠ Liozo trib. t. ✠ ego Leo trib. & domini gratia judex & Tabellio civitatis Hortanae ſcriptor hujus brev. & complevi & dedi & abſolvi.

NOTA.

De Notitiis publicis & privatis nonnulla obſervavimus in Vindiciis Diplomatum pag. 40.

NOTI-

XIV.

NOTITIA PRIVATA GYRARDI COMITIS

Ex Regeſto Farfenſi num. 995.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Temporibus Domini Alexandri ſummi Pontificis & univerſalis ſecundi Papae in ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli ſeptimo menſis Julii, indictione VI. Quaecunque in hac vita poſſidere videntur quamvis dulcia, tamen cito ab amatoribus relinquuntur, proinde reſtat, ut meliora appetant, quae ſibi quiſque aeternaliter manſura lucrari debeant. Quapropter Gyrardus inclitus comes filius bonae memoriae Girardi incliti comitis habitator in territorio Maritimano, ſicut bonum mihi videtur exercere eorum negotium, qui de terrenis comparant coeleſtia & de rebus tranſitoriis praemia mercantur aeterna, ſic a praeſenti die dono, cedo, trado, offero, & nullo me penitus cogente, neque mihi contradicente vel ſuadente aut vim faciente, ſed propria, ſpontanea, meaque bona voluntate largior in eccleſia ſanctae Dei Genitricis Virginis Mariae, quae aedificata eſt in comitatu Sabinenſi juxta montem in loco, qui vocatur Acutianus, & qui nominatur Pharpha, & tibi, domine Berardus venerabilis Abbas praedicti monaſterii, pro Dei omnipotentis amore, omniumque ſanctorum & pro anima mea, vel ſupraſcripti genitoris mei, & pro innumeris peccatis meis, & ut dignus ſim audire illam beatam & glorioſam vocem, quam Dominus dicit in Evangelio: Venite benedicti Patris mei, percipite Regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Ideo remunero & dono in ſupraſcripta eccleſia unam eccleſiam ſanctae Severae totam in integrum cum ſua pertinentia, cum libris, paratis, & oraculis ſupraſcriptis. Et caſtellum totum in integrum, quod eſt juxta ipſam eccleſiam in capite civitatis ſanctae Severae cum introitu & exitu ſuo, cum muris, aedificiis ſupraſcriptis, & cum omnibus ad eum pertinentibus, & cum XV. caſalinis in ipſa ſupraſcripta civitate. Et dono in ſſ. eccleſia medietatem de portu ſanctae Severae, & quintam par- Pag. 291. An. 1063.

partem integram de vineis & terris pertinentiae & tenimenti ſupraſcriptae civitatis ſanctae Severae, & cum ſilvis, hortis, & omnibus ad ſupraſcriptam civitatem pertinentibus cedo, trado, largior. Unde hanc ceſſionis, donationiſque cartulam vobis contradidi, ut ſupraſcriptam eccleſiam ſanctae Severae & ſſ. caſtellum, & ſſ. quindecim caſalinas & medietatem ſupraſcripti portus, & ſupraſcriptam quintam partem, ſicut ſuperius legitur, cum omnibus ad ea pertinentibus a praeſenti die habeatis, teneatis & poſſideatis, & fruamini, in utilitatem, & uſum, atque ſalarium veſtrum perſiſtant in perpetuum. Et nunquam a me, nec ullis meis heredibus, neque ulla perſona a me ſubmiſſa aliquam aliquando habebitis requiſitionem, aut calumniam, etiam ſi vobis veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit contra omnes homines ſtare, una cum heredibus meis & defendere promitto. In quo & jurata voce dico per Deum omnipotentem, ſanctaeque Sedis Apoſtolicae & Domini noſtri Alexandri Papae ſalutem haec omnia, quae hujus donationis chartulae ſeries textus eloquitur, inviolabiter conſervare, atque adimplere promitto. Si enim, quod abſit, quoquo tempore contra haec, quae notata vel aſcripta leguntur, agere praeſumpſero, & cuncta non obſervavero, tunc daturum me promitto una cum heredibus meis vobis veſtriſque ſucceſſoribus ante omne litis initium poenae nomine auri boni & optimi libras quinque. Et poſt poenam abſolutam maneat haec cartula donationis in ſua nihilominus firmitate. Quam ſcribendam rogavi Berningerium, Tribunum Domini gratia judicem ✠ S. ſupraſcripti Girardi incliti comitis, qui hanc cartulam donationis fieri rogavit ✠ Signum Roccii fil. Litolfi teſtis. ✠ Signum Sarraceni de Johanne presbyteri Johannis teſtis. ✠ Signum Petri de Johanne presbyteri Johannis teſtis. ✠ Signum Falconis filii Adelmontis t. ✠ Signum Tebaldi de Johanne presbyteri Johannis teſtis. ✠ Ego Bernigerius Trib. & Domini gratia judex & Tabellio civitatis HORTANAE & ſcriptor hujus chartulae complevi & abſolvi.

NOTA.

JUramentum per ſalutem Papae alibi non offendi. Me legere memini, veteres jurare conſueviſſe per ſalutem Imperatoris.

INNO-

XV.

INNOCENTIUS. III

POTESTATI. ORTANENSI

Ex Archivo Vaticano.

CUm bonae memorie M. ſocer nobilium virorum Cazaguerre de ORTA B.de Canalio I. Raynaldi & P.Jaczonis, caſtra Baſanalli, Palatioli, Baſſani, & Aliani ab eccleſia Romana in feudum tenuerit & ex illis perceperit multa bona, ipſi praedicta caſtra poſt ejus obitum pro ſuae voluntatis arbitrio detinentes, ad noſtram praeſentiam,ut nobis reſponderent de ipſis, accedere noluerint cum exinde fecerimus requiri eoſdem.Quia vero id nolumus in patientia ſuſtinere,ne jus eccleſiae Romanae negligere videremur, eiſdem nobilibus noſtris dedimus litteris in mandatis,ut uſque ad Cathedram B.Petri proximo praeteritam, quem eis terminum peremptorium aſſignavimus, reſponſuri nobis de caſtris ipſis noſtro ſe conſpectu praeſentarent, dilecto filio Cynthio de Inſula noſtris dantes litteris in mandatis,ut ſi praedicti nobiles eodem termino ad noſtram praeſentiam non venirent,eadem caſtra noſtro nomine recipere non differret. Univerſis inſuper hominibus eorundem caſtrorum injunximus, ut eidem ex tunc de caſtris ipſis ad nomen & opus noſtrum reſpondere curarent. Quo circa diſcretioni tuae per Apoſtolica ſcripta mandamus quatenus eidem Cynthio ad mandatum Apoſtolicum exequendum tuum praeſtes auxilium & favorem. Datum Lateran. XIII. Kal. Aprilis Pontificatus noſtri anno quintodecimo. *Pag.293. An.1212.*

NOTA.

EDita eſt a Baluzio inter epiſtolas Innocentii III. tom. 2. pag.603. Hanc vero cum ſequentibus exſcripſerunt Thomas & Donatus de Juliis ex Regeſtis Vaticanis.

INNO-

XVI.

INNOCENTIUS. PP. III

Ex Archivo Vaticano.

COnſulibus & populo Ortanis &c. Cum praeter ſolitum, immo plus ſolito multis & magnis ſimus negotiis occupati, quae per nos ipſos facere non valemus, per alios cogimur adimplere. Sane inter alias occupationes & ſollicitudines noſtras curam & proviſionem Apoſtolici patrimonii non modicas reputamus, tam ad ſpiritualem juriſdictionem noſtram ſpectantes, quam etiam temporalem: unde nobis poſſet non immerito imputari, ſi ſuper ordinatione ipſius eſſemus tepidi vel remiſſi, qui cunctorum fidelium ſollicitudinem gerimus paſtoralem. Novimus enim (quod triſtes & dolentes referimus) quam in eo multi quae ſua ſunt, non quae Jeſu Chriſti quaerentes & abutentes per inſolentiam Sedis Apoſtolicae patientia, pacem perturbant, corrumpunt juſtitiam, ſtratam violant, & terram offendunt: unde nobis & vobis non modicum derogatur. Cum igitur ſuper his, quae praemitimus emendandis cum fratribus noſtris tractatum habuerimus diligentem, de ipſorum conſilio dilectum filium noſtrum G. ſancti Georgii ad Velum aureum diaconum Cardinalem, virum nobilem & prudentem, quem inter alios fratres noſtros ſpeciali diligimus caritate, operi tam utili & neceſſario deputantes, ut melius & facilius injunctum ſibi officium valeat exercere, dilectum filium P. Praefectum Urbis, virum nobilem & potentem, ſibi duximus adjungendum: quibus dedimus in mandatis, ut ſtratam cuſtodiant, pacem procurent, juſtitiam faciant, & terram defendant: alia quoque nihilominus operentur, quae ad honorem Dei, profectum eccleſiae, utilitatem veſtram & aliorum noſtrorum fidelium noverint pertinere. Ut autem dominium Apoſtolicae Sedis, quae de ſe vere dicere poteſt, jugum meum ſuave eſt & onus meum leve, diebus noſtris dulcedinem non deponat & nulli fiat penitus odioſum, eis viva voce preacepimus, ut vos diligant & honorent, nullum ſine cauſa laedentes, vel contra juſtitiam aggravantes, ſed a vobis potius iniquitatem & vio-

& violentiam ſatagant propulſare. Unde quotiens neceſſitas poſtulaverit ad eos vice noſtra pro juſtitia conſequenda vel aliis expediendis negotiis poteritis habere recurſum. Et ut melius quae ad pacem & utilitatem veſtram a nobis & fratribus noſtris ſunt ſalubriter ordinata perduci valeant ad effectum, univerſitatem veſtram monemus attentius, & hortamur in Domino per Apoſtolica ſcripta praecipiendo mandantes, quatenus ipſis vice noſtra, immo nobis in ipſis intendentes humiliter ac devote, quod ſuper praemiſſis articulis & aliis emergentibus negotiis utiliter duxerint ſtatuendum, ſalvo in omnibus Apoſtolicae Sedis mandato, teneatis firmiter & ſervetis, de univerſis juſtitiis & rationibus eccleſiae Romanae ſibi plenarie reſpondentes. Dat. . . . . Octobris anno II.

NOTA.

INnocentius III. ſingulari amore proſequutus eſt Hortanos. nam in ejus Geſtis, quae MSS. exſtant in Archivo Vaticano fol. 82. *pag.*2. *verſ.*4. *legitur dono dediſſe* Eccleſiae ORTANAE unam planetam de examito rubeo cum aurifrigio decenter ornatam: tunicam de limite celeſti & unam dalmaticam & unum aurifrigium: *quae verba deſunt iu editione Baluzii pag.*88. *num.*CXLIV.

XVII.

EPISTOLA GREGORII. IX EPISCOPO. HORTANO

Ut Priori & fratri Rad.Ord.Praed. S.Mariae ad Gradus Viterbii praeſtet auxilium, conſilium & favorem ſuper reconciliatione haereticorum.

Ex Archivo Vaticano.

Pag.294. An.1235. QUia dignum eſt illis miſericordiae januam aperiri, qui ab haeretica caecitate per ſpiritum conſilii diſcedentes, ad lucem, quae Chriſtus eſt, humiliter revertuntur, dilectis filiis Priori, & F.Radulpho Ordinis Praedicatorum ſanctae Mariae ad Gradus Viterbii auctoritate Apoſtolica indulgemus, ut univerſis, qui de civitate vel dioeceſi HORTANA ad ſanctae praedicationis miniſterium, quod implere crederis & probaris, corde compuncti, ſynagoga peccantium, ſecta haereticorum, & infidelitatis errore penitus abjuratis, & cautionibus idoneis exhibitis, ſponte ad Chriſtianae fidei redeant unitatem, nec ſint publice infamati. Quocirca fraternitati tuae per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus ad extirpandam de civitate & dioeceſi ſupradictam pravitatem haereticam, prudenter aſſurgens, Priori & fratri, judicibus ſuper his, efficax impertiri ſtudeas conſilium, auxilium, & favorem, ita quod ſponſam Chriſti aperte diligere te oſtendas, & nos ſollicitudinem tuam poſſimus extra, merito commendare. Datum Peruſii ſecundo idus Auguſti anno nono.

NOTA.

HAnc epiſtolam, quae data eſt Guidoni Hortano epiſcopo, citat Odoricus Raynaldus anno 1235. *num.*15. *Haeretici iſti erant Patareni, qui univerſam Italiam inundaverant.*

PRO-

XVIII.

PROCESSUS JUDICIALIS

Inter Hortanum Epiſcopum & Abbatem Saxivivi.

Ex eodem Archivo.

INNOCENTIUS. PP. IV

Abbati & Conventui monaſterii Saxivivi.

JUſtis petentium deſideriis dignum eſt nos facilem praebere conſenſum & vota, quae a rationis tramite non diſcordant, effectu proſequente complere. Cum igitur olim inter vos ex parte una & venerabilem fratrem noſtrum Epiſcopum ORTANUM ex altera ſuper ſancti Jacobi de Ponte ORTANO, ſanctae Mariae de Porralia & ſancti Fortunati de Fayculis, eccleſiis, quodam molendino & rebus aliis orta materia quaeſtionis, fel. rec. Gregorius Papa praedeceſſor noſter vobis & eidem Epiſcopo dilectum filium noſtrum Stephanum tituli ſanctae Mariae Tranſtiberim Presbyterum Cardinalem ſuper his conceſſerit auditorem; tandem libellis hinc inde porrectis & lite ſuper praemiſſis coram eo legitime conteſtata, utraque parte providentiae ac beneplacito ipſius praedeceſſoris noſtri ſe voluntarie ſubmittente, idem Cardinalis cognitis cauſae meritis de ſpeciali ejuſdem praedeceſſoris mandato ex quadam providentia hujuſmodi negotium definivit prout in inſtrumento confecto exinde perſpeximus plenius contineri. Nos igitur veſtris devotis ſupplicationibus inclinati, quod ab eodem Cardinale ſuper hoc factum eſt ratum & gratum habentes id auctoritate Apoſtolica confirmamus & praeſentis ſcripti patrocinio communimus, tenorem ipſius inſtrumenti praeſentibus de verbo ad verbum inſeri faciendo, qui talis eſt. In nomine Domini amen. Omnibus praeſentes literas inſpecturis Stephanus miſeratione divina tituli ſanctae Mariae Tranſtiberim Presbyter Cardinalis ſalutem in Domino. Suborta olim inter venerabilem fratrem Patrem Tranſmundum Epiſcopum ORTANUM ex parte una, & Abbatem & Conventum monaſterii Saxivivi ex altera ſuper qui- Pag. 294. An. 1243.

 buſ-

buſdam eccleſiis & rebus aliis materia quaeſtionis, nos eis Dominus Papa auditorem conceſſit. Epiſcopo igitur pro ſe & dicto capitulo & yconomo ſeu procuratore praedicti monaſterii comparentibus coram nobis, idem Epiſcopus conventionis, & procurator praedicti monaſterii reconventionis libellos hujuſmodi porrexerunt. Coram vobis domine Stephane tituli ſanctae Mariae Tranſtiberim Presbitero Cardinali, partibus a domino Papa auditore conceſſo, propono ego Tranſmundus epiſcopus Ortanus nomine epiſcopatus & capituli antedicti contra procuratorem Abbatis & Conventus Saxivivi quod cum Paulus olim epiſcopus Orti conceſſerit ſancti Jacobi de Ponte Ortano ſanctae Mariae de Porralia & ſancti Fortunati de Fayculis eccleſias, cum poſſeſſionibus ſuis, tenimentis & pertinentiis in dioeceſi ſua ſitas, monaſterio eccleſiae ſanctae Crucis de Saxovivo, ſcilicet Mauro Abbati ejuſdem monaſterii, ſuiſque ſucceſſoribus ad annuam penſionem ſive cenſum praeſtandum epiſcopis, qui pro tempore fuerint eccleſiae Ortanae, ſcilicet quatuor meſales frumenti & ſex de ſpelta tempore aeſtatis, & duas ſalmas muſti mundi in vindemiis & duo paria gambonum Porci in Natale Domini pro ipſa eccleſia ſancti Jacobi. Item quatuor meſales frumenti & ſex de ſpelta ad communem meſalem civitatis Orti, qui per tempora erit pro eccleſia ſanctae Mariae & eccleſia ſancti Fortunati. In feſto ſancti Fortunati duodecim Lucenſes bonos. In Paſcha vero Reſurrectionis duos Agnos vivos, reſervata ipſi epiſcopo & ſucceſſoribus ſuis quarta mortuorum de omnibus,quae ex teſtamentis proveniunt ad praefatas eccleſias. Item quod clerici, qui pro tempore fuerint in ipſis eccleſiis teneant & obſervent excommunicationes & interdicta ipſius epiſcopi, & ad conventum ſeu capitulum ipſius epiſcopi venire teneantur quotiens per nuntios ipſius epiſcopi vocati fuerint. Et licet dictus Abbas & ſui ſucceſſores, qui pro tempore fuerint ſeu rectores in ipſis eccleſiis conſtituti quinquaginta annis & ultra dicto epiſcopo & ſuis ſucceſſoribus praefatum cenſum ſeu penſionem ſolverint ſeu praeſtiterint, tandem Abbas & rectores praedicti in ſolutione ſeu praeſtatione praedictorum per triennium ceſſaverint & ultra: quamvis dictae eccleſiae eorum incuria vel negligentia deteriores ſint factae, contempnentes & non obſervantes ſententias interdicti & excommunicationis, per dictum epiſcopum promulgatas, & non praeſtantes ſibi quartam mortuorum & non venientes ad ipſius

ipſius capitulum ut tenentur. Quare peto dictas eccleſias cum poſſeſſionibus ſuis mihi epiſcopo reſtitui & dimitti vel cenſum ſubtractum a tribus annis vel ejus extimationem quam facio quadraginta librarum Lucenſium, & peto nihilominus ipſos mihi condempnari quod in futurum praeſtent dictum cenſum integre, ut tenentur, & clerici ſeu rectores, qui ſunt in eccleſia ſancti Jacobi vel erunt per tempora in eadem mihi & ſucceſſoribus meis reſpondere de ſpiritualibus teneantur, & quod reaedificent & reſarciant ſancti Fortunati de Fayculis & ſanctae Mariae de Porralia eccleſias, ſuo tempore dirutas, & ſtatuant in eiſdem clericos, qui Deo ſerviant & mihi & ſucceſſoribus meis ne teneantur de ſpiritualibus reſpondere. Et quia venerint contra pactum ſeu conventiones inter ipſos factas, peto nihilominus viginti libras Lucenſes nomine poenae ſicut in inſtrumento publico continetur. Item peto ſententiam inique latam per magiſtrum Dondeum, olim cauſarum Camerae Domini Papae auditorem contra me pro monaſterio, & quicquid ſecutum eſt ex ea vel ejus occaſione revocari & irritari vel irritum nuntiari, a qua extitit pro parte mea ante & poſt legitime appellatum. Item peto quod faciatis ceſſare eos ab impetitione ſeu moleſtatione, quam faciunt ſuper parochia, quam dicunt ſe habere in burgo civitatis ORTANAE ex iniqua conceſſione G. epiſcopi praedeceſſoris mei facta eis abſque conſenſu capituli ORTANI in praejudicium futurorum epiſcoporum & maioris eccleſiae ORTANAE & aliarum eccleſiarum civitatis ORTANAE. Donnus C. Prior ſanctorum Quatuor & procurator ſeu yconomus monaſterii Saxivivi litem conteſtando negat narrata vera eſſe, ut narrantur, & dicit petita fieri non debere. Libellus autem monaſterii talis eſt. Petit a vobis, venerande pater domine Stephane, tituli ſanctae Mariae Tranſtiberim Presbytero Cardinali Donnus C. Prior ſanctorum Quatuor & procurator ſeu yconimus Abbatis & conventus monaſterii Saxivivi nomine ipſius monaſterii, quatenus cum praedictum monaſterium ſancti Jacobi de Burgo ORTANO, ſancti Fortunati de Fayculis & ſanctae Mariae de Porralia eccleſias cum pertinentiis, parochiis, molendino, quod eſt ſub ponte ORTANO & aliis poſſeſſionibus & iuribus eorumdem pacifice & quiete poſſideant, & liberas & exemptas ad dictum monaſterium tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus pertineant pleno jure, & ſuper his omni gaudeant privilegio libertatis, inhibeatis Tranſmundo epiſcopo & capitulo ORTANO, ut dictum monaſterium

ſuper

ſuper praedictis eccleſijs & poſſeſſionibus & juribus earumdem occaſione alicujus juris temporalis vel ſpiritualis de cetero non moleſtent, praedictis epiſcopo,& capitulo ſuper praemiſſis omnibus perpetuum ſilentium imponentes, & pronuntietis eccleſias ſupradictas cum poſſeſſionibus & juribus earumdem liberas & exemptas tam in ſpiritualibus quam in temporalibus pleno jure, & ad jus & proprietatem dicti monaſterii pertinere. Petit etiam ut cogatis dictum epiſcopum ab ſolutionem & obſervationem eorum, in quibus per ſententiam magiſtri Dondei cappellani domini Papae, ſicut in ejus ſententia continetur, dicto monaſterio vel ejus procuratori extitit condempnatus.Item petit,ut compellatis dictum epiſcopum ad reſtitutionem viginti ſaumarum de muſto & decem meſalium de ſpelta vel exſtimationis ipſorum,quae dicto monaſterio de proventibus praedictarum eccleſiarum coram magiſtro Bartholomaeo notario domini Papae ab ipſo domino auditore dato, ſe abſtuliſſe confeſſus eſt. Transſmundus epiſcopus Ortanus litem conteſtando pro ſe & capitulo ſuo negat narrata vera eſſe, ut narrantur, & dicit petita fieri non debere. Facta fuit litis conteſtatio ſuper praemiſſis libellis, ut ſuperius dictum eſt, ſub anno Domini milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono, indictione duodecima tempore domini Gregorii Papae noni, idus Junii. Lite itaque coram nobis ſic legitime conteſtata, tandem praedictus epiſcopus nomine ſuo & epiſcopatus Ortani de ſpeciali conſenſu & mandato capituli ſui Ortani quod talis eſt: In nomine Domini. Anno ejuſdem Nativitatis milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono temporibus domini Gregorii Papae noni, menſe Junii die ſexta indictione duodecima. In praeſentia mei judicis & teſtium ſubſcriptorum totum capitulum eccleſiae ſanctae Mariae & ſinguli canonici ejuſdem eccleſiae,ſcilicet Ugolinus Ruſticus, Petrus & Johannes presbyteri, Fulco Rainucii, Paganellus de Bocca,Hordeus Jordanus, Angelus de Cencio Boccocio, Jacobus Benincaſe, & Jacobus Cazaguerre, Petrus Stephani, Oddo Tebaldi, Oddo Capoblancus, Cencius Petri Zarſi, Jennagius Martini, Gimundus & Converſanus, conſenſerunt & dederunt plenam poteſtatem domino Tranſmundo epiſcopo ſuo abſenti committendi beneplacito & providentiae domini Papae omnem cauſam & controverſiam,quam idem epiſcopus habet nomine epiſcopatus Ortani contra Abbatem & Conventum monaſterii Saxivivi,vel ipſe Abbas & conventus contra epiſcopum ſeu epiſco-

ſcopatum ORTANUM ſuper quibuſcumque rebus tam ſpiritualibus, quam temporalibus, promittentes per ſe, ſuoſque ſucceſſores ſemper ratum & firmum habere quicquid ipſe epiſcopus in committendo & dominus Papa in praecipiendo vel arbitrando ſeu definiendo inter ipſum epiſcopum & dictos Abbatem & Conventum duxerint faciendum. Actum eſt hoc ORTAE in dicta eccleſia ſanctae Mariae coram his teſtibus, Johanne Donati, Cencio Gilioli Donati, Martino Mercatante, & Berardo Symeonis civibus ORTANIS. Ego magiſter Johannes Almerici ORTANUS civis, Dei gratia ſanctae Romanae eccleſiae notarius & imperialis aulae judex ordinarius his omnibus interfui, & haec omnia ſcripſi & publicavi, a dictis canonicis rogatus. Et yconomus ſeu procurator monaſterii antedicti habens ad hoc ab Abbate & conventu ſpeciale mandatum quod tale eſt. In nomine Domini amen, anno ejuſdem milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono indictione duodecima & octavo idus Junii tempore dominorum Gregorii Papae noni, & Frederici Romanorum Imperatoris. Donnus Angelus Abbas monaſterii Saxivivi praeſentibus & conſentientibus fratribus ſuis, ſcilicet donno Bonaventura priore clauſtri, donno Ventura, donno Johanne, donno Creſcio, donno Johanne quondam Abbate ſancti Criſpoliti, donno Toſto, donno Jacobo, donno Angelo, fratre Gilio, fratre Frederico, fratre Benvenuto, fratre Rainero, fratre Jacobo, fratre Angelo, & fratre Andrea & toto conventu ejuſdem monaſterii, conſtituit fecit & ordinavit donnum Compangium Priorem ſanctorum Quatuor de urbe yconomum, ſindicum & procuratorem & actorem ipſius monaſterii coram domino Papa ad dandum ſeu committendum providentiae ſeu beneplacito ipſius domini Papae omnem cauſam & controverſiam, quam habent Abbas & conventus contra epiſcopum ſeu epiſcopatum ORTANUM, vel idem epiſcopus nomine epiſcopatus contra ipſos Abbatem & conventum ejuſdem ſuper quibuſdam rebus tam ſpiritualibus, quam temporalibus & ad compromittendum beneplacito & mandato ipſius domini Papae & ad poenam in ipſo compromiſſo & providentia, ſi neceſſe fuerit, ponendam & ad omnia & ſingula exercenda & gerenda & facienda, quae ipſi compromiſſo ſeu beneplacito providentiae vel mandato fuerint neceſſaria & quicquid inde fecerint perpetuo ratum habebunt, & contra non venient aliqua occaſione vel exceptione. Actum in capitulo ipſius monaſterii coram Andrea Aſſalonis, Jacobo

Domi-

Dominici, Vitello Johannis, Accurribon. Pizaran. & aliis teſtibus. Ego Benevenutus Carpelle, Apoſtolica auctoritate notarius his interfui & mandato ipſorum Abbatis & fratrum hoc ſcripſi & ſubſcripſi. Omnes quaeſtiones, quas habebant ad invicem proviſioni ſedis Apoſtolicae ſubmiſerunt, ut ipſe vel cui mandaverit inter eos ſuper his provideret & diſponeret, ut placeret. Nos autem de ipſius domini Papae ſpeciali mandato ſic duximus providendum, ut praedictum monaſterium libere de cetero habeat & poſſideat praedictas eccleſias ſancti Jacobi & ſancti Fortunati cum parochiis & omnibus pertinentiis ſuis tam in ſpiritualibus quam temporalibus pleno jure, ita quod praedictus epiſcopus vel capitulum nihil juris in eiſdem quocumqne modo valeant vendicare. Nec liceat epiſcopo antedicto excommunicare ſeu ſuſpendere vel interdicere praemiſſas eccleſias vel perſonas in eiſdem eccleſiis commorantes, ita tamen,ut & illi,qui in praedictis morantur eccleſiis excommunicatos & interdictos ab epiſcopo nullatenns recipiant ad divina. Eccleſiam autem ſanctae Mariae de Porralia cum decem pedibus terrae circum circa poſitae habeat amodo epiſcopus pleno jure, medietatem vero molendini, & piſcariae, quod habet eccleſia ſancti Jacobi ſub ponte Ortano tam pro cenſu, quem hactenus a parte altera recipiebat epiſcopus, quam etiam pro poſſeſſionibus, ſi quae remanent monaſterio de praedicta eccleſia ſanctae Mariae, pars monaſterii det liberam & abſolutam epiſcopo pro ipſo epiſcopatu in perpetuum retinendam, ita tamen ut epiſcopus & monaſterium uſque ad decem annos communiter teneant, & interim neutri parti liceat alienare ſine alterius partis aſſenſu. Tranſactis vero decem annis ſi quis eorum alienare voluerit partem ſuam, primo denuntiet alteri: quod ſi comperare voluerit, emat decem ſoldos minus, quam ab alio ſine malitia poſſit haberi,alioquin libere vendat cui velit.Expenſas autem, quae circa molendinum, & piſcariam ſunt faciendae communiter faciant quandiu communiter poſſidebunt. Praeterea idem epiſcopus reſtituat monaſterio omnia inſtrumenta & litteras Papales, quas habet occaſione cenſus, quem olim ſibi deberi dicebat in eccleſiis antedictis, quin immo omnia ſunt caſſa & vacua, & nullius de cetero ſint momenti. Abbas vero & conventus caveant epiſcopo, quod illam medietatem molendini & piſcariae & eccleſiam ſanctae Mariae cum decem pedibus terrae,quae Abbas & conventus dare tenentur epiſcopo, nemini

dede-

dederunt vel conceſſerunt, nec aliquo modo alienaverunt: & his pars utraque ſit contenta. Super omnibus aliis quaeſtionibus, quae inter eos vertebantur, utramque partem ab impetitione alterius duximus abſolvendam. Dictam vero proviſionem ſcribi mandavimus per Jacobum Rainucii publicum notarium, & noſtro ſigillo fecimus communiri. Ego Jacobus Rainucii Imperiali auctoritate notarius dictae proviſioni factae in camera memorati domini Cardinalis coram his teſtibus, ſcilicet domino Petro de ſancta Genoveſa, domino Gotifrido canonico Alatrino, magiſtro Markiſio, magiſtro Johanne de Alatro, & Petro Archipresbytero ſancti Stephani Tyburtini, ejuſdem domini Cardinalis capellano, ſub eodem anno, indictione decima quarta Kal. Julii praeſens interfui, & de mandato praedicti domini Stephani Cardinalis, & dictarum partium voluntate ſcripſi & publicavi. Nulli ergo *&c.* noſtrae confirmationis *&c.* Si quis *&c.* Datum Laterani tertio Kal. Martii pontificatus noſtri anno primo.

NOTA.

EXſtat in eodem Archivo Vaticano ejuſdem Innocentii IV. diſpenſatio in quarto conſanguinitatis gradu inter Simonem Guidonis Magalotti Militis ORTANI *& Andream ejus uxorem.* Dat. Laterani nonis Aprilis an. XI. *nempe* 1254. *Miles tunc is dicebatur, qui militari cingulo accinctus erat, ſeu vir equeſtris ordinis.*

XIX.

ELECTIO EPISCOPI ORTANI

Ex Archivo Vaticano.

MARTINUS. PP. IV

Venerabili fratri Conrado Epiſcopo ORTANO.

DUdum eccleſia ORTANA per obitum bonae memoriae Petri ORTANI epiſcopi, Paſtoris ſolatio deſtituta, Capitulum ejuſdem eccleſiae pro futuri ſubſtitutione Paſtoris, vocatis omnibus, qui voluerunt, potuerunt & debuerunt *Pag. 296. An. 1284.*

commode intereſſe, prout moris eſt, convenientes in unum poſt habitum ſuper hoc diligentem tractatum, primo dilectum filium E. Priorem ſancti Andreae Urbevetanum, & demum, eo recuſante electioni hujuſmodi conſentire, Henricum canonicum Tudertinum in ſuum epiſcopum elegerunt. quo quidem poſtmodum Henrico hujuſmodi electioni de ſe factae nolente humiliter ſuum praeſtare conſenſum, dicti Capitulum cupientes eccleſiae praedictae viduitati de perſona, quae tanto congrueret oneri & honori, celeriter & ſalubriter providere: ac propter hoc, modo ſimili convenientes in unum, in te tunc Archipresbyterum eccleſiae Viterbienſis, quaſi per inſpirationem divinam direxerunt unanimiter vota ſua, ſicque conſequenter de te providendi Ortanae eccleſiae ſupradictae, dilecto filio Jacobo Priori ipſius eccleſiae poteſtatem concorditer conceſſerunt. Idem vero J. Prior hujuſmodi poteſtate recepta, ſancti Spiritus gratia invocata, te nomine dictorum Capituli in Ortanum epiſcopum poſtulando elegit & eligendo etiam poſtulavit. Cumque poſtea dicti Capitulum feciſſent nobis electionem ſeu poſtulationem hujuſmodi praeſentari, nobis humiliter ſupplicantes, ut electionem confirmare ſeu poſtulationem admittere hujuſmodi dignaremur, nos ipſas examinari fecimus diligenter, & denique quia electionem eandem invenimus de perſona ydonea canonice celebratam, ipſam de Fratrum noſtrorum conſilio duximus confirmandam, tibique demum per venerabilem fratrem noſtrum O. Epiſcopum Tuſculanum fecimus munus conſecrationis impendi, firma ſpe fiduciaque concepta, quod eadem eccleſia ſub tuo regimine ſpiritualiter & temporaliter, auctore Domino, votiva ſuſcipiet incrementa. Fraternitatem itaque tuam monemus & hortamur attente, per Apoſtolica tibi ſcripta mandantes, quatenus circa officii tui debitum ſic utiliter vigiles & laudabiliter attentus exiſtas, ſicque ſtudeas ſalutis verbo & ſalutaris operationis exemplo eidem eccleſiae praeeſſe pariter & prodeſſe, quod ipſa tuae virtutis ſtudio devotione populi fulgeat & donis laetetur ſpiritualibus & commodis temporalibus augeatur; tum quoniam gregem tibi creditum, gratiae divinae adiutus ſuffragio, aptum reddens alimoniis ſempiternis coeleſtium bonorum, proinde fieri particeps merearis, noſque ſollicitudinem tuam dignis in Domino laudibus commendemus. Datum Peruſii xiv. Kal. Januarii. Anno quarto.

Eo-

XX.

Eodem modo. Dilectis filiis Capitulo eccleſiae ORTANAE. Dudum eccleſia ORTANA per obitum bonae memoriae P. ORTANI Epiſcopi, Paſtoris ſolatio deſtituta, vos *&c. ut ſupra uſque*: incrementa. Quo circa univerſitatem veſtram monemus & hortamur attente, per Apoſtolica vobis ſcripta mandantes, quatenus eundem epiſcopum admittentes ylariter, & honorifice pertractantes, ſibi tanquam patri & Paſtori animarum veſtrarum impendatis obedientiam & reverentiam debitam & devotam, ac ejus ſalutaribus monitis & mandatis efficaciter intendatis; alioquin ſententiam, quam ipſe propter hoc rite tulerit in rebelles ratam habebimus, & faciemus, auctore Domino, inviolabiliter obſervari. Dat. Peruſii XIV. Kal. Januarii an. IV.

XXI.

MARTINUS. PP. IV

Dilectis filiis, Poteſtati, Conſilio & Communi ORTANO ſalutem &c.

Ex eodem Archivo.

REferente nobis dilecto filio B. Camerario noſtro, accepimus, quod cum ipſe olim pro emenda annona in Terra veſtra, & locis circumpoſitis pro camera noſtra, dilectum filium Grifolinum de Aretio deſtinaſſet, vos dubitantes, ne in ipſa Terra magna annonae quantitas emeretur, & fieret magis cara, primo cum eodem Camerario per veſtrum certum nuncium, & poſtmodum cum dilecto filio Riczardo de Ferentino capellano noſtro, quem ſuper victualibus deferendis ad noſtram curiam, ad veſtram & alias Terras fidelium eccleſiae miſeramus, extitit ordinatum, ut ad opus camerae ſupradictae uſque ad quantitatem trecentorum medialium ſpeltae, ipſius Camerarii nuncius in Terra veſtra poſſet libere emere & habere. Sicque dictus Grifolinus per Jacobellum magiſtri Joannis, concivem veſtrum, in ipſa Terra de dicta quantitate fecit emi ducenta medialia ſpeltae de pecunia camerae ſupradictae, ac in certa domo, ipſius nomine, conſervare. Verum quia nuper audivimus, *An.* 1284.

quod facta inquiſitione de blado, quod in eadem Terra veſtra habetur, ad revendendum pro certo pretio dictam ſpeltam jam emptam pro noſtra camera, intenditis continue compellere memoratum; nec permittatis quod uſque ad dictam quantitatem conceſſam de ſpelta ad opus ipſius camerae plus ematur, & nos ex hoc non modicum ammirantes, nec clauſis oculis praeterire aliquatenus intendentes, vobis ſub poena ducentarum marcarum argenti, firmiter praecipiendo mandamus, quatenus circa dictam quantitatem jam emptam & aliam emendam uſque ad dictum numerum trecentorum medialium, ad opus camerae ſupradictae, nullam moleſtiam inferentes, quominus nuncius, quem propter hoc Camerarius ipſe mittet, emptam & emendam ſecundum praemiſſam ordinationem, libere extrahere valeat, & ad noſtram curiam deportare, ſtatuto ſeu ordinatione noſtra contrariis non obſtantibus, quae, quo ad hoc, nullius eſſe decernimus firmitatis, ſic liberaliter vos mandato Apoſtolico coaptetis, quod poenam vitantes praedictam, devotionem veſtram poſſimus proinde merito commendare. Datum apud Urbem veterem idus Maii pontificatus noſtri anno quarto.

XXII.

BONIFACIUS. PP. VIII

Venerabili fratri Bartolo epiſcopo ORTANO.

Ex eodem Archivo.

Pag. 296. An. 1295. ATtendentes grata & accepta ſervitia, quae nobis & Apoſtolicae ſedi hactenus impendiſti & impendere non deſiſtis: conſiderantes etiam laudanda multiplicis merita probitatis, quibus noſceris inſignitus, dignum duximus, ut perſonam tuam praerogativa favoris & gratiae proſequamur. Cum itaque nuper ORTANAE eccleſiae tunc vacanti te praefecerimus in epiſcopum & paſtorem, nos diligenti conſidetatione penſantes, quod praedicta eccleſia tenues obtinere dignoſcitur facultates, & propterea volentes illa te proſequi gratia, quae tibi fore conſpicitur oportuna, caſtrum Kie ORTANAE dioeceſis ad Romanam eccleſiam pertinens cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis

ſuis ſub cenſu annuo unius floreni auri, tibi, quamdiu eidem eccleſiae ORTANAE te praeeſſe contigerit, de gratia concedimus ſpeciali: & ut de praedictis & proprietate ipſius eccleſiae in futurum memoria certior habeatur, volumus quod annis ſingulis infra Quindenam Nativitatis Dominicae praedictum cenſum cum hujus literarum oſtenſione camerae noſtrae perſolvas. Quod ſi facere forte contempſeris, omne jus, quod tibi ex hujus noſtra conceſſione debetur, ex tunc ad praedictam eccleſiam devoluatur. Nulli ergo *&c.* noſtrae conceſſionis *&c.* Datum Romae apud ſanctum Petrum v. Kal. Februarii anno ſecundo.

XXIII.

BONIFACIUS. PP. VIII

Venerabili Fratri epiſcopo ORTANO.

Ex eodem Archivo.

EXpoſuiſti nobis, quod quondam Nicolaus Petri Bonhomi civis ORTANUS, olim dum adhuc praeſentis perageret vitae curſum, de bonis ſuis in ſua ultima voluntate diſpoſuit, in qua inter alia quondam Juciam Tegam & Franciſcutiam filias ſuas tunc viventes in bonis ipſis, praeter quaedam legata & relicta expreſſa, ſibi heredes aequali portione inſtituit, & voluit quod ſi aliqua praedictarum filiarum ſuarum moreretur ſine filiis vel filiabus, ſuccederent in dictis bonis ſuperſtites earumdem. Quod ſi eas omnes ſine filiis vel filiabus mori contingeret, bona praedicta pro anima ſua & remedio peccatorum ſuorum idem N. erogari & expendi voluit & mandavit, nullo ſuper his expreſſo executore dimiſſo, caſſans & irritans omne aliud teſtamentum ſeu diſpoſitionem ultimae voluntatis, quod, vel quam ipſe antea condidiſſet. Verum cum, ſicut aſſeritur, praedictae Jucia Tega & Franciſcutia filiae Nicolai praedicti abſque filiis vel filiabus deceſſerint, & hujus bonorum erogandorum ſeu expendendorum pro anima praefati Nicolai & remedio peccatorum ipſius, qui nullum, ut praedicitur, in dicta ſua ultima voluntate executorem reliquit, ad te hujus executio ſpectet de jure, noſtrum ſuper bonorum ipſorum erogatione *An.* 1295.

pro

pro te facienda pro anima dicti defuncti beneplacitum imploraſti,ſupplicans,ut epiſcopalem menſam tuam ORTANAM ſuper hoc gratioſe reſpicere dignaremur. Nos autem tenuitatem fructuum, redituum & proventuum ad ipſam menſam ſpectantium attendentes, & conſiderantes, quod ex eis non potes ſecundum decentiam pontificalis officii commode ſubſtentari, praemiſſis veris exiſtentibus, retinendi pro te ac tuis ſucceſſoribus ORTANIS epiſcopis,& ipſa menſa, in perpetuum omnia bona praedicta ad tuam erogationem & diſtributionem ſpectantia cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis praefatae menſae uſibus applicandi ſine juris praejudicio alieni,praefatis legatis & relictis exceptis, auctoritate tibi praeſentium tribuimus facultatem bona ipſa tibi & eiſdem ſucceſſoribus ac ipſi menſae perpetuo eadem auctoritate nihilominus ſimiliter concedentes. Volumus tamen quod tu ac dicti ſucceſſores annis ſingulis in anniverſario die obitus praefati N. miſſam & praecedenti die vigilias defunctorum pro anima ejuſdem defuncti in dicta ORTANA eccleſia teneamini facere celebrari, & canonicis ejuſdem eccleſiae, qui hujus miſſae & vigiliis intererint,florenum auri unum annis ſingulis erogari. Ceterum ſi bona praedicta vel ipſorum aliquod ratione criminis haereſeos Romanae eccleſiae confiſcata fuiſſent vel confiſcanda forent, ut amplior gratia tibi, ſucceſſoribus & menſae praedictis fiat, volumus, ut hujus confiſcatione facta vel facienda nequaquam obſtantibus,praemiſſa habeant roboris firmitatem. Nulli ergo *&c.* noſtrae conceſſionis *&c.* Datum Anagniea IIII: dus Julii anno ſecundo.

XXIV.

BONIFACIUS. PP. VIII

Laurentio epiſcopo ORTANO.

Ex eodem Archivo.

Pag. 297. An. 1298. CUM te nuper ob tuorum exigentiam meritorum ORTANAE eccleſiae tunc vacanti praefecerimus in epiſcopum & paſtorem, nos diligenti conſideratione penſantes quod praedicta eccleſia tenues obtinere dignoſcitur facultates, & prop-

& propterea volentes illa te proſequi grata, quae tibi fore conſpicitur oportuna, Caſtrum Kie ORTANAE dioeceſis ad Romanam eccleſiam pertinens, cum omnibus bonis, juribus & pertinentiis ſuis ſub cenſu annuo unius floreni tibi uſque ad Apoſtolicae ſedis aliud beneplacitum de gratia concedimus ſpeciali, non obſtantibus aliquibus literis Apoſtolicis ſub quavis forma vel expreſſione confectis, impetratis vel etiam impetrandis, quibuſcunque perſonis ſeu perſonae conceſſis vel etiam concedendis ſuper inſtitutione dicti caſtri vel commiſſariae, Caſtellaniae, ſeu cuſtodiae, aut quavis conceſſione caſtri ejuſdem vel alicujus partis ipſius vel ſuper bonis ad illud quoquomodo ſpectantibus, quae de praeſentibus & toto earum tenore de verbo ad verbum plenam & expreſſam non fecerint mentionem. Ut autem de praedictis & proprietate ipſius eccleſiae in futurum memoria certior habeatur, volumus quod annis ſingulis infra quindenam Nativitatis Dominicae praedictum cenſum cum hujus literarum oſtenſione camerae noſtrae perſolvas. Quod ſi facere forte contempſeris, omne jus, quod tibi ex hujus conceſſione debetur ex tunc ad praedictam eccleſiam devoluatur. Nulli ergo *&c.* noſtrae conceſſionis *&c.* Si quis autem *&c.* Datum Reate IIII. Kal. Decembris anno quarto.

XXV.

ELECTIO

POTESTATIS. URBIS. HORTANAE

Ex autographo Archivi Reatini A. X. Faſc. D. num. 2.

IN nomine Domini amen. Anno Domini milleſimo ccc. *Pag. 298.*
LVIIII. tempore domni Innocentii Papae VI. indictio- *An. 1359.*
ne XII. die XVIIII. menſis Octobris, conſilio generali ſpeciali Conſulum, Antianorum, & populi civitatis ORTANAE ad ſonum campanae voceque praeconis in palatio eccleſiae ſanctae Mariae more ſolito congregato, in quo conſilio Nobilis & ſapiens vir dominus Antulanus judex & locumtenens [1] No- 1
bilis & Potentis viri Scimonis domini Thomae de Spoleto honorabilis poteſtatis civitatis ORTANAE, cum per ſe & voluntate domi-

dominorum Confaloneriorum, & majorum Antianorum populi dicti Communis, & dictorum conſiliariorum, & dicti Confalonerii & majores, & conſiliarii ſupradicti cum auctoritate & decreto dicti domini judicis, & omnes praedicti ſimul unanimiter & concorditer, nemine ipſorum diſcorde, fecerunt, conſtituerunt, & ordinaverunt, eorum & dicti Communis nomine, verum & legitimum ſcindicum, & procuratorem, actorem, factorem, & nuncium ſpecialem, vel ſi quo alio nomine
2 melius de praeſenti dici, & cenſeri poterit, Tucium Palgle [2] praeſentem, & ſuſcipientem ad praeſentandum electionem poteſtariae dicti Communis cum obſervatione omnium & ſingulorum ſtatus & reformationis factae & fiendae in dicto Communi cum omnibus & ſingulis ſpectantibus & pertinentibus ad officium dictae poteſtariae pro ſex menſibus proxime futuris, incipiendis die prima menſis Januarii, & finiendis, ut ſequitur, Nobili & Potenti viro domino Angelo domini Bartholomaei
3 de Deodaſchis militi de Reate cum ſalario mille librarum [3] car-
4 tenſium, & quinque librarum denariorum [4] Papienſium pro carta & atramento, & lumine: de quo ſolario ipſe dominus Poteſtas debet & tenetur ſolvere cum officio camerae Communis Ortae pro ipſo Communi recipienti pro gabellamarchas ..... denariorum cartenſium pro qualibet libra. Qui Poteſtas debeat eſſe longe a dicta civitate Ortana per xviii. milliaria ad minus. qui debet ducere & habere ſecum toto tempore durante ejus officio in conducta praedicta, unum bonum & ſufficientem judicem juris peritum, tres bonos & ſufficientes notarios: quorum unum ad maleficia eligat, alterum ad civilia,
5 & alterum ad cuſtodiam civitatis: duos [5] domicellos, octo bo-
6 nos & ſufficientes [6] berruarios, bonos & actos ad arma portanda, & duos equos: unus ſit extimatus xxv. florenos, alter vero xvi. florenos exſtimandus per M. Petrum ..... & Colo Maneſchalcum: qui quidem officiales debeant eſſe non eccleſiaſtici, non exules, & non exbanditi de terris eorum, & longe a civitate praedicta per xviii. milliaria ad minus. Et debet ipſe Poteſtas ſervire perſonaliter, & non per vicarium: qui Poteſtas & ſui officiales non poſſint ſe abſentare a dicta civitate durante eorum officio: & ſi Poteſtas ſe abſentaverit, ſolvat die qualibet, qua fuerit abſens, duos florenos auri, judex i. florenum, notarius medium florenum, quilibet familiaris vel domicellus decem ſolidos Papienſes. Et non poſſit eis & alicui ipſorum

per

per officiales dictae civitatis dari licentia: & pro qualibet equa
xx. ſolidos Papienſes: & quod ipſe Poteſtas non poſſit ſecum
ducere aliquem officialem, qui hujuſmodi officium a quinque
annis..... Et debet facere cuſtodire carceres ſine aliquo ſala-
rio, & debet ipſe Poteſtas dare in fine ſui officii camerae Com-
munis Ortae tres florenos auri committendos per ....
dicti Communis, & dimittat & dimittere debeat unum [7] pa- 7
veſem de paveſibus ipſius ad ſui ..... ad voluntatem camerae
Communis: & ſi non dimiſerit dictum paveſem, pro exti-
matione ipſius unum florenum detrahatur. Tenetur etiam dare
camerae dicti Communis pro una baliſtra unum florenum auri.
Et tenetur die lunae ante carnis privium ponere in equinum
dictae civitatis, veluti conſuetum eſt, unum anulum de argento
valoris medii floreni, ad quod currere poſſint cives Ortani.
Et die carnis privii tenetur ponere in [8] lovia, quae eſt ante ec- 8
cleſiam ſenctae Mariae, homines, ut hactenus extitit conſue-
tum. Et debet venire dictus Poteſtas cum dictis ſuis officiali-
bus, famulis & equis, duabus diebus ante finem officii, ad om-
nem ipſius Poteſtatis riſicum & fortunam in veniendo, ſtando,
& redeundo: & ſi in dicto termino venire ceſſaverint, dictus
Poteſtas die qualibet, qua ſteterit in mora veniendi, ſolvere
teneatur cemerae dicti Communis xxv. libras Papienſes. Et
ſtante tempore dicti ſui officii debeat dictus Poteſtas una cum
dictis ſuis officialibus famulis ſtare ad ſcindicatum in dicta ci-
vitate in domo alicujus hoſpitatoris tribus diebus ad redden-
dam rationem de adminiſtratione eorum officii eligendis per
Confalonerium, & majores civitatis praedictae ...... ipſius
domini Poteſtatis eidem ſingulis duobus menſibus, prout tan-
git pro ratione ipſius .... Et ad promittendum eidem do-
mino Angelo ſalarium ſupradictum, & ad obligandum eidem
domino Angelo omnia & ſingula bona dicti Communis pro
ſolutione dicti ſalarii, & ad recipiendum promiſſum a dicto
domino Angelo de acceptione dicti officii, & obſervatione
omnium praedictorum, & generaliter ad omnia alia & ſin-
gula facienda, gerenda, & exercenda, quae in praedictis, &
circa praedicta fuerint neceſſaria, utilia, & opportuna, & quae
merita eorum poſtulant, & exigunt, promittentes quidquid
per dictum ſcindicum ſuum, procuratorem, factum, geſtum,
& operatum fuerit in praedictis, & circa praedicta, firma &
rata habere & tenere, & in nullo contra facere, vel venire ſub

 obli-

obligatione & ypothecha omnium bonorum dicti Communis, & promiſſo cum relevamine ab omni onere, ſatiſdatione. Actum fuit hoc in dicto palatio ſanctae Mariae de ORTA praeſentibus M. Jacobo Joannis, Lello Nardi Blaxi, & Bacarino Bucarelli, & pluribus aliis teſtibus in dicto conſilio exiſtentibus vocatis, & rogatis.

Et ego Biſcius Oddoriſciani de Abbatia Florentelli Imperiali auctoritate notarius & judex ORTANUS, & nunc notarius reformationis, & damnorum datorum dictae civitatis, per decretum ipſius civitatis ad praedicta ſpecialiter deputatus, praedictis omnibus, & ſingulis interfui, rogatus ſcribere, ſcripſi, & publicavi, & ſigno meo ſignavi conſueto.

NOTAE.

HOc inſtrumentum, cujus meminit Gabriel Naudaeus in Inſtauratione Tabularii eccleſiae Reatinae pag.67. eſt formula eligendi ſupremi urbium liberarum Magiſtratus, quem inferior aetas in Italia Poteſtatem *appellavit, ut paſſim docent hiſtoriae & Cangius in Gloſſario. Is aliunde, quam ex ipſis civitatibus, electus, ſummo jure civibus in rebus bellicis perinde ac politicis imperabat.*

1 *Hoc titulo ea tempeſtate magnates decorabantur. Titulus* ſapientis *dabatur unis juriſconſultis.*

2 *Nimirum* Paglie. *tunc enim vis pronunciationis Italicae ferebat, ut quotieſcunque litera liquida* l *vel* n *literam* g *ſequeretur, eadem liquida ante eandem* g *iteraretur, ut* Palglia *pro* Paglia: filgliuolo *pro* figliuolo: ingengno *pro* ingegno: inſengnare *pro* inſegnare: *cujuſmodi exempla plurima occurrunt in ejus aetatis codicibus & praecipue in noſtro* Theſauro *Brunetti Latini ex lingua Francica Provinciali in Italicam verſo & exſcripto Cortonae anno* 1388.

3 *Genus monetae ex Cangio in Gloſſario.*

4 *Denarios aliquot Papienſes edidit amicus noſter Antonius Gattus in Hiſtoria Gymnaſii Ticinenſis. Videntur fuiſſe communes in Italia, nam memorantur etiam in inſtrumento, quo Petrus Abbas S. Gregorii locat Cencio Frangipanio Turrim in capite Circi anno* 1145. *apud Panvinum in libro* III. *operis MS. de gente Frangipania.*

5 *Ideſt nobiliores famuli.*

6 *Satellites, vulgo* Sbirri.

7 *Ideſt ſcutum ſeu clypeum.*

8 Lovia & Lobia *eſt porticus ampla.*

BONI-

XXVI.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex Archivo Vaticano.

BOnifacius &c. Venerabili fratri epiſcopo ORTANENSI ſalutem &c. Sedis Apoſtolicae generoſa benignitas redeuntibus ad eam cum humilitate filiis poſt exceſſus, & ſuos errores ſponte fatendo veniam exinde humiliter poſtulantibus,ſe propitiam exhibet & benignam. Cum itaque,ſicut exhibita nobis nuper pro parte populi & Communis ac ſingularum perſonarum tam clericorum quam laicorum civitatis noſtrae ORTANAE ejuſque comitatus & diſtrictus,petitio continebat,ipſi dudum propter novitates, quae in illis partibus contra Romanam eccleſiam & ejus officiales exortae fuerunt & a ſubjectione devotione & obedientia noſtra & Romanae eccleſiae Matris & Dominae eorum ſe damnabiliter ſubtraxerint, ac dampna diverſa & injurias tam eccleſiae & officialibus praedictis, quam etiam ipſius eccleſiae ſubditis & fidelibus irrogaverint, & cum perſecutoribus, hoſtibus & inimicis praedictae eccleſiae, etiam contra eandem eccleſiam ligas & confoederationes iniverint & fecerint,ac ſubditos praedictae eccleſiae invaſerint & dampnificaverint, homicidia perpetraverint, & alia quamplurima exceſſus crimina & delicta commiſerint, alias contra tenorem proceſſuum per fel. rec. Johannem XXII. Benedictum XII. Clementem VI. & Innocentium VI. Romanos Pontifices praedeceſſores noſtros editorum, temere faciendo, nec non ab eiſdem perſecutoribus, inimicis & hoſtibus auxilia, conſilia & favores receperint, libertatem eccleſiaſticam violaverint & fregerint,ac in quaſdam perſonas ſingulares eccleſiaſticas manus injecerint temere violentas; ob haec & propter multa alia gravia per eos hujuſmodi rebellionis occaſione commiſſa, diverſas excommunicationis & interdicti ſententias & alias poenas tam per proceſſus Apoſtolicos contra rebelles hujuſmodi dudum factos, quam etiam alias a jure & ab homine latas & inflictas damnabiliter incurrendo. Tamen quia nuper populus & Communitas ac ſingulae perſonae praedicti, ad cor reverſi, hujuſmodi eorum An. 1396.

enormes exceſſus humiliter recognoſcentes, nobis humiliter ſupplicari fecerunt, ut cum parati ſint contrito corde & humiliato ſpiritu noſtris ac praedictae eccleſiae obedire mandatis, eos ad noſtram & dictae eccleſiae gratiam recipere & cum ipſis alias mite & benigne agere, ipſoſque ſeculares clericos & perſonas eccleſiaſticas ab hujuſmodi poenis & ſententiis excommunicationis,ſuſpenſionis & interdicti,& aliis quibuslibet,quas occaſione praemiſſorum exceſſuum quandocumque & qualitercumque, etiam vigore quorumcumque proceſſuum & ſententiarum per quoſcumque factorum ſive latorum, incurrerint, abſolvere & liberare & cum praefatis clericis & perſonis eccleſiaſticis ſuper irregularitatis macula, ſi quam incurrerunt, diſpenſare & alias ſuper praemiſſis, animarum ipſorum ſaluti providere de ſolita Apoſtolicae ſedis clementia miſericorditer dignaremur. Nos igitur, licet immeriti illius vicesgerentes in terris, qui cunctos quaerit ſalvos facere & neminem vult perire, cuique eſt parcere ſemper & miſereri; hujuſmodi ſupplicationibus inclinati,ac de tuae fraternitatis induſtria ſpecialem in Domino fiduciam obtinentes, eidem fraternitati tuae per Apoſtolica ſcripta committimus & mandamus, quatenus interdictum, cui ipſa civitas dicitur eſſe ſuppoſita, relaxes & per te vel alium ſeu alios, ydoneum vel ydoneos, quem vel quos ad hoc duxeris eligendum ſeu eligendos, praefatos populum & Commune ac perſonas utriuſque ſexus, quae occaſione ſubtractionis, rebellionis, invaſionis, turbationis, occupationis, adhaeſionis & receptionis hujuſmodi vel aliorum exceſſuum praedictorum, ſententias ſeu poenas hujuſmodi incurrerunt,ab hujuſmodi poenis & ſententiis, ſi hoc humiliter petierint, injunctis eis & cuilibet eorum ſub virtute juramenti,per ipſos & quemlibet eorum praeſtandi,quod ſimilia de cetero non committant, nec ea committentibus dabunt auxilium, conſilium vel favorem;& quod noſtris & Romanae eccleſiae praedictae mandatis parebunt,ac pro modo culpae poenitentia ſalutari & aliis, quae de jure fuerint injungenda, auctoritate Apoſtolica, hac vice dumtaxat, abſolvas in forma eccleſiae conſueta: nec non omnia hujuſmodi crimina & exceſſus ac delicta per eos ſeu aliquem eorum perpetrata ſeu commiſſa quomodocumque & qualitercumque in quantum concernunt ſeu concernere poſſunt publicum intereſſe ſeu cameram Apoſtolicam,auctoritate praedicta remittas, ipſoſque & quemlibet eorum ab omnibus bannis, poenis ſeu condemnationibus,
quae

quae ſeu quas propterea incurrerunt,ac a ſententiis,quae contra ipſos & quemlibet eorum tam ab homine, quam a jure promulgatae exiſtunt, in quantum hujuſmodi publicum intereſſe & dictam cameram concernunt ſeu concernere poſſunt, abſolvas & cum illis & hujuſmodi eccleſiaſticis perſonis,quae ſic ligatae vel etiam in praeſentia excommunicatorum;non tamen in contemptum clavium, divina officia celebrando vel immiſcendo ſe illis irregularitatis maculam contraxerunt, eadem auctoritate diſpenſes: nec non eoſdem & quemlibet praedictorum ad omnia beneficia eccleſiaſtica cum cura vel ſine cura, ac canonicatus, & praebendas, dignitates, perſonatus & officia, eccleſias,hoſpitalia & alia beneficia quaecumque, etiamſi dignitates ipſae abbatiales, priorales aut conventuales fuerint: nec non ad quoſcumque honores, dignitates alias & officia, quibus tam a jure, quam ab homine propter praedicta eſſent privati, dummodo in ipſis tempore datarum praeſentium non ſit alias alicui ſpecialiter jus quaeſitum, ac ad privilegia,bona &,jura & ad omnes actus legitimos praedicta auctoritate reſtituas & reintegres: ac in ſtatum priſtinum reducas & reponas, in quo erant ante tempus,quo hujuſmodi banna,ſententias ſive poenas incurrerunt;diſtrictius inhibentes dilectis filiis quibuſcumqae officialibus noſtris & dictae eccleſiae, qui ſunt & erunt pro tempore,ne contra eoſdem populum & Communitatem ac perſonas vel aliquem eorum occaſione hujuſmodi criminum vel exceſſuum ſeu delictorum, in quantum hujuſmodi intereſſe publicum & dictam cameram concernunt vel concernere poſſunt, procedere vel occaſione praemiſſorum ipſos aut aliquem eorum moleſtare vel banna ſeu poenas aut condemnationes hujuſmodi exigere aut petere quoquomodo praeſumant;decernentes ex nunc irritos & inanes quoſcumque proceſſus & ſententias, quos ſeu quas contra inhibitionem noſtram hujuſmodi haberi contigerit ſeu etiam promulgari: & nihilominus mandantes omnibus & ſingulis officialibus noſtris & dictae eccleſiae, qui libros ſeu codices, in quibus hujuſmodi banna ſeu condemnationes forſitan ſunt deſcripta, ſeu annotata obtinent, quatinus illa de libris ſeu codicibus ipſorum deleant & caſſent ac deleri & caſſari faciant cum effectu: ac tibi & hujuſmodi perſonis, quibus vices tuas commiſeris, ut praefertur, diſtrictius inhibentes ne ratione beneficii abſolutionis hujuſmodi a quibuſcumque perſonis praedictis ſingularibus, quae occaſione praemiſſorum venerint abſol-

ſolvendae,aliquid exigere vel etiam gratis & ſponte oblatum recipere quomodolibet praeſumatis. Contrarium vero facientes eo ipſo ſint excommunicationis ſententia irretiti & a dignitatibus, officiis & adminiſtrationibus quibuſcumque ſuſpenſi: & nihilominus ad hujuſmodi indebite perceptorum reſtitutionem integram teneantur. Volumus autem, quod ſi populus & Commune ac perſonae praedictae, quae vigore praeſentium abſolventur, vel aliquae ex eis ullo unquam tempore, quod abſit, ab obedientia & ſubjectione noſtra vel dictae Romanae eccleſiae ſe ſubtraxerint,vel nobis & eidem eccleſiae rebelles fuerint, hujuſmodi ſubtrahentes & rebelles in praedictas poenas & ſententias reincidant ipſo facto, & praeſentes litterae, quo ad eos, nullius exiſtant roboris vel momenti. Datum Romae apud ſanctum Petrum XIV. Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

XXVII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

*An.*1396. BOnifacius *&c.* Ad futuram rei memoriam. Sincerae devotionis affectus, quem dilecti filii, Commune noſtrae civitatis ORTANAE, nec non univerſitates opidorum, caſtrorum, terrarum, villarum & locorum comitatus & diſtrictus civitatis ejuſdem, ad nos & Romanam gerunt eccleſiam, merito nos inducit, ut illa Communi & univerſitatibus praedictis ac particularibus perſonis eorumdem, civitatis, comitatus, & diſtrictus, favorabiliter concedamus, quae ſuis commoditatibus fore conſpicimus oportuna. Hinc eſt quod nos volentes Commune, univerſitates & particulares perſonas hujuſmodi favoribus proſequi gratioſis, ipſorum in hac parte ſupplicationibus inclinati, Communi, univerſitatibus & perſonis praefatis auctoritate Apoſtolica tenore praeſentium indulgemus, ut in primis cauſis civilibus & criminalibus, quantum videlicet ad ſeculare forum pertinet, extra loca incolatus proprii ſeu domicilii vel civilelii per litteras Apoſtolicas de cetero impetrandas non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indul-

dulto hujuſmodi mentionem, aut vigore conſtitutionum provinciae noſtrae patrimonii beati Petri in Tuſcia, infra quam civitas & comitatus & diſtrictus hujuſmodi conſiſtunt, ac aliorum ſtatutorum ſeu conſuetudinum quarumcumque, nequeant niſi in quinque exceptis caſibus in conſtitutionibus dictae provinciae expreſſis, ad judicium evocari, ſic tamen coram propriis vel delegatis judicibus infra civitatem ſeu alia opida, caſtra Terras, villas vel loca hujuſmodi teneantur legitime ſtare juri. Decernimus inſuper, ſententias & proceſſus, quas & quos contra praeſentis indulti formam promulgari forſan contigerit vel haberi, niſi forſan judices hujuſmodi in exhibendo petentibus juſtitiae complementum, negligentes fuerint vel remiſſi, irritos & inanes. Volumus etiam quod ſi ullo unquam tempore, quod abſit, Commune aut univerſitates ſeu particulares perſonae hujuſmodi aut aliqua ipſarum ſe a fidelitate & obedientia noſtra & dictae eccleſiae ſubtraxerint vel ſubtraxerit, praeſens indultum, quoad ſubtrahentes vel ſubtrahentem hujuſmodi, nullius exiſtat roboris vel momenti. Nulli ergo *&c.* noſtrae conceſſionis, conſtitutionis & voluntatis infringere *&c.* Si quis *&c.* Datum Romae apud ſanctum Petrum XIV. Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

NOTA.

HOc privilegium occurrit cum quibuſdam aliis urbi HORTANAE *conceſſis, & ibidem editis per Petrum Matthaeum Theſorium de Foro Sempronii anno* 1551. *in folio*.

XXVIII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilectis filiis Communitati & hominibus civitatis noſtrae ORTANAE ſalutem *&c.* Sincerae devotionis affectus, quem ad nos & Romanam geritis eccleſiam merito nos inducit, ut ea, quae pacis & quietis veſtrae commoda *An.* 1396. reſpi-

reſpicere noſcuntur, vobis liberaliter concedamus. Cum itaque, ſicut accepimus, nonnulli de civitate noſtra ORTANA exititii ſeu alias banniti exiſtant, qui ſi ad eandem civitatem reciperentur & admitterentur, multa ex inde ipſius civitatis tranquillitati poſſent damna & ſcandala irrogare: nobiſque pro parte veſtra fuerit humiliter ſupplicatum, ut vobis ſuper his providere, de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos hujuſmodi ſupplicationibus inclinati, auctoritate Apoſtolica vobis tenore praeſentium indulgemus, ut uſque ad decennium, a data praeſentium computandum, & etiam poſt hujuſmodi decennium elapſum, niſi id de veſtra proceſſerit voluntate, nullus legatus aut ſubdelegatus Apoſtolicae Sedis, aut noſtri ſeu dictae Sedis rectores, ſeu officiales, qui ſunt & erunt pro tempore, ad hujuſmodi exitiorum & bannitorum in praedictam civitatem receptionem & admiſſionem quacumque etiam auctoritate, niſi ex ſpeciali mandato ejuſdem Sedis plenam & expreſſam, ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem faciente, compellere vos valeant quoquo modo. Nos enim quicquid contra indulta hujuſmodi noſtri tenoris extiterit propria temeritate praeſumptum, irritum decernimus & inane. Nulli ergo *&c.* noſtrae conceſſionis, & conſtitutionis infringere *&c.* Si quis autem *&c.* Datum Romae apud ſanctum Petrum XIV. Kal. Junii contificatus noſtri anno ſeptimo.

XXIX.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

An.1396. BOnifacius *&c.* Dilecto filio magiſtro Paulo de Juvenatio, camerae Apoſtolicae clerico, & civitatis noſtrae ORTANAE, ejuſque comitatus, territorii & diſtrictus pro nobis & Romana eccleſia reformatori ſalutem *&c.* Ad ſtatum civitatis noſtrae ORTANAE, ejuſque comitatus, territorii & diſtrictus pacifice & ſalubriter dirigendum, ſolicitis ſtudiis intendentes, ad ea, per quae ſtatus ipſorum ſalubriter dirigatur, libenter intendimus, & ad reformationem illorum, quae deformata conſpicimus

mus, adhibemus ſolicitudinis noſtrae partes. Cum itaque, ſicut accepimus, civitas praedicta, ejuſque comitatus, territorium & diſtrictus magna reformatione indigere noſcantur, nos ad reformationem hujuſmodi, prout ex debito paſtoralis officii tenemur, paternis & ſolicitis ſtudiis intendentes, ac ſperantes, quod tu, qui etiam cubicularius noſter exiſtis, de cujus fidelitate, prudentia & diligentia in multis & arduis comprobatis ſumpſimus in Domino fiduciam ſpecialem, ea quae tibi commiſerimus curabis fideliter, ſolicite & prudenter adimplere; harum conſideratione inducti te reformatorem civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum uſque ad noſtrum beneplacitum, auctoritate Apoſtolica, tenore praeſentium conſtituimus; & etiam deputamus tibi ciuitatem, comitatum, territorium & diſtrictum praedicta, in omnibus his, quae reformatione & correctione noveris indigere, auctoritate noſtra reformandi & corrigendi; ac in eis quaecumque tibi pro honore & ſtatu noſtro & ſanctae Romanae eccleſiae ac civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum, ejuſque civium, incolarum & habitatorum videris expedire, ſtatuendi & ordinandi: necnon poſſeſſionem & tenutam Rocchae ipſius civitatis, ac terrarum, caſtrorum & aliorum locorum ipſorum comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum a dilecto filio Berochio cive Ortano & quibuſcumque aliis Rocchae, terrarum, caſtrorum & locorum ipſorum Caſtellanis, cuſtodibus & aliis in eis deputatis noſtro, & dictae eccleſiae noſtrae recipiendi; ipſoſque Berochium, Caſtellanos & cuſtodes ac deputatos hujuſmodi de receptis & aſſignatis per eos tibi, & omnibus, quae ab eis ratione eorum quovis modo petere poſſemus, quietandi penitus & liberandi; & in Rocca, Terris, caſtris & locis ipſis & eorum quolibet caſtellanos, capitaneos & alios officiales neceſſarios & oportunos, ſi, & prout tibi videbitur faciendum, quoties opus fuerit, & tibi videbitur, ponendi, deponendi, eiſque ſalaria congrua, de quibus tibi videbitur, concedendi, & ſuper ſalariis hujuſmodi debitis & debendis componendi & concordandi, ac de omnibus & ſingulis fructibus, redditibus, proventionibus, introitibus & emolumentis civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum, ad cameram Apoſtolicam pertinentibus, pro praemiſſis & aliis; de quibus tibi videbitur, arbitrio tuo diſponendi & ordinandi; ac omnia alia & ſingula ad hujuſmodi reformationis officium quomodolibet pertinentia, & quae pro honore & ſtatu hujuſmodi tibi vi-

debuntur oportuna,faciendi,mandandi,diſponendi,ordinandi & exequendi; alienatione tamen bonorum immobilium & pretioſorum mobilium civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum,tibi penitus interdicta:contradictoreſque per ſpirituales & temporales diſtrictiones, prout tibi viſum fuerit expedire, appellatione poſtpoſita,compeſcendi,plenam & liberam auctoritate Apoſtolica tenore praeſentium concedimus poteſtatem:mandantes dilectis filiis civibus,incolis & habitatoribus ac Poteſtatibus, caſtellanis & aliis officialibus civitatis,comitatus,territorii & diſtrictusRocchae terrarum,caſtrorum,locorum praedictorum & cuilibet eorum, ut hujuſmodi beneplacito durante, in omnibus, quae ad hujuſmodi reformationis officium quomodolibet pertinent, tibi pareant, obediant efficaciter, & intendant;alioquin ſententiam ſive poenam,quam rite tuleris ſeu ſtatueris in rebelles, ratam & gratam habebimus, & faciemus auctore Domino,uſque ad ſatisfactionem condignam inviolabiter obſervari. Tu igitur officium praedictum ſic ſtudioſe, fideliter & prudenter exequi ſtudeas,quod exinde ſperata commoda proveniant, tuque apud nos & Apoſtolicam Sedem amplius valeas non immerito commendari. Datum Romae apud ſanctum Petrum v. idus Julii anno ſeptimo.

XXX.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

An.1396. BOnifacius *&c.* Dilecto filio magiſtro Paulo de Juvennatio camerae Apoſtolicae clerico,Cubiculario noſtro ſalutem *&c.* De fidelitate & prudentia tuis, familiari experientia nobis notis, plenam in Domino fiduciam obtinentes, quod ea quae tibi commiſerimus curabis fideliter adimplere, horum conſideratione inducti tibi dilectam in Chriſto filiam nobilem mulierem ...... dilecti filii nobilis viri Berochii Domicelli ORTANI natam, in Chriſmate noſtro nomine tenendi & alia circa haec neceſſaria faciendi, plenam & liberam concedimus poteſtatem. Datum Romae apud ſanctum Petrum v. Kal. Auguſti pontificatus noſtri anno ſeptimo.

BONI-

XXXI.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilecto filio nobili viro Berochio Domicello ORTANO ſalutem *&c.* Cum nos dilectum filium nobilem virum Johannem Philimarinum dictum Chiottum, Domicellum Neapolitanum, Caſtellanum Rocchae civitatis noſtrae ORTANAE duxerimus deputandum, prout in noſtris inde confectis literis plenius continetur, volumus & tibi mandamus, quatenus ipſam Roccham, quam tenes & ejus tenutam eidem Johanni ad quancumque eiuſdem requiſitionem, viſis praeſentibus, tradas & aſſignes. Nos enim eidem Johanni te de ipſa Roccha & omnibus, quae ipſius occaſione a te petere quovis modo poſſemus, facta per te ſibi praefata ipſius Rocchae aſſignatione, noſtro & Romanae eccleſiae nomine quitandi penitus, & liberandi plenam & liberam concedimus tenore praeſentium poteſtatem. Datum Romae apud ſanctum Petrum v. Kal. Auguſti anno ſeptimo. *An. 1396.*

XXXII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilecto filio nobili viro Verrochio Georgii, domicello ORTANO, caſtri noſtri Utriculi Narnienſis dioeceſis pro nobis & Romana eccleſia in temporalibus Vicario ſalutem *&c.* Ad ſtatum caſtri noſtri Utriculi Narnienſis dioeceſis ejuſque territorii & diſtrictus pacifice & ſalubriter dirigendum, ſollicitis ſtudiis intendentes, operarias manus libenter appoſuimus, ut in eis cultus juſtitiae vigeat & pacifica tranquillitas refloreat, plantentur boni mores, & reprobi extir- *An. 1396.*

pentur: viri quoque virtuoſi propriae actionis praemium ſentiant; mali vero corrigantur & ſi obſtinati fuerint, luant pro demeritis dignas poenas. Hinc eſt quod nos de tuis, fidelitate, prudentia, ac diligentia in multis arduis comprobatis, ſumentes in Domino fiduciam ſpectabilem,& ſperantes quod illa,quae tibi commiſerimus,exequeris fideliter, ſolicite & prudenter; te dicti caſtri,ejuſque territorii & diſtrictus pro nobis & Romana eccleſia in temporalibus Vicarium cum honoribus, oneribus, officialibus, ſociis & famulis conſuetis uſque ad noſtrum beneplacitum, auctoritate Apoſtolica, tenore praeſentium facimus, reſtituimus; & etiam deputamus tibi omnia & ſingula,quae pro noſtro & ipſius eccleſiae honore & pro cultu juſtitiae, pace, tranquillitate & proſpero ſtatu caſtri, territorii & diſtrictus praedictorum, expedientia cognoveris, & quae ad hujuſmodi vicariatus officium pertinent, de conſuetudine vel de jure mandandi, ordinandi,diſponendi,faciendi & exequendi; alienatione tamen bonorum immobilium, & pretioſorum mobilium dictorum caſtri,territorii & diſtrictus,tibi penitus interdicta;contradictoreſque auctoritatae noſtra per temporalem diſtrictionem, prout expediens fuerit,& tibi videbitur faciendum, appellatione poſtpoſita,compeſcendo; poteſtatem plenam & liberam contra inobedientes, ac mandantes dilectis filiis Terrigenis & incolis ac habitatoribus caſtri, territorii & diſtrictus paedictorum, ut hujuſmodi beneplacito durante,tibi in his,quae ad officium ipſum pertinent, pareant effectualiter & intendant. Alioquin ſententiam ſive poenam rite tuleris ſeu ſtatueris in rebelles, ratam & gratam habebimus,& faciemus,auctore Domino,uſque ad ſatisfactionem condignam inviolabiliter obſervari. Volumus autem, quod antequam officium ipſum incipias exercere, de eodem officio fideliter exercendo ac debitae fidelitatis in manibus venerabilis fratris noſtri Conradi archiepiſcopi Nicoſienſis, Camerarii noſtri, praeſtes in forma ſolita juramentum. Tu igitur officium praedictum prompta devotione ſuſcipiens, ſic illud ſtudioſe,fideliter exequaris, quod exinde ſpectata commoda proveniant, tuque apud nos & Apoſtolicam Sedem de fidelitate, prudentia & diligentia amplius valeas non immerito commendari. Datum Romae apud ſanctum Petrum decimoquincto Kal. Junii anno ſeptimo.

BONI-

XXXIII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

Bonifacius &c. Dilecto filio Verrochio Georgii, Civi Ortano, in caſtro noſtro Bauce Ortanae dioeceſis, ejuſdemque caſtri territorio & diſtrictu pro nobis & Romana eccleſia in temporalibus Vicario ſalutem &c. Inter ceteras, varias, multipliceſque curas, quibus aſſidue premimur, illa praecipue pulſat & excitat mentem noſtram, ut ad regimen & gubernationem caſtrorum, Terrarum & locorum Romanae eccleſiae immediate ſubjectorum, viros deputemus idoneos, fide praeclaros, providentia circumſpectos, rectitudine juſtos, experientia doctos, & ſolicitudine vigiles, qui ſtatum & honorem dictae eccleſiae diligant, pacem ament, concordiam nutriant, ſubditos non gravent, & ſine perſonarum acceptatione juſtitiam adminiſtrent: & ſic prudenter & juſte populos gubernent & regant, quod iidem populi & ſubjecti noſtri, laudabiles ſe recepiſſe rectores & gubernatores merito glorientur. Sane attendentes ſincerae devotionis affectum, quem tu ad nos & eandem eccleſiam Romanam geris; necnon circumſpectionis induſtriam & ſinceritatem perſonae tuae, & alias multiplices virtutes, quibus Dominus earum largitor eandem perſonam tuam multipliciter inſignivit; ac volentes aliquibus ex dictis ſubditis de utili & provido gubernatore providere; indubieque ſperantes, quod ea, quae tuo ſagaci ſtudio duxerimus committenda, promptis affectibus & exacta diligentia prudenter ac fideliter exequeris, te, quo ad vixeris, & poſt tui obitum heredes tuos uſque ad tertiam generationem incluſive, vicarios noſtros & Romanae eccleſiae in temporalibus in caſtro noſtro Bauce Ortanae dioeceſis ejuſdemque caſtri territorio & diſtrictu, ad nos & eandem eccleſiam nullo medio pertinentibus, dummodo tu & iidem heredes perſiſtatis & continuetis in obedientia & fidelitate noſtra & dictae eccleſiae, auctoritate Apoſtolica tenore praeſentium facimus, conſtituimus; & etiam deputamus tibi & heredibus praelibatis regimen & gubernationem caſtri praedicti, *An. 1396.*

hujuſ-

hujuſmodi vicariatu durante, cum illius mero & mixto imperio ac omnimoda juriſdictione temporali, quam inibi praedicta ecclesia ſeu officiales per eandem eccleſiam hactenus deputati de jure aut privilegio vel conſuetudine exercere conſueverunt ad honorem veſtrum & ejuſdem Eccleſiae, ſtatumque pacificum & tranquillum caſtri, territorii & diſtrictus praedictorum ac incolarum & habitatorum eorumdem per te & heredes praedictos, vel alium ſeu alios juſte & fideliter exercendis; necnon cuſtodiam Roccharum, ſi qua ſit in illo, plenarie committentes, tibique & praefatis heredibus in praedicto caſu, durante vicariatu hujuſmodi, per vos vel alium ſeu alios inibi quoſcumque Poteſtates, judices, & officiales ydoneos, qui poſſint ac debeant in eiſdem caſtro, territorio, & diſtrictu quaeſtiones quaslibet tam civiles, quam criminales & alias cujuſcumque ſpeciei vel generis motas vel movendas, exceptis criminibus haereſis & leſae Majeſtatis & falſitatis litterarum Apoſtolicarum, audire & de illis praevia ratione cognoſcere, eaſque ſine debito terminare & executioni debitae demandare; conſtituendi, creandi, faciendi, remouendi & deſtituendi, ac alios ad illa quotiens tibi & dictis heredibus placuerit deputandi: necnon colligendi, habendi, exigendi, & percipiendi, & durante hujuſmodi vicariatu tuis & dictorum heredum tuorum uſibus applicandi omnes & ſingulos fructus, redditus, & proventus, ac omnia & ſingula emolumenta & introitus quocumque nomine cenſeantur in caſtro, territorio & diſtrictu praedictis: de quibus nullam tu nec heredes praedicti teneamini reddere rationem ad nos & dictam eccleſiam pertinentia: ita tamen quod ex hoc univerſitas & ſingulares perſonae caſtri, territorii & diſtrictus praedictorum, abſque ipſorum expreſſa voluntate, ultra conſuetum modum non graventur, & de ipſis omnibus & ſingulis debitis pedagiis, emolumentis & introitibus, durante hujuſmodi vicariatu, prout tibi & heredibus hujuſmodi videbitur, diſponendi; alienatione bonorum & jurium ipſius caſtri tibi & praedictis heredibus penitus interdicta: ac per te & dictos heredes vel alium ſeu alios, quibus tu vel iidem heredes id commiſeritis, hujuſmodi vicariatu durante, merum & mixtum imperium ac omnimodam juriſdictionem praedictam, praeterquam in caſibus ſuperius expreſſis & exceptis, exercendi: necnon contradictores quoslibet & rebelles, quotiens expedierit, temporali diſtrictione, qua convenit, compeſcendi, ac omnia alia & ſingula quae

quae honori noſtro & ejuſdem eccleſiae & pro ſtatu pacifico & tranquillo caſtri, territorii & diſtrictus praedictorum incolarum & habitatorum eorumdem expedire cognoveritis, faciendi, ſtatuendi, ordinandi, corrigendi, puniendi, definiendi & exequendi, auctoritate praedicta facultatem plenariam concedentes, ac volentes quod ad mandatum dictae eccleſiae & officialium ad hoc poteſtatem habentium, tu & heredes praedicti faciatis exercitus & calvacatas, & ad praeliamentum provinciae noſtrae patrimonii B. Petri in Tuſcia, in quo praedictum caſtrum conſiſtit, accedatis quotiens vobis fuerit injunctum; ac ordinationes & mandata dicti praeliamenti obſervetis, & quod nunquam confoederationes ſeu ligas aliquas faciatis contra nos aut Romanam eccleſiam & rectorem dictae provinciae cum aliquibus univerſitatibus, comitatibus & ſingularibus perſonis; & ſi forſan aliquas feciſtis vel faceretis, illas nullatenus obſervetis: quas nos decernimus nullas fore, ac te & heredes praedictos ad illarum obſervationem, etiamſi juramentum interveniſſet, non teneri. Sic tamen, quod de hujuſmodi conſuetis & debitis fructibus, redditibus & proventibus, ac introitibus & aliis quibuſcumque emolumentis, tu & heredes praedicti teneamini caſtrum, territorium & diſtrictum hujuſmodi veſtris ſumptibus & expenſis diligenter & fideliter reparare & manutenere, conſervare, defendere, ac etiam cuſtodire, ac omnia alia ipſorum onera ſupportare, abſque eo quod dicta eccleſia tibi vel heredibus praedictis pro hujuſmodi vicariatu, rectoria, gubernatione, reparatione, refectione, conſervatione, defenſione, cuſtodia & oneribus ſupportandis ſubvenire in aliquo teneatur ſeu pro expenſis, quae in praemiſſis ſeu praemiſſorum aliquo ſeu alteris quomodolibet, vel eorum occaſione factae ſint, vel quas fieri continget in futurum, aliquid ab eadem eccleſia exigi ſeu peti poſſit, ſeu etiam vicariatu finito, reſtitutio caſtri, territorii & diſtrictus hujuſmodi retardari valeat ſeu quomodolibet impediri. Et nihilominus pro omnibus & ſingulis introitibus & proventibus caſtri praedicti nomine canonis ſeu cenſus nobis & Romanae eccleſiae, ſeu camerae Apoſtolicae in urbe Romana, aut ubi nos vel ſucceſſores noſtri canonice intrantes reſidebimus, aut Romana curia fuerit, unum par Faſianorum annis ſingulis, hujuſmodi vicariatu durante, in feſto ſanctorum Petri & Pauli, quod eſt de menſe Junii, tuis & dictorum heredum periculis, fortuna, ſumptibus & expenſis dare, aſſignare, ac ſolvere rea-

realiter tu tenearis, & ipſi heredes etiam teneantur. Volumus etiam & retinemus ac ſpecialiter & expreſſe reſervamus, quod dicto vicariatu durante rectores provinciae noſtrae praedictae, qui erunt pro tempore, ac eorum locatenentes & curia generalis ipſorum rectorum in cauſis appellationum quarumlibet tam civilium, quam criminalium & aliis ad dictam curiam generalem de jure, vel conſuetudine, ſeu alias legitime deferendis cum plena examinatione & cognitione decidendis ab eis, eo jure plene ac libere & pacifice in caſtro, territorio & diſtrictu ſupradictis & contra ipſorum incolas & habitatores cognoſcant & utantur ſicut in caſtris, terris & locis aliis dictae provinciae, quae immediate pro dicta reguntur eccleſia: in ipſorumque habitatores & incolas de jure, ſtilo, ordinationibus ſeu antiqua conſuetudine quomodolibet uſi fuerint hactenus, & cognoſcere & uti conſueverunt ſeu cognoſcent & utentur impoſterum: ſalvis tamen & reſervatis in hoc quibuslibet privilegiis & indultis, caſtro, territorio & diſtrictu praedictis in hac parte competentibus, ſi qua forent, quibus propterea non intendimus derogare. Volumus inſuper, & hujuſmodi vicariatus conſtitutioni adjicimus per praeſentes, quod incolae & habitatores praedicti ad parlamenta generalia accedere ac exercitus & cavalcatas more ſolito, ſicut alii de dicta provincia facere conſueverunt, facere teneantur; quodque tu & heredes praedicti per nos & officiales noſtros, quos ad hoc duxeritis deputandos, caſtrum, territorium & diſtrictum praedictos ac incolas & habitatores eorumdem, hujuſmodi vicariatu durante, juſte & legitime regatis & gubernatis; ſua jura, conſuetudines & ſtatuta caſtri, territorii & diſtrictus ipſorum ac incolas & habitatores praedictos nullatenus opprimatis, ſive gravetis. Immo in bona juſtitia manuteneatis & foveatis ad bonum ſtatum, pacificum & tranquillum ejuſdem, & quod omnia ſtatuta, ſi qua eſſent in eiſdem caſtro, territorio & diſtrictu contra Romanam eccleſiam & officium inquiſitionis haereticae pravitatis, libertatem eccleſiaſticam, eccleſias ſive eccleſiaſticas perſonas, ſeu earum aliquas caſſetis de libris & capitularibus eorumdem: nec ea ſervetis, nec ſervari permittatis, nec receptetis manifeſtos vel occultos hoſtes, inimicos, rebelles vel bannitos ejuſdem eccleſiae, ſeu etiam criminoſos de terris eccleſiae ad caſtrum, territorium & diſtrictum confugientes, nec directe vel indirecte faciatis per alios publice vel occulte receptari, nec eis vel eorum alicui auxilium, conſilium vel favorem dari

dari aut praeſtari ullo modo permittatis.Quin potius quoſcumque ex eis in tuam & dictorum heredum pervenientes poteſtaſtem, quotiens ſuper hoc a legato Apoſtolicae Sedis vel rectore provinciae praedictae, aut aliis dictae Eccleſiae officialibus, ad quos ratione officiorum ſuorum id pertineret, requiſiti extiteritis, bona capi faciatis,& ad hujuſmodi requirentes ſub fida cuſtodia deſtinari.Mandamus quoque diſtrictius dilectis filiis caſtri praedicti, univerſitati,ac ſingularibus perſonis,incolis & habitatoribus praelibatis, quatenus te dictoſque heredes, ut praemittitur, tanquam vicarios noſtros & rectores eorum, benigne recipiant, honorificeque pertractent: & tibi & ipſis heredibus, tanquam ipſorum rectoribus & aliis officialibus tuis & ipſorum heredum, quos ad caſtri ejuſdem regimen duxeritis deputandos,in omnibus,quae ad vicariatus & rectoriae hujuſmodi ſpectant officium, noſtrae & dictae Eccleſiae ac ſucceſſorum noſtrorum nomine, hujuſmodi vicariatu durante, juxta praeſentis conſtitutionis noſtrae tenorem, plene intendere ſtudeant, & efficaciter obedire. Tu igitur caſtrum praefatum, hujuſmodi vicariatu durante,ſic in tranquillitate & pacis dulcedine ac juſtitiae fideliter, ſolicite, ac prudenter gubernare & regere ſtudeas & procures, quod perſonae & habitatores praedicti utili gubernatori & rectori provido gaudeant ſe commiſſos; tuque apud Deum & homines exinde poſſis merito commendari, & noſtram & Eccleſiae praedictae benedictionem & gratiam uberius conſequi merearis. Forma autem juramenti, quod tu ratione hujuſmodi vicariatus nobis praeſtitiſti, & quod per quemlibet heredum praedictorum, in caſu praedicto, Romano Pontifici, qui erit pro tempore, vel ei, quem ad id deputaverit, volumus praeſtari, talis eſt. Ego Verochius Georgii civis ORTANUS, in caſtro Bauce ORTANAE dioeceſis, ejuſdemque caſtri territorio & diſtrictu pro ſanctiſſimo in Chriſto Patre & Domino noſtro, domino Bonifacio divina providentia VIIII. & ſancta Romana Eccleſia in temporalibus vicarius deputatus, promitto & juro, quod ab hac hora inantea fidelis ero B. Petro Apoſtolorum Principi & eidem domino noſtro,domino Bonifacio Papae VIIII. & ſucceſſoribus ſuis Romanis Pontificibus canonice intrantibus.Non ero in conſilio,auxilio,opere,ſeu facto,quod dictus dominus noſter ſeu ſucceſſores ſui vitam perdant, aut membrum, vel capiantur mala captione. Conſilium vero,quod mihi ſignificaverint vel committent per ſe, vel nuncios ſive litteras, ſine

eorum licentia, ad ipſorum damnum ſcienter nemini pandam vel manifeſtabo; & nunquam ero verbo vel facto, conſilio vel conſenſu, directe vel indirecte, per me vel alium, ſeu alios, publice vel occulte, ſeu quovis modo contra Romanam Eccleſiam vel Dominum noſtrum ſummum Pontificem, qui nunc eſt vel pro tempore erit. Sed ſemper ero adiutor ad conſervandum, retinendum, defendendum, ac recuperandum civitates, terras, caſtra, loca, villas, rocchas, & baſtitas, ac fortalitia ac omnia jura S.R.Eccleſiae. Etiam male alienata, vel per quoſcumque homines occupata, vel tyrannice detenta, adiuvabo pro poſſe recuperare & recuperata ſecundum poſſe defendere: & in ſuo pleno dominio, juribus, utilitatibus & honoribus conſervare dictam Romanam Eccleſiam & dictum Dominum noſtrum ſummum Pontificem, qui nunc eſt, vel pro tempore erit, ac vicarios, legatos & officiales ipſius, etiam contra aſſerentes damnatae memoriae Robertum, olim baſilicae XII. Apoſtolorum vulgariter dictum Gebennenſem, olim Antipapam, fuiſſe verum Papam, & Joannem olim tituli S. Marcelli dictum Ambianenſem, presbyteros cardinales, per fel. rec. Urbanum Papam VI. juſto Dei judicio, auctoritatae Apoſtolica, tanquam haereticos & ſchiſmaticos puniendos, eorum culpis & notoriis demeritis exigentibus, ſimiliter condemnatos, & contra eorum ſequaces ac dantes eis, vel eorum alicui auxilium, conſilium vel favorem, cujuſcumque fuerint praeeminentiae, ordinationis, dignitatis, religionis, conditionis, aut ſtatus, etiamſi pontificali, regali, ſeu reginali vel quavis alia praefulgeant dignitatae; & etiam ſi fuerint dictae Romanae Eccleſiae Cardinales; & contra alios quoſcumque per Eccleſiam denotatos vel impoſterum denotandos, quamdiu extra gratiam & communionem dictae eccleſiae permanebunt. Nec eis vel alicui eorum dabo quovis modo per me vel alium ſeu alios, directe vel indirecte, publice vel occulte auxilium, conſilium, vel favorem. Nec ab aliis, quantum in me erit, & impedire potero, id praeſtari ſeu dari permittam. Sed eos pro poſſe impediam, donec reducantur ad gremium S. R. Eccleſiae, ac obedientiam praefati domini Bonifacii VIIII. Juxta tenorem proceſſuum Apoſtolicorum, & prout juſtum fuerit praefatos damnatos, excommunicatos, & filios perditionis pro poſſe perſequar & invadam, ac perſequi & invadi faciam, etiam contra omnes homines juxta meum poſſe & bona fide: & quod nunquam ero verbo, vel facto, conſilio, vel conſenſu, ut aliquis Impera-

perator,Rex,Dux,vel Marchio,ſeu quivis alius nobilis,univerſitas, communitas ſeu collegium alicujus civitatis,terrae vel loci Eccleſiae Romanae praedictae,eligantur, nominentur,ſeu etiam aſſumantur in Dominum vel rectorem caſtri, territorii & diſtrictus praedictorum, aut alicujus eorum, ſine expreſſa licentia dicti domini Papae, qui nunc eſt, vel pro tempore erit, ſeu legatorum ejus. Et conſtitutiones papales, & maxime Joannis XXII. Clementis VI. & Innocentii VI. ſummorum pontificum, loquentium de hac materia, pro poſſe & totis viribus obſervabo.Et ſi contingeret,quod aliquis nominaretur vel eligeretur, aut aſſumeretur in Dominum, officialem, vel rectorem in caſtro,territorio,vel diſtrictu praedictis,ſine expreſſa licentia dicti domini noſtri,aut legatorum ſeu vicariorum ejus, non praeſtabo eis conſilium,vel favorem publice vel occulte. Sed pro viribus,in quantum potero, repugnabo. Et quod reverenter ac honorifice,juxta poſſe meum,in dictis caſtro, territorio & diſtrictu dictum dominum noſtrum Bonifacium PP. VIIII. qui nunc eſt & ſucceſſores ſuos Romanos pontifices canonice intrantes, ac legatos, nuncios, vicarios,& officiales eorumdem,qui pro tempore eſſent, quotiens ad partes illas acceſſerint, reverenter & humiliter recipiam, ac pro poſſe honorifice pertractabo.In fidelitate & obedientia ipſius Romanae Eccleſiae & dicti domini noſtri Papae, & ſucceſſorum ſuorum Romanorum Pontificum canonice intrantium, ac legatorum, vicariorum, & officialium ſuorum perpetuo & inviolabiliter permanebo. Et quod numquam contra Romanam Eccleſiam & dominum meum Bonifacium PP. VIIII. ſeu ſucceſſores ſuos Romanos Pontifices canonice intrantes, aut contra officiales ipſorum rebellabo, aut rebellantibus adhibebo quoquomodo auxilium; nec conſilium, vel favorem publice vel occulte ipſis rebellantibus dabo. Sed praeceptis, monitionibus, & juſſionibus dictae Romanae Eccleſiae, ſummorumque Pontificum parebo, & reverenter obediam cum effectu. Cavalcatas, offenſiones, invaſiones,aut diſſenſiones non faciam, nec fieri procurabo contra aliquos Romanae Eccleſiae fideles, ſubditos, devotos, & obedientes;niſi in quantum dictus dominus noſter Papa permiſerit, & de ſua proceſſerit voluntate. Nullam conjurationem,conſpirationem,ſeu ligam faciam contra dictum dominum noſtrum Bonifacium PP. VIIII. ejuſque ſucceſſores praedictos, vel Romanam Eccleſiam, aut officiales ipſorum. Nec aliquibus, nec alicui eorum damna faciam

vel fieri procurabo directe, vel indirecte, publice vel occulte: & quod omnia & ſingula ſupradicta inviolabiliter obſervabo. Sic me Deus ediuvet & haec ſancta Dei evangelia. Datum Romae apud ſanctum Petrum XIIII. Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

XXXIV.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

Pag. 299. An. 1396.

BOnifacius *&c.* Dilecto filio Verrochio Georgii civi Ortano, noſtro nunc in caſtro noſtro Bauce Ortanae dioeceſis ejuſdemque caſtri territorio & diſtrictu pro nobis & Romana Eccleſia in temporalibus Vicario, ſalutem *&c.* Sincerae devotionis affectus, quem ad nos & Romanam Eccleſiam geris, merito nos inducit, ut te Apoſtolici favoris gratia proſequamur. Nuper ſiquidem te, quoad viveres, & poſt obitum tui, heredes tuos uſque in tertiam generationem incluſive, vicarios noſtros & S. R. Eccleſiae in temporalibus in caſtro noſtro Bauce Ortanae dioeceſis, ejuſdemque caſtri territorio & diſtrictu ad nos & eandem Eccleſiam, nullo medio pertinentibus, te, & heredibus tuis hujuſmodi, in fidelitate, obedientia & devotione noſtra & dictae Eccleſiae perſiſtentibus, per noſtras litteras auctoritate Apoſtolica fecimus, conſtituimus. Et etiam deputavimus tibi & heredibus tuis praefatis regimen & gubernationem caſtri, ac territorii & diſtrictus praedictorum, vicariatu hujuſmodi perdurante, in eiſdem temporalibus plenarie committendo, prout in eiſdem litteris plenius continetur. Nos igitur volentes tibi ac heredibus tuis hujuſmodi, ut praedictum caſtrum, ac jura ipſius melius & ſalubrius manutenere & defendere valeatis, de alicujus ſubventionis auxilio providere proviſione annua decem ducatorum auri tibi & filiis tuis maſculis ex tuo corpore legitime venientibus, hujuſmodi caſtri territorii & diſtrictus Vicariis, de introitibus & redditibus generalis gabellae civitatis Ortanae per dilectum filium camerarium ipſius civitatis pro tempore exiſtentem, noſtro & di-

ctae

ctae Eccleſiae noſtrae menſe quolibet de cetero, durante vicariatu hujuſmodi, perſolvendum auctoritatae Apoſtolica tenore praeſentium deputamus, & etiam aſſignamus. Tibi nihilominus de ſpecialis dono gratiae concedentes, ut cum introitus & redditus dictae gabellae uſque ad vigeſimam octavam diem menſis Januarii proxime futuri ex certis cauſis obligati ac venditi exiſtant, infra hujuſmodi tempus de pecuniis ad dictum camerarium ex condempnationibus, quas in dicta civitate fieri contingeret, provenientibus, hujuſmodi proviſionem decem ducatorum interim menſe quolibet libere percipias, ac etiam aſſequaris: eidemque camerario diſtrictius harum ſerie injungentes, quatenus tibi & heredibus & filiis tuis hujuſmodi proviſionem menſe quolibet, hujuſmodi vicariatu durante, integraliter tradat, effectualiterque conſignet. Nos enim tibi ac heredibus & filiis tuis hujuſmodi praefatum camerarium noſtro & Apoſtolicae camerae nomine de receptis plenarie quitandi ac etiam liberandi plenam & liberam tenore praeſentium . . . . concedimus facultatem. Volumus autem quod . . . de ſolutione, quietatione hujuſmodi continue duo conſimilia confici faciat publica inſtrumenta: quorum uno penes ſe pro ſui cautela retento, reliquum ad dictam cameram traſmittere non omittat. Datum Romae apud ſanctum Petrum . . . Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

XXXV.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilecto filio Verrochio civi ORTANO, caſtri noſtri Bauce ORTANAE dioeceſis, ejuſdemque territorii & diſtrictus pro nobis & Romana Eccleſia in temporalibus Vicario ſalutem *&c.* Sincerae devotionis affectus, quem ad nos & Romanam Eccleſiam geris, promeretur, ut ea tibi favorabiliter concedamus, quae tuis commoditatibus fore conſpicimus oportuna. Nuper ſiquidem te ac filios & heredes tuos uſque in tertiam generationem incluſive, in caſtro noſtro *Pag. 299. An. 1396.*

Bauce,

Bauce, Ortanae dioeceſis, ipſiuſque territorio & diſtrictu, Vicarium in temporalibus pro nobis & Romana Eccleſia duximus ſtatuendum, prout in Apoſtolicis literis ſuperinde confectis plenius continetur. Nos igitur volentes, te, ut a tuis, ac filios & heredes praedictos, ut ab eorum aemulis, tutiores exiſtatis, Apoſtolici favoris munimine confovere, tibi ac filiis & heredibus praedictis, ut hujuſmodi vicariatu durante, quaecumque arma offenſibilia & defenſibilia in quibuſcumque civitatibus, terris, caſtris & locis nobis & dictae eccleſiae immediate ſubjectis publice & occulte, alicujus licentia ſuper hac minime requiſita, libere & licite gerere valeatis, auctoritate praedicta tenore praeſentium de ſpeciali gratia indulgemus quibuſcumque noſtris & dictae eccleſiae officialibus, ne erga te, ac filios & heredes tuos hujuſmodi praeſentis indulti noſtri tenore, aliquid attemptare praeſumant, diſtrictius inhibentes. Nulli ergo *&c.* Noſtrae conceſſionis & inhibitionis infringere *&c.* Si quis *&c.* Datum Romae apud ſanctum Petrum Kal. Junii anno ſeptimo.

XXXVI.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

An. 1396. Bonifacius *&c.* Dilectis filiis Univerſitati & hominibus caſtri Vaſſani, nobis & Romanae eccleſiae immediate ſubjectis, Ortanae dioeceſis, ſalutem *&c.* Sincerae devotionis affectus, quam ad nos & Romanam geritis Eccleſiam, promeretur, ut vos ſpiritualibus favoribus proſequamur. Cum itaque, ſicut exhibita nobis nuper pro parte veſtra petitio continebat, in diſtrictu civitatis noſtrae Ortanae, & in partibus vobis circumſtantibus ſint nonnulla molendina & poſſeſſiones ac bona alia immobilia, ad vos vel aliquas ſingulares perſonas ex vobis juſto titulo pertinentia, de quibus hactenus a certis temporibus citra, compulſi fuiſtis Communi dictae civitatis, & nonnullis aliis, datia ſeu gabellas annuis temporibus ſolvere: ac praedicti Commune a vobis aliquando datia ſeu gabellas hujuſmodi exigere & extorquere conſueverunt; nos attendentes con-

conſtantem fidelitatem, & fidelem conſtantiam, quam erga nos & Romanam eccleſiam praedictam vos habere per exhibitionem operum hactenus demonſtraſtis, & adhuc etiam demonſtratis: & propterea volentes vos favoribus proſequi gratioſis; veſtris in hac parte ſupplicationibus inclinati, volumus & Apoſtolica auctoritate vobis concedimus, quod deinceps ad Apoſtolicae Sedis beneplacitum praedictis molendinis & poſſeſſionibus & aliis bonis veſtris quibuslibet in diſtrictu praedicto, ac quibuſcumque aliis partibus vicinis conſiſtentibus, abſque ſolutione alicujus datii vel gabellae, aut herbatici ſeu alterius exactionis cujuslibet, uti, & gaudere libere valeatis; diſtrictius inhibentes praedictis Communi & quibuslibet aliis univerſitatibus, ac ſingularibus perſonis, ne vos, vel aliquem veſtrum ſuper praemiſſis impedire ſeu moleſtare quomodolibet praeſumant: ac decernentes ex nunc irritum & inane, ſi ſecus ſuper his a quoquam quavis auctoritatae contigerit attemptari. Volumus autem, quod ſi ullo unquam tempore vos, quod abſit, ab obedientia & ſubjectione noſtra ſeu Romanae Eccleſiae ſubtraxeritis, hujuſmodi gratia, ac praeſentes literae nullius ſint roboris vel momenti. Nulli ergo *&c.* Noſtrae conceſſionis, inhibitionis, conſtitutionis & voluntatis infringere *&c.* Si quis *&c.* Datum Romae apud ſanctum Petrum ſexto Kal. Decembris anno octavo.

XXXVII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius epiſcopus ſervus ſervorum Dei ad perpetuam *An.* 1396. rei memoriam. Sincerae devotionis affectus, quem dilecti filii Commune noſtrae civitatis HORTANAE, necnon univerſitates oppidorum, caſtrorum, terrarum, villarum, & locorum comitatus, & diſtrictus civitatis ejuſdem, ad nos & ad Romanam Eccleſiam gerunt, merito nos inducit, ut illa Communi, & univerſitatibus praedictis, ac particularibus perſonis eorumdem, civitatis, comitatus, & diſtrictus favorabiliter conceda-

damus, quae ſuis commoditatibus fore conſpicimus oportuna. Hinc eſt, quod nos volentes Commune, univerſitates, & particulares perſonas hujuſmodi, favoribus proſequi gratioſis, ipſorum in hac parte ſupplicationibus inclinati, Communi, univerſitatibus & perſonis praefatis, auctoritate Apoſtolica, tenore praeſentium indulgemus, ut in primis cauſis civilibus, & criminalibus, quantum videlicet ad ſaeculare forum pertinet, extra loca incolatus proprii, ſeu domicilii, vel ejuſdem per literas Apoſtolicas de cetero impetrandas, non facientes plenam & expreſſam, ac de verbo ad verbum de indulto hujuſmodi mentionem: ac vigore conſtitutionum provinciae noſtrae patrimonii beati Petri in Tuſcia, infra quam civitas & comitatus, & diſtrictus hujuſmodi conſiſtunt, ac aliorum ſtatutorum, ſeu conſuetudinum quorumcumque, nequeant, niſi in quinque exceptis caſibus in conſtitutionibus dictae provinciae expreſſis, ad judicium evocari. Sic tamen, quod coram propriis vel delegatis judicibus infra civitatem, ſeu alia oppida, caſtra, terras, villas, vel loca hujuſmodi teneantur legitime ſtare juri. Decernimus inſuper, ſententias & proceſſus, quas & quos contra praeſentis indulti formam promulgari forſan contigerit vel haberi, ſi forſan judices hujuſmodi in exhibendo petentibus juſtitiae complementum, negligentes fuerint vel remiſſi, irritos & inanes. Volumus etiam, quod ſi ullo unquam tempore, quod abſit, Commune, aut univerſitates, ſeu particulares perſonae hujuſmodi, aut aliqua ipſarum, ſe a fidelitate & obedientia noſtra, & dictae Eccleſiae ſubtraxerint vel ſubtraxerit, praeſens indultum, quoad ſubtrahentes, vel ſubtrahentem hujuſmodi, nullius exiſtat roboris vel momenti. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrae conceſſionis, conſtitutionis, & voluntatis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praeſumpſerit, in indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus, ſe noverit incurſurum. Datum Romae apud ſanctum Petrum XIIII. Kal. Junii pontificatus noſtri anno ſeptimo.

BONI-

XXXVIII.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilectis filiis nobilibus viris Johannello, & Andreae Thomacellis militibus Neapolitanis, in civitate noſtra ORTANA, ejuſque comitatu, territorio, & diſtrictu pro nobis & Romana Eccleſia in temporalibus Vicariis, ſalutem *&c.* Dum in noſtrae conſiderationis intuitu grata & accepta fidelitatis obſequia, quae vos nobis & Romanae Eccleſiae retroactis temporibus liberaliter impendiſtis, & ſollicitis ſtudiis impendere non deſiſtitis, debita gratitudine recenſemus, & grandia merita veſtrae famoſae probitatis attendimus; ad ea nimirum concedenda, quae veſtrum honorem & commodum ſapiant, ſtatuſque veſtri & veſtrorum concernant, promptis affectibus excitamur. His ſiquidem conſiderationibus & aliis, noſtrum ad hoc inducentibus animum, moti, & ut eo ferventius & devotius ad noſtra & Romanae Eccleſiae obſequia & fidelitatem ſervandam animemini per augmentum, quo per nos & Sedem Apoſtolicam vos ſenſeritis ampliori dono gratiae praeveniri; vos quoad vixeritis in humanis ſimul, vobiſque cedentibus vel decedentibus, heredes & ſucceſſores veſtros maſculos, legitimos, & naturales uſque ad quartam generationem, etiam quoad vixerint, vicarios & rectores civitatis noſtrae ORTANAE, ejuſque comitatus, territorii, & diſtrictus ad nos & Romanam Eccleſiam pertinentium, auctoritate Apoſtolica tenore praeſentium, facimus, conſtituimus & etiam deputamus in temporalibus generales. Itaquod uno veſtrum ſine heredibus & ſucceſſoribus hujuſmodi decedente, alter ſupervivens in ſolidum, ſi vero heredibus & ſucceſſoribus ſuperſtitibus, heredes & ſucceſſores unus vel plures loco ipſius decedentis cum altero ex vobis ſuperſtite, ut praefertur, ſimul: vobis vero ambobus decedentibus praedicti heredes, & ſucceſſores veſtri ſuperſtites Vicarii & rectores civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum, loco veſtrum ſimiliter quoad vixerint, exiſtatis & exiſtant, dummodo in debita fidelitate & obedientia dictae Eccleſiae conti- *An. 1396.*

nuaveritis & perſeveraveritis; ac heredes & ſucceſſores hujuſmodi continuaverint & perſeveraverint, atque noſtra, vicariatum, curam, regimen, gubernationem & adminiſtrationem civitatis, comitatus, territorii, & diſtrictus praedictorum, ac caſtrorum, roccharum juriumque & pertinentiarum ac civium & incolarum & habitatorum eorumdem, vobis ac eiſdem heredibus & ſucceſſoribus veſtris; ac veſtrum ac eorum cuilibet, ſeu alium vel alios cum illis, mero & mixto imperio ac omnimoda juriſdictione temporali, quae inibi per dictam Eccleſiam ſeu alios pro ea exercitata fuerunt diverſis, & praeſentialiter exercentur, ad honorem noſtrum & ipſius Romanae Eccleſiae, ipſiuſque ſtatum pacificum, proſperum & tranquillum civitatis, comitatus, territorii, & diſtrictus caſtrorum, roccharum, juriumque & pertinentiarum praedictorum; necnon civium, incolarum & habitatorum eorumdem juſte & fideliter exercendis, plenarie committentes, vobiſque ac eiſdem heredibus & ſucceſſoribus, durante vicariatu hujuſmodi, per vos & eos vel alium ſeu alios quoſcunque poteſtates, judices, & officiales idoneos, qui poſſint & debeant quaeſtiones quaslibet tam civiles, quam criminales & alias cujuſcunque ſpeciei vel generis motas & movendas adferre civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, territoriorum, juriumque, & pertinentiarum praedictorum & cujuslibet eorum ratione contractus delicti vel rei, de qua agetur, aut alias quovis modo de jure, vel approbata & perſcripta conſuetudine pertinentes, audire & de ipſis praevia ratione cognoſcere; haereſis ac laeſae majeſtatis ſchiſmatis, & falſitatis literarum Apoſtolicarum criminibus exceptis; eaſque fine debito terminare & executioni debitae demandare; conſtituendi, creandi, & faciendi, removendi, & deſtituendi & alios, quos placuerit deputandi; necnon colligendi, habendi ac veſtris & ipſorum heredum & ſucceſſorum uſibus applicandi omnia & ſingula conſueta & debita telonia, pedagia, jura & emolumenta, fructus, redditus & proventus & introitus, quocunque nomine cenſeantur, ad nos & Romanam Eccleſiam praedictam in civitate, comitatu, caſtris, rocchis, territoriis & pertinentiis praedictis; & quodlibet eorum pertinentia, & de ipſis omnibus & ſingulis, durante vicariatu hujuſmodi, prout vobis & eiſdem heredibus & ſucceſſoribus videbitur, & volueritis, diſponendi; itaquod de adminiſtratis & adminiſtrandis per vos & eoſdem heredes & ſucceſſores veſtros & eorum officiales praedictos, nobis & praefatae Eccleſiae vel alicui

cui alii noſtro & ejus nomine, nullam teneamini nec teneantur reddere rationem; alienatione tamen bonorum ac jurium ipſius in civitate, comitatu, caſtris, rocchis, territoriis, & pertinentiis praedictis vobis & eis penitus interdicta: ac per vos & eoſdem heredes & ſucceſſores vel alium ſeu alios, quibus id committendum duxeritis, merum & mixtum Imperium, ac omnimodam juriſdictionem praedictam, praterquam in caſibus ſuperius exceptis, exercendi; contradictores quoque quoslibet & rebelles quotiens expedierit temporali diſtrictione, qua convenit compeſcendi, ac omnia & ſingula, quae honori noſtro, & ejuſdem Eccleſiae, ac ſtatui pacifico, proſpero, & tranquillo civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, territoriorum, jurium, pertinentiarum, civium, incolarum, & habitatorum, praedictorum expedire cognoveritis, faciendi, ſtatuendi, ordinandi, mandandi, corrigendi, puniendi, definiendi, ſententiandi, & exequendi, concedentes auctoritate praedicta plenariam facultatem. Ita tamen, quod de hujuſmodi conſuetis debitis, teloniis, pedagiis juribus, fructibus, redditibus, proventibus, introitibus & emolumentis aliis quibuſcunque, vos & praedicti heredes & ſucceſſores veſtri teneamini dictam civitatem, ejuſque comitatum, terras, caſtra, arces, villas, & fortalitia, ac caſtra & rocchas praedictas veſtris ſumptibus, & expenſis fideliter, & diligenter cuſtodire, reparare, manutenere, conſervare, & defendere; ac cetera ipſorum alia onera conſueta ſupportare abſque eo quod dicta Eccleſia vobis vel ipſis pro hujuſmodi vicariatu, rectoria, gubernatione, reparatione, refectione, conſervatione, defenſione, cuſtodiis & oneribus ſupportandis, ſubvenire in aliquo teneatur. Et nihilominus vos, & ipſi heredes & ſucceſſores veſtri ſingulis annis, quibus ipſum vicariatum, rectoriam, gubernationem & adminiſtrationem exercebitis, vel aliquis veſtrum ſeu eorum exercebit, de hujuſmodi emolumentis & proventibus pro cenſu & nomine cenſus, civitatis, comitatus, territorii & diſtrictus praedictorum caſtrorum, roccharum, juriumque, & pertinentiarum ſuorum praedictorum nobis, ſeu ſucceſſoribus noſtris, canonice intrantibus & praedictae Eccleſiae Romanae, ſeu camerae Apoſtolicae unum Accipitrem ſingulis annis in feſto Nativitatis Dominicae in Romana Curia ubicunque fuerit, veſtris & eorumdem heredum, & ſucceſſorum ſumptibus periculo & fortuna, dare, aſſignare, & ſolvere; necnon militare ſubſidium & alia ſervitia in conceſſionibus dudum per fel. rec.

Innocentium Papam ſextum & alios Romanos Pontifices praedeceſſores noſtros, ſeu de ipſius vel ipſorum mandato per Sedis Apoſtolicae legatos factis . . . . attendere & adimplere fideliter teneamini ; ac heredes, & ſucceſſores praedicti teneantur. Cauſas tamen omnium & ſingularum appellationum,& nullitatum quarumlibet tam criminalium, quam civilium, & alia quaelibet ſuperioritatis jura nobis & noſtris ſucceſſoribus & legatis, ac rectori in provincia noſtra patrimonii beati Petri in Tuſcia, in qua ipſa civitas conſiſtit, praeſidentibus, qui ſunt & erunt pro tempore, expreſſe & ſpecialiter retinemus ; ac etiam reſervamus : ſalvis tamen & reſervatis in hoc caſu quibuſcunque privilegiis & indultis dictorum civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, territoriorum, & pertinentiarum eis quovis modo in hac parte competentibus, ſi qua forent, quibus non intendimus propterea derogare. Volumus autem & hujuſmodi vicariatus coſtitutioni adjicimus per praeſentes, quod cives, communitates, univerſitates, incolae & habitatores praedicti ad parliamenta generalia accedere, ac affictum eidem camerae, ſicut olim conſueverint, ſolvere teneantur: quodque vos & praedicti heredes & ſucceſſores, ac veſtri & eorum officiales, quos ad hoc duxeritis deputandos, civitatem, comitatum, caſtra, rocchas, territoria, & pertinentias, necnon cives, communitates, univerſitates, incolas & habitatores praedictos, hujuſmodi durante vicariatu, regatis, gubernetis ſecundum jura, conſtitutiones & ſtatuta civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, territoriorum, & pertinentiarum praedictorum,& alia per dictam eccleſiam, vel alium ad hoc, ab ea poteſtatem habentem, tam edita & approbata, quam in poſterum edenda & approbanda : & quod omnia ſtatuta, ſi qua eſſent in eiſdem civitate, comitatu, caſtris, rocchis, territoriis, & pertinentiis contra Romanam Eccleſiam,& libertatem eccleſiaſticam,eccleſias, eccleſiaſticaſque perſonas, ſeu eorum bona, caſſetis & faciatis totaliter aboleri ; & quod eis non utamini, nec eas ſervetis; nec receptetis rebelles, & exbanditos aut inimicos ejuſdem Eccleſiae; nec directe, vel indirecte faciatis per alios receptari, nec eis, vel eorum alicui auxilium, conſilium vel favorem dari, ſeu praeſtari ullo modo permittatis. Quin potius quoſcunque ex eis in veſtram pervenientes poteſtatem, quotiens ſuper hoc a legato Sedis Apoſtolicae vel rectore dictae provinciae, aut aliis dictae eccleſiae officialibus, ad quos ratione ſuorum officio-

ciorum id pertinet,requiſiti fueritis,bona fide capi faciatis & ad hujuſmodi requirentes ſub fida cuſtodia deſtinari. Volentes & etiam ordinantes, quod vos ac iidem heredes & ſucceſſores omnes, gentes etiam armigeras tam equeſtres, quam pedeſtres per legatum, ſeu rectorem, aut officiales praefatos vel alium a dicta Eccleſia, ſeu ipſius legato, vel rectore aut officialibus ad hoc deputandis, quotieſcunque tranſmiſſas, in civitate, comitatu, caſtris, Rocchis, territoriis, & pertinentiis praedictis recipere & receptare ac recipi, & receptari ac benigne tractari eiſque de victualibus & aliis neceſſariis provideri pro competenti pretio ſive foro juxta poſſe veſtrum, facere teneamini: quodque cives, communitates, univerſitates, incolae, & habitatores civitatis, comitatus, caſtrorum,roccharum,territoriorum,& pertinentiarum praedictorum, & cujuslibet eorumdem in manibus veſtris & dictorum heredum & ſucceſſorum, ſeu alicujus vel aliquorum ad id per vos vel eos deputandi, vel deputandorum, juramentum debitae fidelitatis ſervandae nobis & ſucceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus canonice intrantibus, ac vobis & praedictis heredibus & ſucceſſoribus, tanquam vicariis noſtris & dictae Eccleſiae, infra congruum ad hoc per vos & eoſdem heredes & ſucceſſores moderandum terminum, praeſtare corporaliter teneantur. Volumus inſuper & huic vicariatui adjicimus, quod ſingulis ſex menſibus deinceps, ipſo vicariatu durante futuris, quoſcunque officiales, ſtipendiarios, proviſionatos, ſalariatos, conſanguineos, & alios quoslibet, quos vos & eoſdem heredes & ſucceſſores praedictos ſucceſſivis temporibus ad regimen,gubernationem, ſeu cuſtodiam civitatis, comitatus, caſtrorum,roccharum, territoriorum, & pertinentiarum praedictorum & cujuslibet eorum deputare, aut alias vobiſcum habere vel tenere contigerit, in manibus dicti legati, vel vicarii generalis dictae Eccleſiae in partibus illis, ſi ipſi vel eorum alter in eiſdem partibus fuerint; alioquin rectoris provinciae ibidem praeſidentis, ſive alicujus alterius ab aliquo ipſorum legati vel vicarii deputati, faciatis, & faciant, antequam eos recipiatis, juramentum praeſtari: quod ipſi nullo modo, ingenio, via vel forma conſentient, aut permittent poſſe ſuo, quod civitas, comitatus, caſtra, rocchae, & territoria hujuſmodi, vel aliquid eorum,durante vicariatu pradicto,a veſtro & dictorum heredum, & ſucceſſorum veſtrorum regimine, gubernatione & adminiſtratione, ac a fidelitate & obedientia di-
ctae

ctae Romanae Eccleſiae quomodolibet ſubtrahantur, cujuſvis alterius perſonae ſingularis vel univerſitatis poteſtati, ditioni vel dominio ad hoc noſtro & dictorum ſucceſſorum veſtrorum non interveniente conſenſu, quomodolibet ſupponantur. Quin potius, ne id fiat obſiſtent, & totis viribus ſe opponent, at toto poſſe fideliter repugnabunt, & facient, quod civitas, comitatus, caſtra, rocchae, territoria, jura & pertinentiae hujuſmodi; necnon communitates, univerſitates, incolae, & habitatores ſaepedicti in vera fidelitate, obedientia, & devotione praefatae Romanae Eccleſiae, ſuorumque officialium permaneant illibati: quodque civitas, comitatus, caſtra, rocchae, territoria praedicta cum eorum juribus & pertinentiis, hujuſmodi vicariatu finito, ad poteſtatem, dominium, ad manus dumtaxat noſtras & ſucceſſorum noſtrorum, libere revertantur; ipſamque civitatem, comitatum, caſtra, rocchas, territoria, eorumque jura & pertinentias procurabunt toto poſſe, & ſine fraude tradere & aſſignare nobis & ſucceſſoribus noſtris, ſeu legato de latere vel vicario generali, tunc in illis partibus exiſtenti, aut rectori dictae provinciae, in qua ipſa civitas, comitatus, caſtra, rocchae, territoria, jura & pertinentia hujuſmodi conſiſtere dinoſcuntur; aut alii vel aliis ad id per nos vel ſucceſſores noſtros vel legatum de latere, ſeu generalem; vicarium, vel rectorem & Apoſtolica Sede vacante, nullo exiſtente legato, vel generali, vicario, ſeu rectore, per collegium ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalium deputando, tu dictique heredes & ſucceſſores, ut idem ſequatur & fiat procurabitis & procurabunt opportunis proviſionibus & remediis bona fide. Praeterea volumus, & huic vicariatui adjicimus per expreſſum, quod vos, antequam hujuſmodi vicariatus officium incipiatis exercere, & deinde ſingulis decenniis per vos vel procuratorem veſtrum, per vos ad hoc legitime conſtitutum, in manibus camerarii noſtri de civitate, comitatu, caſtris, rocchis, territoriis, juribus & pertinentiis ſupradictis fideliter regendis & gubernandis, ac fidelitatis & alias in forma ſubſcripta praeſtetis ſolitum & debitum juramentum: quodque, vobis vita functis, praedicti heredes & ſucceſſores veſtri infra ſex menſes a die veſtri obitus immediate computandos, perſonaliter, & deinceps ſingulis decenniis per ſe vel procuratorem ſuum, coram nobis vel ſucceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus, ſeu illo vel illis, cui vel quibus id duxerimus, vel ſucceſſores noſtri duxerint, committendum, praedicta,

dicta, civitatem, comitatum, caſtra, rocchas, territoria, cum eorum juribus & pertinentiis, necnon vicariatum, regimen, gubernationem, & adminiſtrationem hujuſmodi a nobis ſeu dictis ſucceſſoribus noſtris & a Romana Eccleſia recognoſcere & fidelitatis, ac alias in forma ſubſcripta praeſtare teneantur ſolitum & debitum juramentum, quodque, ſi forſan voluntates, reſervationes, retentiones, & alia ſuperius expreſſa ac juramentum per vos & eoſdem heredes & ſucceſſores veſtros, ut praefertur, praeſtandum & contenta in eo non ſervaveritis, ſeu non adimpleveritis, aut contra ipſam vel ipſorum aliquod temere per vos vel alium, ſeu alios feceritis, & culpam veſtram ſuper hoc moniti, infra tres menſes a tempore monitionis hujuſmodi computandos, congrua ſatisfactione non correxeritis, & cenſum praedictum non ſolveritis in termino ſupradicto; ex tunc excommunicationis ſententiam illos, qui in hoc defecerint, incurrere volumus ipſo facto, a qua niſi per nos, aut ſucceſſores noſtros, non poſſint, niſi in mortis articulo, abſolutionis beneficium obtinere. Et nihilominus ab omni exercitio vicariatus, regiminis, gubernationis, & adminiſtrationis praedictorum vos & eos, qui culpabiles fueritis, ſuſpendimus ipſo jure, & illud eis penitus inhibemus, & ſi infra alios tres menſes immediate ſequentes, praedicta non curaveritis cum effectu debite reparare, ex tunc ab ipſis vicariatu, regimine, gubernatione, & adminiſtratione, ac omni jure vobis & dictis heredibus & ſucceſſoribus veſtris, exinde quomodolibet competenti, vos & ipſos privatos eſſe volumus, & tenore praeſentium declaramus. Poſtremo omnes ambiguitates, ſeu dubia, quae praetextu vel occaſione conceſſionis, conſtitutionis, voluntatis, reſervationis, receptionis, & conditionis ſuperius dictarum, aut aliquorum aliorum praeſentibus expreſſorum, quoviſmodo & quotieſcunque impoſterum orirentur, ac ipſorum omnium interpretationem & declarationem ad nos & praeteritos ſucceſſores noſtros, & ad nullum alium volumus pertinere juxta noſtram & dictorum ſucceſſorum noſtrorum voluntatem & arbitrium, faciendas. Mandantes quoque diſtrictius, civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, & territoriorum ac pertinentiarum praedictorum communitatibus, univerſitatibns, civibus, incolis, & habitatoribus praelibatis, quatenus vos & vobis deficientibus, praefatos heredes & ſucceſſores veſtros, ut praefertur, tanquam vicarios & rectores ſuos, dicto vicariatu durante, benigne recipientes & honorifi-

norifice pertractantes, vobis, & eiſdem, tanquam noſtris vicariis & ſuis rectoribus, & aliis noſtris & eorum officialibus, quos ad civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, territoriorum, & pertinentiarum praedictorum regimen duxeritis deputandos, in omnibus, quae ad vicariatus & rectoriae hujuſmodi ſpectant officium, vobis & eiſdem heredibus & ſucceſſoribus juxta praeſentis noſtrae conſtitutionis tenorem, parere & intendere ſtudeant, & efficaciter obedire. Vos igitur ex traditis vobis dono coeleſti virtutibus ſic in regimine hujuſmodi vos habeatis, ac praefatos heredes & ſucceſſores veſtros circa hujuſmodi regimen & gubernationem, proſperum & tranquillum, prout vobis poſſibile fuerit, erudire, inſtruere, & docere ſtudeatis & procuretis, quod communitates, univerſitates, cives, incolae, & habitatores praedicti, utilibus gubernatoribus & rectoribus providis gaudeant ſe commiſſos; voſque & ipſi heredes & ſucceſſores apud Deum & homines valeatis exinde merito commendari, ac noſtram & Eccleſiae praedictae benedictionem & gratiam uberius promereri. Forma autem juramenti, quod vos & dictos heredes & ſucceſſores, ratione vicariatus hujuſmodi, praeſtare volumus, ut praefertur, ut per eam plenius informemini, praeſentibus inſeri fecimus, quae eſt talis. Nos Johannellus & Andreas Thomacelli germani, in civitate ORTANA, ejuſque comitatu, territorio, & diſtrictu, ad Romanam eccleſiam pertinentibus, eorumque rocchis, & territoris pro ſanctiſſimo in Chriſto Patre & Domino noſtro domino Bonifacio divina providentia Papa nono & Eccleſia Romana, in temporalibus vicarii generales juramus, quod durante hujuſmodi, ad quem gerendum per eum exiſtimus conſtituti, per nos vel alium ſeu alios, quem & quos ad regimen, gubernationem, & adminiſtrationem vicariatus hujuſmodi deputaverimus, praedicti Domini noſtri & ejus ſucceſſorum & ipſius Eccleſiae nominibus, & ad ipſorum reverentiam & honorem fideliter exercebimus, & ab hac hora in antea fideles, obedientes & devoti erimus beato Petro Apoſtolorum Principi, & dicto Domino noſtro Papae, & ſucceſſoribus ſuis canonice intrantibus, legatiſque Apoſtolicae Sedis & ſaepedictis eccleſiae vicariis, ad partes Italiae deſtinatis, & impoſterum deſtinandis. Et rectori praedictae provinciae, qui pro dicta Eccleſia erit pro tempore non erimus in conſilio, aut conſenſu vel facto, quod ipſi, ſeu eorum aliquis vitam perdant, aut membrum, vel capiantur mala captione. Conſilium vero, quod nobis

nobis per ſe vel nuncios aut literas manifeſtabunt, ad eorum damnum ſcientes nemini pandemus: & ſi ſciverimus tractari aliquid, quod in eorum damnum vergat aut praejudicium, illud pro poſſe noſtro impediemus: & ſi hoc impedire non poſſemus, illud eidem Domino noſtro vel ſucceſſoribus ſuis, aut illi vel illis, per quem vel quos crediderimus id citius ad ejus vel eorum notitiam devenire, quantocius ſignificare curabimus. Principatum Romanum & regalia ſancti Petri, ac jura, juriſdictiones, honorem & majeſtatem praefati Domini noſtri & ſucceſſorum ſuorum ac Romanae Eccleſiae, tam in praedictis, civitate, comitatu, caſtris, rocchis & territoriis, quam alibi ubicunque, adiutores eis erimus ad retinendum, defendendum, & recuperandum civitates, terras, caſtra, villas, rocchas, & baſtitas vel fortalitia & omnia jura ſanctae Romanae Eccleſiae. Etiam male alienata, vel per quoſcunque occupata vel tyrannice detenta adiuvabimus pro poſſe recuperare & recuperata pro poſſe defendere: & in ſuo pleno dominio, juribus, utilitatibus, & honoribus conſervare dictam Romanam Eccleſiam & dictum Dominum noſtrum ſummum Pontificem, qui nunc eſt vel pro tempore erit, aut vicarios, legatos, & officiales ipſius, etiam contra damnatae memoriae Robertum olim baſilicae duodecim Apoſtolorum Antipapam, qui ſe Clementem ſeptimum auſu ſacrilego nominare praeſumebat, & Joannem tituli ſancti Marcelli, vulgariter dictum Ambianenſem, presbyteros Cardinales per fel. rec. dominum Urbanum papam ſextum, juſto Dei judicio, auctoritate Apoſtolica, tanquam haereticos & ſchiſmaticos puniendos, eorum culpis & notoriis demeritis exigentibus, ſententialiter condemnatos: & contra iniquitatis filium Petrum de Luna, olim tituli ſanctae Mariae in Coſmedin prebyterum Cardinalem, nunc Antipapam, qui ſe Benedictum decimum tertium temerarie nominat, & contra eorum ſequaces ac dantes eis vel eorum alicui auxilium, conſilium, vel favorem, cujuſcunque fuerint praeeminentiae, ordinis, dignitatis, religionis, conditionis, aut ſtatus, etiamſi pontificali vel reginali, ſeu quavis alia praefulgeant dignitatate, etiamſi fuerint ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinales. Etiam contra alios quoſcunque per Eccleſiam denotatos vel impoſterum denotandos, quandiu extra gratiam & communionem dictae Eccleſiae permanebunt. Nec eis vel alicui eorum quoquomodo per nos vel alium ſeu alios directe vel indirecte publice vel occulte auxi-

lium, conſilium, vel favorem dabimus, nec ab aliis, quantum in nobis erit, & impedire poterimus, praeſtari ſeu dari permittemus; ſed eos pro poſſe, donec reducantur ad gremium ſanctae Romanae Eccleſiae & obedientiam praefati domini Bonifacii Papae noni, juxta tenorem proceſſuum Apoſtolicorum, prout juſtum ſuerit, pro poſſe perſequemur & invademus: ac perſequi & invadi faciemus, etiam contra omnes homines mundi juxta noſtrum poſſe & bona fide. Et contra dictum Dominum noſtrum, ſucceſſores, legatos, vicarios, & Eccleſiam, memoratos vel eorum officiales non erimus; ſed cum eis erimus & toto poſſe noſtro adhaerebimus, ac eorum ſtatum & honorem bona fide inviolabiliter conſervare curabimus: & terras Romanae & aliarum in ipſis terris conſiſtentium eccleſiarum, ſeu ipſis mediate vel immediate ſubjectas, aut ad ipſam Romanam Eccleſiam jure directi dominii vel quaſi, aut alias quomodolibet pertinentes, non occupabimus, nec ipſas, vel aliquam ipſarum, ſeu alicujus earum incolas & habitatores invademus vel damnificabimus; & id attemptantibus vel intentantibus non praeſtabimus auxilium, conſilium vel favorem directe vel indirecte, publice vel occulte: & libertatem eccleſiaſticam, eccleſias & perſonas eccleſiaſticas, earunque res & bona quaecunque tam in civitate, comitatu, caſtris, terris, rocchis, & territoriis antedictis, quam aliis terris, caſtris & locis, quos & quae per nos regi & gubernari contigerit in futurum, favorabiliter conſervabimus ac tractari faciemus; eaſque in ſua libertate reſtituemus & dimittemus ac reſtitui & dimitti faciemus, ipſaſque eccleſias & perſonas eccleſiaſticas ſuis bonis & juribus gaudere libere permittemus: nec eos impediemus nec impediri permittemus, quominus gaudeant & gaudere poſſint privilegiis, libertatibus, beneficiis, bonis & juribus ſuis, nec tallias, gabellas, vel alias exactiones directe vel indirecte, quovis quaeſito colore eis imponemus vel exigemus ab eiſdem. Quodque terrigenas & incolas praedictorum, civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, & locorum vel aliquos eorum indebitis oneribus, realibus, vel perſonalibus non gravabimus: & nunquam erimus verbo vel facto vel opere in conſilio, quod aliquis Imperator, rex, princeps, dux, marchio, baro, ſeu quaevis alia nobilis vel potens perſona, univerſitas vel communitas cujuſcunque terrae, eligatur, nominetur vel etiam aſſumatur in aliqua civitate, terra, vel caſtro, aut alio loco Romanae vel alterius eccleſiae cujuſcunque in domi-

dominum, rectorem, gubernatorem, poteſtatem, capitaneum defenſorem, aut quovis alio quaeſito colore vel nomine ad regimen ſive officium quodcunque, ſeu praeeminentiam aliquam ſine dictae ſedis licentia ſpeciali. Et conſtitutiones papales loquentes de hac materia, & maxime piae memoriae dominorum Joannis XXII. Clementis VI. Innocentii VI. Urbani V. Gregorii XI. & dicti domini Urbani papae VI. Romanorum Pontificum pro poſſe & totaliter obſervabimus, & taliter electis, nominatis, ſeu aſſumptis ad regimen, vel gubernationem, aut alio quovis quaeſito colore, cujuſcunque dignitatis, ſeu praeeminentiae, conditionis aut ſtatus extiterint, abſque dictae ſedis licentia nunquam praeſtabimus auxilium, conſilium, vel favorem publice vel occulte; ſed ne fiat id, pro viribus, in quantum poterimus, repugnabimus, & omni via, modo, & forma, quibus melius poterimus, obviabimus: amicos eccleſiae pro amicis, & inimicos ejus pro inimicis, in civitate, comitatu, caſtris, rocchis, & territoriis praedictis, & aliis, quos per nos regi & gubernari contigerit in futurum, habebimus. Gentes dictae Romanae Eccleſiae etiam ad guerram faciendam, etiam contra quoſcunque, receptabimus & faciemus receptari, nullamque conjurationem, conſpirationem, ſeu ligam contra Dominum noſtrum, ſucceſſores, legatos, officiales, & Eccleſiam, ſupradictos, nec ad eorum damnum cum aliquibus univerſitatibus, comitatibus, collegiis, ſeu ſingularibus perſonis directe vel indirecte faciemus. Quodque haereticos, & ſchiſmaticos quoſcunque à praefata Eccleſia, vel inquiſitoribus haereticae pravitatis ſeu locorum ordinariis, aut aliis legitime denotatis, vel impoſterum denotandis, quum primum de ipſis certificati fuerimus, de civitate, comitatu, caſtris, rocchis, & territoriis ſupradictis totis viribus exterminare curabimus. Conſtitutiones quaslibet tam canonicas, quam civiles contra hujuſmodi haereticos & fautores eorum editas & edendas, effectualiter obſervabimus, ac ſingulis ſex menſibus deinceps, hujuſmodi vicariatu durante, futuris, officiales, ſtipendiarios, proviſionatos, ſalariatos, conſanguineos & alios quoslibet, quos nos ſucceſſivis temporibus ad regimen gubernationem, ſeu cuſtodiam civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, & territoriorum praedictorum, & cujuslibet eorum deputare, aut alias nobis: cum habere contigerit. In ejus manibus, ſeu cujuslibet alterius ad id per eum aut ſucceſſores vel legatos praedictos, aut vica-

rios deputandi, praeſtari faciemus juramentum, quod iis nullo modo, ingenio, ſeu forma conſentient, aut permittent poſſe ſuo, quod civitas, comitatus, caſtra, rocchae, & territoria praedicta, vel aliqui eorum, durante vicariatu praedicto, a noſtro regimine, gubernatione, & adminiſtratione quomodolibet ſubtrahantur & cujuſvis collegii, univerſitatis, ſeu ſingularis perſonae, poteſtati, ditioni vel dominio praefati Domini noſtri, aut ſucceſſorum ſuorum ad hoc non interveniente conſenſu, quomodolibet ſubjaceant. Quin potius, ut id non fiat obſiſtent & totis viribus repugnabunt; ac toto poſſe ſuo fideliter procurabunt, quod civitas, comitatus, caſtra, rocchae, & territoria, terrigenae & incolae praedicti in vera fidelitate, obedientia & devotione Domini noſtri, & Eccleſiae, ſuorumque officialium libere permaneant. Vicariatu, regimine, & gubernatione hujuſmodi quomodolibet finitis, ad poteſtatem, dominium, & manus dumtaxat ejuſdem Domini noſtri, vel ſucceſſorum, legatorum, vel vicariorum praedictorum, ſeu alterius, ad id per Dominum noſtrum, ſucceſſores, legatos, ſeu vicarios praefatos, aut eorum aliquem deputandi, libere revertantur. Et quod ipſam eccleſiam, ſeu deputandum hujuſmodi pro ea, in plena & pacifica poſſeſſione civitatis, comitatus, caſtrorum, roccharum, & territoriorum praedictorum, & cujuslibet eorum juxta poſſe ſuum omni excluſa machinatione reducent fideliter & reponent. Noſque ſic fieri & effectualiter adimpleri ſtatuemus, & ordinabimus atque mandabimus. Et circa haec modos & vias omnes, quos ſtatuerimus ad id opportunos & utiles, fideliter adhibebimus: & nihilominus omnes & ſingulas voluntates, conditiones, retentiones, & moderationes, per dictum Dominum noſtrum hujuſmodi vicariatus conceſſioni oppoſitas, & ſuperius declaratas, quas & contenta in eis ex nunc approbamus, ratificamus, rata & grata habemus, realiter & effectualiter obſervabimus & adimplebimus; & contra ea, vel eorum aliquod per nos, vel alium, directe vel indirecte, publice vel occulte non faciemus, nec veniemus ullo modo. Sic nos Deus adiuvet, & haec ſancta Dei Evangelia. Datum Romae apud ſanctum Petrum Kal. Decembris anno octavo.

BONI-

XXXIX.

BONIFACIUS. PP. IX

Ex eodem Archivo.

BOnifacius *&c.* Dilecto filio nobili viro Vicarello dilecti filii nobilis viri Verochii militis ORTANI, nato Domicello in caſtro noſtro S. Felicis Terracinenſis dioeceſis ejuſque territorio & diſtrictu, pro nobis & Romana Eccleſia in temporalibus Vicario, ſalutem *&c.* De fidelitate, prudentia, & diſcretione tuis, quibus, divina tibi gratia opitulante, dotatus exiſtis, gerentes in Domino fiduciam pleniorem, ac ſperantes, quod quae tibi commiſerimus, promptis affectibus & exacta diligentia exequeris; hac conſideratione moti pariter & inducti te caſtri noſtri ſancti Felicis Terracinenſis dioeceſis, ejuſque territorii & diſtrictus pro nobis & Romana Eccleſia in temporalibus vicarium ac caſtellanum cum honoribus ac oneribus conſuetis uſque ad noſtrum beneplacitum, auctoritate Apoſtolica, tenore praeſentium, facimus, conſtituimus & etiam deputamus, tibi omnia & ſingula, quae ad hujuſmodi vicariatus & caſtellanatus officia pertinent de conſuetudine vel de jure, faciendi, exercendi, ordinandi, diſponendi, mandandi, exequendi, & complendi, alienatione tamen bonorum immobilium & pretioſorum mobilium dicti caſtri, ejuſque territorii & diſtrictus tibi penitus interdicta, facultatem plenam & liberam harum ſerie concedentes; ac mandantes univerſis & ſingulis perſonis, & incolis, ac habitatoribus caſtri & territorii ac diſtrictus praedictorum, ut hujuſmodi beneplacito durante, tibi in his, quae ad hujuſmodi officia pertinent, pareant effectualiter, & intendant, contradictores quoslibet & rebelles per temporalem diſtrictionem appellatione poſtpoſita, compeſcendo. Volumus autem, quod tu, quoniam in manibus noſtris fidelitatis ſolitum praeſtitiſti debitum juramentum, a ſubditis & vaſſallis dicti caſtri ejuſque territorii & diſtrictus ſimile, noſtro & Romanae Eccleſiae nomine, auctoritate noſtra recipias juramentum. Tu igitur hujuſmodi vicariatus & caſtellanatus officia ſic diligenter, fideliter & prudenter ſtudeas exercere, quod inde *An.1401.*

ſpe-

ſperati fructus ſuccedant, & apud nos & Sedem Apoſtolicam de fidelitate, prudentia, ac diligentia poſſis merito commendari. Datum Romae apud ſanctum Petrum decimoſeptimo Kal. Martii pontificatus noſtri anno duodecimo.

XL.

DIPLOMA PAULLI HORTANI EPISCOPI.

Ex veteri Protocollo MS.

Pag. 299. An. 1391. NOs frater Johannes, Dei & Apoſtolicae Sedis gratia ORTANUS epiſcopus. Univerſis praeſentes literas inſpecturis ſalutem in filio Dei. Notum facimus per praeſentes, qualiter ſupplicatione & inſtantia dilectae nobis in Chriſto ſororis Angelae Aegidii . . . . de ORTO de tertia regula beati Franciſci, ceterarumque ſororum ipſius, in hoſpitio & fraternitate ſanctae Crucis de ORTO, ſito & poſito ORTI in contrata ſancti Juvenalis juxta domum Bartholomaei M. Petri, domum Antonii Vannutii, vias & alia latera, ibidem exiſtentes & commorantes, pauperem vitam tenentes, Deoque ſervientes, hoſpitalitatem ſervantes ipſarum facultatibus, ſectantes confraternia ipſa, volentes earum corpora macerare . . . . quibus diebus ad ſerviendum Deo ſe congregaſſent, dignarémur eiſdem licentiam impertiri, quatenus ibidem unum altare ad celebrandam miſſam totiens cotiens eiſdem opus erit, per quemcunque ſacerdotem nobis ſubjectum vel alium, gratiam & communionem ſanctae Sedis Apoſtolicae & eccleſiae Romanae habentem. Nos itaque devotioni ipſius ceterarumque ſororum ſuarum inclinati, de quarum vita, honeſtate & moribus per fide dignos pleniſſime informati ſumus, Spiritus ſancti gratia primitus invocata, noſtra ordinatione, auctoritate, omni via, modo, jure, & forma, quibus melius poſſumus, damus, concedimus in his ſcriptis plenam licentiam & liberam poteſtatem unum

unum altare in dicta domo in loco congruo erigendi & erigi faciendi, in ipſoque miſſas celebrari faciendi ad omnem ipſarum conſolationem & profectum animarum ipſarum. Inſuper auctoritate omnipotentis Dei, beatae Mariae virginis, beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli & omnium ſanctorum & ſanctarum Dei & noſtra miſeria confiſi, omnibus vere poenitentibus & confeſſis,& manus porrigentibus adjutrices, qui dictam cappellam ſeu altare, cauſa devotionis viſitaverint ſingulis feſtis ſanctae Crucis, videlicet Inventionis & Exaltationis, feſtivitatis ſanctae Mariae, ſanctae Trinitatis, ſancti Franciſci & ejus ſanctorum Stigmatum, necnon ejuſdem translatione; ſancti Geronimi, ſancti Lodovici, ſancti Antonii, ſancti Benedicti, ſanctae Clarae, ſanctae Catherinae & ſanctae Heliſabeth; quadraginta dierum de indultis eis poenitentiam in Domino miſericorditer relaxamus, propriis temporibus duraturam. Volumus tamen, quod in feſto Inventionis ſanctae Crucis de menſe Maii pro cenſu ſolvere teneantur epiſcopatui ORTANO duas uncias cerae, & in feſto Exaltationis ſanctae Crucis de menſe Septembri unum par pollaſtrorum annis ſingulis. Datum & actum fuit hoc ORTI in ſala epiſcopatus dictae civitatis ſub anno Domini MCCCLXXXXI. tempore ſanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini domini Bonifacii divina clementia Papae noni, indictione XVIII. menſe Maii die XIIII. ſub noſtro pontificali ſigillo.

XLI.

DIPLOMA

JACOBI INSULANI

CARDINALIS SANCTI EUSTACHII

ET LEGATI APOSTOLICI.

JAcobus miſeratione divina ſancti Euſtachii ſanctae Romanae Eccleſiae diaconus Cardinalis,in alma Urbe ejuſque comitatu, territorio & diſtrictu, ac in provinciis Marchiae Anconitanae,Ducatus Spoletani, Campaniae, Maritimae,patrimonii

monii beati Petri in Tuſcia, ac non nullis aliis provinciis, civitatibus, terris, & locis Italiae, dictae Eccleſiae immediate ſubjectis, Apoſtolicae Sedis legatus, ac pro eadem Eccleſia & domino noſtro Papa in ſpiritualibus & temporalibus Vicarius generalis. Dilectis filiis, nobilibus & prudentibus viris Prioribus, Communitati, conſilio & hominibus civitatis HORTANAE, provinciae patrimonii praefatae Eccleſiae immediate ſubjectae, ſalutem & noſtrae gratiae largitatem. Semper benignitatem agentes cum illis, qui ad noſtram & Romanae Eccleſiae devotionem & gratiam humiliter ſe convertunt, grate recepimus & admiſimus ſupplicationes veſtri parte in formam capitulorum exhibitas, quorum ſerie, a nobis infraſcripta vobis fieri & concedi cum devota inſtantia ſupplicaſtis. Nos itaque ſupplicibus petitionibus veſtris, quantum poſſumus, favorabiliter annuentes, vos dictamque civitatem, Communitatem & ejus ſingulares perſonas, & incolas, ac ejus diſtrictuales, & ſubditos ad devotionem fidelitatem, ſubjectionem, obedientiam & gratiam ſanctiſſimi Domini noſtri Papae, ſanctae Romanae Eccleſiae, & noſtram, auctoritate nobis ex noſtra legatione conceſſa, gratioſe recipimus, & ad communionem & aggregationem aliorum fidelium devotorum & ſubditorum ſanctae Matris Eccleſiae praelibatae, & ſpecialem & paternam protectionem & recommendationem noſtram aſſumimus, ac plene & miſericorditer acceptamus. Volentes harum ſerie, & ſpeciali gratia concedentes reverendo in Chriſto Patri Domino fratri Paulo epiſcopo HORTANO, ut libere, licite manere poſſit . . . . in majori HORTANA Eccleſia ejuſque epiſcopatu, ſuaque dioeceſi cum ſuis vicariis, & canonicis dictae majoris Eccleſiae, & aliis clericis & beneficiatis HORTANIS: quodque integraliter habeat & habere debeat, ac exercere poſſit & valeat omnia & ſingula jura & juriſdictiones praedictarum civitatis & dioeceſis ad eum epiſcopum quomodolibet pertinentes & pertinentia ratione ſuae epiſcopalis dignitatis: quem etiam epiſcopum plenarie benigneque reſtituimus, reintegramus, & reponimus ad quaecunque privilegia & indulta ſibi & epiſcopatui ſuo praedicto ſub quavis forma aut expreſſione verborum, a quocunque Romano Pontifice conceſſa, non obſtante quacunque rebellione, aut inobedientia perpetrata per vos, Communitatem & homines dictae civitatis HORTANAE, etiam antequam damnatae memoriae Ladiſlaus de Durachio civitatem ipſam ſibi tyrannice

nice ſubjeciſſet: & etiam poſtquam dicta civitas tam coacte (ut aſſeritis) ſe ſubjecit dominio Ladisſlai praelibati, uſque in praeſentem diem, etiamſi hujuſmodi rebellio ſuperet fautoriam, adhaeſionem ſeu obedientiam qualemcunque, quas vos Communitas & homines ejuſdem civitatis ſervaviſſetis, ſeu ſervaviſſent & habuiſſent ad Ladiſlaum praelibatum. Praeterea contentamur & volumus manutenere & conſervare in dicta civitate Hortana, & quod manuteneatur, & conſervetur in ea officium Poteſtatis dictae civitatis Hortanae cum officialibus, ſalario, equis & aliis, obſervatis hactenus, & prout in dicta civitate extitit conſuetum. Similiter, quod conſuetum officium quatuor Priorum, unius cancellarii, & unius camerarii civitatis veſtrae, dictique Priores, cancellarius, & camerarius, necnon tubatores & Caſtaldi, more ſolito, in dicta civitate Hortana de cetero ſint, & eſſe debeant cum ſalariis ſolvi ſolitis eis & cuilibet eorum de introitibus camerae dictae civitatis: quorum Priorum ſalarium decernimus eſſe florenos duos omni menſe pro quolibet eorum. Quam civitatem aut aliquod ejus fortalitium in dominium, gubernationum, commendam ſive in vicariatum alicui perſonae nunquam dabimus, concedemus, ſive aſſignabimus, quoquomodo; quinimmo civitatem ipſam & omnia ejus fortalitia, jura, fructus, redditus, & proventus ad praefatam cameram pertinentes, manutenebimus & conſervabimus. Et decernimus, quod manuteneantur, & conſerventur pro ſancta Romana Eccleſia & Domino noſtro Papa, praelibatis, promittentes harum ſerie nos efficaciter operari & intercedere apud Dominum noſtrum praelibatum, quod per ſanctitatem ſuam alicui perſonae non dabuntur, & concedentur, ut ſupra, civitas & fortalitia praelibata in dominium, commendam, ſive vicariatum; ſed quod manutenenda, & conſervanda remaneant pro praelibatis Domino noſtro & Eccleſia abſque aliqua ſuperioritate alterius cujuſcunque. Praeterea concedimus vobis & volumus, quod aliquae primae civiles cauſae non poſſint nec debeant extra curiam dictae civitatis Hortanae ad aliquam aliam curam trahi; ſed in dictis civilibus cauſis in praefata Hortana curia & non alibi procedatur, & de eis cognoſcatur per Poteſtatem dictae civitatis, qui pro tempore fuerit: cui plenam & omnimodam juriſdictionem tradimus & plenum arbitrium, dictas primas civiles cauſas in ſua & dictae civitatis Hortanae curia decidendi, & ſecundum for-

mam juris & ſtatutorum dictae civitatis HORTANAE,ſine debito, terminandi, non obſtantibus quibuſcunque in contrarium quomodolibet facientibus. In criminalibus autem cauſis volumus, & decernimus, quod juriſdictio rectoris provinciae juxta conſuetudinem obſervetur. Concedimus vobis & etiam indulgemus, ut omnes & ſinguli proceſſus,acta & actitata facta in curia dictae civitatis HORTANAE, ac ſententiae latae in cauſis civilibus a die primae novitatis uſque in praeſentem per primum & ſecundum decretum valeant, plenamque obtineant roboris firmitatem, non obſtante quacunque fautoria, ſeu adhaeſione per vos & veſtram Communitatem praefatam factis, hoſtibus domini noſtri Papae & Romanae Eccleſiae, in rebellionem Domini noſtri & Eccleſiae praefatorum, dummodo praedicti proceſſus, actitata, acta & ſententiae alias de jure ſint validae ſive valida; reſervatis tamen exceptionibus illis perſonis, quae vellent contracta opponere, aut contradicere, videlicet de ſolutione, praeſcriptione, falſitate & pacto, non obſtante etiam eorum contumacia & exceptione fraudis commiſſae in extimatione bonorum conceſſorum actori, dummodo actoris petitio contineat veritatem. Et ad omnia & ſingula jura, omneſque juriſdictiones pertinentes, & debite pertinentia ad eandem civitatem HORTANAM, ſeu ad ſpeciales perſonas ipſius, quae quovis modo occulte vel palam occuparentur, vel injuſte detinerentur ab aliqua Communitate, aut alia ſpeciali perſona quacunque occaſione, ſeu occaſione praetenſa, vos & praefatam Communitatem HORTANAM & ſpeciales perſonas ejuſdem, ad quas hujuſmodi juriſdictiones & jura pertinere noſcantur, reſtituimus, reponimus & penitus reintegramus, ac reintegratas & reſtitutas, plenarieque poſitas eſſe volumus & decernimus cum effectu. Item ad obviandum oneribus & expenſis, ac tollendum errores & ſcandala, quae plerumque in proceſſibus litigioſis eveniunt, vobis ex gratia ſpeciali concedimus, decernimus, & etiam providemus, quod civiles lites & cauſae, quae vertuntur ſive vertentur impoſterum inter cives & habitatores dictae civitatis HORTANAE, excedentes ſummam decem librarum monetae currentis, ibidem compromittantur & de eis fieri debeat compromiſſum ad petitionem partis hoc petentis. Et Poteſtas dictae civitatis, qui pro tempore fuerit, teneatur & debeat partem, quae ſe compromittere non vellet,ad faciendum compromiſſum de jure, & de facto etiam appellatione poſtpoſita,

ta,

ta, qui Poteſtas dictas cauſas de jure cognoſcere poſſit, & ſine debito terminare de jure. Arbitri vero, in quibus ipſae lites & cauſae compromiſſae fuerint, teneantur & debeant ipſas lites, & cauſas per eorum arbitrum terminare & expedire infra ſpatium duorum menſium, mediante conſilio ſapientis, ad poenam librarum decem, ſolvendarum a quolibet arbitro, & de facto auferendarum ſine proceſſu, & applicandarum camerae dictae civitatis Hortanae. Ut quoque gratiam dictae Eccleſiae & proviſionem noſtram ſibi ſentiat veſtra devotio magis piam, omnia & ſingula maleficia, culpas & exceſſus, ac delicta, in quantum & quae dumtaxat juris publici intereſſe concernant, & non aliter, commiſſos, perpetratos, ac perpetrata & commiſſa hactenus in Hortana civitate praefata, ejuſque territorio & diſtrictu, aut alibi per Communitatem dictae civitatis & quoſcunque cives, aut alios habitatores & incolas dictae civitatis, ſive de ipſis cognitum & ſententiatum fuerit ſive non, vobis Communitati & ſpecialibus perſonis, quibuſcunque, incolis, & habitatoribus dictae civitatis Hortanae, praedictis, in perpetuum plene libereque remittimus; eoſdemque exceſſus, maleficia, culpas, & delicta quaecunque parcimus, & miſericorditer indulgemus; harum ſerie decernentes, quod pro eis & eorum occaſione, nullatenus vos & Communitas ipſa, aut alii praedicti vel eorum aliqui, qui ipſa vel eorum aliquod perpetraverint, vel commiſerint & commiſiſſent, non poſſitis nec poſſint ullo tempore moleſtari vel aliqualiter impediri. Ita tamen quod praeſens remiſſionis & indulti gratia nullatenus ſe extendere debeat ad rebelles & exititios dictae civitatis: quinimmo proceſſus omnes formati & publicati, ac ſententiae latae contra ipſos rebelles & exititios, in pleni roboris firmitate permaneant. Providemus inſuper & diſponimus pro bono utilique regimine civitatis praefatae, quod aliquis futurus Poteſtas dictae civitatis, aut ipſius Poteſtatis judex, miles, ſocius, vel notarius non poſſint ullo modo vocari, eligi, ſive aſſumi ad hujuſmodi officia, niſi loca eorum originis diſtent a dicta civitate Hortana per quindecim milliaria, nec poſſit aliquis eorum: finitis ſex menſibus, immediate in eiſdem officiis, aut eorum aliquo refirmari. Itaquod eorum aliquis non poſſit nec debeat eligi vel aſſumi ad aliquod officium dictae civitatis, niſi vacaverit per duos annos, notorie praecedentes. Inſuper propter multas expenſas & onera, quae vos & dictam Communitatem di-

verſimode ſupportaſſe conſpicimus, vobis paterno affectu propitiari volentes, vobis & Communitati praefatis gratioſe concedimus, aſſignamus & conferimus uſque ad triennium dumtaxat proxime ſecuturum, introitus, proventus gabellarum bladi, & muſti dictae civitatis, de quibus perſolvere & integre reſpondere teneamini caſtellano rocchae dictae civitatis de ſuo ſalario & ſtipendio conſueto, ſi ad hoc non ſufficerent introitus aliarum gabellarum dictae civitatis. Providemus etiam & jubemus, quod aliquis exititius dictae civitatis non poſſit nec debeat in praefata civitate reſtitui vel remitti, nec de eorum bandis extrahi; & quod eorum bona confiſcata remaneant Apoſtolicae camerae uſque ad reditum Domini noſtri Papae, qui poſtmodum, ut principalis Dominus, in ipſis providere poterit, prout ſuae ſanctitati videbitur. Ceterum ut obvietur cavilloſis obſtaculis, & ſtrepitibus litigiorum indebitis, decernimus & ſimiliter providemus & ordinamus, quod in dicta civitate decetero nemini liceat appellare a gravamine vel actu alicujus interlocutoriae proferendae, ſalvo quod a definitiva ſententia; & quod judex Poteſtatis dictae civitatis, aut ipſe Poteſtas nullo modo admittere debeat talem appellationem ad poenam vigintiquinque florenorum exigendorum ab ipſo Poteſtate vel judice; & appellans etiam puniatur in decem libris pro qualibet vice: quae appellatio auctoritate praeſentium non teneat, ſed nullius exiſtat roboris vel momenti, ſalvo ſi interlocutoria ipſa non foret talis, quae haberet vim definitivae ſententiae, vel quod non poſſet poſt definitivam ſententiam reparari. Poſtremo committimus Poteſtati noſtro dictae civitatis praeſenti vel futuro, ut omnibus civibus dictae civitatis habentibus inimicitiam cum exititiis civitatis ejuſdem, plenam liberamque licentiam concedat portandi pro tuitione ſuarum perſonarum per civitatem praedictam arma offenſibilia & defenſibilia libere & impune. Quae omnia & ſingula vobis & dictae Communitati veſtrae, auctoritate Apoſtolica, qua, vigore noſtrae legationis de latere plene fungimur, concedimus, indulgemus, conferimus, remittimus, diſponimus, & providemus, prout ſuperius continetur; & ipſa & eorum quodlibet obſervari, manuteneri & fieri, vobis & dictae Communitati, deliberamus, decernimus & mandamus per omnes & ſingulos officiales Romanae Eccleſiae in dicta civitatae vel alibi conſiſtentes, ad quos ſpectat, praeſentes pariter & futuros. Si autem quovis tempore impoſterum

vos

vos ab obedientia, fidelitate, ſubjectione & devotione ſanctiſſimi Domini noſtri Papae, Romanae Eccleſiae, ſive noſtra, quamdiu noſtra legatio perduraverit, vos quomodolibet ſubtraxeritis, volumus quod tunc relabamini & reincidatis in primas ſententias, poenas & vincula; & quod omnes ſupradictae gratiae nullae ſint, ſed prorſus careant & carere noſcantur viribus & effectu. In quorum omnium teſtimonium praeſentes literas fieri fecimus & noſtri conſueti magni Cardinalatus ſigilli juſſimus appenſione muniri. Datum Romae apud eccleſiam ſancti Laurentii in Damaſo, ſub anno Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo quintodecimo, indictione octava menſis Aprilis die decimanona. Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & Domini noſtri Domini Johannis divina providentia Papae XXIII. anno quinto.

XLII.

ALIUD DIPLOMA

EJUSDEM CARDINALIS.

JAcobus miſeratione divina ſancti Euſtachii diaconus Cardinalis, in alma Urbe ejuſque comitatu, territorio, & diſtrictu, necnon in patrimonii beati Petri in Tuſcia, ac in Campaniae, & Maritimae, necnon in Marchiae Anconitanae, & ducatus Spoletani provinciis, & certis aliis Provinciis Italiae, ac earumdem & aliarum provinciarum civitatibus, terris, caſtris, & locis, Apoſtolicae Sedis legatus, & in ſpiritualibus & temporalibus Vicarius generalis. Dilectis nobis in Chriſto, populo, & Communitati, ac civibus & ſpecialibus perſonis civitatis HORTANAE, necnon aliis habitatoribus & incolis civitatis ejuſdem, ejuſque civitatis, territorii, & diſtrictus, ſalutem & gratiam noſtram. Mentem noſtram ſine intermiſſione ſollicitam ad ea, ex quibus ſacroſanctae Romanae Eccleſiae & ſanctiſſimo in Chriſto Patri & Domino noſtro, Domino Johanni divina providentia Papae XXIII. ſperati fructus pacifici ſtatus in praefata civitate HORTANA, ejuſque territorio, & diſtrictu, & in partibus circumvicinis, ac in nonnullis provinciis & partibus Italiae, noſtrae legationi commiſſis, poſſint veriſimiliter provenire, ſollici-

tis

tis ſtudiis dirigentes, illos, qui quandoque ex certis cauſis, licet non rationabilibus, ab ejus Matris Eccleſiae obedientia & mandatorum ſemitis oberrarunt, ſi cum humilitate ad gremium clementiae Eccleſiae & Domini noſtri Papae praedictorum ac noſtrae, revertantur, miſericordiam noſtram ſuppliciter implorando, a noſtra conſueta gratia minime repellamus. Sane cum, ſicut fuit pro parte veſtra nobis expoſitum, vos cives & ſpeciales perſonae, ac incolae & habitatores dictae civitatis HORTANAE, adhaeſeritis ac faveritis, occaſione tamen ſervitutis, damnatae memoriae domino Ladiſlao de Durachio & ejus complicibus ac ſequacibus, vos cives & ſpeciales perſonae ac incolae & habitatores praedicti, non valentes, ut aſſeritis, violentae potentiae praefati Domini Ladiſlai reſiſtere; & eſſet vobis neceſſarium pro manutenendo & conſervando ſtatum veſtrum ac bona veſtra & pro defenſione perſonarum veſtrarum, & ne a propriis laribus pelleremini, mandatis dicti Domini Ladiſlai ac officialium & ſequacium ejus, quamvis nephariis, obedire, de ipſius Domini Ladiſlai mandato & officialis ejus, contra nonnullas civitates, terras, caſtra, & loca in devotione & ſubjectione, ac obedientia Romanae Eccleſiae & Domini noſtri Papae praedictorum, & nonnullorum fidelium & devotorum ejuſdem exiſtentium, intuliſtis, & inferri feciſtis guerras, plurimaſque alias damnoſas & noxias novitates, & contra civitates, & terras, caſtra, loca praedicta diverſa crimina, maleficia, delicta, & exceſſus, ſeducti nephariis perſuaſionibus dicti Domini Ladiſlai & ejus officialium, ut acceptiores & gratiores eſſetis ipſi Domino Ladiſlao, cujus violentiam, potentiam (ut aſſeritis) fugere non poteratis, perpetraſtis & per veſtros cives ac ſpeciales perſonas, incolas & habitatores ejuſdem civitatis, perpetrari feciſtis. Cum autem de praemiſſis & aliis per vos de mandatis, conceſſionibus & operationibus veſtris commiſſis & perpetratis, ad corda reverſi, doleatis (ut aſſeritis) ab intimis, cupiatiſque ſub obedientia, & devotione ac debita ſubjectione Eccleſiae & Domini noſtri Papae fideliter vivere & mori pro parte veſtra, nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut vobiſcum pie & miſericorditer agendo, vobis civibus & ſpecialibus perſonis, incolis ac habitatoribus ac Communitati antedictis providere de plenae remiſſionis opportuno remedio dignaremur. Nos more pii patris libentius miſericordiam, quam judicium amplectentes, Salvatoris noſtri ſancta ſequendo veſtigia, qui tanquam miſericordiarum pater redeuntes

tes

tes ad ipſam, a ſua miſericordia non excludit; ac ſperantes, quod vos tanto devotius Deo & Sedis Apoſtolicae de cetero ſtudebitis revereri, quanto ſedem ipſam erga vos benigniorem conſpexeritis extitiſſe; veſtriſque in hac parte ſupplicationibus inclinati, vobis civibus & ſpecialibus perſonis, incolis ac habitatoribus & Communitati, quorum nomina & cognomina haberi volumus praeſentibus pro ſufficienter expreſſis, omnes & ſingulas culpas, poenas, crimina, exceſſus, maleficia, & delicta, quaecunque, & quotcunque, ac qualiacunque, & quovis nomine nuncupari contingat, etiam ſi homicidia, incendia, ſacrilegia, derobariae, depraedationes, rapinae, latrocinia, ac cavalcatae & incurſiones forent, & etiamſi praedicta, aut aliquod praedictorum contra almam Urbem & Romanum populum commiſeritis; & etiamſi ligas aut confoederationes, aut conſpirationes, aut pacem, ſeu treguam cum hoſtibus & rebellibus Romanae Eccleſiae & Domini noſtri Papae praedictorum, contra ſtatum eorundem, quas, quos,& quae tempore dictae adhaerentiae & fautoriae, a tempore primae novitatis, uſque in praeſentem diem perpetraſtis & perpetrari feciſtis, in quantum publicum intereſſe, cameram dictae civitatis, aut cameram provinciae patrimonii beati Petri in Tuſcia concernant: & etiam in quantum tangit deſtructiones poſſeſſionum, ac poenas conventionales & fructus huc uſque perceptos;etiamſi crimen laeſae Majeſtatis, aut ſacrilegii, aut haereſis, aut rebellionis ſaperent, auctoritate plenae legationis noſtrae,& Apoſtolica,nobis in hac parte conceſſa, omnino tollimus, remittimus ac parcimus; & vos & veſtrum quemlibet ab omnibus exbannimentis, condemnationibus,poenis,cenſuris, ac proceſſibus, ſententiis,diffidationibus in vos & veſtrum quemlibet a jure vel ab homine ſub quavis forma vel expreſſione verborum inflictis ac promulgatis;ſive de ipſis cognitum aut ſententiatum fuerit, ſive non; & ab excommunicationum, ſuſpenſionum & interdicti, & fautoriarum, adhaeſionum praedictarum ſententiis,in quas propter praemiſſa innodati dinoſcimini, in quantum praedicta publica intereſſe concernant, (ut praefertur) auctoritate praedicta penitus abſolvimus & totaliter liberamus; & in vobis civibus, ac ſpecialibus perſonis, incolis, & habitatoribus, ac Communitate civitatis antedictae omnem rebellionis, inhabilitatis, fautoriae,ac adhaeſionis, & infamiae maculam ſive notam, per vos praemiſſorum occaſione contractam, auctoritate praedicta abſtergimus & etiam

etiam totaliter abolemus. Voſque & veſtrum quemlibet habilitamus & ad omnes & ſingulos honores, dignitates, famam, privilegia, immunitates, exemptiones, bona propria, ac jura, & ad legitimos actus, & ad quaſcunque conceſſiones ſeu gratias vobis ab Apoſtolica Sede factas, ac ſtatum priſtinum, in quibus eratis ante patrationem praedictorum criminum, delictorum, maleficiorum, & exceſſuum veſtrorum, reſtituimus, reponimus, & reintegramus. Itaque ratione praemiſſorum vel alterius eorumdem, vos cives & ſpeciales perſonae, incolae & habitatores ac ipſa Communitas, praedicti, in aliqua curia eccleſiaſtica, ſeu ſaeculari non poſſitis inquiri, condemnari, inquietari, vexari, moleſtari, ſeu in perſonis aut bonis veſtris quomodolibet impediri, aut ullas pati noxias novitates, & contra vos cives, & ſpeciales perſonas, incolas, & habitatores ac Communitatem ejuſdem civitatis, praedictorum cauſa, non poſſitis a quibuslibet procedi & ſententiari, ſeu poenas & condemnationes peti aut exigi. Mandamus inſuper harum ſerie rectori provinciae dicti patrimonii, qui nunc eſt & erit pro tempore in futurum & ejus vicesgerenti, necnon Poteſtati & omnibus aliis officialibus dictae civitatis praeſentibus & futuris, quod hujuſmodi exbannimenta, ſententias, condemnationes, ac proceſſus, & diffidationes, ſi in libris dictae camerae dictae provinciae, vel dictae civitatis, vel alibi annotatae, aut ſcriptae forent, caſſent, deleant, cancellent, & annullent: quas, quos, & quae nos pro caſſatis, cancellatis, deletis, & annullatis haberi volumus, eaſque & eos, ac ea decernimus eſſe nullius roboris vel momenti; non obſtantibus quibuſcunque contrariis; etiamſi hujuſmodi contraria talia forent, quod de eis vel eorum aliquo eſſet habenda praeſentibus de verbo ad verbum mentio ſpecialis: quae quidem contraria decernimus huic remiſſioni in aliquo obſtare non poſſe quomodolibet vel nocere. Volumus autem, quod ſi vos praefati cives ac ſpeciales perſonae, incolae & habitatores ac Communitas ullo tempore ab obedientia & ſubjectione, ac devotione Eccleſiae & Domini noſtri Papae praedictorum ac noſtra, quamdiu noſtrae legationis fungemur officio, vos (quod abſit) ſubtraxeritis, aut quoviſmodo rebelles eritis, in priſtinas poenas, multas, condemnationes, ſententias, proceſſus, diffidationes, excommunicationum & interdicti ſententias & exbannimenta, ipſo facto penitus relabamini: quodque hujus remiſſionis gratia & praeſentes litterae noſtrae nullius exiſtant roboris

ris vel momenti. In quorum omnium plenam fidem has noſtras patentes & authenticas literas per Petrum Petri clericum Colonienſem nobis & curiae noſtrae fidelem ſcribi, eaſque manu magiſtri Franciſci de Fiano literarum Apoſtolicarum ſcriptoris & abbreviatoris ſubſcribi fecimus & noſtri majoris Cardinalatus ſigilli munimine roborari. Datum Romae apud eccleſiam ſancti Laurentii in Damaſo ſub anno a Nativitate Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo quadringenteſimo decimoquinto indictione octava menſis Aprilis die XXIII. Pontificatus praefati ſanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini Johannis Papae XXIII. anno quinto.

NOTA.

Utrunque hoc Diploma editum fuit HORTAE *anno* 1551. *Porro Ladislaus rex Hungariae eadem urbe potiebatur anno* 1414. *ut patet ex ejus Diplomate tunc eidem urbi conceſſo & ibidem cum ceteris edito: quod non recudimus ob ejus ſpiſſas lacunas.*

XLIII.

HORTANAE & Caſtellanenſis Eccleſiarum conjunctio.

Ex Ughello.

EUGENIUS EPISCOPUS,
SERVUS SERVORUM DEI.
AD FUTURAM REI MEMORIAM.

SAcroſancta Romana Eccleſia, quae ſuper univerſas orbis Eccleſias obtinet divina inſtitutione primatum, circa ſtatum Eccleſiarum omnium, praeſertim cathedralium, earunque profectu, ut pia mater de filiarum neceſſitate ſollicita, vigilanter excogitat & providenter intendit, ut quandoque etiam per miniſterium unionis accommodae, prout locorum & temporum qualitas exigit & illarum utilitas perſuadet, Eccleſiarum ipſarum ſtatui ſtudeat efficaciter providere. Pag. 300.

Attendentes itaque, quod HORTANAE & Civitatis Caſtellanae Eccleſiae, quae dudum fuerant propriis facultatibus opulentae, adeo propter diverſas calamitates & ſuccedentium temporum ſiniſtros eventus, quibus partes illae, proh dolor, afflictae fuere, in earum redditibus & facultatibus tenues factae & exiles exiſtant, quod propter inopiam & tenuitatem hujuſmodi reddituum & proventuum Praeſules in illis ſubſtentari non poſſunt, & propterea pontificalis in eiſdem vileſcit authoritas, epiſcopali dignitati reverentia debita minime exhibetur, Praeſuleſque ipſi in ſuorum conſervatione jurium etiam regalium, ac defenſione eorumdem reddituum plurimum impotentes, cum revera ad hujuſmodi jura tuenda non ſolum circumſpectionis induſtria, & ſollicitudo potificalis curae profectum adducant, quinimmo potius ſufficientia facultatum. Hac moti conſideratione, cupienteſque ipſarum pauperum Eccleſiarum indigentiae ſubvenire, ac ſtatum utriuſque per unionis miniſterium ſalubriter formare, dum ipſae Eccleſiae ſub unius & ejuſdem Praeſulis moderamine, reductae feliciter, ex ipſarum unita potentia utriuſque Praeſul in eis valeat commodius reſidere, ſua jura defendere, & commiſſos ſibi populos felicius gubernare. Itaque pro evidenti ipſarum Eccleſiarum utilitate conſiderantes, unionem hujuſmodi nedum fore proficuam, ſed admodum neceſſariam, laudabilemque & etiam opportunam, praemiſſis ſuadentibus & aliis rationabilibus ad id animum noſtrum moventibus, maturaque deliberatione praehabita; motu proprio, non ad alicujus ſuper hoc nobis oblatae petitionis inſtantiam, ſed de noſtra mera liberalitate, Civitatis Caſtellanae & HORTANAE, HORTANAE & Civitatis Caſtellanae Eccleſias antedictas de Apoſtolicae poteſtatis plenitudine tenore praeſentium unimus & connectimus & incorporamus, ita quod altero ex Praeſulibus earumdem Eccleſiarum, qui nunc ſunt, cedente vel decedente, aut aliam ex eiſdem Eccleſiis alias quomodolibet dimittente, ſeu altero alia quovis modo vacante, ex tunc ambae ipſae Eccleſiae per unicum Praeſulem, qui HORTANAE & Civitatis Caſtellanae, ac Civitatis Caſtellanae & HORTANAE epiſcopus nuncupetur, ſalubriter gubernentur; liceatque praeſenti ſeu ſucceſſori ex eiſdem Praeſulibus per ſe vel per alium, alterius Eccleſiae ſic vacantis, ac Civitatis & dioeceſis in ſpiritualibus, & quantum ad ipſius Eccleſiae jus pertineat, in temporalibus, corporalem poſſeſſionem apprehendere,

& per-

& perpetuo retinere, fructuſque necnon redditus & proventus, emolumenta, obventiones, & jura quaecunque, ad menſam epiſcopalem ipſius alterius Eccleſiae pertinentia, percipere & habere, ac in ſuos & ipſarum ſic unitarum Eceleſiarum uſus & utilitates convertere, cujuſcunque licentia ſuper hoc minime requiſita. Volentes & Apoſtolica authoritate decernentes, quod hujuſmodi unicus epiſcopus, qui eiſdem Eccleſiis pro tempore praeſidebit, uno anno in altera & alio anno in reliqua ipſarum Eccleſiarum, alternatis vicibus, chriſma conficere teneatur, ordinationum quoque tempora & celebrationum vicem eiſdem Eccleſiis, ac earum civitatibus & dioeceſibus diſtribuat, portionem aequam unicuique tribuendo: quodque in qualibet earumdem dioeceſi pro ejuſdem ſubſidio annis ſingulis celebret Synodum, prout eſt fieri conſuetum: & in qualibet earumdem civitatum, & dioeceſi curiam teneat continue ad juſtitiam miniſtrandam ac juriſdictionem epiſcopalem inibi exercendam cum Vicariis & officialibus conſuetis. Ac etiam cum idem Praeſul in Hortana, civitatis Hortanae & Caſtellanae: cum vero in Civitate Caſtellana, earumque civitatibus & dioeceſibus praeſens extiterit, Civitatis Caſtellanae & Hortanae epiſcopus appelletur; & ſic deinceps Eccleſiae ipſae ſub uno Paſtore & Antiſtite conſtituantur, praemiſſis intitulationibus perpetuis temporibus gubernentur: quodque cedente vel decedente, ac tranſlato ipſo unico epiſcopo, ſeu alias Eccleſiis ipſis vacantibus, canonici & ambo capitula Eccleſiarum praedictarum, vocatis ad hoc, qui fuerint evocandi, congregati debeant pro electione futuri Pontificis celebranda in loco ubi epiſcopus deceſſit, ſi tunc ipſas per obitum vacare contingat; ſi vero alias quam per obitum Eccleſias memoratas vacare contingeret, faciant electionem hujuſmodi temporibus vacationum ipſarum alternis vicibus in civitatibus vel dioeceſibus antedictis, ita quod propter unionem, annexionem, & incorporationem hujuſmodi, praedictae Eccleſiae in ſpiritualibus laedi ſeu aliqua in temporalibus non poſſint detrimenta ſubire. Nulli ergo *&c.* noſtrae unionis, annexionis, incorporationis, voluntatis, & conſtitutionis infringere *&c.* Si quis *&c.* Datum Bononiae anno incarnationis Dominicae milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſeptimo, tertio nonas Octobris anno ſeptimo.

XLIV.

LITERAE

FRANCISCI CONDULMERII

CARDINALIS SANCTI CLEMENTIS.

Ex Archivo Vaticano.

FRanciſcus &c. Nobilibus viris, Conſalonerio, Prioribus & Communitati civitatis Ortanae ſalutem &c. Sincera & conſtans fidelitas, quam ad Dominum noſtrum Papam ſanctamque Romanam Eccleſiam gerere comprobamini, necnon grata obſequia, quae eis quotidie impenditis & impendere non deſiſtitis, nos inducunt, ut vobis reddamur ad gratiam liberales. De mandato itaque ſanctiſſimi in Chriſto Patris & Domini noſtri Domini Eugenii divina providentia Papae IV. ſuper hoc vivae vocis oraculo nobis facto, vobis praeſentium tenore concedimus, ut annis ſingulis pro ſubſidio ſolvatis ſeu ſolvere debeatis tantum quantum conſueviſtis ſolvere retroactis temporibus, videlicet antequam dicta civitas Ortana veniret ad gubernationem olim magnifici viri Antonii de Rigofrigido de Columna. Et ne ad majorem ſolutionem cogi valeatis, mandamus de mandato praedicto, Theſaurario provinciae pa trimonii beati Petri in Tuſcia, tam praeſentii, quam futuro aliiſque officialibus, ad quos hujuſmodi ſubſidiorum exactio ſpectat & pertinet, quatenus a vobis nullatenus exigere praeſumant pro dicto ſubſidio, niſi tantum, quantum exigi ſolebat antequam dicta civitas veniret ad manus ſupradicti Antonii de Columna. In quorum &c. Datum Romae apud ſanctum Petrum ſub anno a Nativitate Domini MCCCCXXXIII. Indictione undecima die XX. menſis Martii pontificatus vero Domini noſtri Papae praefati anno tertio.

XLV.

ALIAE EJUSDEM.

Ex eodem Archivo.

FRanciſcus miſeratione divina *&c.* Nobilibus viris, Prioribus, Communi & conſilio civitatis Balneoregii, ſalutem in Domino. Cum pro tranquillitate & ſtatu ſanctiſſimi D. N. PP. ac Romanae Eccleſiae & extirpatione inimicorum eorumdem, & praeſertim hujus tyranni Nicolai de Stella, qui ſuperbia elatus, tam enormiter ingratitudinis labem ſequens contra eamdem Eccleſiam & praefatum D. N. Papam, ſubditoſque eorumdem, quamplura enormia & atrocia delicta, ac hoſtilitates & guerras dampnaque gravia commiſit, intulit atque fecit, ac inferre, committere & facere cotidie conatur, prout notorium exiſtit; opus ſit, ut Eccleſia ipſa ſuis & ſuorum ſubditorum brachiis, amplitudine & potentia ſe praebeant ultores & defenſores, ac ſuorum talium inimicorum & facinoroſorum proſtratores, & ne praemiſſorum executio in vilipendium deducatur, praefatus S. D. N. unum ex Romanae Eccleſiae Cardinalibus in legatum decreverit deſtinandum. Idcirco de ipſius D. N. Papae mandato, facto nobis ſuper hoc vivae vocis oraculo, ac auctoritate noſtri camerariatus officii, vos praeſentium tenore requirimus & nihilominus ſub poena duorum millium florenorum auri de camera, camerae Apoſtolicae applicandorum, ſi contrafeceritis, vobis praecipimus atque mandamus, quatenus centum pedites bene armatos & omnibus neceſſariis fulcitos, de veſtris terrigenis aut aliis ydoneis eorum locorum, mittatis ad civitatem ORTANAM infra & per totum menſem praeſentem Auguſti, parituros & facturos quicquid per dictum Dominum legatum eis fuerit impoſitum, injunctum atque mandatum, & hoc faciatis abſque noſtri vel alterius expectatione mandati. In quorum *&c.* Datum *&c.* Sub anno *&c.* Indictione XI. Die vero decimaſeptima menſis Auguſti pontificatus *&c.* Anno tertio.

DIPLO

XLVI.

DIPLOMA
NICOLAI V. PONT. MAX

Ex editione Hortana.

NIcolaus epiſcopus ſervus ſervorum Dei. Dilectis filiis Communitati & civibus civitatis noſtrae HORTANAE, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cognita devotionis & fidelitatis veſtrae ſinceritatae, quam ad nos & Romanam geritis Eccleſiam, non indigne meretur, ut petitionibus veſtris, illis praeſertim, per quas ab oneribus & incommodis relevamini, quantum cum Deo poſſumus, favorabiliter annuamus. Cum itaque ſicut exhibita nobis nuper pro parte veſtra petitio continebat, retroactis temporibus propter inordinatos favores quorumdam, qui civitatem ipſam tyrannice occupabant, nonnulli aliarum civitatum, terrarum, & locorum circumſtantium, qui domos, praedia & alia immobilia bona, tam in eadem civitate, quam ejus territorio & diſtrictu poſſidebant, quique ad realia & perſonalia onera, ratione domorum praedictarum & bonorum hujuſmodi, de jure & ſecundum aliarum civitatum conſuetudinem obligantur, allibrati & in cataſta Communis civitatis ejuſdem deſcripti non fuerint, vos in onerum eorumdem ſupportatione & ſolutione non modicum gravati fuiſtis. Quare pro parte veſtra nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut providere vobis opportune ſuper hoc de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur cupientes vos & alios ſubditos ac fideles noſtros, quantum cum Deo poſſumus, ab incommodis & oneribus relevare, hujuſmodi ſupplicationibus aequiſſimis annuentes, volumus & Apoſtolica vobis auctoritate concedimus, quod ex nunc in antea perpetuis futuris temporibus omnes & ſinguli advenae & forenſes, qui in civitate & territorio praedictis bona ſtabilia quovis titulo poſſident vel colore, aut impoſterum poſſidebunt, cujuſcunque ſtatus vel conditionis exiſtant, eccleſiis eccleſiaſticiſque perſonis dumtaxat exceptis, allibrati, eorumque bona hujuſmodi immobilia ſecundum

dum antiquam conſuetudinem dictae civitatis in ipſo cataſto deſcripti & annotati, ac omnia & ſingula onera ratione bonorum eorumdem idipſos quomodolibet contingentia, ſubire teneantur & debeant, omni prorſus temporis curſu, aut exemptione & liberatione eiſdem advenis & forenſibus, quavis auctoritate conceſſa, ac alia quacunque exceptione, ceſſante. Ita quod inantea ad praeſtationem & ſolutionem onerum, ratione bonorum hujuſmodi, per Poteſtatem dictae civitatis ad inſtantiam illius camerarii pro tempore exiſtentis, ad id cogi, compelli eorunque bona hujuſmodi atteſtari poſſint & valeant, ac ſi civium & incolarum ejuſdem civitatis, qui in aliis locis, in quibus poſſident immobilia bona, onera ſubeunt antedicta, domus praedia & bona hujuſmodi cenſerentur, non obſtantibus quibuſcunque. Nos enim ex nunc omnes & ſingulas exceptiones & liberationes hujuſmodi, necnon appellationes, provocationes, proteſtationes & reclamationes, quas propterea per advenas & forenſes praedictos interponi ſeu fieri contigerit, prorſus irritas eſſe decernimus & inanes, eoſque ad onera antedicta nihilominus obligari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrae conceſſionis, voluntatis & conſtitutionis infringere vel & auſu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare praeſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus, ſe noverit incurſuum. Datum Romae apud ſanctum Petrum anno incarnationis Dominicae milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo quarto, decimo Kal. Februarii pontificatus noſtri anno octavo.

CON-

XLVII.

CONFIRMATIO STATUTORUM COMMUNITATIS HORTANAE.

Ex eodem Archivo.

Dilectis filiis Prioribus & Communi civitatis Hortarum.

INNOCENTIUS. PP. VIII

DIlecti filii ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Pro ea fide & devotione, quam ſaepe erga nos & Romanam Eccleſiam oſtendiſtis, non immerito movemur ad proſequendum vos, quibus poſſumus, gratiis & favoribus, quo vos ardentiores in veſtra bona diſpoſitione reddamus. Itaque omnia & ſingula ſtatuta, reformationes, ordinamenta, immunitates, gratias, privilegia & indulta per Romanos Pontifices praedeceſſores noſtros, Apoſtolicos legatos, aut ab eis facultatem habentes, conceſſa, quae juſta & rationabilia ſunt, & in praejudicium libertatis eccleſiaſticae non tendunt, approbamus & Apoſtolica auctoritate confirmamus, prout hactenus laudabiliter obſervata fuerunt. Inſuper, quia nihil magis quietem civitatum & populorum conſervat, quam juſtitiae obſervatio & delinquentium debita coercitio & animadverſio, ideo ſtatuimus, quod in poſterum de poenis maleficiorum, damnorum datorum & extraordinariorum nullatenus aliqua fieri gratia per veſtram Communitatem, vel alios quoſvis ſuperiores, praeterquam a nobis, poſſit aut valeat. Propterea veſtris commodis paterno affectu per amplius conſulere volentes, de ſubſidio per vos annuatim camerae noſtrae Apoſtolicae debito centum quinquaginta ducatos, dividendos in duobus annis, hoc eſt ſeptuaginta quinque ducatos ſingulo anno, uſque ad biennium, vobis condonamus & elargimur, convertendos in reparationem ſtratarum & pontis, ac in conducenda aqua ad fontem dictae civitatis; mandantes theſaurario, ad quem ſpectat, ut reviſa ratione veſtra pecunias hujuſmodi, ſi illas in prae-

praefatum uſum converti repererit, in veſtris computis ſucceſſive admittat, prout & nos in ſuis admittimus per praeſentes. Datum Romae apud ſanctum Petrum ſub annulo piſcatoris die v. Novembris MCCCCLXXXIV. Pontificatus noſtri anno primo.

XLVIII.

LITERAE ANGELO PECHINOLIO HORTANO EPISCOPO.

Ex eodem Archivo.

INNOCENTIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

VEnerabili Fratri epiſcopo ORTANO. Venerabilis Frater ſalutem. Ne forte Eccleſiae tuae Civitatis Caſtellanae ex abſentia tua, cum te ad regna Hungariae pro nonnullis noſtris & Sedis Apoſtolicae negociis in praeſentiarum mittamus, praejudicium generetur, volumus, ut inter eundum, oppida ſancti Oreſti & Ponzani, quae de dioeceſi Caſtellana eſſe aſſeris, pro tuo jure epiſcopali viſites & alia facias, quae ad praefatum viſitationis officium de jure ſpectant & pertinent. Declaramus tamen mentis noſtrae non eſſe, quod praejudicium aliquod fieri debeat iis, qui forte in praemiſſis intereſſe aliquod habere praetenderent, ſed jura tam tua, quam quorumvis aliorum remaneant propterea illaeſa. Mandamus nihilominus dilectis filiis Abbati, Priori, Cellerario, ac Monachis monaſterii ſancti Pauli extra muros Urbis, ad quos ipſa oppida in temporalibus ſubeſſe noſcuntur, ac dictorum oppidorum Vicariis & officialibus, in virtute ſanctae obedientiae, quatenus te in dictis oppidis cum honore & reverentia recipiant & admittant. Quod ſi per eos aut eorum aliquem impedimentum, vel moleſtia aliqua fieri contigerit, praeſentium tenore tibi concedimus, ut eiſdem Abbati, Priori, Cellerario, officialibus atque aliis, ad quos ſpectat, auctoritate noſtra ſub excommunicationis latae ſententiae ac ſuſpenſionis a divinis, Pag. 304.

Ooo poe-

poenis mandes, quibus etiam nos praeſentium tenore ſub iiſdem poenis mandamus, quatenus te ad viſitationis hujuſmodi officium exercendum admittant teque cum honore & reverentia recipiant, dantes & concedentes tibi facultatem, omnes & ſingulos, qui in praemiſſis rebelles vel alias verbo vel facto contradictores forent, excommunicandi & ſuſpendendi, ac excommunicatos & ſuſpenſos declarandi & publicandi cum praemiſſarum poenarum & cenſurarum aggravatione & reaggravatione, & alia faciendi, quae in praemiſſis opportuna & neceſſaria tibi videbuntur, conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis caeteriſque in contrarium faventibus non obſtantibus quibuſcumque. Datum Romae *&c.* Die 26. Auguſti MCCCCLXXXVIII. Anno IV.

XLIX.

ANGELI PECHINOLII ORTANI EPISCOPI DE SUA LEGATIONE HUNGARICA LITERAE AD INNOCENTIUM VIII PONT. MAX

Ex eodem Archivo.

Pag. 304. BEatiſſime Pater & clementiſſime Domine. Poſt pedum oſcula benedictorum. Superioribus diebus Benedictum Curſorem meum ad Sanctitatem Veſtram deſtinavi, cui, ut accuratius demandatam ſibi provinciam abſolveret, partem ſalarii ex pecuniis Sanctitatis Veſtrae, quae apud me ſunt, ut illa diſcedenti mihi mandaverat, exſolvi. Nihil nunc ſupereſt, niſi hoc referam, quod pudet. Cum Budam applicuiſſet Orator Venetorum, velletque Dominus Rex de more, ſolemni pompa illum audire, voluit me quoque auditorio adeſſe, in quo tamen Orator praeter communem congratulationem nihil retulit. Poſtero

ſtero autem die ad colloquium, remotis arbitris, admitti ſe petiit, ac ſecreto auditus nil niſi, ut Dominus Rex inibi retulit, pacem & concordiam inter Majeſtatem Suam, & Dominum Caeſarem magnis precibus, magnis denique ſuaſionibus adnixus poſtulavit & deprecatus eſt. Cui Dominus Rex in ſequentem diem, ut Oratori reſponderet, ſpopondit: ac cum reſponderet eo quia cauſa pacis & concordiae, quae petebat, etiam ad Sanctitatem Veſtram & Sedem Apoſtolicam concernebant, me quoque, qui Sanctitatis Veſtrae vices nunc hic gero, adeſſe voluit: quod tamen non Sua Majeſtas, ſed Jaurienſis, & Agrienſis Majeſtatis Suae nomine in haec verba & ſententia retulerunt.

Magnifice Domine Orator. Sereniſſimo Domino noſtro Regi gratiſſimum fuit, quod ampliſſimus ille Senatus Venetorum pacem & concordiam inter Caeſaream & Regiam Majeſtatem cupiat & optet, quam Regia Majeſtas jure licet & merito recuſare deberet, quandoquidem Caeſarea Majeſtas anno ſuperiore Sanctiſſimum Dominum noſtrum contempſit, & pro judice ac arbitro inter ſuam & Regiam Majeſtatem in praeſenti cauſa habere recuſavit; conventum namque & compromiſſum fuerat inter Regiam Majeſtatem & illuſtriſſimum Dominum Albertum Ducem Saxoniae Locumtenentem & generalem capitaneum Suae Caeſarae Majeſtatis nomine ejuſdem, ut materiae & cauſae belli hujuſmodi, ſimul etiam univerſae diſcordiae inter Suas Majeſtates ponerentur ad judicium & arbitrium Suae Sanctitatis. Itaque ſi Sanctitas Sua cognoſceret & declararet Regiam Majeſtatem non juſtam contra Caeſarem cauſam belli habere, non juſta arma etiam in eam ſumpſiſſe, omnia per Suam Regiam Majeſtatem a Caeſare occupata reſtituere teneretur. Si vero contrarium declararet, poſſet Sua Regia Majeſtas interea libere coeptum bellum proſequi, donec ei juxta inſcriptiones ſatisfieret, prout in capitulis treguarum plenius continetur. Sed ut praefertur, Caeſarea Majeſtas conditionem acceptare & Sanctitatem Suam pro judice habere recuſavit. Quia tamen Sanctitas Sua, prout reverendiſſimus Dominus Legatus hic praeſens ſaepius hactenus nomine Suae Sanctitatis retulit, pro communi chriſtianitatis bono ipſam pacem & concordiam ſemper deſideravit & deſiderat, & nunc etiam Senatus ille Venetorum per Veſtram Magnificentiam, adhortatur & ſuadet; pacem ipſam libenter amplectitur & in eamdem deſcendere, aequis tamen legibus, parata eſt. Sed ut

vos, Domine Orator, rem omnem, qua lege, quibus etiam ex cauſis ad tantum bellum ventum ſit, volumus vobis ab initio aperire vel potius perſtringere; nam qui pacem inter diſſidentes tractant, prius cauſas diſſenſionis cognoſcant eſt neceſſe. Cum annis ſuperioribus damnatus ille Georgius Rex Bohemiae contra Caeſaream Majeſtatem ob non ſervatam fidem, ut ille Georgius dicebat, arma ſuſcepiſſet & primogenitum ſuum Ducem Victorinum cum numeroſo exercitu in Auſtriam deſtinaſſet: is etiam totam patriam ab altera Danubii parte & Danubium etiam ipſum brevi temporis ſpatio occupavit, & tam per decurſum Danubii, quam in ipſa tota provincia graviſſimis exactionibus ſubditos Caeſaris diu affligeret, ipſam etiam civitatem Viennenſem, in qua erat Caeſar, obſidione cinxit. Videns autem Caeſar & ſe & patriam illam in periculo, a Regia Majeſtate multis promiſſionibus auxilia ſibi ferri poſtulavit: ad cujus exhortationem variaſque promiſſiones Majeſtas ſua Regia nihilo ſegnius immorata, in illos Bohemos & alios eorum auxiliatores caſtra movit, & praemiſſa celeriter parte copiarum, ipſam civitatem Viennenſem, in quam hoſtes ipſi jam impetum fecerant, primum ab ipſo impetu, quem Sturmam vocant, & tandem a tota obſidione liberavit, & illos verſus Bohemiae fines retrocedere coegit: quos Regia Majeſtas ſemper inſecuta eſt. Sed qualis praeſtiti beneficii merces fuerit, nunc audies Domine Orator. Ubi Regia Majeſtas retrocedentes inſequitur Bohemos, & hoſtium caſtris ſua caſtra opponit; veriti hoſtes Domini Regis arma, coeperunt cum Caeſarea Majeſtate de pace & concordia tractare. Et quia Majeſtati Suae tractatus ille placuerat, ſtatim verſo, ut ajunt, mantello, contra omnem charitatem & proximi ſui amorem, irrequiſita Regia Majeſtate & omnino etiam ignorante, pacem cum illis concluſit, & mox illas paucas copias ſuas auxiliares, quas caſtris Domini noſtri Regis adjunxerat, non ſine dolo & fraude revocavit; putans, quod poſtquam illae ſubtraherentur, amplius Dominus Rex reſiſtere nequiret, ſed confuſus ac inglorius & quaſi nullam ei opem tuliſſet, redire cogeretur. Sicque Regia Majeſtas tam magnam, grandemque belli molem ſuam ac hoſtium non ſine gravi labore, expenſa & periculo vitae & ſtatus, ſola in campo ſuſtinere coacta extitit. Cumque divina potius clementia, quam ſuis adiuta viribus contra tot hoſtium impetus reſiſteret, exerci-

tum-

tumque illum praeter ſpem Caeſaris extra uſque dominia Caeſaris fugaſſet, & totam Auſtriam ab illorum haereticorum rabie liberaſſet, ac re optime geſta, gravi tamen affecta a Caeſare injuria, in patriam reverſa fuiſſet, Dominus Caeſar contra ipſam Regiam Majeſtatem, nulla ſuſcepti beneficii memoria habita, in Dominum Regem, tanquam in hoſtem, ſtatim in regnum ſuum Hungariae ſaevire coepit, & numero frequenti militiae plurimas villas diripere, incendere, & incinerare non erubuit. Coepit praeterea in perniciem Domini Regis plurimas hinc inde conjurationes cum diverſis principibus, inter ceteros vero cum Domino Rege Poloniae, facere, prout de facto fecit, huncque ex amico & bono vicino fecit inimiciſſimum ac hoſtem atrociſſimum. Inſtituit etiam Caeſarea Majeſtas, quod primogenitus Regis ipſius Poloniae contra Deum & ejus juſtitiam ac contra diſpoſitionem Sedis Apoſtolicae, contra denique jura Regiae Majeſtatis, quae jam Majeſtas quidem ſua in regno Bohemiae acquiſita habebat, in regem Bohemiae, non quidem per Catholicos, ſed per haereticos eligeretur. Nec haec incommoda Domino noſtro Regi intuliſſe, Caeſareae Majeſtati ſatis eſſe, viſum eſt, ſed ut expleret animum, quem odio, & ingratitudine plenum erga Dominum Regem conceperat, non prius ab injuria abſtinuit, quam alterum ejuſdem Poloniae Regis filium nepharia & ſcelerata arma induerit, illumque cum numeroſo exercitu in Hungariam ad expellendum & exturbandum inde Dominum noſtrum Regem, & uſurpandum ejus regnum & Imperium immiſerit. Sed juſtus Dominus juſtitiae Domini Regis noſtri clementer favit. nam non ſine magna gloria Domini noſtri Regis, Regiſque Poloniae immortali dedecore & ignominia, maximo etiam accepto incommodo, ipſius Regis Poloniae exercitus fuſi fugatique fuerunt, nec tamen abeſt quominus Majeſtas regia maxima fuerit affecta injuria, regnum etiam ſuum, maximum ex tanto bello coepit detrimentum. His Caeſarea Majeſtas & plurimis etiam aliis ſimilibus injuriis non ſatiata, ſed ut moleſtior fieret, malum malis addidit. Parabant duae Reginae pro Regio apparatu ſolemnes nuptias, illas etiam Dominus Caeſar turbare non erubuit. Miſit enim in viſcera uſque Hungariae & quaſi uſque Budam quoſdam copiarum ſuarum, vel praedones potius, qui latrociniis & excurſionibus magis, quam praeliis, agrum omnem & omnem proximam terram popularentur, uſque adeo,

adeo, ut Regia Majeſtas e mediis pene (ut ajunt) hymenaeis, & geniali thoro ſurgere & arma capere, ac injuriam propulſare compulſa eſt. Coacto itaque ſubito exercitu, hoſtes illos non ſolum repulit, ſed etiam eos fugientes inſequendo, in viſcera uſque Auſtriae penetravit, ubi plurima oppida, civitates, arces, & alia loca munita brevi tempore expugnavit. Expugnaſſet autem univerſam eam patriam, niſi preces amicorum Majeſtatem Suam, & praeſertim ſanctae Sedis Apoſtolicae adhortationes & reverentia viciſſent. Sanctiſſimus Dominus noſter bo: me: Sixtus Pontifex medio epiſcopi Forolivienſis Legati ſui,tunc apud Caeſaream Majeſtatem agentis, & item olim reverendiſſimi Domini Agrienſis ſimiliter Legati, apud Regiam Majeſtatem conſtituti, partes ſuas interpoſuit: cujus animum poſtquam Regia Majeſtas intellexit, tanquam filius obedientiſſimus, immemor injuriarum & caedis ſuorum, ad pacis & concordiae tractatus deſcendit, & certis ſub conditionibus & capitulis & obligationibus Caeſareae Majeſtatis, quas magnificentia Veſtra ex literis Suae Majeſtatis, quae ſtatim coram perlegentur, intelliget, omnia loca illa capta & expugnata ſimpliciter reſtituit & reſignavit, ſicque tunc bellum illud finem habuit. Confecta itaque pace & percuſſis foederibus, reſtituiſque oppidis, caſtellis,civitatibus,ac locis omnibus, quae Regia Majeſtas bello a Caeſare receperat, Dominus Rex in patriam rediit, hoſtile nihil deinceps a Domino Caeſare ſibi parari putans, ac perpetua quiete frui. Sed qualiter Majeſtas Sua Caeſarea promiſſa ſervaverit, nunc accipite. Confecto primo iſto bello, dum regia Majeſtas (ut praedixi) in Hungariam rediens, aliis rebus ſuis vacat & ſe accurate . . . .

. . . .

Vienna enim & Nova civitate, potioribus Auſtriae oppidis, ſicuti ex lege foederis illi licebat, eum ſpoliavit: nec quiſquam putet, quod ex Moravia & Sleſia, aut Luſacia, quae Bohemorum provinciae ſunt, & in quibus Dominus noſter Rex a Caeſarea Majeſtate Regalia & inveſtituram ſuſcepiſſe ſe profitetur, auxilia ad bellum hoc conficiendum habuerit; ſolum & dumtaxat ex Hungaria copias auxiliares, quae Caeſarem, & jus Caeſareum non recognoſcunt. Unde nihil omnino habet Caeſarea Majeſtas, quod adverſus Dominum Regem noſtrum queri poſſit, quia ſuis, ideſt Hungaris dumtaxat armis, illum ſuperavit, & penatibus ac avitis ſepulcris exuit. Voluit itaque

que Majeſtas Sua fidem Caeſari de regno Bohemiae & ejus provinciis praeſtitam, pro ſuo veteri inſtituto & more catholici ac magnanimi principis, inconcuſſe conſervare.

Inter alia autem, Beatiſſime Pater, hoc quoque Jaurienſis Dux aſſeruit. Profecto Majeſtas Domini noſtri Regis contra Caeſaream Majeſtatem pro non ſolutis illis quinquaginta millibus ducatis nunquam bellum moviſſet, nec via armorum pecuniam hanc a Caeſare extorquere tentaſſet, niſi Caeſarea Majeſtas regna ſua poſt confectam pacem invaſiſſet, & Dominum noſtrum Regem alio intentum impediviſſet, variiſque injuriarum ac moleſtiarum generibus provocaſſet. Sed poſtquam Majeſtas Sua ab injuriis, damniſque, & perſecutione Domini noſtri Regis ceſſare noluit, coactus fuit tandem Dominus noſter depoſita nuper arma reaſſumere, & vim repellere, atque dominia ſua tueri, ac defendere. Et licet haec, quae Dominus meus Rex recipit bello, maxima ſint, vicemque alterius regni habeant, attamen Sua Majeſtas quae bella gerit, ut pacem habeat, ad exhortationem & reverentiam in primis ſanctiſſimi Domini noſtri, & Sedis Apoſtolicae, prout hic reverendiſſimus Dominus Legatus nomine Suae Sanctitatis ſaepius ac frequenter inſtitit, necnon ad ſuaſionem illius ampliſſimi Senatus Venetorum, quos amicorum numero jamdudum annumeravit, haec omnia, quae bello recepit, dimittere, & reſtituere, ſalva tamen ſemper capitulorum & conventorum inter Dominum Regem & Caeſaream Majeſtatem inſcriptione & continentia, eſt paratus, ideſt modo Caeſarea Majeſtas juxta promiſſa & obligationes ſuas, ſatisfaciat Domino noſtro Regi; in primis de ſumma capitali & expenſis in praeſenti bello factis; tandem vero de damno & intereſſe; paratus eſt arma deponere & ablata omnia reſtituere, ac cum Sua Caeſarea Majeſtate in bonam pacem, concordiam & amicitiam deſcendere; ac illam inſtar Patris colere, obſervare & venerari. Et profecto, Domine Orator, Dominus meus Rex non tam dolet moleſtias & damna paſſum eſſe a Caeſarea Majeſtate, quam illum angit, quod magnam rei bene gerendae occaſionem adverſus Turcarum Imperium abſtulerit. Nec dubitaſſet Regia Majeſtas, ſicut Chriſtianorum Imperatorem juſtis armis ſuperavit, ſic Turcarum Imperium, non minus pio, quam religioſo bello evertiſſe. Sed Deus parcat Caeſareae Majeſtati, qui ſuo ſive alieno uſus conſilio, ſe ipſum in primis perdidit, & Regiae Majeſtati, cujus glo-

gloriae viſus eſt invidere, magnum de hoſtibus Chriſtianis triumphum nobis ademit, ac prope in manibus paratam victoriam exturbavit. His autem dictis, mox Jaurienſis perlegit capitula, & inſcriptiones, atque etiam privilegia Caeſaris, in quibus Majeſtas Sua Dominum Regem Hungariae, Dominum Bohemiae Regem appellat, ac de Romani Imperii Electoratu, & de dicto Electoratu inveſtituram conceſſit. Ad quae Dominus Orator Venetorum reſpondit. Ego habeo in mandatis ab illuſtriſſimo Dominio meo, ut qod Dominus Rex reſponderit, debeam illico, & ſine mora aliqua ad illud reſcribere. Itaque peto, quod detur copia iſtarum inſcriptionum & capitulorum: nec aliquid ultra ad rem hanc locutus eſt. Ego, Pater Beatiſſime, etſi ſaepius Domino Regi de hac re nihil, quam nunc habeo in mandatis a Sanctitate Veſtra, ſim profeſſus; attamen quantum pro ſpectaculo licuit, ingentiſſimas gratias habui nomine Sanctitatis Veſtrae Dominio Venetorum, quod pro veteri & laudabili illo ſuo inſtituto in partem curae & ſollicitudinis ad Sanctitatem Veſtram acceſſiſſet: quod pacem & concordiam tam ſolemni Legationis pompa inter Chriſtianos principes, eos praeſertim, a quibus caeterus Chriſtianus Orbis pendet, nulla laborum habita ratione, quaereret. Hortabar inſuper illos reverendiſſimos Conſiliarios, uti Domini Regis animum ad pacem capeſcendam, quam ſemper Sua Majeſtas in medio tot victoriarum curſu, quibus adeo decoratus incedit, pro animi ſui magnitudine amplecti viſa eſt, proſequatur & capiat, hoc praeſertim tempore, quo Sanctitas Veſtra tot laboribus, tot denique impendiis ad bellum in Turcas capeſcendum, ſi aliorum non deſint auxilia, ſe accingit: quod profecto non minus Chriſto, pro cujus gloria & laude hoc bellum paratur, verum etiam Sanctitati Veſtrae in primis, quae illius vices gerit in terris, & univerſo Orbi Chriſtiano rem gratam facere polliceatur & ſpondeat. Dixerat ſua Majeſtas his ferme diebus, quibus Orator iſte Venetorum advenerat, quod Legatus iſte Imperatoris Turci ab Imperatore ſuo habeat in mandatis, quod ſi nihil cum Domino Rege de pace, nihil de induciis efficere potuiſſet, hoc ſaltem expoſceret, quod Rex Hungariae acquieſceret, quod copiae ſuae per ſuum regnum tranſitum ſine ſubditorum ſuorum injuria & damno habere poſſent: quibus copiis Venetorum terras poſſet invadere ob id, quod pollicitam fidem & concepta capitula

non

non ſervaſſent. Quodque nihil foret Domino Regi ob tranſitum copiarum ſuſpectum, pollicetur Turcus, quod Regius homo cum copiis iter agat, & omnia, quae ad commeatum copiarum ſpectant, ſua pecunia & ſuo ſumptu velle exſolvere expondet: quod ſi non ſervaret, liceat impune Domino Regi copias omnes invadere & ſpoliare. Inſtiti apud Majeſtatem ſuam, dicere dignaretur quid ad extremum reſpondiſſet: dixi, inquit, dicatis Domino Imperatori veſtro, quod prius conveniamus de damnis utrique illatis, & poſtea quae potero facere pro honore Majeſtatis Suae (ſi non ſit contra honorem meum) libenter efficiam. Expecto, Domine Legate, quid Dominus ſanctiſſimus reſpondeat: propterea non volui tibi pro certo reſpondere. Laudavi Majeſtatem ſuam nihil quod alienum a modeſtia ſua foret, reſpondiſſe.

Poſtremo Dominum Coloceníem juxta Domini Regis pollicitam fidem ad mitiorem & proximiorem locum in Vicegrado deduxi. Proceſſi illi obviam, & effuſus mox in lacrymas & gemitus, Sanctitatis Veſtrae clementiam implorabat. Conſignarunt illum mihi cuſtodes illi nomine Regiae Majeſtatis cuſtodiendum juxta Sanctitatis Veſtrae diſpoſitionem & mandatum: quem nolui recipere, cum neque Vienna aut Strigonium foret locus ille, ut a Sanctitate Veſtra dixi me ſigillatim habere in mandatis. Nec tantum volui, ut pro meo arbitrio locus daretur idoneus & cetera, quae uſui eſſe poſſent pro modo fortunae & temporis. Eſt tamen corpore ſanus & incolumis, & praeter ventrem grandiorem, ab illo, ut dicunt, qui hominem norunt, non eſt immutatus. Habuit ſubinde maximas Sanctitati Veſtrae gratias, prodeſſe ſervulo ſuo tandem memor fieri voluiſſet. Petiit inſuper capellanum unum, & puerum unum dari ſibi in cuſtodia comites. Hoc cum a Rege petiiſſem, perbenigne conceſſit: eos tamen, quos ipſe eligeret, veritus, ut ſua Majeſtas dicebat, hominis in efficiente linguam, quam male, ut dicit, compeſcit. Plenus animo, ac fiducia plenus loquitur archiepiſcopus, nec flectit animum, ſed turgidum & durum neſcio quid ſuper fortunae & temporis modum loquitur, ſervitia & labores annuens ſuos. Demum illum me adhortante & in ſpem erigente, tandem dixit, quod in judicium cum Domino ſuo deſcendere non vellet. Voluiſſet mecum multa clam loqui, ſed putavi conſultius fieri, ut nil, niſi palam cum illo agerem. Ille Thomas Dragi, ut ex bono loco accepi,

priuſquam ad Sanctitatem Veſtram venerit, Camerinum conceſſit cum illo Cynthio Anconitano: neſcio quid id ſit, quod tot nuncii Domini de Camerino huc venerint, & rurſus Dominus Rex Romam miſſurus nuncios ſuos, etiam per Camerinum iter egerit. Alia non ſunt, quae ſcriptura digna putaverim. Optime ac feliciſſime valeat Sanctitas Veſtra, cujus ſacratiſſimis precibus humillime me commendo. Ex Buda prima Junii 1489.

Sed ecce dum has literas claudo venit nuncius, qui Sanctitatis Veſtrae brevia defert. Legi illa, ut par eſt, reverenter, atque alia ipſe ego ad manus Suae Majeſtatis detuli, quae etiam, me praeſente, legi juſſit & mox cum ea, quae continebant, audiviſſet, Praelatos, qui ibi aderant, juſſit abire. Et vere, inquit, Domine Legate, ego intelligo in quem finem Dominus ſanctiſſimus haec ſcribit. Sed iſta non dico eo animo, quod velim Legato Domini ſanctiſſimi reſpondere. Sua Sanctitas vult decimas habere: vere non habebitis: ego ſcio quid loquor. Dicit Sua Sanctitas, quod magnam habet cum Soldano intelligentiam: quam Sua Sanctitas habeat & per iſtam Crucem (quam utroque indice admoto fecerat) ſi portabitis illum Turcum per mare, ego portabo fratrem ſuum Turcorum Imperatorem per terram in Italiam: vos videbitis, inquit. Cui reſpondi: neſcio, Sereniſſime Rex, quorſum Sua Sanctitas ſcribat haec, niſi ut communi conſilio Potentatuum Chriſtianorum bellum in Turcos decernatur. Sed ſi decimas vellet habere, non videtur Majeſtati Veſtrae neceſſarium fore? Tanta enim res, tanta belli moles ſine pecuniis, quae bellorum nervi ſunt, inchoari vel abſolvi non poteſt: nec puto quod Majeſtas Veſtra bella, quae geſſit, ſine pecunia abſolvere vel inchoare potuerit. Sed pro Deo dignetur quod non faceret, non dicere. Fuit hactenus Majeſtas Veſtra murus & antemurale Chriſtiani nominis, cur tam propere vult de Domino noſtro & ejus conſiliis male ſentire, qui nil, niſi communi Potentatuum Chriſtianorum conſilio bellum indicere parat: & quantum mihi pro ingenii tenuitate licet colligere, bellum hoc, quod Sua Sanctitas indicere parat, aut claſſe vel terreſtri exercitu fiet. De alterutro modo Legati Chriſtianorum Potentatuum, quos ad ſe vocat Dominus noſter, apud Suam Sanctitatem diſcutient: & ſi claſſe agendum erit, etiam communi conſilio decernetur quis claſſis futurus ſit Praefectus. Si terreſtri exercitu, etiam mature decer-

cernetur per cujus provinciam & terras. Et quid ſcit Majeſtas Veſtra? Forte omnium erit conſilium, quod Majeſtas Veſtra tam ratione militiae ſuae, quam regnorum ſitu invadendi Turcum, commodiſſime bellum hoc conficiat. Sed ego puto, Sereniſſime Rex, quod terreſtris exercitus ſine claſſe, aut claſſis ſine terreſtri exercitu huic negocio non ſit ſatis, ſed utrumque requiratur. Nam ſi terra agendum erit, claſſis eſt neceſſaria ad hoſtium incurſiones propulſandas: quas mari forte facerent adverſus Chriſtianos, ut illorum vires diverterent, & e converſo. Et cum in hoc ſermone utrinque multa dicerentur, reſpondit Sua Majeſtas: vere ſunt magna iſta, quae, ſicut Dominus ſanctiſſimus commemorat, fecit Sedes Apoſtolica. Sed ego volo ſcribere ad Suam Sanctitatem, & videbit quod non ſunt inferiora illa, quae ego & majores mei fecimus. Quantum ad deliberandum de iſto bello, ego hoc negocium committam Oratoribus meis, qui ſunt in Curia apud Suam Sanctitatem. De pace & concordia inter me & alios, cum quibus ego haberem differentias, in quibus Sua Sanctitas pollicetur concordiam facere, ego habeo Sanctitati Suae gratias: & credatis, Domine Legate, quod ego nunquam alicui damnum intuli vel injuriam, niſi cum fui provocatus, quia putavi quod tunc liceret mihi, ut injurias propulſarem & me defenderem, & tunc male evenit illis, qui mihi injuriam fecerunt. Et poſtquam Sua Sanctitas ſcribit de differentiis componendis, ſciatis, Domine Legate, quod nunc ſum adviſatus, quod Rex Poloniae & Rex Bohemiae nunc fecerunt unam confoederationem inter ſe contra ſtatum & perſonam meam, & ego ne ſim ſolus, volo etiam confoederationem facere cum quibus poſſum, ne iſti noceant mihi: & certe non multum miraretur, quia eſt pater, & filius. Sed quod expreſſe nominaverunt contra perſonam & ſtatum meum, hoc facit, ut ego cogitem de amicorum confoederatione, qui mihi auxilium ferant, (nec mora, inſtructiones exhibuit) qui in illicito ſtupore fuerant, de quibus, quod copias daret, eſt pollicitus. Cui reſpondi: Sereniſſime Rex, non poſſum niſi dolere, quod aliqua emergant, quae Veſtram Majeſtatem habeant turbare, hoc praeſertim tempore, quo Dominus noſter bellum hoc in hoſtes Chriſtiani nominis juſtiſſimis armis parat indicere. Puto non ab re eſſe Suae Majeſtati ſignificare, & ſi quid interea videatur Majeſtati Veſtrae, quod opera mea ad pacem fieri poſſit, illam polli-

ceor & ſpondeo Majeſtati Veſtrae. Nec a modeſto videtur diſtare, quod Majeſtas Veſtra auxiliares amicos ſibi quaerat aſſociare, quibus illorum Regum vim & injuriam, ſi inferre illam vellent, propulſare poſſit, modo auxilia talia ſint, & ab illis proficiſcantur, quorum religionem, ſi non ſocietatem, non aſpernetur, aut vitare deberet Majeſtas Veſtra. Haec, Pater Beatiſſime, de Turco loquebar. Subdidit protinus Sua Majeſtas, & maligno riſu laetus: Domine Legate, Rex Poloniae etiam non curat vel aſpernatur religionem auxiliorum ſuorum: immiſit in regnum meum Tartarorum & haereticorum copias ad praedam & populationem faciendam. Cur ego non Turcorum petam auxilia? Illorum ſocietatem petere me oportet, qui utiles ad propulſandam vim, quam parant iſti pater & filius, eſſe poſſunt.

Beatiſſime Pater, intueor hunc Dominum Regem anxium, & qui animo omnino concepiſſe videtur, quod Sanctitas Veſtra bellum hoc claſſe ſit indictura, eamque ad commodum & gloriam Venetorum factura ſit: quodque amplius eſt, ſi Zizimus Turcus in claſſe ponatur; Venetos, quos futuros praefectos claſſis putat, non in bellum contra Turcum proficiſcentur, ſed privata aliqua commoda & privatas eorum paſſiones ulciſci intendent. Quo fit, ut plurimum verear, ne ſcandalum aliquod Rex ipſe facere cogitet. dixerat enim mihi, quod Oratorem Turci dudum a ſe mittere volebant: nec adhuc dimiſit, & adhuc hic moram ducit. Nec de ſocietate cum Turco ineunda clam cogitat, ſed palam & in genus ſe facturum inter loquendum comminatus eſt. Quare Sanctitati Veſtrae humiliter ſupplico, pro ſua divina prudentia, ut conſuevit, optime conſulat & diſponat. Agitur, ut audio, de ſufficiendo hunc naturalem Domini Regis filium, ut patri in regnum ſuccedat: ea tamen ex levi neſcio qua fama mihi auditur: habet tamen illum in magno honore & ſtatu, quem ſalutari & revereri pro primogenito cupit. Venit, ut audio, nunc Orator quidam Mediolani, parvo tamen apparatu, ut ſponſalia illa concludat, vel hunc recipi a Baronibus in regni ſucceſſorem videat. Ad Regem Poloniae Dominum Zagrabienſem Oratorem ſuum propediem mittendum Dominus Rex deſignavit: forte inter ſe concordabunt: quod Deus faciat pro ſua clementia. De Domino Colocenſi, expecto a Sanctitate Veſtra audire, quid illa me facere velit. De Anconitanis rurſus cum Domino Rege ſermo-

nem

nem intexui. Perſtat in propoſito, quod Domino Thomae Dragi rem delegaverit, ut omnia faciat, quae Sanctitas Veſtra fieri mandat; modo Sanctitas Veſtra per unum breve Anconitanis errata, quoad hanc cauſam, contemplatione Suae Majeſtatis indulgeat & remittat: & nunc idem pollicetur ſcribere & Sanctitati Veſtrae & Thomae Oratori. Receſſit tandem Orator iſte Turci, & ut mihi auditur, etiam Dominus Rex Oratorem ſuum propediem mittet ad Turcum. Puto, Pater Beatiſſime, quod Majeſtas Sua inter ſpem & metum naviget & pedem unum in duobus calceis habere velit, ad effectum ut videat quid Sanctitas Veſtra de iſto Turco, quem in palatio obſervat, ſtatuat & decernat: ut ſi forte dandum illum in claſſem Venetorum ſtatuerit, illico cum Turco foedera jaciat. Nec valeo Majeſtati Suae ſuadere, quod non ſolius Dominii Venetorum exquirendum ſit conſilium, ſed Majeſtatis Suae praecipue, ac ceterorum Chriſtiani nominis Potentatuum habenda ſunt vota. Sit quaeſo boni animi Majeſtas Veſtra, quia videbit, quod Dominus noſter nihil a modeſto alienum, nil denique, quod Sanctitatem Suam & Sedem Apoſtolicam non deceat, decernet. Ego dico vobis, Domine Legate, inquit, Dominus ſanctiſſimus de iſto Turco non poteſt facere niſi quantum Rex Franciae mandat, & cum iſto pacto recepit eum & totum iſtud negocium eſt in manu de Balua, & ipſe totum gubernat, licet Rex Franciae eſſet bene contentus, quod veniret ad manus meas. Dixi: Sereniſſime Rex, non ſunt mihi nota iſta particularia, ut illa dicit. Ego puto, quod Dominus noſter liberum habeat de illo Turco arbitrium. ſed Sua Sanctitas cupit Chriſtianorum vota audire, quo melius & conſultius de bello indicendo deliberet. & meminiſſe dignetur Majeſtas Veſtra, quod Dominus noſter plurimum adhortatur illam, ne tantam fidem praeſtet delatoribus, qui cupiunt ſemper ſcandala incitare. Non credatis, inquit, Domine Legate: iſta quae loquor non veniunt de illo, quem vos putatis: aliunde ego habeo & ex bono loco. Oſtendit Sua Majeſtas dudum binas literas Soldani in Arabico & Turco ſermone ſcriptas: & modeſte a me pulſatus quid literae dicerent, velut obaudiens alio ſermonem divertit. Venerunt ad me ex Bohemia certi Fratres Minores de obſervantia, qui centum fratrum Oratores ſe dicunt, & a me petierunt iſta ſibi concedi, ſuper quibus volui Sanctitatem Veſtram conſulere, cum dudum noverim Sedi Apoſtoli-

ſtolicae ſpecialiter reſervata. Subinde Agrienſis, Zagabrienſis, & Cenadienſis petierunt a me conſilium quid de uxoribus, quarum mariti, aut de maritis, quorum uxores hoſtium Turcorum ſervi forent, quorum aliqui, & aliquae de facto novas inſuper ducunt uxores aut maritos, & in concubinatu vivunt; an illis eccleſiaſtica Sacramenta danda forent, ſi nolint a concubinatu diſcedere. Allegant, ut iſti Domini Epiſcopi referunt, grave eſſe, quod ab eccleſiaſticis Sacramentis fiant alieni, attento quod nulla eorum vel earum culpa apud hoſtes maritus, vel uxor detineatur, & cum maritis uxores, aut uxoribus maritos redimere facultas non ſit, & carnem continere non valeant. Si Sacramenta denegentur, minantur ſe ad Turcos migraturos, & ut novit Sanctitas Veſtra, facilis Hungaris & Sclavis ad Turcos eſt tranſitio. Ad ſanctitatem Veſtram hos tam graves caſus remittendos cenſui, quia ſi non ſit culpa, tamen eſt cauſa. Venerunt duo nuncii Domini Maximiliani, levi tamen apparatu, ut vix quinque aut ſex ſecum habeant. Pararunt mandatum Domini Maximiliani, in quo profitetur ſe a Caeſarea Majeſtate Patre ſuo habere plenam poteſtatem inducias prorogandi. Voluit Dominus Rex pro Sanctitatis Veſtrae reverentia, tractatui ſaepius diſcuſſo adeſſem; & quia mandatum, quod primo exhibuerant, ſatis leve fuerat, res difficultatem habere videbatur, uſque adeo ut Dominus Rex remittendos & excludendos nuncios, ſi aliud non haberent mandatum, cenſuit. Sed ubi apud eos arctius inſtitum eſt, plenius mandatum exhibuerunt ac ſpoponderunt, Dominum ſuum habiturum ratum quidquid ſuper mandatum Dominus Rex concludi in treguis voluiſſet: ſicque ad ſex menſes induciae ſunt prorogatae: ac hodie, qua Sacramenti Corporis Chriſti celebritatem colimus, inter litaniarum ſolemnia Dominus Jaurienſis inducias publicavit, adjiciens, Dominum Regem in primis ob Sanctitatis Veſtrae reverentiam, & adhortationem,& Maximiliani complacentiam feciſſe: quodque amplius eſt, Dominus Jaurienſis ſereniſſimi Dominis Regis juſſu omnium animos in ſpem magnam erexit, ut ſi pacem fieri contingat, vires regni & arma omnia in bellum, quod Turcus indicit, ex nunc convertet. Et profecto, Beatiſſime Pater, Dominus Rex longe mitius ſe habuit & mitiores, ut dicunt, Oldas, ideſt pecuniarum tributa, impoſuit oppidis Auſtriae, quae reſtant bello occupanda, quam alias cum

Catho-

Catholica Majeſtate egerit; quod totum & Sanctitati Veſtrae, & Maximiliano tribuiſſe profitetur. Eſt quoque in induciarum capitulis illud, ut Dominus Rex diem dicat & locum, quo Maximilianus ad ſuperiorem aſcendat Germaniam ad colloquium cum Domino Rege de pace acturus: putant, qui recte ſentiunt, pacem concludi debere. amat enim Dominus Rex Dominum Maximilianum, ſeque facile poſſe cum illo componere negocia haec, profitetur: quod de patre longe eſt: deteſtatur illius deſidiam, inutilitatem, & ingratitudinem, ac repueraſcentis ſenis mobile & varium ingenium. Habui ego in publica concione nomine Sanctitatis Veſtrae Suae Majeſtati ingentiſſimas gratias, quod ad inducias primo, mox ad pacem, quae ex mutuo colloquio ſperabatur, animum inclinaſſet. Laudavi inſuper Suam Majeſtatem, quod non minus reverenter, quam devote & monita & adhortationes Sanctitatis Veſtrae, ut Catholicum decet Principem, audiret. Debet profecto Sanctitas Veſtra Majeſtati Suae plurimum, quae etſi ad rem hanc a me, qui nullum ad rem hanc petendum mandatum habebam, pulſata non fuit, attamen publice Majeſtas Sua profeſſa eſt, ſe ob Sanctitatis Veſtrae reverentiam facere, ac omnem exercitum, quem ex Sleſia & Luſacia ad bellum hoc nuperrime eduxerat, alio convertit. Compoſuit enim Varadinus, qui nuperrime rediit, rem omnem, quae dudum fuerat cum Marchione illo Brandeburgenſi, & Ducibus illis de Saxonia & Bohemis omnibus, qui a Majeſtate Sua defecerunt, non ſine Domini Regis commodo, gloria, & honore, ut Varadinus dicit. Quare ſupplico Sanctitati Veſtrae humiliter, ut ipſa quoque animum ad ea, quae Domino Regi ad gloriam ſunt & honorem, ut facere conſuevit, & aliis ſuis ad me literis profeſſa eſt; inclinet, ac ſuis literis Majeſtatem Suam pro tam religioſo & pio deſiderio in Sanctitatem Veſtram commendet & laudet. Hic jam nihil hoſtile ſuſpicamur, & praeter arma, quae Majeſtas Sua in Carinthios, & ſiqui treguas violarunt, movit; nihil auditur, nec pro illis Oratores iſti verba faciunt, ſive quod juſta arma Rex moverit in eos, qui fide fracta in cauſa ſunt, quod bello & armis laceſſantur, ſive quod non habeant in mandatis. Occupavit jam Dominus Rex, nullo reſiſtente, certa oppida cum arcibus, & victoriam proſequitur, nec quiſquam fert opem, niſi quantum ope caſtelli, aut murorum obſidionem pati poſſunt. Subinde cum literas claudere inſtituiſ-

ſem,

ſem, volui Dominum Regem alloqui, ut ſi quid foret ulterius, literis mandare poſſem: & de induſtria repetito ſermone de iſto Turco, quem Sanctitas Veſtra ſervat, quod magnam ſcilicet foret huic bello, quod Sanctitas Veſtra parat, allaturus utilitatem. Domine Legate, inquit, de iſto Turco non eſt opus ulterius cogitare. Orator Soldani, qui eſt Romae, ſupplicavit Domino ſanctiſſimo pro parte iſtius Turci, quem Sua Sanctitas ſervat, quod Sua Sanctitas ſit contenta recipere a Soldano ducenta millia ducatorum, & quod eum det ad manus Soldani, & Sua Sanctitas fuit contenta. Sic miſit unum hominem ad Rhodum ſub praetextu, quod pro aliquibus fratribus religioſiſſimis Rhodienſium vadat ad Rhodum; ſed inde mutatis veſtibus ibit ad Soldanum pro compoſitione iſtius pecuniae, & aliarum rerum. Ego, inquit, bene credo, quod faciet magnum bellum contra fratrem ſuum magnum Turcum: ſed Dominus ſanctiſſimus deberet cogitare, quod Soldanus & ille Turcus ambo ſunt infideles; etſi iſti fiant magni, erunt maximi inimici fidei noſtrae; etſi vincet iſte Turcus, qui nunc eſt captus, credatis, Domine Legate, quod nos habebimus duriorem inimicum, quam iſtum magnum Turcum. Item Dominus ſanctiſſimus nunc unum alium hominem ſuum mittit mutatis veſtibus ad magnum Turcum, neſcio tamen (inquit) pro qua cauſa. Quantum autem deceat unum Papam iſta facere, Sua Sanctitas, quae prudentiſſima eſt, poteſt melius conſiderare, & quid ſint dicturi alii Chriſtiani principes, quando iſta audierint. Dixi, ſereniſſime Rex, haec ſunt mihi omnia incognita: nec poſſem credere, quod Sua Sanctitas, quae per ſuas literas omnium Potentatuum exquirit Oratores, ut communi conſilio rem decernat, quod tam propere voluiſſet rem concludere: & non videtur mihi veriſimile, quod pro ducentis millibus hoc factum ſit. nam meminiſſe poteſt Majeſtas Veſtra, quod alias ego ad Dominum noſtrum ſcripſi, quod Soldanus offerebat ſexcenta millia. Quare nunc pro ducentis millibus? Tamen quando hoc foret, quod dicit Majeſtas Veſtra, forte iſta ducenta millia volet Sua Sanctitas pro iſto bello, quod parat contra Turcos. Domine Legate, inquit, ſi non ſcit hoc Paternitas Veſtra, ſcio ego, & forte quod plus ſunt: ſed de ducentis millibus ego ſum bene certus. Et non credatis (inquit) quod Sua Sanctitas velit pro iſto bello: ſed vult pro bello, quod intendit facere contra Regem Neapolitanum, & jam Sua Sanctitas

ctitas eſt deliberata in menſe Auguſti proximo eum excommunicare, & certa alia facere contra eum. Ego, inquit, pro honore meo non poſſum eum relinquere, & credatis, Domine Legate, quod iſta res habet majorem caudam, quam credatis, & faciet tantum ignem, quod Sua Sanctitas non poterit extinguere cum voluerit. Sereniſſime Rex, haec (inquam) omnino ſunt incognita, & nunc primum audio: immo quando diſceſſi, videbam Sanctitatem Suam ſatis ad pacem inclinatam & mihi commiſerat, quod cum Majeſtate Veſtra verba facerem, ut illa partes ſuas interponeret, & Regem Neapolitanum adhortaretur, quod capitula & conventa ſervaret, cum nullum adhuc ſervare voluiſſet. Et credat Majeſtas Veſtra, quod mirum eſt illius Domini Regis ingenium, qui nunquam fidem ſervat. Tamen ego neſcio quid ad hoc reſpondeam, cum nihil hactenus audierim. Domine Legate, inquit, omnes nos amici ſui hoc dicimus, quod Rex Neapolitanus nunquam ſervat fidem. Tamen Dominus ſanctiſſimus ipſemet eſt in culpa. A principio quando vos, Domine Legate, veniſti, ego incepi ſuper hac re laborare: & ſcio, quod illud, quod promiſiſſet per manus meas, vellet nollet, ipſe ſervaſſet: immo Dominus Rex non libenter audiebat, quod ego me interponerem, quia forte non intendebat ſervare quod promittebat. Sed Sua Sanctitas iſtam rem commiſit Laurentio de Medicis: poſtea Domino Ludovico: poſtea Venetis: quando ego audivi hoc, nolui me impedire. Dominus ſanctiſſimus iſto anno effecit, quod Dominus Ludovicus erat jam confoederatus cum Sua Sanctitate, & deſeruerat Regem Neapolitanum. Sed ego tantum feci, quod concordavi eos. Sed hoc forte Sua Sanctitas ignorat. Praeterea ego audivi (inquit) quod iſti Veneti fecerunt querelam contra me ad Suam Sanctitatem, quod illum Dominum de Camerino ego conduxi ad ſtipendia mea, & quod in capitulis ego promiſi ſibi, quod pecuniam, quam iſti Veneti debent illi Domino de Camerino, per vim ſolvere faciam. Ego, inquit, poſſem per Deum jurare, quod non modo hoc non eſt expreſſum in capitulis, ſed hoc nunquam ſcivi, nec unquam de hoc fuit mihi factum verbum. Eſt verum, inquit, quod poſtquam ego vidi, quod Dominus noſter vadit ad iſtas ſuas paſſiones, & non vult pacem habere cum Rege Neapolitano, non poſſum cum honore meo relinquere eum. Ego conſideravi, inquit, quod melius eſt, quod ego habeam gentes de Italia, &

cum minore impenſa, quam mittere hinc: & propterea conduxi eum Dominum de Camerino, qui vadat in auxilium ipſius Regis quando ſit opus. Sed ego conſidero, inquit, quod intra paucos dies habebo novum, quod Marchio Mantuanus erit ad ſtipendia mea. Dixi: Sereniſſime Rex, de rebus Italicis ego poſſum liberius loqui, quia Italus ſum. Ille Dominus de Camerino eſt ſubditus Romanae Eccleſiae, & non puto, quod audeat arma ſumere, ubi ſenſerit Dominum noſtrum habere intereſſe. Et quid putat Majeſtas Veſtra, quod ille ſit? praeter montes nihil habet. bene puto, quod in illis montibus aliquid poſſet, quia habet, ut dicitur, pedites ſagittarios bonos: ſed extra eorum loca & montes, praeter iſtos, qui dicuntur Ciarratani, qui portant falſas indulgentias, nihil habet, nec aliquid valet. Sed credat Majeſtas Veſtra, quod adhuc de illo dictura eſt, Curva fra olas. Riſit & ulterius ad rem non eſt locuta. Audio quod ad octavum Septembris Sua Majeſtas diem dixerat, quo ad colloquium cum Domino Maximiliano de pace tractanda convenient: & neſcio quo levi murmure mihi refertur, quod iſti nuncii Domini Maximiliani Domino Regi ſpem dederint de filia Maximiliani, quae in Gallia eſt, quam matrimonio cedet huic naturali filio Regis. Alii referunt de filia Regis Neapolitani: & hoc Dominae Reginae inventum eſt, ut turbet nuptias iſtius Sororis Ducis Mediolani. Praeterea, ut audio, brevi Dominus Rex Gubernatoris Regni Hungariae titulum huic filio ſuo dabit, ac jurari in Regem, ut poſt ejus obitum in regno ſuccedat, efficiet. Optime ac feliciſſime valeat Sanctitas Veſtra, cujus ſacratiſſimis precibus humillime me commendo. Ex Buda xxv. Junii MCCCCLXXXIX.

NOTA.

De Zizimo, cujus in hiſce literis fit mentio, vide Theodoſium Zygomalam apud Martinum Cruſium in Turcograecia pag. 30.

Ex

L.

Ex editione Hortana.

Dilectis filiis Communitati & Hominibus civitatis noſtrae ORTANAE.

LEO PP. X

DIlecti filii ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Inducimur fidei & devotionis ſinceritate, quam ad nos & hanc ſanctam Apoſtolicam Sedem geritis, ut ea quae veſtris commodis pertinere noſcantur, vobis paterno affectu concedamus. Quocirca cum ſicut nobis exponi feciſtis fel. rec. Julius Papa II. praedeceſſor noſter ex ſiniſtra potius (ut creditur) informatione, quam alia juſta cauſa motus, omnibus & ſingulis fructibus, redditibus & proventibus ad iſtam Communitatem alias pertinentibus, qui in ſolutione ſalariorum officialium iſtius noſtrae civitatis exponi ſolebant, vos & Communitatem ipſam privarit, illoſque camerae Apoſtolicae applicarit; nos veſtris in hac parte ſupplicationibus inclinati, omnem venditionem de illis uſque in praeſentem diem quomodolibet factam harum ſerie revocantes, vos & Communitatem ipſam ad omnimodam perceptionem & exactionem dictorum fructuum & proventuum in priſtinum & eum ſtatum, in quo ante dictam privationem ſeu amotionem quomodolibet eratis, donec tamen civitas iſta noſtra in pace & unione manſerit, itaquod quandocunque ob cauſam hujuſmodi conceſſionis diſcordia vel diviſio inter vos oriretur, ex nunc, prout ex tunc, praeſens gratia caſſa & irrita ſit, tenore praeſentium de ſpecialis dono gratiae reſtituimus, reponimus, & reintegramus: ea inſuper conditione adjecta, quod ſi nos expeditionem contra Turcos facere contigerit, tunc liceat nobis dictos introitus ad manus noſtras reducere, & in ipſam expeditionem, donec illa duraverit, convertere; mandantes omnibus ad quos ſpectat, ne vos ſuper dictis introitibus, exceptis caſibus praedictis, quomodolibet moleſtent aut moleſtari faciant vel permittant, non obſtantibus praemiſſis, ac conſtitutionibus & ordinationibus Apoſto-

licis, necnon venditionibus de illis factis, etiam per Breve noſtrum confirmatis, ceteriſque contrariis quibuſcunque. Datum Romae apud ſanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris, die XXIII. Maii MDXIII. Pontificatus noſtri anno primo.

A. Colotius.

L I.

Ex editione Hortana.

Dilectis filiis Communitati civitatis noſtrae ORTHARUM.

LEO PP. X

DIlecti filii ſalutem & Apoſtolicam Benedictionem. Nuper exponi nobis feciſtis, quod alias dilecti filii praeſidentes camerae noſtrae Apoſtolicae ſupplicationibus dilectorum filiorum oratorum iſtius noſtrae civitatis ORTHANAE inclinati, nolentes de cetero ſubſtantiam iſtius veſtrae Communitatis ſuperfluis comeſſationibus, dilecti filii Gubernatoris ſeu Locumtenentis provinciae noſtrae patrimonii pro tempore exiſtentis in viſitatione dictae civitatis debitum diſpergi & conſumi, ex deliberatione matura in dicta camera praehabita, ne aliquid ultra quindecim ducatos: quos alias ex antiqua conſuetudine pro hujuſmodi viſitatione pro expenſis ſeu viatico ſuo ſolvere conſueviſtis, ad ſolvendum pro dictis expenſis ſeu viatico aſtringi de cetero poſſetis; eſſet tamen in dicti Gubernatoris ſeu Locumtenentis facultate aut dictos quindecim ducatos in pecunia numerata loco impenſarum, ſeu cibum & potum & alia pro expenſis neceſſario ad ſui electionem recipere pro viſitatione facienda cum inhibitione Gubernatori & aliis officialibus provinciae praedictae tunc & pro tempore exiſtentibus, ſub excommunicationis latae ſententiae & quingentorum ducatorum praefatae camerae applicandorum poenis, ne dicta de cauſa vos ultra quindecim ducatos praedictos, ſicut antea ſolvere conſueveratis, compellerent, ſtatuerunt & ordinaverunt non obſtante, quod a quibuſdam annis citra, ſecus obſervatum fuiſſet. Quare

nobis

nobis humiliter ſupplicari feciſtis, ut ſtatuto & ordinationi praeſidentium camerae hujuſmodi pro firmiori ſubſiſtentia robur Apoſtolicae firmitatis adjicere, aliaſque in praemiſſis de benignitate Apoſtolica providere dignaremur. Nos hujuſmodi veſtris in hac parte ſupplicationibus inclinati, harum ſerie ſtatutum & ordinationem praedictam, ac omnia & ſingula per dictos praeſidentes camerae circa praemiſſa, facta & geſta, ac ſi de verbo ad verbum praeſentibus infererentur pro expreſſis habentes, confirmamus & approbamus, ſupplentes omnes & ſingulos tam juris quam facti defectus, ſi qui forſan in eis intervenerint. Mandantes nihilominus moderno & pro tempore exiſtenti Gubernatori ſeu Locumtenenti ac omnibus & ſingulis aliis dictae provinciae officialibus ſub eiſdem poenis, ne contra ſtatutum & ordinationem praedicta, aliqua via directe vel indirecte venire praeſumant: quinimmo omnia & ſingula juxta ſtatutum & ordinationem praedictae camerae obſervent & ab aliis inviolabiliter obſervari faciant, quibuscumque in contrarium facientibus non obſtantibus. Datum Romae apud ſanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris die prima Novembris MDXX. Pontificatus noſtri anno octavo.

LII.

Ex editione Hortana.

Dilectis filiis Prioribus populi, & Communitati civitatis noſtrae HORTANAE.

LEO PP. X

Dilecti filii ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Nobis nuper exponi feciſtis, quod cum introitus ordinarii iſtius civitatis noſtrae HORTANAE ad onera & expenſas ordinarias & extraordinarias, quas de neceſſitate ſubire cogimini, non ſufficiant; quaſdam dativas, ut ex forma Statutorum & conſuetudinum veſtrorum a Sede Apoſtolica confirmatorum & hactenus inviolabiliter obſervatorum poteſtis, vobis metipſis & civibus comitativis veſtris imponere pro onerum

rum & expenſarum hujuſmodi ſupplemento conſueviſtis. Quia tamen illarum exactio ut plurimum aut negligitur aut exactor majorem pro mercede & ſalario ſuo ſibi partem vendicat, evenit ſaepenumero quod dativae dativis, onera oneribus, ac impenſae impenſis ſine aliqua ipſius Communitatis ab iminentibus neceſſitatibus relevatione, congeminantur. Et dum ſe Communitas ex uno laqueo quaerit explicare, ſe multiplicibus aſtringit, in grave univerſitatis particulariumque perſonarum damnum & praejudicium. Quare nobis humiliter ſupplicari feciſtis, ut ſuper hujuſmodi dativis per Communitatem impoſitis ſalarium Poteſtatis veſtri cum onere, quod ipſe dativas ipſas pro ſuo ſalario ſine aliqua exactionis mercede exigere teneatur, deputare atque alias deſuper vobis opportune providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos qui omnes, praeſertim nobis & S. Romanae Eccleſiae immediate ſubjectos populos in viſceribus gerimus charitatis, vos favore proſequi gratioſo volentes, veſtriſque humilibus nobis porrectis ſupplicationibus inclinati, auctoritate Apoſtolica tenore praeſentium ſalarium Poteſtatis iſtius civitatis Hortanae, nunc & pro tempore exiſtentis ſuper dativis ſemel vel iteratis vicibus per Communitatem iſtam legitime imponendis & ordinandis, quae pro hujuſmodi ſalario ſufficiant, niſi ex dictis (ut vocant) exigibilibus, in totum vel in partem, vel etiam ex eiſdem ordinariis introitibus ſalarium hujuſmodi ſolvere volueritis, deputamus, decernentes, quod Poteſtas veſter praefatus ſalarium ſuum ex hujuſmodi dativis, & quatenus vobis viſum fuerit, ex dictis per ſe vel ſuos officiales exigere debeat & teneatur. Nec propter hujuſmodi exactionem alienas mercedes exigat, aut exigere ſeu petere poſſit, niſi ab illis, ſi qui forſan eſſent, qui hujuſmodi ex noſtro decreto licentiores (quod non credimus) facti aut ſolvere omnino recuſarent, aut ter amicabiliter requiſiti negligentes & remittentes ad ſolvendum forent: a quibus & ſummam per eos vel propter dativas ſeu dicta hujuſmodi debita & ne ex indulgentia licentiam peccandi ſumant, id quod alias juxta Statuta, reformationes, aut conſuetudines veſtras praefatas pro exactione ſimilis ſummae exactori deberetur, ipſe quoque Poteſtas in hujuſmodi recuſatione & negligentia exigere poſſit, volumus, ſtatuimus, & ordinamus, non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, ſtatutis, reformationibus, electionibus, capituliſque, & promiſſionibus de aliter ſol-

ſolvendo ſalario per vos Poteſtatibus hactenus electis, etiam per nos confirmatis & deputatis, forſan factis. Quas promiſſiones & capitula, quo ad ſalarii aliter, quam (ut praefertur) ſolutionem facientem, irritamus & annullamus, ceteriſque contrariis quibuſcunque. Datum Romae apud ſanctum Petrum ſub annulo Piſcatoris die XXIII. Martii MDXXI. Pontificatus noſtri anno nono.

LIII.

CLEMENTIS. VII

BREVE VICARIO EPISCOPI HORTANI

Ex Archivo Vaticano.

Dilecto filio Vicario venerabilis fratris epiſcopi HORTANI in ſpiritualibus generali.

DIlecte fili ſalutem *&c.* Exponi nobis fecerunt per ſuos Oratores dilecti filii Communitas & homines noſtrae civitatis HORTANAE, quod ipſi ex praeſentium temporum calamitate una cum ceteris afflicti in conſervanda etiam ad devotionem noſtram & ſanctae Sedis Apoſtolicae dicta civitate, tam multas expenſas facere, & onera ſubire coacti fuerunt, ut nihil fere eis ſit reliquum ad futura onera, tutelamque dictae civitatis neceſſario ſubeunda, niſi Eccleſiae & hoſpitalia dictae civitatis, quae pariter cum rebus ſaecularibus defenduntur, pariter etiam dicta participent. Quodque etiam ipſi Communitas & homines penuriarum aquae ex modica fontis in dicta civitate exiſtentis capacitate ita patiuntur, ut tempore obſidionis magnum eis periculum immineat ſe defectu aquae dedendi. Verum ſicut eadem expoſitio ſubjungebat, ſi Eccleſiae & hoſpitalia praedicta aliqua in parte ſuorum proventuum ipſam Communitatem coadiuvarent, & quaedam Eccleſia fonti dictae civitatis contigua demoliretur, ejuſque area ad ampliandum dictum fontem, capacioremque ad ſuſcipiendam aquam reddendum, eiſque Communitati & hominibus concederetur, ex his profecto alleviationi ipſius Communitatis & ſecuritati ac commoditati dictae civitatis plurimum conſuleretur. Quare pro parte dictorum Communitatis & hominum

minum nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut eis in praemiſſis paterne annuere ac providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur, qui dictas Communitatem & homines ob fidem eorum inconcuſſam, quam nobis hoc calamitoſo tempore præſtiterunt, paterna ac debita benevolentia proſequimur, meritis eorum inducti precibuſque inclinati, tibi per praeſentes committimus & mandamus, ut Eccleſias & beneficia eccleſiaſtica tam ſaecularia, quam regularia in eadem civitate ſita, obtinentes, hoſpitaliumque dictae civitatis Rectores noſtro nomine horteris, mandeſque & praecipias eiſdem, etiam ſub cenſuris & poenis eccleſiaſticis, ut durante hac neceſſitate, & ad beneplacitum noſtrum dumtaxat, de fructibus Eccleſiarum, beneficiorum & hoſpitalium hujuſmodi pro communi ſua & aliorum defenſione & conſervatione juxta tuas facultates & moderatam impoſitionem tuam, tam in expenſis factis, quam fiendis pro dicto munimine, contribuant. Et nihilominus ſi ex demolitione dictae Eccleſiae, fonti civitatis propinquae, fontem capaciorem reddi ac ſecuritati & commoditati dictae civitatis per hoc conſuli repereris, atque ad id venerabilis fratris epiſcopi HORTANI, vel tui conſenſus acceſſerit eidem Communitati dictam Eccleſiam demoliendi & ex ejus area dictum fontem ampliandi capacioremque faciendi, licentiam & facultatem auctoritate noſtra concedas, non obſtantibus ſacrorum Conciliorum & aliis Apoſtolicis conſtitutionibus & ordinationibus, dictarumque Eccleſiarum & Hoſpitalium ſtatutis *&c.* Roboratis privilegiis quoque & literis Apoſtolicis eis conceſſis confirmatis & innovatis, quibus ad effectum praeſentium derogamus, contrariis quibuſcumque aut ſi aliquibus *&c.* mentionem. Volumus autem quod in eventum demolitionis dictae Eccleſiae eadem Communitas ſuis expenſis unum Altare ſub eadem invocatione in Eccleſia cathedrali HORTANA conſtrui, & ad illud miſſas in Eccleſia demolita celebrari ſolitas celebrari facere teneatur; & ad hoc faciendum dictam Communitatem, antequam Eccleſia demoliatur, obliges, quodque eidem Altari bona dictae Eccleſiae demolitae ſi qua ſunt, applicata cenſeantur: quodque pecunias ex eccleſiaſticorum contributione redigendas in dictum, & non aliud opus vel uſum converti, interimque penes idoneam fide & facultatibus perſonam deponi cures; donec, ut praefertur, convertatur. Datum Orvieti *&c.* ultima Decembris MDXXVIII. an.v. Bloſ.

INDEX RERUM.

A

AB epiſtulis per *u*, non per *o*, antiquitus ſcriptum *pag.* 157. *& ſeqq.*
Abundii & Abundantii SS. corpora translata juſſu Ottonis III. Imperatoris 81.
Accipiter in tributum datus Camerae Apoſtolicae 443.
Acutianum. *Vide* Farfa.
Adamus Hortenſis epiſcopus 279.
Adelphius maritus Probae Falconiae 190. 197.
Adeodatus ſubdiaconus regionarius Gregorii III. 385.
Aditus ad ſepulcra 172.
Adria Colonia Etruriae ſecundae 20. ejus epiſcopus Philippus a Turre 39. 115. 167.
Aedicula quid 114.
Aedilitas diverſa a Quatuorviratu 40.
Aegidius de Horta Commendatarius generalis ordinis S. Spiritus 299.
Aequi Faliſci 95.
Agucchius Jo: Baptiſta 22. 102. 132. 133.
Ajoſſa V. Pyrrhus.
Albericus I. Comes Tuſculani confuſus cum Alberto ſeu Adalberto Marchione Tuſciae 285. 287. fundit Saracenos ad Lirim 286. Hungaros in Italiam vocat & Hortae occiditur *ibid.* ejus uxor Marozia nubit Widoni Marchioni Tuſciae 287. & poſtea Hugoni Regi Italiae 288.
Albericus II. filium ſuum Benedictum IX. intruſit in Pontificatum 288. ejus nummus *ibid.*
Albertis Paullus de, Hortanus epiſcopus 299.
Albulae aquae 152.
Aleander Hieronymus 72.
Aleottus Simon Hortanus Epiſcopus 316.
Alexander Natalis notatus 214.
Allius Pamphilus medicus 166.
Altinus Thaddaeus Hortanus epiſcopus 315.
Ambitus ſepulcrorum 172.
Ameria ſita in Umbria 89. quando condita 90. non fuit Colonia Auguſta 91. capta a Rege Luitprando 278. inſtaurata a Leone IV. 280.
Amerina praedia ſeu Caſtellum Amerinum eſt Baſſanum 88. in Etruria 89. 91.
Amerina via 82. tranſibat per mediam Falarim 83. 89.
Anaſtaſius Cardinalis S. Marcelli electus Hortae in pſeudopontificem 281. nepos Arſenii Hortenſis epiſcopi 282. alius ab Anaſtaſio Bibliothecario 283.
Anianus emendator Breviarii codicis Theodoſiani 231.
Annius Viterbienſis nugator 2. 7. 98. 102. 131.
Annonania provincia eſt Picenum 64. 65. cum Flaminia unicam conſtituebat provinciam 66.
Antiſtius Manlius Valens conſul ordinarius 155.
Antonius Hortenſis epiſcopus perit naufragus 304.
Apocryphum quid ſignificet in De-

creto Gelaſii 217. Canonico oppoſitum, & duplex 218. ejus ſignificatio non intellecta a Beato Rhenano, neque a Melchiore Cano, neque a Caſaubono 220. ejuſdem vocis originatio ex Iſaaco Voſſio 221.
Aquileja. *Vide* Popo.
Arcus Septimii Severi eraſi 47. 55.
Arena Coſmus de 128. 137.
Arnienſis Tribus 181. 182.
Artemon Caſſandreus ſcriptor antiquus 132.
Aruns Etruſcus filius Demarati Corinthii 143.
Arſenius Hortenſis epiſcopus apocriſiarius & legatus in Gallias miſſus a Nicolao I. 281. ejus epiſtola encyclica 282. In Galliis honorifice habitus 283. ejus geſta 284.
Aſmenus Neronis pincerna 168.
Aſterius Turcius Rufius conſul 225. 226. emendatius edidit Sedulii carmen paſchale 228. 230.
Auguſtales. *Vide* Seviri.
Auguſtinus Antonius 33.
Auguſtus militares Colonias deduxit 28. 29. 30. Et Coloniarum juriſdictionem imminuit 34.
Auzoutus Hadrianus 49.

B

BAberius Cerialis Auguſtalis Hortae 37. 174.
Bacchinus Benedictus 284.
Bailletus Hadrianus notatus 195.
Baldus Bernardinus 120. explicat aſſem Etruſcum 121. 128.
Barthius Caſpar notatus 192.242. defenſus 199.
Bartholomaeus Deodaſchis. *Vide* Deodaſchis.
Bartolus Hortenſis epiſcopus 296.
Baſſanum eſt caſtrum Amerinum 88.101. territorii Hortani 438.
Bathylianenſes 170.
Baucae caſtrum 429. 436. 437.
Beliſarius Patricius, Hortae erigit monaſterium S. Juvenalis 274.
Bellorius Jo: Petrus notatus 55.
Benevolentius Hubertus 140.
Benignus beatus Hortanus 303.
Berardus Farfae Abbas 289. 281. 395.
Bergerius Nicolaus 28.
Bernardinus S. Senenſis Hortae ſacras conciones habet 302.
Berrochius ſeu Verrochius Hortanus 299. 425. 427.
Berruarii ideſt Satellites 416.418.
Blancus Sebaſtianus 146.
Blandus Hortenſis epiſcopus captivus Ravennae 275. pro ejus reſtitutione S. Gregorius Magnus ſcribit ad Romanum Patricium Exarchum *ibid.*
Blaſii Aſcanius Hortenſis epiſcopus 316.
Blera capta a rege Luitprando 278.
Boccatius Jo: defenſus 190.
Bonarota Philippus 145. 153.
Bongallus Scipio Hortenſis epiſcopus 306.
Bochartus Samuel 130.
Bonifacii VIII. literae Bartolo Hortenſi epiſcopo pro caſtro Kie 296. 297. 412. 413. Item Laurentio Hortenſi epiſcopo 414.
Bonifacii IX. diploma Hortenſi epiſcopo 419. alia Hortanis civibus 412. 423. 439. alia Paullo de Juvenatio 424. 426. alia Verrochio Domicello Hortano 427. 429. 436. 437. aliud

Baſſanenſibus 438. aliud Johannello & Andreae Thomacellis 441. aliud Vicarello filio Verrochii 453.
Bononia caput Etruriae ſecundae 20.
Borghinius Vincentius 14.
Britannici nomen quando a Caracalla adſumptum 56.
Brunus Henricus Hortanus epiſcopus 304.
Burchardus Jo: Hortanus epiſcopus 305.

C

CAccia Matthaeus & Plinius Hortani 315.
Caeſius Paullus & Pomponius Cardinales & epiſcopi Hortani 306.
Cajetanus Bellus 298.
Callimachus ſtatuarius 119.
Canſachius Jo: Vincentius Hortanus epiſcopus 307.
Canus Melchius notatus 220.
Capenates foederati 62.
Capua urbs princeps Etruriae tertiae 22.
Caracalla quando primam Tribuniciam poteſtatem injit 53. quando Britannici nomen adſumpſit 56. nummi cum arcu Septimii 53. 54.
Cartenſes nummi 416. 418.
Caſaubonus Iſnacus notatus 220.
Caſtellana civitas olim Faliſcorum Colonia 77. 80. ejus epiſcopatus Hortano unitus 300.
Caſtellorum provincia eſt Aemilia 64. 65.
Cato ſcripſit de rebus Italicis 2.
Cave Gullielmus notatus 195. 196. 213. 216. 217.
Caſſianus S. domo Alexandrinus 265. factus Hortenſis epiſcopus 266. tranſit Auguſtodunum 268. ubi ſuccedit Simplicio 269. ejus acta a variis laudata 270. 271. Hortae ſucceſſorem habuit Leonem 272. acta proſaica 335. metrica 343. Illius meminit ſanctus Germanus, beatus Gregorius Turonenſis & Martyrologium Romanum 342. ejus translatio & miracula 361. Sermo in ejus tumulatione 370. Officium 378. Miſſa 382. Vita 383. 384.
Cecarellus Alphonſus impoſtor 3.
Cellarius Chriſtophorus 160.
Centones unde dicti 246. 247. Virgiliani. *Vide* Proba. Homerici 248. 259. 260. 261. editiones 264. Centones erant panni ex lana 249. adhibiti contra incendia 250. memorati a ſcriptoribus Tacticis 251. 252.
Centonarii 252. 253. cur juncti Dendrophoris, Tignariis &c. 254. 255. 256.
Cerialis Auguſtalis 174. 175. 176. 177.
Cetheus S. ſeu Peregrinus, Amiternenſis epiſcopus 277.
Chreſimus. *Vide* Oneſimus.
Clarus Julius Erucius conſul ordinarius 201. Item Sex. Erucius 202.
Claudius II. Imperator an eccleſiam perſequutus ſit 86.
Clemens XI. Pont. Max. 121.
Clitumni templum 152.
Cluverius Philippus notatus 91.
Collegia Auguſtalium a Tiberio inſtituta 37.
Coloniae ſibi ſuos magiſtratus eligebant 35. earum diſcrimen 27. 28. Coloniae Auguſtae cur ab hiſtoricis non recenſitae 25. 28.

28. 30. quot fuerint & quaenam 31. 32. Colonia & municipium aliquando unica urbs 93. 94.
Conbariſſius 168.
Condulmerii Franciſci Cardinalis literae ad Hortanos 468. 469.
Conradus Hortanus epiſcopus 296. 409.
Conradus Nicoſienſis archiepiſcopus S.R.E. Camerarius 428.
Conradi II. Imperatoris diploma Guidoni Farfenſi Abbati 386.
Conſcripti. *Vide* Decuriones.
Conſervator Hercules dictus 111.
Copia pro familia 182. 183.
Corrector Tuſciae & Umbriae Narniae reſidebat 72.
Creſcentianus Caſtellanenſis epiſcopus 81.
Cuperus Gisbertus 12. 112. 145. 174. 187.
Curator reipublicae 67. 68.
Curia in Coloniis erat Senatus 33.
Cyato a. 168.
Cyrus poeta 262.

D

DAtus Carolus 119.
Dauſquius Claudius rejectus 158.
Decius Antonius 308. 310.
Decretum Gelaſii. *Vide* Gelaſius.
Decuriones in Coloniis *Conſcripti* appellati 70.
Demaratus Corinthius docuit Etruſcos literarum formas 131. in Italiam navigat 143.
Dendrophori 254. 255. 256. 257. 258.
Deodaſchis Bartholomaeus de, Poteſtas Hortenſis 298.
Deusdedit Cardinalis auctor collectionis canonnm 278.
Dionyſius Halicarnaſſeus non meminit Hortae Etruſcorum 14.
Divinitatis notae tres apud Gentiles 115.
Domicelli nobiliores famuli 416. 418.
Domitiani inſcriptiones eraſae 44. 60.
DD. nempe depoſitus, in epitaphiis Chriſtianorum 188.
Draco Corcyrenſis explicatus 123. 124. 127.
Dupinus Ludovicus notatus 194. 228.
Duumviratus annuus 35. reſpuebatur ob ſumptus in edendis ſpectaculis *ibid.*
Duumviri in Coloniis 33. eorum dignitas 34. quinquennales ob merita in patriam electi 36.

E

EPiſtulis. *Vide* Ab epiſtulis.
Eruciorum gens 202.
Et particula in lapidibus geminata 113.
Etruriae urbes XII. potiſſimae 15. 16. 17. earum reges Lucumones dicti 16. Etruria triplex 19. 20. 21.
Etruſcorum origo 132. an indigenae 133. an permixti cum Lydis 134. 136. 137. eorum libri rituales & epochae *ibid.* mores & lingua propria 129. 130. 131. 132. eorum lingua Romani uſi 143. & ritibus 144. characteres 128. 141. 142. 143. Aſſes ſive nummi 138. 139. 140. varia monumenta 121. 137. 145. 146.
Evander literas duxit in Latium 131.

Eudocia Auguſta an ſcripſerit Centones Homericos 259. 260. 261. Eudociae plures 262.
Eugenius IV. unit Caſtellanenſem epiſcopatum cum Hortano 300. 465.
Evocati Auguſtorum 149.
Exire de nomine quid ſignificet 171. 172.
Ex viſo & *ex viſu* formula vetus 115.

F

FAbianus Hippolytus Hortenſis epiſcopus 312.
Fabrettus Raphael 24. 57.
Fabricius Jo: Albertus 263.
Falconia Proba Poetria. *Vide* Proba.
Falconum & Falconiorum gens aſſerta 200. alii a Faltoniis 201. Falco ordinarius conſul *ibid.*
Faltonia Proba Anicia. *Vide* Proba.
Falaris urbs aedificata ex Faliſcorum ruinis 80. 87.
Falerii magnae Graeciae 74.
Faliſcorum Colonia male confuſa cum Faleiis 73. 74. ejus varia nomina 75. non eſt Galleſium 76. Falerii ejus cives *ibid.* fuit ubi eſt civitas Caſtellana 77. 79. Faliſcorum lingua propria 144. quando urbs diruta 81. 84. fuit juxta viam Flaminiam 82. memorata ab Uſuardo 85. Faliſci Aequi in Etruria 95. Faliſci Chalcidenſes in Campania 96.
Faleria urbs in Piceno 75.
Familiae a variis opidis nomen mutuatae 12.
Farfenſe ſive Acutianum monaſterium 386. 390. Abbates Hugo, Guido, Berardus 289. 291. ad ipſos pertinuit eccleſia S. Theodori Hortae 291.
Faſti conſulares emendati 156.
Felix Aſper emendator Martiani Capellae 231.
Felix S. Caſtrum Terracinenſe 453.
Felſina. *Vide* Bononia.
Feſcennium urbs unde Feſcennini verſus 76.
Ficoronius Franciſcus 139.
Flaminiae viae ductus tranſibat juxta Coloniam Faliſcorum 84.
Fluvii culti ut Dei 151. 152.
Foederati quinam dicerentur 63.
Formula condendorum decretorum in Coloniis 70.
Franciſcani alumni Hortam tranſlati 295.
Franciſchinius Franciſcus Hortenſis epiſcopus 305.
Fulviae Plautillae nomen ex inſcriptionibus eraſum 44. 45. & *ſequentibus*. Item Fulvii Plautiani ejus parentis *ibidem*.

G

GAlleſium non eſt opidum Faliſcorum 76. 79.
Gelaſius I. In decreto de libris recipiendis non comprehendit Canonem ſcripturarum 214. 224. Idem decretum memoratum ab Hormiſda 215. a S. Iſidoro Hiſpalenſi & a Lupo Ferrarienſi 216. ejus codex Vaticanus *ibid.* Carbonarienſis...... Alii codices ejuſdem decreti 222. Quando conditum 223. 227. prodiit in Concilio Romano 232. Idem collatum cum vulgato 317. in eo memorantur Probae Centones 311. a variis editum & laudatum 312. Damaſo & Hormiſdae perperam tri-

tributum 313. Gelaſio vindicatum 332. ejus judicium de actis martyrum 333.
Getae nomen non fuit eraſum ex arcu Septimii Severi 45. 46.
Giambullarius Petrus Franciſcus 129.
Goldaſtus Melchior notatus 229.
Goropius Becanus exploſus 98.
Gozadinus Angelus Hortenſis epiſcopus 312.
Grabius Erneſtus 213.
Gradus. *Vide* Urſo.
Gracilianus & Feliciſſima martyres paſſi Faleriis 85. 86.
Grandius Jacobus 124.
Gregorius Hortenſis epiſcopus 290.
Gregorius III. Pont. Max. rogat gat epiſcopos Tuſciae Langobardorum, ut a Luitprando deprecentur urbes captas 278. 385.
Gregorii IX. Literae Guidoni Hortenſi epiſcopo 402.
Guido Hortenſis epiſcopus 294. 402.
Guinizo Comes Hortenſis 289. 395.

H

Harduinus Jo: notatus 74. 95.
Hauſtus aquae in ſepulcris 173.
Henricus Canonicus Tudertinus reſpuit epiſcopatum Hortanum 296. 410.
Hercules cultus ab Etruſcis 119. 120. 123. 137. Somnialis 116. Conſervator 111. Defenſor 112. Maguſanus *ibid.* Hortae cultus 115. 117.
Hermadion Arcarius 202.
Herodoti teſtimonium de Lydis in Umbriam profectis 133.
Heſperides cum Hercule 118. 119.
Hilprandus Luitprandi regis filius 385.
Holſtenius Lucas notatus 172.
Honor pro munere 185.
Horta ſive Orta urbs Tuſciae ſuburbicariae 3. ejus nominis variae urbes *ibid.* eadem varie appellata 4. unde dicta 5. a Theſſalis condita *ibid.* ejus cives contra Aeneam praeliati 8. Hortinae claſſes equiteſne, an naves? *ibid.* Hortae cives vario modo appellati 10. Hortenſia gens ab Horta ſic dicta 12. Hortenſes Latii alii ab Hortenſibus Umbriae 11. cur ab uno Plinio Horta memorata 12. fuit una ex XII. Etruriae urbibus 17. 18. 19. ejus vetuſtas 22. 23. Colonia militaris ab Auguſto deducta 24. 25. 32. In Tribu Quirina 26. & in Arnienſi 40. 181. 182. extra Faliſcorum fines 96. Hortae inſcriptio eraſa 60. Hortae Coloniae magiſtratus 33. Collegium Auguſtale 37. 177. ejus vallis 101. 102. Inſcriptiones 110. Hercules cultus 113. 117. Tiberini patris ara 149. Ejus cives male cum Ortonenſibus confuſi 276. Proba Falconia civis Hortae 190. monaſterium S. Juvenalis erectum a Beliſario Patricio 274. ejuſdem urbis moenia inſtaurata a Leone IV. 280. In ducatu Romano 278. Occupata a Romano Exarcho Ravennate 274. a Rege Luitprando 278. donata Apoſtolicae Sedi a Ludovico Pio Imperatore 279. Ibidem electus in pſeudopontificem Anaſtaſius 281. Ibidem occiſus

Albericus I. Tuſculani Comes 286. Hortae Comes Guinizo 289. 395. Eccleſia S. Jacobi ſpectans ad Abbatem Saxivivi 292. 294. 403. Eccleſia S. Theodori ſpectans ad Abbatem Farfenſem 291. Eccleſia S. Laurentii 340. Hortana eccleſia donis ornata ab Innocentio III. 401. Hortanus Tribunus & dativus 396. Hortae haeretici Patareni 402. Horta pignerata ab Urbano VI. 298. Ejus coenobium Minorum converſum in arcem 299. Epiſcopatus conjunctus cum Caſtellanenſi 300. Urbis inſigne *ibid.* Ibi ſacras conciones habet S. Bernardinus Senenſis 302. Horta paruit Regi Ladislao 456. 457.

Hugo Farfenſis Abbas 395.

I

Jacobus de Horta doctor Pariſienſis & Prior generalis ordinis S. Auguſtini 298.

Janningus Conradus 271. 360.

Janus in nummis antiquis 123.

Imperialis Cardinalis Joſephus Renatus 33. 85.

Infeſſura Stephanus 304.

Innocentii III. Literae Poteſtati Hortae 399. aliae Hortanis 400. muneribus ornat eccleſiam Hortanam 401.

Innocentii IV. proceſſus judicialis inter Hortanum epiſcopum & Saxivivi Abbatem 403.

Innocentius VIII. Confirmat ſtatuta Hortana 472. Ejus literae Angelo Hortano epiſcopo 473.

Inſcriptiones decreto publico eraſae 43. 44. 135. *& ſeqq.* Loca ubi eruuntur adnotanda 41.

Inſulani Cardinalis Jacobi diplomata II. Hortanis 455. 461.

Interamnae epocha 135. 136.

Jo: Fulginas Hortanus epiſcopus 208.

Jo: Hortanus epiſcopus 290. 294.

Jo: Kiſſanenſis epiſcopus Hortam translatus 298.

Iſidorus S. defenſus 195. 196. 197.

Juliae Maeſae nummus rarus 181.

Julianus Hortenſis epiſcopus 277.

Junius Franciſcus 119.

Juramentum *per ſalutem Papae* 398.

Juretus Franciſcus notatus 231.

Juvenalis S. monaſterium Hortae 274. collapſum 297.

Juvenatio Paullus de 424. 426.

K

Kie Caſtrum. *Vide* Bonifacius VIII.

Kilinus Sutrinus epiſcopus vindicatus 291.

L

Ladislaus rex Neapolis Hortae dominus 456. 457. 463.

Lambertus Hortenſis epiſcopus 289. 396.

Landuinus Hortenſis epiſcopus 290.

Landus ſive Lannus martyr 107. 108.

Langobardi quam late in Italia regnaverint 276.

Laurentius Hortenſis epiſcopus 297.

Lazzarinus de Murro Dominicus 179.

Leo Hortenſis epiſcopus 273.

Leo IV. Pont. Max. Hortam

&

& Ameriam inſtaurat 22.
Leoncillus Joſephus Sillanus Hortenſis epiſcopus 316.
Liberti habebant jus ſepulcri, ſed non omnes 184.
Lingua latina barbari aevi grammaticae legibus ſoluta 332.
Lomejerus Jo: 103.
Longus Andreas Hortenſis epiſcopus 307.
Lovia ſive Lobia eſt porticus 417. 418.
Lucas Hortenſis epiſcopus 301.
Lucumo Etruſcus filius Demarati Corinthii, poſtea dictus Lucius Tarquinius 143.
Lucumones Tuſcorum reges 16.
Ludovicus Hortanus epiſcopus 305.
Ludovicus I. conſtitutionem ſancit pro Romana eccleſia 92. donat Hortam Apoſtolicae Sedi cum ducatu Romano 279.
Luitprandus rex Langobardorum capit urbes ducatus Romani 278. eas reſtituit Zachariae 279. Literae Gregorii III. pro iis impetrandis 385.
Lydi in Etruriam profecti 131. 132. 133. 134. 136. 137.

M

MAbillonius Jo: xix. 214. 217. 219. 283. 334.
Maccaſanus Georgius Hortenſis epiſcopus 305.
Magalottus eques Hortanus 409.
Magiſtri dicti Seviri primi 38.
Magliabechius Antonius 129.
Maguſanus. *Vide* Hercules.
Majo Italorum, non eſt Majuma 258.
Manlius Valens Conſul ordinarius. *Vide* Antiſtius
Mantua urbs Etruriae ſecundae 21.
Mantinus Jacobus Ebraeus 129.
Marca Petrus de 27. 37.
Marmocchinus Sanctes 129.
Marozia uxor Alberici I. Comitis Tuſculani & poſtea Widonis Tuſciae Marchionis 287. filia Theodorae ſenioris *ibid.* ſcortum Sergii pſeudopapae 288. ex Alberico genuit Sergium Nepeſinum epiſcopum, Conſtantinum & Albericum II. *ibid.* poſt Widonem nupſit Hugoni Regi Italiae *ibid.*
Marſcianus Comes Thomas 304.
Martinianus Hortanus epiſcopus 273.
Martinus IV. eligit Conradum in Hortenſem epiſcopum 409. ſcribit ea de re Capitulo & Hortanis 411.
Martis ultoris templum 25. ab Auguſto votum 26.
Maſſa Antonius refutatus 96. 98.
Materi pro Matri 179. 180.
Mauricio dux Peruſinus ab Agilulpho rege interemptus 275.
Mauricius Hortenſis epiſcopus 277.
Medici Servi 167.
Mercurialis Hieronymus 167.
Merula Paullus 131.
Meſerum pro menſium 186.
Meſſoris myſtae 170.
Meſſurinae lacus in Carnis 106.
Miles idem ac eques 409.
Militares Coloniae. *Vide* Auguſtus.
Minorellus Thomas Maria 154.
Miraeus Aubertus 161.
Miro Jo: Baptiſta de 289.
Moduinus Aeduenſis epiſcopus 362. 369.
Montesperellus Paullus Aemilius 146.

Montfaucon Bernardus 41. 240. 270. 341.
Morellius Andreas 49. 53.
Muggianum Caſtrum in agro Hortano 292.

N

NAr navigabilis 9.
Nardinus Famianus notatus 45. 46. 55. 82.
Nardinus Nicolaus 63.
Nardus Jo: Hortanus epiſcopus 298.
Narnia Colonia in Tribu Scaptia 71. ejus inſcriptio *ibid.* ſedes conſularis Tuſciae & Umbriae 72. ibidem exceptus Zacharias Papa a Rege Luitprando 279.
Narnienſis Tribus ficticia 182.
Narnienſis dativus Silveſter 395.
Nicolaus Hortanus epiſcopus. *Vide* Zabareſchis.
Nicolai V. diploma Hortanis 470.
Ninnius Q. Sevir Augnſtalis & Quinquennalis Hortae 39.
Noris Henricus 33. 36. 134. 215.
Notitia publica 395. privata 397.
Nummi Etruſci 125. 126. 127.
Nuptius Ferdinandus 23.
Nurra Jo. Paullus 116.

O

ONeſimus & Chreſimus cognomina ſervorum 185.
Ordo & populus in Coloniis 69.
Orta. *Vide* Horta.
Ortelius Abrahamus defenſus 102.
Orthoſia urbs duplex 341.
Ortonenſis epiſcopatus inſtauratus a B. Pio V. 273. Ortonenſes male cum Ortanenſibus confuſi 276. Ortona Colonia & municipium 94. in ditione Langobardorum 277. alia ab Ortona in Latio 14. 22.

P

PAlmerius Nicolaus Hortanus epiſcopus 301. ejus ſcripta 302.
Pagius Antonius notatus 92. 198. 200.
Palatina proceſſio 285.
Papebrochius Daniel notatus 275.
Papienſes denarii 418.
Paſſienae & Paſſeniae gentis ſepulcra 173.
Paſſioneus Dominicus 121. 163.
Patareni haeretici Hortae 402.
Patricius Poeta 261. 263.
Paveſe ideſt clypeus 417. 418.
Paullus I. Hortanus epiſcopus 292. 404. conſecrat eccleſiam S. Nicolai de Funariis 293.
Paullus II. Hortenſis epiſcopus 293. ejus diploma monialibus tertii ordinis S. Franciſci 454.
Pearſonii Jo: opinio de decreto Gelaſiano rejecta 216. 217. 224. 225.
Pechinolius Angelus Hortanus epiſcopus legatus ad regem Hungariae 304. 474.
Pelagius Patricius alius a Patricio I. qui ſcripſit Centones Homericos 261.
Pelaſgi in Italiam migrant 5. varias urbes condunt 6. 7. 8. literas in eam ferunt 131.
Pentapolis Italiae 64. 65. 66. aucta ad Decapolim & Decapentapolim 67.
Peregrinus Camillus 20. 22.
Peregrinus ſanctus. *Vide* Cetheus.
Perfectiſſimi viri 61. eorum antiquitas 62.

Perizonius Jacobus 12. 44. 54.
Peruſcus Nicolaus Hortanus epiſcopus 307.
Peruſinus ducatus 275.
Petitus Jacobus notatus 333.
Petrus I. Hortenſis epiſcopus & legatus Apoſtolicus in Germaniam miſſus 285.
Petrus II. *Vide* Popleto.
Petrus III. Hortenſis epiſcopus 298.
Petrus de Horta Commendatarius generalis ordinis ſancti Spiritus 299.
Pheus Julius & Laurentius Hortani, Advocati conſiſtoriales 312.
Pierius Valerianus 144. 145.
Pigafetta Philippus interpres Leonis Tactici 250.
Piſonis iter Romam poſt mortem Germanici 9.
Plautianus. *Vide* Fulvia.
Plutia gens alia a Plautia 105.
Pontifices quinquennales duae erant dignitates 38. 39.
Popleto Petrus de, Hortanus epiſcopus 294. transfert ordinem S. Franciſci Hortam 295.
Popo Aquilejenſis Patriarcha 290.
Poſtulatio quid 72.
Potens miles titulus magnatum inferiori aevo 418.
Poteſtas, magiſtratus 415. Hortae 296. 298.
Poſtellus Gullielmus 129.
Priſcianus emendatus 163.
Proba Falconia Poetria Hortana 190. cum Anicia Faltonia Proba confuſa 191. & *ſeqq.* 206. laudata a variis 233. 234. ejus Cento 203. notatus a S. Hieronymo 204. a Gelaſio relatus inter apocrypha 211. cur 217. 219. dicatus Honorio Auguſto 207. non Eudociae 235. ejus inſcriptio vulgata 208. vera 210. idem Cento memoratus a S. Iſidoro Hiſpalenſi 216. emendatus ab Henrico Stephano 245. & a Caſpare Barthio 245. ejus editiones 237. 238. codices 239. 240. alia inſuper a Proba conſcripta 236.
Proba Faltonia Anicia, Probi, Probini, & Olybrii mater 241. obiit poſt Sextum Petronium maritum 242. laudata 243. alia a Proba virgine Romana *ibid.*
Procopii locus male intellectus 197.
Pronunciatio linguae latinae barbari aevi 332.
Putei apud ſepulcra 173. 174.
Pyrrhus Ajoſſa Hortenſis epiſcopus 304.

Q

QUatuorviri in Coloniis 34. Quatuorviratus alius ab aedilitate 40.
Quinquennales in Coloniis qui Romae cenſores 38.
Quirina tribus 26.

R

RAderus Matthaeus notatus 192. 198.
Radulphus ordinis Praedicatorum 402.
Ravennas anonymus geographus explicatus 64.
Ravenna extra Pentapolim 65. caput Pentapoleos 66.
Reineſius Thomas a Noriſio notatus de Seviris Auguſtalibus 36. ejus ſententia de lingua Etruſca

ſca 131. notatus in aliis 166. 198. 202.
Relandus Hadrianus 144.
Rhenanus Beatus rejectus 220.
Rhenferdus Jacobus 145.
Robortellus Franciſcus contra Sponium defenſus 167.
Rodulphus Hortenſis epiſcopus 291.
Romanus Patricius Exarchus Ravennas Hortam capit 274. tenet captivum Blandum Hortenſem epiſcopum 275.
Roſcius Julius 13. 22. 307. 308. 309. 310. 235.
Ruinartus Theodericus 269.

S

SAbatinus M. Antonius 181.
Sabellus Lucas Hortenſis epiſcopus 306.
Sanctes Hortenſis epiſcopus 300.
Salmaſius Claudius de Aequis Faliſcis notatus 95.
Sauſſajus Andreas 222. refutatus 341.
Saxivivi Abbas habuit eccleſiam in epiſcopatu Hortano 292. 294. litem ea de re intendit cum Hortano epiſcopo 403.
Scaliger Julius Caeſar rejectus 163. 193.
Scaliger Joſephus notatus 97. ejus opinio de lingua veteri Etruſca 130.
Scribonianus M. Furius Camillus e faſtis eraſus 136.
Scripta virorum illuſtrium a clariſſimis viris olim emendata 231.
Sedulii praefatio ſpuria 208. ejus Carmen paſchale laudatum in decreto Gelaſii 226. editum ante Gelaſium 230. ab Aſterio poſtea emendatius editum 231. diverſum a paſchali opere 232.
Senatus in Coloniis idem ac ordo 69. 70. *Vide* Curia.
Septimii Severi inſcriptiones eraſae 45. 46. *& ſeqq.*
Sepulcra duplicis generis 171. 184.
Sermugnanum caſtrum 304.
Seviri Auguſtales erant ſacerdotes, non magiſtratus 36. quando inſtituti *ibid.* ſex primum nominati e corpore Auguſtali 37. in plura Collegia partiti, quibus diſtincti Seviri praeerant *ibid.* Seviri honorarii 38.
Sigonius Carolus notatus 102.
Silvani inſcriptio 202.
Simeonius Thomas notatus 190. 191.
Sotion emendatus 104.
Spanhemius Ezechiel 28. 74. 79. 94.
Sponius Jacobus notatus 167.
Sportula conſularis 243.
Stella Antonius Hortenſis epiſcopus 301.
Stephanus Hortenſis epiſcopus 280.
Stephanus Henricus Auſonium carpit 244. Centonem Probae emendat 245.
Stephanus Patricius & dux Romanorum 278.
Strabo mutilus 15.
Suareſius Joſephus Maria notatus 46.

T

TArquinius Priſcus filius Demarati Corinthii 143.
Theobaldus B. Aſſiſias Hortae defunctus 295.
Theodori S. eccleſia Hortae 386. 390.

Thomacellus Johannellus & Andreas Hortae rectores 299.
Thomaſius Joſephus Maria 216. 219. 334.
Tiberis navigabilis juxta Hortam 8. 9. 10.
Tiberini Patris ara 149. 150.
Tillemontius Sebaſtianus 56. 63. 86. 87. 196.
Titius Sigiſmundus 129.
Traſimundus Hortenſis epiſcopus 294. 403.
Traſimundus Spoleti dux 278.
Tribuni varii Langobardi 395.
Tribus ruſticae & urbanae 26.
Tucia gens 179. 180.
Turre Philippus a. *Vide* Adria.
Tyrrheni in occidentali Etruria cum Pelaſgis habitarunt 133.

V

VAdimonis lacus 97. 98. de eo Plinii junioris teſtimonium 99. apud eum geſta 101. ejus virtutes 103. 105. 106. ejus inſulae 104.
Vaillantius Jo: notatus 48.
Valentinus Hortanus & Caſtellanenſis epiſcopus primus 300.
Veii extra XII. urbes Etruriae 18. non fuerunt ubi nunc eſt civitas Caſtellana 77. eorum ſitus 78. Colonia & municipium 94.
Velſerus Marcus 37.
Verecundus Ulpius 115. 116.
Verilianus Ortonenſis comes 277.
Verrochinia Chriſtaura 304.
Verrochius. *Vide* Berrochius.
Veſtinus Ameriae patronus 90.
Ughellus Ferdinandus in serie epiſcoporum Hortenſium correctus 272. 273. 274. 275. 277. 286. 289. 290. 294. 295.
Vicarellus Verrochii Hortani filius 452.
Victorinus Petabionenſis 334.
Vignolius Jo: 69. 138. 164.
Villanius Marius Hortanus 312.
Umbrorum lingua dialectus Etruſcae 164.
Ungarellus B. Hortanus 303.
Volumnius Tragoedias Tuſcas conſcribit 143.
Voſſius Gerardus Jo: notatus 159.
Urbanus VI. donat Jo: Nardo Hortano bona Belli Cajetani 298. pignerat Hortam Malateſtae de Malateſtis *ibid.*
Urbinates Hortenſes 11.
Urſo Petrus de, Hortanus 301.
Urſo Gradenſis Patriarcha 290.
Uſſerius Jacobus agnoſcit Sedulii praefationem pſeudepigrapham 208.

X

XAnthus Lydus Hiſtoricus 132.

Z

ZAbareſchis Nicolaus de, Hortanus epiſcopus 298.
Zacharias Hortenſis epiſcopus 285.
Zacharias Papa adit ad Regem Luitprandum 279.
Zaratinus Caſtellinius 10. 179.
Zizimus Turca 490.
Zonis ſive Zeno Alexandrinus 335. 342.

INDEX. CHRONICUS

EPISCOPORUM. HORTENSIUM

Ann. Chriſti			
330	I.	*Jo: Montanus*	pag. 272
390	II.	*S. Caſſianus*	268
400	III.	*Leo*	272
502	IV.	*Martinianus*	273
590	V.	*Blandus*	275
649	VI.	*Julianus*	277
743	VII.	*Mauricius*	ibid.
761	VIII.	*Adamus*	279
826	IX.	*Stephanus*	ibid
860	X.	*Arſenius*	281
900	XI.	*Zacharias*	285
916	XII.	*Petrus I.*	ibid.
963	XIII.	*Anonymus*	289
1005	XIV.	*Lambertus*	ibid
1026	XV.	*Jo: I.*	290
1037	XVI.	*Landuinus*	ibid.
1049	XVII.	*Gregorius*	ibid.
1124	XVIII.	*Rodulphus*	291
1179	XIX.	*Paullus I.*	292
1200	XX.	*Paullus II.*	293
1222	XXI.	*Guido*	294
1239	XXII.	*Traſimundus*	ibid.
1245	XXIII.	*Jo: II.*	ibid.
1254	XXIV.	*Petrus II. de Popleto*	295
1284	XXV.	*Conradus Viterbienſis*	296
1290	XXVI.	*Bartolus*	ibid.
1298	XXVII.	*Laurentius de Vellitro*	297
1334	XXVIII.	*Nicolaus de Zabareſchis*	298
1362	XXIX.	*Jo: III.*	ibid.

Pe-

Ann. Chriſti			
1366	XXX.	*Petrus III.*	ibid.
1366	XXXI.	*Jo: IV.*	ibid.
1396	XXXII.	*Paullus III. de Albertis*	299
1396	XXXIII.	*Sanctes*	300
1396	XXXIV.	*Valentinus*	ibid.
1443	XXXV.	*Lucas Bononienſis*	301
1450	XXXVI.	*Antonius Stella*	302
1455	XXXVII.	*Nicolaus Palmerius*	ibid.
1467	XXXVIII.	*Antonius*	ibid.
1473	XXXIX.	*Pyrrhus Ajoſſa*	304
1492	XL.	*Angelus Pechinolius*	ibid.
1496	XLI.	*Henricus Brunus*	ibid.
1498	XLII.	*Georgius Maccaſanus*	305
1503	XLIII.	*Ludovicus*	ibid.
1504	XLIV.	*Jo: V. Burchardus*	ibid.
1506	XLV.	*Franciſcus Franciſchinius*	ibid.
1525	XLVI.	*Paullus IV. Caeſius*	306
1530	XLVII.	*Lucas Sabellus*	ibid.
1538	XLVIII.	*Pomponius Caeſius*	ibid.
1544	XLIX.	*Scipio Bongallus*	ibid.
1566	L.	*Nicolaus Peruſcus*	307
1582	LI.	*Andreas Longus*	ibid.
1590	LII.	*Jo: Vincentius Canſachius*	ibid.
1607	LIII.	*Hippolytus Fabianus*	312
1621	LIV.	*Angelus Gozadinus*	ibid.
1670	LV.	*Thaddaeus Altinus*	315
1685	LVI.	*Joſephus Sillanus de Leoncillis*	316
1697	LVII.	*Simon Aleottus*	ibid.
1704	LVIII.	*Aſcanius Blaſii*	ibid.

Praecipua menda, quae inconſulto auctore irrepſerunt, ſic corriguntor.

Pagina.	*Linea.*	*Error.*	*Correctio.*
x	10	Colouiis	Coloniis
5	8	mediterranae	mediterraneae
26	16	Curienſibus	Curenſibus
43	15	MAIESTIQVE	MAIESTATIQVE
48	22	Gaetae	Getae
56	2	LICI	LICIS
63	10	iniiſſet	iniiſſent
82	22	Οκρίκλον	Οκρίκλου
114	6	ſancte	ſanctae
118	20	Mithographos	Mythographos
124	3	Dalecampius	Dalechampius
129	13	lingue	linguae
137	18	vulgandas	vulganda
156	3	unum antevertit	unum epocham vulgarem antevertit
163	20	Politianum, qui ante	Politianum ante
172	15	vetebantur	vetabantur
174	17	XI.	XL.
176	10	peſequuta	perſequuta
209	6	Thedoſii	Theodoſii
216	22	Ferrarienſi *antiquiores*)	Ferrarienſi) *antiquiores*
228	2	compediariis	compendiariis
249	16	reſtiterent	reſiſterent
275	21	a	ac
230	5	CCCCXV.	CCCCXCV.
232	5	Sedulii: ideoque	Sedulii, quod poſtea emendatius edidit idem Aſterius: ideoque
234	ult.	Tytirum	Tityrum
270	12	ſaepe, numero	ſaepenumero
278	16	DCCXC.	DCCXL.
281	14	apocryſiarius	apocriſiarius
292	24	reparatur	reparator
298	27	in Appendice proferendis	in Archivo Vaticano ſervatis
306	11	MDXXXIV.	MDXXXIX.
315	17	ſepelliri	ſepeliri
317	5	316	216
341	6	ſilentim	ſilentium
384	35	Martyroloio	Martyrologio

R O M A E

Excudebat FRANCISCUS GONZAGA
in via Lata
M DCC VIII.

PRAESIDUM PERMISSU.

94

SPECIAL 93-B
4164

THE GETTY CENTER
LIBRARY